عیزەدین ئیبن ئەسیر

تەواوی مێژوو

بەرگی یانزەیەم

وەرگێڕانی
زاهیر محەمەد ڕەشید

پێداچونەوەی
پرۆفیسۆری یاریدەدەر د. یاسین سەردەشتی

تەواوی مێژوو

نوسینی: ئیبن ئەسیر

وەرگێڕانی: زاهیر محەمەد ڕەشید

بەرگی یازدەیەم

چاپی یەکەم

سلێمانی

٢٠١٢

پێرست

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و پە نجا و شەشی کۆچی (٨٧٠ زاییینی)

گەیشتنی موسا کوڕی بوغا بۆ سامەرا و خۆشاردنەوەی سالح

لەدوانزەی موحەرەم، بیست و یەکی دێسامبەری ئەم ساڵە، موسای کوڕی بوغا بەسوپای ئامادە بۆ جەنگ هاتە ناو سامەرا. سالح کوڕی وەسیف خۆی شاردەوە و موسا یەکڕاست بەرەو کۆشکی خەلیفە بەرێکەوت. موهتەدی (خەلیفە) بۆ بیستنی سکالای خەڵکان دانیشتبوو و دادی ئەوانی وەردەگرت. ئەویان لەهاتنی موسا ئاگادار کردەوە. خەلیفە بۆ ماوەی کاژێرێك مۆڵەتی ڕۆشتنە ژووری بەموسا نەدا. دواتر مۆڵەتی بەخۆی و هاوەڵانیدا. ئەوان ڕۆشتنە ژوور و بەزمانی تورکی لەناو خۆیاندا قسەیان دەکرد و دواتر موهتەدییان لەسەر جێگەکەی هەڵگرت و لەسەر چوارپایەکی تایبەت بەنۆکەرەکان دایشانیشاند. هەموو سامانی ناو کۆشکەکەیان تالان کرد و موهتەدییان بۆ ماڵی یاجور برد.

هۆکاری گرتنەکەی بەو شێوەیەی یەکێك لەوان ئاماژەی پێداوە، ئەمەیە: موهتەدییان بۆیە گرت چوونکە وتیان مۆڵەت نەدانی ئەو مەبەستێکی لەپشتەوەیە بۆ ئەوەی سالح کوڕی وەسیف بەسوپاکەی خۆی سەرکوتان بکات. لەبەر ئەمە ترسان و ئەویان بۆ شوێنێکی دیکە برد. کاتێك موهتەدییان گرت، بەموسا کوڕی بوغای وت: لەخوا بترسە، هاوار لەتۆ چوونکە کارێکی نەشیاوت کرد. موسا پێی وت: سوێند بەگۆڕی متوەکیل و واسق ئێمە تەنیا باشەی تۆمان دەوێت. موسا هەرکات مەبەستی ئەنجامدانی کارێکی چاکەی ببووایە، سوێندی بەگۆڕی ئەو دووانە دەخوارد. دواتر پەیمانیان لێ سەند نەبێتە شوێنکەوتەی سالح و جگەی لەوەی لای ئەوان دەیدرکێنێت، هیچ لەدڵدا نەشارێتەوە. دواتر دووبارە بەیعەتیان لەگەڵ کرد و شەویان کردە بەیانی. پەیکیان بۆ لای سالح نارد تا خۆی ئاشکرا بکات. داوای خوێنبایی سکرتێر و سامانی موعتەز و کەسانی نزیکی موعتەزیان لێکرد. سالح بەڵێنیدا ئەو برە پارەیە دەدات. بەڵام کاتێك شەو داهات، هاوەڵانی

ساڵح بڵاوەیان لێکرد و تەنیا چەند کەس لەگەڵ ئەو مابوونەوە. بەمشێوەیە بەناچاری هەڵات و خۆی شاردەوە.

چۆنیەتی کوژرانی ساڵح کوڕی وەسیف

لەبیست و دووی سەفەر/ سی ژانویەی ئەم ساڵە، ساڵح کوڕی وەسیف کوژرا.

هۆکاری کوشتنەکەی ئەوە بوو موهتەدی لەبیست و حەوەتی موحەرەم/ شەشی ژانویە نامەیەکی ئاشکرا کرد و بانگەشەی ئەوەی کرد ژنێك ئەم نامەی بەسیمای شەرابی سپاردووە و پێی وتووە: لەم نامەیە ئامۆژگارییەك شاراوەیە و ئەوەی ماڵی ئەو لەفلانە گەڕەکە و هەرکات خوازیاری بینینی ئەو بن، لەبەردەست دەبێت. بەدوای ژنەکەدا گەڕان بەلام نەیاندۆزییەوە. سیمای شەرابی وتی: نازانێت کێ ئەو نامەی هەڵداوەتە ناو ماڵەکە.

موهتەدی سەرکردەکان و سلێمان کوڕی وەهبی بانگ کرد و نامەکەی نیشاندان.

سلێمان گومانی وابوو نامەکە دەستنووسی ساڵحە. موهتەدی نامەی بۆ سەرکردەکان خوێندەوە. لەو نامەدا نوسرابوو (نوسەر) لەسامەرا خۆی شاردۆتەوە و بۆ تەندروستی و مانەوەی موالی (کۆیلەکان و تورکەکان) و کوێر کردنەوەی چاوی ئاژاوە، خۆی حەشار داوە. ئەو هۆکاری یاخیبوونەکەی باس کردبوو کەشایەتی بوو بۆ دڵپری ئەو. کاتێك کۆتاییان بەخوێندنەوەی نامەکەی هێنا، موهتەدی داوای ئاستی و سازانی لێکردن و ڕێگەی ناسازگاری و دوژمنایەتی لێگرتن. تورکەکان گومانیان کرد جێگەی ساڵح دەزانێت و خوازیاری پەیوەست بوون بەوە. موهتەدی و تورکەکان زۆریان قسە کرد.

بۆ بەیانی ئەو ڕۆژە تورکەکان لەبەردەم ماڵی موسا کوڕی بوغا کۆبوونەوە. ڕۆشتنە ناو کۆشك و بڕیاری لەسەر کار لابردنی موهتەدییاندا. بابەکیال پێی وتن: ئێوە منالی متوەکیل (موعتەزتان) کوشت. ئەو هەم جوان بوو هەم بەخشندە و چاکەکار، ئێستا دەتانەوێت خوێنی موهتەدی بڕێژن. ئەو موسوڵمانێکە کە بەڕۆژوو دەبێت و ناخواتەوە و هیچ گوناحێکی نییە. سوێند بەخوا ئەگەر بیکوژن،

دەڕۆمە خوراسان و تەپڵی ریسوایی ئێوە لێ دەدەم.

کاتێك موهتەدی لەم کۆبوونەوەیە ئاگادار بوویەوە، لەشوێنەکەی هەستا و شمشێری هەڵگرت، جل و بەرگی خاوێنی پۆشی و بۆنی خۆشی لەخۆیدا (بۆ مردن خۆی ئامادە کرد) دواتر فەرمانیدا ئەوان بڕۆنە لای. ئەوان هاتن، پێی وتن: لەمەبەستەکەی ئێوە ئاگادارم، من هاوشێوەی پێشینانی خۆم نیم (موستەعین و موعتەن)، سوێند بەخوا هەنووکە کە لەبەردەم ئێوە وەستاوم بۆنی خۆشم لەخۆم داوە و منداڵەکانم بەبراکەم سپاردووە، ئەمە شمشێرەکەی منە و سوێند بەخوا تا دەسکی شمشێرم لەدەستا بێت، دەجەنگم. سوێند بەخوا ئەگەر یەك تاڵە موو لەسەری من کەم ببێتەوە، زۆربەی ئێوە لەخوێنی خۆتاندا دەگەوزێنم. ناسازگاری لەگەڵ خەلیفەکان و شۆڕش و کوشتنی ئەوان تاکەی؟ لەروانگەی ئێوەدا یەکسانن ئەو کەسانەی بۆ مانەوەی ئێوە تێدەکۆشن و ئەو کەسانەی دەخۆنەوە و لەو زیانەی بەسەر ئێوەدا داباریوە، ڕەزامەندن و لەوەی لەدنیای ئێوە فڕاندوویانە،، کەڵك دەبن، هەنووکە بزانن دەستەیەك لەوکەسانەی پەیوەندییان لەگەڵ ئێوەدا هەیە لەبنەماڵە و منداڵەکانی من بۆ ئێوە خراپەخوازتر و ڕەشبینترن و بەردەوام دەڵێن: من لەشوێنی خۆشاردنەوەی ساڵح ئاگادارم، مەگەر ئەو یەکێك لەموالییەکان(هاوشێوەی ئێوە)نییە؟ کەواتە ئەگەر بۆچوونی ئێوە سەبارەت بەو هەڵە بێت، چۆن دەتوانم لای ئەو بژیم. ئەگەر ڕێگەی سازان بگرنەبەر، ئەو ڕێگەیە کەخوازیارم پێی و ئەگەر ڕێگەیەکی جیاواز هەڵدەبژێرن، خۆتان دەزانن و بەدوای ساڵحدا بگەڕێن چوونکە لەشوێنی خۆشاردنەوەی ئەو ئاگادار نیم.

وتیان: سوێند بخۆ. وتی: ئەگەر بخوازن، سوێند دەخۆم بەڵام دەبێت لای منداڵەکانی هاشم بێت. قازییەکانیش دەبێت شایەتی بدەن و سوێند خواردنەکەیش بەیانی، رۆژی هەینی و دوای نوێژی هەینی دەبێت. دواتر بەبابەکیال و محەممەد کوڕی بوغای وت: ئێوە بوون و بینیتان ساڵح چی لەگەڵ سکرتێرەکان کرد و چۆن سامانی ئەوانی فڕاند و چ بەڵایەکی بەسەر دایکی موعتەزدا هێنا. ئەگەر دەستی بەسەر سامانێکدا گرت، ئێوەیش ئەو کارەتان کرد. ئەم دوانە بەو وتەیە ڕق و کینی ئەویان لەدڵ گرت و مەبەستی دوورخستنەوەی ئەویان لەخەلافەت کرد بەڵام

ترسان شۆرش دروست ببێت. لەلایەکی دیکە بڕە پارەیەکی کەم لەناو گەنجینەدا دەبینرا. لەم کاتەدا دە هەزار درهەم و پێنسەد هەزار درهەم لەفارسەوە گەیشت و لەکۆتایی موحەرەم/ نۆی ژانویە ئەم وتەیە کەوتە سەرزاران کەموالییەکان یەکیان گرتووە بۆ ئەوەی خەلیفە لەسەر کار لاببەن و خوێنی بڕێژن. ئەوان موهتەدییان بێزار کردبوو. لەبەر ئەمە خەڵکان شەو نامەیان دەنووسی و لەرێگەکاندا بڵاویان دەکردەوە یا فڕیان دەدایە ناو مزگەوتەکان. لەم نامانەدا نووسرابوو: ئەی موسوڵمانەکان! بۆ خەلیفەی دادپەروەری خۆتان کەهەموان لێی رازی و هاوشێوەی عومەر کوڕی خەتابە، بپارێنەوە تا خواوەند سەرکەوتنی بەسەر دوژمنەکانی پێ ببەخشێت و شەڕی ستەمکاران کەم بکاتەوە و پێگەی خۆی بەتەواوی بۆ بگەڕێتەوە و ئەو بۆ ئەم ئۆمەتە بهێڵێتەوە. تورکەکان ناچاریان کردووە دەست لەخەلافەت هەڵگرێت ئەو چەندین رۆژە لەڕەنجدایە. سڵاوی خواوەند لە پێغەمبەر(د.خ) بێت. لەچوارشەممە چواری سەفەر/ دوانزەی ژانویە، موالییەکان(تورکەکان) لەکەرخ و کەنارەکان کەوتنە جموجۆڵ. پەیکیان بۆ لای موهتەدی نارد و داوایان لێکرد یەکێك لەبراکانی بۆ لای ئەوان رەوانە بکات. موالییەکان بەباوکی قاسمیان وت کەملکەچی فەرمانەکانی موهتەدین و ئاگادار بوونەتەوە کەموسا و بابەکیال و دەستەیەك لەهاوەڵانی ئەوان ئەندێشەی دوورخستنەوەی موهتەدییان لەسەردایە و ئەوان خوێنی خۆیان لەپاڵ موهتەدی دەرێژن. ئەوان لەدواکەوتنی مانگانەی خۆیان سکاڵایان کرد و وتیان: ماڵیات و کرێی ئەو زەوییانەی بەوان سپێردراوە و دەبێت بەسەرکردە و فەرماندەکانی بدەن، زۆر زیادە. سکاڵایان لەزۆری ئەو باج و خەراجە کرد کەدەبێت بەگەورەکانی خۆیان بدەن و وتیان ژن و منداڵەکانی ئەوان زیادی کردووە و تواناى بەخێو کردنی ئەوانیان نییە. ئەوان ئەم قسانەیان نووسی. باوکی قاسم نامەی ئەوانی بەدەستی موهتەدی گەیاند. موهتەدی بەخەتی خۆی ئەم وەڵامەی دانەوە. نامەی ئێوەم خوێندەوە و لەفەرمانبەری ئێوە شادمانم، خواوەند پاداشتی چاکەتان بداتەوە.ئەوەی لەهاورێیەتی و نیازەکانتان ئاماژەتان پێداوە، بۆ من دژوارە. سوێند بەخوا حەزم دەکرد نیاز و داواکارییەکانی ئێوە بەبەهای ئەوەی من نەخۆم

و نەخۆمەوە و تەنیا ڕۆژییەکی کەمی ماڵ و منداڵەکەم دابین و بکەم و شەرمی خۆمی پێ داپۆشم، دابین بکرێت. ئێوە ئاگادارن لەو برە پارەی گەشتۆتە گەنجینە، لێپرسینەوە لەزەویی و شتەکانی دیکە دەکەم و بەخواستی خواوەند، لەرێگەی هاورێیەتی ئێوە خەرجی دەکەم.

ئەوان ئەم نامەیان خوێندەوە و دوای پاڕانەوە نامەیان بۆ نووسی تا کارە گشتی و تایبەتەکان بەسەروەری باوەڕداران بسپێردرێت و کەس بۆ هیچ شتێك ناچاری نەکات و نەریت و ڕێ و ڕەسمەکان هاوشێوەی ڕۆژگاری موستەعین بێت. لەسەر ئەم بنەمایە کەهەر نۆ سەربازێك سەرکردەیەك و هەر پەنجا سەرباز جێگرێك و هەرسەد سەرباز، سەردارێك. ڕۆژانەی ژنان و زیادەکان لەدەفتەری سەربازەکان هەڵبگیرێت و هیچ سەربازێك (موالی) دەستدرێژی نەکاتە سەر سامانی خۆی و کەسانی دیکە.

دواتر وتیان: ئەوان خۆیان دەڕۆنە بارەگای خەلیفە تا خۆی نیازەکانیان بەراوەردە بکات و ئەگەر ئاگادار ببنەوە کەسێك لێپرسینەوەی لەگەڵ خەلیفە کردووە، سەری لەجەستە جیا دەکەنەوە و ئەگەر یەك موو لەجەستەی سەروەری باوەڕداران کەم ببێتەوە، موسا کوڕی بوغا و بابەکیال و یاجور و هاوپەیمانەکانی ئەوان دەکوژن.

ئەوان ئەم نامەیان تەسلیم بەباوکی قاسم کرد و خۆیان بەرەو سامەرا بەرێکەوتن. سەرکردەکان کەوتنە خۆ. موهتەدی خۆی بۆ داوەری کردن دادەنیشت و فەقیە و قازییەکان ئامادە دەبوون. فەرماندەکان هەرکام لەشوێنی خۆیاندا بوون. باوکی قاسم نامەکەی هێنا. موهتەدی بەدەنگی بەرز نامەکەی خوێندەوە. موسا کوڕی بوغا لەناو ئامادە بوواندا بوو. خەلیفە وەڵامی نامەکەی بەخەتی خۆی دایەوە و بەداواکارییەکانیان ڕازی بوو. نامەکەی بەباوکی قاسمدا. باوکی قاسم بەموسا کوڕی بوغا و بابەکیال و محەممەد کوڕی بوغای وت: لەگەڵ من چەند کەسێك وەك نوێنەر ڕەوانە بکەن تا داوای بەخشین لەوان بکەن. ئەوان چەند کەسێکیان نارد. گەیشتنە لای تورکەکان. ژمارەی سوارەکانیان نزیکەی هەزار کەس و پیادەکانیان سێ هەزار کەس بوو. ئەم پێشهاتە لەپێنجی سەفەر/ سیانزەی

ژانویە روویدا. باوکی قاسم نامەکەی پێدان و وتی: سەروەری باوەڕداران بەداواکارییەکانی ئێوە رازی بووە و دواتر وتی: ئەوانە نوێنەری سەرکردەکانی ئێوەن و دەخوازین ئەگەر هەواڵێك لەوان بەئێوە گەیشتووە، داوای لێبوردن بکەن، ئەوان دەڵێن: ئێوە بران، ئێوە لەئێمەن و بەردەوام لەگەڵ ئێمەن. لەزمانی سەرکردەکانەوە داوای بەخشینی کرد.

ئەوان دوای ئەوە نامەیەکیان بۆ موهتەدی نوسی و داوای پێنج وەفدیان لێکرد: وەفدێك بۆ کەم کردنەوەی زیادییەکان، وەفدێك بۆ وەرگرتنەوەی زەوییە تایبەتەکان، وەفدێك بۆ جیاکردنەوەی موالییەکان و لەپێشی بەخشین بەکەسە تایبەتەکان لەچاو بیانییەکان، وەفدێك بۆ ئەوەی رێ و رەسمەکان بۆ رۆژگاری موستەعین بگەڕێتەوە و و وەفدێك بۆ ئاڵ و گۆڕ کردنی ئەسیرەکان و ئەوەی سەروەری باوەڕداران سوپا بەیەکێك لەبراکانی خۆی یا هەر کەسێکی دیکەی هەڵبژێردراوی خۆی بسپێرێت تا لەنێوان ئەو و ئەوان وەك پەیکێك وابێت. ئەم کەسە نابێت لەموالییەکان هەڵبژێردرێت. لێکۆڵینەوە لەسامانی ساڵح کوڕی وەسیف و موسا کوڕی بوغا بکرێت و بۆ ئەوانیش مانگانە دیاری بکرێت. وتیان تەنیا بەبەدیهێنانی ئەم داواکارییانە شادمان دەبن. نامەکەیان بەباوکی قاسم سپارد و نامەیەکی دیکەیان بۆ سەرکردەکانی وەك موسا و کەسانی دیکە نارد کەنامەیەکی لەو شێوەیان بۆ سەروەری باوەڕدران نووسیوە. داوایان لەموهتەدی کرد نابێت هیچ یەك لەو شتانەی داوایان کردووە، درێغی بکات مەگەر ئەوەی لەگەڵ خۆیان راوێژ بکات و ئەگەر ئەو کارە بکات، رازی نابن بەهەمان شێوە ئەگەر چڵێك قاچی سەروەری باوەڕداران بریندار بکات یا تاڵێك موو لەسەری کەم ببێتەوە، سەرکردەکان دەکوژن و ئەوەی کەرازی نابن تا ئەو کاتەی ساڵح خۆی ئاشکرا دەکات و ئەو لەگەڵ موسا کوڕی بوغا بگرن بۆ ئەوەی بزان سامانەکان لەکوێیە. کاتێك موهتەدی نامەی ئەوانی خوێندەوە، فەرمانیدا پێنج وەفد وەك ئەوەی داوایان کردبوو، ڕەوانە بکەن. ئەم وەفدانە لەکاتی ئاوابوونی هەتاو لەگەڵ باوکی قاسم ڕەوانە کران و بەهەموو داواکانی ئەوان رازی بوو. موسا کوڕی بوغایش رازی بوونی خۆی دەربڕی و بۆ ئەوانی نارد و مۆڵەتیدا ساڵح خۆی

ئاشکرا بکات. ئەو نووسی کەساڵح برا و کوڕە مامی ئەوە و ناخوازێت (ساڵح) کارێك بکات کەتورکەکان پەسەندی ناکەن. کاتێك تورکەکان نامەی ئەویان خوێندەوە، وتیان: هەنووکە شەو داهاتووە، بەیانی ئێوە لەبۆچوونی خۆمان ئاگادار دەکەینەوە. ئەمەیان وت و بڵاوەیان لێکرد. بۆ بەیانی موسا لەکۆشکی خەلیفەوە لەگەڵ هەزار و پێنسەد کەس بەرێکەوت و دەوری گرتن. باوکی قاسم گەیشت بێ ئەوەی وەڵامێکی شیاوی لەوان وەرگرتبێت. هەردەستە و شتێکی دەهێنایە سەرزمان، کاتێك قسەکان درێژەی کێشا، باوکی قاسم لەسوپاکەی موسا گوزەری کرد و گەڕایەوە. موسا کوڕی بوغایش ڕێگەی گەڕانەوەی گرتەبەر.

دواتر موهتەدی، فەرمانی بەمحەممەد کوڕی بوغادا لەگەڵ برای خەلیفە بڕواتە لای تورکەکان. ئەو لەگەڵ پێنسەد سوار بەرێکەوت. موسا گەڕایەوە بۆ ئەو شوێنەی بەیانی لێوەی هاتبوو. باوکی قاسم و محەممەد کوڕی بوغا ڕۆشتن تا تێکەڵ بوون و ئەوان دەوریان گرتن. باوکی قاسم و محەممەد نامەکەیان تەسلیم کرد کەتیایدا ئەمان بەساڵح کوڕی وەسیف بەخشرابوو. ئەوان داوایان کرد موسا کوڕی بوغا پێگەکەی ویلەی باوکی بگرێتەدەست و ساڵح کوڕی وەسیفیش بەهەمان شێوە. سوپا لەدەستی کەسێکدا بێت کەهەنووکە لەدەستی ئەودایە، ساڵح کوڕی وەسیف لەحەشارگەکەی بێتەدەر و ڕۆژانەی ئەوان بدرێت. لێرەوە ناسازگاری ڕوویدا. دەستەیەك ڕازی و دەستەیەك نارازی بوون. باوکی قاسم و محەممەد کوڕی بوغا لەم بارودۆخەدا گەڕانەوە و خەڵکان لەکەرخ و دور[1] وسامەرا بڵاو بوونەوە.

بۆ بەیانی منداڵەکانی وەسیف لەگەڵ دەستەیەك سوار بوون و هاواری (کەرەستەی جەنگیان)) بەرز کردەوە. چوارپێکانیان فڕاند و لەسامەرا ئۆردوویان لێدا. پێداگرییان لەباوکی قاسم کرد و داوای ساڵح یان دەکرد. موهتەدی هەواڵی ئەم شۆڕشەی بیست. ئەو بەموسای وت: ئەوان خوازیاری ساڵحن. موسا وتی: مەگەر من ئەوم شاردۆتەوە. ئەگەر ئەو لای تورکەکان بێت، دەبێت ئازادی بکەن بۆ

---

[1] دور: ناوی حەوت ناوچەیە لەعێراق، لەناوچەکانی بەغداد وەك دوری تکریت و سامەرا. هەروەها لەنزیك دودەیل گوندێك هەیە بەناوی دوری منداڵەکانی ئەوقەر، هەروەها ناوی گوندێکە لەسەمیسات. معجم البلدان.

ئەوەی خۆی ئاشکرا بکات.

لەم کاتەدا موسا و سەرکردەکان سوار بوون و خەڵکان لەدەوریان کۆبوونەوە. ژمارەی سوارەکانی ئۆردووگاکەی چوار هەزار کەس بوو. ئەوان ئۆردوویان لێدا و تورکەکان بلاوەیان لێکرد. لەم رۆژەدا هیچ جموجۆڵێك لەدانیشتوانی کەرخ و دور نەبینرا. موسا و هاوەلانی بۆ دۆزینەوەی سالح کوڕی وەسیف هەوڵیان دەدا و گومانیان لەدەستەیەك کرد لەوەی سالحیان شاردبێتەوە بەلام لای ئەوان نەدۆزرایەوە.

دواتر کۆیلەیەك هاتە ناو ماڵێك و داوای ئاوی کرد تا بیخواتەوە، بیستی یەکێك دەڵێت: ئەی فەرمانڕەوا خۆت مەشارەوە، کۆیلەیەکە وداوای ئاو دەکات. کۆیلە ئەم وتەی بیست و ڕۆشتە لای یەکێك لەعەیاران(لەناو سوپاکەی موسا کوڕی بوغا) و ئاگاداری کردەوە. ئەو عەیارە سێ پیاوی هەڵگرت و بەرێکەوت. سالحی بینی لەکاتێکدا شانە و ئاوێنەی بەدەستەوە بوو و ریشی شانە دەکات. ئەوی گرت. سالح پاڕایەوە. وتی: ناتوانم رزگارت بکەم، بەلام لەشوێنێکەوە دەتبەم کەبنەماڵە و هاورێ و کەسەکان و فەرماندەکان و هاوەلانت لەوێن، ئەگەر تەنیا دوو پیاو هەوڵی رزگار کردنی تۆ بدەن، رزگارت دەکەم.

ئەویان بەسەر و پێی پەتی هێنایەدەر. هەمووان لەپشت سەری ئەو ڕایان دەکرد. سوار کۆپانی ئێسترێکیان کرد و بەرەو کۆشکیان برد. یەکێك لەهاوەلانی موسا بەشمشێر لێیدا، دواتر کوشتیان و سەریان لەجەستە جیا کردەوە و و جەستەیان پشتگوێ خست و پێش ئاوابوونی هەتاو بردیانە کۆشکی خەلیفە. ئەم هەواڵەیان بەموهتەدی راگەیاند. موهتەدی وتی: بەخاکی بسپێرن. سەری ئەویان بەنوکی رمەوە کرد و بەناو خەڵکدا سوڕاندیان. هاواریان دەکرد: ئەمەیە سزای ئەو کەسەی خەلیفە موعتەز بکوژێتز

دوای بەخاك سپاردنی ئەو سەری بوغای بچوکیان داگرت کەبەدارەوە بوو. ئەویان تەسلیم بەبنەماڵەکەی کرد. کاتێك سالح کوژرا، سەلوولی شاعیر ئەمەی بەموسا کوڕی بوغا وت:

اخذت كلهم من فرعون حين طغى و جئت اذ جئت يا موسى على قدر

تلاثة كلهم باغ اخو حسد يرميك بالظلم و العدوان عن وتر

وصيف في الكرخ ممثول به و بوغا بالجسر كحترق بالنار الشرر

و صالح بن و وصيف بعد منعفر بالحير جثته و الروح في سقر

واتاكەی: ئەی موسا تۆڵەی خۆت لەفیرعەونی سەرکێش وەرگرت و لەو کاتەی قەدەر دیاریکرابوو، گەیشتیت.

سێ کەس بوون (لەدوژمنانی تۆ) هەموویان سەرکێش و ڕژدیبەر و کە بەهۆی ستەم و دەستدرێژی کردنەوە، تۆیان کردبووە ئامانجی خۆیان.

وەسیف لەکەرخ لەت لەت بوو و بۆغا لەپرد بەهۆی ئاگرەوە سووتا و ساڵح کوڕی وەسیف جەستەی لەحیر خرایە ژێر خاك و گیانی بەرەو دۆزەخ ڕۆشت.

ناسازگاری خەواریج لەگەڵ موساور

لەم ساڵەدا یەکێك لەخەواریج ناسراو بەعوبەیدە لەڕەچەڵەکی مناڵەکانی زوهەیری عەمرەوی دژی موساور قوت بوویەوە.

هۆکارەکەی ئەوە بوو عوبەیدە بەتۆبەی گوناحکارەکان ڕازی نەدەبوو و لەبەرابەردا موساور دەیوت: ئێمە بەتۆبە ڕازی دەبین. عوبەیدە دەیوت: ئێمە ڕازی نابین. بەم شێوەیە عوبەیدە دەستەیەکی گەورەی کۆکردەوە و هێرشی کردە سەر موساور. موساور لەحەدیسەوە بەرێکەوت و دوو سوپا لەجۆهەینە، نزیك موسڵ، ڕووبەڕووی یەکبوونەوە. موساور دابەزی و کۆمەڵێك لەهاوەڵانی لەگەڵ ئەو دابەزین. شەڕێکی قورس ڕوویدا. هەموان قاچی ئەسپەکانیان بڕییەوە. عوبەیدە کوژرا و هاوەڵانی هەڵاتن و زۆربەیان کوژران. موساور دەستی بەسەر بەشی زۆری کەنارەکانی عێراق زاڵبوو و ڕێگەی نەدا باج و خەراج بەدەستی خەلیفە بگات. سوپاکەی خەلیفە گرفتاری نەداری و هەژاری بوون. ئەمە بووە هۆی ئەوەی موسا کوڕی بوغا و بابەکیال و دەستەیەك لەسەرکردەکانی دیکە هاوڕێ لەگەڵ سوپایەکی گەورە بۆ جەنگی موساور بەرێکەون. ئەوان لەسن ئوردوویان لێدا بەڵام دوای ماوەیەك بۆ سامەرا گەڕانەوە. هۆکاری گەڕانەوەی ئەوان لەکاتی ئاماژەدان بەچۆنیەتی لەسەر کار لابردنی موهتەدی باس دەکەین.

کاتێك موعتەمید لەسەر تەختی خەلافەت دانیشت، موفلیحی بۆ جەنگی موساور ڕەوانە کرد. سوپاکەی فراوان و کەرەستەی جەنگ و توێشویان بەئەندازەیەکی فراوان هەڵگرتبوو. کاتێك موفلیح لەحەدیسیە نزیك بوویەوە، موساور ناوچەکەی بەجێهێشت و مەبەستی دوو کێوی کرد بەناوەکانی زەینی و عامر. ئەم دوو کێوە لەنزیك حەدیسە بوون. موفلیح شوێنی کەوت. موساور لەگەڵ چوار هەزار سەرباز بەدەوری سوپاکەی موفلیحدا سووڕایەوە و دواتر ڕووبەڕووی بوویەوە.

مساور کاتی گەڕانەوە لەجەنگی عوبەیدە، ژمارەیەکی زۆر لەهاوەڵانی ئەوی لەدەوری خۆی کۆکردەوە. ئەوان لەکێوی زەینی جەنگیان لەگەڵ موفلیح کرد. موفلیح نەیتوانی بەخواستەکەی بگات. موساور ڕۆشتە سەر لووتکەی چیاکە و پەنای گرت. موفلیح لەداوێنی کێوەکە دابەزی. لەنێوان ئەم دوو سوپایە چەند جارێك جەنگ ڕوویدا. ئەوان لەبەرەبەیانی ڕۆژێك بەشوێن موساوردا گەڕان بەلام نەیاندۆزییەوە چوونکە بەڕێگەیەکی جیاوازدا ڕۆشتبوو و ناوچەکەی چۆڵ کردبوو. کاتێك موفلیح دوای شەکەتی و ماندووی زۆر و ژمارەی فراوانی بریندارانی سوپاکەی لەسەرکەوتن بێ هیوا بوو، ڕێگەی موسڵی گرتەبەر. لەوێوە ڕۆشتە ڕەبیعەی سەنجار و نەسیبین و خابور و بۆ ماوەیەك کاروبارەکانی ئەو ناوچانەی ڕاپەڕاند. دواتر گەڕایەوە بۆ موسڵ و ڕێگەی چلکەی لەگەڵ خەڵکەکەی گرتەبەر و لەرەجەب/ژوئەن لەوێ گەڕایەوە و بۆ ڕووبەڕوو بوونەوە لەگەڵ موساور خۆی ئامادە کرد. کاتێك لەحەدیسە نزیك کەوتەوە، موساور ئەو ناوچەی بەجێهێشت. موساور لەنەبوونی موفلیح بۆ ناوچەکە گەڕابوویەوە. موفلیح شوێنی کەوت. موساور لەهەر شوێنێك دادەبەزی، موفلیح مەبەستی ئەو ناوچەی دەکرد. کاتێك ماوەی شوێنکەوتنەکە درێژەی کێشا و موفلیح بەدوای موساور چەندین دۆڵ و گەروو و دەربەندی بڕی و سوپاکەی شەکەت و ماندوو بوون، لەشوێنکەوتنی موساور دەستی هەڵگرت و گەڕایەوە. ئەم جارە موساور شوێن موفلیح کەوت و قاچی دەخستە شوێن پێی ئەو. ئەو کەسانەی گرفتار دەکرد کە لەکاروانەکە دوا دەکەوتن. بەم شێوەیە دەستەیەك لەسوپاکەی موفلیح گەڕانەوە و

دژی ئەو جەنگان و دووبارە پەیوەستی سوپا بوونەوە. کاتێك گەیشتنە حەدیسە، موفلیح چەند ڕۆژێك لەوێ مایەوە و لەسەرەتای ڕەمەزان/ دووی ئۆگۆست بۆ سامەرا گەڕایەوە. موساور دوای گەڕانەوەی موفلیح بەسەر شارەکاندا زاڵبوویەوە و باج و خەراجی وەرگرت. بەم شێوەیە پێگەی بەرز بوویەوە.

چۆنیەتی لابردن و مەرگی موهتەدی

لەپانزەی ڕەجەب/ نۆزدەی ژوئەنی ئەم ساڵە، موهتەدی لەسەر کار لابرا و لەهەژدەی ئەم مانگە/ بیست و دووی ژوئەن چاوی لەجیهان بەست.

هۆکارەکەی ئەوە بوو دانیشتوانی تورکی کەرخ – ئاماژەمان پێدا– لەسەرەتای ڕەجەب/ چواری ژوئەن بۆ ڕۆژانەی خۆیان جەنگان و داوای مانگانەیان دەکرد. موهتەدی، باوکی قاسمی برای خۆی لەگەڵ کەیغەلەغ و دەستەیەکی دیکە بۆ لای ئەوان نارد. نێردراوان ئەوانیان هێور کردەوە و گەڕانەوە.

باوکی نەسر محەممەد کوڕی بوغایان ئاگادار کردەوە کەموهتەدی بەتورکەکانی وتووە: هەموو سامانەکان لای محەممەد و موسا، دوو کوڕەکەی بوغایە. هەمان شەو باوکی نەسر کوڕی بوغا بۆ لای براکەی لەسن هەڵات کەڕووبەڕووی موساور ببوویەوە. موهتەدی چوار پەیمان نامەی ئەمانی بۆ نارد و ئەو لەگەڵ حەیسونی برای گەڕانەوە. موهتەدی هەردووکیانی زیندانی کرد. کەیغەلەغ هاورێیەتی ئەوانی دەکرد. ئەو لەباوکی نەسر داوای سامانەکانی کرد و لەیاریدەدەرەکەی ئەو پانزە هەزار درهەمی سەند. دواتر باوکی نەسر لەسێی ڕەجەب/ حەوتی ژوئەن کوژرا و جەستەی بێ گیانی ئەویان فڕدایە ناو چاڵێك. جەنازەکەی بۆگەنی کرد. دواتر دەریانهێنا و بردیانەوە بۆ ماڵەکەی. حەسەن کوڕی مەئمون نوێژی لەسەر خوێند.

کاتێك موهتەدی براکەی موسا کوڕی بوغای زیندانی کرد، نامەیەکی بۆ نووسی و فەرمانی پێدا سوپا بەبابەکیال بسپێرێت و خۆی لەگەڵ ئەو بەرێکەوت. نامەیەکی بۆ بابەکیال نووسی تا بارودۆخی سوپا سەقامگیر بکات و لەجەنگ دژی موساوری شاری بەردەوام بێت و موسا کوڕی بوغا و موفلیح لەناو ببات. بابەکیال

نامەکەی وەرگرت و ڕۆشتە لای موسا و نامەکەی بۆ خوێندەوە، وتی: من لەم کارە ڕازی نیم و ئەم پیلانێکە بۆ لەناو بردنی هەموومان، بۆچوونی تۆ چییە؟ موسا وتی: بۆچوونی من ئەوەیە بڕۆیتە سامەرا و ئاگاداری بکەیتەوە کەدوژمنی من و موفلیحیت و گوێڕایەڵی فەرمانەکانی ئەویت تا ئەو جێگەی دەبیتە یەکێك لەکەسە باوەڕپێکراوەکانی، دواتر بیر لەڕێگە کوشتنی بکەرەوە و ڕێگە چارەیەك بدۆزەرەوە.

بابەکیال ڕێگەی سامەرای گرتەبەر و لەگەڵ یارکوج و ئەسارتەکین و سیمای باڵابەرز و دەستەیەکی دیکە هاتە ناو سامەرا. ئەوان لەدوانزەی ڕەجەب/ شانزەی ژوئەن هاتە ناو کۆشکی خەلافەت. موهتەدی بابەکیالی گرت و کەسانی دیکە گەڕێنرانەوە. هاوەڵانی تورك و ناتورکەکانی بابەکیال کۆبوونەوە و وتیان: بۆ فەرماندەکەی ئێمەت زیندانی کردووە؟ بۆ باوکی نەسر کوڕی بوغا کوژرا؟

ساڵح کوڕی عەلی کوڕی یەعقوب، مەنسور لای موهتەدی بوو. موهتەدی ڕاوێژی لەگەڵ کرد. ساڵح وتی: هیچ یەك لەپێشینانی تۆ هاوشێوەی تۆ بوێر نەبوون. ئەبوموسلیم لەروانگەی خوراسانییەکان زیاتر لەبابەکیال لای هاوەڵانی بەهادار و بایەخدار بوو بەشێوەیەك ژمارەیەك لەوان دەیانپەرەستی بەڵام کاتێك سەری بڕاوی ئەویان خستە نێوانیان، هەموویان بێدەنگ بوون. ئەگەر تۆیش ئەو کارە بکەیت، هەمووان بێدەنگ بوون.

موهتەدی سوار ئەسپەکەی بوو و سوپاکەی خۆی لەمەغربی و تورك و فەرغانی ڕازاندەوە. مەسروری بەلخی لەباڵی ڕاست دانا و فەرماندەیی باڵی چەپی بەیارکوج و خۆی لەگەڵ ئەستارکین و تەبایغوا و سەرکردەکانی دیکە لەدڵی سوپاکەدا جێگیر بوو. فەرمانیدا سەری بابەکیال بێنن. (ئەویان کوشت) و عیتاب کوڕی عیتاب سەری ئەوی فڕێدایە ناو ئەوان.

ئەوان هێرشیان کردە سەر عیتاب و کوشتیان. تورکەکانی باڵی ڕاست و چەپی سوپاکەی موهتەدی پەیوەستی شۆڕشگێڕەکان بوون. کەسانی دیکە هەڵاتن و موهتەدییان بەتەنیا بەجێهێشت. لەهەردوو سوپا ژمارەیەکی فراوان کوژران. دەستەیەك ژمارەی کوژراوەکان بەحەوتسەد و هەشتا کەس و کوژراوانی تورك

بەچوار هەزار کەس دەخەملێنن. دەستەیەکیش کوژراوەکان بەدوو هەزار یا هەزار سەرباز دەزانن.

لەهاوەلآنی موهتەدی ژمارەیەکی زۆر کوژران یا هەلآتن. موهتەدی شمشێر بەدەست هاواری دەکرد: ئەی موسوڵمانان، من سەروەری باوەڕدارانم، لەرێگەی ئەودا بجەنگن، بەلآم کەس وەلآمی نەدەدایەوە. موهتەدی بەرەو زیندانەکان ڕۆشت و بەگومانی ئەوەی ئەوان هاوکاری دەکەن، دەرگای زیندانەکانی کردەوە و زیندانییەکانی ئازاد کرد بەلآم ئەوانیش هەلآتن و کەس هاوکاری نەکرد. دواتر موهتەدی بەرەو ماڵی ئەحمەد کوڕی جەمیل ئەسپی غاردا و لەکاتێکدا تورکەکان بەدوایەوە بوون، ڕۆشتە ئەویێ. تورکەکان گەیشتن و ئەویان هێنایەدەر. سوار ئێسترێکیان کرد و بەرەو کۆشك بەرێکەوتن و لای ئەحمەد کوڕی خاقان زیندانیان کرد. وەك دەڵێن موهتەدی هەزاران جار دەستی ئەوی ماچ کرد و لەنێوان ئەوان و شۆرشگێرەکان گفتوگۆ بەردەوام بوو. ئەوان لەزیندان داوایان لێکرد دەست لەکار بکێشێتەوە بەلآم ئەو رازی نەدەبوو و کوژرانی بەپەسەندتر دەزانی. دەڵێن: موهتەدی نامەیەکی بۆ موسا کوڕی بوغا و بابەکیال و دەستەیەك لەسەرکردەکانی خۆی نووسیبوو کەئەگەر فێڵیان لیێ بکات یا بەشێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو لەناویان ببات یا بیر لەکوشتنی ئەوان بکاتەوە یا گرنگی بەوتەکانی نەدات، بەیعەتی ئەویان لەسەر شان نییە و ئەوەی دەخوازن، دەتوانن ئەنجامی بدەن و هەر کەس بخوازن دەتوانن وەك خەلیفە دەستنیشانی بکەن. بەمشێوەیە کوشتنی ئەویان بەڕەوا زانی و هێلکەگونی ئەویان پێشێل کرد و دواتر بەرادەیەك ئەشکەنجەیان کرد تا مرد. دەستەیەك شایەتییاندا کەئەو مرد بیێ ئەوەی شوێنەواری ئەشکەنجە بەجەستەیەوە دیار بێت. ئەویان لەئارامگای مونتەسیر بەخاك سپارد.

دەستەیەك هۆکاری دەست لەکارکێشانەوە و کوژرانی ئەو بەمە دەزانن: دانیشتوانی کەرخ و دور کۆبوونەوە و خوازیاری بینینی موهتەدی بوون تا لەنیازەکانی خۆیان ئاگاداری بکەنەوە. ئەوان ڕۆشتنە کۆشك. باوکی نەسر محەممەد کوڕی بوغا و سەرکردەکانی دیکە لای موهتەدی بوون. باوکی نەسر

لەنێوان ئەوان ڕۆشتەدەر و خەڵکانی کەرخ و دور ڕۆشتنە ناو. لای موهتەدی باسی نیازەکانی خۆیان کرد. ژمارەیان چوار هەزار کەس بوو. داوایان لەموهتەدی کرد فەرماندەکانیان لەسەر کار لاببات و کاروباری ئەوان بەبراکانی بسپێرێت و ئەو سامانەی کەسانی ناو کۆشك دەستیان بەسەردا گرتووە، وەربگرێتەوە. موهتەدی بەڵێنی پێدان نیازەکانیان دابین دەکات. ئەو ڕۆژە لەکۆشکدا مانەوە. موهتەدی خواردنی بۆ ئەوان ئامادە کرد. محەممەد کوڕی بوغا بەرەو محەممەدییە بەرێکەوت و ڕۆژی دواتر ئەوان خوازیاری جێبەجێ کردنی نیازەکانیان بوون. پێیان وترا: جێبەجێ کردنیان دژوارە و دوور خستنەوەی سەرکردەکان کارێکی ئاسان نییە چ بگات بەوەی سامانەکانیان لێ بسەندرێتەوە. ئێوە سەرقاڵی کارەکانی خۆتان بن و خۆڕاگری بکەنە پیشە تا ئێمە بەخواست و مەبەستەکانی خۆمان بگەین و سەروەری باوەڕداران داواکارییەکانی ئێوە دێنێتەدی. ئەوان تەنیا بەجێبەجێ کردنی داواکارییەکانیان ڕازی بوون. ناچاریان کرد بۆ بەیعەتەکەی خۆیان ئەمەکدار بن و لەجەنگدا شان بەشانی سەروەری باوەڕداران بجەنگن و خوازیاری چاکە و خێری ئەوبن تا مەبەستەکانیان بێتەدی.. ئەوان ڕازی بوون و دووبارە سوێند وبەیعەتیان لێ وەرگیرا.

دواتر بەنامەیەك، باوکی نەسر کوڕی بوغایان لەمەبەستی خۆیان و موهتەدی ئاگادار کردەوە و ڕۆشتنەدەرەوەی بێهۆی موهتەدییان لەکۆشك بەناپەسەند زانی چوونکە ئەوان بۆ بەرز کردنەوەی سکاڵا ڕۆشتبوونە کۆشك. ئەوان کاتێك بینیان کۆشك پاسەوانی نییە، لەوێ مانەوە تا باوکی نەسر گەڕایەوە بۆ بارەگای موهتەدی و دەست و پێی موهتەدی ماچ کرد و وەستا. موهتەدی سەبارەت بەسامان و ئەوەی تورکەکان دەیانوت، پرسیاری لێکرد. لەوەڵامدا وتی: من لەکوێ و سامانی ئەوان لەکوێ؟ موهتەدی وتی: مەگەر ئەم سامانە لای تۆ و براکان و هاوەڵانی تۆ نییە؟ دواتر دەستی محەممەدیان گرت و زیندانییان کرد. نامەیان بۆ موسا کوڕی بوغا و موفلیح نووسی بۆ ئەوەی بۆ سامەرا بگەڕێنەوە و سوپا بەو سەرکردانە بسپێرن کەناویان بردووە. نامەیان بۆ سەرکردە تورکەکان (بەپێگەیەکی نزمتر) نووسی تا سوپاکە لەوان وەربگرن. ڕووداوەکانیان بۆ نووسین و وتیان:

ئەگەر موسا و موفلیح لەهاتنە بۆ سامەرا و ڕادەست کردنەوەی سوپا فەرمانبردار بوون چ باشتر وەگەرنە قۆڵبەست و ڕەوانەی سامەرایان بکەن.

موهتەدی ئەوانەی بەیعەتیان لەگەڵ بەستبوو، یەکی دوو درهەمیان پێدابوو. کاتێك نامەکان بەسوپای موسا گەیشت و بۆی خوێندرایەوە، بەیعەتی لەسوپاییەکان سەند بۆ ئەوەی هاوکاری بکەن. هەمووان بەرەو سامەرا بەرێکەوتن و شەوی پانزەی ڕەجەب/ پانزەی ژوئەن لەپردی ڕەقیق ئوردوویان لێدا. موهتەدی لەکۆشك هاتەدەر و بەناو سەربازەکاندا گەڕا و هەمان ڕۆژ گەڕایەوە. خەڵك شەویان کردە ڕۆژ و نزیکەی هەزار سوار لەهاوەڵانی موسا هاتنە ناو شار. کوبکین و کەسانی دیکە لەناویاندا دەبینران. موهتەدی لەکۆشك هاتەدەر و سوپاکەی ڕازاندەوە. لەناو ئەم سوپایە کەسانێك دەبینران کە لەسوپاکەی موسا جیاببوونەوە و پەیوەستی سوپای خەلیفە ببوون. نوێنەرەکان لەنێوان ئەوان هاتوچۆیان دەکرد تا موسا فەرمانڕەوایەتی ناوچەیەکی پێ بسپێردرێت و ڕەوانەی ئەو دیارە ببێت بەڵام موهتەدی و هاوەڵانی پێداگرییان دەکرد لەوەی دەبێت موسا سەبارەت بەسامانەکەی لێپرسینەوەی لەگەڵ بکرێت. بەم پێیە ئەم دوو دەستەیە نەگەیشتنە ئەنجام.

ژمارەیەکی زۆر لەهاوەڵانی موسا لێی جیابوونەوە و موسا و موفلیح مەبەستی خوراسانیان کرد. لەم کاتەدا بابەکیال و دەستەیەکی دیکە لەسەرکردەکان گەیشتن و ڕۆشتنە کۆشکی موهتەدی و سلاویان بۆ نارد. موهتەدی فەرمانی گەڕانەوەی پێدان و بابەکیالی زیندانی کرد و دواتر کوشتی. کەس لەشوێنی خۆی نەجووڵا و جگە لەگۆڕانکارییەکی کەم هیچی دیکە ڕووینەدا.

بۆ یەکشەممە، تورکەکان بۆ یەکسانی خۆیان لەگەڵ فەرغانییەکان بۆ ڕۆشتنە ناو کۆشك ڕەخنەیان گرت و وتیان بۆ دەبێت ئەوان وەك تورکەکان مۆڵەتی ڕۆشتنە ناو کۆشکیان هەبێت. بەم شێوەیە وەڵامیان درایەوە کەهۆکارەکەی سەرکردە تورکەکانن. بەم شێوەیە تورکەکان هەموویان کۆشکیان بەجێهێشت و فەرغانییەکان مانەوە و مەغرببیەکان. تورکەکان هەم ئەم کارەیان پەسەند نەکرد هەم داوای بابەکیالیان دەکرد. موهتەدی، فەرغانی و مەغرببیەکانی لەمەبەستی تورکەکان ئاگادار کردەوە و پێی وتن: ئەگەر خۆتان بەبەهێز دەزانن، من نزیك بوونەوە لەئێوە بەناپەسەند نازانم و گەرنە پێش ئەوەی بارودۆخ زیاتر لەمە نائارام بێت، ئەوانی ڕازی دەکەم. ئەوان

وەڵامیان دایەوە کەخۆیان کاروبارەکان بەڕێوە دەبەن. موهتەدی لەگەڵ ئەوان لەکۆشك هاتەدەر. ژمارەیان شەش هەزار کەس بوو. هەزار تورك لەهاوەڵانی ساڵح کوڕی وەسیف لەناو ئەواندا دەبینران. ژمارەی تورکەکان دەهەزار کەس بوو. کاتێك دوو سوپا رووبەرووی یەکبوونەوە، هاوەڵانی ساڵح هەڵاتن و لەم کاتەدا دەستەیەك لەتورکەکان هێرشیان کردنەسەر. سوپاکەی موهتەدی شکستی خوارد و ئەوە روویدا کەپێشتر باسمان کرد بەزیاد کردنی ئەم وتەیە کەموهتەدی لەماڵی ئەحمەد کوڕی جەمیل جەنگی. دواتر ئەویان بریندار لەماڵەکەی هێنایەدەر. موهتەدی کاتێك برینەکەی خۆی بینی، خۆی بەدەستەوەدا. داوایان لێکرد دەست لەخەلافەت هەڵگرێت بەڵام رازی نەبوو. رۆژی چوارشەممە مرد و رۆژی پێنجشەممە جەنازەی ئەویان نیشانی خەڵکاندا و جەعفەر کوڕی عەبد واحید نوێژی لەسەر خوێند. پێش مردن پەنجەی دەست و قاچیان بڕیبوویەوە و بەرادەیەك ئەشکەنجەیان کرد تا گیانی سپارد. بەشوێن محەممەد کوڕی بوغادا گەڕان بەڵام بەکوژراوی دۆزییانەوە. هەزار شمشێریان لەسەر گۆڕەکەی شکاند.

موهتەدی یانزە مانگ و پانزە رۆژ فەرمانڕەوایەتی کرد و سی و هەشت ساڵ ژیا. ناوچاوێکی پان، گەنم رەنگ و لاواز بوو. چاوەکانی خۆڵەمێشی، رووگرژ و ورگ زل و شان پان وکورتەباڵا و ڕیشێکی درێژ بوو. لەقاتول چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

کردەوە و ئاکاری موهتەدی

موهتەدی باللە باشترین خەلیفەکان لەدینداریدا بوو، چاکەکارتر و داوێن پاکتر لەخەلیفەکانی پێشوو بوو.

عەبدوللە کوڕی ئیبراهیمی ئیسکافی دەڵێت: موهتەدی خۆی بۆ لێپرسینەوە لەسکاڵای خەڵکان دادەنیشت. رۆژێك پیاوێك سکاڵای لەکوڕەکەی ئەو کرد. موهتەدی فەرمانیدا کوڕەکەی بێنن. ئەو دوانەی لای یەك دانیشاند تا لەنێوان ئەوان داوەری بکات. ئەو پیاوە بەموهتەدی وتی: ئەی سەروەری باوەڕداران تۆ بەو شێوەیت کەشاعیر دەڵێت:

حکمتوه فقضی بینکم   ابلج مثل القمر الزاهر

لا يقبل الرشوة فی حكمه   و لا يبالی غبن الخاسر

واتاكەی: كەسێكتان وەك داورەی خۆتان هەڵبژاردووە كەرۆشن وەك مانگی درەوشاوەیە. لەداوەری كردن بەرتیل وەرناگرێت و لەوەی زیان لەزۆردار بدات، ترسی نییە.

موهتەدی وتی: ئەی پیاو، خواوەند پاداشتت بداتەوە، بەلاّم لێرە ئامادە نەبووم تا ئەم ئایەم خوێندەوە: ((و شایەنەكانی داد لەرۆژی هەستانەوە دادەنێین.))[٢] ئیسكافی دەڵێت: لەم رۆژەدا زیاتر لەهەر رۆژێكی دیكە دەگریا. (یا خەڵكانێكی زۆر لەم رۆژەدا گریان)

باوكی عەباس كوڕی هاشم كوڕی قاسمی هاشمی دەڵێت: لەیەكێك لەئێوارێكانی مانگی رەمەزان/ ئۆگۆست، لای موهتەدی بووم. هەستام بۆ ئەوەی بگەڕێمەوە بەلاّم موهتەدی مۆڵەتی پێ نەدام. دانیشتم. نوێژی ئێوارێی لەگەل ئێمەدا خوێند و فەرمانیدا خواردنی بەربانگ بێنن. تەبەقێكی سەرداپۆشراویان هێنا، دوو نانی لەسەر بوو، لەدەفرێك خوێ، لەدەفرێك رۆن و لەدەفرێكی دیكە سركەیان هێنا. بۆ خواردن بانگی كردم. بەگومانی ئەوەی دوای ئەمە خواردنی دیكە دێت، كەمێكم لێخوارد. كاتێك موهتەدی ئەمەی بینی، وتی: بەرۆژوو نەبوویت؟ وتم: بەڵێ، بەرۆژوو بووم. وتی: ئایا بەیانی بەرۆژو نابیت؟ وتم: چۆن لەمانگی رەمەزان بەرۆژوو نابم؟ وتی: كەواتە بخۆ و خۆت تێر بكە چوونكە زیاتر لەمە خواردنی دیكە لێرە نابینیت. لەقسەكەی سەرم سوڕما و پرسیم: بۆ ئەی سەروەری باوەڕداران؟ خواوەند نیعمەتی فراوان و رۆژانەیەكی بەسەندەی بەتۆ بەخشیوە. موهتەدی وتی: راست دەكەیت، سپاس بۆ خودا، بەلاّم بیرم لەوە كردەوە كەمناڵەكانی ئومەییە عومەر كوڕی عەبدولعەزیزیان بوو، رژدیم بەوە برد بۆ مناڵەكانی هاشم خەلیفەیەكی وەك ئەویان لەناو خۆیاندا نەبێت. لەبەر ئەمە خۆم بۆ ئەم كارە تەرخان كرد كەدەیبینی.

ئیبراهیم كوڕی مەخلەد كوڕی محەممەد كوڕی عەرەفە لەزمانی یەكێك لەمناڵەكانی هاشم دەڵێت: سەوەتەیەكیان لەماڵەكەی موهتەدی دۆزییەوە كەجل و

---

[٢] و نضع الموازين القسط ليوم القيامة. (انبيا/ ٤٧)

بەرگی پەشمین و راخەرێك و كڵاوی شەوی تیابوو، شەوانە لەبەری دەكرد، نوێژی دەخوێند و دەیوت: ئایا منداڵەكانی عەباس شەرم دایاننناگرێت كەسێكی وەك عومەر كوڕی عەبدولعەزیز لەناو ئەواندا نەبێت؟ ئەو رابواردن و خۆشییەكانی ژیانی پشتگوێ خستبوو، گۆرانی خوێند و بادە خواردنەوەی بەناڕەوا دەزانی و رێگەی نەدەدا كەسانی ناو كۆشك ستەم لەخەڵكان بكەن. خواوەند بیبەخشێت و لێی خۆش بێت. (گەر بەو شێوە بووبێت).

خەلافەتی موعتەمید عەلی الله

كاتێك موهتەدی باللە یان گرت و زیندانییان كرد، باوكی عەباس ئەحمەد كوڕی متوەكیل ناسراو بەكوڕی فەتیان یان هێنا كە لەناو كۆشك دەستبەسەر كرابوو. خەڵك و توركەكان دەستی بەیعەتیان بۆ درێژ كرد و ئەم هەواڵەیان بۆ موسا كوڕی بوغا نووسی. موسا لەخانەقین بوو. ئەویش هاتە سامەرا و بەیعەتی كرد. نازناوی موعتەمید باللە یان پێبەخشی.

موهتەدی لەدووەم رۆژی خەلافەتی موعتەمید مرد و خەڵكان ئارام بوونەوە. موعتەمید، عوبەیداللە كوڕی یەحیا كوڕی خاقانی وەك وەزیر هەڵبژارد.

بەسەرهاتی ساحەبی زەنج

لەم ساڵەدا جەعلان بۆ جەنگ لەگەڵ ساحەبی زەنج بۆ بەسرە ڕەوانە كرا. كاتێك گەیشتە بەسرە، لەناوچەیەك ئۆردووی لێدا دووری ئەو لەگەڵ ساحەبی زەنج یەك فەرسەنگ بوو. جەعلان بۆ خۆی و سوپاكەی سەنگەری هەڵكەند و شەش مانگ لەناو ئەم سەنگەرەدا چاوەڕوانی كێشا. جەعلان لەو رۆژەی بۆ جەنگ دیاریان كردبوو، زەینەبی و منداڵەكانی هاشم و كەسانی دیكە كەبۆ جەنگی ساحەبی زەنج ئامادە ببوون، ڕەوانە كرد بەڵام تەنیا بەبەرد هاویشتن و تیرهاویشتن كۆتاییان بەجەنگ هێنا. جەعلان لەبەر تەنگی و تەسكی رێگە بۆ جەولان و غاردانی ئەسپەكان رێگەیەكی نەبینی بۆ ئەوەی ڕووبەڕووی ساحەبی زەنج ببێتەوە.

زۆرینەی سوپاکەی سوارکار بوون. کاتێك مانەوەی ئەوان لەناو سەنگەرەکەدا درێژەی کێشا، ساحەبی زەنج هاوەڵانی خۆی بۆ ناو سەنگەرەکە ڕەوانە کرد. ئەوان بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشیان کردە سەر جەعلان و دەستەیەك لەسوپاکەی ئەویان کوشت. ئەوانەی مابوونەوە، گرفتاری ترسێکی تۆقێنەر بوون. زەینەبی، بەلالییە و سەعدییەی لەدوو قۆڵەوە ڕەوانە کرد و ئەوان رووبەرووی ساحەبی زەنج بوونەوە. ساحەبی زەنج سەرکەوتنی بەدەست هێنا و ژمارەیەکی زۆری لێ کوشتن. بەم شێوەیە جەعلان سەنگەرەکەی بەجێهێشت و رووی کردە بەسرە. ناتەوانی ئەو لەجەنگ لەگەڵ ڕەش پێستەکان ئاشکرا بوو، ڕێگەیان پێنەدا چیتر لەگەڵ ڕەش پێستەکان بجەنگێت و سەعیدی پەردەداریان بۆ جەنگی ساحەبی زەنج ڕەوانە کرد.

دواتر ساحەبی زەنج ئەو سوێرەڵانەی (زەوی سوێر، شۆرەکات) بەجێهێشت و لەرووباری ئەبوخەسیب دابەزی. دەستی بەسەر بیست و چوار کەشتی لەکەشتییەکانی هێزی دەریایی گرت و بەئەندازەیەك کاڵای لەم کەشتییانە تالآن کرد کەخەملآندنی ئاسان نییە. ئەوان کەشتیوانەکانیان کوشت. سوپاکەی ساحەبی زەنج بۆ ماوەی سێ ڕۆژ سەرقاڵی تالآنی بوون. ساحەبی زەنجیش بڕێك کەل و پەل و کاڵای بۆ خۆی تالآن کرد.

ڕۆشتنی ڕەش پێستەکان (زەنگییەکان) بۆ ئوبولە (ئەبێلە، ئاویلا)

لەم ساڵەدا زەنگییەکان ڕۆشتنە ئەبێلە و ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکەکەیان کوشت و شارەکەیان سوتاند.

پاڵنەری ئەم کارە ئەوە بوو کاتێك جەعلان لەسەنگەرەکەی خۆی هاتەدەر و ڕێگەی بەسرەی گرتەبەر، ساحەبی زەنج بەردەوام بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشی دەکردە سەر ئەبێلە. دەستە جەنگییەکانی ئەو لەکەنار رووبارەکە سەنگەریان دروست کردبوو و بەردەوام تا ڕۆژی چوارشەممە بیست و پێنجی رەجەب/ بیست و نۆی ژانویە دەجەنگان تا ئەوەی ئەبێلە دەستی بەسەردا گیرا. لەم ناوەدا باوکی ئەحوەس و عوبەیداللە کوڕی حومەید کوڕی توسی کوژران و زەنگییەکان

شارەکەیان سووتاند.

ئەم شارە لەدار و تەختە دروست کرابوو. لەبەر ئەمە ئاگر بەخێرایی تەشەنەی کرد و ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکەکەی کوژران و سامانەکانیان تالأن کرا. بەلأم ئەوەی زیاتر بووە خۆراکی ئاگر، ئەو سامان و کەل و پەلانە بوون کەتالأن کرا.

زاڵبوونی زەنگییەکان بەسەر عەبادان (ئابادان)

لەم ساڵەدا خەڵکانی ئابادان کەسیان بەدوای ساحەبی زەنج نارد تا بێ جەنگ شارەکەی تەسلیم بکەن. پاڵنەری ئەوان بۆ ئەم کارە، کردەی ساحەبی زەنج لەگەڵ خەڵکانی ئەبێلە بوو کەبووە هۆی ترس و تۆقانی خەڵکانی ئابادان. نامەیەکیان بۆ ساحەبی زەنج نووسی و داوای ئەمانیان لێکرد تا شارەکەی تەسلیم بکەن. ساحەبی زەنج ئەمانی پێبەخشین و ئەوان شارەکەیان تەسلیم کرد. ئەو دەستەیەك لەهاوەڵانی بۆ ئەو شارە نارد و کۆیلە و کەرەستەکانی جەنگیان کۆکردەوە و لەناو سوپاکەی دابەشی کرد.

زاڵبوونی ساحەبی زەنج لەئەهواز

کاتێك عەلەوی بەسرە(ساحەبی زەنج) دەستی بەسەر ئەبیلە و ئاباداندا گرت، تەماحی گرتنی ئەهوازی کرد. لەبەر ئەمە لەگەڵ سوپاکەی بەرەو جەی[٢] بەرێکەوت. خەڵکەکەی توانای خۆراگرییان نەبوو و هەلأتن. ڕەشەکان هاتنە ناو شارەکە و ئەوەی بینیان، کوشتیان، سوتاندیان و تالأنیان کرد و ئەوبەری جەی یان وێران کرد و کاتێك گەیشتنە ئەهواز، خەڵکان وسوپاکان لەبەرابەریان هەلأتن و تەنیا ژمارەیەکی کەم مانەوە. زەنگییەکان ڕۆشتنە ناو شارەکە و هەموو شتێکیان وێران کرد. ئیبراهیم کوڕی مودەبیر، لەوێ بوو. دوای ئەوەی بریندارییان کرد، گرتیان و سامانەکەیان تالأن کرد. ئەم ڕووداوە لەدوانزەی ڕەمەزان/ چواری ئۆگۆست ڕوویدا.

کاتێك ئەم بەلأیان بەسەر ئەو سێ شارەدا هێنا، خەڵکانی بەسرەیش ترسان و

---

[٢] : لەمێژووی تەبەری بەجەبی هاتووە. (وەرگێڕ)

ژمارەیەکی زۆری ئەوان بۆ شارەکانی دیکە هەڵاتن.

لابردنی عیسا کوڕی شێخ لەشام و فەرمانڕەوایی ئەو لەئەرمەنستان

کاتێك کوڕی شێخ دەستی بەسەر دیمەشقدا گرت، لەناردنی باج و خەراج و کالاکانی دیکە بۆ بەغداد خۆی بەدوور گرت (سەربەخۆ بوو). کوڕی مودەبیر لەمیسر، حەوتسەد هەزار دیناری خەراجی لەمیسرەوە بۆ بەغداد نارد بەڵام عیسا کوڕی شێخ دەستی بەسەردا گرت.

حسەینی خزمەتکار لەبەغدادەوە بۆ لای کوڕی شێخ ڕەوانە کرا و داوای پارەکەی کرد. ئەو وتی: پارەکەی بۆ سوپا هەزینە کردووە. حسەینی خزمەتکار فەرمانی فەرمانڕەوایەتی ئەرمەنستانی پێدا تا پێشنیاری بەستنی موعتەمید بەخەڵکان بکات. ئەو پێشتر بەم کارە رازی نەبوو. ئەو فەرمانەکەی وەرگرت و پێشنیاری بەستنی بەیعەت لەگەڵ موعتەمیدی بەهەموان کرد. جل و بەرگی ڕەشی لەبەر کرد و گومانی دەکرد جگە لەئەرمەنستان، فەرمانڕەوایەتی شامیشی لەدەستدا دەمێنێت.

موعتەمید جەوری ڕەوانە کرد و فەرمانڕەوایەتی شام و دەوروبەری بەو سپارد. جەور لەگەڵ هەزار سەرباز بەرێکەوت. کاتێك لەدیمەشق نزیك کەوتەوە، عیسا، کوڕەکەی مەنسوری لەگەڵ بیست هەزار سەرباز بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەو ڕەوانە کرد. کاتێك دوو سوپا ڕووبەڕووی یەکبوونەوە، سوپاکەی مەنسور شکستی خوارد و مەنسور کوژرا. بەم شێوەیە عیسا لاواز و لەرێگەی کەنارەکانەوە بەرەو ئەرمەنستان بەرێکەوت. جەور فەرمانڕەوایەتی دیمەشقی گرتەدەست.

شۆڕشی کوڕی صۆفی عەلەوی لەمیسر

لەم ساڵەدا لە(صعید) [٤]ی میسر پیاوێکی عەلەوی شۆڕشی کرد. ئەویان بەئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی یەحیا کوڕی عەبدوللە کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیب ناو بردووە. بەکوڕی صۆفی بەناوبانگە. دەستی بەسەر شاری ئەسنادا گرت و تالانی کرد. خراپەکاری ئەو شارەکانی گرتەوە.

ئەحمەد کوڕی تولون سوپایەکی بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد. پیاوی عەلەوی شکستی بەم سوپایە هێنا و فەرماندەی سوپاکەی ئەسیر کرد، دەست وپێی بڕییەوە وچوارمێخەی کێشا. کوڕی تولون سوپایەکی دیکەی بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد. دوو سوپا لەکەنارەکانی ئەخمیم ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و شەڕێکی قورس دەستی پێکرد. سەرئەنجام پیاوی عەلەوی شکستی خوارد و ژمارەیەکی زۆر لەسوپاکەی کوژران. عەلەوی هەڵات و خۆی گەیاندە دارستانێکی خورما. لەگێڕانەوەی ڕووداوەکانی ساڵی ٢٥٩/ ٨٧٢ ئاماژەی پێ دەدەین.

دەرکەوتنی عەلی کوڕی زەید لەکوفە و ڕۆشتنەدەرەوەی ئەو لەم شارە

لەم ساڵەدا عەلی کوڕی زەیدی عەلەوی لەکوفە ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە و دەستی بەسەردا گرت. جێگری خەلیفەی لەو شارەدا دەرکرد و خۆی لەوێ مایەوە.

خەلیفە، شا کوڕی میکالی لەگەڵ سوپایەکی گەورە بۆ جەنگی ئەو نارد. دوو سوپا ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و شەڕیان دەستپێکرد. شا شکستی خوارد و ژمارەیەکی زۆر لەهاوەڵانی کوژران. شا ڕزگاری بوو.

دواتر موعتەمید کەیجوری تورکی بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدا پێشنیاری فەرمانبەری بەعەلی کوڕی زەید بکات. ئەو کەسی بەدوای عەلی کوڕی زەید نارد و پێشنیاری فەرمانبەری پێکرد و ئەمانی پێبەخشی.

عەلی چەندین داواکاری هێنایە ئاراوە بەڵام کەیجور ڕازی نەبوو. دواتر عەلی

---

[٤]- میسری سەرەو، یانی سەرزەمینەکانی نێوان باکوری قاهیرە و تاڤگەکانی ئەسوان.

کوڕی زەید لەکوفەوە ڕێگەی قادسیەی گرتەبەر و لەوێ ئوردووی لێدا. کەیجور لەسێی شەوالی ئەم ساڵە، چواری سێپتامبەر ڕۆشتە ناو کوفە.

عەلی کوڕی زەید ڕێگەی خەفانی گرتەبەر و گەیشتە سەرزەمینی مناڵەکانی ئەسەد. پەیوەندی خزمایەتی لەنێوان ئەواندا بوو. عەلی ماوەیەك لەناو ئەواندا مایەوە و دواتر ڕێگەی جەنبەلای گرتەبەر.

کەیجور ئاگادار بوویەوە و لەکۆتایی زیحەججە/ بیست و نۆی نۆڤەمبەری ئەم ساڵە لەکوفەوە بەڕێکەوت و ژمارەیەك لەهاوەڵانی ئەوی کوشت و دەستەیەکی ئەسیر کرد. دواتر کەیجور بۆ کوفە گەڕایەوە و کاتێك کاروبارەکانی کوفە سەقامگیر بوون، بێ هیچ فەرمانێك لەلایەن خەلیفەوە ڕێگەی سامەرای گرتەبەر. خەلیفە ژمارەیەك لەسەرکردەکانی بۆ لای ئەو نارد وئەوان لەعوکبەرا لەمانگی رەبیع الاوەل/ ژانویەی ساڵی ٨٧١/٢٥٧ زایینی کوشتیان.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا سەعید کوڕی ساڵح کوڕی حاجب بەفەرمانی خەلیفە بۆ جەنگ لەگەڵ ساحەبی زەنج بەڕێکەوت.

لەم ساڵەدا موساوری خارجی و هاوەڵانی موسا کوڕی بوغا لەکەنارەکانی خانەقین جەنگان. ژمارەی سەربازەکانی موساور فراوان و ژمارەی سەربازەکانی موسا لەدووسەد کەس تێنەدەپەڕی. ئەوان ڕووبەڕووی موساور بوونەوە و ژمارەیەکی زۆر لەسوپاکەی ئەویان کوشت.

هەروەها لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی واسڵ کوڕی ئیبراهیمی تەمیمی لەخەڵکانی فارس، لەگەڵ پیاوێك لەکوردەکانی ئەم ناوچە بەناوی ئەحمەد کوڕی لەیس، دژی حارس کوڕی سیما فەرمانڕەوای فارس شۆڕشیان کرد و کوشتیان. محەممەد کوڕی واسڵ دەستی بەسەر فارسدا گرت.

لەم ساڵدا موفلیح بۆ جەنگی موساور ڕەوانە کرا.

لەم ساڵەدا حەسەن کوڕی زەیدی تالبی لەمانگی ڕەمەزان/ ئۆگۆست دەستی بەسەر شاری ڕەی گرت و موسا کوڕی بوغا لەشەوال/ سێپتامبەر لەگەڵ سوپاکەی

بەرەو ڕەی کەوتە ڕێ. موعتەمید ئەوی ڕەوانە کرد.

لەم ساڵەدا ئیمام عەبدوللە محەممەد کوڕی ئیسماعیل کوڕی ئیبراهیمی بوخاری جوعفی نوسەری کتێبی مسند صحیحی (بوخاری) مرد. ساڵی لەدایک بوونی ئەو بە١٩٤/٨٠٩ زایینی دەزانن.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و پەنجا و حەوتی کۆچی (٨٧١ زایینی)

گەڕانەوەی باوکی ئەحمەد موەفەق لەمەککەوە بۆ سامەڕا

کاتێك پێگەی زەنگییەکان بەرز بوویەوە و شارەکانیان گرفتاری ئاژاوە کرد و لەهەموو ناوچە ئیسلامییەکاندا خراپەکارییان کردە پیشە، موعتەمید عەلی الله، براکەی باوکی ئەحمەدی لەمەککەوە بانگ کردەوە، کاتێك هات، کوفە، پارێزگاری ڕێگەی مەککە، حەرەمەین(مەککە و مەدینە) یەمەن و دواتر بەغداد و ناوچەکانی دەوروبەر، واست، ئاوەدانییەکانی دیجلە، بەسرە، ئەهواز و فارسی خستە ژێر فەرمانی ئەو. فەرمانی پێدان بەنوێنەرایەتی خۆی یارکوج، لەجیاتی سەعید کوڕی ساڵح وەك فەرمانڕەوای بەسرە، ئاوەدانییەکانی دیجلە، بەحرەین و یەمامە. یارکوج بەنوێنەرایەتی خۆی، مەنسور کوڕی جەعفەری خەیاتی کردە فەرمانڕەوای بەسرە و ئاوەدانییەکانی دیجلە تا کەنارەکانی ئەهەواز.

چۆنیەتی شکستی زەنگییەکان لەسەر دەستی سەعیدی حاجب (پەردەدار)

لەرەجەب/ مەی ئەم ساڵە سەعیدی حاجب لەگەڵ سوپایەك دژی زەنگییەکان جەنگی و شکستی پێهێنان. ژنان و سامانە تالاَن کراوەکانی لەوان سەندەوە. سەعید لەم جەنگەدا برینداربوو. هەواڵی شکستی زەنگییەکان بەدەستەیەکی دیکە لەوان گەیشت. ئەوان بۆ جەنگی سەعید بەڕێکەوتن بەلاَم سەعید توانی شکست بەوانیش بێنێت و سامانە تالاَن کراوەکانی لەوانیش سەندەوە. لەوێ ژنێك دەبینرا کەزەنگییەکانی دەگرت و دەیبردنە ئوردووگاکەی سەعید. سەعید ڕێگەی ئەم کارەی لێ نەدەگرت.

سەعید لەهوتە (هەتە) ئوردووی لێدا. دواتر بەرەو ڕۆژئاوای دیجلە بەڕێکەوت و چەندین جار ڕووبەڕووی ساحەبی زەنج بوویەوە. دواتر بۆ ئوردووگاکەی خۆی لەهوتە گەڕایەوە. ئەو لەدووی ڕەجەب/ ٢٧ مەی و تا کۆتایی شەعبان/ ژوئەن

لەوێ مایەوە.

ڕزگاری کوڕی مودەبیر لەدەست زەنگییەکان

لەم ساڵەدا ئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی مودەبیر لەزیندانی زەنگییەکان ڕزگاری بوو. چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو ئەو لەماڵی یەحیا کوڕی محەممەدی بوحرانی زیندانی کرابوو. دوو کەس چاودێری ئەویان دەکرد. ماڵی ئەم دوو پاسەوانە لەنزیك ئەو ماڵە بوو کەئیبراهیمی تیا زیندانی کرابوو. ئیبراهیم بەڵێنی پارەی پێدان و ئەوانی فریودا. ئەم دوانە تا ماڵەکەی ئیبراهیم تونێلێکیان هەڵکەند و بەم شێوەیە ئەو و برازاکەی بەناوی باوکی غالب و پیاوێکی هاشمی ڕزگاریان بوو.

چۆنیەتی شکستی سەعید لەزەنگییەکان و فەرمانڕەوایی مەنسور کوڕی جەعفەر لەبەسرە

لەم ساڵەدا، ساحەبی زەنج لەگەڵ سەعید جەنگی. سەعید سوپایەکی بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کردبوو. لەشەودا شەڕ دەستی پێکرد و ژمارەیەکی زۆر لەسوپاکەی سەعید کوژران و زەنگییەکان خوێنی زۆریان ڕشت. ئەوان ئوردووگای سەعیدیان سووتاند. سەعید و سوپاکەی ناتەوان بوون. سەعید فەرمانی بەسوپاکەیدا بۆ بارەگای خەلیفە بگەڕێنەوە. ساحەبی زەنج هاتە ناو فوراجی بەسرە. سەعید لەبەسرەوە بەرێکەوت. ساحەبی زەنج لەفوراج پارێزگاری لەکەسەکانی دەکرد. خەلیفە دوای سەعید کاروبارەکانی بەمەنسور کوڕی جەعفەری خەیات سپارد. مەنسور پێشتر سەرکردەی کەشتییەکان بوو. ئەو مەنسوری بۆ بەسرە نارد و زەنگییەکان گرفتاری کەمی خواردەمەنی بوون. مەنسور ژمارەیەکی زۆر کەشتی کۆکردەوە وبۆ جەنگی ساحەبی زەنج بەرێکەوت. ساحەبی زەنج بۆسەی نایەوە. کاتێك مەنسور لێیان نزیك بوویەوە، لەناو حەشارگەکانی خۆیان هاتنەدەر و ژمارەیەکی زۆریان لەسوپاکەی مەنسور کوشت و ژمارەیەك لەناو ئاودا خنکان. سەری براوی سوپاکەی مەنسور و زەنگییەکانی ناو سوپاکەی ئەو، بۆ لای بوحرانی لەکەنار ڕووباری مەعقەل ڕەوانە کرا.

شکستی سوپای زەنگییەکان لەئەهواز

لەم ساڵە، ساحەبی زەنج سوپایەکی گەورەی بەفەرماندەیی عەلی کوڕی ئەبان بۆ بڕین و وێران کردنی پردی ئەربوك ڕەوانە کرد. ئەم سوپایە ڕووبەڕووی سوپاکەی ئیبراهیم کوڕی سیما بوویەوە کە لەفارس دەگەڕایەوە. ئیبراهیم شەڕی لەگەڵ سوپاکەی ساحەبی زەنج کرد و شکستی پێهێنان. ژمارەیەك لەوانی کوشت. عەلی کوڕی ئەبان بریندار بوو.

دواتر سوپاکەی ئیبراهیم بەرەو ڕووباری جی بەڕێکەوت. ئەو فەرمانی بەشاهین کوڕی بێستامی دەبیریدا لەرێگەیەکی دیکەوە خۆی بگەیێنێتە ڕووبارەکە. ئەم فەرمانە دوای جەنگ لەگەڵ عەلی کوڕی ئەبان بوو. عەلی کوڕی ئەبان دوای جەنگ لەخوێنزورانییە ئوردووی لێدا. پیاوێك ئاگاداری کردەوە کەشاهین بۆ جەنگی ئەو بەرێکەوتووە. ئەو ڕووبەڕووی شاهین بوویەوە. هەر دوو سوپا دوای نیمەڕۆ لەنێوان ڕووباری جەی و ڕووباری موسا ڕووبەڕووی یەك بوونەوە. زەنگییەکان بەهەموو هێزیانەوە جەنگان. شاهین شکستی خوارد و خۆی و کوڕە مامەکەی و ژمارەیەکی دیکە کوژران.

کاتێك زەنگییەکان کۆتاییان بەجەنگ هێنا، ئاگادار بوونەوە کەئیبراهیم کوڕی سیما لەوان نزیك دەبێتەوە. عەلی کوڕی ئەبان بۆ جەنگی ئەو غاریدا و لەکۆتاییەکانی ئێواریْ ڕووبەڕووی یەکبوونەوە. ئەم جارەیش شەڕێکی قورس ڕوویدا و ژمارەیەکی زۆر کوژران.

عەلی کوڕی ئەبان وتی: دوای جەنگ لەگەڵ شاهین هاوەڵانی من بڵاوبوونەتەوە و لەجەنگ لەگەڵ ئیبراهیم، تەنیا پەنجا کەسم لەگەڵدا بوو. عەلی بۆ لای ڕووباری جەی گەڕایەوە.

زاڵبوونی ساحەبی زەنج لەبەسرە

کاتێك سەعید لەبەسرە بانگ کرایەوە، دەسەڵات، ئەرکەکانی ئەوی بەمەنسور کوڕی جەعفەری خەیات سپارد. مەنسور چیتر درێژەی بەجەنگ نەدا و تەنیا بەپارێزگاری کردنی کەشتییەکان بەسەندەی کرد. خەڵکانی بەسرە بەم کارەی ئەو رازی نەبوون. ئەم کارەی مەنسور بۆ ساحەبی زەنج گران و دژوار بوو. ساحەبی زەنج، فەرمانی بەعەلی کوڕی ئەباندا لەخەیزورانییە بمێنێتەوە و مەنسور بەجەنگەوە سەرقاڵ بکات و رێگەی نەدات کەشتییەکان بجووڵێنێت. مەنسور لەکەنارەکانی جەی و خەیزورانییە پاسەوانی لەکەشتییەکان دەکرد. عەلی، مەنسوری گرفتار کرد و خەڵکانی بەسرە گرفتاری قاتوقڕی و کەمی خواردەمەنی بوونەوە. هاوەڵانی ساحەبی زەنج پێداگرییان دەکرد تا بەیانی و ئێواریٚ دەست لەجەنگ هەڵنەگرن.

لەمانگی شەوال/ ئۆگۆست، ساحەبی زەنج بڕیاریدا هاوەڵانی کۆبکاتەوە و بڕواتە ناو بەسرە و لەسەر بنەمای ناتەوانی و بەربڵاوی خەڵکەکەی، بۆ وێران کردنی شارەکە هەوڵ بدات و گوندەکانی دەوروبەری وێران بکات. ساحەبی زەنج، فەرمانی بەمحەممەد کوڕی یەزیدی دارەمی و سوپاکەی ئەو لەبەحرەیندا بڕواتە لای عەرەبە بیابان نشینەکان و هێز لەوان کۆبکاتەوە. ئەو ژمارەیەکی زۆری لەوان کۆکردەوە. ئەوان لەقیندل ئوردوویان لێدا. ساحەبی زەنج، سلێمان کوڕی موسای شەعرانی بۆ لای ئەوان نارد و فەرمانی پێدا چۆنیەتی هێرش کردنە سەر بەسرە و جەنگ لەگەڵ خەڵکانی بەسرەیان فێر بکات. ئەو دەستەیەك لەعەرەبەکانی بیابانی خستە ژێر فەرمانی عەلی کوڕی ئەبان و فەرمانی پێدان لەکەنارەکانی مناڵەکی سەعید بڕۆنە ناو بەسرە. فەرمانی بەیەحیا کوڕی محەممەدی بوحرانیدا لەبەرابەر رووباری عودەی بڕواتە ناو شارەکە و پاشماوەی عەربەکانی بیابانی خستە ژێر فەرمانی ئەو.

یەکەم کەس جەنگی لەگەڵ خەڵکانی بەسرە دەست پێکرد، عەلی کوڕی ئەبان بوو. بوفراج لەو رۆژگارەدا لەبەسرە ژیانیٚ بەسەر دەبرد و سوپایەکی لەژێر فەرماندا بوو. بوفراج بۆ ماوەی دوو رۆژ جەنگا و ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکان

پەیوەستی بوون و هاوکارییان کرد.

یەحیا کوڕی محەممەد و سوپاکەی هێرشیان کردە سەر پردەکە و عەلی کوڕی ئەبان لەکاتی نوێژی هەینی حەڤدەی شەوال/ نۆی سێپتامبەر ڕۆشتە ناو بەسرە و لەهەمان هەینی ژمارەیەکی زۆری کوشت و شارەکەی سوتاند. شەو و ڕۆژێك لەم کارەی بەردەوام بوو. یەحیا لەبەرەبەبانی یەکشەممە گەیشتە ناو شارەکە و هێرشی کردە سەر فوراج و بەریە بەڵام پاشەکشێیان پێکرد و هەمان ڕۆژ ڕێگەی گەڕانەوەی گرتەبەر.

بەرەبەیانی ڕۆژی دواتر یەحیا دووبارە هێرشی کرد و هاتە ناو شارەکە. سەربازەکان بڵاوەیان لێکردبوو. بەریە هەڵاتبوو. فوراج و هاوەڵانی خۆیان لەجەنگ بەدوور گرت. ئیبراهیم کوڕی یەحیای موهەلیبی سەردانی کرد و داوای ئەمانی بۆ خەڵکانی بەسرە کرد. ئەویش ئەمانی پێ بەخشین. جارچی ئیبراهیم جاڕیدا: هەرکەس خوازیاری ئەمانە ڕووبکاتە ماڵەکەی ئیبراهیم.. خەڵکانی بەسرە هاتن بەشێوەیەك کۆڵانەکانی لای ماڵەکەی لێوانلێو بوو لەخەڵکان. یەحیا کاتێك بینی کۆبوونەتەوە، ئەمەی بەدەرفەت زانی بۆ ئەوەی جارێکی دیکە بڵاوەی لێنەکەن. فێڵی لێکردن و فەرمانی بەسوپاکەیدا کوشتاریان بکەن. دەنگی شمشێرەکان دەبیسترا و هەموان شایەتومانیان هێنابوویە سەرزمان. ئەم ژمارەی خەڵکە هەموویان کوژران و تەنیا ژمارەیەکی کەم ڕزگاری بوو. یەحیا هەمان ڕۆژ بۆ حەربییە گەڕایەوە.

عەلی کوڕی ئەبان ڕۆشتە ناو مزگەوتی هەینی شارەکە و سوتاندی. بەسرە لەچەند شوێنەوە بوو بەخۆراکی ئاگر. مێربەد و زەهران لەو شوێنانە بوون کەسوتێنران. ئاگر لەکێوێکەوە بۆ کێوێکی دیکە بڵێسەی دەسەند و بەڵا و کارەسات قوڵتر دەبوو. خوێن و تاڵانی هەموو ناوچەکانی گرتەوە و هەرکەسێکیان بینی، کوشتیان. هەرکەس دەوڵەمەند بوو، سامانەکەیان لێدەستەند و دواتر دەیانکوشت، هەرکەس نەدار بووایە، دەست بەجێ خوێنیان دەڕشت. بارودۆخی بەسرە بۆ چەند ڕۆژێك بەم شێوەیە بوو.

دواتر یەحیا ئەمانی بەخشی بەڵام کەس نەهاتەدەر. ساحەبی زەنج ئاگادار

بوویەوە. ئەو عەلی کوڕی ئەبانی لەبەسرە لابرد و یەحیای هێشتەوە چوونکە ئەو خوازیاری کوشتن و خوێن ڕشتن بوو. ئەو عەلی کوڕی ئەبانی لابرد چوونکە خەڵکانی بەسرەی بەزیندووی دەهێشتەوە. خەڵکان بێ ئەوەی ئاوڕ بدەنەوە، هەڵدەهاتن و ساحەبی زەنج سوپاکەی لەبەسرە کێشایەوە.

کاتێك ساحەبی زەنج بەسرەی وێران کرد، ڕەچەڵەکی خۆی بۆ یەحیا کوڕی زەید گەڕاندەوە چوونکە دەستەیەك لەعەلەوییەکان ڕەچەڵەکیان دەگاتە ئەو. عەلی کوڕی محەممەد کوڕی ئەحمەد کوڕی عیسا کوڕی زەید و دەستەیەك لەژنەکانیان لەناو ئەواندا دەبینران. ئەو چیتر ڕەچەڵەکی خۆی بۆ عیسا کوڕی زەید نەدەگەڕاندەوە و خۆی پەیوەستی یەحیا کوڕی زەید دەکرد. قاسم کوڕی حەسەنی نەوفلی دەڵێت: ئەو درۆی کردووە چوونکە کوڕی یەحیا تەنیا کچێکی بوو و لەتەمەنی منالیدا مرد.

هێرشی مەولەد بۆ جەنگ لەگەڵ زەنگییەکان

لەزیقەعدە/ سێپتامبەری ئەم ساڵە، موعتەمید، فەرمانی بەئەحمەد مەولەد دا بۆ جەنگ لەگەڵ زەنگییەکان بەرێکەوێت. ئەو بەرێکەوت و لەئوبولە ئوردووی لێدا. بەریە گەیشت و هاتنە ناو بەسرە. ژمارەیەکی زۆری لەخەڵکانی بەسرە لەدەوری کۆبوونەوە. ساحەبی زەنج، یەحیا کوڕی محەممەدی بۆ جەنگی مەولەد ڕەوانە کرد. یەحیا کوڕی محەممەد بەرێکەوت و ڕووبەڕووی مەولەد بوویەوە. دوو سوپا بۆ ماوەی دە ڕۆژ جەنگان. سەرئەنجام مەولەد لەوێ ئارامی گرت و لەجەنگ ناتەوان بوو. ساحەبی زەنج فەرمانی بۆ یەحیا نارد تا بەشێوەیەکی لەناکاو هێرش بکاتە سەر مەولەد و باوکی لەیسی ئیسفەهانی لەگەڵ چەند کەشتییەکی جەنگی بۆ لای ئەو ڕەوانە کرد. یەحیا بەشێوەیەکی لەناکاو و لەشەودا هێرشی کردەسەر. مەولەد شەوانە جەنگی دەستپێکرد و بەیانی ئەو ڕۆژە تا دوای نیمەڕۆ جەنگ بەردەوام بوو بەڵام سەرئەنجام هێزەکانی مولەد شکستیان خوارد و زەنگییەکان هاتنە ناو ئوردووگاکەی و تالانیان کرد. یەحیا تا جامیدە شوێن مەولەد کەوت و خوێنی خەڵکانی ئەو گەڕەکەی ڕشت و هەموو گوندەکانی تالان کرد. ژمارەیەکی

زۆری کوشت و دواتر بۆ رووباری مەعقەل گەڕایەوە.

ڕۆشتنی یەعقوب بۆ فارس و زاڵبوونی ئەو لەبەلْخ و شوێنەکانی دیکە.

لەم ساڵەدا یەعقوب کوڕی لەیس هێرشی کردە سەر فارس. موعتەمید حەزی نەدەکرد بەرەو ئەو ناوچەیە بڕوات. موەفەق لەفەرمان نامەیەك ئەوی وەك فەرمانڕەوای بەلْخ، تەخارستان، سیستان و سند دیاری کرد. یەعقوب رازی بوو وگەڕایەوە و ڕێگەی بەلْخ و تەخارستانی گرتەبەر. کاتێك گەیشتە بەلْخ، لەدەرەوەی شارەکە ئوردوی لێدا و نەوشادی وێران کرد. نەوشاد بینایەك بوو داود کوڕی عەباس کوڕی مابنجور لەدەرەوەی بەلْخ دروستی کردبوو.

یەعقوب لەبەلْخەوە ڕێگەی کابولی گرتەبەر و بەسەریدا زاڵ بوو. زەنبیل (کابول شای) گرت. نێردراوێکی لەگەڵ دیاری گرانبایی بۆ لای خەلیفە نارد. لەناویاندا چەندین بت دەبینرا کە لەکابول و شارەکانی دیکە بەدەستی هێنابوو. دواتر ڕێگەی بوستی گرتەبەر و بۆ ماوەی یەك ساڵ لەوێ مایەوە.

هۆکاری مانەوەی ئەوە بوو کاتێك مەبەستی ڕۆشتنی کرد، یەکێك لەسەرکردەکانی بینی کەباروبنەی خۆی پێچاوەتەوە، تورە بوو و وتی: پێش من توێشوی ڕێگە کۆدەکەنەوە؟ بەم شێوەیە لەڕقدا بۆ ماوەی یەك ساڵ لەوێ مایەوە. دواتر گەڕایەوە بۆ سیستان و روویکردە هەرات و گەمارۆی خستە سەر شاری کەروخ و دەستی بەسەردا گرت. دوای ماوەیەك بەرەو بوشەنج بەرێکەوت و حسەین کوڕی تاهیر کوڕی حسەین کوڕی کەبیری گرفتار کرد. محەممەد کوڕی تاهیر کەسی بۆ لای یەعقوب نارد و داوای ئازادی حسەینی کرد. حسەین مامی محەممەد کوڕی تاهیر بوو بەلاّم یەعقوب رازی نەبوو و حسەین قۆلبەست لای ئەو مایەوە.

زاڵبوونی حەسەن کوڕی زەیدی عەلەوی لەسەر گورگان

لەم ساڵەدا حەسەن کوڕی زەیدی عەلەوی، فەرمانڕەوای تەبەرستان، مەبەستی گورگانی کرد و دەستی بەسەردا گرت. کاتێك هەواڵی ڕۆشتنی حەسەن بەرەو گورگان بەمحەممەد کوڕی تاهیر، فەرمانڕەوای خوراسان گەیشت، سوپای رازاندەوە و توێشو و تفاقی فراوانی لەگەڵ خۆی هەڵگرت و بۆ پاراستنی گورگان ڕەوانەی کرد. کاتێك حەسەن نزیك بوویەوە، ئەو سوپایە خۆڕاگری نەکرد. حەسەن سەرکەوتنی بەدەست هێنا و دەستی بەسەر گورگاندا گرت و ژمارەیەکی زۆر لەسەربازەکانی محەممەد کوڕی تاهیری کوشت و سامانەکانی تالآن کرد.

بەم شێوەیە محەممەد کوڕی تاهیر لاواز بوو. ژمارەیەکی زۆر لەو شارانەی باجیان پێ دەدا شۆڕشیان کرد تا ئەو جێگەی تەنیا بەشێکی خوراسان لەژێر فەرمانیدا مایەوە. ئەو بەشەی مابوویەوە بارودۆخێکی سەقامگیری نەبوو و خەواریج خراپەکارییان دەکردە پیشە و ئەو نەیدەتوانی بەرپەرچیان بداتەوە. بەم شێوەیە یەعقوبی سەفار توانی دەست بەسەر خوراساندا بگرێت. چۆنیەتی ئەم کارە لەگێرانەوەی ڕووداوەکانی ساڵی ٨٧٣/٢٥٩ بەخواستی خواوەند ئاماژەی پێدەدەین.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا ئەحمەد مەولەد، سەعد کوڕی ئەحمەد کوڕی سەعدی باهلی گرت. ئەو بەسەر بەتائیح زاڵبوو و لەرێگە، خراپەکاری کردبووە پیشە. ئەویان بردە سامەرا و حەوتسەد قامچیان لێدا و بەهۆیەوە مرد. جەستەی بێ گیانی ئەویان لەداردا.

فەزڵ کوڕی ئیسحاق کوڕی ئیسماعیل کوڕی عەباس کوڕی محەممەد کوڕی عەلی لەم ساڵەدا رێ و رەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا بەسیل ناسراو بەسەقلەبی (ئیسلاو) شۆڕشی کرد. پێیان دەوت سەقلەبی (لەبنەماڵەی پاشاکان بوو) چوونکە دایکی لەسەقلەبییەکان بوو. ئەو دژی

میخائیل کوڕی تەوفیل پاشای ڕۆم شۆڕشی کرد و کوشتی. میخائیل بیست و چوار ساڵ فەرمانڕەوایەتی کرد. بەسیل پاشایەتی ڕۆمەکانی گرتەدەست.

لەم ساڵەدا موعتەمید، میسر و سەرزەمینەکانی دەوروبەری بەیارکوج سپارد. ئەو، ئەحمەد کوڕی تولونی بەنوێنەرایەتی خۆی بۆ ئەو سەرزەمینە ڕەوانە کرد.

لەم ساڵەدا عەبدولعەزیز کوڕی باوکی دۆلف بێ هیچ ترسێك شاری ڕەی تالآن کرد و لەوێ ڕۆشت. حەسەن کوڕی زەیددی عەلەوی، فەرمانڕەوای تەبەرستان، قاسم کوڕی عەلی کوڕی قاسم کوڕی عەلی عەلەوی ناسراو بەبەدلیسی بۆ ئەو دیارە نارد. ئەو دەستی بەسەر شاری ڕەی گرت و بەشێوەیەکی خراپ لەگەڵ خەڵکەکەی هەڵس و کەوتی کرد. دەروازە ئاسنینەکانی شارەکەی هەڵکەند و ڕەوانەی حەسەن کوڕی زەیدی کرد. بۆ ماوەی سێ ساڵ بەم شێوەیە لەشارەکەدا مایەوە.

لەم ساڵەدا پیاوێکی خارجی دیکە بەناوی تەوق لەڕەچەڵەکی مناڵەکانی زوهەیر، دژی موساور ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە و چوار هەزار کەس لەدەوری کۆبوونەوە. ئەو مەبەستی ئەزرەمەی کرد و دژی خەڵکەکەی جەنگی و سەرکەوتنی بەدەست هێنا. شمشێر بەدەست ڕۆشتە ناو شارەکە و کچێکی هەڵگرت و لەناو مزگەوتەکە پەردەی کچێنی هەڵگرت. حەسەن کوڕی ئەیوب کوڕی ئەحمەدی عەدەوی دەستەیەکی گەورەی کۆکردەوە و کوشتی و سەری بڕاوی ئەوی بۆ سامەرا نارد.

لەم ساڵەدا خزمەتکارەکانی محەممەد کوڕی خەفاجە، فەرمانڕەوای سیسیل (سەقەلییە) لەڕۆژی ڕۆشندا کوشتیان و کارەکەی خۆیان بەنهێنی هێشتەوە و خەڵکان بۆ ڕۆژی دواتر ئاگادار بوونەوە لەکاتێکدا بکوژەکانی، ڕێگەی هەڵاتنیان گرتبووە بەر. شوێنیان کەوتن و سەرئەنجام هەموویان گیران و ژمارەیەکیان کوژران. کاتێك محەممەد کوژرا، محەممەد کوڕی ئەحمەد کوڕی ئەغلەب (فەرمانڕەوای ئەفریقییە) ئەحمەد کوڕی یەعقوب کوڕی مەزا کوڕی سەلمەی لەجێگەی ئەو دانا بەڵام ڕۆژگاری ئەو درێژەی نەکێشا و لە٨٧٢/٢٥٨ زایینی کۆچی دوای کرد.

هەروەها لەم ساڵەدا حەسەن کوڕی عومەری عەبدی کۆچی دوایی کرد. ئەو لە ساڵی ٧٦٧/١٥٠ زایینی لەسامەرا چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

لەم ساڵەدا باوکی فەزڵ کوڕی عەباس کوڕی فەرەجی ریاشی، لوغەوی لەگەورەکانی ئەم زانستە کە لەئەسمەعی وکەسانی دیکە حەدیسی دەگێڕایەوە، مرد.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی خەتابی موسڵی لەزاناکانی فارس، مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و پەنجا و هەشتی کۆچی (٨٧٢ زایینی)

چۆنیەتی کوژرانی مەنسور کوڕی جەعفەری خەیات

لەم ساڵەدا مەنسور کوڕی جەعفەری خەیات کوژرا. هۆکارەکەی ئەوە بوو کاتێك ساحەبی زەنج، لەکوشتاری خەڵکانی بەسرە دەستی هەڵگرت، فەرمانی بەعەلی کوڕی ئەباندا بۆ جەنگی مەنسور کوڕی جەعفەر بەرێکەوێت کە لەو رۆژگارەدا فەرمانڕەوایەتی ئەهوازی دەکرد. مەنسور یەك مانگ لەبەرابەر ئەودا مایەوە. ژمارەی سەربازەکانی لەو کاتەدا کەم بوون. سوپاکەی عەلی ئەو کاتەی لەخەیزورانییە بوو، ڕووبەڕوویان بوویەوە.

دواتر ساحەبی زەنج، سەرکردەی زەنگییەکان، دوانزە کەشتی و زۆربەی هاوەڵانی خۆی بۆ هاوکاری عەلی نارد و فەرماندەیی ئەوانی بەباوکی لەیسی ئیسفەهانی سپارد و فەرمانی پێدا فەرمانبەری فەرمانەکانی عەلی بێت. کاتێك باوکی لەیس گەیشتە لای عەلی، ناسازگاری ئەوی دەست پێکرد و خۆپسەندی کردە پیشە. لەم کاتەدا مەنسور هات بەهەمان شێوە کەپێشتر بۆ جەنگ دەڕۆشت. باوکی لەیس، بێ وەرگرتنی مۆڵەت لەعەلی کوڕی ئەبان، ڕووی کردە گۆڕەپانی جەنگ و مەنسور شکستی پێهێنا و بەسەر هێزی ناو کەشتییەکانیشدا سەرکەوت و ژمارەیەکی زۆر لەسپی پێست و ڕەش پێستەکانی کوشت. باوکی لەیس هەڵات و بۆ لای ساحەبی زەنج گەڕایەوە.

دواتر عەلی کوڕی ئەبان پێشەنگەکانی ڕەوانە کرد تا لەباروودۆخی مەنسور ئاگاداری بکەنەوە و خۆی شەوانە هێرشی کردە سەر یەکێك لەکارگوزارەکانی مەنسور لەکەرەنبا و ئەو و زۆربەی سوپاکەی کوشت و تاڵانی کرد و گەڕایەوە.

مەنسور ئاگادار بوویەوە. شەوانە بەرەو خەیزورانییە بەرێکەوت و عەلی کوڕی ئەبان ڕووبەڕووی بوویەوە و تا نیمەڕۆ بەجەنگ و هەرا سەرقاڵ بوون. دواتر مەنسور شکستی خوارد و سوپاکەی بڵاوەی لێکرد و ئەو لێیان جیابوویەوە. دەستەیەك لەزەنگییەکان خۆیان پێ گەیاند و هێرشیان کردەسەر. مەنسور جەنگا

بەڵام ڕمەکەی شکا و تیردانەکەی تیری تیا نەما. سوار ئەسپەکەی بوو بۆ ئەوەی لەرووبارەکە بوگزەرێت بەڵام کەوتە ناو ئاوەکە و توانای ڕۆشتنی نەبوو. چۆنیەتی کەوتنی بۆ ناو ئاوەکە بەم شێوە بوو یەکێك لەزەنگییەکان بینی مەنسور بەرەو رووبارەکە دەڕوات و دەیەوێت بپەڕێتەوە، لەبەر ئەمە ڕۆشتە ناو رووبارەکە و لەکاتی سوار بوونی مەنسور، جڵەوی ئەسپەکەی گرت و مەنسور کەوت و زەنگی دەستبەجێ کوشتی و هەموو کەل و پەلەکانی هەڵگرت. براکەی، خەلەف کوڕی جەعفەری و دەستەیەکی دیکە لەگەڵ مەنسوردا کوژران. یارکوج، هەموو ئەرك و پێگەکانی مەنسوری بەجەعفەری کوڕی مەنسور بەخشی.

هێرشی باوکی ئەحمەد بۆ سەر زەنگییەکان و کوژرانی موفلیح

لەرەبیع الاوەل/ ژانویەی ئەم ساڵە، موعتەمید، میسر و قینسرین و شارەکانی دیکە خستە ژێر فەرمانی براکەی باوکی ئەحمەد و لەمانگی رەبیع الاخر/ فەوریە بۆ ئەو و موفلیح خەلاتی فەرمانڕەوایەتی نارد و هەردووکیانی بۆ جەنگی زەنگییەکانی بەسرە ڕەوانە کرد. موعتەمید خۆی باوکی ئەحمەدی بەرێکرد. باوکی ئەحمەد بەرەو بەسرە بەرێکەوت و لەگەڵ ساحەبی زەنج جەنگی دەستپێکرد.

هۆکاری ڕەوانە کردنی ئەو بۆ بەسرە کردەوەکانی ساحەبی زەنج بوو چوونکە خەڵکان بەناپەسەندیان دەزانی. سوپاکەی ئەحمەد بەئامادەیی تەواو بەرێکەوت و ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکانی بەغداد هاورێیەتیان دەکرد.

وەك ئاماژەی پێدرا، عەلی کوڕی ئەبان لەجەی و یەحیا کوڕی محەممەدی بوحرانی لەگەڵ بەشی زۆری سوپای زەنگییەکان بەرەو رووباری عەباس بەرێکەوتن. ساحەبی زەنج لەگەڵ ژمارەیەکی کەمی سوپاکەی مایەوە و ئەوان بەیانیان و ئێواران دەڕۆشتنە ناو بەسرە تا نیاز و پێداویستییەکانی خۆیان بەدەست بێنن. کاتێك سوپاکەی باوکی ئەحمەد لەکەنار رووباری مەعقەل ئوردووی لێدا، زەنگییەکان لەترسا لای ساحەبی زەنج کۆبوونەوە و ئەویان لەگەورەیی و ژمارەی زۆری سوپاکەی باوکی ئەحمەد ئاگادار کردەوە و پێیان وت تا ئێستا سوپایەکی لەو شێوە هێرشی نەکردۆتە

سەریان. ئەو دوو فەرماندەی لەسوپاکەی بانگ کرد و سەبارەت بەفەرماندەی سوپاکەی باوکی ئەحمەد پرسیاری کرد بەلاّم ئەو دوانە نەیاندەناسی. ساحەبی زەنج ترسا و نەیتوانی خۆی راگرێت. دواتر کەسی بۆلای عەلی کوڕی ئەبان نارد و فەرمانی پێدا بۆ جەنگی سوپاکەی باوکی ئەحمەد بەرێکەوێت. لەرۆژی چوارشەممە هەژدەی جومادی الاوەل/ سێی ئاوریل، یەکێك لەسەرکردەکان هاتە لای و لەپێشڕەوی سوپاکەی باوکی ئەحمەد ئاگاداری کردەوە. ئەم سەرکردە پێی وت: ئەو سەرکردە بەساحەبی زەنجی وت ئایا لەناو شاسوارە ڕەش پێستەکان کەس نییە بتوانێت پاشەکشێیان پێ بکات بەلاّم ساحەبی زەنج (لەتاو توڕەیی) ئەوی بەدرۆزن زانی و جوێنی پێدا. فەرمانی پێدا لەناو زەنگییەکان جاڕ بدەن بۆ ئەوەی بۆ جەنگ بەرێکەون. هەموان بەرێکەوتن. لەم کاتەدا موفلیحیان بینی لەگەڵ سوپایەکی گەورە بۆ جەنگی ئەوان بەرێکەوتووە. دوو سوپا ڕووبەڕووی یەك بوونەوە. موفلیح لەکاتێکدا سەرقاڵی جەنگ بوو، بەشێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو تیرێکی بەرکەوت. کەس نەیزانی کێ تیرەکەی هاویشت. تیرەکە لەجەستەی موفلیح چەقی. ئەو گەڕایەوە و سوپاکەی بلاّوەیان لێکرد و ژمارەیەکی زۆریان کوژران. سەرە بڕاوەکانیان لای ساحەبی زەنج کۆکردەوە. زەنجییەکان گۆشتی کوژراوەکانیان لەناو خۆیاندا دابەش کرد. ئەسیرەکانیان هێنا و پرسیاری فەرماندەی سوپاکەیان لێکرد. ئەوان باوکی ئەحمەدیان وەك فەرماندەی سوپاکە ناساند. موفلیح بەهۆی برینی ئەو تیرەوە مرد. دواتر عەلی کوڕی ئەبان بۆ لای ساحەبی زەنج گەڕایەوە.

باوکی ئەحمەد بۆ ئۆبولە گەڕایەوە تا سەربازە هەلاّتووەکان کۆبکاتەوە. دواتر بەرەو ڕووباری باوکی ئەسەد بەرێکەوت. کاتێك ساحەبی زەنج زانی موفلیح چۆن کوژراوە و کەس خۆی وەك بکوژی ئەو ناناسێنێت، خۆی بەبکوژی ئەو ناساند. ئەمە زیاتر لەدرۆیەك نەبوو چوونکە ئەو گۆڕەپانی جەنگی نەبینی.

چۆنیەتی کوژرانی یەحیا کوڕی محەممەدی بوحرانی

لەم ساڵەدا یەحیا کوڕی محەممەدی بوحرانی یەکێك لەفەرماندە دیارەکانی ساحەبی زەنج، ئەسیر کرا. چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو کاتێك ئەو بەرەو رووباری عەباس گەڕایەوە لەگەڵ سوپاکەی ئەسعجور*، فەرمانڕەوای ئەهواز، دوای مەنسور رووبەروو بوویەوە. هەرچەندە ژمارەی سوپاکەی ئەسعجور فراوانتر بوو، بەڵام تیرهاوێژە زەنگییەکان ژمارەیەکی زۆریان لێ بریندار کردن. یەحیا بۆ گەیشتن بەوان رووبارەکەی بڕی، سوپاکەی ئەسعجور هەڵاتن. یەحیا کەشتییەکانی ئەم سوپایەی تاڵان کرد کەلێوانلێو بوو لەخواردەمەنی. ئەوان لەرێگەیەکی جیاواز لەرێگەکەی عەلی کوڕی ئەبان بۆ لای ساحەبی زەنج گەڕانەوە چوونکە لەنێوان عەلی کوڕی ئەبان و یەحیا، ناسازگاری و رژدی هاتبووە ئاراوە.

یەحیا پێشەنگی سوپاییەکانی خۆی بۆ دیجلە نارد. ئەوان لەرێگە رووبەرووی سوپاکەی باوکی ئەحمەد موەفەق بوونەوە کەبەرەو رووباری ئەسەد دەڕۆشتن و بۆ لای عەلی کوڕی ئەبان گەڕانەوە و ئەویان لەهاتنی سوپاکەی باوکی ئەحمەد ئاگادار کردەوە. یەحیا لەهەمان رێگەی کەهاتبوو، گەڕایەوە و رێگەی رووباری عەباسی گرتەبەر. لەلێواری رووبارەکە کەشتییەکەی جەنگی بینی کەسوپای خەلیفەی لەهێرشی دوژمن دەپاراست. کاتێك یەحیا ئەمەی بینی، ترسا. سوپاکەیشی ترسان. لەبەر ئەمە لەبەلەمەکانیان دابەزین و بەهێواشی بەرووبارەکەدا ڕۆشتن. یەحیا و هاورێکانیان رووبەرووی زیاتر لەدە پیاو بوونەوە و شەڕیان لەگەڵ کردن. ئەوان تیریان بۆ هاویشتن و یەحیا لەسێ شوێنەوە بریندار بوو. دوای بریندار بوونی ئەو هاوەڵانی بڵاوەیان لێکرد. ئەویان نەناسی تا گرفتاری بکەن. یەحیا بەبرینداری خۆی بەیەکێك لەکەشتییەکان گەیاند.

سوپاکەی خەلیفە تاڵانییەکانیان لەزەنگییەکان وەرگرتەوە و کەشتییەکانیان گرت و خۆیان بەکەشتی زەنگییەکان گەیاند و سوتاندیانن. زەنگییەکان

---

* ئەگەری هەیە هەمان ئەسغجونی مێژووی تەبەری و هەمان جەعفەری کوڕی مەنسور بێت کەکوڕی ئەسیر لەبیری کردووە کەمێك پێش جەعفەر ئەوی ناساندووە. (وەرگێر)

لەرووناکایی رۆژ لەدەوری یەحیا بڵاو بوونەوە. یەحیا کاتێك هەڵاتنی ئەوانی بینی، سوار کەشتییەك بوو و بۆ چارەسەری برینەکانی پزیشکێکی لەگەڵ خۆی برد و بەرێکەوت. کەشتیوانەکان، کەشتییەکانی خەلیفەیان بینی و ترسان و یەحیایان بەبریندارى رزگار کرد. یەحیا بەدزواری بەرێگەدا دەڕۆشت. پزیشکەکەی هاورێی ڕۆشت و سوپاکەی خەلیفەی ئاگادار کردەوە. ئەویان گرت و بردیانە لای باوکی ئەحمەد. باوکی ئەحمەد ئەوی هێنایە سامەرا. هەردوو دەست و قاچی ئەویان بڕییەوە و کۆتاییان بەژیانی هێنا. زەنگییەکان و ساحەبی زەنج بۆ ئەو گریان و شینیان کرد. ساحەبی زەنج بەزەنگییەکانی وتبوو: کاتێك یەحیا کوژرا، زۆر بۆ ئەو گریام، بەڵام پێیان وتم مەرگ بۆ ئەو باشتر بوو چوونکە کەسێکی تەماحکار بوو.

گەڕانەوەی باوکی ئەحمەد موەفەق بۆ سامەرا

لەم ساڵەدا باوکی ئەحمەد موەفەق لەشوێنەکەی خۆی لەواست ڕۆشت. هۆکارەکەی ئەوە بوو کاتێك مەبەستی رووباری ئەسەدی کرد، نەخۆشی لەناو هاوەڵانی بڵاوبوویەوە و ژمارەیەکی زۆریان مردن. گەڕایەوە و لەهەمان شوێن مایەوە و فەرمانیدا کەرەستەکانی جەنگ تازە بکەنەوە و کەشتییەکان ئامادە و رۆژانەی سوپا بدەن وجارێکی دیکە هێرشی کردە سەر ساحەبی زەنج. فەرمانی بەدەستەیەك لەسەرکردەکاندا لەشوێنە تایبەتەکان لەرووباری باوکی خەسیب جێگیر بن. ئەو لەگەڵ ژمارەیەکی کەمی سەربازەکانی مایەوە بەڵام لەکاتی روودانی جەنگەکە زۆربەی سەربازەکان بەرەو رووباری باوکی خەسیب ڕۆشتن و باوکی ئەحمەد لەگەڵ ژمارەیەك لەسەربازەکان مایەوە. ئەو شوێنەکەی بەجێنەهێشت لەبەر ئەوەی نەکا زەنگییەکان چاوی تەماحی تێبڕن.

کاتێك زەنگییەکان لەژمارەی کەمی سەربازەکان ئاگادار بوونەوە، چاوی تەماحیان تێبڕی و هێرشیان کردەسەر. شەڕێکی سەختیان کرد و ژمارەیەکی زۆر کوژران و ژمارەیەکیش بریندار بوون. سەربازەکانی باوکی ئەحمەد ماڵی زەنگییەکانیان سووتاند و ژمارەیەکی زۆر لەژنە ئەسیرەکانیان رزگار کرد. لەم

کاتەدا زەنگییەکان هەموو توانای خۆیان بەکار برد و باوکی ئەحمەد بەباشی زانی خۆڕاگری نەکات و فەرمانی بەسەربازەکانیدا دەستبەجێ بڕۆنە ناو کەشتییەکان. زەنگییەکان جیاییان لەنێوان ژمارەیەك لەسەربازەکانی باوکی ئەحمەد و کەسانی دیکە دروست کرد. ئەو دەستەی جیاببوویەوە بەهەموو هێزیانەوە رووبەرووی زەنگییەکان بوونەوە و ژمارەیەکی زۆریان لێ کوشتن بەلاّم سەرئەنجام هەموویان کوژران و سەری ئەوانیان بۆ لای ساحەبی زەنج نارد. ژمارەی کوژراوەکان سەد و دە کەس بوو. ئەم رووداوە بوێری ئەوانی زیادە کرد.

باوکی ئەحمەد موەفەق لەبادئاوەرد لەناو سوپاکەی دابەزی و سەربازەکانی خۆی بۆ گەڕانەوە بۆ جەنگی زەنگییەکان کۆدەکردەوە کە لەرۆژێکی تۆفانی لەدەوروبەری ئوردووگاکەی ئاگر کەوتەوە و ژمارەیەکی زۆری سوتاند. ئەو ڕێگەی واستی گرتەبەر و کاتێك گەیشتە واست، زۆربەی سەربازەکانی بلاّوەیان لێکرد. ئەو لەوێوە ڕێگەی سامەرای گرتەبەر و محەممەد کوڕی مەولەدی بۆ جەنگ لەگەڵ ساحەبی زەنج لەواست لەجیاتی خۆی دەستنیشان کرد.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا نەخۆشی پەتا لەئاوەدانییەکانی دیجلە دەرکەوت و ژمارەیەکی زۆر لەدانیشتوانی ئەو شارەی کوشت. لەبەغداد، واست، سامەرا و شوێنەکانی دیکە، نەخۆشی پەتا ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکانی کوشت.

لەم ساڵەدا سەر سەجارس لەگەڵ دەستەیەکی فراوان لەهاوەلاّنی لەرۆم کوژران.

لەم ساڵەدا ئەردهەژێنێکی مەترسیدار سەیمەرەی (ناوچەیەك لەدیجلە لەنزیك بەغداد) لەرزاند و لەم رۆژەدا ئەردهەژێنێکی قورستر لەوەی یەکەم روویدا و بەهۆیەوە بەشێکی زۆری شارەکە وێران و دیوارەکان دارمان و نزیکەی بیست هەزار لەژێر داروپەردووی وێرانییەکان، گیانیاندا.

هەروەها لەم ساڵەدا یارکوجی تورك لەمانگی رەمەزان/ ژوئیە مرد و باوکی عیسا کوڕی متوەکیل نوێژی لەسەر جەنازەکەی خوێند. ئەو فەرمانڕەوا و دابەش کەری میسر بوو. دوای مەرگی ئەو، ئەحمەد کوڕی تولون کەجێگری فەرمانڕەوایی یارکوج

لەمیسر بوو، سەربەخۆیی بەدەست هێنا.

لەم ساڵەدا لەنێوان هاوەڵانی موسا کوڕی بوغا و هاوەڵانی حەسەن کوڕی زەیدی عەلەوی شەڕ روویدا و سوپاکەی حەسەن شکستی خوارد.

لەم ساڵەدا مەسروری بەلخی دەستەیەك لەهاوەڵانی موساوری شاری ئەسیر کرد. مەسرور ریگەی بوازیجی گرتەبەر و لەوێ رووبەرووی موساور بوویەوە و لەم بگرە وبێنەدا ژمارەیەك لەهاوەڵانی موساور ئەسیر کران. دواتر لەزیحەججە/ ئۆکۆتبەر مەسرور بۆ سامەرا گەڕایەوە و جەعلانی لەحەدیسیەی موسڵ وەك جێگری خۆی دانا.

هەروەها لەم ساڵەدا زۆربەی خەڵك(حاجییەکان) لەترسی تینویەتی لەقەرعە گەڕانەوە بەلاّم ئەو کەسانەی درێژەیان بەسەفەرەکەیاندا، تەندروست گەیشتنە ناو شاری مەککە.

فەزڵ کوڕی ئیسحاق کوڕی حەسەن لەم ساڵەد رێ و رەسمی حەجی لەگەڵ حاجییەکان ئەنجامدا.

هەروەها لەم ساڵەدا سارانشینەکانی تکریت کەهاوکاری موساوری شارییان کردبوو، گرفتاری هێرشی سوپاکەی خەلیفە بوون.

لەم ساڵەدا مەسروری بەلخی لەگەڵ کوردەکانی یەعقوبییە جەنگی و شکستیدان.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی واسڵ تەسلیم و ویلایەتی فارسی بەمحەممەد کوڕی حەسەن باوکی فەیاز سپارد.

لەم ساڵەدا دەستەیەك لەزەنگییەکان کەقازی ئەوان لەئابادان لەناویاندا دەبینرا، ئەسیر کران. ئەوان رەوانەی سامەرا کران و هەموویان کوژران.

هەروەها لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی یەحیا کوڕی عەبدوللە کوڕی خالیدی زوهەلی نەیشابووری مرد. ئەو لەگەڵ بوخاری بەسەرهاتێکیان هەیە کە بەهۆی رژدی بردنەوە ستەمی لێکرد و ئێرە (ئەم کتێبە) شوێنێکی شیاو بۆ شرۆڤە کردنی ئەو بابەتە نییە.

لەم ساڵەدا یەحیا کوڕی موعازی رازی وتارخوێن لەمانگی جومادی الاوەل/ مارس، کۆچی دوایی کرد. ئەو کەسێکی چاکەکار و خواپەرەست و هاونشینی کەسانی وەك باوکی یەزید و کەسانی دیکەی دەکرد.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و پەنجا و نۆی کۆچی (٨٧٣ زایینی)

چۆنیەتی ڕۆشتنە ناوەوەی زەنگییەکان بۆ ناو شاری ئەهواز

لەرەجەب/ مەی ئەم ساڵە، زەنگییەکان ڕۆشتنە ناو ئەهواز. چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو: ساحەبی زەنج، عەلی کوڕی ئەبانی موهەلبی لەگەڵ سوپایەك کەیەحیا کوڕی محەممەدی بوحرانی و سلێمان کوڕی موسای شەعرانی لەگەڵدا بوو، بەرەو ئەهواز ڕەوانە کرد. فەرمانڕەوای ئەهواز دوای مەنسور کوڕی جەعفەر پیاوێك بوو بەناوی ئەسعجور. ئەو لەبەرێکەوتنی زەنگییەکان ئاگادار بوویەوە و بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەوان بەرێکەوت. دوو سوپا لەدەشتی میسان ڕووبەڕووی یەکبوونەوە. سوپاکەی ئەسعجور شکستی خوارد و سەیرەك (نەیزەك) کوژرا.. ژمارەیەکی زۆر لەسوپاکەی ئەسعجور کوژران و ژمارەیەکی زۆریان خنکان. ئەسعجور خۆی خنکا و دەستەیەکی فراوان لەسوپاکەی ئەسیر کران کەحەسەن کوڕی هەرسیمە و حەسەن کوڕی جەعفەر لەناویاندا دەبینران. سەری بڕاوەکان و ئاڵاکان و ئەسیرەکان ڕەوانەی لای ساحەبی زەنج کرا. ئەو فەرمانی زیندانی کردنی ئەسیرەکانی دەرکرد. زەنگییەکان هاتنە ناو ئەهواز و لەوێ مانەوە و خراپەکارییان دەستپێکرد. تا هاتنی موسا کوڕی بوغا لەخراپەکارییەکانی خۆیان بەردەوام بوون.

بەرێکەوتنی موسا کوڕی بوغا بۆ جەنگ لەگەڵ زەنگییەکان

لەزیقەعدە/ ئۆگۆستی ئەم ساڵە موعتەمید، فەرمانی بەموسا کوڕی بوغادا بۆ جەنگی ساحەبی زەنج بەرێکەوێت. عەبدولرەحمان کوڕی موفلیحی بۆ ئەهواز و ئیسحاق کوڕی کونداجیقی بۆ بەسرە و ئیبراهیم کوڕی سیمای بۆ بادئاوەرد ڕەوانە کرد و فەرمانی جەنگ و ڕووبەڕوو بوونەوە لەگەڵ ساحەبی زەنجی پێدان.

کاتێك عەبدولرەحمان فەرمانی پێدرا، بۆ جەنگی عەلی کوڕی ئەبان ئەسپی غاردا بەڵام دوای جەنگ، جەنگی دۆڕاند. ئەو دووبارە خۆی ئامادە کرد و بۆ گۆڕەپانی جەنگ گەڕایەوە و بەشێوەیەك هێرشی کرد کەژمارەیەکی زۆر

لەزەنگییەکانی کوشت و ژمارەیەکی زۆری ئەسیر کرد. عەلی کوڕی ئەبان و زەنگییەکانی دیکە هەڵاتن. عەلی کوڕی ئەبان بڕیاریدا زەنگییە هەڵاتووەکان بگەڕێنێتەوە بەڵام ئەوان لەترسی عەبدولرەحمان نەگەڕانەوە. کاتێك عەلی ئەمەی بینی، مۆڵەتی گەڕانەوەی پێدان و ئەوان بۆ شارەکەی خۆیان و بۆ لای ساحەبی زەنج گەڕانەوە.

عەبدولرەحمان ڕۆشتە قەڵای حیسنی مەهدی بۆ ئەوەی لەوێ ئوردوو لێ بدات. ساحەبی زەنج، عەلی کوڕی ئەبانی بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد. عەلی ڕووبەڕووی عەبدولرەحمان بوویەوە بەڵام سەرکەوتنی بەدەست نەهێنا. عەلی لەگەڵ سوپاکەی ڕوویکردە ناوچەیەك بەناوی دەکە. ئیبراهیم کوڕی سیما لەبادئاوەرد بوو. عەلی کوڕی ئەبان ڕووبەڕووی بوویەوە و شکستی پێهێنا. دوو سوپا بۆ جاری دووەم جەنگیان ئەزمون کرد بەڵام ئەم جارە ئیبراهیم شکستی بەعەلی هێنا. عەلی شەوانە و لەگەڵ ڕێنیشاندەرەکان لەناو دارستانەکانەوە بەڕێکەوت تا گەیشتە ڕووباری یەحیا.

عەبدولرەحمانیان ئاگادار کردەوە، ئەو تاشتمەری لەگەڵ دەستەیەك لەموالییەکان بەدوای عەلی کوڕی ئەباندا نارد بەڵام بەهۆی دژواری ڕێگە و بوونی گوزەرگەکان کەلێوانلێو بوو لەقامشی و ئالف، نەیتوانی بیگرێت. بەم شێوەیە عەبدولرەحمان هەمو گژ و گیاکەی سووتاندو هاوەڵانی عەلی هەڵاتن و خۆیان دەرباز کرد. عەبدولرەحمان ژمارەیەك لەوانی ئەسیر کرد و هاوەڵانی عەبدولرەحمان، سەرکەوتوو و لەگەڵ ئەسیرەکان گەڕانەوە.

دواتر عەبدولرەحمان بەرەو ناوچەیەك بەڕێکەوت کەعەلی کوڕی ئەبان لەوێ ئوردووی لێدابوو. عەلی نامەیەکی بۆ ساحەبی زەنج نووسی و داوای هاوکاری کرد. ساحەبی زەنج سیانزە کەشتی بۆ هاوکاری ئەو نارد. عەبدولرەحمان گەیشت و هەمان ڕۆژ دوو سوپا ڕووبەڕوی یەکبوونەوە. کاتێك شەو داهات، عەلی دەستەیەك لەکەسانی بڕواپێکراوی خۆی هەڵبژارد و شەوانە بەڕێکەوت و سوپاکەی بەجێهێشت تا کەس هەست بەمەبەستەکەی نەکات. دواتر لەپشتەوە بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشی کردە سەر سوپاکەی عەبدولرەحمان بەڵام تەنیا

سەرکەوتنێکی کەم بایی بەدەست هێنا. عەبدولرەحمان روویکردە دۆلاب و لەویّ مایەوە.

تاشتمەر خۆی بەعەلی کوڕی ئەبان گەیاند و جەنگی دەستپێکرد. عەلی بۆ رووباری سەدرە هەلات. تاشتمەر هەوالی هەلاتنی ئەوی بۆ عەبدولرەحمان نووسی و داوای هاوکاری زیاتری کرد. عەبدولرەحمان خۆی پێگەیاند و لەرووباری سەدرە هێرشێکی گەورەیان بۆ سەر عەلی دەستپێکرد. عەلی بەمەبەستی گەڕانەوە بۆ لای ساحەبی زەنج هەلات. عەبدولرەحمان لەبێلونبان ئوردووی لێدا. ئەو وئیبراهیم کوڕی سیما بەنۆرە هێرشیان دەکردە سەر سوپاکەی ساحەبی زەنج. ئیسحاق کوڕی کینداجیق لەبەسرە بوو و رێگەی نەدەدا خواردەمەنی بەزەنگییەکان بگات. ساحەبی زەنج سوپاکەی کۆکردەوە و رۆژێك لەگەڵ عەبدولرەحمان و رۆژێك لەگەڵ ئیبراهیم جەنگی ئەزمون دەکرد. کاتێك جەنگ کۆتایی پێهات، ساحەبی زەنج دەستەیەکی بۆ بەسرە نارد تا رووبەرووی ئیسحاق ببنەوە. بۆ ماوەی دە مانگیان بەم شێوەیە بەسەر برد تا ئەوەی ئەرکی فەرماندەیی جەنگ لەگەڵ ساحەبی زەنج لەموسا کوڕی بوغا بەمەسروری بەلخی سپێردرا و مەسروریان وەك فەرماندەی جەنگ دەستنیشان کرد. ساحەبی زەنجیان لەم گۆڕانکارییە ئاگادار کردەوە.

دەست گرتنی یەعقوب بەسەر نەیشابوور

لەشەوال/ جولای ئەم سالە، یەعقوب کوڕی لەیس هاتە نەیشابور. هۆکاریّ ڕۆشتنی ئەو بۆ نەیشابور ئەمە بوو: عەبدوللە سێجزی لەسیستان ناسازگاری یەعقوبی دەکرد و کاتێك یەعقوب، بەسەریدا سەرکەوت، پەنای بۆ محەممەد کوڕی تاهیر برد. یەعقوب کەسی نارد تا کوڕی تاهیر ئەو بگەڕێنێتەوە بەلام کوڕی تاهیر ئەو کارەی نەکرد. لەبەر ئەمە یەعقوب مەبەستی نەیشابوری کرد وکاتێك لەشارەکە نزیك کەوتەوە و ویستی بڕواتە ناو شارەکە، محەممەد کوڕی تاهیر خوازیاری بینینی ئەو بوو، بەلام یەعقوب مۆلەتی پێنەدا. محەممەد کوڕی تاهیر مامەکان و بنەمالەکەی نارد و ئەوان چاویان بەیەعقوب کەوت.

یەعقوب لەمانگی شەوال/ جولای ڕۆشتە ناو نەیشابور. محەممەد کوڕی تاهیر

بەسواری ڕۆشتە خێوەتەکەی. یەعقوب بۆ کەمتەرخەمی لەکارەکانی سەرکۆنەی کرد و دواتر خۆی و بنەماڵەکەی دەستبەسەر کرد و کارگوزارێکی دیکەی بۆ نەیشابور دانا. یەعقوب کەسی بۆ بارەگای خەلیفە نارد و لەکەمتەرخەمییەکانی کوڕی تاهیر بۆ راپەڕاندنی کاروبارەکان ئاگاداری کردەوە و ئەوەی کەخەڵکانی خوراسان داوایان لێ کردەوە (لەیەعقوب) تا بڕواتە لایان. ئەو باسی زاڵبوونی عەلەوییەکانی کرد لەتەبەرستان و لەمبارەوە درێژدادڕی کرد. ئەم کارەی ئەو بەقێزەون لەقەڵەمدرا وداوایان لێکرد لەوەی دەیهێنێتە سەرزمان، میانڕەو بێت وگەرنە ڕێگەی ناسازگاری لەگەڵ دەگرنەبەر.[٦]

دەڵێن: هۆکاری زاڵبوونی یەعقوب لەنەیشابور، ناتەوانی محەممەد کوڕی تاهیر، فەرمانڕەوای خوراسان بووە کە لەگێڕانەوەی ڕووداوەکانی ساڵی ٨٧١/٢٥٧ زایینی ئاماژەی پێدرا کە لەو کاتەدا فەرمانڕەوای خوراسان هیچ هێز و دەسەلاتێکی نەبوو و کاتێك یەعقوب ئاگادار بوویەوە لەوەی ئەو ناتوانێت بەرگری بکات، خۆی ڕێگەی نەیشابوری گرتەبەر. ئەو نامەیەکی بۆ محەممەد کوڕی تاهیر نووسی و بەم شێوەیە ئاگاداری کردەوە کەبۆ ئەنجامدانی فەرمانەکانی خەلیفە سەبارەت بەحەسەن کوڕی زەید مەبەستی ڕۆشتن بۆ تەبەرستانی هەیە چوونکە حەسەن دەستی بەسەر تەبەرستاندا گرتبوو و لەم ڕێگەدا لێکۆڵینەوە لەکاروباری ئەو و بنەماڵەکەی ناکات.

دەستەیەك لەکەسە نزیکەکانی محەممەد کوڕی تاهیر و چەند کەسێك لەبنەماڵەکەی، کاتێك بەدبەختی و چارەڕەشی محەممەدیان بینی، پەیوەستی یەعقوب بوون و نامەیان بۆ نووسی وئەویان بۆ هاتن بۆ نەیشابور هانداو لەلایەکی دیکە کارەکانی یەعقوبیان لەبەرچاوی محەممەد سووك و کەم بەها لەقەڵەمدا و ئاگاداریان کردەوە کە لەلایەن یەعقوبەوە ترسی لەسەر نییە. محەممەد کوڕی تاهیر فریوی وتەکانی ئەوانی خوارد تا ئەوەی یەعقوب لەنەیشابور نزیك کەوتەوە و یەکێك لەسەرکردەکانی خۆی نارد و ئارامی کردەوە و وتی: ئەگەر مەبەستی ڕۆشتن لەنەیشابورت هەیە، خۆڕاگربە.

---

[٦] - دەقی ڕستەکە روون نییە و لەچەند شوێنێك بابەتەکە ئالۆزە (وەرگێر)

یەعقوب لەچواری شەوال/ چواری ئۆگۆست، گەیشتە نەیشابور و براکەی، عەمرۆ کوڕی لەیسی بۆ لای محەممەد کوڕی تاهیر نارد و ئەوی بۆ بارەگاکەی خۆی بانگ کرد. دواتر گرتی و دەستبەسەری کرد و، بۆ کەمتەرخەمی لەکارەکانی سەرکۆنە و بۆ پاراستنی فەرمانڕەوایەتییەکەی بەناتەوانی لەقەڵەمدا. یەعقوب هەموو کەسانی بنەماڵەکەی محەممەد کوڕی تاهیری کرد کەژمارەیان سەد و شەست کەس بوو. دەستی بەسەر خوراساندا گرت و کارگوزارەکانی خۆی بۆ هەموو ناوچەکانی خوراسان ڕەوانە کرد.

فەرمانڕەوایی محەممەد کوڕی تاهیر یانزە ساڵ و دوو مانگ و دە ڕۆژ درێژەی کێشا.

دەرکەوتنی دووبارەی کوڕی سۆفی لەمیسر

لەم ساڵەدا کوڕی سۆفی عەلەوی جارێکی دیکە لەمیسر شۆڕشی کرد. ئێمە چۆنیەتی شۆڕش و هەڵاتنی ئەومان لەگێڕانەوەی ڕووداوەکانی ساڵی ٢٥٦/٨٧٠ زایینی باس کرد. دواتر ئەو پێشنیاری پەیوەست بوون بەخۆی بەخەڵکان دەکرد. ژمارەیەك شوێنی کەوتن. ئەوانی بەرەو ئەشمونین برد. بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەو سوپایەك بەفەرماندەیی کوڕی باوکی غەیس ڕەوانە کرا و سوفی عەلەوی ئەوی بەسەرقاڵی جەنگ لەگەڵ عەبدولرەحمانی عومەری بینی کەچۆنیەتییەکەی باس دەکەین.

کاتێك عەلەوی لەعومەری نزیك بوویەوە، دوو سوپا ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و شەڕێکی قورس لەنێوانیاندا ڕوویدا و سەرئەنجامی جەنگەکە بەهەڵاتنی عەلەوی کۆتایی هات. ئەو هەڵاتوو بۆ ئوسوان پاشەکشێی کرد و لەوێ ڕێگەی خراپەکاری گرتەبەر و بڕێکی زۆری دارخورماکانی بڕییەوە. کوڕی تولون سوپایەکی دیکەی بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەو ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدان لەهەر شوێنێك بێت، عەلەوی بدۆزنەوە و بیگرن. سوپاکە شوێنی کەوت و ئەو هەڵات و خۆی گەیاندە عەیزاب و بۆ گەیشتن بەمەککە، لەدەریا گوزەری کرد. هاوەڵانی لەدەوری بڵاو بوونەوە. کاتێك گەیشتە مەککە، فەرمانڕەوایی مەککەیان لەبوونی ئەو ئاگادار کردەوە. فەرمانڕەوا

ئەوی گرت و زیندانی کرد. دواتر بۆ لای کوڕی تولون ڕەوانەی کرد. کاتێك گەیشتە میسر، کوڕی تولون فەرمانیدا ئەو لەناو شارەکەدا بسوڕێنن، دواتر بۆ ماوەیەك لەزینداندا رایگرت و ئازادی کرد. سۆق عەلەوی بۆ مەدینە گەڕایەوە و تا کاتی مردن لەو شارە مایەوە.

سەرئە نجامی باوکی عەبدولرەحمانی عومەری

پێشتر سەبارەت بەباوکی عەبدولرەحمانی عومەری بەناوی عەبدحەمید کوڕی عەبدولعەزیز کوڕی عەبدوللە کوڕی عومەر کوڕی خەتاب قسەمان کرد.

هۆکاری یاخی بوونی ئەو لەمیسر ئەمە بوو: نەتەوەی بیجات رۆژی جەژن ڕۆشتنە ناو شار و تالآنییەکان کرد و کوشتیان و بەکۆکردنەوەی تالآنییەکان تەندروست گەڕانەوە. باوکی عەبدولرەحمانی عومەری لەرێگەی خواوەند و موسوڵمانان ئالآی شۆرشی بەرز کردەوە و لەسەر رێگەی ئەوان بۆسەی دانا. کاتێك ئەوان گەڕانەوە، خۆی نیشاندا و ڕێبەر و هاورێیانی ئەوانی کوشت و ڕۆشتە ناو سەرزەمینەکەیان و تالآنی کرد و ژمارەیەکی زۆری لەوان کوشت. سامانەکانیان کۆکردەوە و ژمارەیەکیانی ئەسیر کرد کە لەژماردن نایەت. تا ئەو جێگەی تالآنی کردن کە بەدانی باج رازی بوون. ئەوان پێشتر هەرگیز باجیان نەدابوو.

عومەری پێگەی بەرز بوویەوە و شوێنکەوتەکانی زیادیان کرد. کاتێك کوڕی تولون هەواڵی ئەوی بیست، سوپایەکی گەورەی بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد. عومەری هاتە پیش و بەفەرماندەی سوپاکەی وت: بیٚ هیچ گومانێك کوڕی تولون لەراستی شۆڕشەکەی من ئاگادار نییە، من بۆ خراپەکاری ئالآی شۆڕشم بەرز نەکردۆتەوە و هیچ موسوڵمانێك یا ئەهلی زەممە، زیانی لەدەستی من نەبینیوە، بۆ ئەوە شۆڕش دەکەم تا وەك جیهاد لەقەڵەم بدرێت. تۆ نامەیەك بۆ کوڕی تولون بنووسە و لەکارەکانی من ئاگاداری بکەرەوە. ئەگەر فەرمانی گەڕانەوەی پێدایت، بگەڕێرەوە و ئەگەر فەرمانەکەی جیاواز بوو، پاساو و بەڵگەی شیاوت هەیە. فەرماندەی سوپا رازی نەبوو و لەسەر جەنگ پێداگری کرد بەڵام سوپاکەی کوڕی

تولون شکستی خوارد. کاتێك سوپاکە گەڕایەوە بۆ لای کوڕی تولون، لەکارەکانی عومەری ئاگاداریان کردەوە، وتی: باشتر بوو منتان ئاگادار دەکردەوە، ئەو بەهۆی ستەمکاری ئێوە و دوور کردنەوەی ستەم لەخۆی سەرکەوتنی بەدەست هێنا. ئەمەی وت و ئەوانی بەجێهێشت.

دواتر دوو کۆیلە لەکۆیلەکانی عومەری دژی ئەو شۆڕشیان کرد و خوێنیان ڕشت و سەری ئەویان بۆ لای ئەحمەد کوڕی تولون نارد. کاتێك ئەم دوو کۆیلە گەیشتنە بارەگای ئەحمەد، سەبارەت بەهۆکاری کوشتنی ئەو، پرسیاریان لێکرا، لەوەڵامدا وتیان: دەمانویست بەم کارە خۆمان لەئێوە نزیك بکەینەوە. کوڕی تولون فەرمانی کوشتنی هەردووکیانی دەرکرد.دواتر فەرمانیدا سەری عومەری بشۆن و کفنی بکەن و دفنی بکەن.

ڕووداوەکانی ئاندۆلۆس لەم ساڵەدا

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی عەبدولرەحمانی ئومەوی، فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس، هێرشی کردە سەر تۆلدۆ و گەمارۆی خستەسەر. دانیشتوانی تۆلدۆ ڕێگەی ناسازگارییان دژی ئەو گرتبووە بەر. بەدوای گەمارۆدانی تۆلدۆ، خەڵکەکەی داوای ئەمانیان لە محەممەد کوڕی عەبدولرەحمان کرد. محەممەد ئەمانی پێ بەخشین و چەندین کەسی وەك بارمتە وەرگرت.

لەم ساڵەدا خەڵکانی تۆلدۆ بۆ گرتنی قەڵای سەکیان، بەسوپایەکی دەهەزار کەسی هێرشیان کرد. حەوتسەد بەربەر لەو قەڵایەدا دەژیان. کاتێك جەنگ لەنێوان دوو سوپا دەستی پێکرد، یەکێك لەفەرماندەکانی خەڵکی تۆلدۆ بەناوی عەبدولرەحمان کوڕی حەبیب هەڵات. هۆکاری هەڵاتنی ئەم فەرماندەیە، دوژمنایەتی ئەو لەگەڵ یەکێك لەفەرماندەکانی دیکە بوو بەناوی تەریشە. حەبیب مەبەستی ئەوەی کرد هێزی تەریشە لەناو ببات. بەدوای هەڵاتنی عەبدولرەحمان، خەڵکانی تۆلدۆ هەڵاتن و بەمشێوەیە، بەربەرەکان بەرقیلیان کوشت.

هەروەها لەم ساڵەدا عەمرۆ کوڕی عەمروس دوای چەندین ساڵ ناسازگاری دووبارە ملکەچی فەرمانەکانی محەممەد کوڕی عەبدولرەحمان بوون. محەممەد

کوڕی عەبدولرەحمان، ئەمشەقەی خستە ژێر فەرمانی ئەو. محەممەد کوڕی عەبدولرەحمان، قەلاَکانی منالەکانی موسای گەمارۆدا و دواتر بەرەو بەنبەلونە بەرێکەوت و ئەو ناوچەی وێران کرد و گەڕایەوە.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا دەستەیەك لەموسوڵمانان بەرەو ساراگوزا بەرێکەوتن. خەڵکی ئەم شارە بەو مەرجە لەگەڵ موسوڵمانان پەیمانی ئاشتیان بەست کەسێسەد و شەست ئەسیرە موسوڵمانەکە ئازاد بکرێن. ئەوان ئەسیرەکانیان ئازاد کرد و موسوڵمانان ئەوانیان بەجێهێشت.

لەم ساڵەدا کەیجور کوژرا. چۆنیەتی کوژرانەکەی بەم شێوە بوو: ئەو فەرماندارى کوفە بوو و بێ هیچ مۆڵەتێك ڕێگەی سامەرای گرتەبەر. فەرمانی گەڕانەوەی پێدرا بەلاَم ئەو ڕازی نەبوو. پارەیان بۆ نارد تا لەناو هاوەلاَنی دابەشی بکات بەلاَم ڕازی نەبوو. ئەو ڕۆشت وگەیشتە عوکبرا. چەند سەرکردەیەك لەسامەراوە بەرێکەوتن و خوێنیان ڕشت و سەری ئەویان بۆ سامەرا نارد.

هەروەها لەم ساڵەدا شەرکوبی حەمار [٧] دەستی بەسەر مەرو و ناوچەکانی دەوروبەری گرت و ئەم ناوچانەی تالاَن کرد.

هەروەها لەم ساڵەدا یەعقوب کوڕی لەیس لەبەلَخ گەڕایەوە و لەقەهستان مایەوە. ئەو کارگوزارانی خۆی بۆ هەرات، بوشەنج و بادغەیس ڕەوانە کرد و بۆ سیستان گەڕایەوە.

لەم ساڵەدا عەبدوللەی سێجزی لەیەعقوب خۆی بەدوور گرت و گەمارۆی خستە سەر نەیشابور. محەممەد کوڕی تاهیر لەو شارەدا بوو. ئەم ڕووداوە پێش ئەوە بوو کەیەعقوب دەست بەسەر نەیشابوردا بگرێت. محەممەد کوڕی تاهیر نوێنەر و فەقیهەکانی بۆ لای عەبدوللە نارد. ئەوان هاتوچۆیان دەکرد و نێوەنجیگەر بوون تا ئەوەی محەممەد کوڕی تاهیر حکومەتی تەبسەسین و قەهستانی بەعەبدوالله

---

[٧] لەمێژوی تەبەری بەجەمال ناوی هاتووە. (وەرگێر)

بەخشی (ئەو گەمارۆی سەر شارەکەی شکاند. بەڵام دواتر یەعقوب نەیشابوری گرت و محەممەد کوڕی تاهیری ئەسیر کرد)

لەم ساڵەدا حەسەن کوڕی زەید دەستی بەسەر قومسدا گرت و سوپاکەی ڕۆشتنە ناو شارەکە.

لەم ساڵەدا لەنێوان محەممەد کوڕی فەزڵ کوڕی بەیان (لەتەبەری: سەنان) و وەهسوزان کوڕی جوستانی دەیلەمی جەنگ ڕوویدا و وەهسوزان شکستی خوارد.

لەم ساڵەدا ڕۆمییەکان ڕۆشتنە ناو سومەیسات و دواتر مەلَتییە و لەگەڵ دانیشتوانی ئەم شارە جەنگان بەڵام ڕۆمییەکان شکستیان خوارد و بەتریق (سوپاسالاری گەورەی ئەوان) کوژرا.

لەم ساڵەدا عەباس کوڕی ئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی ئیسماعیل کوڕی جەعفەر کوڕی سلێمان کوڕی عەلی کوڕی عەبدوللە کوڕی عەباس، ناسراو بەبەریە، ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی یەحیا کوڕی موسا، باوکی عەبدوللە کوڕی باوکی زەکەریای ئەسفەراینی، ناسراو بەحەیویە و محەممەد کوڕی عەمروس کوڕی یوسن کوڕی عیمران کوڕی دیناری کوفی سەعلەبی، کۆچی دواییان کرد. سەعلەبی یەکێکە لەو شیعانەی حەدیسەکانی لاوازە.

لەم ساڵەدا باوکی حەسەن کوڕی عەلی کوڕی حەربی تائی موسڵی حەدیس بێژ مرد. باوکی حەدیسی لەو دەگێڕایەوە.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و شەستی کۆچی (٨٧٤ زایینی)

چۆنیەتی ڕۆشتنی یەعقوب بۆ تەبەرستان

لەم ساڵەدا یەعقوب کوڕی لەیس لەگەڵ حەسەن کوڕی زەیدی عەلەوی جەنگا و شکستی پێ هێنا و ڕۆشتە ناو تەبەرستان.

هۆکارەکەی ئەوە بوو عەبدوللەی سیجزی لەسەر فەرمانڕەوایەتی سیستان رکابەری یەعقوبی دەکرد. یەعقوب سەرکەوتنی بەدەست هێنا و عەبدوللە بۆ نەیشابور هەڵات و کاتێك یەعقوب ڕۆشتە نەیشابور، عەبدوللە بۆ لای حەسەن کوڕی زەید لەتەبەرستان هەڵات. یەعقوب شوێنی کەوت. حەسەن کوڕی زەید لەگوندی ساری ڕووبەڕووی یەعقوب بوویەوە. یەعقوب پەیکی بۆ لای حەسەن نارد و داوای لێکرد عەبدوللەی رادەست بکاتەوە و بۆ جەنگی ئەو خۆی ئامادە نەکات چوونکە مەبەستی ئەو گرتنی عەبدوللەیە نەك جەنگ لەگەڵ ئەو. حەسەن ڕازی نەبوو و یەعقوب جەنگی دەست پێکرد. حەسەن شکستی خوارد و بەرەو ساری و دەیلەم هەڵات. یەعقوب هاتە ناو ساری و ئامول و باجی یەکساڵی لەدانیشتوانەکەی سەند و دواتر بۆ گرتنی حەسەن بەرێکەوت و گەیشتە چەندین بەش لەکێوەکانی تەبەرستان بەڵام لەوێ بۆ ماوەی چل ڕۆژ باران باری. یەعقوب بەدژواری زۆر توانی خۆی رزگار بکات و زۆربەی چوارپێ کانی لەناوچوون. یەعقوب مەبەستی ئەوەی کرد تا کوێستانەکانی دەیلەم شوێن حەسەن بکەوێت بەڵام لەرێگەدا گەیشتە تەنگەبەر کەرێگەیەکی سەخت و نارێك بوو. یەعقوب وەستا و فەرمانی دابەزینی بەسوپاکەیدا. ئەو خۆی ڕۆشتە پیش و بەوردی سەیری رێگەکەی کرد. دواتر گەڕایەوە و فەرمانی گەڕانەوەی بەسوپاکەیدا و وتی: ئەگەر جگە لەم تەنگەبەرە رێگەیەکی دیکە بوونی دەبوو، دەڕۆشتین بەڵام هیچ رێگەیەك بۆ پێشڕەوی نییە.

ژنەکانی ئەو دیارە بەپیاوەکانیان وت: رێگەیان بدەن بەم رێگەدا بێت کەئەگەر هات، ئێوە لەو ئاسوودە دەکەین و ئەسیر کردنی ئەو بۆ ئێوە لەئەستۆی ئێمە.

یەعقوب کاتێك لەتەبەرستان ڕۆشتەدەر، بەناو سوپاکەیدا گەڕا و بینی چل هەزار کەس لەوان دیارنین (کوژرا بوون) زۆرینەی ئەسپەکان و وشترەکانی ئەوان لەناوچوبوون. چۆنیەتی شکستدانی حەسەنی بۆ خەلیفە نووسی. دواتر بەمەبەستی گرتنی عەبدولله درێژەی بەرێگەدا چوونکە عەبدولله دوای شکستی حەسەن بەرەو ئەو ناوچەیە بەرێکەوتبوو. کاتێك یەعقوب لەرەی نزیك کەوتەوە، نامەیەکی بۆ سەلانی فەرمانڕەوای ئەو ناوچەیە نووسی و سەرپشکی کرد لەوەی عەبدوللەی رادەست بکات و یەعقوب ئەو ناوچەیە بەجێبێلێت یا خۆی بۆ جەنگ ئامادە بکات. ئەو عەبدوللەی بەیەعقوب سپارد و یەعقوب ناوچەکەی بەجێهێشت و دواتر عەبدوللەی کوشت.

چۆنیەتی شۆڕش لەموسڵ و لابردنی کارگوزارەکەی

خەلیفە موعتەمید، عەلی الله ئیسکاتینی وەك فەرمانڕەوای موسڵ دیاری کرد. ئەو یەکێك لەگەورەترین سوپاسالارەکانی تورك بوو. ئیسکاتین، ئەزکوتکینی کوڕی بەنوێنەرایەتی خۆی وەك فەرمانڕەوای موسڵ ڕەوانە کرد. ئەمە لەجومادی الاوەلی ساڵی ۲٥۹/ مارسی ۸۷۳ زایینی روویدا. لەنەورۆزی ئەم ساڵە لەسیانزە نیسان/ سیانزەی سەفەر، بیستی دێسامبەر (موعتەزید بالله گۆڕانکاری لەم رۆژەدا دروست کردبوو)، ئەزکوتکین، گەورەکان و سەرکردەکانی موسڵی لەگونبەدێك لەناو گۆڕەپانی شار کۆکردەوە و کەرەستەکانی رابواردنی هێنا، سفرەی راخست و شەرابی خواردەوە، هاوەڵانی بەئاشکرا خراپەکارییان دەکرد و بەشێوەیەکی خەڵك لەگەڵ خەڵکان جووڵانەوە.

لەم ساڵەدا سەرما بەرادەیەك سەخت بوو سەری دارەکان، سەرما بردبووی و میوە و گەنم و جۆ دەست نەدەکەوت. قات و قڕی هەموانی گرتبوویەوە. ئەزکوتکین لەگەڵ ئەمەیشدا باجی لەخەڵکان وەرگرت و بەو حاڵەیش لەوەرگرتنی باج زێدەڕۆیی دەکرد و بۆگرتنی باجی دانەوێڵە (کەبوونی نەبوو) پێداگری کرد و تەنگی پێهەڵچنین. ئەمە بۆ خەڵکان دژوار بوو. ئەگەر حیلەی ئەسپێکی ببیستایە، لەخاوەنەکەی زەوت دەکرد. خەڵکانی موسڵ خۆڕاگرییان دەکرد تا ئەوەی پیاوێك

لەهاوەڵانی ئەزکوتکین پەلاماری ژنێکیدا و رێگەی لێ گرت. ژنەکە خۆی بەدەستەوە نەدا و هاواری کرد. لەم کاتەدا پیاوێك بەناوی ئیدریسی حەمیری کەقورئان خوێنێکی چاکەکار بوو، ژنەکەی لەدەستی ئەو رزگار کرد. سەربازەکە هاتە لای ئەزکوتکین و لەکردەوەی ئەو پیاوە سکالای کرد. ئەزکوتکین ئەو پیاوەی بانگ کرد و بێ ئەوەی پەردە لەسەر راستیەکان هەڵگرێت، قامچی بارانی کرد. سەرکردەکانی موسڵ لەمزگەوتی هەینی کۆبوونەوە و بەخۆیان وت: بۆ وەرگرتنی سامان و جوێندانی بێهۆ و بەسووك زانینی ئایین و ستەمکاری ئەوان خۆڕاگر بووین، هەنووکە دەستدرێژی دەکەنە سەر ژنەکانی ئێمە. هەموان بڕیاریاندا ئەزکوتکین لەشارەکە دەربەرێنن و خەلیفەیان ئاگادار کردەوە.

ئەزکوتکین لەجموجۆڵی ئەوان ئاگادار بوویەوە و بەسوپاکەی خۆی هێرشی کردە سەریان. خەڵکانی موسڵ رووبەرووی بوونەوە و شەڕێکی قورس دەستی پێکرد. خەڵکانی موسڵ ئەویان لەشارەکە دەرکرد و ماڵەکەیان تالان کرد. ئەزکوتکین بەردێکی بەرکەوت و بریندار بوو. هەمان رۆژ بەرەو شارەکەی گەڕایەوە و لەوێوە رێگەی سامەرای گرتەبەر.

خەڵکانی موسڵ یەك هەڵوێست بوون تا یەحیا کوڕی سلێمان وەك فەرمانڕەوای خۆیان هەڵبژێرن. یەحیا رازی بوو. ئەم بارودۆخە بەردەوام بوو تا ئەوەی ساڵی دووسەد و شەست تێپەڕی. لەساڵی دووسەد و شەست و یەك، ئەسکاتکین بۆ هەیسەم کوڕی عەبدوڵلە کوڕی مەعمەری تەغلەبی نامەیەکی نووسی و داوای لێکرد کاروباری موسڵ بگرێتە ئەستۆ. ئاڵا و خەڵاتی بۆ نارد.. هەیسەم کە لەسەرزەمینی رەبیعە بوو، سوپایەکی گەورەی کۆکردەوە و رێگەی موسڵی گرتەبەر و لەبەشی رۆژهەڵات ئوردووی لێدا. دیجلە دووری ئەوان لەموسڵ بوو. خەڵکانی موسڵ رووبەرووی بوونەوە، بەناچاری ئەو رووی کردە بەشی رۆژئاوا و هێرشی کردە سەر دەروازەی شارەکە.

یەحیا کوڕی سلێمان لەخەڵکانی موسڵ، مەبەستی رووبەروو بوونەوەی ئەوی کرد. هەردوو سوپا رووبەرووی یەکبوونەوە و ژمارەیەکی فراوان لەهەر دوو لا کوژران و ژمارەیەکی زۆریش بریندار بوون. هەیسەم دەستی لەجەنگ هەڵگرت.

ئسکاتکین، ئیسحاق کوڕی ئەیوبی تەغلەبی وەك فەرمانڕەوای موسڵ دیاریکرد و ئەو لەگەڵ سوپایەکی بیست هەزار کەسی کەحەمدان کوڕی حەمدون لەناویاندا دەبینرا، بۆ جەنگی خەڵکانی موسڵ بەرێکەوت و لەدێری ئەعلا ئوردووی لێدا. خەڵکانی موسڵ ڕووبەڕووی بوونەوە و ڕێگەی ڕۆشتنە ناو شارەکەیان پێنەدا. ماوەیەك بەم شێوەیە بەردەوام بوون تا ئەوەی یەحیا کوڕی سلێمان، نەخۆش کەوت و ئیسحاق دووبارە چاوی تەماحی بڕییە موسڵ و بەهەموو هێزی خۆیەوە هێرشی کردە سەر خەڵکەکەی. خەڵکان ڕێگەیان بۆ کردەوە. ئەو هاتە ناو موسڵ و گەیشتە چوارشەممە بازار و بازاری عەلافەکانی سوتاند. لەم کاتەدا یەکێك لەخواپەرستەکان بەناوی زیاد کوڕی عەبدولواحید هاتە ناو گۆڕەپانەکە لەکاتێکدا قورئانێکی بەملیەوە هەڵواسیبوو. موسوڵمانانی بۆ جیهاد هاندا و خەڵکانی موسڵ هەڵخڕان و بەمەبەستی جەنگ گەڕانەوە و هێرشیان کردە سەر ئیسحاق و سوپاکەی و ئەوانیان لەموسڵ دەرکرد.

هەواڵی ئەم شەڕ و پێکدادانە بەیەحیا کوڕی سلێمان گەیشت. فەرمانیدا و ئەویان خستە سەر تەختێك و لەپێشی ڕیزی جەنگاوەرانەوە دایاننا. کاتێك خەڵکانی موسڵ ئەویان بینی، ورەیان گرت و ئاگری شەڕەکەیان خۆش کرد. دوو سوپا بەم شێوەیە لەجەنگ بەردەوام بوون. ئیسحاق بەردەوام کەسی بۆ لای خەڵکانی موسڵ دەنارد و بەڵێنی ئەمان و چاکەکاری پێدەدان. خەڵکان ڕازی بوون بەوەی ئەو بڕواتە ناو شارەکە. ئەو هاتە ناو شارەکە و لەرەبز ئەعلا ئوردووی لێدا. ئیسحاق کوڕی موسڵ ڕۆشتە ناو شارەکە و بۆ ماوەی حەوت ڕۆژ مایەوە.

دواتر لەنێوان هاوەڵانی ئیسحاق و دەستەیەك لەدانیشتوانی موسڵ ناسازگاری هاتە ئاراوە و دووبارە جەنگیان دەست پێکردەوە. خەڵکانی موسڵ ئیسحاقیان لەموسڵ دەرکرد و یەحیا کوڕی سلێمان، جڵەوی کارەکانی گرتەدەست.

شەڕ لەنێوان تۆلدۆ و هەوارە

لەم ساڵەدا موسل کوڕی زی نون هەواری لەشەنت بەریە دەرکەوت و هێرشی کردە سەر خەڵکانی تۆلدۆ (تەلیتەڵە) و ڕۆشتە ناو قەلاَی وەلید. خەڵکانی تۆلدۆ لەگەڵ سوپایەکی بیست هەزار کەسی هاتنەدەر. کاتێك ڕووبەڕووی موسا بوونەوە و لەنێوان دوو سوپا جەنگ دەستی پێکرد، محەممەد کوڕی تەڕیشە و هاوەڵانی ئەو لەخەڵکانی تۆلدۆ هەڵاتن. خەڵکانی تۆلدۆ شوێنی کەوتن. لەم کاتەدا موتەریف کوڕی عەبدولرەحمان هەڵات. هەڵاتنی محەممەد لەوەلاَم بۆ هەڵاتنی موتەریف بوو کەساڵی پاڕ ئەوی بۆ هەڵاتن ناچار کردبوو. لەم جەنگەدا ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکانی تۆلدۆ کوژران و موسا کوڕی زی نون پێگەی بەرز بوویەوە و ناسازگاران لەڕووبەڕوو بوونەوەی ئەو ترسان.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا پیاوێك لەهاوەڵانی موساوری شاری، محەممەد کوڕی هارون کوڕی مەعمەری کوشت. ئەو محەممەدی بینیبوو بەرەو سامەڕا دەڕوات، لەبەر ئەمە کوشتی وسەری بڕاوی ئەوی بردە لای موساور. هۆزی مناڵەکانی ڕەبیعە مەبەستی تۆڵەسەندنەوەی ئەویان کرد، لەبەر ئەوە داوایان لەمەسروری بەلخی و دەستەیەکی دیکە کرد ڕێگە لەموساور بگرن.

لەم ساڵەدا قات و قڕی لەشارە ئیسلامییەکاندا بلاَو بوویەوە و نرخی کەل و پەلەکان بەرێژەیەکی بەرچاو زیادی کرد و ژمارەیەك لەخەڵکانی مەککە شارەکەیان بەجێهێشت. بەریەی فەرمانڕەوایش شارەکەی چۆڵ کرد. نرخی بارێك گەنم لەبەغداد بۆ سەد و بیست دینار بەرز بوویەوە. ئەم قات و قڕی و گرانییە بۆ ماوەی چەند مانگێك بەردەوام بوو.

هەروەها لەم ساڵەدا عەرەبە بیابان نشینەکانی مەنجور، فەرمانڕەوای حیمسیان کوشت و بەکتەمەریان لەجێگەی ئەوردانیشاند.

هەروەها لەم ساڵەدا عەلا کوڕی ئەحمەدی ئەزدی کارگوزاری ئازەربایەجان

کوژرا. چۆنیەتی کوژرانەکەی بەم شێوە بوو: ئەو زەوی گیر بوو، خەلیفە، باوکی رودەینی عومەر کوڕی عەلی لەجێگەی ئەو دانیشاند. کاتێك رودەینی لەئازەربایەجان نزیك کەوتەوە، عەلا بۆ جەنگی ئەو خۆی ئامادە کرد. هەردووك جەنگان و عەلا کوژرا و سوپاکەی هەڵاتن. رودەینی دەستی بەسەر هەموو ئەو شتانەدا گرت لەعەلا بەجێمابووە کەبریتی بوو لەدوو هەزار هەزار و حەوتسەد هەزار درهەم.

ئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی ئیسماعیل لەم ساڵەدا رێ و رەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا. ئەو فەرمانڕەوای مەککە بوو (بەریە)

لەم ساڵەدا لەمیسر پیاوێك بەنازناوی باوکی روەح و ناوی سەکەن، قووتبوویەوە. ئەو لەهاوەڵانی کوڕی سۆڤ بوو. دەستەیەك لەدەوری کۆبوونەوە. ئەو رێگەکانی بڕی و رێبوارەکانی ترساند. کوڕی تولون سوپایەکی بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد. باوکی روەح لەزەوییەك جێگیر بوو کەچاڵی فراوانی تیادەبینرا، گەنمی ئەو زەوییەیان دروێنە کردبوو و کای گەنمەکە بەشێوەیەك بەسەر زەوییەکەدا بڵاو بوویەوە کەچاڵەکانی داپۆشیبوو. خۆی و هاوەڵانی ئاشنای ئەو زەوییە پرپێچ و پەنایە بوون. کاتێك سوپاکەی کوڕی تولون هات، باوکی روەح و سوپاکەی رووبەرووی بوونەوە بەڵام سەرئەنجام سوپاکەی باوکی روەح شکستی خوارد و سوپاکەی کوڕی تولون شوێنیان کەوتن. لەم کاتەدا سمی ئەسپەکانی ئەوان لەچاڵەکان دەچەقی و ژمارەیەکی زۆری سوارەکان بەدەما کەوتن وسوپاکەی باوکی روەح گەڕانەوە و خوێنیان ڕشتن و پاشماوەی سوپاکە بەریسوایی هەڵاتن.

ئەحمەد کوڕی تولون سوپایەکی بۆ سەر رێگەی ئەوان لەئاوەدانییەکان نارد و سوپایەکی دیکەی بۆهەمان سەرزەمینی پڕچاڵ و چۆڵ ڕەوانە کرد. ئەو سوپایەی بۆ جەنگی ئەو هاتبوونە سەرزەمینەکەی، رووبەرووی بوونەوە. باوکی روەح پەنای بۆ ئەم چاڵانە بردبوو. سوپاکەی کوڕی تولون لەنزیك بوونەوەی ئەوان خۆی بەدوور گرت و ترسان لەوەی گرفتاری چارەنووسی سوپاکەی پێشوو بن. کاتێك باوکی روەح بینی سوپاکەی کوڕی تولون لەشوێنەکەی خۆی ناجووڵێت، لەگەڵ سوپاکەی ئەو ناوچەی بەجێهێشت. سوپاکەی کوڕی تولون شوێنیان کەوتن.

کاتێك باوکی روەح لەئاوەدانییەکان ڕۆشتنەدەر، رێگەکانی لەدەستدا. کەسی بۆ لای کوڕی تولون نارد و داوای ئەمانی کرد و پێی بەخشرا. جەنگ کۆتایی هات و موسوڵمانان لەبەلاّ و شەڕی ئەو ئاسوودە بوون.

لەم ساڵەدا عەلی کوڕی محەممەد کوڕی جەعفەری عەلەوی خەمانی کەدانیشتووی خەمان بوو، (بەناوی شارەکەوە بانگ دەکرا) کۆچی دوایی کرد.

لەم ساڵەدا عەلی کوڕی یەزید، فەرمانڕەوای کوفە، بەدەستی ساحەبی زەنج کوژرا.

لەم ساڵەدا لەئەفریقییە و سەرزەمینەکانی ئاندۆلۆس، قاتوقڕییەکی مەترسیدار دەرکەوت بۆ سەرزەمینەکانی دیکەیش تەشەنەی سەند. بەهۆیەوە پەتا و تاعوونێکی گشتگیر، گیانی ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکانی گرت.

هەروەها لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی ئیبراهیم کوڕی عەبدوس، فەقیهی مالکی و نووسەری جنگی (جونگی) لەفقە کە لەخەڵکانی ئەفریقییە بوو، مرد.

لەم ساڵەدا مالك کوڕی تەوقی تەغلەبی لەو گۆڕەپانەی خۆی دروستی کردبوو و بەناوی تەغلەبی دەناسرا، کۆچی دوایی کرد.

لەم ساڵەدا حەسەن کوڕی عەلی کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی موسا کوڕی جەعفەر کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی حسەین کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیب (ئیمام حەسەنی عەسکەری) مرد. ئەو بەپێی بڕوای شیعەکان یەکێکە لەدوانزە ئیمامەکەی ئەوان و باوکی محەممەدە. لەساڵی ٨٤٦/٢٣٢ زایینی چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

هەروەها لەم ساڵەدا باوکی عەلی حەسەن کوڕی محەممەد کوڕی سەباحی زەعفەرانی، فەقیهی شافعی و لەهاوەڵانی بەغدادی شافعی، کۆچی دوایی کرد.

لەم ساڵەدا حسەین کوڕی ئیسحاق، حەکیمی پزیشك کەکتێبێکی حەکیمەکانی یۆنانی بۆ سەرزمانی عەرەبی وەرگێڕا، مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و شەست و یەکی کۆچی (٨٧٥ زایینی)

شەڕی نێوان محەممەد کوڕی واسڵ و کوڕی موفلیح

لەم ساڵەدا کوڕی واسڵ لەگەڵ عەبدولڕەحمان و کوڕی موفلیح و تاشتمەر جەنگی ئەزموون کرد.

هۆکارەکەی ئەوە بوو کوڕی واسڵ، حارس کوڕی سیمای کوشت و بەسەر فارسدا زاڵ بوو. موعتەمید (خەلیفە)، فارس و ئەهواز و بەسرە و بەحرەین و یەمامە و ناوچەکانی دیکەی بەموسا کوڕی بوغا سپارد. موسا، عەبدولڕەحمان کوڕی موفلیح کەگەنجێکی بیست و یەك ساڵە بوو، بەرەو ئەهواز ڕەوانە کرد و ئەهواز و فارسی خستە ژێر فەرمانی ئەو. کاتێك کوڕی واسل بەمەی زانی کە کوڕی موفلیح مەبەستی ئەهوازی کردووە، لەفارسەوە بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەو سوپای ڕازاندەوە و دوو سوپا لەڕامهورموز ڕووبەڕووی یەکبوونەوە. باوکی داود سەعلوك (سالوك)ی شۆڕشی پەیوەستی کوڕی واسڵ بوو و جەنگ دەستی پێکرد. عەبدولڕەحمان شکستی خوارد و ئەسیر کرا و تاشتمەر کوژرا. سوپای ئەو دوو سەرکردە بلاّو بوویەوە و ئەوەی توێشو و کەل و پەلی ناو ئوردووگاکەیان بوو، تالاّن کرا.

خەلیفە کەسی بۆ لای کوڕی واسڵ نارد تا عەبدولڕەحمان ڕزگار بکات بەلاّم ئەو کارەی نەکرد و ئەوی کوشت و وای نیشاندا کەخۆی مردووە. کوڕی واسڵ دوای ئەم جەنگە ڕامهورموزی بەجێهێشت و مەبەستی ئەوەی کرد بەرەو واست و جەنگ لەگەڵ موسا کوڕی بوغا بڕوات. ئەو گەیشتە ئەهواز و ئیبراهیم کوڕی سیمای لەگەڵ سوپایەکی گەورە لەو ناوچەیە بینی.

کاتێك موسا ئەم بارودۆخەی بینی و زاڵبوون بەسەر ئەوانی لەدەرەوەی توانای خۆی بینی، داوای دەست لەکار کێشانەوەی کرد و بەداواکەی ڕازی بوون.

فەرمانڕەوای باوکی ساج لەئەهواز

لەمساڵەدا باوکی ساج، ئەهوازی خستە ژێر فەرمانی خۆی و ئەمە لەدوای ئەوە بوو کە عەبدولرەحمانی موفلیح هێرشی کردە سەر فارس. فەرمانی جەنگ لەگەڵ زەنگییەکانیان بەباوکی ساج دا و ئەو زاواکەی خۆی بۆ جەنگی ئەوان ڕەوانە کرد. عەلی کوڕی ئەبان لەکەنارەکانی دۆلاب رووبەروویان بوویەوە و عەبدولرەحمانی کوشت.

باوکی ساج بەرەو عەسکەری موکەرەم بەرێکەوت و زەنگییەکان ڕۆشتنە ناو شارەکە و دانیشتوانەکەیان کوشتار کرد و سوتاندیان و فڕاندیان.

بەدوای ئەم ئەنجامە، باوکی سلێمان لەجەنگ لەگەڵ زەنگییەکان خۆی بەدوور گرت و فەرمانڕەوایەتی ئەهوازی بەئیبراهیم کوڕی سیما سپارد. ئەو لەوێ مایەوە تا ئەوەی موسا کوڕی بوغا داوای دەست لەکارکێشانەوەی خۆی لەو دیارە کرد.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی ئەوسی بەڵخی وەك پارێزەری رێگەی خوراسان دیاریکرا.

گەڕانەوەی سەفار بۆ فارس و جەنگی ئەو لەگەڵ کوڕی واسڵ

کاتێك لەنێوان عەبدولرەحمان کوڕی موفلیح و کوڕی واسڵ (وەك ئاماژەی پێدرا) جەنگ روویدا، یەعقوب کوڕی لەیس لەسیستان ئاگادار بوویەوە و دووبارە چاوی تەماحی بڕییە سەرزەمینی فارس. بڕیاریدا سامان و گەنجینە و کەل و پەلەکانی جەنگ کەکوڕی واسڵ لەکوڕی موفلیحی سەندبوو، وەربگرێتەوە. لەبەر ئەمە بەخێرایی ملی رێگەی گرتەبەر.

هەواڵی نزیك بوونەوەی ئەو و ئەوەی لەبەیزای فارس ئوردووی لێداوە، بەکوڕی موفلیح گەیشت کە لەئەهواز بوو. ئەو بەخێرایی بێ ئەوەی سەرنج بەشتێکی دیکە بدات، بەرەو فارس ئەسپی غاردا. کوڕی واسڵ سەرەتا خاڵی خۆی، باوکی بیلالی مێرداسی بۆ لای سەفار نارد. ئەو ڕۆشتە بارەگای سەفار و بەنوێنەرایەتی کوڕی

واسڵ گوێرایەڵی خۆی نیشاندا. یەعقوب نامە و نێردراوەکانی بۆ رازی بوون بەم داواکارییە بۆ لای کوڕی واسڵ نارد. کوڕی واسڵ نێردراوەکانی زیندانی کرد و بەردەوام شوێن یەعقوب دەکەوت و بەسەرهاتی نێردراوەکانی دەشاردەوە. بڕیاریدا بەشێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو هێرش بکاتە سەر یەعقوب و مافی خۆی لێ بسێنێت.

کوڕی واسڵ لەرۆژێکی گەرم و زەوییەکی نارێك هێرشی کرد و گومانی کرد یەعقوب ئاگادار نەبۆتەوە. کاتێك نیمەڕۆ دەستی پێکرد، چوارپێکانیان شەکەت و هەمووان دابەزین تا وچان بگرن. ژمارەیەکی زۆر لەپیادەکانی کوڕی واسڵ لەتینویەتی و شەکەتی مردن و یەعقوب ئاگادار بوویەوە. ئەو سوپاکەی کۆکردەوە و لەم پێشهاتە ئاگاداری کردنەوە و بۆ جەنگی کوڕی واسڵ بەرێکەوت. سەفار بەباوکی بیلالی وت: کوڕی واسڵ فێڵی لێکردین و خواوەند بۆ ئێمە بەسە چوونکە باشترین هاوەڵ وپشتیوانە. سەفار بۆ جەنگی کوڕی واسڵ پێشڕەوی کرد. کاتێك سەفار لێیان نزیك بوویەوە و سوپاکەی کوڕی واسڵ لەهاتنی ئەو، ئاگادار بوونەوە، ورەیان روخا و لەجەنگ و خۆڕاگری لاواز و چیتر پێشڕەوییان نەکرد. کاتێك دووری نێوان دوو سوپا تەنیا یەك تیر بوو، سوپاکەی کوڕی واسڵ بێ جەنگ شکستیان خوارد و سوپاکەی سەفار شوێنیان کەوتن و ئەوەی لەکوڕی موفلیحیان تالآن کردبوو، تالآنیان کرد و دەستیان بەسەر فارسدا گرت. سەفار کارگوزارەکانی خۆی لەوێ دانا و بارودۆخی ئەو دیارەی سەقامگیر کرد.

کوڕی واسڵ هەلآت و سامانەکەی خۆی کە چل هەزار درهەم بوو، لەقەلآکەی هەڵگرت و ڕۆشت. یەعقوب لەگەڵ دانیشتوانی زەم کەپشتیوانی کوڕی واسڵیان کردبوو، جەنگی و بیری لەوە کردەوە دەسەلآتی بەسەر ئەهواز و ناوچەکانی دیکە بلآو بکاتەوە.

کۆکردنەوەی سوپا لەلایەن باوکی ئەحمەد بۆ ڕۆشتنە ناو بەسرە

لەشەوال/ ژوئیەی ئەم ساڵە، موعتەمیدی خەلیفە، بۆ بینینی خەڵکان لەدار ئەلعامە دانیشت و جەعفەری کوڕی وەك جێگری خۆی دەستنیشان کرد و نازناوی مفوض الی اللەی پێبەخشی و موسا کوڕی بوغای خستە ژێر فەرمانی ئەو و فەرمانڕەوایەتی ئەفریقییە، میسر، شام، جەزیرە، شام، موسڵ، ئەرمەنستان و ڕێگەکانی خوراسان و مێهرجانقەزەقی پێسپارد. موعتەمید، باوکی ئەحمەدی برای وەك جێگری جەعفەر دیاری کرد و نازناوی (ناصر ئەلدین الله الموفق)ی پێبەخشی و ڕۆژهەڵات زەمین، بەغداد، دەوروبەری بەغداد، کوفە، ڕێگەی مەککە و مەدینە، یەمەنی کەسکەر، ئاوەدانییەکانی دیجلە، ئەهواز، فارس، ئیسفەهان، قوم، کەرەج، ڕەی، زەنجان، سندی پێسپارد و بۆ هەرکام دوو ئاڵای بەست، یەکیان سپی و یەکیان ڕەش. بەڵێنی وەرگرت ئەگەر پێش گەنجییەتی جەعفەر، ڕۆژگاری ئەوی بردەوە، کاروبارەکان لەدەستی ئەودا بێت و دواتر تەسلیم بەجەعفەر بکرێتەوە. لەسەر ئەم بنەمایە بەیعەتیان بۆ وەرگیرا.

جەعفەر، مەغریبی بەموسا کوڕی بوغا سپارد و موعتەمید، فەرمانی بەموەفەقدا جەنگی زەنگییەکان دەست پێبکاتەوە. موەفەق، ئەهواز، بەسرە و ئاوەدانییەکانی دیجلەی بەمەسروری بەڵخی سپارد و لەزیحەججە/ سێپتامبەر ئەوی کردە پێشەنگی سوپاکەی و بڕیاریدا دوای ئەو بەرێکەوێت بەڵام ڕووداوەکەی یەعقوبی سەفاری لەڕۆشتن پەشیمانی کردەوە. چۆنیەتی ئەم ڕووداوە لە گێڕانەوەی ڕووداوەکانی ساڵی ٨٧٦/٢٦٢ زایینی باس دەکەین.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی زەیدویە لەیەعقوب کوڕی لەیس جیابوویەوە و پەیوەستی باوکی ساج و لەگەڵ ئەو لەئەهواز نیشتەجێ بوو. موعتەمید خەلاتی بۆ نارد. ئەوداوای لەخەلیفە کرد حسەین کوڕی تاهیر کوڕی عەبدوللە کوڕی تاهیر وەك فەرمانڕەوای خوراسان دەستنیشان بکات.

لەم ساڵەدا فەزڵ کوڕی ئیسحاق کوڕی حەسەن کوڕی ئیسماعیل کوڕی عەباس

کوڕی عەلی کوڕی عەبدوللە کوڕی عەباس ڕێ ورەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا. حسەین کوڕی باوکی شەوارب دوای ئەنجامدانی حەج، لەمەککە مرد.

فەرمانڕەوای نەسر کوڕی ئەحمەدی سامانی لەماوەرا ئەلنەهر

لەم ساڵەدا نەسر کوڕی ئەحمەد کوڕی ئەسەد کوڕی سامان خودا کوڕی جوسمان کوڕی تەمغاس کوڕی نوشەرد کوڕی بەهرامی چوبین کوڕی بوهرامی خوشنەس فەرمانڕەوایەتی پێبڕا. بەهرام خوشنەش لەڕەی بوو کەخوسرەو هورموز کوڕی ئەنەوشیروان ئەوی کردە سنورداری ئازەربایەجان. پێشتر کاتێك ڕووداوەکانی سەردەمی بەهرامی چوبینمان باس کرد، ئاماژەمان پێدا.

کاتێك مەئمون فەرمانڕەوایەتی خوراسانی گرتەدەست، مناڵەکانی ئەسەد کوڕی سامان کەنوح و ئەحمەد و یەحیا و ئەلیاس بوون، کاریَ پێسپاردن. مەئمون پێگەی ئەوانی بەرز کردەوە و وەك فەرمانداری دەستنیشانی کردن. کاتێك مەئمون بۆ عێراق گەڕایەوە، غەسان کوڕی عیبادی وەك جێگری خۆی لەخوراسان دانا. غەسان لەم ساڵەدا ‎/٢٠٤/٨١٩ زایینی سەمەرقەندی بەنوح کوڕی ئەسەد سپارد و فەرغانەی بەئەحمەد کوڕی ئەسەد و شاش (چیچەن) و ئەشروسنەی بەیەحیا کوڕی ئەسەد و هەراتی بەئەلیاس کوڕی ئەسەد سپارد.

کاتێك تاهیر کوڕی حسەین فەرمانڕەوایەتی خوراسانی گرتەدەست، ئەوانی لەم ناوچانە هێشتەوە. دواتر نوح کوڕی ئەسەد مرد و تاهیر کوڕی عەبدوللە دوو براکەی ئەو، یەحیا و ئەحمەدی لەجێگەی ئەو دانا. ئەحمەد کوڕی ئەسەد پیاوێکی داوێن پاك و کردەوەکانی پەسەند بوو و بەرتیلی وەرنەدەگرت بەو شێوەی هاوەڵانی وەریان دەگرت. ئەم هۆنراوەیان سەبارەت بەو و کوڕەکەی هۆنیوەتەوە.

ثوی ثلاثین حولا فی ولایتە   فجاع یوم ثوی فی قبرە حشمە

واتاکەی: سیَ ساڵ لەسەرزەمینی خۆی ژیا و ئەو ڕۆژەی بەخاك سپێردرا، نۆکەرەکانی برسی بوون.

ئەلیاس فەرمانڕەوایەتی هەراتی دەکرد. ئەو چەندین منالّی لەو سەرزەمینەدا بوو و شوێنەوارێکی زۆری لەخۆی بەجێهێشت. عەبدولله کوڕی تاهیر ئەوی بۆ بارەگای خۆی بانگ کرد. نەریتی وابوو هەر کاتێك کەسێکی بانگ دەکرد، ڕۆژەکانی تا هاتنی ئەو دەبژارد. ئەلیاس خۆی دواخست. عەبدولله نامەی بۆ نووسی و پێی وت لەهەر شوێنێك نامەکەی بەدەست دەگات، لەوێ بمێنێتەوە. نامە کاتێك بەدەستی ئەلیاس گەیشت کە لەبوشەنجەوە بەرێکەوتبوو. ئەلیاس یەك سالّ لەوێ مایەوە. ئەمە وەك سزایەك بوو. دواتر مۆلّەتی هاتن بۆ بارەگاکەی پێدا.

کاتێك ئەلیاس لەهەرات مرد، عەبدولله، کوڕەکەی ئەو باوکی ئیسحاق محەممەد کوڕی ئەلیاسی وەك جێگری باوکی دیاریکرد. ئەو، لەهەرات مایەوە.

ئەحمەد کوڕی ئەسەد حەوت کوڕی بۆ هاتە دنیا: نەسر، باوکی یوسف یەعقوب، باوکی زەکەریا یەحیا، باوکی ئەشعەس ئەسەد، ئیسماعیل، ئیسحاق و باوکی غانم حومەید. ئەحمەد کوڕی نەسر، نەسری کوڕی وەك جێگری خۆی دەستنیشان کرد. کاتێك ئەحمەد کوڕی ئەسەد مرد، کوڕەکەی نەسر، سەمەرقەند و دەورووبەری خستە ژێر دەسەلاّتی خۆی و تا کۆتایی ڕۆژگاری تاهیریەکان و دواتر وەك فەرمانڕەوای ئەو سەرزەمینە مایەوە. دواتر مرد.

ئیسماعیل کوڕی ئەحمەد، خزمەتی نەسری برای دەکرد. نەسر لەسالّی ٨٧٥/٢٦١ زایینی ئەوی وەك فەرمانڕەوای بوخارا دەستنیشان کرد. مانای وتەی تەبەری کە لەسالّی ٨٧٥/٢٦١ زایینی نەسر کوڕی ئەحمەد وەك فەرمانڕەوای ماوەرا ئەلنەهر دەستنیشان کرا ئەوەیە لەلایەن خەلیفەوە ئەو فەرمانەی پێدرا و پێشتر لەلایەن فەرمانڕەوایانی خوراسانەوە ئەم ئەرکەی پێ سپێردرابوو و منالّەکانی سامان پێش ئەم ڕۆژگارە فەرمانڕەوکانی ئەو سەرزەمینە بوون.

هۆکاری فەرمانڕەوای ئیسماعیل لەلایەن خەلیفەوە ئەوە بوو کاتێك یەعقوب کوڕی لەیس دەستی بەسەر خوراساندا گرت، نەسر سوپایەکی بەرەو ڕووباری جەیحون ڕەوانە کرد تا ڕێگە لەپێشڕەوی یەعقوب بگرێت بەلاّم سەربازەکان فەرماندەکەی خۆیان کوشت و بۆ بوخارا گەڕانەوە.. ئەحمەد کوڕی عومەر کە بەنوێنەرایەتی نەسر فەرمانڕەوایەتی بوخارای دەکرد، لەم سوپایە ترسا و خۆی

لەوان شاردەوە. سوپاکەی باوکی هاشم محەممەد کوڕی موبەشیر کوڕی رافیع کوڕی لەیس کوڕی سەیاری وەك فەرماندەی خۆیان دەستنیشان کرد. دواتر ئەویان لابرد و ئەحمەد کوڕی محەممەدی لەیس باوکی، باوکی عەبدوللە کوڕی جونەیدیان وەك فەرماندە هەڵبژارد، دواتر ئەویشیان لابرد و حەسەن کوڕی محەممەد لەمناڵەکانی عەبدە کوڕی حەدیدیان کردە فەرماندە، ماوەیەك دواتر ئەویشیان لابرد و بوخارا بێ فەرمانڕەوا مایەوە. گەورە و زانای ئایینی شارەکە باوکی عەبدوللە کوڕی باوکی حەفس نامەیەکی بۆ نەسر نووسی و داوای لێکرد کەسێك بۆ سەقامگیر کردنی بارودۆخی بوخارا ڕەوانە بکات. ئەویش براکەی خۆی، ئیسماعیلی نارد. دواتر ئیسماعیل لەگەڵ رافیع کوڕی هەرسیمەی فەرمانڕەوای خوراسان نامەی ئاڵو گۆڕ کرد و پەیمانیان بەست هاوکاری یەکتر بکەن. ئیسماعیل داوای ویلایەتی خوارەزمی لەرافیع کرد و رافیع ئەو ویلایەتی پێ سپارد.

ئیسماعیل لەنامەکانی خۆی رافیعی بەئەمیر ناو دەبرد بەڵام ئاژاوەچییەکان لەنێوان نەسر و ئیسماعیل قسەیان بلاّو کردەوە و ئاژاوەیان لەنێوان ئەواندا نایەوە. بەم شێوەیە نەسر لەساڵی ٢٧٢/ ٨٨٦ زایینی هێرشی کردە سەر ئیسماعیل. ئیسماعیل، حەمویە کوڕی عەلی بۆ لای رافیع نارد و داوای هاوکاری کرد. رافیع سوپایەکی گەورەی ڕەوانەی بوخارا کرد. حەمویە دەڵێت: بیرم دەکردەوە ئەگەر ئیسماعیل بەسەر براکەیدا سەرکەوێت چۆن لەئەماندا دەبین کەرافیع ئیسماعیل نەگرێت و دەسەلاّتی بەسەر ماوەرا ئەلنەهر بلاّو نەکاتەوە، ئەگەر ئەو کارە نەکات و رێز لەئیسماعیل بگرێت، ئیسماعیل بەردەوام خۆی بەقەرزاری رافیع دەزانێت و بەناچار دەبێت بەهەموو شتێکی ئەو رازی ببێت. لەبەر ئەمە بەتەنیا لەگەڵ رافیع دانیشتم و پێم وت: چاکەخوازی تۆ بۆ من ئەرکێکی پێویستە. هەموو نهێنییەکانی نەسر و ئیسماعیل بۆ من دەرکەوتووە. ئەو دوانە بەئەمینی تۆ نازانم. بۆچوونی راست ئەوەیە خۆت لەم جەنگە بەدوور بگریت و ئاشتی لەنێوان ئەوان سەقامگیر بکەیت. رافیع رازی بوو و هەردوولا بەئاشتی سازان. رافیع گەڕایەوە.

حەمویە دەڵێت: دوای ماوەیەك ئەم بەسەرهاتەم بۆ ئیسماعیل باس کرد و ئەو پەسەندی کرد. نەسر و ئیسماعیل بۆ ماوەیەك بەم شێوە بەردەوام بوون تا دووبارە ئاژاوەچییەکان ئاژاوەیان نایەوە و سەرئەنجام لەساڵی ٢٧٥/ ٨٨٩ زایینی جەنگان و ئیسماعیل سەرکەوتنی بەدەست هێنا. کاتێك نەسریان هێنایە لای ئیسماعیل، ئیسماعیل لەئەسپەکەی هاتەخوار و دەستی براکەی ماچ کرد و ئەوی بۆ سەمەرقەند گەڕاندەوە و خۆی بەجێگری ئەو لەبوخارا لەقەڵەمدا.

ئیسماعیل چاکەکار بوو، زانا و پیاوانی ئایینی خۆش دەویست و بەهۆی ئەوانەوە بوو رۆژگاری فەرمانڕەوایەتی خۆی و منداڵەکانی درێژەی کێشا.

باوکی فەزڵ، محەممەد کوڕی عەبدوڵڵەی بەلعەمی دەڵێت: لەئەمیر، باوکی ئیبراهیم، ئیسماعیل کوڕی ئەحمەدم بیست کەدەیوت: لەسەمەرقەند بووم. رۆژێك بۆ دادخوازی خەڵکان دانیشتم و ئیسحاقی برام لام دانیشت. لەم کاتەدا باوکی عەبدوڵڵە محەممەد کوڕی نەسر، فەقیهی شافعی هاتە ژوور. بۆ رێز گرتن لەو و زانستەکەی هەستام. کاتێك ڕۆشت، ئیسحاقی برام سەرکۆنەی کردم و وتی: تۆ فەرمانڕەوای خوراسانیت و کاتێك یەکێك لەمسکێنەکان دێتە لای تۆ، لەشوێنی خۆت هەڵمەستە چوونکە جڵەوی کاروبارەکانت لەدەست دەردەچێت.

ئیسماعیل دەڵێت: ئەو شەوە کاتێك خەوتم، پێغەمبەرم لەخەودا بینی. بەشێوەیەك بوو وەك بڵێی من و ئیسحاقی برام وەستابووین. پێغەمبەر(د.خ) هاتە پێش و بازووی گرتم و فەرمووی: ئەی ئیسماعیل، فەرمانڕەوایی خۆت و بنەماڵەکەت بەرێز گرتن لە محەممەد کوڕی نەسر پایەدار بکە، دواتر رووی کردە ئیسحاق و فەرمووی: فەرمانڕەوایی تۆ و بنەماڵەکەت لەبەر سووکایەتی کردن بە محەممەد کوڕی نەسر بەفیڕۆ چوو.

محەممەد کوڕی نەسر لەفەقیهەکانی ئایینی شافعی بوو. زانستەکەی خۆی بەکار دەبرد و چەندین کتێبی نووسی. بۆ کۆکردنەوەی زانست، چەندین سەرزەمین گەڕا. لەیونس کوڕی عەبد عەلا لەهاوەڵانی شافعی و لەرەبیع کوڕی سلێمان و محەممەد کوڕی عەبدوڵڵە، زانست فێر بوو. هاونشینی حارسی موحاسبی بوو. حارس زانستی دان و سەندنی فێر کرد. نەسر لەم زانستەیشدا

پێگەی بەرز بوویەوە.

یاخی بوونی خەڵکانی بەرەقە

لەم ساڵەدا خەڵکانی بەرەقە دژی ئەحمەد کوڕی تولون شۆڕشیان کرد و فەرمانرەواکەیان، محەممەد کوڕی فەرەجی فەرغانیان لەشارەکە دەرپەڕاند. کوڕی تولون سوپایەکی بەفەرماندەیی کۆیلەکەی بەناوی لۆلۆ بۆ جەنگی ئەوان ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدا سەرەتا ڕێگەی ئاشتی بگرێتەبەر و نەرمی بنوێنێت، ئەگەر گوێڕایەڵی فەرمانەکان بوون، چ باشتر و جیاواز لەوە شمشێر بەکار بێنێت.

سوپا بەرێکەوت و گەیشتە بەرقە و گەمارۆی خەڵکەکەیدا و بەو شێوەی فەرمانی پێدرابوو، سەرەتا ڕێگەی سازانی گرتەبەر. ئەمە بووە هۆی دروست بوونی تەماح لای خەڵکی ئەو دەڤەرە. لەبەر ئەمە ڕۆژێك هێرشیان کردە سەر سوپاکە کە لای دەروازەی شارەکە ئوردوویان لێدابوو. چەند کەسێك لەسوپاکەیان کوشت.

لۆلۆ ئەم هەواڵەی بۆ ئەحمەد کوڕی تولون نارد و ئاگاداری کردەوە. ئەحمەد فەرمانی پێدا بۆ جەنگ دژی ئەوان هەموو هێز و توانای خۆی بەکار ببات. لۆلۆ مەنجەنەیقەکانی بەکار بەست و بەرادەیەك بوێرانە جەنگا کەخەڵکەکەی بەناچاری داوای ئەمانیان کرد و ئەمانی پێ بەخشین. ئەوان دەروازەکەیان کردەوە و لۆلۆ ڕۆشتە ناو شارەکە و دەستەیەك لەگەورەکانی ئەوانی گرت و قامچی بارانی کردن. دەستی دەستەیەکی بڕییەوە و دەستەیەکی وەك ئەسیر لەگەڵ خۆی برد و بۆ میسر گەڕایەوە و کارگوزارێکی بۆ بەرقە دانا.

کاتێك لۆلۆ گەیشتە میسر، ئەحمەد خەڵات و دیاری پێشکەش کرد کەدوو گەردنبەند لەناویاندا دەبینرا. ئەو گەردن بەندەکانی لەمل کرد و ئەسیرەکانی بەناو شاردا سوڕاند.

فەرمانڕەوایی ئیبراهیم کوڕی ئەحمەد لەئەفریقیە

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی ئەحمەد کوڕی ئەغلەب، فەرمانڕەوای ئەفریقییە، لەمانگی جومادی الاوەل/ فەوریە مرد. ئەو بیست و پێنج ساڵ و پێنج مانگ و شانزە ڕۆژ فەرمانڕەوایەتی کرد.

لەسەرەمەرگدا، کوڕەکەی، باوکی عێقالی وەك جێگری خۆی دەستنیشان کرد و کاروبارەکانی بەدەستی ئیبراهیمی برای سپارد تا ڕێگەی ناسازگاری لەگەڵ منداڵەکەی نەگرێتەبەر و بنەماڵەی ئەغلەب و پیرەکانی قیروانی کردە شایەت. فەرمانی پێدا تا کوڕەکەی دەگاتە تەمەنی پێویست، کاروبارەکان بەڕێوە ببات. کاتێك محەممەد کوڕی ئەغلەب مرد، خەڵکانی قیروان هاتنە لای ئیبراهیم و سەرپەرەستی کاروبارەکانی خۆیان لەو داوا کرد چوونکە بەکەسێکی چاکەکاریان دەزانی. ئەو لەسەرەتا ڕازی نەبوو بەلأم دواتر وەلأمی دانەوە. ئیبراهیم ڕۆشتە کۆشکی فەرمانڕەوایەتی و کاروبارەکانی گرتەدەست و بەشێوازێکی پەسەند جڵەوی کاروبارەکانی گرتەدەست. ئەو دادپەروەر و دووربینێش بوو. ئارامی بۆ ئەو دەڤەرەکە گێڕایەوە و خراپەکارانی لەناوبرد و گوێی لەداوای خەڵکان گرت. دادپەروەری لەناو ئەواندا ئەنجام دەدا.

کاروانییەکان و بازرگانەکان بەئاسوودەیی ڕێگەکانیان دەبڕی. ئەو لای دەریای مەدیتەرانە(دەریای سپی ناوەڕاست) قەلأ و پێگەکانی دروست کرد و لەبەندەری سەبتە، شەوانە ئاگری بۆ ڕێنیشاندانی دەریاپێوەکان هەڵدەگیرساند. لەکاتی پێشهاتی ڕووداوێك لەیەك شەودا هەواڵەکان دەگەیشتە ئەسکەندەرییە. دیواری بۆ سووسە دروست کرد و دواتر حەجی ئەنجامدا و هەموو ستەمەکانی قەرەبوو کردەوە و خۆپارێزی کردە پیشە. ویستی لەڕێگەی میسرەوە بەرەو مەککە بڕوات بەلأم ئەحمەد کوڕی تولون ڕێگەی لێگرت. بینی ئەگەر پێداگری بکات لەنێوان موسوڵمانان شەڕ دێتە ئاراوە و خوێنی بێ گوناحەکان دەڕژێت. بەناچار ڕێگەی دەریای گرتەبەر و ویستی لەدورگەی سیسیلەوە بڕوات بۆ ئەوەی حەج و جیهاد

تێکەڵ بەیەك بکات و دەست بەسەر ئەو قەڵاّیانەدا بگرێت کەهێشتا دەستیان بەسەردا نەگیراوە. ئەو هەموو سامان و کەرەستەکانی جەنگی ناو هەنبارەکانی هێنایەدەر و رووی کردە سوسە و بەعابایەك لەپێست کەپینەکراو بوو و هاوشێوەی جل و بەرگی خۆپارێزەکان دەهاتە بەرچاو، لەسەرەتای ساڵی ٩٠١/٢٨٩ زایینی ڕۆشتە ناو شارەکە و لەگەڵ کەشتییە جەنگییەکان رێگەی سیسیلی گرتەبەر. گەیشتە شاری یەرتینوا و لەکۆتایی مانگی رەجەب/ دەی مەی دەستی بەسەر ئەو شارەدا گرت. لەوێش دادپەروەری بلاّو کردەوە و دواتر رووی کردە تەبەرمین. دانیشتوانی ئەم شارە خۆیان بۆ جەنگ ئامادە کرد. کاتێك ئیبراهیم گەیشتە شارەکە، خەڵکان هاتنەدەر و خۆیان پێ گەیاند. قورئان خوێن، ئەم ئایەی خوێند: (ئێمە سەرکەوتنمان پێ بەخشی، سەرکەوتنێکی درەخشان)[٨]. ئیبراهیم وتی: ئەم ئایە بخوێنە: (ئەم دوو دەستەیە دوژمنی یەکترن کەسەبارەت بەپەروەردگاری خۆیان شەڕی یەك دەکەن) [٩]. قورئان خوێن ئەم ئایەی خوێند. دواتر ئیبراهیم وتی: خواوەندا! من لەم ڕۆژەدا شەڕ لەگەڵ ناباوەڕان بەتۆ دەکەم. لەگەڵ دەستەیەك لەشاسوارەکان هێرشی برد و ناباوەڕانی سەرکوت کرد. موسوڵمانان تا ئەو جێگەی دەیانویست، خەڵکیان کوشت و شارەکەیان وێران کرد. دەستەیەك لەرۆمییەکانی شارەکە هەلاّتن. موسوڵمانان شوێنیان کەوتن و رووبەرووی یەکبوونەوە و بەزۆر شکستیان پێ هێنان و سامانەکانیان تالاّن و منالّەکانیان ئەسیر کرد. ئەم پێشهاتە لەبیست و سێی شەعبان/ پێنجی ژوئەن روویدا. ئیبراهیم فەرمانیدا پیاوەکان بکوژن و ئەسیر و تالاّنییەکان بفرۆشن.

کاتێك هەواڵی گرتنی تەبەرمین بەپاشای رۆم گەیشت، بەگران و گەورەی زانی و حەوت رۆژ تاجی نەخستە سەر و وتی: کەسی خەمبار تاج ناکاتەسەر. رۆم کەوتە جموجۆڵ و هەموان مەبەستی سیسیلیان کرد تا رێگە نەدەن موسوڵمانان دەستی بەسەردا بگرن. ئاگادار بوونەوە کەئیبراهیم رێگەی قوستەنتەنییەی گرتۆتەبەر. پاشای رۆم سوپایەکی گەورەی لەم شارە جێگیر کرد و لەگەڵ سوپایەکی گەورە

---

[٨]: انا فتحنا لك فتحاً مبيناً (فتح/ ١)

[٩]: هذان خصمان اختصموا فی ربهم (حج/ ١٩)

بەرەو سیسیل بەرێکەوت.

ئیبراهیم کەبەسەر تەبەرمین زاڵببوو، چەندین دەستەی بۆ شارەکانی سیسیل نارد – کە لەدەست رۆمییەکاندا بوو– و دەستەیەکی بەرەو میقش و دەستەیەکی بەرەو دەمنش ڕەوانە کرد. کاتێك ئەم دەستانە گەیشتنە شوێنی مەبەست، بینیان خەڵکی ناوچەکە شوێنەکەیان چۆڵ کردووە. لەبەر ئەمە سامانەکایان تالأن کرد. ئیبراهیم دەستەیەکی بۆ رەمتە و دەستەیەکی بۆ یاج نارد و هەموو دانیشتوانی ئەو دوو ناوچە بەدانی باج رازی بوون بەڵام ئیبراهیم رازی نەبوو و لەگرتنی قەلاَکان پێداگری کرد. ئەوان قەلاَکانیان تەسلیم کرد. ئیبراهیم قەلاَکانی وێران کرد و دواتر بەرەو کەسنتە بەرێکەوت. دانیشتوانی ئەم شارە پەیکیان نارد و داوای ئەمانیان کرد بەلاّم ئیبراهیم پێی نەبەخشین.

لەم کاتەدا نەخۆشی ئەو دەستی پێکرد. گرفتاری ژانە سك بوو. سوپاکەی لەدەرەوەی شار ئوردووی لێدا و چوونکە فەرماندەکەیان لەناو ئەواندا نەبوو، بەشێوەی پێویست هەوڵ و کۆششیان لەخۆیان نیشان نەدا. ئیبراهیم بەهۆی ئازارەکەیەوە، لەشوێنێکی دیکە دابەزیبوو. توشی نزگەرە هات و خەوی لێ سەندەوە تا ئەوەی شەوی شەممە نۆزدەی زیقەعدەی ساڵی ٢٨٩/ سێ شەممەی بیست و شەشی ئۆکتۆبەری ٩٠١ زایینی کۆچی دوایی کرد.

سەرانی سوپاکەی بڕیاریاندا فەرماندەیی خۆیان بەباوکی عەباس عەبدوللە بسپێرن تا پارێزگاری لەسوپا و گەنجینەکان بکات تا ئەو دەمەی کوڕەکەی لەئەفریقییەوە دێت. پەیکەری بێ گیانی ئیبراهیمیان خستە ناو تابوت و ڕەوانەی ئەفریقییەیان کرد و لەقیروان بەخاکیان سپارد.

ئیبراهیم بیست و پێنج ساڵ فەرمانڕەوایەتی کرد. ئەو پیاوێکی بیرمەند، چاکەکار و خوازیاری چاکە بوو. هەموو سامانەکەی کردە خێر و خێرات. بۆ ئاشکرا کردنی نهێنییەکان خاوەنی هێزێکی سەرنجراکێش بوو. یەکێك لەبیرتیژییەکانی ئەمە بوو: یەکێك لەبازرگانەکانی خەڵکی قیروان، هاوسەرێکی جوان، داوێن پاك و چاکەکاری بوو. وەزیری ئیبراهیم لەجوانی ژنەکە ئاگادار بوویەوە و کەسی بەدوادا نارد تا ماوەیەك لەگەڵ ئەو ڕابوێرێت بەلاّم ژنەکە رازی

نەبوو. وەزیر زیاتر شەیدای بوو، ئەم بەسەرهاتەی خۆی بۆ پیرێژنێك باس کرد کەهاموشۆی (هاتوچۆ) دەکرد. ئەم پیرێژنە لای ئەمیر و دایکی پێگەیەکی بەرزی پێبڕابوو و ئەویان بەکەسێکی چاکەکار دەزانی و داوای دۆعا و نیزایان لێدەکرد. پیرێژن بەوەزیرەکەی وت: لەگەڵ ئەو ژنە دەدوێم و دەیهێنمە لای تۆ.

پیرێژن ڕۆشتە ماڵی ژنەکە و وتی: جلەکانم پیس بووە و دەمەوێت بیشۆم. ژن ڕۆشتە ژوور و بەخێرهاتنی پیرێژنی کرد. ئەوی بردە ژوور و جلەکانی بۆ شۆرد. پیرێژن هەستا و نوێژی خوێند. ژن خواردنی بۆ هێنا بەڵام پیرێژن وتی بەڕۆژووە بەڵام هاموشۆی دەکات. ماوەیەك هاموشۆی کرد تا ئەوەی ڕۆژێك پێی وت: کچێکی بێ دایك و باوکم پەروەردە کردووە و هەنووکە دەخوازم بەشووی بدەم، ئەگەر دەتوانی زێر و خشڵەکانی خۆت بەقەرز بەمن بدە تا کچەکە بڕازێنمەوە. ژن هەموو خشڵەکانی خۆی هێنا و تەسلیم بەپیرێژنەکەی کرد. پیرێژن هەڵیگرت وگەڕایەوە و چەند ڕۆژێك نەبینرا تا ئەوەی ڕۆژێك ڕۆشتە لای ژنە جوانەکە. ژن داوای خشڵەکانی کردەوە. پیرێژن وتی: کاتێك لای تۆ ڕۆشتم، وەزیر منی بینی و هەموو خشڵەکانی لێ سەندم و کاتێك وتم ئەم خشڵانە هی تۆیە، وتی: تەنیا خشڵەکان تەسلیم بەخۆی دەکەمەوە. ژنەکە لەگەڵ پیرێژنەکە کەوتە دەمەبۆڵە و پیرێژن ماڵەکەی بەجێهێشت. ژن، کاتێك هاوسەرەکەی گەڕایەوە، ڕووداوەکەی بۆ باس کرد. بازرگان ڕۆشتە بارەگای ئیبراهیم و ئاگاداری کردەوە. ڕۆژێك ئیبراهیم ڕۆشتە لای دایکی و پرسیاری پیرێژنەکەی کرد. دایکی وتی: هەنووکە لێرەیە و دۆعا بۆ تۆ دەکات. ئیبراهیم بانگی کرد. دایکی ئەوی هێنا. کاتێك ئیبراهیم پیرێژنی بینی، بەگەورەی زانی و ڕێزی لێگرت و ڕووی خۆشی نیشاندا. بەهەمان شێوە کەسەرقاڵی قسە کردن بوون، ئەنگوستیلەی پیرێژنەکەی دەرهێنا و لەدەستی خۆیدا گەمەی پێدەکرد. دواتر ئیبراهیم کۆیلەیەکی خەساوی بانگ کرد و پێی وت: دەڕۆیتە ماڵی پیرێژن و داوا لەکچەکەی دەکەیت، سەوەتەی زێر و خشڵەکانت پێ بدات، نیشانەکانی سەوەتەکەی پێ دەدەیت و ئەم ئەنگوستیلە وەك بەڵگەیەك لەگەڵ خۆت دەبەیت و نیشانی دەدەیت.

کۆیلەی خەساو ڕۆشت و سەوەتەکەی هێنا. ئیبراهیم بەپیرێژنەکەی وت: ئەمە

چییە؟ کاتێك چاوی پیرێژن بەسەوەتەکە کەوت، کەوتە لەرزین. ئیبراهیم ئەوی کوشت و لەناو کۆشکەکەی بەخاکی سپارد. خشڵەکانی بۆ خاوەنەکەی گەڕاندەوە و پێی زیاد کرد. بەخۆی وت: ئەگەر ئێستا تۆڵە لەوەزیر بکەمەوە، راستییەکان ئاشکرا دەبێت، چاوەڕێ دەبم و ئەو بەسزای گوناحێکی دیکە، گرفتار دەکەم. دواتر بەتاوانێکی دیکە ئەویشی کوشت.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا موعتەمید (خەلیفە)، محەممەد کوڕی عومەر کوڕی عەلی کوڕی مورئەلتائی موسڵی وەك جێگری خۆی لەئازەربایەجان دەستنیشان کرد. ئەو دەستەیەکی فراوان لەخەواریج و کەسانی دیکەی کۆکردەوە و بەرەو ئازەربایەجان بەرێکەوت. لەو کاتەدا عەلا کوڕی ئەحمەدی ئەزدی فەرمانڕەوای خوراسان بوو (ئیفلیج ببوو) ئەو لەسەر تەختێك هاتەدەر تا رێگە لەهاتنی محەممەد کوڕی عومەر بگرێت. محەممەد جەنگی و سوپاکەی عەلا شکستی خوارد و خۆی گرفتار بوو. محەممەد کوڕی عومەر کوڕی عەلی دەستی بەسەر قەڵاکەی عەلا گرت و سێ هەزار هەزار درهەمی دەست کەوت. عەلای لەبەرچاوی ئەو مرد.

لەم ساڵەدا موعتەمید، خزر کوڕی ئەحمەد کوڕی عومەر کوڕی خەتابی تەغلەبی موسڵی وەك فەرمانڕەوای موسڵ دەستنیشان کرد.

هەروەها لەم ساڵەدا حەسەن کوڕی زەید بۆ تەبەرستان گەڕایەوە و شاری چالوسی سوتاند چوونکە خەڵکی شارەکە خوازیاری پەیوەست بوون بەیەعقوبی سەفار بوون. زەوییەکانی ئەو ناوچەی بەدەیلەمییەکان سپارد.

هەروەها لەم ساڵدا موعتەمید فەرمانیدا حاجییەکانی خوراسان، ڕەی، تەبەرستان و جورجان کۆبکەنەوە وئاگاداریان بکەنەوە کەیەعقوبی وەك فەرمانڕەوای خوراسان دیاری نەکردووە و ڕۆشتنی ئەو بۆ خوراسان و گرتنی محەممەد کوڕی تاهیر بەفەرمانی ئەو نەبووە.

لەم ساڵەدا موساوری شاری (خەواریج) بەدەستی یەحیا کوڕی جەعفەر فەرمانڕەوای خوراسان، کوژرا. مەسروری بەڵخی و دواتر باوکی ئەحمەد یا هەمان

موەفەق کوڕی متوەکیل، شوێنپێی موساوریان هەڵگرت بەڵام موساور لەدەست ئەوان هەڵات. (دواتر بەدەستی یەحیا کوڕی جەعفەر کوژرا)

لەم ساڵەدا کوڕی مەروان جولەیقی لەکوردوبا هەڵات و مەبەستی قەڵای حەنشی کرد و دەستی بەسەردا گرت. محەممەد، فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس، بۆ جەنگی ئەو بەرێکەوت و بۆ ماوەی سێ مانگ گەمارۆی خستەسەر. بارودۆخ بۆ کوڕی مەروان بەرادەیەك دژوار بوو کەگۆشتی چوارپێکانیان دەخوارد. دواتر داوای ئەمانی لەمحەممەد کرد و پێی بەخشرا و رێگەی بەتلیوسی گرتەبەر.

هەروەها لەم ساڵەدا خەڵکانی تاکورنا دژی ئەسەد کوڕی حارس شۆڕشیان کرد. سوپاکەی محەممەد، فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس، رووبەروویان بوویەوە و ئەوان ملکەچی خۆیان نیشاندا.

لەم ساڵەدا باوکی هاشم داود کوڕی سلێمانی جەعفەری و حەسەن کوڕی محەممەد کوڕی عەبدولمەلیك کوڕی باوکی شەوارب، قازی قازییەکان، مردن. مەرگی باوکی شەوارب لەمانگی رەمەزان/ ژوئەن روویدا. باوکی حسەین موسلیم کوڕی حەجاجی نەیشابور، نوسەری کتێبی صحیح (لەحەدیس) و عەبدولعەزیز کوڕی حەییانی موسڵی کەحەدیسی زۆری گێڕاوەتەوە، نەزر کوڕی حەسەنی فەقیهی حەنەفی موسڵی، لەم ساڵەدا کۆچیان کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و شەست و دووی کۆچی (٨٧٦ زایینی)

شەڕی نێوان موەفەق و سەفار

لەموحەرەم/ ئۆکۆتبەری ئەم ساڵە، سەفار لەفارسەوە هێرشی کردە سەر ئەهواز. کاتێك موعتەمید لەهێرشەکەی ئەو ئاگادار بوویەوە، ئیسماعیل کوڕی ئیسحاق و بوفراج (بوغراج)ی بەنوێنەرایەتی خۆی بۆ لای ئەو ڕەوانە کرد وهەموو هاوەڵە زیندانییەکانی یەعقوبی لەزیندانەکان هێنایەدەر. موعتەمید کاتێك ئەوانی خستە گرتووخانە کەیەعقوب محەممەد کوڕی تاهیری ئەسیر کرد. ئیسماعیل بەپەیام لەلایەن یەعقوبەوە گەڕایەوە. باوکی ئەحمەد لەبەغداد بوو. ئەو بەپێی هەواڵە گەشتووەکان لەیەعقوب، هێرش کردنە سەر زەنگییەکانی دواخست. ئەو بازرگانەکانی کۆکردەوە و ئاگاداری کردنەوە کەیەعقوبی وەك فەرمانڕەوای خوراسان، گورگان، تەبەرستان، ڕەی و فارس و ئاسایشی بەغداد دیاری کردووە. لەم دانیشتنەدا درهەم هاوڕێی یەعقوب ئامادە بوو. یەعقوب لەبەر ئەمە ئەوی ناردبوو تا فەرمانڕەوایەتی ئەو سەرزەمینانەی بۆ وەربگرێت. باوکی ئەحمەد ئەوی لەگەڵ عومەر کوڕی سیما بۆ لای یەعقوب گەڕاندەوە تا فەرمانی فەرمانڕەوایەتی ئەو سەرزەمینانەی پێ بدەن.

نوێنەران لەلای یەعقوب گەڕانەوە و وتیان: لەوەی پێی بەخشراوە، شادمان نییە و دەبێت بگاتە بارەگای موعتەمید. ئەو لەعەسکەری موکەرەمەوە بەرێکەوت و باوکی ساج مەبەستی ئەوی کرد. یەعقوب ڕێزی گرت و چەندین خەڵاتی پێ بەخشی.

کاتێك موعتەمید پەیامەکەی یەعقوبی بیست لەگەڵ سوپاکەی لەسامەرا هاتەدەر و ڕێگەی بەغدادی گرتەبەر. لەوێوە بەرەو زەعفەرانییە بەرێکەوت و لەو شارە ئوردووی لێدا. موەفەقی برای وەك پێشەنگ ڕەوانە کرد. یەعقوب لەعەسکەرە موکەڕەمەوە بەرەو واست بەرێکەوت و لەبیست و چوار جومادی الاوەل، بیست و پێنجی فەوریە پۆشتە ئەو دیارە. موعتەمید لەزەعفەرانییەوە بەرەو سیبی

منداڵەکانی کوما ڕۆشت. لەوێ مەسروری بەڵخی پەیوەستی بوو. یەعقوب لەواستەوە بەرەو دێری عاقول بەرێکەوت. موعتەمید، موەفەقی برای بۆ جەنگی یەعقوب ڕەوانە کرد. موەفەق، موسا کوڕی بوغای وەك فەرماندەی باڵی ڕاست و مەسروری بەڵخی وەك فەرماندەی باڵی چەپ و خۆی فەرماندەیی دڵی سوپاکەی گرتەدەست.

دوو سوپا ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و باڵی چەپی یەعقوب هێرشی کردە سەر باڵی ڕاستی موەفەق و شکستی پێهێنا. دەستەیەك لەسەربازەکان و ژمارەیەك لەسەرکردەکان وەك ئیبراهیم کوڕی سیما وکەسانی دیکە کوژران. تێکشکاوەکان پاشەکشێیان کرد.

باوکی ئەحمەد موەفەق، سەری خۆی رووت کرد و وتی: منم گەنجی هاشمی، هێرشی کرد و سوپاکەی لەگەڵ ئەو هێرشی کردە سەر سوپاکەی یەعقوب. سوپاکەی یەعقوب خۆڕاگری کرد و شەڕێکی بوێرانەیان لەخۆیان نیشاندا. ژمارەیەك لەهاوەڵانی یەعقوب وەك حەسەنی درهەمی کوژران. سێ تیر بەردەست و قوڕگی یەعقوب کەوت. جەنگ تا نیمەڕۆ درێژەی کێشا. دواتر دیرانی و محەممەد کوڕی ئەوس فریای باوکی ئەحمەد کەوتن و هەموو سەربازەکانی ئوردووگاکەی کۆبوونەوە. هاوەڵانی یەعقوب جەنگ لەگەڵ موەفەقیان پەسەند نەدەکرد چوونکە خەلیفەیان لەبەرچاوی خۆیان دەبینی. سوپاکەی موەفەق هێرشی کردە سەر یەعقوب و سوپاکەی. هاوەڵانی یەعقوب شکستیان خوارد و خۆی بەتەنیا مایەوە لەگەڵ هاوەڵە تایبەتەکانی کەئەوانیش گۆڕەپانیان بەجێهێشت. سوپاکەی باوکی ئەحمەد شوێنیان کەوتن و سامانی ناو ئوردووگاکەیان تالآن کرد. زیاتر لەدە هەزار ئەسپ و ئێستر لەناو ئوردووگاکەی یەعقوب دەبینرا. کالآکان و کیسەکانی موشك بەڕادەیەك فراوان بوون، گواستنەوەیان دژوار دەهاتە بەرچاو. محەممەد کوڕی تاهیر کەبەزنجیر بەسترابوویەوە، ئازاد کرا. موەفەق خەڵاتی پێبەخشی و دواتر وەك سەرۆکی ئاسایشی بەغداد دەستنیشانی کرد.

یەعقوب دوای ئەم شکستە ڕێگەی خوزستانی گرتەبەر و لەجوندیشاپور ئوردوی لێدا. ساحەبی زەنج نامەی بۆ نووسی و بۆ گەڕانەوە بۆ بەغداد هانیدا و

بەڵێنی هاوکاری پێدا.

یەعقوب فەرمانی بەدەبیرەکەیدا ئەمە بنووسێت: بڵێ ئەی ناباوەڕان بەخوا، ئەوەی ئێوە دەیپەرەستن، من نایپەرەستم. [١٠]

ئەم جەنگە لەیانزەی رەجەب/ یانزەی ئاوریل روویدا. موعتەمید نامەیەکی بۆ کوڕی واسڵ نووسی و وەك فەرمانڕەوای فارس دەستنیشانی کرد. کوڕی واسڵ پێشتر هێرشی کردبووە سەر فارس و بەکۆکردنەوەی دەستەیەکی فراوان دەستی بەسەر ئەو ناوچەدا گرتبوو. یەعقوب سوپایەکی گەورەی بەفەرماندەیی کوڕی عەزیزی سەری ڕەوانەی فارس کرد و فارسی خستە ژێر فەرمانی خۆی. موعتەمید بۆ سامەڕا گەڕایەوە.

باوکی ئەحمەد موەفەق، بەمەبەستی شوێنکەوتنی سەفار، ڕێگەی واستی گرتەبەر و فەرمانی بەسوپاکەیدا خۆیان بۆ ئەم کارە ئامادە بکەن بەلاّم لەم کاتەدا نەخۆش کەوت و لەگەڵ مەسروری بەلْخی بۆ بەغداد گەڕایەوە. دەستی بەسەر زەوی و کۆشکەکانی باوکی ساج گرت و بەمەسروری بەخشی. محەممەد کوڕی تاهیر ڕۆشتە ناو بەغداد.

ڕووداوەکانی تایبەت بەساحەبی زەنج

لەم ساڵەدا ساحەبی زەنج سوپاکەی بۆ بەتیحە و دەشتی میشان (میسان) ڕەوانە کرد. لەوێوە لەبەر ئەوەی ئەم کەنارانە بەهۆی گەڕانەوەی مەسروری بەلْخی بۆ جەنگی یەعقوب لەسەربازە حکومەییەکان چۆڵ کرابوو، ساحەبی زەنج دەستە جەنگاوەرەکانی بۆ ئەو لاتر نارد تا تالاّنی بکەن و لەناوی ببەن.

کاتێك ساحەبی زەنج ئاگادار بوویەوە کەبەیتەحە سەربازی تیا نەماوە، فەرمانی بەسلێمان کوڕی جامع و دەستەیەك لەهاوەڵانیدا بەرەو حەوانیت بڕۆن. سلێمان کوڕی موسای بەرەو قادسیە ڕەوانە کرد.

کوڕی تورکی لەگەڵ سی کەشتی جەنگی بەرەو ئوردووگای زەنگییەکان

---

[١٠]: قل یا ایها الکافرون لا اعبد ما تعبدون. (کافرون/ ١و٢)

بەرێکەوت و ئەوەی بینی، ڕفاندی و تالآنی کرد. ساحەبی زەنج، نامەیەکی بۆ سلێمان کوڕی موسا نووسی و فەرمانی پێدا ڕێگە لەکوڕی تورکی بگرێت. سلێمان ڕێگەی لەکوڕی تورکی بەست. کوڕی تورکی بۆ ماوەی یەك مانگ بەجەنگەوە سەرقاڵ بوو تا خۆی رزگار کرد. لەم کاتەدا دەستەیەك لەکەسە ناودارەکانی بیلالییە (خەواریج) و هاوەڵانیان لەگەڵ سەد وپەنجا بەلەمی جەنگی پەیوەستی سلێمان بوون.

مەسرور پێش هێرش کردنە سەر واست و هاوکاری موعتەمید، دەستەیەك لەسوپاکەی خۆی بەکەشتییە جەنگییەکان بۆ شەڕی ساحەبی جەنگ ڕەوانە کردبوو بەلآم سلێمان شکستی پێ هێنان و دەستی بەسەر حەوت کەشتی جەنگیدا گرت و ئەسیرەکانی کوشت.

باهلییەکان داوایان لەسلێمان کرد لەعەقەر، ئەولای تەهسا[11] و دارستانەکانی سەنگەر بگرێت. باهلییەکان نەیاندەویست ئەو لەوان دوور بکەوێتەوە چوونکە هاوکاریان کردبوو و لەخەلیفە دەترسان. سلێمان بەرەو تەهسا بەرێکەوت و لەگوندی مەروان خێوەتی هەڵدا. سەرکردەکانی باهلی لەدەوری خۆی کۆکردەوە و ئەم بارودۆخەی بۆ ساحەبی زەنج نووسی. ساحەبی زەنج کارەکەی پشتراست کردەوە و فەرمانی پێدا خواردەمەنی و چوارپێکەی خۆی بۆ ئەو بنێرێت. سلێمان ئەو کارەی کرد.

سلێمانیان ئاگادار کردەوە کەئەغرتەمیش و حەشیش لەگەڵ کەشتی و بەلەمە جەنگییەکان مەبەستی جەنگی ئەویان هەیە. سلێمان بێ ئۆقرەیی لەخۆی نیشاندا. کاتێك سوپاکەی ئەغرتەمیش دەرکەوت و سلێمان ئەوانی بینی، دەستەیەك لەهاوەڵانی هەڵبژارد و لەپشتەوە هێرشی کردە سەر ئەغرتەمیش. ئەغرتەمیش بوێرانە پێشڕەوی دەکرد. سلێمان فەرمانی بەسوپاکەی خۆیدا خۆیان نیشانی سوپاکەی ئەغرتەمیش نەدەن و تا دەتوانن خۆیان لەچاوی ئەوان بەدوور بگرن تا ئەو کاتەی بانگی کەڕەناکان دەبیستن و هەرکاتێك ئەم دەنگەیان بیست، هێرش دەست پێبکەن.

---

[11]- لەمێژووی تەبەری بەتەمیسا ناوی هاتووە. (وەرگێر)

ئەغرتەمیش هێرشی کردە سەریان. سوپاکەی سلێمان بڵاوبوویەوە و تەنیا دەستەیەك لەوان رووبەرووی سوپاکەی ئەغرتەمیش بوونەوە و رێگەیان لەهاتنی ئەوان بۆ ناو ئوردووگاکەیان گرت. لەم کاتەدا سلێمان لەپشتەوە هات و فوویان کرد بەکەرەناکاندا. هاوەڵانی سلێمان خۆیان هەڵدایە ناو ئاوەکە و بەدەم مەلە کردنەوە هێرشیان کردە سەر سوپای دوژمن. ئەغرتەمیش هەڵات و سوپاکەی تەهسا خۆیان نیشاندا و شمشێریان دەرکێشا وحەشیشیان لەناو برد. ئەغرتەمیش شکستی خوارد و زەنگییەکان تا ئوردووگاکەیان شوێنیان کەوتن. زەنگییەکان ئەوەی دەیانویست، بەدەستیان هێنا و دەستیان بەسەر کەشتییە پڕ پارەکاندا گرت. بەڵام ئەغرتەمیشی گرت و سامانە تاڵان کراوەکانی لێ سەندنەوە. سلێمانیش گەڕایەوە و بەسەر ئەواندا زاڵ بوو و تاڵانی زۆری دەستکەوت. ئەم هەواڵەی بۆ ساحەبی زەنج نووسی و سەری بڕاوی حەشیشی بۆ نارد. ساحەبی زەنج سەری بڕاوی حەشیشی بۆ عەلی کوڕی ئەبان لەکەنارەکانی ئەهواز نارد.

سلێمان دەستەیەك لەسوپاکەی ڕەوانە کرد و ئەوان دەستیان بەسەر یانزە کەشتیدا گرت و مەلەوانەکانیان کوشت.

جەنگی گەورەی زەنگییەکان و شکستی ئەوان.

لەم ساڵەدا لەنێوان زەنگییەکان و ئەحمەد کوڕی لەیسویە جەنگێکی گەورە روویدا. هۆکارەکەی ئەوە بوو مەسروری بەڵخی، ئەحمەد کوڕی لەیسویەی وەك فەرمانڕەوای ئەهواز ڕەوانە کرد و ئەو لەشوش جێگیر بوو.. یەعقوبی سەفار، محەممەد کوڕی عوبەیدالله کوڕی هەزار مەردی کوردی وەك فەرمانڕەوای ئەهواز دەستنیشان کرد. محەممەد نامەی بۆ ساحەبی زەنج نووسی و ئەوی بۆ گرتنی ئەم ناوچەیە تەماحکار کرد و وای نیشاندا بەنوێنەرایەتی ئەو فەرمانڕەوایەتی ئەو ناوچەیە دەکات.

محەممەد پێشتریش نامەی بۆ ساحەبی زەنج دەنووسی بەشێوەیەك هەم لەگەڵ سەفار دەسازا هەم لەگەڵ ساحەبی زەنج تا بەم شێوەیە بتوانێت بارودۆخ بۆ خۆی سەقامگیر بکات. ساحەبی زەنج لەسەر ئەم بنەمایە وەڵامی داواکەی ئەوی دایەوە

کەعەلی کوڕی ئەبان ببێتە هەڵسوڕێنەری کاروباری ئەو دەڤەرە و محەممەد کوڕی عوبەیدالله نوێنەری ئەو لەم جێگانە بێت. محەممەد رازی بوو. عەلی کوڕی ئەبان سوپایەکی گەورەی نارد و محەممەد کوڕی عوبەیدالله پشتیوانی لەسوپاکەی کرد و بیریان لەگرتنی شوش کردەوە. ئەحمەد کوڕی لەیسویە و سەربازەکانی خەلیفە، رێگەیان لێگرتن و رووبەروویان بوونەوە و ژمارەیەکی زۆریان کوشت و ئەسیریان کردن.

دواتر ئەحمەد کوڕی لەیسویە ڕۆشت و لەجوندی شاپور ئوردووی لێدا. عەلی کوڕی ئەبان لەئەهوازەوە بەرێکەوت و بۆ سەرکەوتن بەسەر ئەحمەد کوڕی لەیسویە داوای هاوکاری لەمحەممەد کوڕی عوبەیدالله کرد. محەممەد هاتە شوشتەر و هەواڵی هاوپەیمانیەتی نێوان ئەو دوانە بەئەحمەد کوڕی لەیسویە گەیشت. لەبەر ئەمە لەجوندی شاپورەوە مەبەستی شوشی کرد.

محەممەد بەڵێنی بە عەلی کوڕی ئەباندا بوو لەرۆژی هەینی بۆ ساحەبی زەنج و بەناوی ئەو وتار بخوێنێتەوە بەڵام لەرۆژی هەینی بەناوی موعتەمید و سەفار وتاری خوێندەوە. کاتێك عەلی کوڕی ئەبان لەمە ئاگادار بوویەوە، بۆ ئەهواز گەڕایەوە و پردی ئەو ناوچەی وێران کرد تا هیچ سوپایەك نەتوانێت شوێنپێی هەڵگرێت. دواتر هێرشی کردە سەر عەسکەر موکەرەم و تالآنی کرد. ئەم شارە پەیمانی ئاشتی لەگەڵ ساحەبی زەنج بەستبوو بەڵام عەلی و سوپاکەی پەیمانیان شکاند و لەوێوە رێگەی ئەهوازیان گرتەبەر.

کاتێك ئەحمەد کوڕی لەیسویە ئاگادار بوویەوە، رووی کردە شوشتەر و لەگەڵ محەممەد کوڕی عوبەیدالله و سوپاکەی جەنگا. محەممەد شکستی خوارد و ئەحمەد ڕۆشتە شوشتەر. عەلی کوڕی ئەبانیان ئاگادار کردەوە کەئەحمەد مەبەستی جەنگی تۆی لەسەردایە، عەلی بەمەبەستی جەنگ بەرێکەوت و هەردوو سوپا رووبەرووی یەکبوونەوە و ژمارەیەکی زۆریان لەیەك کوشت. دەستەیەك لەعەرەبە بیابان نشینەکانی سوپاکەی عەلی داوای ئەمانیان لەئەحمەد کرد و دەستەیەکی دیکە لەسەربازەکانی هەڵاتن و تەنیا ژمارەیەکی کەمی لەگەڵدا مایەوە و خۆڕاگرییان کرد. ئاگری جەنگ بڵێسەی سەند و عەلی کوڕی ئەبان پیادە

دەجەنگی. دەستەیەك لەهاوەڵانی ئەحمەد ناسیانەوە و ئەویان بەخەڵکان ناساند. کاتێك ناسرایەوە، هەڵات و خۆی گەیاندە ئاوی مەسرقان. دەستەیەك لەهاوەڵانی بەبەلەمی جەنگی گەیشتن. ئەو بەبریندار سەرکەوت و خۆی رزگار کرد. ژمارەیەك لەشاسوارەکانی کوژران.

بەسەرهاتی ئەحمەد کوڕی عەبدوڵڵەی خوجوستانی

ئەحمەد کوڕی عەبدوڵڵەی خوجوستانی لەخوجستان بوو کە لەکێوەکانی هەرات و دەوروبەری بادغەیس لەقەڵەم دەدرێت. ئەو لەهاوەڵانی محەممەد کوڕی تاهیر بوو. کاتێك یەعقوب کوڕی لەیس دەستی بەسەر نەیشابوردا گرت، ئەحمەدی کردە شوێنکەوتەی خۆی و براکەی عەلی کوڕی لەیس. منداڵەکانی شورکەب سییان بوون: ئیبراهیم، باوکی حەفس یەعمەر و باوکی تەڵحە مەنسور منداڵەکانی موسلیم. پیرترینی ئەوان ئیبراهیم بوو. ئەو لەجەنگی یەعقوب لەگەڵ حەسەن کوڕی زەید لەگورگان ئەزمونێکی جوانی لەخۆی نیشاندا. یەعقوب پێگەی لەچاو کەسانی دیکە بەرز کردەوە. رۆژێك ئیبراهیم هاتە نەیشابور. رۆژێکی سارد بوو. یەعقوب پێستێکی سمورەی کەوەك عابا بەکاری دەبرد، پێی بەخشی. خوجوستانی رژدی بەئیبراهیم برد و پێی وت: یەعقوب دەیەوێت فریوت بدات چوونکە تا ئێستا دیاری لەمشێوەی بەهیچ کام لەکەسە نزیکەکانی خۆی نەداوە مەگەر ئەوەی لەناوی بردبێت. ئیبراهیم لەم وتەیە پەرێشان و بیری لەرێگە چارەیەك کردەوە. خوجوستانی پێی وت: رێگە چارە ئەوەیە هەردووك بۆ لای یەعەمری برات هەڵبێن چوونکە منیش لەو دەترسم. یەعمەر، لەشاری بەڵخ گەمارۆی خستبووە سەر باوکی داودی ناهجوزی. پێنج هەزار جەنگاوەر هاورێیەتیان دەکرد. ئەوان بڕیاریاندا هەمان شەو هەڵبێن. ئیبراهیم کەپێش خوجوستانی هاتبووە شوێنی دیاریکراو، کاژێرێك چاوەڕوان بوو بەڵام ئەوی نەبینی و خۆی رێگەی سەرەخسی گرتەبەر. خوجوستانی هاتە لای یەعقوب و لەهەڵاتنی ئیبراهیم ئاگاداری کردەوە. کەسانێکیان بەدوای ئەودا نارد و لەسەرەخس گرتیان و خوێنیان ڕشت. بەم شێوەیە یەعقوب لەخوجوستانی نزیك بوویەوە.

کاتێك یەعقوب مەبەستی گەڕانەوە لەسەجستانی کرد، عەزیز کوڕی سەری وەك فەرمانڕەوای نەیشابور و عەمرۆ کوڕی لەیسی وەك فەرمانڕەوای هەرات دەستنیشان کرد. عەمرۆ، تاهیر کوڕی حەفسی باغەیسی وەك جێگری خۆی لەهەرات دانا. یەعقوب لەساڵی ٨٧٥/٢٦١ زایینی ڕێگەی سەجستانی گرتەبەر.

خوجوستانی لەسەر بنەمای ئەوەی ئەندێشەی لێ دەکرد حەزی دەکرد درەنگتر لەکەسانی دیکە بڕوات، لەبەر ئەمە بەعەلی کوڕی لەیسی وت: دوو براکەی تۆ خوراسانیان لەنێوان خۆیاندا دابەش کرد و هیچ بەرتۆ نەکەوت، باشتر وایە من ڕەوانەی خوراسان بکەیت تا شتێك بۆ تۆ بەدەست بێنم و کاروبارەکانی تۆ سامان بدەم. عەلی داوای مۆڵەتی لەیەعقوب کرد تا ئەحمەد بۆ خوراسان ڕەوانە بکات و یەعقوب مۆڵەتی پێدا. کاتێك ئەحمەد بۆ ماڵئاوایی هاتە لای یەعقوب، یەعقوب بەشێوەیەکی باش هەڵس و کەوتی لەگەڵ کرد و دواتر ڕەوانەی کرد و خەڵاتی پێ بەخشی. کاتێك ئەحمەد لای یەعقوب ڕۆشت، یەعقوب وتی: شایەتی دەدەم پشتی ئەو هاوشێوەی پەیمان شکێنەکانە و ئەمە دواین ڕۆژی فەرمانبەری ئەو لەئێمەیە. کاتێك ئەحمەد لەکەسانی دیکە جیابوویەوە سەد پیاوی بۆ خۆی هەڵبژارد و ئەوانی بردە پشتی نەیشابور و لەگەڵ فەرمانڕەواکەی جەنگی و دەری پەڕاند و باجی وەرگرت. دواتر ڕێگەی قومسی گرتەبەر و لەبەستام کوشتارێکی گەورەی بەرێخست و لەساڵی ٨٧٥/٢٦١ زایینی دەستی بەسەر ئەو شارەدا گرت. دواتر رووی کردە نەیشابور کەعەزیز کوڕی سەری فەرمانڕەوایەتی دەکرد. عەزیز هەڵات و ئەحمەد باروبنەی ئەوی تاڵان کرد و دەسەڵاتی بەسەر نەیشابوردا بڵاو کردەوە و پێشنیاری پەیوەست بوون بەتاهیرییەکانی کرد. ئەم پێشهاتە لەسەرەتای ٨٧٦/٢٦٢ زایینی روویدا. دواتر نامەیەکی بۆ رافیع کوڕی هەرسیمە نووسی و بانگی کرد. هەرسیمە هات و ئەحمەد ئەوی وەك فەرماندەی سوپاکەی دەستنیشان کرد. دواتر نامەیەکی بۆ یەعمەر کوڕی شورکەب نووسی کەگەمارۆی خستبووە سەر بەلخ و ئەوی بۆ لای خۆی بانگ کرد تا بەهاوکاری یەك دەست بەسەر ولاتدا بگرن. بەلام یەعمەر بەهۆی هەڵس و کەوتی لەگەڵ ئیبراهیمی برای ئەوی بەکەسێکی بڕواپێکراو نەزانی. یەعمەر ڕێگەی هەراتی گرتەبەر و لەگەڵ تاهیر

کوڕی حەفس جەنگی و کوشتی و دەسەلاّتی بەسەر سنوری فەرمانڕەوایەتی تاهیر بلاّو کردەوە. ئەحمەد رووبەرووی بوویەوە و لەنێوان ئەم دوانە چەندین شەڕ و دەرگیری روویدا.

باوکی تەڵحە کوڕی شورکەب یەکێك لەجوانترین گەنجەکان و عەبدوللە کوڕی بیلال شەیدای ئەو بوو. باوکی تەڵحە بەیەکێك لەسەردارەکانی یەعمەر دەژمێردرا. عەبدوللە نامەیەکی بۆ خوجوستانی نووسی و ئاگاداری کردەوە کەدەیەوێت بەزمێك ئامادە بکات و یەعمەر و هاوەلاّنی بانگێشتی ئەم بەزمە بکات. بۆ ئەم بەزمە رۆژێکی دیاریکرد. فەرمانی بەخوجوستانیدا لەو رۆژەدا هەموویان بگرێت و خۆی لەم کارەدا هاوکاری دەکات. تەسلیم کردنی باوکی تەڵحە بەعەبدواللە تەنیا مەرجی ئەو بوو. ئەحمەد رازی بوو. عەبدوللە کوڕی بیلال خواردنی ئامادە کرد و یەعمەر و هاوەلاّنی بانگێشت کرد. ئەحمەد هێرشی کردە سەریان و یەعمەری دەستگیر کرد و ڕەوانەی لای نوێنەرەکەی خۆی لەنەیشابوری کرد. ئەو یەعمەری کوشت. دەستەیەك لەهاوەلاّنی یەعمەر لەدەوری باوکی تەڵحەی برای کۆبوونەوە و کوڕی بیلالیان کوشت و رێگەی نەیشابوریان گرتەبەر. نەیشابور لەژێر فەرمانی حسەین کوڕی تاهیر برای محەممەد کوڕی تاهیردا بوو. ئەو لەئیسفەهانەوە هاتبوو. حسەین تەماحی ئەوەی لەدڵدابوو خوجوستانی بەناوی ئەو وتار بخوێنێتەوە، هەرچەند ئەحمەد وای نیشان دەدا بەلاّم ئەو کارەی نەکرد. کاتێك باوکی تەڵحە گەیشت، وتاری بەناوی حسەین کوڕی تاهیر خوێندەوە و لای ئەو مایەوە. خوجوستانی لەگەڵ دوانزە هەزار سەرباز بۆ جەنگی ئەو بەرێکەوت و لەسێ مەنزڵی نەیشابور، ئوردووی لێدا و عەباسی برای بۆ رووبەروو بوونەوەی ئەوان نارد. باوکی تەڵحە رووبەرووی بوویەوە و جەنگ لەنێوان دوو سوپا دەستی پێکرد. عەباس کوژراوە و هاوەلاّنی بلاّوەیان لێکرد.

کاتێك هەواڵی ئەوان بەئەحمەد گەیشت، بۆ هەرات گەڕایەوە بەلاّم لەکوژرانی براکەی بێ ئاگا بوو و بۆ ئەوەی هەواڵی ئەو بزانێت، پارەیەکی زۆری خەرج کرد بەلاّم کەس نەیتوانی ئەو بدۆزێتەوە. رافیع کوڕی هەرسیمە ملکەچی فەرمانەکانی باوکی تەڵحە و داوای ئەمانی لێکرد. باوکی تەڵحە ئەمانی پێبەخشی و ئەوی

لەخۆی نزیك كردەوە و بەكەسێكی بڕواپێكراوی زانی. رافیع بۆ دۆزینەوەی عەباس لێكۆڵینەوەی كرد و ئەحمەدی لەهەواڵی مەرگی ئەو ئاگادار كردەوە.

باوكی تەڵحە، رافیعی بۆ بوست و بەیهەق نارد تا خۆی باجی ئەو سنورانە وەربگرێت. دوو سەركردەی كردە هاوڕێی ئەو. رافیع باجی كۆكردەوە و دوو سەركردەكەی گرت و بۆ پەیوەست بوون لەخوجوستانی رووی كردە یەكێك لەگوندەكانی خواف و ئوردووی لێدا. عەلی كوڕی یەحیای خارجی لەوێ بوو. رافیع لای ئەو مایەوە.

هەواڵی پەیمان شكێنی رافیع بەباوكی تەڵحە گەیشت، شوێنپێی هەڵگرت و شەوانە خۆی پێگەیاندن و لەگەڵ حەلی و هاوەڵانی رووبەروو بوویەوە. ئەو حەلی بەرافیع دەزانی. رافیع بێ هیچ زیانێك هەڵات و لەجەنگ لەگەڵ ئەو خۆی بەدوور گرت و ئەو رێزی لەخۆی و هاوەڵانی گرت.

دواتر باوكی تەڵحە، سوپایەكی بۆ گورگان ڕەوانە كرد. سابت كوڕی حەسەن كوڕی زەید فەرمانڕەوایەتی گورگانی دەكرد و دەیلەمییەكان لەگەڵ ئەودا بوون. ئیسحاقی شاری (خارجی) فەرماندەی سوپاكەی باوكی تەڵحە بوو. ئەوان لەگورگان لەگەڵ دەیلەمییەكان جەنگان و ژمارەیەكی زۆریان لێ كوشتن و ئەوانیان لەو شارە دەرپەڕاند. ئەم جەنگە لەرەجەب/ مارسی ٨٧٦ زایینی روویدا.

دواتر ئیسحاقی شاری دژی باوكی تەڵحە شۆڕشی كرد و باوكی تەڵحە بۆ جەنگی ئەو بەرێكەوت بەڵام لەرێگە بەڕاو و رابواردن سەرقاڵ بوو. ئیسحاق هێرشی كردەسەر و ژمارەیەكی زۆر لەسوپاكەی كوشت و باوكی تەڵحە بەرەو نەیشابور هەڵات. خەڵكانی نەیشابور ئەویان بەریسوا لەقەڵەمدا و لەشارەكەیان دەریان كرد. باوكی تەڵحە فەرسەخێك لەشارەكە دوور كەوتەوە و لەوێ دەستەیەكی كۆكردەوە و لەگەڵ خەڵكانی نەیشابور جەنگی. دواتر نامەیەكی درۆینەی لەزمانی خەڵكانی نەیشابورەوە بۆ ئیسحاق نووسی تا بەرەو لای ئەوان بێت. ئیسحاق فریوی ئەم نامەی خوارد. باوكی تەڵحە نامەیەكی درۆینی لەزمانی ئیسحاقەوە بۆ خەڵكانی نەیشابور نووسی و بەڵێنی پێدان دژی باوكی تەڵحە هاوكاریان بكات. فەرمانی پێدان پاسەوانی رێگەكان بكەن و تا گەیشتنی ئەو رێگە

نەدەن باوکی تەڵحە لەشارەکە نزیک ببێتەوە. خەڵکانی نەیشابوریش فریوی ئەم نامەیان خوارد و بەنامەی ئیسحاقیان زانی و فەرمانەکانیان ئەنجامدا.

ئیسحاق ڕێگەی نەیشابوری گرتەبەر و کاتێك لەشارەکە نزیك کەوتەوە، باوکی تەڵحە خۆی هێرشی کردەسەر و بەشێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو ئەوی گرت. باوکی تەڵحە برینداری کرد و ئەوی خستە ناو چاڵێك کەچیتر نیشانی لێ نەبینرا. هاوەڵانی ئیسحاق هەڵاتن و دەستەیەك لەوان پەنایان بۆ نەیشابور برد. باوکی تەڵحە بارودۆخی لەنەیشابورییەکان دژوار کرد. نەیشابورییەکان نامەیەکیان بۆ خوجوستانی لەهەرات نووسی و داوای هاوکارییان لێکرد. خوجوستانی لەماوەی دوو شەو و ڕۆژ خۆی بەوان گەیاند و شەوانە ڕۆشتە ناو شارەکە. دەروازەکانی شارەکەیان بۆ کردەوە و ئەو ڕۆشتە ناو شارەکە. باوکی تەڵحە لەگەمارۆی سەر نەیشابور دەستی هەڵگرت، ڕۆشتە لای حەسەن کوڕی زەید و داوای هاوکاری لێکرد. حەسەن بەسوپایەك هاوکاری کرد و بەم شێوەیە باوکی تەڵحە بۆ نەیشابور گەڕایەوە بەڵام هیچی دەست نەکەوت. لەوێوە ڕێگەی بەڵخی گرتەبەر و گەمارۆی خستە سەر باوکی داودی ناهجوزی و خەڵکانێکی زۆر پەیوەستی بوون. ئەم پێشهاتە لەساڵی ٢٦٦/ ٨٧٩ زایینی ڕوویدا.

خوجوستانی بۆ جەنگی حەسەن کوڕی زەید بەرێکەوت چوونکە ئەو هاوکاری باوکی تەڵحەی کردبوو. حەسەن داوای هاوکاری لەخەڵکانی گورگان کرد و خەڵکانی گورگان هاوکارییان کرد. ڕووبەڕووی خوجوستانی بوویەوە بەڵام سوپاکەی تێکشکا و سامانەکەیان تاڵان کرا. خوجوستانی چوارهەزار درهەم باجی لێ وەرگرتن. ئەم پێشهاتە لەرەمەزانی ٢٦٥/ ئاوریلی ٧٨٩ زایینی ڕوویدا.

لەم ساڵەدا ٨٧٩/٢٦٥ زایینی یەعقوب کوڕی لەیس مرد و عەمرۆی برای جێگەی گرتەوە. عەمرۆ گەڕایەوە بۆ سەجستان و مەبەستی هەراتی کرد. خوجوستانی لەهەرات بۆ نەیشابور گەڕایەوە. عەمرۆ کوڕی لەیس ڕووبەڕووی بوویەوە و دوو سوپا ئاگری شەڕیان هەڵگیرساند. عەمرۆ هەڵات و بۆ هەرات گەڕایەوە و ئەحمەد (خوجوستانی) لەنەیشابور مایەوە.

کەیکان یا هەمان یەحیا کوڕی محەممەد کوڕی یەحیای زوهەلی و دەستەیەك

لەخۆبەخشەكان و فەقیهەكانی نەیشابور خوازیاری پەیوەست بوون بەعەمرۆ كوڕی لەیس بوون چوونكە دانراوی خەلیفە بوو. خوجوستانی بیری لەوە كردە ئاژاوەیەك لەناو ئەواندا بنێتەوە تا سەرقاڵی یەكتر بن (و چیتر پشت بەو نەبەستن). ئەو دەستەیەك لەفەقیە و زانا ئایینییەكانی عێراقی هێنایە لای خۆی و چاكەی لەگەڵ كردن. ئەوانی لەخۆی نزیك كردەوە و ڕێزی لێ گرتن. ئەوان ڕێگەی ناسازگاری لەگەڵ كەیكانیان گرتەبەر و دوژمنایەتی ئەویان دەستپێكرد.

كەیكان شوێنكەوتەی ئایینی خەڵكانی مەدینە بوو. بەم شێوەیە خوجوستانی لەهەردووكیان ئاسوودە بوو و ڕێگەی هەراتی گرتەبەر كەنشینگەی عەمرۆ كوڕی لەیس بوو. لەساڵی ٢٦٧/٧٨١ زایینی گەمارۆی خستەسەر بەڵام نەیتوانی هیچ سەركەوتنێك بەدەست بێنێت. دواتر ڕێگەی سیستانی گرتەبەر و لەسەر ڕێگەی خۆی گەمارۆی خستە سەر ڕەملی سی، لێرەیش ئەنجامێكی دەست نەكەوت. بیری لەفریوێك كردەوە. ڕێزی لەپیاوێكی حەلاج گرت كەماڵەكەی لەنزیك دیواری شارەكە بوو. خوجوستانی پەیمانی لەگەڵ بەست تا سوپاكەی لەماڵەكەی ئەوەوە، ڕێگەیەك بۆ ناو شار بكەنەوە. دوو پیاو لەهاوەڵانی خوجوستانی پەنایان بردە بەر شارەكە و فەرمانڕەواكەیان ئاگادار كردەوە. پیاوی حەلاجیان گرت و ماڵەكەیان وێران كرد. ئەوەی خوجوستانی بیری لێ دەكردەوە، بوو بەبڵقی سەر ئاو.

نوێنەری خوجوستانی لەنەیشابور خراپەكاری كردە پیشە و هێزی بەئاژاوەگێڕان و خراپەكاران بەخشی. هەموان لەدەوری كەیكان كۆبوونەوە و دژی نوێنەرەكەی ئەو شۆڕشیان كرد. عەمرۆ كوڕی لەیس بەسوپاكەی هاوكاری كردن و نوێنەری خوجوستانیان گرت. هاوەڵانی عەمرۆ لەنەیشابور مانەوە. ئەحمەدی خوجوستانی لەمە ئاگادار بوویەوە. خۆی گەیاندە نەیشابور. كەیكان و كەسانی دیكە بۆ سەركوت كردنی ئەو ڕۆشتنە دەرەوەی شارەكە بەڵام سوپاكەی خوجوستانی پاشەكشێیان پێكردن. دەستەیەك لەهاوەڵانی كەیكان كوژران. كەیكان خۆی شاردەوە و دوای ماوەیەك خۆی ئاشكرا كرد. ئەویان گرت و خستیانە ناو دیوارێك تا گیانی سپارد.

ئەحمەد هەموو ساڵی ٢٦٧/٨٧١ زایینی لەنەیشابور مایەوە.

عەمرۆ نامەی بۆ باوکی تەڵحە نووسی. عەمرۆ، پێشنیاری هاتن بۆ هەراتی پێکرد لەکاتێکدا باوکی تەڵحە دەیویست گەمارۆ بخاتە سەر بەڵخ. ئەو هات و عەمرۆ ریزی لێگرت. سامانێکی زۆری خستە بەردەست و ئەوی لەخوراسان دانا و خۆی بۆ سیستان گەڕایەوە.

ئەحمەد هێرشی کردە سەر سەرخس کەکارگوزارەکەی عەمرۆ لەوێ بوو. باوکی تەڵحە خۆی پێگەیاند و جەنگی دەست پێکرد. باوکی تەڵحە شکستی خوارد و لەهەمان شوێن کەهاتبوو، گەڕایەوە. ئەحمەد شوێنی کەوت و لەخولم پێی گەیشتەوە. دووبارە جەنگ لەنێوان ئەوان دەستی پێکرد. باوکی تەڵحە شکستی خوارد و ئەحمەد لەتەخارستان مایەوە.

ناسەرار عەباسی قەتان ڕۆشتە لای باوکی تەڵحە و لەوێوە هێرشی کردە سەر نەیشابور. دانیشتوانی نەیشابور هاوکاریان کرد و دایکی خوجوستانی و سامانەکەی ئەویان گرت. ناسەرار لەنەیشابور مایەوە و باوکی تەڵحە پەیوەستی بوو بەڵام خەڵکانی نەیشابور لەڕۆشتنی ئەو بۆ ناو شارەکە ڕێگریان کرد.

ئەحمەدی خوجوستانی ئاگادار بوویەوە. ئەو لەم کاتەدا لەتایکانی تەخارستان بوو و بەخێرایی ڕێگەی نەیشابوری گرتەبەر.

کاتێك تاهیریەکان لەشوێنکەوتنی خوجوستانی بێ هیوا بوون، ئەحمەد کوڕی محەممەد کوڕی تاهیر فەرمانڕەوای خوارەزم، باوکی عەباسی نەوفلی لەگەڵ پێنج هەزار پیاو ڕەوانە کرد تا خوجوستانی لەنەیشابور دەرپەڕێنن. ئەحمەد لەمەبەستەکەی ئەوان ئاگادار بوویەوە و چەند نوێنەرێکی بۆ لای ئەو ڕەوانە کرد تا ڕێگەی خوێنرێژی لێ بگرێت. نەوفلی نوێنەرەکانی گرت و فەرمانیدا ئەشکەنجەیان بکەن و ریشیان بتاشن. کاتێك جەلادەکانی بانگ کرد بۆ ئەوەی سەر لەجەستەیان جیا بکەنەوە و ریش تاشەکانی بانگ کرد بۆ ئەوەی ریشیان بتاشن، هەواڵیان بۆ هات کەسوپاکەی ئەحمەد نزیك بۆتەوە. لەبەر ئەمە نوێنەرەکانیان پشتگوێخست و سەرقاڵی ئەحمەد و سوپاکەی بوون. نوێنەرەکان بۆ لای ئەحمەد هەڵاتن و ئەویان لەبەسەرهاتەکە ئاگادار کردەوە. ئەحمەد سوپاکەی خۆی کۆکردەوەو هاوشێوەی یەك پەیکەر هێرشیان کردە سەر سوپاکەی نەوفلی و

ژمارەیەکی زۆریان کوشت. نەوفلیان گرت و بردیانە لای ئەحمەد. ئەحمەد پێی وت: نوێنەرەکان هاتوچۆی سەرزەمینی ناباوەڕان دەکەن بێ ئەوەی کەس لێکۆڵینەوەیان لەگەڵ بکات، بەڵام تۆ شەرمت نەکرد بەو شێوەیە لەگەڵ نوێنەرەکانی من هەڵس و کەوتت کرد؟ نەوفلی وتی: کارێکی هەڵەم کرد. ئەحمەد وتی: بەڵام من کارێکی راست سەبارەت بەتۆ ئەنجام دەدەم. دواتر فەرمانیدا و خوێنیان ڕشت.

ئەحمەدی خوجوستانی ئاگادار بوویەوە کەئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی تەڵحە لەمەرو، لەماوەی دوو ساڵ، پانزە جار باجی لەدانیشتوانی ئەو شارە وەرگرتووە. ئەو کە لەئەبیوەرد بوو، بەخێراییەکی ئەوتۆ ئەسپی غاردا کە لەماوەی یەك شەو و رۆژ خۆی گەیاندە مەرو. ئیبراهیمی لەناو جێگەکەی گرت و لەمەرو مایەوە و باجەکانی لێ سەندەوە. موسای بەڵخی وەك کارگوزاری ئەو شارە دەستنیشان کرد. دواتر حسەین کوڕی تاهیر هاتە ئەو شارە و رێگەی چاکەکاری گرتەبەر و بیست هەزار درهەمی دەستکەوت.

چۆنیەتی کوژرانی خوجوستانی

کاتێك ئەحمەدی خوجوستانی لەتەخارستان بوو، هەواڵی کوژرانی دایکی لەنەیشابور، پێ گەیشت. ئەو بەخێرایی کەوتەخۆ. کاتێك لەهەرات نزیك کەوتەوە، یەکێك لەکۆیلەکانی باوکی تەڵحە بەناوی یەنالی دە هەزار، پەنای بۆ برد. هەواڵی باوکی تەڵحەی زووتر پێگەیشتبوو. خۆجوستانی کۆیلەیەکی بوو بەناوی رامەجور. خوجوستانی ئەوی وەك لێپرسراوی گەنجینە دەستنیشان کردبوو. خوجوستانی بەگاڵتە بەکۆیلەکەی خۆی وت: سەرورەری تۆ، یەنای دەهەزار هاتووە و داوای پەنا لەمن دەکات، بزانە چۆن میوانداری دەکەیت. رامجور ڕقی ئەوی لەدڵ گرت و ترسا لەوەی خوجوستانی پێگەیەکی بەرزتر بەو کۆیلەیە ببەخشێت. لەبەر ئەمە بەدوای دەرفەتێکی گونجاو دەگەڕا تا خوێنی خوجوستانی بڕێژێت.

ئەحمەدی خوجوستانی کۆیلەیەکی دیکەی بوو بەناوی قەنلەغ کەشەرابی بۆ تێدەکرد. رۆژێك قەلنەغ شەرابی بۆ تێکرد. ئەحمەد لەناو پیاڵەکە شتێکی بینی و

فەرمانیدا یەك چاوی دەربێنن. قەلنەغ و رامجور بڕیاریاندا ئەحمەد بکوژن. ڕۆژێك ئەحمەد لەکاتی هاتنەوە لەتایکانی نەیشابور، مەست و سەرخۆش خەوتبوو، هاوڕێکانی ئەویان بەتەنیا جێهێشتبوو. بەمشێوەیە رامجور و قەلنەغ خوێنیان ڕشت. ئەم پێشهاتە لەشەوالی ٢٦٨/ ئاوریلی ٨٨٢ زایینی ڕوویدا. رامجور ئەنگوستیلەکەی ئەوی دەرهێنا و بردیە ئاخوڕی ئەسپەکان. داوای لەلێپرسراوی ئەسپەکان کرد چەند ئەسپێك زین بکات. ئەو کارەیان کرد. ئەو چەند سوارێکی بۆ لای باوکی تەلحە لەگورگان ناردبوو بۆ ئەوەی ئاگاداری بکەنەوە و داوای لیٚ بکەن بۆ لای ئەوان بەرێکەوێت. رامجور دەرگای لەسەر ئەحمەد خوجوستانی بەست و خۆی شاردەوە.

سەرکردەکان بەرەبەیان هاتنە بارەگای ئەحمەد و بینیان داخراوە. ماوەیەکی زۆر چاوەڕوان بوون. سەرئەنجام بەدگومان و دەرگاکەیان کردەوە و بینیان ئەحمەد مردووە. دەستیان بەلێکۆڵینەوە کرد. لێپرسراوی ئاخوڕ ئەوانی لەڕەوانە کردنی ئەنگوستیلە بەدەستی رامجور ئاگادار کردەوە. شوێنپێی رامجوریان هەڵگرت بەڵام نەیاندۆزییەوە و دوای ماوەیەك ئەویان گرت.

چۆنیەتی گرتنی ئەو بەم شێوەیە بوو: ڕۆژێك منالێك لەماڵێك هاتەدەر و بەدوای ئاگردا دەگەڕا. پێیان وت: لەم ڕۆژە گەرمەدا ئاگرت بۆ چییە؟ وتی: خواردن بۆ گەورەمان دروست دەکەین. وتیان: گەورەتان کێیە؟ وتی: رامجور. یەکێك لەسەرکردەکانیان ئاگادار کردەوە. بەمشێوەیە ئەویان گرت و خوێنیان ڕشت.

هاوەڵانی ئەحمەدی خوجوستانی دوای کوشتنی ئەو، رافیع کوڕی هەرسیمەیان هەڵبژارد. گێڕانەوەکان سەبارەت بەرافیع لەساڵی ٨٨٢/٢٦٨ زایینی باس دەکەین.

ئەحمەد کوڕی عەبدوللە کاتێك دوای کوژرانی دایکی لەتایکان بۆ نەیشابور گەڕایەوە. ڕمێکی درێژی لەزەوی چەقاند و وتی: خەڵکانی نەیشابور دەبێت هاوشێوەی مرواری بەدەوری ئەم ڕمەدا بڕێژن بەشێوەیەك چیتر ڕمەکە دیار نەبێت. نەیشابورییەکان ترسان و دەستەیەك لەگەورەکان و بازرگانەکان خۆیان شاردەوە. خەڵکان دەستیان بەپاڕانەوە کرد و لەباوکی عوسمان و هاوەڵانی دیکەی باوکی حەفس داوایان کرد لەدەرگای خواوەند بپاڕێنەوە بۆ ئەوەی لەم بەڵایە ڕزگاریان

بێت. ئەو کارەیان کرد و خواوەند بەزەیی و ڕەحمەتی خۆی بەسەردا باراندن.

ئەحمەد کوڕی عەبدوللە هەمان شەو کوژرا و خەڵکانی نەیشابور رزگاریان بوو.

ئەحمەد، جوامێر، بەخشندە، بوێر و چاکەکار بوو. چاکەی زۆری لەگەڵ ئەو کەسانە دەکرد کەچاکەیان لەگەڵ دەکرد. لەبەرابەر ئەوان کەسێکی لەخۆبوردوو بوو.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا عەلی کوڕی محەممەد کوڕی باوکی شەوارب وەك قازی هەڵبژێردرا.

لەسەفەر/ نۆڤەمبەری ئەم ساڵە، حسەین کوڕی تاهیر کوڕی عەبدوللە کوڕی تاهیر بەرەو کوردستان و لوڕستان بەرێکەوت.

لەم ساڵەدا سەلانی فەرمانڕەوای ڕەی مرد و کەیغەلەغ جێگەی ئەوی گرتەوە.

لەم ساڵەدا سامانی کوڕی زەیدویەی پزیشك تالآن کرا.

لەم ساڵەدا ساڵح کوڕی عەلی کوڕی یەعقوب کوڕی مەنسور مرد.

لەم ساڵەدا ئیسماعیل کوڕی ئیسحاقی دادوەری بەشی ڕۆژهەلآتی بەغدادی گرتە ئەستۆ و بەم شێوەیە وەك قازی هەردوو بەشی بەغدادی گرتەدەست.

لەم ساڵەدا باوکی ئەحمەد موەفەق لەگەڵ ئەحمەد کوڕی تولون، فەرمانڕەوای میسر، ڕێگەی ناسازگاری گرتەبەر و پەیمانی نێوان ئەوان لاواز بوو. موەفەق بڕیاریدا کەسێکی دیکە وەك فەرمانڕەوای میسر دیاری بکات بەڵام کەسی نەدۆزییەوە چوونکە کۆیلە و دیارییەکانی ئەو بەردەوام دەگەیشتە سەرکردە و سالارەکانی بەغداد و لەبەر ئەمە کەسی بۆ هەڵسوڕاندنی کاروبارەکانی میسر نەبینی. نامەیەکی بۆ کوڕی تولون نووسی و هەڕەشەی لابردنی لێکرد. وەڵامەکەی کوڕی تولون توند و تیژ بوو. موەفەق موسا کوڕی بوغای لەگەڵ سوپایەکی گەورە بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد. بوغا ڕێگەی ڕەققەی گرتەبەر. کوڕی تولون لەم جموجۆڵە ئاگادار بوویەوە و چواردەوری میسری گرت. موسا کوڕی بوغا دە مانگ لەرەققە مایەوە بەڵام لەبەر کەمی خواردن، تواناى ڕۆشتنە ناو میسری نەبوو. سوپاییەکان داوای ڕۆژانەی خۆیان کرد بەڵام سامانی بەسەندەی پێ نەمابوو.

لەبەر ئەمە سوپا ڕێگەی ناسازگاری گرتەبەر و دژی عەبدوللە کوڕی سلێمان شۆڕشیان کرد. سلێمان خۆی شاردەوە و موسا کوڕی بوغا بەناچاری بۆ عێراق گەڕایەوە. خواوەند شەڕی ئەوی لەسەر ئەحمەد کوڕی تولون هەڵگرت. ئەحمەد سامانێکی زۆری وەك خێر بەخشییەوە.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی عیتاب کەبەرەو نەسیبین دەڕۆشت، کوژرا. نەسیبین لەسنوری ئەودا بوو. عەرەبەکان ئەویان کوشت.

لەم ساڵەدا قەتان، هاوڕێی موفلیح و فەرمانڕەوای موسڵ کوژرا. ئەو لەموسڵ بەرەو رەققە دەگەڕایەوە و لەهەمان جێ، گیانیان گرت. هەروەها لەم ساڵەدا عەلی کوڕی حسەین کوڕی داود، کەفتمەری لەسەر ڕێگەی مەککە دانا.

هەروەها لەم ساڵەدا لەرۆژی ترویە (لەرێ و رەسمەکانی حەج) لەنێوان خەیاتەکان و قەسابەکان لەمەککە شەڕێکی ئەوتۆ روویدا کەخەڵکان لەبەتاڵ بوونەوەی حەجەکەیان ترسان. دواتر دەستیان لەجەنگ هەڵگرت تا خەڵکان رێ و رەسمی حەج بەجێبێنن. حەڤدە کەس لەوان کوژرا.

فەزڵ کوڕی ئیسحاق کوڕی حەسەن کوڕی عەباس کوڕی محەممەد، ڕێ و رەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا محەممەد، فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس، مونزەری کوڕی لەگەڵ سوپایەك بۆ جەنگی جەلیقی ڕەوانە کرد. جەلیقی لەبەتلیموس بوو. کاتێك لەهاتنی مونزەر ئاگادار بوویەوە، لەوێ ڕۆشت و لەقەڵای کەرکەر سەنگەری گرت. لەوێش ناکاوگیر کرا و لەمانگی شەوال/ ژوئەن، ژمارەیەکی زۆر لەهاوەڵانی کوژران.

لەم ساڵەدا عومەر کوڕی شەبهی نەمیری ئەخباری مرد. لەساڵی ٧٨٩/١٧٣ زایینی چاوی بەدنیا هەڵهێنابوو.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و شەست و سێی کۆچی (٨٧٧ زایینی)

چۆنیەتی جەنگ لەگەڵ زەنگییەکان

کاتێك عەلی کوڕی ئەبان بەبریندارى هەڵات و بۆ ئەهواز گەڕایەوە، لەوێ نەمایەوە و ڕۆشتە لای ساحەبی زەنج تا چارەسەری برینەکانی بکات. کەسێکی وەك جێگری خۆی بۆ سوپاکەی ئەهواز دانا. کاتێك برینەکەی باش بوویەوە، بۆ ئەهواز گەڕایەوە و خەلیل کوڕی ئەبانی برای لەگەڵ سوپایەکی گەورە بۆ جەنگی ئەحمەد کوڕی لەیسویە ڕەوانە کرد. ئەحمەد لەعەسکەر موکەرەم بوو. ئەحمەد بۆسەی بۆ ئەوان نایەوە و خۆی بۆ جەنگی ئەوان بەرێکەوت. دوو سوپا جەنگێکی قورسیان دەستپێکرد. لەم کاتەدا ئەو کەسانەی بۆسەیان دانابوو، هێرشیان کردە سەر زەنگییەکان. زەنگییەکان هەڵاتن و بڵاوەیان لێکرد و ژمارەیەکی زۆریان کوژران. هەڵاتوان لەدەوری عەلی کوڕی ئەبان کۆبوونەوە. ئەو دەستەیەکی بۆ مەسروقان ڕەوانە کرد. ئەحمەد سی سوار لەهاوەڵە هەڵبژێردراوەکانی خۆی بۆ جەنگی ئەم دەستەیە نارد بەڵام زەنگییەکان ئەوانیان کوشتار کرد.

چۆنیەتی زاڵبوونی یەعقوب لەئەهواز و ناوچەکانی دیکە

لەم ساڵەدا یەعقوب کوڕی لەیس لەفارسەوە هات، کاتێك گەیشتە نەوبەندجان، ئەحمەد کوڕی لەیس لەشوشتەر گەڕایەوە. کاتێك یەعقوب گەیشتە جوندیشاپور و ئوردووی لێدا، هەموو سەربازەکانی ئوردووگای خەلیفە ئەو ناوچەیان بەجێهێشت. یەعقوب پیاوێك لەهاوەڵانی بەناوی خزر کوڕی عەنبەر بەرەو ئەهواز ڕەوانە کرد. کاتێك خزر لەو سەرزەمینە نزیك کەوتەوە، عەلی کوڕی ئەبان و زەنگییەکان ناوچەکەیان چۆڵ کرد و لەکەناری ڕووباری سەدرە ئوردوویان لێدا. خزر ڕۆشتە ناو ئەهواز. سوپاکەی خزر و سوپاکەی عەلی کوڕی ئەبان هەندێ کات بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشیان دەکردە سەر یەك تا ئەوەی عەلی کوڕی ئەبان خۆی

ئامادە کرد و ڕێگەی ئەهوازی گرتەبەر. شەڕێکی قورس لەنێوان سوپاکەی ئەو و سوپاکەی خزر روویدا و ژمارەیەکی زۆر لەسەربازەکانی خزر کوژران. عەلی تالآنی زۆری دەستکەوت. خزر و سوپاکەی بۆ عەسکەر موکەرەم هەلآتن.

عەلی لەئەهواز مایەوە و هەموو سامانی ئەو سەرزەمینەی تالآن و بۆ رووباری سەدرە گەڕایەوە و دەستەیەکی بۆ دورەق نارد. ئەوان لەوێ لەگەڵ سوپاکەی یەعقوب جەنگان. یەعقوب هێزی پشتیوانی بۆ هاوکاری سوپاکەی خزر ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدا لەشەڕ لەگەڵ زەنگییەکان دەست هەڵگرێت و تەنیا بەمانەوە لەئەهواز بەسەندە بکات بەلآم عەلی رازی نەبوو مەگەر ئەوەی خواردەمەنییەکان بۆ شوێنەکەی ئەو ڕەوانە بکرێت. یەعقوب رازی بوو و خواردەمەنییەکانی بۆ عەلی ڕەوانە کرد. تەنیا ئالیکی ئەهوازی ڕەوانە نەکرد و بەمشێوەیە دوو سوپا دەستیان لەجەنگ هەڵگرت.

زاڵبوونی ڕۆم بەسەر لۆلۆ

لەم ساڵەدا سەقلەبییەکان شاری لۆلۆیان بەرۆمییەکان سپارد. هۆکارەکەی ئەوە بوو ئەحمەد کوڕی تولون پێش گرتنەدەستی فەرمانڕەوایەتی میسر، بەردەوام سەرقاڵی جەنگ لەگەڵ خەڵکانی تەرسوسدا بوو. کاتێك لەسەر تەختی فەرمانڕەوایەتی میسر دانیشت، حەزی دەکرد فەرمانڕەوایەتی تەرسوسیش بگرێتەدەست. لەبەر ئەمە نامەیەکی بۆ باوکی ئەحمەد موەفەق نووسی و داوای فەرمانڕەوایەتی تەرسوسی لێکرد بەلآم موەفەق رازی نەبوو و محەممەد کوڕی هارونی تەغلەبی وەك فەرمانڕەوای ئەو سەرزەمینە دەستنیشان کرد. محەممەد ڕۆژێك سواری بەلەم بوو و تۆفان ئەوی بۆ کەنارەکانی دیجلە برد. هاوەڵانی موساوری شاری ئەویان گرت و کوشتیان. موەفەق، محەممەد کوڕی عەلی ئەرمەنی لەجێگەی ئەو دانا. موەفەق ئەنتاکیەیشی بەو سپارد بەلآم خەڵکانی تەرسوس هێرشیان کردەسەر و خوێنیان ڕشت. موەفەق، ئەرخوز کوڕی یولەغ کوڕی تەرخانی تورکی لەجێگەی ئەو دانا. ئەرخوز بەرەو تەرسوس بەرێکەوت. ئەو بێ ئەزمون و نەزان و خراپەکاری کردە پیشە و لەگەیاندنی خواردەمەنی بۆ خەڵکانی لۆلۆ کەمتەرخەمی دەکرد. ئەوان هاواریان

بەرز بوویەوە و نامەیان بۆ خەڵکانی تەرسوس نووسی و سکالاَیان بەرز کردەوە و وتیان: یا خواردەمەنی ئێمە دەنێرن یا قەڵاکەمان تەسلیم بەڕۆمییەکان دەکەین.

ئەمە لای خەڵکانی تەرسوس گران و دژوار بوو. لەناو خۆیان پانزە هەزار دیناریان کۆکردەوە و بۆ خەڵکانی ئەو شارەیان نارد. ئەرخوز پارەکانی وەرگرت تا تەسلیم بەخەڵکی شارەکەی بکات بەڵام هەڵیگرت بۆ خۆی.

کاتێك پارەکە بەدەستی خەڵکانی لۆلۆ نەگەیشت، قەڵاکەیان بەرۆمییەکان سپارد. ئەمە بووە هۆی ترسی خەڵکانی تەرسوس چوونکە ئەم قەڵایە وەك ئێسقانێك بوو لەقورگی دوژمندا. لەم قەڵاوە دەیانتوانی هەموو جموجۆڵی رۆمییەکان لەدەریا و وشکایی ببینن و هەموان ئاگادار بکەنەوە.

موعتەمید لەم پێشهاتە ئاگادار بوویەوە و بەناچاری ئەو دیارەی بەسامان کوڕی ئەحمەد کوڕی تولون سپارد و ئەوی بۆ جەنگی رۆمییەکان و پارێزگاری کردنی ئەو سنورە ڕەوانە کرد.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا موساوری شاری مرد. ئەو لەبوازیج بۆ رووبەروو بوونەوەی سوپای خەلیفە بەرێکەوت. هاوەڵانی ئەو دوای مەرگی موساور، نامەیەکیان بۆ محەممەد کوڕی خەرزاد لەشارەزوور نووسی و ئەویان وەك فەرمانڕەوای خۆیان دیاریکرد بەڵام ئەو رازی نەبوو. محەممەد پیاوێکی خۆپارێز بوو. دەستی بەیعەتیان بۆ ئەیووب کوڕی حەیانی وارقی بیجلی درێژ کرد. لەم کاتەدا محەممەد کوڕی خەرزاد پەیکی نارد و وتی: لێکۆڵینەوەی لەپێشنیارەکەی ئەوان کردووە و ناتوانێت بۆ ئەم کارە سستی لەخۆی نیشان بدات چوونکە موساور پێشتر بەیعەتی لێ وەرگرتبوو. پێیان وت: ئێمە بەیعەتمان لەگەڵ ئەو پیاوە بەستووە و رێز لەبەیعەتەکەی خۆمان دەگرین. محەممەد کوڕی خەرزاد لەگەڵ ئەو کەسانەی بەیعەتیان لەگەڵ کردبوو، بەرێکەوت و لەگەڵ ئەوان جەنگی. لەم ناوەدا ئەییوب کوڕی حەیان کوژرا. ئەوان دوای کوژرانی ئەیوب لەگەڵ محەممەد کوڕی عەبدوللە کوڕی یەحیای وارقی ناسراو بەغولام بەیعەتیان بەست بەڵام ئەویش کوژرا. هاوەڵانی موساور بەیعەتیان لەگەڵ هارون

کوڕی عەبدوللەی بیجلی کرد. شوێنکەوتەکانی ئەو فراوان بوون. کوڕی خەرزاد لەجەنگی ئەو خۆی بەدوور گرت و هارون دەستی بەسەر کەنارەکانی موسڵدا گرت و باجی لێ وەرگرتن.

لەم ساڵەدا لەنێوان موسا کوڕی بوغا و عەرەبە بیابان نشینەکان جەنگ روویدا و موەفەق، کوڕەکەی باوکی عەباس موعتەزیدی لەگەڵ دەستەیەك لەسەرکردەکان ڕەوانە کرد تا شوێنپێی عەرەبەکان هەڵبگرن.

لەم ساڵەدا دەیرانی دژی کوڕی ئەوس شۆڕشی کرد و شەوانە ئەوی گرت. سوپاکەی کوڕی ئەوس بلاوەی لێکرد و دەیرانی، سامانەکانی ئەویان تالأن کرد. کوڕی ئەوس بۆ واست هەلأت.

لەم ساڵەدا هاوەلأنی یەعقوبی لەیس بەسەر محەممەد کوڕی واسڵ زاڵبوون و ئەسیریان کرد.

لەم ساڵەدا عەبدوللە کوڕی یەحیای خاقان، وەزیری موعتەمید، بەهۆی بەرکەوتنی ئەسپەکەی لەگەڵ ئەسپی کۆیلەکەی، لەمەیدان کەوتەخوار و مێشکی لەلوت و گوێچکەی هاتەدەر و دەستبەجێ گیانی سپارد. موەفەق نوێژی لەسەر خوێند و بەدوای جەنازەکەی بەرەو گۆڕستان ڕۆشت و دوو ڕۆژ دوای ئەو حەسەن کوڕی مەخلەدی لەجێگەی ئەودانا. کاتێك موسا کوڕی بوغا گەیشتە سامەرا، حەسەنی وەزیر خۆی شاردەوە و بەناچاری سلێمان کوڕی وەهب وەك وەزیر دیاریکرا.

کۆشکی عوبەیداللەی وەزیر، بەکەیغلەغ بەخشرا.

لەم ساڵەدا براکەی شورکەب، حسەین کوڕی تاهیری لەنەیشابور دەرپەڕاند و دەستی بەسەر ئەو شارەدا گرت و خەڵکەکەی ناچار کرد سێ یەکی سامانەکانی خۆیان بەو بدەن. حسەین بۆ مەرو هەلأت. مەرو لەژێر فەرمانی خوارەزمشادا بوو کەبانگەوازی بۆ محەممەد کوڕی تاهیر دەکرد.

لەم ساڵەدا محەممەد، فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس، مونزەری کوڕی لەگەڵ سوپایەکی گەورە بۆ جەنگی ناباوەڕان ڕەوانە کرد. کاتێك لەرێگەی ماردە گوزەری کرد و گەیشتە سەرزەمینی ناباوەڕان، نۆسەد شاسوار هاورێیەتیان دەکرد کە

لەناکاو دەستەیەکی گەورە لەناباوەڕان هێرشیان کردەسەر و شەڕێکی قورس لەنێوان ئەوان دەستی پێکرد. مونزەر خۆڕاگری کردە پیشە و ژمارەیەکی زۆر لەناباوەڕان کوژران. دواتر کوڕی جەلیقی و هاوەڵانی و حەوتسەد کەس لەناباوەڕان شمشێر بەدەست تۆوی مەرگیان لەناو سوپاکەی مونزەردا بڵاو کردەوە و کوژران.

لەم ساڵەدا ئیبراهیم، فەرمانڕەوای ئەفریقییە، دروست کردنی شاری ڕەقادەی دەست پێکرد.

هەروەها لەم ساڵەدا ئەحمەد کوڕی حەربی تائی موسڵی برای عەلی کوڕی حەرب لەئازەنە لەشارە سنورییەکان تێپەڕی کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و شەست و چواری کۆچی (٨٧٨ زایینی)

چۆنیەتی ئەسیر کرانی عەبدوڵلە کوڕی کاوس

لەم ساڵەدا ڕۆمییەکان عەبدوڵلە کوڕی ڕەشید کوڕی کاوسیان ئەسیر کرد. چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو کەئەو لەگەڵ چوار هەزار سوار لەدانیشتوانی سنوورەکانی شام ڕۆشتە ناو سەرزەمینی ڕۆم و تالآنی کردە پیشە و ئەوەی بینی، خوێنی ڕشت. کاتێك لەبەدەندون گوزەری کرد، بەتریقی سەلوقیە و بەتریقی قەرە کەوکەب هاتنەدەر و دەوریان گرت. موسوڵمانان دابەزین و قاچی چوارپێکانی خۆیان بڕییەوە و جەنگێکی بوێرانەیان دەست پێکرد و جگە لەپێنسەد کەس هەموویان کوژران. هاوشێوەی یەك کەس هێرشیان کرد و سەرئەنجام ئەوەی چوارپێی دەستکەوت، سواری بوو و هەڵات. ڕۆمییەکان تا ئەو جێگەی توانیان خوێنی موسوڵمانانیان ڕشت. عەبدوڵلە کوڕی ڕەشیدیان بەبریندارى ئەسیر کرد و ڕەوانەی بارەگای پاشای ڕۆمیان کرد.

چۆنیەتی ڕۆشتنی زەنگییەکان بۆ واست

لەڕووداوەکانی ساڵی ٢٦٢/٨٧٦ زایینی، ئاماژەمان بەهاتنی سلێمان کوڕی جامع بەرەو بەتائیح و بەسەرهاتی ئەومان لەگەڵ ئەغرتەمش باس کرد. کاتێك سلێمان شکستی پێهێنا، نامەیەکی بۆ ساحەبی زەنج نووسی و داوای مۆڵەتی لێکرد بڕواتە لای تا هەم چاویان بەیەك بکەوێت و هەم کاروباری بارەگاکەی سامان بدات. ئەویش مۆڵەتی پێدا. حەیاتی [١٢]پێشنیاری پێکرد ڕووبکاتە ئوردووگای تەکینی بوخاری لەیەزدود. سلێمان ڕازی بوو و بەرەو یەزدود ئەسپی غاردا. کاتێك گەیشتە یەك فەرسەنگی ئەو، حەیاتی پێی وت: باشتر وایە لێرە بمێنیتەوە و من لەگەڵ بەلەمە جەنگییەکان بڕۆم و دوژمن بەرەو لای تۆ بێنم و کاتێك دەگەنە لای

---

[١٢] لەمێژووی تەبەری بەجەبائی ناوی هاتووە و ڕاستتر بەرچاو دەکەوێت. (وەرگێڕ)

تۆ، شەکەت و ماندوو بن. ئەوسا تۆ بەمەبەستەکەی خۆت دەگەیت.

سلێمان ئەو کارەی کرد و فەرمانی بەدەستەیەك لەسوپاکەیدا بۆسە بنێنەوە. حەیاتی بەرەو تەکین بەرێکەوت و کاژێرێك لەگەڵی جەنگا. دواتر پاشەکشێی کرد و ئەوان شوێنی کەوتن. کەسی بۆ لای سلێمان نارد و ئاگاداری کردەوە. دواتر بەهەمان شێوە کەنیشانی دەدا هەڵدێت، بەو شێوەی سوپاکەی تەکین ببیستن و تەماحیان لای دروست ببێت، هاواری کرد: ئێوە فریوتان دام و لەناوتان بردم، من رێگەی هاتنە ناوەوەی ئێوە بۆ ئێرە گرت بەڵام ئێوە خۆتان بەدوور گرت و چیتر هیچ رێگەیەك بۆ رزگاری خۆم نابینم.

سوپاکەی تەکین تەماحیان لا دروست بوو و بۆ گرتنی ئەو هەوڵیاندا و هاواریان کرد: بولبول کەوتە ناو قەفەس. بەم شێوەیە لای بۆسەکانەوە گوزەریان کرد و لەئۆردووگاکەی سلێمان نزیك بوونەوە. سلێمان لەپشت دیوارەکانەوە سەربازەکانی دانابوو. سلێمان لەگەڵ هاوەڵانی خۆی هاتەدەر و رووبەروویان بوویەوە. ئەو کەسانەی بۆسەیان دانابوو خۆیان ئاشکرا کرد و حەیاتی دەوریدان و شەڕ دەستی پێکرد. هاوەڵانی تەکین هەڵاتنیان دەست پێکرد و زەنگییەکان تا سێ فەرسەنگ شوێنیان کەوتن و خوێنیان ڕشتن و سامانەکانیان تاڵان کرد و گەڕانەوە.

کاتێك شەو داهات، بۆ ئوردووگاکەیان گەڕانەوە و هێرشیان کردە سەریان. تەکین و سوپاکەی خۆڕاگرییان کردە پیشە و سلێمان هەڵات و دووبارە سوپاکەی کۆکردەوە. فەرمانی بەدەستەیەکدا لەیەك قۆڵەوە هێرش بکەنە سەر تەکین و دەستەیەك لەرێگەی ئاو و خۆی لەگەڵ دەستەیەکی دیکە هێرشیان کرد و دەوریانگرت. هیچ کام لەسەربازەکانی تەکین لەناو ئوردووگاکەیدا نەما و هەموان هەڵاتن. زەنگییەکان تاڵان کردنیان دەست پێکرد و لەگەڵ تاڵانییەکان گەڕانەوە. سلێمان، حەیاتی وەك جێگری خۆی لەسەر سوپاکەی دەستنیشان کرد و خۆی بۆ سەردانی ساحەبی زەنج بەرێکەوت. ئەم پێشهاتە لەساڵی ٨٧٧/٢٦٣ زایینی روویدا.

کاتێك سلێمان بۆ بینینی ساحەبی زەنج بەرێکەوت، حەیاتی لەگەڵ ئەو

سوپایەی سلێمان خستبوویە بەردەستی، بۆ دەستخستنی خواردەمەنی بەرەو مازوران بەرێکەوت بەڵام جەعلان رێگەی لێگرت و دوو سوپا رووبەرووی یەکبوونەوە. دوو سوپا جەنگیان دەستپێکرد، سوپاکەی حەیاتی شکستی خواردو دەستیان بەسەر کەشتییەکاندا گرت. حەیاتی ئاگادار بوویەوە کەمەنجور و محەممەد کوڕی عەلی کوڕی حەبیبی یەشکوری گەیشتوونەتە حەجاجییە. ئەم هەواڵەی بۆ ساحەبی زەنج نووسی. ساحەبی زەنج، سلێمانی ڕەوانە کرد. سلێمان بەخێرایی خۆی گەیاندە تەهسا و وای نیشاندا مەبەستی جەعلانی هەیە. ئەو حەیاتی لەپێشەوە نارد و فەرمانی پێدا بەرەو جەعلان بڕوات و خۆی نیشان بدات بەڵام نەجەنگێت.

سلێمان بەخێرایی خۆی بەمحەممەد کوڕی عەلی کوڕی حەبیب گەیاند و جەنگێکی بەرفراوانی دەست پێکرد و تالآنی زۆری دەستکەوت و برای محەممەد کوڕی عەلی کوشت و گەڕایەوە. ئەم پێشهاتە لەمانگی رەجەب/ مارسی ئەم ساڵە روویدا.

دواتر سلێمان لەشەعبان/ ئاوریلی ئەم ساڵە هێرشی کردە سەر گوندی حەسان. فەرماندەی ئەم گوندە حەسەن کوڕی خەماری تەکین بوو.

سلێمان رووبەرووی بوویەوە و شکستی پێهێنا و ئەوەی بووی، فڕاندی و گوندەکەی سوتاند و گەڕایەوە.

سلێمان لەم مانگەدا هێرشی کردە سەر چەندین ناوچەی دیکە و تالآنی زۆری دەستکەوت و گەڕایەوە. لەرمەزان/ مەی، وای نیشاندا مەبەستی جەنگی جەعلانی لەمازوران هەیە. جەعلان لەجموجۆڵی ئەو ئاگادار بوویەوە. جەعلان سوپاکەی خۆی رازاندەوە بەڵام سلێمان ئەوی پشتگوێ خست و روویکردە ئەبا و بەشێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو جەنگی دەستپێکرد و شەش کەشتی جەنگی وەك تالآنی دەستکەوت. دواتر حەیاتی لەگەڵ دەستەیەك بۆ تالآن کردن ڕەوانە کرد بەڵام رووبەرووی سوپاکەی جەعلان بوونەوە. جەعلان کەشتییەکانی وەرگرت و تالآنی زۆری لەوان بەدەست هێنا. سلێمان لەوشکیدا هێرشی کردە سەر جەعلان و ئەوی کوشت و کەشتییەکانی وەرگرتەوە. هەروەها بڕێکی زۆر کالآی تالآن کرد و

گەڕایەوە.

دواتر لەزیقەعدە/ جولای، سلێمان ڕێگەی روسافەی گرتەبەر و لەوێ ڕووبەڕووی مەتەر کوڕی جامع بوویەوە وتاڵانی زۆری دەستکەوت. روسافەی سوتاند و هەموو خراپەکارییەکی لەو شارەدا بەڕەوا زانی.

ئەو لەگەڵ ئاڵاکانی خۆی ڕۆشتە ناو شاری ساحەبی زەنج و لەوێ مایەوە تا سەرێك لەماڵەکەی خۆی بدات. لەم کاتەدا مەتەر ڕوویکردەو حەجاجییە و ڕووبەڕووی دانیشتوانەکەی بوویەوە و ژمارەیەکی ئەسیر کرد. سلێمان لەوێ قازی دانابوو. مەتەر قازییەکەی ئەسیر و بۆ واسێتی برد. مەتەر تانزیکی تەهسا ڕۆشتە پێش و گەڕایەوە. حەیاتی ئەم هەواڵەی بۆ سلێمان نووسی و ئەو لەدووی زیحەججەی ٢٦٣/ حەڤدەی ئۆگۆستی ٨٧٧ زایینی ڕووبەڕووی مەتەر بوویەوە. جەعلانیش گەڕایەوە و خۆی بەئەحمەد کوڕی لەیسویە گەیاند و لەشەدیدیە ئوردوی لێدا.

لەو کاتە ئەحمەد کوڕی لەیسویە ڕۆشتبووە کوفە و جونەبەلا. تەکین هێرشی کردە سەر سلێمان و کەشتی و کاڵاکانی لێ سەندەوە. سەران و سەرکردەکانی سلێمان لەم کەشتیانەدا بوون و هەموویان بەدەستی تەکین کوژران. دواتر محەممەد بۆ شەدیدیە گەڕایەوە و کاروبارەکانی ئەو ناوچەی سەقامگیر کرد تا ئەوەی محەممەد کوڕی مەولەد هات. موەفەق ئەوی وەك فەرمانڕەوای واست دیاریکردبوو. سلێمان نامەیەکی بۆ ساحەبی زەنج نووسی و داوای هاوکاری لێکرد. ساحەبی زەنج، خەلیل کوڕی ئەبانی لەگەڵ هەزار و پێنسەد سوار بۆ هاوکاری ئەو نارد. کاتێك هێزی هاوکاری پەیوەستی سلێمان بوو، بۆ جەنگی محەممەد کوڕی مەولەد بەرێکەوت و سلێمان ڕۆشتە ناو شاری واست و ژمارەیەکی زۆر لەدانیشتوانەکەی کوشت و سامانەکانی تاڵان کرد و سوتاندی. فەرمانڕەوای ئەم شارە واست کوڕی مەنکجوری بوخاری بوو کەدوای نیمەڕۆ ڕووبەڕووی سلێمان بوویەوە بەڵام سەرئەنجام کوژرا. سلێمان لەواستەوە ڕووی کردە جونەبەلا تا دووبارە گەمە بەهەموو شتێك بکات و وێرانی بنێتەوە. ئەو نۆ شەو لەوێ مایەوە. لەکاتێکدا سوپاکەی لەرووباری ئەمیر ئوردووی لێدابوو.

وەزارەتی سلێمان کوڕی وەهب و حەسەن کوڕی مەخلەد و چۆنیەتی لابردنی ئەو

لەم ساڵەدا سلێمان کوڕی وەهب لەبەغدادەوە بەرەو سامەرا بەرێکەوت و موەفەق لەگەڵ سەرکردەکان، بەرێیان کرد. کاتێك گەیشتە سامەرا، موعتەمید لێی تورە بوو و زیندانی کرد. فەرمانیدا ماڵەکەی خۆی و دوو کوڕەکەی وەهب و ئیبراهیم تالاَن بکەن و لەمانگی زیقەعدە/ جەولای، حەسەن کوڕی مەخلەدی وەك وەزیر دەستنیشان کرد.

کاتێك موعتەمید ئەو کارەی کرد، موەفەق لەگەڵ لەگەڵ عوبەیداللە کوڕی سلێمان کوڕی وەهب لەبەغدادەوە رێگەی سامەرای گرتەبەر. کاتێك لەسامەرا نزیك کەوتەوە، موعتەمید لەبەشی رۆژهەلاَت ئوردووی لێدا و لەموەفەق، تورە بوو. نوێنەرەکان موەفەق و موعتەمید هاتوچۆیان کرد تا ئەوەی سەرئەنجام رێککەوتن. موعتەمید بەموەفەق و مەسرور و کەیغەلغ و ئەحمەد کوڕی موسا کوڕی بوغا خەلاَتی بەخشی و سلێمان کوڕی وەهبی ئازاد کرد و بۆ کۆشکەکەی گەڕایەوە. لەم کاتەدا حەسەن کوڕی مەخلەد و ئەحمەد کوڕی ساڵحی شێرزاد هەلاَتن و فەرمان درا دەست بەسەر سامانەکانیاندا بگرن و ئەحمەد کوڕی باوکی ئەسبەغ قۆڵبەست بکەن. ئەو سەرکردانەی لەسامەرا هاورێیەتی موعتەمیدیان دەکرد لەترسی موەفەق هەلاَتن و خۆیان گەیاندە موسڵ. کاتێك گەیشتنە ئەو سەرزەمینە، باجی ئەو ناوچەیان کۆکردەوە.

هەواڵی مەرگی ئەماجور و زاڵبوونی کوڕی تولون لەشام و تەرسوس و کوژرانی سیمای بالاَبەرز

لەم ساڵەدا ئەماجور، کارگوزاری دیمەشق، مرد و کوڕەکەی جێگەی ئەوی گرتەوە. ئەحمەد کوڕی تولون سوپای رازاندەوە تا هێرش بکاتە سەر شام و ئەو سنورە بخاتە ژێر فەرمانڕەوایەتی خۆی. نامەیەکی بۆ کوڕی ئەماجو نووسی

کەخەلیفە کارگوزاری شام و سنورەکانی بەو داوە. کوڕی ئەماجو بەقسەکەی ڕازی بوو. ئەحمەد بەرێکەوت و عەباسی کوڕی وەك فەرمانڕەوای میسر دانا. کاتێك ئەحمەد گەیشتە ڕەملە، کوڕی ئەماجور بۆ بینینی ڕۆشت و ئەو سەرئەنجام کوڕی ئەماجوری وەك فەرمانڕەوای ڕەملە دەستنیشان کرد و بەرەو دیمەشق بەرێکەوت و دەستی بەسەردا گرت و لەوێوە ڕوویکردە حیمس و دەسەلاتی بەسەر ئەو ناوچەیشدا بلاو کردەوە و حەمات و حەلەبی هێنایە ژێر فەرمانی خۆی.

ئەو نامەیەکی بۆ سیمای بالابەرز لەئەنتاکیە نووسی و پێشنیاری فەرمانبەری خۆی پێکرد و ئەگەر ڕازی ببێت ئەو وەك فەرمانڕەوای ئەنتاکیە دەهێلێتەوە بەلام سیما ڕازی نەبوو. کوڕی تولون دووبارە نامەی بۆنووسی و ئەمجارەیش سیما ڕازی نەبوو. ئەحمەد بەرێکەوت و لەئەنتاکیە گەمارۆی خستە سەر سیما. کردەوەکانی سیما لەگەلْ دانیشتوانی ئەم شارە نەشیاو بۆ ڕازی بوون بوو و لەبەر ئەمە خەلْکی ئەو دەقەرە نامەیان بۆ ئەحمەد کوڕی تولون نووسی و ئەویان لەچۆنیەتی هاتنە ناو شارەکە ئاگادار کردەوە. ئەحمەد مەنجەنیقەکانی دانا و شەڕی لەگەلْ سیما کرد و بەزۆر دەستی بەسەر شارەکەدا و قەلاکەی سیما گرت. سیما سوار لەسەر ئەسپەکەی خۆی بوێرانە جەنگا و کوژرا. کەس لەکوژرانی ئەو ئاگادار نەبوویەوە تا ئەوەی یەکێك لەسەردارەکان لای ئەو گوزەری کرد وبینی کوژراوە. سەری ئەوی بردە لای ئەحمەد، بەلام ئەحمەد کوژرانی ئەوی بەناخۆش زانی.

ئەحمەد دوای ئەنتاکیە ڕێگەی تەرسوسی گرتەبەر. ڕۆشتە ناو شارەکە و لەگەلْ جەنگاوەرەکانی مەبەستی مانەوەی کرد دواتر گرانی لەو شارەدا ڕوویدا بەشێوەیەك خۆی و سوپاکەی گرفتاری دژواری بوون. خەلْکانی تەرسوس ڕۆشتنە خێوەتەکەی و وتیان: تۆ شارەکەی ئێمەت گرفتاری قات و قڕی کردووە و گرانی هاتۆتە ئاراوە، یا لەگەلْ ژمارەیەکی کەم لەسوپاکە بمێنەرەوە یا لەشارەکە بڕۆنەدەر. ئەم دەستەیە بەشێوەیەکی توند و تیژ قسەیان لەگەلْ کرد و لێی توڕە بوون. ئەحمەد بەهاوەلانی وت: ئەگەر تەرسوسیەکان پشت گوێ بخەن بۆ خەلْکان و بەتایبەت دوژمنان ئاشکرا دەبێت کوڕی تولون لەگەلْ سوپاکەی، بەو هەموو

ناوبانگەوە، بارودۆخی لەخەڵکی تەرسوس دژوار نەکرد و بەم شێوەیە شارەکەی بەجێهێشت و شکۆ و مەزنی ئەو لەدڵی دوژمنان مایەوە. ئەو گەڕایەوە بۆ شام.

لەم کاتەدا هەواڵی بۆ هات عەباسی کوڕی کەوەك فەرمانڕەوای میسر دەستنیشانی کردبوو، دژی ئەو ئالأی شۆڕشی بەرز کردۆتەوە و سامانەکانی فڕاندووە و ڕێگەی ڕەققەی گرتۆتەبەر و ناسازگاری لەگەڵ باوکی دەکات. کوڕی تولون لەبیستنی ئەم هەواڵە ترسا و نیگەران بوو. خۆڕاگری کرد و سەرقاڵی ئەنجامدانی ئەرکەکانی بوویەوە و پارێزگاری لەسنوورەکان دەکرد و سوپایەکی لەحەران بەجێهێشت. هەروەها سوپایەکی بەفەرماندەیی لۆلۆی کۆیلەی، لەڕەققە دانا. حەران لەژێر فەرمانی ئوتامشدا بوو. ئوتامش کەسێکی بوێر بوو بەڵام لۆلۆ بەریسوایی شکستی پێ هێنا.

هەواڵی بەسەرهاتی ئوتامش بەموسا کوڕی ئوتامشی برای گەیشت. ئەویش کەسێکی بوێر و جەنگاوەر بوو. سوپایەکی گەورەی کۆکردەوە و هێرشی کردە سەر حەران. پادگانی کوڕی تولون بەفەرماندەیی کوڕی جەیعویە لەو شارەدا بوو. کاتێك ئەحمەد لەهاتنی موسا ئاگادار بوویەوە، ترسی لێ نیشت. عەرەبێکی بیابان نشین بەناوی باوکی ئەغەر، زیرەکی کرد و وتی: ئەی فەرمانڕەوا! دەبینم بیر لەهاتنی ئوتامش دەکەیتەوە، ئەمە پێویست بەبیرکردنەوە ناکات چوونکە پیاوێکی سەرسەری و نائارامە. ئەگەر فەرمانڕەوا بخوازێت، بەقۆڵبەستی دەیهێنمە بارەگاکەی. ئەحمەد بەتوڕەیی وتی: بەڵێ، دەمەوێت. باوکی ئەغەر وتی: بیست پیاو بخە بەردەستم کەخۆم هەڵیانبژێرم. ئەحمەد مۆڵەتی پێدا. ئەو بیست پیاوی هەڵبژارد و لەگەڵ ئەوان بەرەو ئوردووگای موسا بەرێکەوت. کاتێك نزیك کەوتەوە، فەرمانی بەچەند کەسێدا بۆسە بنێنەوە و نیشانەیان دانا تا هەرکات ئەو دەنگەیان بیست، خۆیان ئاشکرا بکەن. دواتر لەگەڵ ئەوانی دیکە بەجل و بەرگی بیابان نشینەکان ڕۆشتە ناو ئوردووگاکە و لەخێوەتەکەی موسا نزیك کەوتەوە. ڕۆشتە لای ئەسپێکی بەستراو و کردییەوە. لەگەڵ هاوڕێکانی دەنگیان بەرز کردەوە و ئەسپەکە ڕەمی کرد. باوکی ئەغەر و هاوەڵانی دەنگیان بەرز کردەوە و بەشێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو هێرشیان کردە سەر سوپاکەی موسا. سەربازەکانی

ناو ئوردووگا بۆ دابین کردنی نیازەکانیان بەم لاولادا ڕۆشتبوون. ئوردووگا شڵەژا و هەموان سوار ئەسپەکانی خۆیان بوون. موسا سوار ئەسپەکەی خۆی بوو و باوکی ئەغەر لەبەرچاوی ئەو هەڵات. موسا شوێنی کەوت و لەئوردووگاکەی هاتەدەر ولای ئەو کەسانەی بۆسەیان دانابوو، گوزەری کرد. باوکی ئەغەر دەنگی بەرز کردەوە و ئەو کەسانەی بۆسەیان دانابوو، هاتنەدەر و هێرشیان کردەسەر. باوکی ئەغەر لەپشتەوە هێرشی کردە سەر موسا و ئەسیری کرد و تەسلیم بەکوڕی جەیعویەیان کرد. خەڵکان سەریان سوڕما. کوڕی جەیعویە ئەوی بۆ لای کوڕی تولون ڕەوانە کرد. ئەو موسای خستە زیندان و خۆی بۆ میسر گەڕایەوە. ئەم پێشهاتە لەساڵی ٢٦٥/٧٨٩ زایینی روویدا.

شۆڕش لەسەرزەمینی چین

لەم ساڵەدا پیاوێکی نەناسراو لەچین شۆڕشی کرد و دەستەیەکی فراوان لەخراپەکارانی ئەو دەڤەری کۆکردەوە. فەرمانڕەوای ئەو سەرزەمینە، شۆڕشەکەی ئەوی بەکەم بەها زانی بەڵام ئەو پێگەی بەرز بوویەوە و ژمارەی شوێنکەوتووەکانی زیادی کرد. هەموو خراپەکاران لەدەوری کۆبوونەوە. ئەو زۆربەی ناوچەکانی تالآن کرد و لەناوی بردن. دواتر هاتە خانەقوا و گەمارۆی خستەسەر. ئەم شارە چەندین قەلآی بوو و رووبارێکی گەورە تێراوی دەکرد. لەم سەرزەمینەدا ژمارەیەکی زۆر لەموسوڵمانان، مەسیحییەکان، جوولەکەکان، زەردەشتییەکان و چینییەکان پێکەوە دەژیان. کاتێك گەمارۆی خستە سەر شارەکە، سوپاکەی خاقان کۆبوونەوە و رووبەرووی بوونەوە بەڵام ئەو شکستی پێهێنان و بەزۆر دەستی بەسەر شارەکەدا گرت. شمشێری خستە ناو خەڵکەکەی و ژمارەیەکی زۆری لێ کوشتن کە لەژماردن نایەت.

دواتر لەوێوە بەرەو نشینگەی خاقان بەرێکەوت و دەیویست گەمارۆ بخاتە سەر ئەو شارە. خاقانی چین رووبەرووی بوویەوە و شەڕی نێوان ئەوان یەك ساڵ درێژەی کێشا. سەرئەنجام خاقان شکستی خوارد. ئەم شۆڕشییە شوێنپێی هەڵگرت تا ئەو جێگەی خاقان لەیەکێك لەشارە سنوورییەکانی چین پەنای گرت.

بەم شێوەیە ئەو پیاوە دەستی بەسەر زۆربەی شارەکان و گەنجینەکاندا گرت. ئەو دەیزانی ناتوانێت لەم سەرزەمینەدا بمێنێتەوە چوونکە یەکێك لەدانیشتوانی ئەوان نەبوو. لەبەر ئەمە ئەو دیارەی وێران و سامانەکانی تالآن کرد و خوێنی ژمارەیەکی زۆری ڕشت.

خاقانی چین داوای هاوکاری لەپاشاکانی هیند کرد. پاشاکانی هیند بەسوپاییەکان هاوکارییان کرد. ئەو ڕووبەڕووی پیاوی شۆڕشی بوویەوە. جەنگ بۆ ماوەی یەك ساڵ لەنێوان ئەوان بەردەوام بوو. هەردوو سوپا خۆڕاگرییان کرد. دواتر پیاوی شۆڕشی دیار نەما. دەستەیەك دەڵێن: کوژرا و دەستەیەك دەڵێن: خنکا. خاقان بەسەر سوپاکەی زاڵ بوو و بۆ سەرزەمینەکەی خۆی گەڕایەوە. نازناوی پاشاکانی چین یەغفور بوو (دەبێت فەغفور بێت) ئەم نازناوە بەمانای زادەی ئاسمانە کەبۆ ڕێز گرتن لەوان بەم ناوە بانگیان دەکردن. دوای ئەمە فەرمانڕەوایەتی ئەو هەڵوەشایەوە و هەردەستەیەك، دەستی بەسەر ناوچەیەك لەوڵاتدا گرت و چین هاوشێوەی جاران بۆ باردۆخی پاشای تیرەکان، گەڕایەوە کەهەمووان ملکەچی فەرمانی خاقان بوون. خاقانیش بەمە رازی بوو.

سەرکەوتنی موسوڵمانان لەسیراکوز

لەچواردەی ڕەمەزان/ بیست ویەکی مەی ئەم ساڵە، موسوڵمانان دەستیان بەسەر سیراکوز (سەرقوسە) گرت. سیراکوز یەکێك لەگەورەترین شارەکانی سیسیل بوو.

هۆکارەکەی ئەوە بوو جەعفەر کوڕی محەممەد، فەرمانڕەوای سیسیل (سەقەلیە) دەستی بەسەر ئەم شارەدا گرت و زەوییە کشتوکاڵییەکانی لەناو برد و لەشارەکانی قەتانییە، تەبەرمین، ڕەمتە و شارەکانی دیکەی ژێر فەرمانی ڕۆمییەکان، کشتوکاڵی دەست پێکرد و لەسیراکوز دابەزی و لەوشکی و دەریاوە، دەوری گرت و دەستی بەسەر بەشێکی ئەو سەرزەمینەدا گرت. کەشتییە ڕۆمییەکان بۆ هاوکاری ئەم شارە هاتن. ئەویش کەشتییە جەنگییەکانی خۆی ڕەوانە کرد و سەرکەوتنی بەدەست هێنا و گەمارۆی سەر شارەکەی چڕتر کردەوە.

جەعفەر بۆ ماوەی نۆ مانگ گەمارۆی خستە سەر ئەم شارە و دواتر دەستی بەسەر شارەکەدا گرت و چەند هەزار کەس لەدانیشتوانی شارەکەی کوشت و تالآنییەکی زۆری کۆکردەوە بەشێوەیەك پێشتر کەس تالآنی لەو شێوەی دەستنەکەوتبوو. جگە لەژمارەیەکی کەم هیچ پیاوێك رزگاری نەبوو.

ئەوان دوای گرتنی ئەم شارە، دوو مانگ لەشارەکەدا مانەوە و دواتر وێرانیان کرد. بەدوای وێران کردنی ئەم شارە، کەشتییە جەنگییەکان لەقوستەنتەنییەوە هاتن و رووبەرووی موسوڵمانان بوونەوە. موسوڵمانان سەرکەوتنیان بەدەست هێنا و چوار کەشتییان دەست کەوت و هەموو سەرنشینەکانی ناو کەشتییەکانیان کوشتار کرد و لەکۆتایی زیقەعدە/ پێنجی ئۆگۆست بۆ دیاری خۆیان گەڕانەوە.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی عەبدولرەحمان، فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس، مونزەری کوڕی لەگەڵ سوپایەکی گەورە بەرەو بەنبەلونە (پامپلونا) ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدا ڕێگەی خۆی لەسەرقوستە (ساراگوزا) وە هەڵبژێرێت. ئەو لەگەڵ دانیشتوانی ئەو شارە جەنگی و رووی کردە توتەیلە و لەسنووری مناڵەکانی موسا ئەسپی غاردا و دواتر ڕۆشتە پامیلونا و ژمارەیەکی زۆر لەقەلاَکانی وێران کرد و زەوییە کشتوکاڵییەکانی وێران و بێ هیچ زیانێك گەڕایەوە.

لەم ساڵەدا دەستەیەك لەعەرەبە بیابان نشینەکان هێرشیان کردە جەلیقیە (گالیسی) و جەنگێکی بەرفراوان دەستی پێکرد و ژمارەیەکی زۆر لەهەردوو لا کوژران.

لەم ساڵەدا ئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی ئەغلەب، پاشای ئەفریقییە، لەدروست کردنی ڕەقادە تەواو بوو. سەرەتای دروست کردنی لەساڵی ٨٧٧/٢٦٣ زایینی بوو. کاتێك کۆتایی بەدروست کردنی هێنا، لەوێ مایەوە.

لەم ساڵەدا یەعقوب کوڕی لەیس سوپایەکی بۆ سەیمەرە نارد. ئەوان سەعونیان گرت و بردیانە لای یەعقوب بەلاَم ئەو مرد.

لەم ساڵەدا قەبیحە، دایکی موعتەز مرد.

لەم ساڵەدا تاعون لەهەموو خوراسان و قومس بڵاو بوویەوە و ژمارەیەکی زۆری کوشت.

هارون کوڕی محەممەد کوڕی ئیسحاق لەگەڵ موساى هاشمی ڕێ و رەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا باوکی زەرعەی رازی بەناوی عوبەیدالله کوڕی عەبدئەلکەریم مرد. ئەو حافز و حەدیسی دەگێڕایەوە. محەممەد کوڕی ئیسماعیل کوڕی عولیە لەم ساڵەدا لەدیمەشق مرد.

لەم ساڵەدا باوکی ئیبراهیم موزنی، هاوڕێی شافعی، لەمیسر مرد. عەلی کوڕی حەربی تائی کە لەگێڕانەوەی حەدیس بەپێشەوا دادەنرا، کۆچی دوایی کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و شەست و پێنجی کۆچی (٨٧٩ زایینی)

بەسەرهاتی زەنگییەکان

لەم ساڵەدا لەنێوان ئەحمەد لەیسویە و سلێمان کوڕی جامیعت، فەرماندەی زەنگییەکان لەکەنارەکانی جونەبەلا شەڕ ڕوویدا.

هۆکاری ئەم شەڕە ئەوە بوو سلێمان نامەی بۆ ساحەبی زەنج نووسی و ئەوی لەبوونی ڕووبارێك بەناوی زەهری ئاگادار کردەوە و داوای مۆڵەتی لێکرد تا دەستی بەسەردا بگرێت، چوونکە ئەگەر دەستی بەسەردا دەگرت و پاکی دەکردەوە، هێنانی کاڵاکانی جونەبەلا و دەوروبەری کوفە، ئاسان دەبوویەوە. ساحەبی زەنج نەکرویەی بۆ هاوکاری ئەو نارد و فەرمانی پێدا بەردەستی سلێمان بێت و هەزینەی ئەم کارە بدات. سلێمان لەگەڵ هاوەڵانی بەرێکەوت ویەك مانگ لەشەریتە مایەوە و کاری پاككردنەوەی ڕووبارەکەیان دەست پێکرد. شوێنکەوتەکانی سلێمان لەم ماوەدا جارناجار هێرشیان دەکردە سەر ناوچەکانی دەوروبەر. ئەحمەد کوڕی لەیسویە کەکارگوزاری موەفەق لەجونەبەلا بوو، ڕووبەڕووی سلێمان بوویەوە و چل و چەند کەس لەسەرکردەی زەنگییەکانی کوشت و ژمارەیەکی زۆر لەسەربازە ئاساییەکانی کوشت. ئەحمەد کەشتییەکانی ئەوانی سوتاند وسلێمان، تێکشکاو بەرەو تەهسا بەرێکەوت.

لەم ساڵەدا دەستەیەك لەزەنگییەکان بەسێ بەلەمی جەنگی گەیشتنە کێوەکان و دەستیان بەسەر چوار کەشتی کەل و پەلی خواردندا گرت و گەڕانەوە.؟

لەم ساڵەدا زەنگییەکان ڕۆشتنە نەعمانییە و ئەوەی بینیان، سوتاندیان و ئەوەی گرتیان، ئەسیریان کرد و ڕێگەی جەرجەرایایان گرتەبەر. خەڵکانی دەوروبەری بەغداد، لەترسا پەنایان بۆ شارەکە برد.

دانانی مەسروری بەڵخی لەئەهواز و شکستی زەنگییەکان لەسەر دەستی ئەو

لەم ساڵەدا موەفەق، مەسروری بەڵخی وەك فەرمانڕەوای ئەهواز دەستنیشان کرد. مەسرور، تەکینی بوخارایی وەك نوێنەری خۆی بۆ ئەو سەرزەمینە نارد. تەکین کاتێك بەرێکەوت کەعەلی کوڕی ئەبان و زەنگییەکان، گەمارۆیان خستبووە سەر شوشتەر. خەڵکانی ئەو دیارە دەترسان و بڕیارياندا بوو شارەکەیان بەزەنگییەکان بسپێرن. لەم کاتەدا تەکینی بوخاری گەیشت و پێش ئەوەی جلەکانی داکەنێت، شەڕی لەگەڵ زەنگییەکان دەست پێکرد. عەلی و زەنگییەکان شکستیان خوارد و ژمارەیەکی زۆریان کوژران و ئەوانیتر بلاوەیان لێکرد. تەکین ڕۆشتە ناو شوشتەر. ئەم جەنگە بەباب کورەك ناو برا و ناوبانگی لەهەموو شوێنێك بەرز بوويەوە.

دواتر دەستەیەك لەسەرکردەی زەنگییەکان هاتنە لای عەلی کوڕی ئەبان. عەلی فەرمانی پێدان لەکەناری ڕووباری فارس بمێننەوە. لەناو ئەوان کۆیلەیەکی ڕۆمی بۆ لای تەکین هەلآت و ئەوی لەشوێنی مانەوەی زەنگییەکان ئاگادار کردەوە. ئەو بەتەکینی وت هاوەلآنی عەلی لەئێستادا سەرقاڵی خواردنەوە و کۆکردنەوەی خواردنن. تەکین شەو هێرشی کردە سەریان و جەنگی دەست پێکرد و ژمارەیەك لەسەرکردەکانی کوشت ئەوانیتر هەلآتن.

تەکین شوێنپێی عەلی کوڕی ئەبانی هەڵگرت بەلآم ئەو هەلآت و کۆیلەکەی لەناوی جەعفەرویە گرفتار بوو. عەلی بۆ ئەهواز گەڕایەوە. تەکین ڕێگەی شوشتەری گرتەبەر. عەلی نامەیەکی بۆ نووسی و داوای لێکرد کۆیلەکەی نەکوژێت. عەلی، کۆیلەکەی زیندانی کرد. دواتر لەنێوان عەلی و تەکین چەندین نامە ئاڵ و گۆڕ کرا و دیاریان بۆ یەك نارد. هەواڵی خۆنزیك کردنەوەی تەکین لەزەنگییەکان بەمەسرور گەیشت. مەسرور خۆی بەتەکین گەیاند و قۆڵبەستی کرد و ئەوی لای ئیبراهیم کوڕی جەعلان زیندانی کرد تا ئەوەی تەکین مرد و هاوەلآنی

بڵاوەیان لێکرد. دەستەیەکیان پەیوەستی زەنگییەکان بوون و دەستەیەکیان پەیوەستی محەممەد کوڕی عوبەیداللەی کوردی. مەسرور لەمە ئاگادار بوویەوە و ئەمانی بەهەموویان بەخشی و ئەوانی دیکە لەدەوری مەسرور کۆبوونەوە. بەشێك لەوەی لێرەدا گێڕامانەوە لەساڵی ٧٨٩//٢٦٥ زایینی و بەشێکی لەساڵی ٢٦٦/٨٨٠ زایینی روویدا.

چۆنیەتی شۆڕشی عەباس کوڕی ئەحمەد کوڕی تولون دژی باوکی

لەم ساڵەدا عەباس کوڕی ئەحمەد کوڕی تولون، دژی باوکی ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە. چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو: باوکی ئەو مەبەستی شامی کرد و وەك ئاماژەی پێدرا، عەباسی وەك جێگری خۆی دانا. کاتێك ئەحمەد کوڕی تولون لەمیسر دوور کەوتەوە، ئەو دەستەی لای عەباس بوون، هەڵیانخڕاند بۆ ئەوەی سامانەکان هەڵگرێت و رێگەی رەققە بگرێتەبەر. ئەویش ئەم کارەی کرد و لەرەبیع الاوەل/ نۆڤەمبەری ئەم ساڵە گەیشتە بەرقە.

باوکی لەکارەکەی ئەو ئاگادار بوویەوە و بۆ میسر گەڕایەوە و کەسی بۆ لای کوڕەکەی نارد و بەشێوەیەکی نەرم هەڵس و کەوتی لەگەڵ کرد بەڵام عەباس نەگەڕایەوە. هاوەڵانی ئەو ترسان و داوایان لێکرد رێگەی ئەفریقییە بگرێتەبەر. عەباس رێگەی ئەو سەرزەمینە گرتەبەر و لەگەڵ گەورەکانی بەربەر نامەی ئاڵو گوڕ کرد. دەستەیەك لەگەورەکان هاتنە بارەگاکەی و ژمارەیەك خۆیان بەدوور گرت. ئەو نامەیەکی بۆ ئیبراهیم کوڕی ئەغلەب نووسی و وتی: سەروەری باوەڕداران بەڕێوەبردنی کاروبارەکانی ئەفریقییە و دەوروبەری بەو سپاردووە. عەباس بەرێکەوت و گەیشتە لەبدە. کەسەکانی شارەکەیان بۆ کردەوە. عەباس لەگەڵ دانیشتوانی ئەو شارە بەشێوەیەکی خراپ هەڵس و کەوتی کرد و هەموو سامانی ئەوانی تاڵان کرد. دانیشتوانی قەڵا بۆ لای ئەلیاس کوڕی مەنسوری نفوسی، پێشەوای ئەبازییە (خەواریج) لەو کەنارە ڕۆشتن و داوای هاوکاریان لێکرد. ئەلیاس تووڕە و بۆ جەنگی عەباس بەرێکەوت. ئیبراهیم کوڕی ئەغلەب سوپایەکی بۆ لای فەرمانڕەوای تەرابلوس رەوانە کرد و فەرمانی جەنگ دژی عەباسی پێدا. دوو سوپا رووبەرووی یەکبوونەوە و

شەڕێکی قورس دەستیپێکرد. عەبس خۆی شمشێری دەوەشاند.

بۆ بەیانی ئەو رۆژە، ئەلیاس کوڕی مەنسوری ئەبازی لەگەڵ دوانزە هەزار سەرباز لەرێگەوە گەیشت. ئەو لەگەڵ فەرمانڕەوای تەرابلوس بۆ جەنگی عەباس بەرێکەوتن و ژمارەیەکی زۆری سوپاکەیان کوشت و بەریسوایی شکستیان پێهێنا. زۆری نەمابوو خۆی ئەسیر بکرێت بەلأم کۆیلەکەی ئەوی رزگار کرد. سوپاکەی ئەلیاس و فەرمانڕەوای تەرابلوس، لەشکرگەکەی ئەویانە تالأن کرد و زۆرینەی ئەو سامانەی لەمیسرەوە هێنابووی، بەفیڕۆ چوو و بەشێوەیەکی شەرمێنەر، بۆ بەرقە گەڕایەوە.

هەواڵی شکستی عەباس لەمیسر بلأو بوویەوە و ئەمە باوکی خەمبار کرد و خەم لەروخساری دەرکەوت. ئەحمەد کاتێك لەبارودۆخی عەباس ئاگادار بوویەوە، سوپایەکی بۆ جەنگی ئەو نارد. هەر دوو سوپا خۆڕاگرییان کرد بەلأم لەکۆتاییدا عەباس و سوپاکەی شکستیان خوارد و ژمارەیەکی زۆر لەهاوەلأنی کوژران و عەباس ئەسیر کرا و ئەویان بردە لای باوکی؟ ئەحمەد لەژوورێکی ماڵەکەی خۆی زیندانی کرد تا هاوەڵە ئەسیرەکانی دیکەی ئەو بێنن. کاتێك هەموویانیان هێنا، ئەحمەد ئەوانی لەبارەگاکەی کۆکردەوە. عەباسیش لەناویاندا دەبینرا. ئەحمەد فەرمانی بەعەباسی کوڕیدا دەست و پێی گەورەکانیان جیابکاتەوە، عەباس ئەو کارەی کرد. کاتێك کۆتایی بەکارەکەی هێنا، باوکی سەرکۆنەی کرد و وتی: ئایا فەرماندە و پێشەوا دەبێت بەم شێوەیە بێت؟ باشتر بوو خۆت دەخستە سەر قاچی من و داوات دەکرد لەگوناحی تۆ وئەوان خۆش ببم و ئەمە پێگەی تۆی بەرز دەکردەوە و بەمشێوەیە ماف ئەوانت بۆ هاوکاری کردنی خۆت و دووریان لەماڵ و منالْیان دەگەڕاندەوە. دواتر فەرمانیدا سەد قامچی لیْ بدەن. کاتێك لەژێر ئازاری قامچی دەینالأند، ئەحمەد فرمێسکی بۆ دەباراند. دواتر گەڕاندییەوە بۆ هەمان ژوور و زیندانی کرد. ئەم پێشهاتە لەساڵی ٢٦٨/ ٨٨٢ زایینی روویدا.

چۆنیەتی مەرگی یەعقوب و فەرمانڕەوایەتی عەمرۆی برای

لەنۆی شەوال/ حەوتی جونی ئەم ساڵە، یەعقوب کوڕی لەیسی سەفار لەجوندیشاپور لەئاوەدانییەکانی ئەهواز مرد. ئەو بەهۆی نەخۆشی قۆڵنجەوە مرد. پزیشکەکان داویان لێکرد بۆ چارەسەری نەخۆشییەکەی ناوسکی پاك بکاتەوە بەڵام ئەو مەرگی بەپەسەندتر لەم کارە زانی.

موعتەمید پەیکی بۆ لای یەعقوب ڕەوانە کرد و نامەیەکی بەنێردراوەکەدا نارد. لەنامەکەدا دڵنەوایی کردبوو و ڕەزامەندی خۆی لەو دەربڕیبوو و فەرمانڕەوایەتی فارسی بەو سپاردبوو. نێردراو کاتێك گەیشت کەیەعقوب لەسەر جێگە کەوتبوو. بۆ بینینی نێردراو دانیشت و لەبەردەم خۆی شمشێرێك و نانێکی وشك و پیازی دانا، دواتر مۆڵەتی هاتنی بەنێردراودا. پەیك نامەکی تەسلیم کرد. یەعقوب پێی وت: بەخەلیفە بڵێ من نەخۆشم، ئەگەر فریشتەی مەرگم لەئامێز گرت هەم من لەو ئاسوودەم هەم ئەو لەمن، و ئەگەر باش بوومەوە تەنیا شمشێر لەنێوان ئێمەدا دەبێت تا ئەو کاتەی تۆڵەی خۆم دەستێنمەوە. ئەگەر منت بریندار کرد و بەسەرمندا سەرکەوتیت، من بۆ لای ئەم وشکە نان و پیازە دەگەرێمەوە. نێردراو گەڕایەوە. یەعقوب دوای ماوەیەك مرد.

حەسەن کوڕی زەیدی عەلەوی، یەعقوبی لەبەر خۆڕاگری بەسندان ناو دەبرد. یەعقوب دەستی بەسەر روخجدا گرت و فەرمانڕەواکەی کوشت و دانیشتوانەکەی لەسەر دەستی یەعقوب باوەڕیان بەئیسلام هێنا. ئەم سەرزەمینە بەرفراوان بوو. ناوی فەرمانڕەواکەی کەبتیر بوو. ئەویان لەسەر تەختی زێرین بۆ ئەم لاولا دەبرد و دوانزە پیاو تەختەکەی ئەویان هەڵدەگرت. ئەو لەسەر چیایەکی بەرز کۆشکێکی دروست کردبوو و بەمەککە ناوی دەبرد و خۆی بەخواوەند دەزانی. یەعقوب ئەوی کوشت. یەعقوب دەستی بەسەر خەلجییە و زابول و شوێنەکانی دیکە گرت بەڵام من ساڵی ئەم رووداوە نازانم تا باسی بکەم.

یەعقوب بیرمەند و دوورئەندێش بوو. ئەو دەیوت: لەگەڵ هەرکەس بۆ ماوەی

چل شەو هاموشۆت کرد و ئەخلاقی ئەوت ئەناسی، لەماوەی چل ساڵیشدا نایناسیت. ئەوەی لەکردەوەکانی ئەو ئاماژەی پێدرا، بەڵگەیە بۆ فرمزانی ئەو.

کاتێك یەعقوب مرد، عەمرۆ کوڕی لەیسی برای جڵەوی کاروبارەکانی گرتەدەست وفەرمانبەری خۆی بۆ خەلیفە نووسی. موەفەق ئەوی و کوڕی فەرمانڕەوای خوراسان، فارس، ئیسفەهان، سیستان، سند، کرمان و ئاسایشی بەغداد دەستنیشان کرد. کەسانێکی بۆ ئەم فەرمانە کردە شایەت و خەلاتی بۆ نارد.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا قاسم کوڕی موهات دژی دۆلف کوڕی عەبدولمەلیك کوڕی باوکی دۆلف لەئیسفەهان ئالای شۆڕشی بەرز کردەوە و ئەوی کوشت. بەدوای ئەمە دەستەیەك لەهاوەڵانی باوکی دۆلف دژی قاسم شۆڕشیان کرد و گیانیان گرت و ئەحمەد کوڕی عەبدولعەزیزیان کردە فەرماندەی خۆیان. ئەو برای عەبدولعەزیز بوو.

لەم ساڵەدا محەممەد مەولەد پەیوەستی یەعقوب کوڕی لەیس بوو، یەعقوب ڕێزی گرت و دڵنەوایی کرد. خەلیفە فەرمانیدا (بەتاوانی پەیوەست بوون بەیەعقوب) دەست بەسەر سامان و زەوییەکانیدا بگرن.

هەروەها لەم ساڵەدا بیابان نشینەکانی عەرەب لەدێمما جەعلانیان کوشت. جەعلان بەعەیارە ناوی دەرکردبوو. ئەو کاروانێکی بەرێ کرد کەعەرەبە بیابان نشینەکان هێرشیان کردەسەر و خوێنیان ڕشت.. هاوەڵانی شوێن بکوژەکان کەوتن بەلاّم نەیانتوانی ئەوان بگرن.

لەم ساڵەدا موەفەق، سلێمان کوڕی وەهب و کوڕەکەی عوبەیدالله و دەستەیەك لەهاوەڵانی ئەوی خستە زیندانەوە و سامان و زەوییەکانی ئەوانی زەوت کرد. لەناو ئەواندا تەنیا ئەحمەد کوڕی سلێمانی ڕزگار کرد. دواتر موەفەق لەگەڵ سلێمان و عوبەیدالله ڕێگەی سازانی گرتەبەر بەو مەرجەی نۆسەد هەزار دینار

بدەن و ئەو زەوییەکانیان بۆ بگەڕێنێتەوە و لەشوێنێك بیانپارێزێت و هەرکەس بخوازێت دەتوانێت سەردانیان بکات.

لەم ساڵەدا موسا کوڕی ئوتامش و ئیسحاق کوڕی کونداجیق و فەزڵ کوڕی موسا کوڕی بوغا (بۆ دژایەتی کردنی موەفەق) سوپایان رازاندەوە و لەپردی بەغداد گوزەریان کرد. موەفەق داوای گەڕانەوەی لێکردن بەلأم ئەوان نەگەڕانەوە و لەسەرپسەڕ ئوردوویان لێدا. باوکی ئەحمەد موەفەق نامەیەکی بۆ ساعید کوڕی مەخلەد نووسی و ئەو بۆ لای ئەم سەرکردانە بەرێکەوت و ئەوانی لەسەرپسەڕ گەڕاندەوە و موەفەق خەلأتی بۆ ناردن.

هەروەها لەم ساڵەدا پێنج بەتریق (سوپاسالار)ی رۆمی هێرشیان کردە سەر ئەزەنە، کوشتیان و ئەسیریان کرد. لەم کاتەدا ئەرجوز، سنوردار بوو. ئەویان لەپۆستەکەی دوور کردەوە و هاوشێوەی پاسەوانی سنور لەهەمان جێگە مایەوە. رۆمییەکان چوارسەد کەسیان ئەسیر کرد و نزیکەی هەزار و چوارسەد کەسیان کوشت. ئەم پێشهاتە لەمانگی جومادی الاوەل/ دێسامبەر روویدا.

هەروەها لەم ساڵەدا ئەحمەد کوڕی عەبدوڵلەی خوجوستانی دەستی بەسەر نەیشابوردا گرت. حسەین کوڕی تاهیر کوڕی عەبدوڵله بەرەو مەرو ڕۆشت. ئەو بەنوێنەرایەتی براکەی محەممەد کوڕی تاهیر فەرمانڕەوایەتی ئەوی دیارەی دەکرد. توس وێران کرا.

لەم ساڵەدا باوکی سەقەر ئیسماعیل کوڕی بولبول وەزارەتی گرتەدەست.

لەم ساڵەدا دەستەیەك لەعەرەبە سارانشینەکان لەهۆزی مناڵەکانی ئەسەد هێرشیان کردە سەر عەلی کوڕی مەسروری بەڵخی پێش ئەوەی بگاتە موغەیسە لەرێگەی مەککە. موەفەق ئەوی بۆ پارێزگاری کردن لەو نیارە ڕەوانە کردبوو.

لەم ساڵەدا شەهریاری رۆم، عەبدوڵله کوڕی ڕەشید کوڕی کاوس و دەستەیەکی دیکە لەئەسیرەکان و چەند قورئانێکی (لەناو تالأنییەکان دەستیان کەوتبوو) وەك دیاری بۆ ئەحمەد کوڕی تولون نارد.

هارون کوڕی محەممەد کوڕی ئیسحاق کوڕی موسا کوڕی عیسای هاشمی رێ و رەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا باوکی موغەیرە عیسا کوڕی محەممەدی مەخزومی لەمەککەوە ڕۆشت و پەیوەستی ساحەبی زەنج.

لەم ساڵەدا ئەبوبەکر ئەحمەد کوڕی مەنسوری زەنادی لەتەمەنی هەشتا و سێ ساڵی و ئیبراهیم کوڕی هانی باوکی ئیسحاقی نەیشابوری لەهاوەڵانی ئەحمەد کوڕی حەنبەل و عەلی کوڕی حەرب کوڕی محەممەدی تائی موسڵی کە بەگومانێك لە٧٩١/١٧٥ زایینی چاوی بەدنیا هەڵهێنابوو، لەگەڵ عەلی کوڕی موەفەقی خۆپارێز، کۆچی دواییان کرد.

لەم ساڵەدا باوکی فەزڵ عەباس کوڕی فەرەجی ڕەیاشی لەبەسرە بەدەستی زەنگییەکان کوژرا. ئەو زانست لەباوکی عوبەیدە و ئەسمەعی فێر ببوو.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و شەشت و شەشی کۆچی (٨٨٠ زایینی)

سەرەنه نجامی کاری زەنگییەکان و ئەغرتەمش

لەم ساڵەدا سنوری فەرمانڕەوایەتی تەکینی بوخاری لەدەوروبەری ئەهواز بەئەغرتەمش سپێردرا و ئەو لەمانگی ڕەمەزان/ ئاوریل ڕۆشتە شوشتەر. ئەبا و مەتەر کوڕی جامیع هاورێیەتیان دەکرد. مەتەر کوڕی جامیع، جەعفەرویە، کۆیلەی عەلی کوڕی ئەبان و دەستەیەکی دیکە لەئەسیرەکانی کوشت و لەوێوە بەرەو عەسکەر موکەرەم بەرێکەوتن. زەنگییەکان بەفەرماندەیی عەلی کوڕی ئەبان مەبەستی ئەوانیان کرد و لەنێوان دوو سوپا جەنگ هەڵگیرسا. کاتێك ئەغرتەمش و سوپاکەی ژمارەی زۆری سوپای زەنگییەکانیان بینی، پردەکەیان وێران و خۆیان لەجەنگ بەدوور گرت. عەلی کوڕی ئەبان بۆ ئەهواز گەڕایەوە و خەلیلی برای لەگەڵ دەستەیەکی فراوان لەزەنگییەکان لەمەسرەقان مانەوە.

ئەغرتەمش و هاوەڵانی ئەو مەبەستی جەنگی خەلیلیان کرد تا بەگوزەر کردن لەپردی ئەربوك خۆیان بەئوردووگاکەی بگەیێنن. خەلیل براکەی خۆی لەجموجۆڵی ئەغرتەمش ئاگادار کردەوە و ئەو خۆی گەیاندە قەراغ ڕووبار. ئەم کارە بووە هۆی ترسی هاوەڵانی ئەو لەئەهواز، ئەوان بەرەو کەنارەکانی ڕووباری سەدرە بەرێکەوتن. عەلی لەهەمان ڕۆژ ڕووبەڕووی ئەغرتەمش بوویەوە و دواتر بۆ ئەهواز گەڕایەوە بەڵام ئەو سوپایەی لەئەهواز بەجێیهێشتبوو، دیار نەمابوون. کەسی بەدوای ئەواندا نارد تا لەڕووباری سەدرە بیانگەڕێنێتەوە بەڵام ئەوان ئەم کارەیان بەگران و ناپەسەند زانی. عەلیش بەناچاری پەیوەستی ئەوان بوو. ئەغرتەمش گەڕایەوە و لەعەسکەر موکەرەم ئوردووی لێدا. عەلی خۆی بۆ جەنگی ئەو ئامادە کرد.

هەواڵەکانی تایبەت بەعەلی بەئەغرتەمش و سوپاکەی خەلیفە گەیشت. ئەغرتەمش و سوپاکەی بۆ جەنگی عەلی بەرێکەوتن. عەلی بۆسەی بۆ نانەوە و خەلیلی بۆ جەنگی ئەوان ڕەوانە کرد. دوو سوپا ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و هێشتا

سەرەتای جەنگەکە بوو کەئەوانەی بۆسەیان نابوویەوە، هاتنەدەر. سوپاکەی ئەغرتەمش هەڵات و مەتەر کوڕی جامیع و دەستەیەك لەسەرکردەکان گرفتار بوون. عەلی ئەوی لەسزای جەعفەرویەی کۆیلەی کوشت و بۆ ئەهواز گەڕایەوە و سەری کوژراوەکانی بۆ ساحەبی زەنج نارد.

دواتر عەلی کوڕی ئەبان و ئەغرتەمش لەجەنگەکاندا یەکسان بوون و شکست و سەرکەوتنیان وەك یەك بوو. ساحەبی زەنج بەشی زۆری سوپاکەی بۆ لای عەلی کوڕی ئەبان نارد و کاتێك ئەغرتەمش زۆری سوپاکەی ئەوی بینی، ڕێگەی سازانی گرتەبەر و عەلی بەردەوام بەتاڵان کردنی کەنارەکانەوە سەرقاڵ بوو. یەکێك لەو شوێنانە گوندی پیروزە کەعەلی هێرشی کردەسەر و تاڵانی کرد و تاڵانییەکانی بۆ ساحەبی زەنج نارد.

زەنگییەکان دەڕۆنە ناو رامهورموز

لەم ساڵەدا عەلی کوڕی ئەبان و زەنگییەکان ڕۆشتنە ناو رامهورموز. چۆنیەتییەکەی بەم شێوەیە: محەممەد کوڕی عوبەیدالله بەهۆی ڕقی لەعەلی، لێی دەترسا –پێشتر باسمان کرد– بەم شێوەیە نامەی بۆ ئەنکلای کوڕی ساحەبی زەنج نووسی و داوای لێکرد داوا لەباوکی بکات دەستی عەلی کوڕی ئەبان لەژیانی ئەو دوور بخاتەوە و محەممەد پەیوەست بەخۆی بکات. ئەمە توڕەیی عەلی زیاتر کرد و داوای لەساحەبی زەنج کرد مۆڵەتی جەنگ لەگەڵ محەممەدی پێبدات و دانی باج بکاتە بیانو و بەڵگەی شەڕ. ساحەبی زەنج مۆڵەتی پێدا. عەلی نامەیەکی بۆ محەممەد نووسی و داوای باجی لێکرد بەڵام محەممەد خۆی دوادەخست. عەلی هێرشی کردە سەر رامهورموز. محەممەد هەڵات و عەلی و زەنگییەکان هێرشیان کردە سەر شارەکە و پەردەکانیان دڕاند. محەممەد لەدوورترین بەشی سنوورەکەی خۆی پەنای گرت و عەلی لەگەڵ تاڵانییەکان گەڕایەوە.

محەممەد ترسا و نامەیەکی بۆ عەلی نووسی و خوازیاری ئاشتی بوو. عەلی لەبەرابەر بڕێك پارەی داواکراو بەئاشتی رازی بوو. محەممەد دووسەد هەزار درهەمی بۆ نارد. عەلی پارەکانی بۆ ساحەبی زەنج ڕەوانە کرد و لەمحەممەد و

سنووری فەرمانڕەوایەتی ئەو چاوی پۆشی.

لەم ساڵەدا زەنگییەکان گرفتاری جەنگێك بوون و شکستیان خوارد. چۆنیەتیەکەی بەم شێوە بوو: محەممەد کوڕی عوبیدالله دوای بەستنی پەیمانی ئاشتی لەگەڵ عەلی ئەبان نامەیەکی بۆنووسی و بۆ سەرکوت کردنی کوردەکانی داریان داوای هاوکاری لێکرد و بەدەست کەوتنی تالانی فراوان، دڵخۆشی کرد. عەلی کوڕی ئەبان داوای مۆڵەتی لەساحەبی زەنج کرد. ساحەبی زەنج نامەی بۆ عەلی نووسی و فەرمانی پێدا سوپایەك بۆ هاوکاری محەممەد ڕەوانە بکات بەڵام خۆی بمێنێتەوە و چەندین کەس وەك بارمتە لەمحەممەد کوڕی عوبەیدالله وەربگرێت تا دڵنیا بێتە و لەتۆڵەسەندنەوەی ئەو لەئەماندا بێت. عەلی نامەیەکی بۆ محەممەد نووسی و داوای لێکرد سوێند بخوات و چەند کەسێك وەك بارمتە ڕەوانە بکات. محەممەد سوێندی خوارد بەڵام لەناردنی بارمتەکان خۆی دوا دەخست. عەلی کوڕی ئەبان بەهۆی تەماحی دەستکەوتنی تالانییەکان سوپاکەی ڕەوانە کرد. محەممەد ئەم سوپایەی تێکەڵ بەدەستەیەك لەسوپاکەی کرد و بۆ جەنگی کوردەکان ڕەوانەی کردن. کوردەکان هاتنە گۆڕەپان و جەنگ دەستی پێکرد. هاوەڵانی محەممەد خۆیان لەزەنگییەکان بەدوور دەگرت و بەمشێوەیە زەنگییەکان شکستیان خوارد و ژمارەیەکی زۆریان بەدەستی کوردەکان کوژران. محەممەد کوڕی عوبەیدالله دەستەیەکی ئامادە کردبوو تا ئەگەر زەنگییەکان مەبەستی هەڵاتنیان کرد، ڕێگەی هەڵاتنیان لێ بگرن. ئەوانیش ڕێگەی هەڵاتنی زەنگییەکانیان بەست و هێرشیان کردنەسەر و دەستیان بەسەر ئەسپ وکەرەستەکانی جەنگی ئەواندا گرت و زەنگییەکان شڕ و تێکشکاو گەڕانەوە. عەلی کوڕی ئەبان ساحەبی زەنجی لەدواهاتەکانی ئەم جەنگە ئاگادار کردەوە. ساحەبی زەنج سەرکۆنەی کرد و وتی: بەوەرنەگرتنی بارمتەکان، کارەکەی منت بەفیڕۆدا. نامەیەکی هەڕەشە ئامێزی بۆ محەممەد نووسی. محەممەد ترسا و نامەیەکی بۆ ساحەبی زەنج نووسی و لەخۆبوردووی نیشاندا و ژمارەیەك لەئەسپەکانی گەڕاندەوە، وتی: بارودۆخم لەو کەسانەی ئەم ئەسپانەیان لەسوپاکەی تۆ سەندبوو، دژوار-کرد وئەسپەکانم وەرگرتەوە. محەممەد کەسی بۆ

لای بێهبود و محەممەد کوڕی یەحیای کرمانی (نزیکترین کەسەکان لەعەلی کوڕی ئەبان) نارد و بەڵێنی پارەی پێدان تا ئاشتی لەنێوان ئەو و عەلی کوڕی ئەبان و ساحەبی زەنج سەقامگیر بکەن. ئەو دوانە ئەو کارەیان کرد. ساحەبی زەنج بەو مەرجە رازی بوو کەمحەممەد لەسەر مینبەرەکەی خۆی بەناوی ساحەبی زەنج وتاری بخوێنێتەوە. ئەو دوانە محەممەدیان لەخواستەکەی ساحەبی زەنج ئاگادار کردەوە. محەممەد رازی بوو بەلاّم بەناو ساحەبی زەنجەوە وتاری نەدەخوێندەوە.

دواتر عەلی کوڕی ئەبان بۆ هێرش کردنە سەر قەلاّی مەتوس سوپای رازاندەوە و رووی کردە ئەو کەنارە بەلاّم سەرکەوتنی بەدەست نەهێنا وگەڕایەوە و سەرقاڵی دروست کردنی پەیژە و کەرەستە جەنگییەکان بوو تا بتوانێت بەسەر دیواری شارەکەدا سەرکەوێت. بەم شێوەیە خۆی بۆ گرتنی ئەو شارە ئامادە کرد. مەسروری بەلْخی لەمەبەستی ئەو ئاگادار بوویەوە. ئەو لەم کاتەدا لەدەوروبەری ئەهواز ژیانی بەسەر دەبرد. کاتێك عەلی کوڕی ئەبان بەرەو مەتوس بەرێکەوت، مەسرور هێرشی کردە سەر عەلی و پێش ئاوا بوونی هەتاو خۆی پێگەیاند لەکاتێکدا عەلی گەیشتبووە مەتوس. کاتێك چاوی زەنگییەکان بەپێشەنگی سوپاکەی مەسرور کەوت، بەقێزەونترین شێوە هەلاّتن و ئەوەی دروستیان کردبوو، بەجێیان هێشت و ژمارەیەکی زۆریان کوژران و عەلی، تێکشکاو گەڕایەوە. دوای ماوەیەك هەواڵی هاتنی موەفەقیان پێگەیشت. عەلی کوڕی ئەبان دوای گەڕانەوە لەمەتوس جەنگی نەکرد تا ئەو کاتەی موەفەق دەستی بەسەر پێنج شەممە (سوق الخمیس) بازار و تەهسادا گرت. ساحەبی زەنج نامەیەکی بۆ نووسی و هانیدا بەرەو ئوردووگاکەی ئەو بڕوات.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا لەمانگی سەفەر/ سێپتامبەر عەمرۆ کوڕی لەیس، عەبدوللە کوڕی تاهیری وەك جێگری خۆی بۆ سەقامگیر کردنی ئاسایشی بەغداد دەستنیشان کرد و موەفەق سامەرای پێ زیاد کرد و خەلاتی بۆ جێگری عەمرۆ نارد. هەروەها خەلاتی سەرۆکایەتی ئاسایشی بۆ عەمرۆ نارد.،

لەسەفەر/ سێپتامبەری ئەم ساڵە، ئەستاکین دەستی بەسەر شورتە (لەدەوروبەری سیستان) و ڕەی گرت خەتلەنخەجور فەرمانڕەوای ڕەی لەشارەکە دەرپەڕاند. دواتر ڕێگەی قەزوێنی گرتەبەر کە لەژێر فەرمانی کەیغلەغدا بوو. کەیغەلەغ ڕێگەی ئاشتی گرتەبەر و ئەستاکین ڕۆشتە ناو قەزوێن و دواتر بۆ ڕەی گەڕایەوە.

لەم ساڵەدا دەستەیەك لەسوپای ڕۆم هێرشیان کردە سەر پردی سەیهی لەکەنارەکانی ڕەبیعە و دووسەد و پەنجا کەسیان ئەسیر کرد و ئەندامی موسوڵمانانیان بڕییەوە. دانیشتوانی موسڵ و نەسیبین هێرشیان کردنەسەر و ڕۆمییەکان بۆ سەرزەمینی خۆیان گەڕانەوە.

لەم ساڵەدا باوکی ساج لەکاتی گەڕانەوە لەلەشکرگەی عەمرۆ کوڕی لەیس بۆ بەغداد، لەجوندیشاپور مرد. سلێمان کوڕی عەبدوللە کوڕی تاهیر پێش ئەو مردبوو و عەمرۆ کوڕی لەیس، ئەحمەد کوڕی عەبدولعەزیز کوڕی باوکی دۆلفی لەم ساڵەدا وەك فەرمانڕەوای ئیسفەهان و محەممەد کوڕی باوکی ساجی وەك پارێزەری ڕێگەی مەککە و حەرەمین دەستنیشان کرد.

لەم ساڵەدا ئیسحاق کوڕی کەنداج لەئەحمەد کوڕی موسا کوڕی بوغا جیابوویەوە. هۆکارەکەی ئەوە بوو کاتێك ئەحمەد ڕێگەی جەزیرەی گرتەبەر و موسا کوڕی ئوتامش فەرمانڕەوایەتی ڕەبیعەی پێبڕا، ئیسحاق کوڕی کەنداج ڕەخنەی گرت و لەسوپاکەی ئەحمەد جیابوویەوە و ڕوویکردە بەلەد و لەگەڵ کوردە یەعقوبییەکان جەنگی و شکستی پێهێنان و دەستی بەسەر سامانی ئەواندا گرت. دواتر ڕووبەڕووی موساوری خارجی بوویەوە و ئەوی کوشت. دواتر ڕێگەی موسڵی گرتەبەر و دانیشتوانەکەی بەدانی پارە ناچار کرد و بەناچاری پارەکەیان

بۆ کۆکردەوە.

لەمەعلەسایا سەرکردەیەکی گەورە بوو بەناوی عەلی کوڕی داود. ئەو وتارخوێنی خەڵکی موسڵ و بەرگری کردنی ئەوانی لەئەستۆدا بوو. کوڕی کەنداج مەبەستی ئەوانی کرد. عەلی ئەمەی بیست و لەمەلەسایا ڕۆشت و لەدیجلە گوزەری کرد و لەگەڵ حەمدان کوڕی حەمدون بۆ لای ئیسحاق کوڕی ئەیوب کوڕی ئەحمەدی تەغلەبی عەدەوی ڕۆشت. ئەم دەستەیە کۆبوونەوە و ژمارەیان گەیشتە پانزە هەزار کەس. کوڕی کەنداج لەکۆبوونەوەی ئەوان ئاگادار بوویەوە. لەبەلەد و دیجلە پەڕییەوە و لەگەڵ سێ هەزار کەس ڕووبەڕووی عەلی بوویەوە. ئەو ڕۆشتە ڕووباری ئەیوب و دوو سوپا لەکەراسا جەنگیان ئەزمون کرد ئەمڕۆ کەراسا (ڕۆژگاری نوسەر) بەتەل موسا ناو دەبەن. هەردوو سوپا ریزیان بەست. فەرماندەی باڵی چەپی سوپاکەی باوکی ئەیوب پەیامی بۆ کوڕی کەنداج نارد: من لەباڵی چەپی سوپاکەدام، هێرش بکەسەر من و شکستم پێ بێنە (بەمەبەستی پەیمان شکێنی لەگەڵ کوڕی ئەیوب). کوڕی کەنداج ئەو کارەی کرد و باڵی چەپی سوپاکەی ئەیووبی تێکشکاند وکەسانی دیکە هەلاتن. حەمدان کوڕی حەمدون و عەلی کوڕی داود بەرەو نەیشابور ڕۆشتن و کوڕی ئەیوب ڕێگەی نەسیبینی گرتەبەر. کوڕی کەنداج، شوێنپێی کوڕی ئەیوبی هەڵگرت و کوڕی ئەیوب لەنەسیبینەوە ڕێگەی ئامەدی (دیاربەکر) گرتەبەر و کوڕی کەنداج دەستی بەسەر نەسیبین و سەرزەمینی ڕەبیعەدا گرت. کوڕی ئەیوب لەعیسا کوڕی شەیخی شەیانی لەئامەدا داوای پەنای کرد و عیسا پەنایدا. کوڕی ئەیوب لەباوکی موعز کوڕی موسا کوڕی زورارە لەئەرزەن داوای هاوکاری کرد و ئەویش هاوکاری کرد. کوڕی شەیخ و کوڕی زورارە و کەسانی دیکە دەیانویست دووسەد هەزار دینار بەکوڕی کەنداج بدەن تا ئەوان وەك فەرمانڕەوای سنورەکەیان دیاری بکات بەلاّم ئەو ڕازی نەبوو. لەبەر ئەمە ئەوان بۆ جەنگ دژی ئەو یەکیان گرت. کوڕی کەنداج کاتێك ئەمەی بینی، بەداوای ئەوان ڕازی بوو و چاوپۆشی لێکردن و ئەوانیش بۆ سنوری خۆیان گەڕانەوە.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی عەبدولڕەحمان فەرمانیدا لەشاری کوردوبا

(قورتەبە) کەشتی دروست بکەن. کەشتییەکانیان دروست کرد و خستیانە ناو دەریای موحیت (ئۆقیانوس). بزوێنەری بۆ ئەو کارە ئەوە بوو پێیان وت جەلیقییە (گالیسیا) لەلای ئۆقیانوسەوە هیچ ڕێگرێکی نییە و زاڵبوون بەسەر ئەو سەرزەمینە لەو دەڤەرەوە زۆر ئاسانە. لەبەر ئەمە فەرمانی دروست کردنی کەشتییەکانی دەرکرد. کاتێك لەدروست کردنی کەشتییەکان تەواو بوو، خواردەمەنی لەکەشتییەکان بار کرد و ڕەوانەی ئوقیانوسی کردن. کاتێك مەلەوانان و توێشووەکان لەناو کەشتییەکاندا جێگەیان گرت، کەشتییەکان شکان و تەنیا ژمارەیەکی کەمیان مایەوە.

لەم ساڵەدا کەشتییە جەنگییەکانی موسوڵمانان لەگەڵ کەشتییە جەنگییەکانی ڕۆم لەسیسل، جەنگان و شەڕێکی قورس لەناو ئەواندا دەستی پێکرد. ڕۆمییەکان بەسەر موسوڵمانان زاڵبوون و ئەوەی لەموسوڵمانان ڕزگاری بوو، بەرەو شاری بەلەرم لەسیسل هەڵات.

لەم ساڵەدا وشکەساڵی و قاتوقڕییەکی ئەوتۆ لەئەفریقییە دەرکەوت کەخواردن بەدژواری دەست دەکەوت.

لەم ساڵەدا دانیشتوانی حیمس کارگوزارەکەی خۆیان، عیسای کەرخیان کوشت.

لەم ساڵەدا لۆلۆ کۆیلەی ئەحمەد کوڕی تولون شەوانە لەرابییەی مناڵەکانی تەمیم هێرشی کردە سەر موسا کوڕی ئوتامش لەرەئس عەین و موسای ئەسیر کرد و ڕەوانەی رەققەی کرد. دواتر لۆلۆ ڕووبەڕووی ئەحمەد کوڕی موسا کوڕی ئوتامش بوویەوە و ئەم بارە شکستی پێهێنا. سوپاکەی لۆلۆ عەرەبە بیابان نشینەکان بوون. عەرەبەکان لەبەر تەماح ڕوویان کردە ئوردووگاکەی ئەحمەد بۆ ئەوەی تالآنی بکەن. لۆلۆ بوێری زیادی کرد و هێرشی کردە ئەحمەد و شکستی پێهێنا و هەڵاتوان بۆ قرقیسیا هەڵاتن ولەوێوە ڕێگەی بەغداد و سامەرایان گرتەبەر. پێشتر وتمان وەك مێژوو نوسانی میسر دەڵێن، ئەو کەسەی موسای ئەسیر کرد کەسێك جگە لەلۆلۆ بوو.

لەم ساڵەدا لەنێوان ئەحمەد کوڕی عەبدولعەزیز و بەکتەمەر جەنگ ڕوویدا و

بەکتەمەر شکستی خوارد و بۆ بەغداد هەڵات.

هەروەها لەم ساڵەدا خوجوستانی بەشێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو هێرشی کردە سەر حەسەن کوڕی زەید لەجورجان. حەسەن شکستی خوارد و بۆ ئامول هەڵات و خوجوستانی دەستی بەسەر جورجان و دەوروبەری تەبەرستاندا گرت. کاتێك حەسەن (پێش ئەم جەنگە) لەتەبەرستان هێرشی کردە سەر جورجان، حەسەن کوڕی محەممەد کوڕی جەعفەر کوڕی عەبدوللە کوڕی حسەین ئەسغەری عەقیقی وەك جێگری خۆی لەساری دەستنیشان کرد. کاتێك خوجوستانی، شکستی بەحەسەن کوڕی زەید هێنا، عەقیقی لەساری وای نیشاندا کەحەسەن کوژراوە و پێشنیاری بەستنی بەیعەتی خۆی بەخەڵکان کرد و دەستەیەك دەستی بەیعەتیان بۆ درێژ کرد بەلاّم حەسەن کوڕی زەید هات ودژی ئەو جەنگی و شکستی پێهێنا و گیانی گرت.

لەم ساڵەدا لەنێوان خوجوستانی و عەمرۆ کوڕی لەیس جەنگ روویدا و بەشکستی عەمرۆ کۆتایی هات. خوجوستانی هاتە نەیشابور و کارگوزاران و شوێنکەوتەکانی عومەری لەو شارە دوور کردەوە.

لەم ساڵەدا لەنێوان عەلەوییەکان و جەعفەرییەکان لەمەدینە و دەوروبەری شەڕ هاتە ئاراوە.

لەم ساڵەدا عەرەبە بیابان نشینەکان پەردەی کەعبەیان تالاّن کرد و بەشێکی ئەم پەردەیان بردە لای ساحەبی زەنج. حاجییەکان گرفتاری دژواریەکی کوشندە بوون.

لەم ساڵەدا رۆمییەکان هێرشیان کردە سەر سەرزەمینی رەبیعە و خەڵکان خۆیان ئامادە کرد بەلاّم سەرما بەئەندازەیەك کوشندە بوو کەس نەیتوانی ملی رێگە بگرێتەبەر.

هەروەها لەم ساڵەدا سیما نوێنەری ئەحمەد کوڕی تولون لەسنورەکانی شام، لەگەڵ سێسەد سەرباز لەتەرسوس هێرشیان کردە سەر رۆم. نزیکەی چوار هەزار سەرباز لەهێرقەلە هاتنەدەر و لەنێوان دوو سوپا جەنگێکیماڵوێرانکەر روویدا و موسوڵمانان خوێنی ژمارەیەکی زۆریان ڕشت و تەنیا ژمارەیەکی کەمیان کوژرا.

لەم ساڵەدا لەمەدینەی پێغەمبەر(د.خ) لەنێوان عەلەوییەکان و جەعفەرییەکان شەڕ هاتە ئاراوە و گرانی دەستی پێکرد و چیتر خواردەمەنی بەئاسانی دەست نەدەکەوت. گرانی شارەکانی دیکە وەك حیجاز، عێراق، موسڵ، جەزیرە و شامی گرتەوە بەلاّم وەك گرانی شاری مەدینە نەبوو.

لەم ساڵەدا خەڵکان لەسەرزەمینەکانی ژێر فەرمانی خەلیفە بەسەختی ژیانیان بەسەر دەبرد چوونکە بەهۆی سەرقاڵ بوونی موەفەق بەجەنگ لەگەڵ ساحەبی زەنج و ناتەوانی موعتەمید و سەرقاڵ بوونی ئەو بەکارە ناحکومییەکان، سەرکردە و فەرماندەکان کاروبارەکانیان گرتبووە دەست و کەمتر بیریان لەئاسایش و راحەتی خەڵکان دەکردەوە و رێگەیان لەدەست درێژی کەس نەدەگرت.

لەتشرینی سانی/ شەوال/ مەی ئەم ساڵە گەرما و بەدوای گەرما، سەرمایەکی کوشندە دەستی پێکرد و ئاو بەستی.

هەروەها لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی باوکی ساج هاتە مەککە و مەخزومی رێگەی جەنگی گرتەبەر. محەممەد شکستی پێهێنا و سامانەکەی تالاّن کرد. ئەم پێشهاتە لەرۆژی ترویە (هەشتی زیحەججە) روویدا.

لەم ساڵەدا کەیغەلەغ لەکوێستانەکان (لورستان، کوردوستان، کێوی زاگرۆس) ڕۆشت و بەکتەمەر لەدینەوەر گەڕایەوە.

هارون کوڕی محەممەد کوڕی ئیسحاق کوڕی موسا کوڕی عیسای هاشمی ڕێ و رەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی شوجاع ئەبوبەکری سەلجی لەیارانی حەسەن کوڕی زیاد لۆلۆی هاوەڵی باوکی حەنیفە، کۆچی دوایی کرد.

لەم ساڵەدا ساڵح کوڕی ئەحمەد کوڕی حەنبەل کە لەساڵی ٨٤٧/٢٣٣ زایینی چاوەکانی بۆ هەمیشە بەست.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەدو شەست و حەوتی کۆچی (٨٨١ زایینی)

بەسەرهاتی زەنگییەکان

لەم ساڵەدا باوکی عەباس موەفەق دەستی بەسەر هەموو ئەوەی لەژێر دەستی سلێمان کوڕی جامیع و زەنگییەکان لەدەوروبەری دیجلە زاڵ بوو. باوکی عەباس ئەو کەسەیە دوای مەرگی موعتەمید لەسەر تەختی خەلافەت دانیشت و بەنازناوی موعتەزید باللە بەناو بانگە.

هۆکاری بزوتنەوەکەی ئەوە بوو کاتێك زەنگییەکان ڕۆشتنە واسـت و لەگەڵ دانیشتوانەکەی – بەو شێوەی ئاماژەمان پێدا– هەڵس و کەوتیان کرد، موەفەق ئاگادار بوویەوە ولەرەبیع الاخری ٢٦٦/ نۆڤەمبەری ٨٨٠ زایینی فەرمانی بەکوڕەکەیدا بەرەو ئەو ناوچەیە ئەسپ غاربدات. خۆی ماڵئاوایی لێکرد و دەهەزار سوار و پیادە و توێشوی پێویست و کەشتی و بەلەمە جەنگییەکان و گوزەرگاکانی (ئەگەری هەیە مەبەستی پردە جولاوەکان بێت) لەگەڵ نارد. ئەو هات و لەدێر عاقول دابەزی.

فەرماندەی ئەو لەهێزی دەریایی نەسیر ناسراو بەباوکی حەمزە بوو. نەسیر بۆ باوکی عەباسی نووسی کەسلێمان کوڕی جامیع لەگەڵ سوارەکان و پیادەکانی خۆی لەگەڵ کەشتی و بەلەمە جەنگییەکان هاتووە و فەرماندەی ئەوان حەیاتیە (لەمێژووی تەبەری جەبایی) و لەدوورگەی نزیك بەردەرویا دابەزیوە و سلێمان کوڕی موسای شەعرانی لەگەڵ سوار و پیادەکانی خۆی بەبەلەمە جەنگییەکان گەیشتۆتە مێعرابان. (لەمێژووی تەبەری بەنەهرابان ناوی هاتووە.)

باوکی عەباس بەرێکەوت و گەیشتە سێلح و پێشەنگەکانی خۆی ڕەوانە کرد تا لەبارودۆخی دوژمن ئاگادار ببنەوە. هەواڵنێران هاتن و ئەویان لەهاتنی زەنگییەکان و سوپای دوژمن ئاگادار کردەوە. بەپێی هەواڵەکەی ئەوان سەرەتای سوپای زەنگییەکان لەسێلح و کۆتایی سوپاکەیان لەبێستانی موسا کوڕی بوغا، لەخوارەوەی واست بوو.

هۆکاری ئامادە بوونی زەنگییەکان ئەوە بوو بەخۆیان وت: باوکی عەباس گەنجێکە و بێ ئەزموون لەجەنگ. بۆچوونی راست ئەوەیە بەهەموو هێزمانەوە هێرشی بکەینەسەر و لەیەکەم رووبەروو بوونەوە شکست بەسوپاکەی بێنن، ئەگەری هەیە بترسێت و لەئێمە دوور بکەوێتەوە. لەبەر ئەمە کۆبوونەوە و هێزەکانی خۆیان کۆکردەوە. کاتێك باوکی عەباس ئەمەی زانی، رێگەی ناوقەدبڕی گرتەبەر و سوپاکەی رووبەرووی یەکەم دەستەی زەنگییەکان بوونەوە. لەم کاتەدا سوپاکەی باوکی عەباس وای نیشاندا لەدوژمن هەڵدێت بۆ ئەوەی دوژمن چاوی تەماحیان تێببڕێت. دوژمن فریوی خوارد و شوێنیان کەوت. هاواریان لەسوپاکەی باوکی عەباس دەکرد: بیر لەسەرکردەیەکی دیکە بکەنەوە چوونکە سەرکردەکەتان سەرقاڵی راو کردنە. کاتێك لەباوکی عەباس نزیك کەوتنەوە، ئەو بەسوار و پیادەکانی خۆی هێرشی کرد و بەدەنگی بەرز بەنەسیری وت: تا کەی لەم سەگانە پاشەکشێ دەکەیت؟ نەسیر (کەوای نیشان دەدا لەدوژمن هەڵدێت)، گەڕایەوە. باوکی عەباس سوار بەلەمێکی جەنگی بوو و بەبەلەمەکان گەمارۆیان خستە سەر زەنگییەکان. زەنگییەکان هەڵاتن و ژمارەیەکی زۆریان کوژران. سوپاکەی باوکی عەباس تا گوندی عەبدوللە لەشەش فەرسەنگی گۆڕەپانی جەنگ شوێنیان کەوت. سوپاکەی باوکی عەباس پێنج کەشتی و چەندین بەلەمی جەنگی لەزەنگییەکان سەند و دەستەیەکیان ئەسیر کرد. ژمارەیەك لەزەنگییەکان داوای ئەمانیان کرد. ئەمە یەکەم سەرکەوتنی باوکی عەباس بوو.

سلێمان کوڕی جامیع بەرەو رووباری ئەمیر ڕۆشت و سلێمان کوڕی موسا خۆی بەپێنجشەممە بازار گەیاند. باوکی عەباس لەعومر، یەك فەرسەخی واست مایەوە و کەشتییەکانی چاك کردەوە و بەیانی و ئێوارێ هێرشی دەکردە سەر زەنگییەکان.

دواتر سلێمان سوپاکەی خۆی کۆکردەوە و ئەوانی ئامادە کرد و لەسێ قۆڵەوە جێگری کردن. زەنگییەکان بەخۆیان وت: ئەو گەنجێکی بێ ئەزمون و خۆپەسەندە. ئەوان بۆسەیان نایەوە. هەواڵی ئەم جموجۆڵەیان بەباوکی عەباس گەیشت. زەنگییەکان دوای بۆسە نانەوە، وشیارانە روویان کردە سوپاکەی باوکی عەباس

تا ناچاریان بکەن شوێنیان بکەون و لەم کاتەدا ئەوانەی بۆسەیان نابوویەوە، خۆیان ئاشکرا بکەن و هێرش بکەنە سەر سوپاکەی باوکی عەباس. بەڵام باوکی عەباس ڕێگەی نەدا سوپاکەی شوێنیان بکەون. زەنگییەکان کاتێك زانیان فریوەکەیان بێ ئەنجام بوو، سلێمان بەبەلەم و کەشتییە جەنگییەکان بەمەبەستی هێرش کردنە سەر سوپاکەی باوکی عەباس بەڕێکەوت. باوکی عەباس فەرمانی بەنەسیردا ئەویش بەڕێکەوێت. باوکی عەباس سوار کەشتییەکەی خۆی بەناوی غەزال بوو و دەستەیەك لەگەورەکان هاوڕێیەتیان دەکرد. فەرمانی بەسوارەکانی خۆیدا لەگەڵ ئەوان بەدرێژای بەستێن بەڕێکەون بەشێوەیەك ڕێگەی وشکانی نەما و گەیشتنە ئاو. کەشتییەکان ئەسپەکانیان لەئاو پەڕاندەوە و لەنێوان دوو سوپا جەنگێکی ماڵوێرانکەر دەستی پێکرد. زەنگییەکان شکستیان خوارد و باوکی عەباس چواردە کەشتی وەك تالاّنی دەست کەوت. سلێمان و حەیاتی زۆری نەمابوو بکوژرێن، ئەوان هەڵاتن و خۆیان گەیاندە تەهسا و هەموو شتێکیان لەدەستدا.

باوکی عەباس بۆ ئوردووگاکەی خۆی گەڕایەوە و فەرمانیدا کەشتی و بەلەمە جەنگییە تالاّن کراوەکان چاك بکەنەوە. لەناو زەنگییەکان تا بیست ڕۆژ کەس دەرنەکەوت. ئەوان لەڕێگە چاڵەکانیان هەڵکەند و سیخی ئاسنینیان لەناو چاڵەکان جێگیر کرد و بەحەسیر دایانپۆشی. جێگەکەیان بەخاك پڕ کردەوە تا ئەوانەی لەوێوە تێدەپەڕن بکەونە ناو چاڵەکە. ڕۆژێك پیاوێك لەفەرغانییەکان کەوتە ناو چاڵەکە و لێی ئاگادار بوونەوە و چیتر کەس لەو ڕێگەوە نەڕۆشت.

سلێمان داوای هاوکاری لەساحەبی زەنج کرد. ساحەبی زەنج چل بەلەمی جەنگی و کەرەستەی شەڕی بۆ هاوکاری ئەو نارد. دووبارە جەنگیان دەست پێکردەوە بەڵام نەیانتوانی لەبەرابەر باوکی عەباس خۆڕاگری بکەن. باوکی عەباس چەند بەلەمێکی بۆ جەنگی زەنگییەکان ڕەوانە کرد بەڵام زەنگییەکان تالاّنیان کرد. کاتێك باوکی عەباسیان لەم پێشهاتە ئاگادار کردەوە کەسەرقاڵی خواردن بوو. بێ ئەوەی چاوەڕوانی هاوەڵانی بکات، سوار بەلمێك بوو و کەسانی چوست و چالاك بەدوای ئەو بەڕێکەوتن. ئەو خۆی بەزەنگییەکان گەیاند و ئەوان هەڵاتن و خۆیان

هەڵدایە ناو ئاوەکە. باوکی عەباس بەلەم وکەسەکانی ناو بەلەمەکەی رزگار کرد و دەستی بەسەر سی و یەك بەلەمی زەنگییەکان گرت. باوکی عەباس لەم جەنگەدا بەرادەیەك تیری هاویشت کەپەنجەی خوێنی لێهات. کاتێك گەڕایەوە، دیاری پێشکەش بەهاوەڵانی خۆی کرد و فەرمانیدا بەلەمە تاڵان کراوەکان لەزەنگییەکان چاکبکەنەوە.

باوکی عەباس بەباشی زانی بەرەو مازوران بڕوات تا لەوێوە بگاتە حەجاجییە و رووباری ئەمیر و لەبارودۆخی ئەو ناوچانە ئاگادار ببێتەوە. ئەو نەسیری سوار یەکەم بەلەمی جەنگی کرد و خۆی لەگەڵ محەممەد کوڕی شوعەیب لەناو یەکێك لەبەلەمەکان دانیشت. باوکی عەباس هاتە مازوران و گومانی دەکرد نەسیر لەبەردەم ئەو رێگە دەبڕێت بەڵام هیچ نیشانێکی لەو نەبینی. نەسیر لەرێگەیەکی جیاواز لەرێگەی باوکی عەباس رۆشتبوو. هاوەڵانی باوکی عەباس لەدوورەوە ڕانە مەڕێکیان بینی. لەگەڵ مەلەوانەکان لەبەلەمەکان هاتنەدەر تا مەڕەکان وەك تاڵانی بگرن. بەم شێوەیە باوکی عەباس و محەممەد کوڕی شوعەیب بێ هاوەڵ مانەوە و دەستەیەك لەزەنگییەکان لەهەر دوو لای رووبار هێرشیان کردە سەر ئەم دووانە. باوکی عەباس بەهاویشتنی تیر بەرگری لەخۆی دەکرد کەزیرەك و کەشتییەکانی دیکە لەرێگەوە هاتن. باوکی عەباس بێ زیان بۆ ئوردووگاکەی گەڕایەوە. نەسیریش گەڕایەوە.

سلێمان کوڕی جامیع سوپاکەی خۆی کۆکردەوە و لەتەهسا سەنگەری گرت. شەعرانی لەپێنجشەممە بازار لەپشت دیوارەکانەوە دانیشت. ئەوان بڕێکی زۆری خواردنیان لای خۆیان کۆکردەوە و دەستەیەکی فراوانی ئەوان لەسینیە کۆبوونەوە. باوکی عەباس دەستەیەك لەشاسوارەکانی بۆ سینیە ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدان لەرێگەی وشکانییەوە بڕۆن و ئەگەر رووبار هاتە بەردەمیان، لێی بپەڕنەوە. ئەویش بەبەلەم و کەشتییەکان رووبارەکەی بڕی. کاتێك زەنگییەکان سوارەکانیان بینی، ترسان و خۆیان لەناو ئاو و کەشتییەکان شاردەوە. دوای ماوەیەك باوکی عەباس و کەشتییەکان هاتن و زەنگییەکان چیتر پەناگایان دەست نەکەوت و دەستی فەرمانبەریان درێژ کرد. دەستەیەك لەوان کوژران و

دەستەیەکیان ئەسیر و دەستەیەکیان خۆیان هەڵدایە ناو ئاوەکە. هاوەڵانی عەباس دەستیان بەسەر کەشتییە لێوانلێو لەبرنجەکان گرت و زەنگییەکان هەڵاتن و ڕێگەی تەهسا و پێنجشەممە بازاریان گرتەبەر.

باوکی عەباسی کولەنگێکی (کورکێك: جۆرێك باڵندەیە) بەتیر پێکرا و لەئوردووگای زەنگییەکان کەوتە خوار. زەنگییەکان تیرەکەیان ناسییەوە وئەمە بووە هۆی زیاتر بوونی ترسی ئەوان. باوکی عەباس دوای ئەوەی دەستی بەسەر سینیەدا گرت، بۆ ئوردووگاکەی گەڕایەوە.

باوکی عەباس ئاگادار بوویەوە سوپایەکی گەورە لەزەنگییەکان بەفەرماندەیی سابت کوڕی باوکی دۆلف و لۆلۆ، هەردووك زەنگی، بەرێکەوتوون. ئەو بۆ ڕووبەرووی ئەوان بەرێکەوت و لەبەرەبەیاندا لەنێوان دوو سوپا جەنگ ڕوویدا. ژمارەیەکی زۆر لەسەربازە زەنگییەکان و کەسانی وەك لۆلۆ کوژران وسابت ئەسیر کرا. بەڵام باوکی عەباس نەیکوشت و ئەوی تەسلیم بەیەکێك لەسەرکردەکانی کرد. ژمارەیەکی زۆر لەژنەکانیشی ڕزگار کرد و فەرمانیدا ئەوان بۆ بنەماڵەکانیان بگەڕێننەوە. ئەوەی زەنگییەکان کۆیان کردبوویەوە، دەستی بەسەردا گرت و فەرمانی بەهاوەڵانیدا بۆ ڕۆشتن بەرەو پێنجشەممە بازار کەمێك بحەوێنەوە. فەرمانی بەنەسیردا تا هاوەڵانی بۆ ڕۆشتن ئامادە بکات. نەسیر پێی وت: ڕێگەی ڕووباری پێنجشەممە بازار تەسکە و دژوارە، تۆ بمێنەرەوە و ئێمە دەڕۆین. باکوی عەباس ڕازی نەبوو. محەممەد کوڕی شوعەیب پێی وت: ئەگەر بەناچاری دەبێت بێیت کەواتە ژمارەیەکی زۆر لەکەشتییەکان لەگەڵ خۆت بێنە و لەژمارەی پیاوەکان کەم بکەرەوە چوونکە ڕووبارەکە تەسکە.

باوکی عەباس بەرێکەوت. نەسیر لەپێش ئەو بوو تا گەیشتنە لێواری ڕووباری موساور. باوکی عەباس وەستا و نەسیر لەگەڵ پانزە کەشتی ڕۆشتە ڕووباری بەراتیق. ئەم ڕووبارە دەگەیشتە شەعرانی لەبازاری پێنجشەممە بازار کەپێیان دەوت مەنیفە. کاتێك نەسر لەبەرچاوی باوکی عەباس دیارنەما، دەستەیەکی فراوان لەوشکانی هێرشیان کردە سەر باوکی عەباس و ڕێگەیان نەدا بڕواتە ناو ڕووبارەکە و لەبەرەبەیانەوە تا نیمەڕۆ شەڕیان لەگەڵ کرد. ئەو لەنەسیر بێ ئاگا

بوو. زەنگییەکان دەنگیان بەرز کردەوە: نەسیرمان کوشت. باوکی عەباس خەمبار ببوو. فەرمانی بەمحەممەد کوڕی شوعەیبدا هەواڵی نەسیری بۆ بینێت. محەممەد هات و بینی نەسیر ڕۆشتە ناو ئوردووگای زەنگییەکان و ئاگری تێ بەرداوە و سەرقاڵی جەنگە. محەممەد هاتە لای باوکی عەباس و ئاگاداری کردەوە. باوکی عەباس شادمان بوو.

نەسیر ژمارەیەك لەزەنگییەکانی گرفتار کرد و خۆی گەیاندە باوکی عەباس و ئەوی لەم پێشهاتە ئاگادار کردەوە. باوکی عەباس تا ئەو کاتەی زەنگییەکان دوور کەوتنەوە، درێژەی بەجەنگدا. ئەو دەستەیەك لەکەشتییەکانی شاردەوە و فەرمانیدا تەنیا یەك ژمارەیان ئاشکرا بکرێت. زەنگییەکان چاوی تەماحیان تێبڕی و شوێنی کەوتن و خۆیان پێگەیاند. شەڕیان لەگەڵ مەلەوانەکان دەست پێکرد کە لەناکاو کەشتییەکانی دیکە دەرکەوتن. باوکی عەباس خۆی لەناو ئەم کەشتیانەدا بوو. بەم شێوەیە زەنگییەکان پرژ و بڵاو بوونەوە و باوکی عەباس دەستی بەسەر شەش بەلەمی جەنگی گرت. زەنگییەکان ترساو هەڵدەهاتن و باوکی عەباس بێ زیان بۆ ئوردووگاکەی گەڕایەوە و ڕێزی لەمەلەوانەکان گرت و پاداشتی پێ بەخشین.

گەیشتنی موەفەق بۆ جەنگ لەگەڵ زەنگییەکان و گرتنی مەنیعە

لەسەفەر/ سێپتامبەری ئەم ساڵەی، موەفەق لەبەغداد بەرەو واست بەرێکەوت و لەگەڵ زەنگییەکان جەنگی ئەزمون کرد. چۆنیەتی دوورکەوتنی ئەو لەکوڕەکەی باوکی عەباس بەدرێژای ئەم کاتە بەم شێوە بوو کەسەرقاڵی کۆکردنەوەی سوار و پیادە جەنگاوەرەکان و توێشو و خواردەمەنی بوو تا لەجەنگ لەگەڵ زەنگییەکان سەرکەوتن بەدەست بێنێت و هەموو دەرگاکان بەرووی ئەواندا دابخات و چیتر مەترسی ئەوان نەهێڵێت. بەڵام ساحەبی زەنج، پەیکی بۆ لای عەلی کوڕی ئەبانی موهەلبی نارد و فەرمانی پێدا بۆ جەنگ دژی باوکی عەباس پەیوەستی سلێمان کوڕی جامع بێت. موەفەق لەوە ترسا نەکا کوڕەکەی نەتوانێت خۆڕاگری بکات و لەبەر ئەمە لەمانگی سەفەر/ لەبەغدادەوە بەرێکەوت و لەرەبیع الاوەل/ ئۆکتۆبەر

خۆی گەیاندە واست. کوڕەکەی سەردانی کرد و لەبارودۆخی سوپا و سەرکردەکان ئاگاداری کردەوە. ئەو خەڵاتی بەباوکی عەباس بەخشی و باوکی عەباس بۆ ئوردووگاکەی خۆی لەعومر گەڕایەوە و موەفەق لەکەنار رووباری شەداد لەبەرابەر گوندی عەبدوللە ئوردووی لێدا و فەرمانی بەکوڕەکەیدا لەرۆژهەڵاتی رووباری دیجلە لەبەردوا ئوردوو لێ بدات. ئەوی وەك پێشەنگی خۆی دیاریکرد و رۆژانەی سوپاکەیدا. موەفەق فەرمانی بەمناڵەکەیدا لەگەڵ کەرەستەی جەنگ بەئەندازەی پێویست بەرەو رووباری موساور بڕوات. باوکی عەباس لەگەڵ دەستەیەك لەهاوەڵە هەڵبژێردراوەکانی ڕۆشت و موەفەق دوای ئەو بەرێکەوت و دوو رۆژ لەو شوێنە مایەوە.

دواتر موەفەق لەرۆژی سێشەممە هەشتی رەبیع الاوەل/ هەژدەی ئۆکتۆبەری ئەم ساڵە لەرێگەی پێنجشەممە بازارەوە مەبەستی شاری ڕەی کرد کەساحەبی زەنج بەمەنیعە ناوی دەبرد. کەشتییەکانی بردە رووباری موساور و سوپاکەی لەبەشی رۆژهەڵاتی ئەم رووبارە بەرەو پێش برد تا ئەوەی لەبەراتقەوە ئەوانی گەیاندە مەنیعە. لەم کاتەدا موەفەق فەرمانیدا ئەسپەکان بپەڕێننەوە و لەهەردوو لای رووباری بەراتق دایان بنێن. فەرمانی بەباوکی عەباسدا پێشڕەوی بەسوپا و کەشتییەکان بکات. باوکی عەباس ئەو کارەی کرد. زەنگییەکان ئەویان بینی و بۆ رووبەڕوو بوونەوەی ئەو پەلەیان کرد و جەنگان. لەم کاتەدا باوکی ئەحمەد موەفەق و سوپاکەی لەهەردوو لای رووبارەکەوە هێرشیان کرد. زەنگییەکان کاتێك ئەمەیان بینی هەڵاتن و بڵاوەیان لێکرد. سوپاکەی باوکی عەباس بەدیوارەکەدا سەرکەوتن و هەرکەسیان بینی، کوشتیان و ڕۆشتنە ناو شارەکە و خوێنی زۆر کەسیان ڕشت و ژمارەیەکی فراوانیان ئەسیر کرد و سامانەکانیان تاڵان کرد. شەعرانی و هاوەڵانی هەڵاتن و سوپاکەی موەفەق تا بەتائیح شوێنیان کەوتن. ژمارەیەکی زۆریان لەئاودا خنکان و ئەوانیتر پەنایان بۆ دارستانەکان برد.

باوکی ئەحمەد هەمان رۆژ بۆ لەشکرگەکەی خۆی گەڕایەوە. ئەو لەم جەنگەدا جگە لەژنە زەنگییەکان نزیکەی پێنج هەزار ژنی موسوڵمانی دیکەی ئازاد کرد. فەرمانیدا ژنەکان بپارێزن و بیانبەن بۆ واست و بیانگەڕێننەوە بۆ بنەماڵەکانیان.

ئەو بەرەبەیانی رۆژی دواتر رۆشتە ناو شارەکە و دەستی بەسەر هەموو شتێکدا گرت. سامانەکانی ئەو شارەیان کۆکردەوە. دواتر فەرمانی وێران کردنی شارەکەی دەرکرد و خەندەکەکەی بەخۆڵ داپۆشی و کەشتییەکانی سوتاند. بەرادەیەکی بێ ژمار خواردەمەنی وەك برنج و جۆی هەڵگرت و فەرمانیدا بیانفرۆشن و بۆ سوپاکەی پاشەکەوت بکەن.

سلێمان دوای هەڵاتن بەناچاری خۆی گەیاندە مەزار و لەنامەیەکدا ساحەبی زەنج لەم پێشهاتە ئاگادار کردەوە. لەکاتی گەیشتنی نامەکە ساحەبی زەنج سەرقاڵی قسە کردن بوو. کاتێك نامەکەی خوێندەوە، گرفتاری سکچوون بوو و بەردەوام خۆی دەگەیاندە سەر ئاو. دواتر نامەیەکی بۆ سلێمان کوڕی جامیع نووسی و لەو بەلاّی بەسەر شەعرانی هاتبوو، بێ بەری کرد و پێشنیاری وشیاری پێکرد.

موەفەق دوو رۆژ لەکەنار رووباری موساور مایەوە تا لەباروودۆخی شەعرانی و سلێمان ئاگادار ببێتەوە. کەسێك ئاگاداری کردەوە کەسلێمان کوڕی جامیع لەجەوانیتە. موەفەق سوپای بردە پێش و خۆی گەیاندە سینیە. فەرمانی بەباوکی عەباسی کوڕیدا بەشێوەیەکی نهێنی لەگەڵ کەشتی و بەلەمە جەنگییەکان بەرێکەوێت. باوکی عەباس خۆی گەیاندە جەوانیت بەلاّم سلێمانی لەوێ نەبینی. لەوێ زەنگییەکانی لەگەڵ دوو سەرکردە بینی کەسلێمان کوڕی جامیع بۆ پاراستنی خواردەمەنییەکان لەوێ دایبنابوون. باوکی عەباس لەگەڵیان جەنگی و جەنگەکە درێژەی کێشا و تاریکی شەو ئەوانی لەیەك جیا کردەوە. پیاوێك لەزەنگییەکان داوای ئەمانی لەباوکی عەباس کرد. باکوی عەباس سەبارەت بەسلێمان کوڕی جامیع پرسیاری لێکرد. ئەو بەباوکی عەباسی وت کەسلێمان لەتەهسا نیشتەجێیە و لەشوێنێك ژیان بەسەردەبات بەناوی مەنسورە. باوکی عەباس، باوکی ئاگادار کردەوە. موەفەق فەرمانی پێدا بەدوای ئەودا بێت. موەفەق خۆی گەیاندە بردوا و لەوێ مایەوە تا باروودۆخی خۆی سامان بدات و نیازەکانی خۆی و سوپاکەی دابین بکات. لەو شوێنە کەرەستە بۆ بەستنی رووبار و تەخت کردنی جادەی ئامادە کرد و فوراجی تورکی وەك کارگوزاری بوردوا دەستنیشان

کرد.

زاڵبوونی موەفەق لەتەهسا

کاتێك موەفەق نیازەکانی خۆی بەراوەردە کرد لەبیستی رەبیع الاخری٢٦٧/ بیست و نۆی نۆڤەمبەری ٨٨١ زایینی لەبوردوا بەرەو تەهسان بەرێکەوت. ئەو لەگەڵ سوارەکانی خۆی سوار لەسەر ئەسپ رێگەی بڕی. کەشتییەکانیش بەرێکەوتبوون تا ئەوەی لەگوندی جوزیە ئوردووی لێدان و پردی هەڵبەست. سەرەتا سوارەکانی پەڕاندەوە و دواتر خۆی بەدوای ئەواندا گوزەری کرد. ڕۆشت و لەدوو میلی تەهسا ئوردووی لێدا و دوو رۆژ لەوێ مایەوە.

لەم کاتەدا بارانێکی سەخت دەستی بەبارین کرد و بووە لەمپەری دەستپێکردنی جەنگ. دواتر موەفەق سوار ئەسپەکەی خۆی بوو تا شوێنێك بۆ جەنگ بدۆزێتەوە. لەدیواری ئەو شوێنە نزیك کەوتەوە کەسلێمان بەمەنسورە ناوی دەبرد. لەناکاو ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکان هێرشیان کردەسەر و ژمارەیەکیش کەخۆیان شاردبوویەوە، لەحەشارگەکانیان هاتنەدەر و ئاگری جەنگ بڵێسەی سەند. دەستەیەك لەسوارەکانی موەفەق پیادە جەنگان تا ئەوەی توانیان خۆیان لەم گێژاوە رزگار بکەن. ژمارەیەك لەکۆیلەکانی موەفەق ئەسیر کران. باوکی عەباس کوڕی موەفەق، تیرێکی لەئەحمەد کوڕی هیندی حەیامی دا و لەمێشکی چەقی. ئەو کەوتە سەرزەوی و جەنازەکەیان بردە لای ساحەبی زەنج. ساحەبی زەنج نوێژی لەسەر خوێند. مەرگی ئەو بۆ ساحەبی زەنج دژوار بوو چوونکە یەکێك لەگەورەترین هاوەڵانی ئەو هەژمار دەکرا و بەبوونی ئەو پێویستی بەکەسانی دیکە نەدەما.

موەفەق لەکاتی ئاوابوونی هەتاو بۆ ئوردووگاکەی گەڕایەوە و فەرمانی بەسوپاکەیدا بەردەوام پاسەوانی بدەن و بۆ جەنگ ئامادە بن. رۆژی دواتر، بیست و حەوتی رەبیع الاخر/ حەوتی دێسامبەر لەبەرەبەیاندا موەفەق سوپاکەی کۆکردەوە و بۆ چەندین دەستە دابەش کرد. دەستەیەکی سوار ئەسپ کرد و دەستەیەکی پیادە. فەرمانی بەکەشتی و بەلەمە جەنگییەکاندا بەرەو رووبارێك

پێشڕەوی بکەن کە لەشوێنی مانەوەی سلێمان نزیك دەبوونەوە. ئەم رووبارە بەمونزەر ناسرا بوو. سوپاکەی لەو شوێنانەدا جێگیر کرد کەترسی هێرش کردنی دوژمنی لەسەر بوو. دواتر لەئەسپەکەی دابەزی و چوار رەکعەت نوێژی خوێند و داوای هاوکاری لەخواوەند کرد. دواتر شمشێری بەست و فەرمانی بەباوکی عەباسی کوڕیدا بەرەو دیوارەکە پێشڕەوی بکات. باوکی عەباس پێشڕەوی کرد. بینی لەدەوری دیوارەکە خەندەکیان هەڵکەندووە و رێگەی نەدا سوپاکەی پێشڕەوی بکات. دواتر سەرکردەکان سەربازەکانیان هاندا و خۆیان لەئەسپەکان دابەزین و خەندەکەکەیان گرت و گوزەریان کرد. زەنگییەکان کاتێك چالاکی ئەوانیان بینی، هەڵاتن. هاوەڵانی عەباس شوێنیان کەوتن و ڕۆشتنە ناو شوێنی مانەوەی سلێمان. زەنگییەکان بەدروست کردنی پێنج خەندەك ئەو شوێنەیان دەپاراست و لەبەرابەر هەر خەندەکێك دیوارێکیان دروست کردبوو. ئەوان لەبەرابەر هەر دیوار و خەندەکێك خۆڕاگرییان دەکرد بەڵام هاوەڵانی باوکی عەباس لەناویان بردن. کەشتی و بەلەمە جەنگییەکانی موەفەق گەیشتن و هەموو بەلەم و کەشتییەکانیان لەناو برد. ئەوان هەر کەسێکیان لەم و لای رووبار دەبینی، دەیانکوشت یا ئەسیریان دەکرد بەشێوەیەك هەموان ئەو ناوچەیان چۆڵ کرد. پانتایی ئاوەدانی ئەو ناوچەیە یەك فەرسەنگ بوو.

موەفەق بارودۆخی گرتەدەست و سلێمان کوڕی جامیع و دەستەیەك لەهاوەڵانی ئەو هەڵاتن و ژمارەیەکی زۆریان کوژرا یا ئەسیر کرا. باوکی ئەحمەد لەژن و منداڵەکانی خەڵکی واست، کوفە و گوندەکانی دەوروبەر نزیکەی بیست هەزار کەسی رزگار کرد و فەرمانیدا ئەوان بۆ واست ببەن و تەسلیم بەبنەماڵەکانیان بکەنەوە. ئەو هەموو سامان و پاشەکەوتەکانی ئەو ناوچەی هەڵگرت و فەرمانیدا بۆ هەزینەی سوپاکە پاشەکەوتی بکەن. ژمارەیەك لەژن و منداڵەکانی سلێمانی ئەسیر کرد و هەموو هاوەڵە ئەسیرەکانی موەفەق رزگاریان بوو. دەستەیەك لەزەنگییەکان پەنایان بۆ دارستانەکان برد. فەرمانیدا شوێنیان بکەون. حەفدە رۆژ لەوێ مایەوە و دیواری شارەکەی رووخاند و خەندەکەکانی پڕکردەوە. هەر کەسێك زەنگییەکی دەهێنا، خەڵات دەکرا و هەر کاتێك زەنگییەکیان دەبردە لای، لێی

خۆش دەبوو و تەسلیم بەیەکێك لەسەرکردەکان یا کۆیلەکانی دەکرد تا بەمشێوەیە دڵنەواییان بکات.

سوپایەکی بەدوای سلێمان کوڕی جامیع ڕەوانە کرد و ئەوان تا دیجلەی عەورا ڕۆشتنە پێش بەڵام نەیانتوانی بیگرن. باوکی ئەحمەد فەرمانی بەزیرەکدا لەتەهسا بمێنێتەوە تا دانیشتوانی ئەم ناوچەیە بگەڕێنەوە و ئاسوودە بن.

ڕۆشتنی موەفەق بۆ ئەهواز و ڕۆشتنەدەرەوەی زەنگییەکان لەو شارە

کاتێك باوکی ئەحمەد موەفەق دەستی بەسەر مەنسورەدا گرت، ڕووی کردە ئەهواز تا بارودۆخی ئەو سەرزەمینە سەقامگیر بکات و زەنگییەکان لەو شارە دەرپەڕێنێت. ئەو فەرمانی بەباوکی عەباسدا پێش ئەو بەرێکەوێت و ڕێگە بۆ سوپاکەی خۆش بکات. هارونی کوڕی وەك فەرماندەی پادگانەکە دیاریکرد. لەم کاتەدا زیرەك هاتە لای موەفەق و ئەوی لەگەڕانەوەی دانیشتوانی تەهسا ئاگادار کردەوە. زەیرەك ئەمانی پێ بەخشیبوون. موەفەق فەرمانیدا هێزەکان بەفەرماندەیی نەسیر سوار کەشتی و بەلەمەکان بن و شوێن هەڵاتووە زەنگییەکان بکەون و ڕووبەڕوویان ببنەوە و لەپێشڕەوی کردن بەردەوام بن تا دەگەنە شاری ساحەبی زەنج لەرووباری باوکی خەسیب. زیرەك بەرێکەوت.

موەفەق لەسەرەتای جومادی الاخر/ حەوتی ژانویە لەواست بەرەو شوش بەرێکەوت و مەسروری فەرمانڕەوای ئەو شارەی بۆ لای خۆی بانگ کرد.

ساحەبی زەنج کە لەچۆنیەتی هەڵس و کەوتی موەفەق لەگەڵ سلێمان و زەنگییەکان ئاگادار بوو ترسا موەفەق بیر لەهێرش کردنە سەر خۆی بکاتەوە چوونکە شوێنکەوتەکانی لەدەورووبەری ئەو بڵاو ببونەوە. نامەی بۆ عەلی کوڕی ئەبان نووسی و داوای لێکرد پەیوەستی ببێت. عەلی کوڕی ئەبان لەگەڵ سی هەزار سەرباز لەئەهواز بوو، خۆرادەمەنی و چوارپێ و شتەکانی دیکەی بەجێهێشت و محەممەد کوڕی یەحیای کەرنبائی وەك جێگری خۆی دانان و بۆ لای ساحەبی زەنج بەرێکەوت بەڵام محەممەدیش نەیتوانی بمێنێتەوە و بەناچاری دوای عەلی بەرێکەوت. بەم شێوەیە شارەکە کەوتە دەستی موەفەق و هێزەکانی زیادیان کرد.

ساحەبی زەنج بێهبود کوڕی عەبدوەهابی بانگ کرد. ئەو کاروباری فیدەم، یاسیان و دەوروبەرکانی بەڕێوەدەبرد. بێهبود ئەوەی پاشەکەوتی کردبوو، بەجێیهێیشت و بۆ پەیوەست بوون بەساحەبی زەنج بەرێکەوت. موەفەق دەستی بەسەر سامانی ئەویشدا گرت و بەم شێوەیە بۆ جەنگ لەگەڵ ساحەبی زەنج، هێزێکی فراوانتری کەوتە بەردەست.

کاتێك عەلی کوڕی ئەبان ئەهوازی بەجێهێشت، نزیکەی هەزار کەس لەهاوەڵانی لەو شارە بەجێهێشت. ئەم دەستەیە کەسیان بۆ لای موەفەق نارد و داوای ئەمانیان کرد. موەفەق ئەمانی پێ بەخشین. ئەوان هاتنە لای موەفەق و ئەو، رۆژانەی بۆ دیاریکردن. دواتر لەشوشەوە بەرەو شوشتەر و جوندیشاپور بەرێکەوت و باجی کۆکردەوە. موەفەق پەیکی بۆ لای محەممەد کوڕی عوبەیداللەی کوردی نارد و ئەمانی پێ بەخشی و لەهەموو تاوانەکانی چاوی پۆشی. موەفەق داوای سامان و سوپای لێکرد. کوردی هاتە لای موەفەق و ئەو، ڕێزی لێگرت.

دواتر ڕێگەی عەسکەر موکەرەمی گرتەبەر و خۆی گەیاندە ئەهواز و لەوێوە بەرەو ڕووباری موبارەك لەفوراتی بەسرە ڕۆشت. نامەی بۆ هارونی کوڕی نووسی تا لەگەڵ هەموو سوپاکەی ژێر دەستی بەرەو ڕووباری موبارەك بەرێکەوێت. ئەو لەنیوەی ڕەجەب/ بیستی فەوریە، سوپاکەی لەوێ بینی.

کاتێك موەفەق فەرمانی بەزیرەك و نەسیردا شوێنپێی زەنگییەکان هەڵبگرن، هەدووکیان خۆیان گەیاندە ئۆبولە. پیاوێك لەزەنگییەکان داوای ئەمانی کرد و ئەوانی ئاگادار کردەوە کەساحەبی زەنج ژمارەیەکی زۆر کەشتی و بەلەمی جەنگی بەمەبەستی هێرش کردنە سەر ئەوان بۆ ڕووباری دیجلە ناردووە . بەپێی وتەکانی ئەم پیاوە زەنگییەکان دەیانویست خۆیان بەئوردووگای نەسیر لەڕووباری مەرئەت بگەیێنن. نەسیر کاتێك هەواڵەکەی پێگەیشت، لەئوبولەوە بەرو ئوردووگاکەی گەڕایەوە و زیرەك لەرێگەیەکی دیکەوە ڕۆشت. ئەمە ئەو ڕێگە بوو زیرەك گومانی دەکرد زەنگییەکان لەوێوە هێرش دەکەنە سەر ئوردووگاکەی نەسیر. زیرەك لەرێگە ڕووبەڕوویان بوویەوە و سەرکەوتنی بەدەست هێنا و زەنگییەکان هەڵاتن. ئەوان بۆسەیان نابوویەوە بەڵام زیرەك پێشتر لەبوونی بۆسەکان ئاگادار کرابوویەوە. تا

ئەو جێگە پێشڕەوی کرد کەئەوانەی بۆسەیان نابوویەوە، خۆیان ئاشکرا کرد. زیرەك ژمارەیەك لەوانی کوشت و ژمارەیەکی ئەسیر کرد.

لەو کەسانەی بەدەستی زیرەك گرفتار بوون، یەکیان عیسا کوڕی محەممەد کوڕی ئیبراهیمی بەسری یەکێك لەگەورەترین فەرماندەکانی سوپای زەنگییەکان بوو. زیرەك زیاتر لەسی بەلەمی جەنگی وەك تالآنی دەست کەوت. زەنگییەکان ترسان و ئۆقرەیان لیّ بڕا و نزیکەی دوو هەزار کەس لەوان داوای ئەمانیان کرد. ئەو نامەی بۆ موەفەق نووسی. موەفەق فەرمانی پێدا ئەمانیان پیّ ببەخشێت و خۆی بەمەبەستی پەیوەست بوون بەو، ڕێگەی ڕووباری موبارەك بگرێتەبەر.

موەفەق فەرمانی بەباوکی عەباسدا بۆ شەڕ لەگەلّ ساحەبی زەنج ڕێگەی ڕووباری باوکی خەسیب بگرێتەبەر. باوکی عەباس ڕۆشت و لەبەرەبەیانەوە تا نیمەڕۆ جەنگی. یەکێك لەسەرکردەکانی زەنگی و دەستەیەك بەدوای ئەو داوای ئەمانیان کرد. ئەمە پشتی ساحەبی زەنجی شکاند و باوکی عەباس سەرکەوتوو گەڕایەوە. موەفەق نامەیەکی بۆ ساحەبی زەنج نووسی و داوای لێکرد لەهەموو ئەو خوێنانەی ڕشتوویەتی، پەردەی ئەو ناموسانەی دڕیویەتی، ئەو شارانەی وێرانی کردووە، ئەو سامانانەی تالآنی کردووە و ئەوەی خۆی وەك پێغەمبەر ناساندووە، پەشیمانی دەرببڕێت و بگەڕێتەوە بۆ بارەگای یەزدان و بەئەمان ڕازی ببێت. ساحەبی زەنج نامەکەی خوێندەوە بیّ ئەوەی وەلآمی بداتەوە.

گەمارۆدانی شاری ساحەبی زەنج

کاتێك موەفەق نامەی بۆ ساحەبی زەنج نووسی و وەلآمی دەستنەکەوت، بەناو سوپاکەیدا گەڕا و کەرەستەکانی جەنگی ئامادە و سەرکردەکانی بەسەر سوپاکەیدا دابەش کرد و لەبیستی ڕەجەب/ بیست و حەوتی مارس، لەگەلّ کوڕەکەی ڕێگەی شاری ساحەبی زەنجی گرتەبەر کە بەموختارە ناوی دەبرد. کاتێك گەیشت ڕووبەڕووی دیوار و خەندك و ڕێگەی ناڕێك و دژوار بوویەوە. بەردهاوێژ و عارەبانەکان و کەوانەکان (کەوانی گەورە کەباقاچ زیّ کەی رادەکێشرا) و کەرەستەی گەورەی جەنگ کە بۆ هیچ ئەمیر وسەرکردەیەك

کۆنەکرابوویەوە، بۆ ساحەبی زەنج و لەسەر دیوار و بورجەکان دەبینرا.

کاتێك زەنگییەکان چاویان بەسوپاکەی موەفەق کەوت، بەشێوەیەك دەنگیان بەرز کردەوە زەوی لەرزی. موەفەق فەرمانی بەکوڕەکەیدا بەرەو دیواری شارەکە پێشڕەوی بکات و کەسانی سەر دیوارەکە بەتیر بکوژن. باوکی عەباس تا ئەو جێگەی کەشتییەکانی بەر بەنداوی کۆشکەکەی ساحەبی زەنج کەوت، پێشڕەوی کرد. زەنگییەکان هێرشیان کردە سەر باوکی عەباس و شوێنکەوتەکانی. بارانی تیر و بەرد بۆ سەر سوپاکەی باوکی عەباس دەستیپێکرد. بێ ئەزموونەکان لەجەنگ بەدەست بەردیان دەهاویشت.

باوکی عەباس خۆڕاگری کرد. ساحەبی زەنج و سوپاکەی خۆڕاگرییەکی ئەوتۆیان لەسوپاکەی باوکی عەباس بینی کەپێشتر لەهیچ سوپایەکیان نەبینیبوو. لەم کاتەدا موەفەق فەرمانی پاشەکشێی دەرکرد و سوپاکە گەڕایەوە. ژمارەیەك لەشەڕکەرانی دوو بەلەمی جەنگی داوای ئەمانیان کرد و موەفەق ئەمانی پێبەخشین. موەفەق بەم شەڕکەر و مەلەوانانە لەسەر بنەمای پێگەکەیان، خەڵاتی بەخشی و ئەم کارەی لەشوێنێکدا ئەنجامدا هاوەڵانی ئەوانیش ببینن. ئەمە یەکێك لەکاریگەرترین فریوەکان بوو. کەسانی دیکە کاتێك ئەمەیان بینی، خوازیاری وەرگرتنی ئەمان بوون و بۆ وەرگرتنی ئەمان، پێش یەك دەکەوتن. لەو رۆژەدا ژمارەیەکی زۆر لەهێزی دەریایی زەنگییەکان پەیوەستی سوپاکەی موەفەق بوون و موەفەق خەڵاتی بەهەموویان بەخشی.

کاتێك ساحەبی زەنج ئەم بارودۆخەی بینی، فەرمانیدا بەلەم ئاژۆکان بەرەو رووباری باوکی خەسیب بەرێکەون و پاسەوانەکانی لەو ناوچەیە دیاریکرد تا کەس لێی نەڕواتەدەر. فەرمانی بەبێهبوددا (یەکێك لەخراپترین سەرکردەکانی) بەکەشتییە جەنگییەکان هێرش بکاتە سەر باوکی عەباس. باوکی عەباس لەگەڵ کەشتییەکانی رووبەرووی بوویەوە و جەنگ دەستی پێکرد. بێهبود تا نزیك کۆشکەکەی ساحەبی زەنج پاشەکشێی کرد. خۆی بریندار بوو و چەند تیرێکی بەرکەوت و جەستەی بەهۆی بەرکەوتنی چەند بەردێکەوە بەتەواوی لاواز بوو. لەسەرەمەرگدا ئەویان بۆ رووباری خەسیب برد. سەرکردەی بوێری هاوڕێی ئەو کە

بەعومەیرە ناودەبرا، کوژرا. باوکی عەباس دەستی بەسەر کەشتییەکدا گرت و هەموو کەسەکانی ناو کەشتییەکەی کوشت و لەگەڵ هاوەڵانی بێ هیچ زیانێک گەڕایەوە. کەشتییەک بەهەموو سەرنشینەکانی ملکەچی فەرمانەکانیان بوون. باوکی عەباس ئەمانی پێبەخشین و چاکەی لەگەڵ کردن و بەبەخشینی خەڵات، قەرەبوی کردنەوە.

موەفەق لەگەڵ هاوەڵانی بۆ ئوردووگای خۆیان لەرووباری موبارەك گەڕانەوە. لەکاتی گەڕانەوە ژمارەیەکی زۆر لەزەنگییەکان داوای ئەمانیان کرد. ئەو ئەمانی پێ بەخشین و خەڵاتی کردن. ناوی ئەوانی لەپێرستی پەیوەست بووان بەباوکی عەباس نووسی. ئەو دوو رۆژ لەئوردووگاکەی مایەوە و لەبیست و چوار رەجەب/ بیست و نۆی فەوریە، رۆشتە رووباری جەتی و لەوێ ئوردووی لێدا و تا نیوەی شەعبان/ بیست و دووەمی مارس، بێ هیچ جەنگێك لەوێ مایەوە.

موەفەق لەنیوەی شەعبان/ بیست و دووی مارس ئەسپ و سوپای هەڵگرت و کەشتی و بەلەمە جەنگییەکانی ئامادە کرد. ژمارەی سەربازەکان و خۆبەخشەکانی هاورێی ئەو نزیکەی پەنجا هەزار کەس و ژمارەی هاوەڵانی ساحەبی زەنج، سێسەد هەزار کەس بوو. سوپاکەی ساحەبی زەنج یا شمشێر وەشێن بوون یا تیرهاوێژ یا رم بەدەست یا بەئەزمون لەهەڵدانی بەرد و شارەزای کەشکەنجیر. ناتەوانەکانیان سەیری جەنگیان دەکرد و بەردیان دەهاویشت و ژنەکانیش هاوکاریان دەکردن. لەم رۆژەدا باوکی ئەحمەد ئەمانی بەهەموو زەنگییەکان بەخشی جگە لەساحەبی زەنج. ئەمان نامەی لەناو کاغەزێکدا نووسی و بەتیر هاویشتی بۆ ناو زەنگییەکان. لەناو ئەمان نامەکەدا بەڵێنی چاکەی پێدابوون. ژمارەیەکی زۆر لەهاوەڵانی ساحەبی زەنج خوازیاری پەیوەست بوون بەو بوون. لەم رۆژەدا ژمارەیەکی زۆریان داوای ئەمانیا کرد. موەفەق پاداشی بەهەموویان بەخشی و لەم رۆژەدا چیتر جەنگ روونەدا.

موەفەق لەرۆژی دواتر لەرووباری جەتی کوزەری کرد و لەنزیك شاری ساحەبی زەنج ئوردووگای لێدا و سوپا و سەرکردەکانی ریزبەندی کرد. بۆ هەردەستەیەك شوێنێکی دیاریکرد تا پارێزگاری لێ بکەن. ئەو بۆ هەموو شوێنەکانی ژێر

دەسەڵاتی خۆی نامەی نووسی و فەرمانی پێدان تا ئەو جێگەی دەتوانن بەلەم و کەشتی جەنگی دروست بکەن و بەهۆیانەوە چاودێری رووبارەکانی ژێر فەرمانی خۆیان بکەن و رێگر بن لەگەیشتنی خواردەمەنی بەساحەبی زەنج. موەفەق لەشوێنەکەی خۆی ئوردووگاکەیەکی دروست کرد و بەموەفەقییە ناوی برد. فەرمانی بەکارگوزارەکانی لەوشکی و دەریادا سامان و خواردەمەنییەکان بۆ ئەو ناوچەیە رەوانە بکەن و هەر دەبیرێك کەتوانای نوسینی هەیە، رەوانەی بکەن. ئەو بۆ گەیشتنی ئەم داواکاریانە یەك مانگ چاوەروان بوو. خواردەمەنی بەردەوام بەدەستی دەگەیشت و بازرگانەکان کالآ جۆراوجۆرەکانیان بۆ گەیاندن بەموەفەقییە ئاڵ و گۆر دەکرد. لەو شارە بازارەکان دروست کرا و کەشتییەکان لەلەنگەرگەکەی لەنگەریان گرت. موەفەق مزگەوتێکی گەورەی لەو شارە بنیاتنا و فەرمانی بەخەڵکاندا لەو مزگەوتە نوێژ بخوێنن. هەموو کەرەستەکانی ئاسوودەی لەم شارە ئامادە کرا و ئەو کالآنەی تیا دەست دەکەوت کە لەهیچ کام لەشارە کۆنەکان نەدەبینرا. پارەکان لەم شارەدا کەڵەکە بوون و رۆژانەکان لەکاتی خۆیدا دەدران.

دەستەیەك لەزەنگییەکان بەشێك لەئوردووگاکەی نەسیریان تالآن کرد و پەلاماریاندا.

موەفەق فەرمانی بەنەسیردا ئوردووگاکەی خۆی کۆبکاتەوە و بیپارێزێت. هەروەها فەرمانی بەباوکی عەباسی کوریدا هێرش بکاتە سەر زەنگییەکانی دەرەوەی شارەکە. باوکی عەباس هێرشی کردەسەریان و ژمارەیەکی زۆری لێ کوشتن و سامانەکانی تالآن کرد. دەستەیەك لەوان داوای ئەمانیان کرد. باوکی عەباس ئەمانی پێ بەخشین و خەلآتی کردن. باوکی ئەحمەد بەبەخشش وپارە بەو کەسانەی پەیوەستی دەبوون، فێڵی لەساحەبی زەنج دەکرد و کەسانی دیکەی ناکاوگیر و تەنگی پێ هەڵدەچنین.

کاروانێك لەئەهوازەوە هات و بێهبود (سەرکردەی زەنگی) لەگەڵ بەلەمە جەنگییەکان بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشی کردەسەر و تالآنی کرد. ئەمە بۆ موەفەق دژوار بوو و قەرەبووی زیان لێکەوتووانی کردەوە و فەرمانیدا کەشتییە جەنگییەکان لەناو رووبارەکان جێگیر بکەن و کاری پاراستنی رووبارەکان و

کەشتییەکانی بەباوکی عەباس سپارد.

لەرەمەزان/ ئاوریلی ئەم ساڵە دەستەیەك لەهاوەڵانی ساحەبی زەنج مەبەستی جەنگ لەگەڵ نەسیریان کرد. خەڵکان ئاگادار بوونەوە و هێرشیان کردە سەریان و دەریانپەڕاندن و هیوای ئەوانیان کردە بڵقی سەر ئاو. خەڵکان سەندەلی زەنگییان گرت. سەندەل ئەو کەسەیە بوو سەرپۆشی لەسەر ژنە موسوڵمانەکان هەڵدەگرت و هاوشێوەی کۆیلە هەڵس و کەوتی لەگەڵ دەکردن. کاتێك ئەویان هێنا، موەفەق فەرمانی تیربارانی ئەوی دەرکرد و بەم شێوەی کوشتیان.

ژمارەیەك لەزەنگییەکان داوای ئەمانیان لەموەفەق کرد. ژمارەی ئەو کەسانەی خوازیاری ئەمان بوون لەکۆتایی رەمەزان/ پێنجی مەی دەگەیشتە پەنجا هەزار کەس.

لەشەوال/ جونی ئەم ساڵە ساحەبی زەنج لەسوپاکەی خۆی پێنج هەزار جەنگاوەری بوێر و سەرکردەی هەڵبژارد و فەرمانی بەعەلی کوڕی ئەباندا بۆ سەرکوت کردنی ئوردووگاکەی موەفەق بەرێکەوێت. لەناو ئەم سوپایە دووسەد سەرکردە دەبینرا. ئەوان شەوانە رێگەی خۆیان کردەوە و لەکۆتایی دارستانەکانی خورما خۆیان حەشاردا. ساحەبی زەنج فەرمانی پێدابوون ئەو کاتەی سەرکردەکان لەپێشەوە سەرقاڵی جەنگ لەگەڵ سوپاکەی موەفەقەن، کاتێك هێرش بکەنە سەر ئوردووگاکەی موەفەق کەسوپاکەی سەرقاڵی جەنگ لەگەڵ ئەو سەربازانەن کە لەبەردەم ئەوان دەجەنگن و بەشێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو هێرش بکەنە سەریان. یەکێك لەمەلەوانەکانی ساحەبی زەنج داوای ئەمانی لەموەفەق کرد و موەفەقی لەم مەبەستە ئاگادار کردەوە. ئەو کوڕەکەی باوکی عەباسی بۆ جەنگی ئەوان و چاودێری کردنی دوژمن ڕەوانە کرد. جەنگێکی قورس روویدا و زۆربەی ئەوان ئەسیر کران و ژمارەیەکی زۆریان خنکان و ژمارەیەکیان کوژران و دەستەیەك هەڵاتن. باوکی عەباس فەرمانیدا ئەسیرەکان، سەربڕاوەکان و بەلەمە تاڵان کراوەکان لەنزیك شاری ساحەبی زەنج گوزەر بدەن بۆ ئەوەی خەڵکان بیانبینن. ئەو کارەیان کرد.

موەفەق ئاگادار بوویەوە ساحەبی زەنج بەهاوەڵانی خۆی وتووە: ئەسیرەکان

لەو کەسانە بوون کەداوای ئەمانیان کردووە و سەری براوەکان تایبەتە بەفریودراوەکان. موەفەق فەرمانیدا سەرە براوەکان بەبەرد هاوێژەکان بۆ ناو شارەکە بهاوێژن بۆ ئەوەی بناسرێنەوە. کاتێك بنەماڵەکانیان سەری ئەوانیان دۆزییەوە، شینیان کرد و درۆکەی ساحەبی زەنجیان بۆ دەرکەوت.

هەروەها لەم ساڵەدا ساحەبی زەنج فەرمانیدا کەشتییە تازەکان دروست بکەن. پەنجا کەشتی تازەیان بۆ دروست کرد و ئەو، لەناو سەرکردەکانی دابەشی کرد و فەرمانی پێدان بۆ شەڕ لەگەڵ سوپاکەی موەفەق بەرێکەون. لەم کاتەدا ژمارەی کەشتییە جەنگییەکانی موەفەق کەم بوو چوونکە ئەوەی فەرمانی دروست کردنی دابوو، هێشتا نەگەیشتبووە بەردەستی و کەشتییەکانی بۆ ناو رووبارەکان ڕەوانە کردبوو بۆ ئەوەی رێگە لەگەیشتنی خواردەمەنی بۆ شار ساحەبی زەنج بگرن. ترس کەوتە ناو دڵی سوپاکەی موەفەق بەڵام لەم کاتەدا کەشتییەکانی موەفەق دەرکەوتن. فەرمانی بەباوکی عەباسی کوڕیدا کەشتییەکان لەو شوێنانەی مەترسیان لەسەر بوو، جێگیر بکات. کاتێك باوکی عەباس کەشتییەکانی هێنا، زەنگییەکان بینیان و بۆ جەنگی ئەوان خێراییان لەخۆیان نیشاندا و کەشتییەکانی خۆیان هێنایە گۆڕەپانی جەنگ. لەم کاتەدا یەکێك لەکۆیلەکانی باوکی عەباس هێرشی کردە سەریان و شکستی بەزەنگییەکان هێنا و پاشەکشێی پێکردن. سوپای زەنگییەکان تێکشکا. ئەم کۆیلەیە تا ئەو کاتەی زەنگییەکان گەیشتنە رووباری باوکی خەسیب، شوێنیان کەوت بەڵام لەهاوەڵانی جیابوویەوە و زەنگییەکان لەپشتەوە هێرشیان کردەسەر و دوای جەنگێکی سەخت، هەموویان کوژران و زەنگییەکان سەرکەوتنیان بەدەست هێنا. بەڵام کەشتییەکانی باوکی عەباس بێ زیان گەڕانەوە و سەر لەنوێ جەنگاوەرانیان لەناو کەشتییەکان جێگیر کرد.

لەم کاتەدا کەشتییە جەنگییەکانی ساحەبی زەنج وەك هەمیشە دەرکەوتن (خواردنیان بۆ ساحەبی زەنج دەهێنا.) باوکی عەباس و سوپاکەی هێرشیان کردنەسەر و شکستیان پێهێنان و چەند کەشتییەکیان وەك تاڵانی دەست کەوت و سەرنشینەکانیان کوشت. ساحەبی زەنج دوای بینینی ئەم رووداوە چیتر مۆڵەتی

ڕۆشتنەدەرەوەی بەسوپاکەی نەدەدا. باوکی عەباس ڕێگەی نەدا خواردەمەنی بەزەنگییەکان بگات. دەنگی ئەوان بەرز بوویەوە و دەستەیەك لەسەرکردەکانیان داوای ئەمانیان کرد و پێیان بەخشرا. یەکێك لەوان محەممەد کوڕی حەرەسی قومی بوو کە لەبەرابەر سوپاکەی موەفەق پارێزگاری لە دیوارەکان دەکرد. ئەو شەوانە پەیوەستی ئوردووگاکەی موەفەق بوو. موەفەق ئەمانی پێبەخشی و خەلاّتی زۆری بەخۆی و هاوەلاّنیدا لەگەلّ ئەسپ و زێر و زیو. محەممەد مەبەستی ئەوەی کرد هاوسەرەکەی لەشاری زەنگییەکان بێنێتەدر بەلاّم نەیتوانی و ساحەبی زەنج هاوسەرەکەی گرت و فرۆشتی. لەو کەسانەی پەیوەستی موەفەق بوون یەکیان ئەحمەد یەربوعی بوو کە بەیەکێك لەبوێرترین و ئازاترین سەرکردەکانی ساحەبی زەنج هەژمار دەکرا. جگە لەم دوانە کەسانێکی زۆری دیکە پەیوەستی سوپاکەی موەفەق بوون و خەلاّتییان پیّ بەخشرا.

کاتێك خواردەمەنی و کالاّکانی دیکە بەدەستی ساحەبی زەنج نەدەگەیشت، شیبل و باوکی بەزی (لەسەرکردە باوەڕپێکراوەکانی) لەگەلّ دە هەزار کەس لەسیّ لاوە بۆ بەتیحە نارد تا هێرش بکەنە سەر موسولّمانەکان و ڕێگە نەدەن خواردەمەنی بەسوپاکەی موەفەق بگات. موەفەق، زیرەکی لەگەلّ دەستەیەك لەسوپاکەی بۆ گۆڕەپان ڕەوانە کرد. کاتێك زیرەك لەڕووباری باوکی عومر ئەوانی بینی، لەزۆری ژمارەی ئەوان ترسا و لەخواوەند پاڕایەوە و هێرشی کردە سەر دوژمن و جەنگی دەست پێکرد. خواوەند ترسی خستە دلّی دوژمنان و هەموویان تێکشکان. زیرەك ژمارەیەکی زۆری کوشت. ژمارەیەکی زۆریان کوژران و ژمارەیەکی زۆریان لەناو ئاودا خنکان و ژمارەیەکی زۆریان ئەسیر کرا و ژمارەیەکی زۆری کەشتییەکانیان تالاّن یا لەئاوەکەدا نغرۆ بوون. ئەو چوارسەد کەشتی وەك تالاّنی دەستکەوت و لەگەلّ ئەسیر و سەرە بڕاوەکان بۆ لای موەفەق گەڕایەوە.

ڕۆشتنی موەفەق بۆ شاری ساحەبی زەنج

لەبیست و شەشی زیحەججە/ بیست و حەوتی جولای موەفەق بەرەو شاری ساحەبی زەنج بەرێکەوت. بزوێنەری بۆ ئەم کارە ئەوە بوو دەستەیەك لەسەرکردەکانی ساحەبی زەنج کاتێك پەرێشانی ژمارەیەك لەهاوەڵانی خۆیان بینی کەرووبەرووی موەفەق دەبوونەوە و هەستیان بەدژواری و تاڵی گەمارۆی سەرشارەکەیان کرد و دەیانبینی ژمارەیەکی زۆر خوازیاری وەرگرتنی ئەمانن، هاتنە لای موەفەق و داوای ئەمانیان کرد.

ساحەبی زەنج کەسانێکی لەسەر ڕێگەکان دانا کەئەوکەسانەی خوازیاری وەرگرتنی ئەمان بوون دەیانتوانی بەئاسانی لەدەستی ئەوان خۆیان دەرباز بکەن. دەستەیەك لەسەرکردەکانی زەنگی پەیامیان بۆ موەفەق نارد و داوای ئەمانیان کرد و پێشنیاریان کرد سوپایەك بۆ جەنگی ساحەبی زەنج ڕەوانە بکات بۆ ئەوەی ڕێگە بۆ پەیوەست بوونی ئەوان بکرێتەوە. موەفەق فەرمانی بەباوکی عەباسی کوڕیدا بەرەو ڕووباری ڕۆژئاوا بڕوات. عەلی کوڕی ئەبان پارێزگاری لەم ڕووبارە دەکرد. باوکی عەباس لەگەڵ کەشتی و بەلەمە جەنگییەکان و پردە جولاّوەکان مەبەستی ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەوی کرد. جەنگ لەنێوان ئەو دوانە دەستی پێکرد و ئاگری شەڕ بڵێسەی سەند. باوکی عەباس سەرکەوتنی بەدەست هێنا. ساحەبی زەنج، سلێمان کوڕی جامیعی لەگەڵ ژمارەیەکی زۆر بۆ هاوکاری ئەو ڕەوانە کرد. جەنگ لەبەرەبەیان تا ئێوارێ درێژەی کێشا و دووبارە سەرکەوتن بەباوکی عەباس بڕا. ئەو دەستەی داوای ئەمانیان کردبوو و چاوەڕوانی دەرفەتی گونجاو بوون، لەم کاتەدا پەیوەستی سوپاکەی باوکی عەباس بوون.

باوکی عەباس لەشاری ساحەبی زەنج لەنزیك ڕووباری ئەتراك گوزەری کرد و لەوێ، ژمارەیەکی کەمی زەنگییەکانی بینی و چاوی تەماحی بڕییە گرفتار کردنی ئەوان. سوپاکەی باوکی عەباس مەبەستی ئەوانیان کرد و ئەمە لەکاتێکدا بوو زۆرینەی سوپاکەی باوکی عەابس گەڕابوونەوە بۆ موەفەقییە. ئەوان کەوتنە سەر

ڕێگەی زەنگییەکان. دەستەیەك لەزەنگییەکان لەدیوارەکە هاتنەخوار و دەستەیەکیان لەسەرەوەی دیوارەکە بوون. ئەوان هەرکەس لەهاوەڵانی سوپاکەی عەباسیان بینی، کوشتیان. ساحەبی زەنج کاتێك دەنگەدەنگی بیست، سوپاکەی بۆ جەنگ کۆکردەوە. باوکی عەباس کاتێك جموجۆڵی ئەوانی بینی، پەیامی بۆ موەفەق نارد بۆ ئەوەی هێزی هاوکاری بۆ ڕەوانە بکات. هەموو کەسە چالاکەکان کۆبوونەوە. ئەم دەستەیە هێرشیان کردە سەر زەنگییەکان و بەهەڵاتن ناچاریان کردن.

سلێمان کوڕی جامیع کاتێك سەرکەوتنی باوکی عەباسی بینی لەگەڵ دەستەیەکی فراوان بەرەو سەرەوەی ڕووبارەکە بەڕێکەوت و خۆی گەیاندە پشت سەری سوپاکەی باوکی عەباس. ئەمە لەکاتێکدا باوکی عەباس و سوپاکەی سەرقاڵی جەنگ لەگەڵ سوپاکەی ڕووبەڕووی خۆیان بوون. زەنگییەکان لەناکاو فوویان کرد بەکەڕەناکاندا و سوپاکەی باوکی عەباس بڵاوەیان لێکرد و هەڵاتوانی زەنگی جارێکی دیکە گەڕانەوە و دەستەیەك لەبەندەکانی موەفەقیان کوشت و دەستیان بەسەر چەند ئاڵایەکدا گرت. لەم کاتەدا باوکی عەباس بۆ هاوکاری کردنی سوپاکەی ئەسپی غاردا و بەم شێوەیە زۆرینەی ئەوان بێ زیان بۆ ئوردووگا گەڕانەوە.

زەنگییەکان فریوی ئەم سەرکەوتنەیان خوارد و ورەیان بەرز بوویەوە. موەفەق بڕیاریدا لەگەڵ هەموو سوپاکەی لەشاری زەنگییەکان گوزەر بکات. ئەو هەموو هێزەکانی خۆی کۆکردەوە و پردە جولاّ و کەشتییەکانی خۆی ئامادە و لەنێوان سوپاکەی دابەشی کرد و لەڕۆژی چوارشەممە بیست و شەشی زیحەجەجە/ بیست و حەوتی جولای هاوەڵانی خۆی لەشارەکەدا بڵاو کردەوە تا ساحەبی زەنجیش ناچار بەبڵاو کردنەوەی سوپاکەی بێت. موەفەق مەبەستی بەهێزترین شوێنی شارەکەی کرد. ساحەبی زەنج، ئەنکلای و سلێمان کوڕی جامیع و عەلی کوڕی ئەبان و کەسانی دیکەی لەگەڵ ژمارەیەکی زۆر لەبەرد هاوێژ و کەرەستەکانی جەنگ لەوێ جێگیر کردبوو.

کاتێك دوو سوپا ڕووبەڕووی یەکبوونەوە، موەفەق فەرمانی بەبەندەکانیدا لەو

شوێنە نزیك ببنەوە. رووباری ئەتراك ئەوانی لەدیوارەکە جیا دەکردەوە. ئەم رووبارە هەم پان بوو هەم ئاوەکەی خرۆشاو. هاوەڵانی موەفەق کاتێك گەیشتنە ئەو شوێنە، رێگەی ڕۆشتنیان لێ گیرا. لەم کاتەدا موەفەق فەرمانی پێدان و بۆ گوزەر کردن لەو رێگەیە هانیدان. ئەوان بەمەلە کردن رووبارەکەیان بڕی. زەنگییەکان بەکەشکەنجیر و بەردهاوێژ و تیر و وردە برد، ئەوانیان کردە نیشانە. سوپاکەی موەفەق خۆڕاگری کرد و لەرووبارەکە پەڕینەوە و خۆیان گەیاندە دیوارەکە. ئەو کرێکارانەی ئەرکی وێران کردنی دیوارەکەیان لەسەر شان بوو، هێشتا نەهاتبوون. بەندەکان بەکەرەستەکانی جەنگی خۆیان دەستیان بەوێران کردنی دیوارەکە کرد و خواوەند ئەم کارەی بۆ ئاسان کردن. ئەوان چەند پەیژەیەکیان پێبوو و بەهۆیەوە توانیان بەدیوارەکەدا سەرکەون و ئاڵایەك لەئاڵاکانی موەفەق لەسەرەوەی دیوارەکە جێگیر بکەن. زەنگییەکان بەهۆی ئەم کارەوە شڵەژان. سوپاکەی موەفەق دوای جەنگێکی گیانبڕ توانیان پارێزگاری لەم ئاڵایە بکەن. ژمارەیەکی زۆر لەهەردوو سوپا کوژران و کاتێك سوپاکەی موەفەق ڕۆشتە سەر دیوارەکە، ئەوەی بەرد هاوێژ و کەوانیان بەردەستکەوت، سوتاندیان.

باوکی عەباس مەبەستی ناوچەیەکی دیکەی کرد و عەلی کوڕی ئەبان بۆ جەنگی ئەو بەرێکەوت بەلاّم باوکی عەباس شکستی پێهێنا و ژمارەیەکی زۆر لەهاوەڵانی کوشت. عەلی خۆی رزگار کرد. سوپاکەی باوکی عەباس گەیشتنە دیوارەکە و کەلێنێکی گەورەیان تیا دروست کرد و ڕۆشتنە ناو شارکە. سلێمان کوڕی جامیع رووبەروویان بوویەوە و جەنگی لەگەڵ سوپاکەی باوکی عەبّاس ئەنجامدا و ناچاری کردن بۆ شوێنی یەکەمیان بگەڕێنەوە بەلاّم لەم کاتەدا کرێکارەکان گەیشتن و دیوارەکەیان لەچەند شوێنێکی دیکەوە وێران کرد و لەسەر خەندەکەکە پردێکیان هەڵبەست و سوپاکەی موەفەق لەو پردە گوزەریان کرد. زەنگییەکان لەو دەروازەی پەنایان بۆ بردبوو، هەڵاتن و هاوەڵانی موەفەق تا ئەو جێگەی دەیانتوانی لەزەنگییەکانیان کوشت تا ئەوەی گەیشتنە رووباری کوڕی سەمعان. ماڵی کوڕی سەمعان لەلایەن هێزەکانی موەفەقەوە دەستی بەسەردا گیرا و سوتاندیان. زەنگییەکان لەوێ رووبەرووی سوپاکەی موەفەق بوونەوە بەلاّم

شکستیان خوارد و گەڕانەوە بۆ گۆڕەپانی ساحەبی زەنج. ساحەبی زەنج لەگەڵ دەستەیەك لەوان سوار ئەسپەکەی بوو بەڵام هاوەڵانی هەڵاتن. یەکێك لەپیادەکانی موەفەق لێی نزیك کەوتەوە و بەقەڵغانەکەی لەتەوێڵی ئەسپەکەیدا. ئەم پێشهاتە لەکاتی ئاوابوونی هەتاو روویدا. موەفەق فەرمانی گەڕانەوەیدا و سوپاکەی گەڕایەوە. ژمارەیەکی زۆری سەرە براوەکانیان لەگەڵ خۆیان هێنا.

لەسەرەتای رۆژ ژمارەیەك لەسەرکردەکانی ساحەبی زەنج داوای ئەمانیان لەباوکی عەباس کرد. ئەو لەکاتی گەڕانەوە ماوەیەك خۆی دوا خست تا بەکەشتی ئەوان لەگەڵ خۆی ببات. شەو داهات و تۆفانێکی سەخت هەڵیکرد و داکشان دەستی پێکرد و ئاو دامرکایەوە و زۆربەی کەشتییەکان لەقوڕ چەقین. دەستەیەك لەزەنگییەکان هاتنەدەر و زیانیان لێدان و ژمارەیەك لەوانیان کوشت. بێهبود لەبەرابەر مەسروری بەلخی جێگیر ببوو، شەڕی دژی هاوەڵانی مەسرور دەست پێکرد و ژمارەیەکی لەوان کوشت و ئەسیری کرد و ئەمە لەجموجۆڵی هاوەڵانی موەفەقی کەم کردەوە.

بەشێك لەجەنگاوەرانی ساحەبی زەنج، بێ ئەوەی ئاوڕ بدەنەوە بەرەو رووباری ئەمیر و قێندل و ئابادان هەڵاتن. دەستەیەك لەعەرەبە بیابان نشینەکانی شوێنکەوتەی ساحەبی زەنج روویان کردە بەسرە و داوای ئەمانیان لەموەفەق کرد و پێیان بەخشرا و خەڵاتیان پێ درا و ناوی لەناو پێرستی سوپاییەکاندا نووسی. یەکێك لەو کەسانەی داوای ئەمانی کرد رەیحان کوڕی ساڵحی مەغربی لەسەرکردەکانی ساحەبی زەنج بوو. ئەو داوای ئەمانی کرد و پەیامی نارد تا موەفەق دەستەیەك بۆ ئەو شوێنەی باسی دەکات، رەوانە بکات بۆ ئەوەی خۆی و هاوەڵانی پەیوەستی موەفەق بن. موەفەق ئەو کارەی کرد. رەیحان هاتە لای موەفەق و پاداشتی پێ بەخشرا و رێزی گرت و دواتر تەسلیم بەباوکی عەباسی کرد. کەمێك دواتر دەستەیەك لەهاوەڵانی ئەو داوای ئەمانیان کرد. پەیوەست بوونی رەیحان بەموەفەق لەشەوی کۆتایی زیحەججە/ بیست و دووی جولای ئەم ساڵە روویدا.

جەنگی خەواریج لەموسڵ

لەم ساڵەدا لەنێوان هارونی خارجی و محەممەد کوڕی فەرزاد (ئەویش لەخەواریج) لەبەدرا لەدەوروبەری موسڵ جەنگ روویدا.

پێشتر لەساڵی ٢٦٣/٨٧٧ زایینی جەنگ لەنێوان هارون و محەممەدمان دوای مەرگی موساور باس کرد. لەساڵی ٢٦٧/٨٨١ زایینی لەواست، محەممەد کوڕی فەرزاد سوپاکەی خۆی کۆکردەوە و بۆ شەڕی هارون بەرێکەوت و لەواست لەنزیك موسڵ ئوردووی لێدا. ئەو سواری گا ببوو بۆ ئەوەی لەگۆڕەپانی جەنگ رانەکات و پەشمینەی لەبەر دەکرد و خۆی پینەی جل و بەرگەکانی دەگرت و بەردەوام سەرقاڵی پەرەستش و پاڕانەوە بوو و بێ راخەڕ لەسەر زەوی دادەنیشت. محەممەد کاتێك هاتە واست، سەرکردەکانی موسڵ بۆ بینینی لەدەوری کۆبوونەوە و هارون لەمەعلەسایا هێزی کۆدەکردەوە. کاتێك هارون لەڕۆشتنی محەممەد بۆ موسڵ ئاگادار بوویەوە، بۆ جەنگی ئەو بەرێکەوت. محەممەد رووبەرووی بوویەوە و هەردووك لەنزیك گوندی شەمرەخ بەیەك گەیشتن و جەنگێکی قورس کەهەم لەخۆگری شەڕی دەستەویەخە و هێرشی بەکۆمەڵ بوو، دەستی پێکرد و سەرئەنجام هارون شکستی خوارد و دووسەد کەس لەسوپاکەی کوژران کەدەستەیەك لەشاسوارە ناودارەکان لەناو کوژراوەکاندا دەبینران. هارون هەڵات و لەدیجلە پەڕییەوە و مەبەستی بیابان نشینەکانی مناڵەکانی تەغلەبی کرد. ئەوان هاوکارییان کرد و لەدەوری کۆبوونەوە. کوڕی فەرزاد بۆ شوێنەکەی خۆی گەڕایەوە. هارون رووی کردە حەدیسە و ژمارەیەکی فراوان لەدەوری کۆبوونەوە. ئەو نامەی بۆ شوێنکەوتەکانی کوڕی فەرزاد دەنووسی و دڵنەوایی و بەڵێنی چاکەی پێدەدان و بەم شێوەیە ژمارەیەکی زۆریان پەیوەستی بوون وکەس لای فەرزاد نەمایەوە مەگەر خزمەکانی لەشەمردەلیە کە لەدانیشتوانی شارەزوور بوون. هاوەڵانی کوڕی فەرزاد لێی جیابوونەوە چوونکە ژیانی لەشارەزووردا لێ دژوار

کردبوون. ئەم شارە لێوانلێبوو لەدوژمنە کوردەکان[١٣] و کەسانی دیکە. بەڵام بارودۆخی هارون و شوێنکەوتەکانی لەموسڵ سەقامگیر بوو. کاتێك هاوەڵانی فەرزاد ئەمەیان بینی، پەیوەستی هارون بوون. کوڕی فەرزاد لەکەنارەکانی شارەزوور لەگەڵ کوردە جەلالییەکان وکەسانی دیکە جەنگی و لەکۆتاییدا کوژرا و بەم شێوەیە پێشەوای خەواریج بۆ هارون مایەوە و پێگەی بەرز بوویەوە و شوێنکەوتەکانی زیادیان کرد و دەستی بەسەر گوندەکاندا گرت وکەسەکانی خۆی وەك کارگوزارەکانی دیجلە ڕەوانە کرد تا لەو کەسانەی هاتوچۆ دەکەن زەکات وەربگرن. نوێنەرەکانی ئەو لەگوندەکان دەیەکی شاماخ[١٤] یان وەردەگرت.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا کوڕی حەفسون لەکەنارەکانی ڕییە لەئاندۆلۆس لەگەڵ محەممەد کوڕی عەبدولرەحمان، فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس ڕێگەی ناسازگاری گرتەبەر. فەرمانڕەوای ئەو ناوچەیە بەسوپا ڕووبەرووی بوویەوە بەڵام شکستی خوارد و پێگەی کوڕی حەفسون بەرز بوویەوە و ناوی دەرکرد و خراپەکاران لەدەوری کۆبوونەوە. محەممەد، فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس، فەرماندەیەکی دیکەی لەگەڵ سوپایەك بۆ ئەو ناوچەیە ڕەوانە کرد و عومەر کوڕی حەفسون ڕێگەی ئاشتی گرتەبەر. فەرماندە داوای هەموو هاودەستەکانی عومەری کرد و ئەوانی کوشت و دەستەیەکی لەئاندۆلۆس دەرکرد و بەم شێوەیە ئارامی بۆ ئەو ناوچە گەڕایەوە.

لەم ساڵەدا ئەرد هەژێنێکی گەورە، شام، میسر، سەرزەمینی جەزیرە، ئەفریقییە و ئەندۆلۆسی لەرزاند. دواتریش ئەردهەژێنێکی دیکە ڕوویدا.

لەم ساڵەدا حەسەن کوڕی عەباس وەك فەرمانڕەوای سیسیل دیاری کرا و چەندین دەستەی بۆ کەنارەکان ڕەوانە کرد. ئەو ڕۆشتە قەتانییە و زەوییە کشتوکاڵییەکانی وێران و تەبەرمینی خاپور کرد و دارەکانی بڕییەوە. دواتر

---

[١٣] – لێرەدا کوردەکان کەخاوەنی سەرەکی خاکەکەن بەبێگانە و دوژمن ناو دەبرێن لەگەڵ ئەوەی کوڕی فەرزاد خۆی کورد بووە. (وەرگێڕ)

[١٤] شاماخ: دانەوێڵە (وەرگێڕ)

ڕێگەی بوقارەی گرتەبەر وزەوییە کشتوکاڵییەکانی ئەو دەڤەریشی لەناوبرد و بۆ بەلەرم گەڕایەوە. ڕۆمییەکانیش چەندین دەستەیان ڕەوانە کرد و لەرۆژگاری حەسەن کوڕی عەباس ژمارەیەکی زۆر لەموسوڵمانانیان کوشت.

هەروەها لەم ساڵەدا خەلیفە، محەممەد کوڕی عەبدوللە کوڕی تاهیر (یا محەممەد کوڕی تاهیر کوڕی عەبدوللە) و دەستەیەك لەئەندامانی بنەماڵەکەی زیندانی کرد. ئەمە دوای سەرکەوتنی خوجوستانی بەسەر عەمرۆ کوڕی لەیسدا بوو چوونکە عەمرۆ، محەممەد بەنامە نووسی بۆ خوجوستانی و حسەین کوڕی تاهیر تاوانبار کرد لەبەر ئەوەی خوجوستانی و حسین کوڕی تاهیر هەردووك ناوی محەممەد کوڕی تاهیریان لەسەر مینبەر دەبرد و لەخوراسان وتار بەناوی ئەو دەخوێندرایەوە.

لەم ساڵەدا لەنێوان کەیغلەغی تورك و هاوەڵانی ئەحمەد کوڕی عەبدولعەزیز کوڕی باوکی دۆلف شەڕ ڕوویدا و لەکۆتاییەدا سوپاکەی ئەحمەد شکستیان خوارد و کەیغەلغ تا هەمەدان ڕۆشتە پێش. دواتر ئەحمەد کوڕی عەبدولعەزیز بەو سوپایەی کۆی کردبوویەوە، دووبارە هێرشی کردەسەر و ئەم جارە کەیغلەغ هەڵات و ڕووی کردە سەیمەرە.

لەرەبیع الاخر/ نۆڤەمبەری ئەم ساڵە دایکی حەبیب کچی ڕەشید مرد.

هەروەها لەم ساڵەدا لەنێوان ئیسحاق کوڕی کونداجیق و ئیسحاق کوڕی ئەیوب و عیسا کوڕی شێخ و باوکی موغرا و حەمەدان کوڕی حەمدون و کەسانی دەوروبەریان لەهۆزی ڕەبیعە و تەغلەب و بەکر و یەمەن جەنگ رویدا و کوڕی کونداجیق تا نەسیبین پاشەکشێی پێکردن و تا ئامەد (دیاربەکر) شوێنیان کەوت و کەسی بۆ دانان تا گەمارۆ بخەنە سەر عیسا. لەنێوان ئەوان چەندین جەنگ ڕوویدا.

هەروەها لەم ساڵەدا خوجوستانی هاتە نەیشابور و عەمرۆ کوڕی لەیس و هاوەڵانی هەڵاتن. خوجوستانی بەشێوەیەکی خراپ مامڵەی لەگەڵ خەڵکی نەیشابور کرد و ماڵی موعاز کوڕی موسلیمی وێران کرد. ئەو ناوی محەممەد کوڕی تاهیری نەهێشت و هەمووانی بۆ بەیعەت لەگەڵ موعتەمید و خۆی هاندا.

لەشەوال/ مەی ئەم ساڵە، هاوەڵانی باوکی ساج لەگەڵ هەیسەمی عیجلی جەنگان و پێشەنگەکەی ئەویان کوشت و لەشکرگاکەیان تالآن کرد.

لەم ساڵەدا ئەحمەد کوڕی عەبدوڵلەی خوجوستانی مەبەستی عێراقی کرد و گەیشتە سمنان. دانیشتوانی ئەو شارە لەویێ سەنگەریان گرتبوو. ئەو بەناچاری بۆ خوراسان گەڕایەوە.

هەورەها لەم ساڵەدا ژمارەیەکی زۆر لەحاجییەکان لەبەر گەرمای تاقەت پروکێن لەرێگەی مەککە گەڕانەوە و ژمارەیەکی نەگەڕانەوە و ژمارەیەکی زۆر لەوانەی نەگەڕانەوە لەتاو بێ ئاوی و تینویەتی توانای خۆیان لەدەستدا و مردن. چوونکە بیابان بوو و ئاو دەست نەدەکەوت.

هۆزی فەزار هێرشیان کردە سەر کاروانی بازرگانەکان و فڕاندیان. گومان دەکرا حەوتسەد باری کەل و پەل بێت.

هەروەها لەم ساڵەدا تەباع لەسامەرا دوورخرایەوە.

لەم ساڵەدا خوجوستانی بەناوی خۆیەوە درەم و دیناری لێدا.

هارون کوڕی محەممەد کوڕی ئیسحاق کوڕی موسا کوڕی عیسای هاشمی رێ و رەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی حیماد کوڕی بەکر کوڕی حیماد ئەبوبەکری موقری هاورێی خەلەف کوڕی هوشام لەمانگی رەبیع الاوەل/ نۆڤەمبەر لەبەغداد، کۆچی دوای کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و شەست و هەشتی کۆچی (٨٨٢ زایینی)

بەسەرهاتی زەنگییەکان

لەموحەرەم/ ئۆگۆستی ئەم ساڵە جەعفەر کوڕی ئیبراهیم ناسراو بەسەحان لەسەرکردەکان و باوەڕپێکراوەکانی ساحەبی زەنج، پەنای بۆ موەفەق برد. ساحەبی زەنج ترسا. موەفەق پاداشتی بەجەعفەر بەخشی و ڕێزی لێگرت و سواری بەلەمێکی کرد و لەبەردەم کۆشکەکەی ساحەبی زەنج سوڕاندی. ئەو لەگەڵ هاوەڵانی قسەی کرد و ئەوانی هاندا و ئەوەی لەخراپەکاری و درۆکانی ساحەبی زەنج دەیزانی، ئەوانی لێ ئاگادار کردەوە. لەم ڕۆژەدا ژمارەیەکی دیکە لەسەرکردە و سالارەکانی ساحەبی زەنج داوای ئەمانیان کرد. موەفەق ڕێزی لەهەموویان کرد و بەم شێوەیە بەردەوام ژمارەی ئەوکەسانەی داوای ئەمانیان دەکرد، زیاد دەبوو.؟

دواتر موەفەق تا کۆتایی ڕەبیع الاخر، ئۆکتۆبەر مایەوە بۆ ئەوەی سوپاکەی بحەوێتەوە. کاتێك نیوەی ڕەبیع الاخر/ پانزەی نۆڤەمبەر دەستی پێکرد، موەفەق مەبەستی گرتنی شاری ساحەبی زەنجی کرد. سەرکردەکانی خۆی بۆ هەموو سوچ و قوڵەکان نارد. لەهەر دەستەیەك ژمارەیەك لەکرێکارەکانی جێگیر کرد تا دیواری شارەکە بروخێنن. فەرمانی بەهەمواندا دوای ڕووخاندنی دیوارەکە زیاتر پێشڕەوی نەکەن و نەڕۆنە ناو شارەکە. فەرمانی بەتیر هاوێژەکاندا بەتیر هاویشتن پشتیوانی لەوکەسانە بکەن کەسەرقاڵی وێران کردنی دیوارەکەن.. شەڕکەران لەهەموو ناوچەکانەوە هێرشیان کردە سەر شارەکە و لەدیوارەکە نزیك بوونەوە و لەچەند شوێنێکەوە ڕوخاندیان. سوپاکەی موەفەق لەم شوێنانەوە ڕۆشتنە ناو. سوپاکەی ساحەبی زەنج ڕووبەڕوویان بوویەوە بەڵام سەربازەکانی موەفەق بەهەڵاتن ناچاریان کردن و لەئەنجامی شوێنکەوتنی ئەوان تا قوڵایی شارەکە ڕۆشتنە پێش و لەڕێگە جۆراوجۆرەکانی شار، دوور لەشوێنی یەکەمی خۆیان بڵاو بوونەوە. لەسەر هەر ڕێگا هەرچییان بینی، سوتاندیان و هەرکەسیان بینی، ئەسیریان کرد. زەنگییەکان دووبارە بۆ جەنگی ئەوان خۆیان کۆ کردەوە و ئەوانەی

خۆیان شاردبوویەوە، هاتنەدەر و سەربازەکانی موەفەق سەرگەردان بوون و بەرگرییان لەخۆیان کرد و دوای ئەوەی ژمارەیەکیان لێ کوژرا، بۆ دیجلە گەڕانەوە. زەنگییەکان جل و بەرگ و کەرەستەکانی ئەوانیان تالآن کرد.

موەفەق بۆ شارەکەی خۆی گەڕایەوە و فەرمانیدا سەرپازە بەربلآوەکان کۆبکەنەوە و بۆ سەرپێچی کردنی فەرمانەکانی سەرکۆنەی کردن و فەرمانی پێدان کوژراوەکان بژمێرن تا رۆژانە بەژن و منالەکانیان بدەن. سەربازەکان ئەم کارەیان پەسەند و ورە و پشت ئەستوری ئەوان زیادی کرد.

شەڕی موعتەزید لەگەڵ عەرەبە دەشتەکییەکان

لەم سالەدا باوکی عەباس ئەحمەد کوڕی موەفەق یا هەمان موعتەزید (دوای گەیشتن بەخەلافەت) هێرشی کردە سەر دەستەیەك لەعەرەبە دەشتەکییەکان کەخواردەمەنیان بۆ سوپاکەی ساحەبی زەنج دەبرد و ژمارەیەك لەوانی کوشت و ئەوانی دیکەی ئەسیر و سامانەکانی تالآن کرد. کەسانێکی بۆ بەسرە نارد تا لەوێ بمێننەوە و رێگە نەدەن خواردەمەنی بەساحەبی زەنج بگات.

موەفەق، ڕەشیق، موالی منالەکانی عەباسی ڕەوانە کرد تا دەستەیەك لەمنالەکانی تەمیم سەرکوت بکات چوونکە خواردنیان بۆ ساحەبی زەنج دەبرد. ئەو زۆرینەی ئەم خەلکەی کوشت و ژمارەیەکی ئەسیر کرد. ئەسیر و سەرە براوەکانی بۆ موەفەقییە نارد. موەفەق فەرمانیدا ئەوان نیشانی زەنگییەکان بدەن. لەناو ئەسیرەکان دەست و پێی پیاوێکیان بڕییەوە کەبۆ گەیاندنی خواردەمەنی لەنێوان ساحەبی زەنج و عەرەبە دەشتەکییەکان نێوەنجیگەری دەکرد و دواتر فڕیاندا بۆ ناو ئوردووگاکەی ساحەبی زەنج. موەفەق فەرمانیدا ئەسیرەکان سەر ببڕن و بەمشێوەیە چیتر خواردەمەنی بەساحەبی زەنج نەدەگەیشت. ئەم گەمارۆیە بەئەندازەیەك زیانی لەزەنگییەکاندا کەهەموویان لەڕ و لاواز بوون. ئەگەر لەگرفتار یا پەنابەرێك پرسیار دەکرا لەکەیەوە نانت نەخواردووە، وەلآمی دەدایەوە، دەمێکەیە نانم نەبینیوە.

کاتێك بارودۆخ گەیشتە ئێرە، موەفەق بەباشی زانی بەردەوام هێرشیان

بکاتەسەر تا هیلاکی و زیانەکانی ئەوان زیاد بکات. لەم کاتەدا ژمارەی ئەو کەسانەی داوای ئەمانیان دەکرد، زیادی کرد و ژمارەیەکی زۆر لەساحەبی زەنج جیابوونەوە و بۆ بەدەست هێنانی توێشو و خواردن بەرەو گوندەکان و ڕێگە دووردەستەکان هەڵاتن.. ساحەبی زەنج لەهەڵاتنی ئەوان ئاگادار بوویەوە و ئەو دەستەیەك لەسەرکردە ڕەشەکانی بۆ شوێنەکانی ئەوان ڕەوانە کرد تا پێشنیاری گەڕانەوەیان پێ بکەن و هەرکەس رازی نەبوو، خوێنی بڕێژن. نێردراوان، ژمارەیەکی زۆریان کوشت و ژمارەیەکی زیاتر پەیوەستیان بوون.

کاتێك ژمارەی ئەو کەسانەی داوای ئەمانیان دەکرد، فراوان بوون، موەفەق بەناو ئەواندا گەڕا و هەرکەس لەوان هێز و وزەی زیاتری تیابوو، پەیوەستی دەستەی کۆیلەکانی خۆی کرد و هەرکەس ناتەوان یا بریندار بوو، جل و بەرگی پێ بەخشی و تیماری کرد و فەرمانی دەدا ئەو ببەنە ئوردووگای ساحەبی زەنج و بەو کەسەی دەوت تاهەمووان لەبارودۆخی خۆیان ئاگادار بکاتەوە و پێیان بڵێت هەرکەس پەیوەستی موەفەق ببێت، ڕێزی لێ دەگرن و جگە لەچاکە نابینن. بەم شێوە موەفەق بۆ دوورخستنەوەی سوپاکە لەساحەبی زەنج سەرکەوتنی بەدەست هێنا.

موەفەق و کوڕەکەی باوکی عەباس بەردەوام لەگەڵ ساحەبی زەنج دەجەنگان، هەندێ کات موەفەق هێرشی دەبرد و هەندێ کات کوڕەکەی. لەم ناوەدا باوکی عەباس بریندار بوو بەڵام چاك بوویەوە.

لەناو ئەو کەسانەی کوژران، یەکیان بێهبود کوڕی عەبدوەهاب لەسەرکردەکانی ساحەبی زەنج بوو. ئەو بەبەلەمە جەنگییەکان دەهاتەدەر و ئاڵایەکی هاوشێوەی ئاڵاکانی موەفەقی هەڵدەکرد و لەم ڕێگەوە سامانی فراوانی کۆکردەوە. جارێك ڕووبەڕووی باوکی عەباس بوویەوە و بێهبود هەڵات. ئەو جارێکی دیکە ڕۆشتەدەر و بەلەمێکی بینی کەهاوەڵانی باوکی عەباس لەناویدا بوون. چاوی تەماحی تێبڕی و مەبەستی ئەوانی کرد بەڵام سەرنشینەکانی ناو کەشتییەکە ڕووبەڕووی بوونەوە و کۆیلەیەك لەکۆیلەکانی باوکی عەباس سکی ئەوی بریندار کرد و ئەو کەوتە ناو ئاوەکە. هاوەڵانی هاوکارییان کرد و ئەویان بۆ ئوردووگاکەی ساحەبی زەنج

گەڕاندەوە بەڵام پێش ئەوەی بگاتە ئوردووگاکە مرد و خواوەند شەڕی ئەوی لەسەر موسوڵمانان کەم کردەوە.

کوشتنی یەکێك لەگەورەترین سەرکەوتنەکان بوو. ئەم بەڵایە بۆ ساحەبی زەنج و سوپاکەی دژوار و بۆ کوشتنی ئەو گریان. موەفەق لەکوژرانی ئەو ئاگادار بوویەوە و ئەو کۆیلەی بانگ کرد و پاداش و نیشانی پێ بەخشی و مووچەکەی بۆ زیاد کرد. هەروەها دیاری بەهاوەڵانی ئەو لەناو بەلەمەکە بەخشی. دواتر موەفەق دەوابنی لەهاوەڵانی ساحەبی زەنجی گرت.

بەسەرهاتی رافیع کوڕی هەرسیمە

کاتێك ئەحمەد کوڕی عەبدوڵلەی خوجوستانی لەم ساڵەدا کوژرا، هاوەڵانی بڕیاریاندا جڵەوی کارەکانی خۆیان بەرافیع کوڕی هەرسیمە بسپێرن.

رافیع لەهاوەڵانی محەممەد کوڕی تاهیر کوڕی عەبدوڵلە کوڕی تاهیر بوو. کاتێك یەعقوب کوڕی لەیس دەستی بەسەر نەیشابوردا گرت و تاهیرییەکانی لەناو برد، رافیع پەیوەستی بوو و کاتێك یەعقوب لەسیستان گەڕایەوە، رافیع هاورێیەتی دەکرد. رافیع ریشی درێژ و روخساری قێزەون و روو گرژ بوو. رۆژێك هاتە لای یەعقوب و کاتێك رۆشتەدەر، یەعقوب وتی: ئەم پیاوەم خۆش ناوێت. با پەیوەستی کەسێك بێت کەخوازیارە. رافیع ئەم قسەی بیست و لەیەعقوب جیابوویەوە و بۆ ماڵەکەی لەتەمین لەدەوروبەری بادغەیس گەڕایەوە. لەوێ مایەوە تا خوجوستانی پێشنیاری پەیوەست بوون بەخۆی پێکرد و ئەوی وەك سەرکردەی سوپاکەی دانا.

کاتێك خوجوستانی کوژرا، سوپا بۆ فەرماندەیی رافیع لەهەرات هاوهەڵوێست بوون. وەك پێشتر ئاماژەمان پێدا ئەویان کردە فەرمانڕەوای خۆیان. رافیع لەهەراتەوە هێرشی کردە سەر نەیشابور چوونکە باوکی تەڵحە کوڕی شورکەب لەجورجانەوە دەستی بەسەر ئەو شارەدا گرتبوو. رافیع لەنەیشابور گەمارۆی خستەسەر و رێگەی نەدا خواردەمەنی پێ بگات. بەم شێوەیە بەهای کاڵاکان لەنەیشابور بەرز بوویەوە. باوکی تەڵحە نەیشابوری بەجێهێشت و رافیع رۆشتە ناو

شارەکە و لەوێ مایەوە. ئەم پێشهاتە لەساڵی ٨٨٣/٢٦٩ زایینی روویدا باوکی تەڵحە روویکردە مەرو و محەممەد کوڕی موهتەدی وەك فەرمانڕەوای هەرات دیاریکرد و لەمەرو و هەرات بەناوی محەممەد کوڕی تاهیر وتاری خوێندەوە. عەمرۆ کوڕی لەیس مەبەستی باوکی تەڵحەی کرد و جەنگی هەڵگیرساند و شکستی پێهێنا. عەمرۆ مەروی بە محەممەد کوڕی سەهل کوڕی هاشم سپارد و گەڕایەوە و شورکەب (کوڕی شورکەب) بەرەو بیکەند بەڕێکەوت و داوای هاوکاری لەئیسماعیل کوڕی ئەحمەدی سامانی کرد. ئیسماعیل بەسوپایەك هاوکاری کرد. ئەو بۆ مەرو گەڕایەوە و محەممەد کوڕی سەهلی لەو شارە دەرپەڕاند و سامانی شارۆمەندانی تالآن کرد و بەناوی عەمرۆ کوڕی لەیس وتاری خوێندەوە. ئەم پێشهاتە لەشەعبانی ٢٧١/ ژانویەی ٨٨٥ زایینی روویدا.

موەفەق لەم ساڵەدا حکومەتی خوراسانی بە محەممەد کوڕی تاهیر (لەبەغداد بوو) سپارد. محەممەد، رافیع کوڕی هەرسیمەی وەك نوێنەری خۆی بۆ ئەم کەنارانە هەڵبژارد و تەنیا ماوەرا ئەلنەهری بەنەسر کوڕی ئەحمەد سپارد. نامەکانی موەفەق گەیشتە خوراسان کەعەمرۆ کوڕی لەیسی لەسەر کار لابردووە و نفرینی کردووە. رافیع بەرەو هەرات بەڕێکەوت. هەرات لەم کاتەدا لەژێر فەرمانی محەممەد کوڕی موهتەدی نوێنەری باوکی تەڵکە شورکەب بوو. یوسف کوڕی مەعبەد، محەممەد کوڕی موهتەدی کوشت و لەهەرات مایەوە. کاتێك رافیع گەیشتە هەرات، یوسف داوای ئەمانی کرد و پێی بەخشرا و لەوگوناحەی چاوی پۆشی و مەهدی کوڕی موحسنی وەك کارگوزاری هەرات دەستنیشان کرد. لەم کاتەدا رافیع داوای هاوکاری لەئیسماعیل کوڕی ئەحمەد کرد و ئەو خۆی لەگەڵ چوار هەزار شەڕکەر بۆ هاوکاری رافیع ئەسپی غاردا. رافیع، عەلی کوڕی حسەینی مەروروودی بانگ کرد. ئەو هاتە لای رافیع. ئەمانە پێکەوە هێرشیان کردە سەر شورکەب لەمەرو. جەنگیان هەڵگیرساند و شکستیان پێهێنا. ئیسماعیل لەساڵی ٨٨٦/٢٧٢ زایینی بۆ موحازل گەڕایەوە. شورکەب ڕۆشتە هەرات و لەگەڵ مەهدی یەکیگرت و رێگەی ناسازگاری لەگەڵ رافیع گرتەبەر. رافیع مەبەستی جەنگی هەردووکیانی کرد و شکستی پێهێنان. شورکەب پەیوەستی عەمرۆ کوڕی لەیس و مەهدی

لەکاوی خۆی شاردەوە بەڵام رافیع گرتی و وتی: مەرگ شیاوی تۆیە ئەی پەیمان شکێن، دواتر لێی خۆش بوو و ئازادی کرد. رافیع لەساڵی ٨٨٦/٢٧٢ زایینی رێگەی خوارەزمی گرتەبەر و باجی کۆکردەوە و بۆ نەیشابور گەڕایەوە.

رووداوەکانی ئاندۆلۆس و ئەفریقییە

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی عەبدولرەحمان، فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس، سوپایەکی بەفەرماندەیی مونزەر کوڕی بۆ جەنگی نەیاران ڕەوانە کرد. ئەو رووی کردە ساراگوزا و زەوییە کشتوکاڵییەکانی ئەو ناوچەی پێشێل و شارەکەی وێران کرد و دەستی بەسەر قەڵای وەرتەدا گرت و عەبدولواحیدی وەرتی گرت. ئەو یەکێك لەبوێرترین جەنگاوەرانی رۆژگاری خۆی بوو. دواتر رووی کردە دێری تەروجە و سەرزەمینی محەممەد کوڕی مەرکەب کوڕی موسا و بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشی کردەسەر، دواتر رووی کردە لاردە و قەرتاجەنە کەئیسماعیل کوڕی موسا لەوێ بوو. مونزەر تا ئەو کاتەی ملکەچی فەرمانەکان و ناسازگاری گرتەبەر و بارمتەکانی خۆی گەڕاندەوە، درێژەی بەجەنگدا. دواتر رووی کردە ئەنقەرە کە لەدەستی ناباوەڕاندا بوو و چەندین قەڵای ئەو ناوچەی گرت و گەڕایەوە.

لەم ساڵەدا ئیبراهیم کوڕی ئەحمەد کوڕی ئەغلەب هێرشی کردە سەر شارۆمەندانی زاب. پێشتر سەرکردەکانی ئەم شارە ڕۆشتبوونە لای ئیبراهیم. ئەو رێزی لێگرتن و خەڵاتی پێ بەخشین و سوار ئەسپی کردن بەڵام دواتر زۆربەی ئەوانی کوشت و تەنانەت لەمناڵەکانیشیان چاوی نەپۆشی و جەنازەکانی فرێدایە ناو چاڵێك.

لەم ساڵەدا کەسێك بەناوی باوکی سور هێرشی کردە سەر سیسیل (سەقەلیە). سوپایەك لەرۆمییەکان رووبەرووی بوونەوە و موسوڵمانان حەوت کەسیان لێ کوژرا و حەسەن کوڕی سیسیل لەسەر کار لابرا و محەممەد کوڕی فەزڵ جێگەی ئەوی گرتەوە و دەستە جەنگاوەرەکانی بۆ هەموو ناوچەکانی سیسیل ڕەوانە کرد و خۆی لەگەڵ سوپایەکی گەورە هێرشی کردە سەر قەتانییە و زەوییە

کشتوکاڵییەکانی ئەو ناوچەی پێشێل کرد. دواتر ڕوویکردە شەلەندییە و جەنگی لەگەڵ ئەوان ئەزمون کرد و لەکوشتنی ئەوان زێدەڕۆیی کرد. دواتر بەرەو تەبەرمین ئەسپی غاردا و زەوییە کشتوکاڵییەکانی پێشێل کرد. لەم کاتەدا مەبەستی سوپای ڕۆمی کرد. لەنێوان دوو سوپا جەنگ ڕوویدا و ڕۆمییەکان شکستیان خوارد و زۆرینەیان کوژران. ژمارەی کوژراوەکان گەیشتە سێ هەزار کەس و سەری ئەوان بۆ بەلەرم ڕەوانە کرا. دواتر موسوڵمانان هێرشیان کردە سەر قەڵایەك کەرۆمییەکان لەو نزیکانە دروستیان کردبوو و بەشاری شەهریار ناویان دەبرد. دەستیان بەسەر شارەکەدا گرت و جەنگاوەرەکانیان کوشت و دانیشتوانەکەیان گرفتار کرد.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا عەمرۆ کوڕی لەیس هێرشی کردە سەر فارس. فەرمانڕەوای فارس لەم کاتەدا محەممەد کوڕی لەیس بوو. عەمرۆ شکستی پێهێنا و ئوردووگاکەی تالآن کرد بەڵام محەممەد رزگاری بوو و عەمرۆ ڕۆشتە ئیستەخر و تالآنی کرد و کەسانێکی بەشوێن محەممەددا نارد. ئەویان گرت و ئەسیریان کرد. دواتر عەمرۆ مەبەستی شیرازی کرد و لەوێ ئوردووی لێدا.

لەرەبیع الاوەل/ سێپتامبەری ئەم ساڵە بەغداد لەرییەوە. ئەم ئەرد هەژێنە چوار هەورە بروسکەی لەگەڵدا بوو.

لەم ساڵەدا عەباس کوڕی ئەحمەد کوڕی تولون جەنگی لەگەڵ باوکی کرد. باوکی تا ئەسکەندەرییە شوێنی کەوت و سەرئەنجام ئەوی گرت و گەڕاندییەوە بۆ میسر و خۆی لەگەڵی گەڕایەوە بۆ میسر. پێشتر ئاماژەمان بەبەسەرهاتی ئەواندا.

هەروەها لەم ساڵەدا برای شورکەب هێرشی کردە سەر خوجوستانی و دایکی گرت.

لەم ساڵەدا کوڕی شیبس کوڕی حەسەن شۆڕشی کرد و عومەر کوڕی سیما فەرمانڕەوای حولوانی گرفتار کرد.

لەم ساڵەدا ئەحمەد کوڕی باوکی ئەسبەغ لای عەمرۆ کوڕی لەیس گەڕایەوە. عەمرۆ ئەوی بۆ لای ئەحمەد کوڕی عەبدولعەزیز کوڕی باوکی دۆلف ناردبوو و

ئەحمەد کوڕی باوکی ئەسبەغ، لەگەڵ پارەیەکی زۆر هات و عەمرۆ سێسەد هەزار دینار لەو پارەیەی لەگەڵ پەنجا مەن موشك و پەنجا مەن عەنبەر و دووسەد مەن عود و سێسەد جل و بەرگی بەزێرچنراو و دەفرە زێرین و زیوینەکان و چوارپێکان و بەندەکانی بەبەهای دووسەد هەزار دینار بۆ موەفەق نارد.

لەم ساڵەدا کەیغەلەغ خەلیل کوڕی رەمال وەك فەرمانڕەوای حولوان دەستنیشان کرا. ئەو بارودۆخی لەشارۆمەندانی ئەو دیارەی لەبەر هاوکاری کردنی عومەر کوڕی سیما دژوار کرد و بەگوناحی حەریرە کوڕی شیبس گرفتاری کردن چوونکە ئەوان بەڵێنی ئازادی عومەر و چاککردنی بارودۆخی کوڕی شیبسیان دابوو.

هەروەها لەم ساڵەدا لەنێوان ئەزگوتکین کوڕی ئەسکاتکین و ئەحمەد کوڕی عەبدولعەزیز کوڕی باوکی دۆلف شەڕ روویدا و ئەزکوتکین، شکستی بەئەحمەد هێنا و دەستی بەسەر شاری قومدا گرت.

هەروەها لەم ساڵەدا عەمرۆ کوڕی لەیس سەرکردەیەکی بەفەرمانی باوکی ئەحمەد (موەفەق برای خەلیفە) بۆ لای محەممەد کوڕی عوبەیدالله نارد. ئەو محەممەدی ئەسیر کرد و بردییە لای عەمرۆ.

لەزیقەعدە/ مەی ئەم ساڵە لەشام پیاوێك لەمناڵەکانی عەبدولمەلیك کوڕی ساڵحی هاشمی بەنازناوی بەکار لەنێوان سەلەمییە و حەلەب شۆڕشی کرد و پێشنیاری بەیعەتی باوکی ئەحمەد (برای موعتەمیدی) بەخەڵکان کرد. کوڕی عەباس کەلابی دژی ئەو جەنگی بەڵام شکستی خوارد. دواتر لۆلۆ نوێنەری کوڕی تولون، یوزەری سەرکردەی بەسوپایەك بۆ جەنگی عەبدولمەلیك ڕەوانە کرد و ئەو دەستی عەبدولمەلیکی کورت کردەوە.

لەم ساڵەدا لۆلۆ دژی سەروەری خۆی ئەحمەد کوڕی تولون شۆڕشی کرد.

لەزیحەججە/ جونی ئەم ساڵە ئەحمەد کوڕی عەبدوللەی خوجوستانی بەشمشێری کۆیلەکەی کوژرا.

لەم ساڵەدا هاوەڵانی باوکی ساج، محەممەد کوڕی عەلی کوڕی حەبیبی یەشکوریان لەگوندی واست کوشت و سەریان بردە بەغداد.

هەروەها لەم ساڵەدا لەمانگی زیحەججە/ جون محەممەد کوڕی کەیجور لەگەڵ عەلی کوڕی حسەینی کەفتەمەر جەنگی و کەفتەمەری ئەسیر و دواتر ئازادی کرد.

هەروەها لەم ساڵەدا باوکی موغەیرەی مەخزومی هێرشی کردە سەر مەککە. فەرمانڕەوای مەککە لەم کاتەدا هارون کوڕی محەممەدی هاشمی بوو. هارون دەستەیەکی دوو هەزار کەسی کۆکردەوە و خۆڕاگری کرد. مەخزومی ڕۆشتە عەین مەشاش و ئاوی ئەو ناوچەی وشك کرد و خواردەمەنییەکانی جەدەی تالآن کرد و ماڵی دانیشتوانەکەی سوتاند تا ئەوەی جێگەی چل درهەم نان بەیەك درهەم گەیشت.

لەم ساڵەدا پاشای ڕۆم ناسراو بەکوڕی سەقەلییە هاتەدەر و لەگەڵ خەڵکانی مەلەتیە جەنگی دەستپێکرد. خەڵکانی مەرعەش و حەدەس هاوکاری دانیشتوانی مەلەتیەیان کرد و پاشای ڕۆم شکستی خوارد.

لەم ساڵەدا فەرغانی، کارگوزاری کوڕی تولون لەسنورەکانی شام جەنگی هاوینەی ئەنجامدا و زیاتر لەدە هەزار ڕۆمی کوشت و سامانی خەڵکی تالآن کرد و هەر سەربازێك چل دیناری بەرکەوت.

هەروەها لەم ساڵەدا هارون کوڕی محەممەدی ئیسحاقی هاشمی ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا و کوڕی باوکی ساج فەرماندەیی پاسەوانەکان و ڕێگاکانی گرتەدەست.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی عەبدوللە کوڕی عەبدولحەکەمی بەسری، فەقیهی مالکی، هاوڕێی شافیعی، کۆچی دوایی کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و شەست و نۆی کۆچی (٨٨٣ زایینی)

بەسەرهاتی زەنگییەکان

لەم ساڵەدا تیرێك بەرسینەی موەفەق کەوت. چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو کاتێك بێهبود دیارنەما، ساحەبی زەنج تەماحی لەسامانەکەی کرد. ئەو دەیزانی سامانی بێهبود دووسەد هەزار دینار لەگەڵ گەوهەر و زیوە. داوای سامانی ئەوی کرد و بنەماڵەکەی گرت و هەموانی ئەشکەنجە و ماڵەکانی وێران کرد بۆ ئەوەی دەست بەسەر سامانەکەیدا بگرێت بەڵام هیچی دەست نەکەوت. ئەم کردەوە دڵی هاوەڵانی ئەوی پیس کرد و بەهەڵاتن ناچاری کردن. موەفەق فەرمانیدا لەناو هاوەڵانی بێهبود بانگی بەخشینی ئەمان بەرز بکەنەوە. هاوەڵانی بێهبود بۆ پەیوەست بوون بەموەفەق پێش یەك دەکەوتن و هەرکەس پێش دەکەوت، خەڵاتی وەردەگرت.

لەکاتی هەڵکردنی با و بەرز بوونەوەی شەپۆلەکان، ڕۆشتنی سوپاکەی موەفەق بۆ جەنگی زەنگییەکان دژوار بوو لەبەر ئەمە بڕیاریدا بۆ خۆی و هاوەڵانی لەبەشی ڕۆژئاوا جێگەیەك ئامادە بکات. فەرمانیدا دار خورماکان ببڕنەوە و شوێنێك تەخت و خەندەك و دیواری تیا دروست بکەن بۆ ئەوەی لەهێرشی لەناکاوی زەنگییەکان لەئەماندا بن. کێشکی بۆ سەرکردەکان دیاری کرد تا کرێکاران کارەکەیان تەواو بکەن.

ساحەبی زەنج و هاوەڵانی زانیان ئەگەر موەفەق لێیان نزیك ببێتەوە، دووری ڕێگە بۆ ئەوانەی خوازیاری پەیوەست بوون بەموەفەق و سوپاکەی دەبن، کەم دەبێتەوە و ترس لەناو سوپاکەی دروست دەکات و ئەندێشەکانی بەفیڕۆ دەدات. ساحەبی زەنج بڕیاریدا ڕێگە لەم کارەی موەفەق بگرێت. تا ئەو جێگەی توانی هەوڵەکانی خۆی خستەگەڕ و شەڕێکی ماڵوێرانکەری خستەگەڕ.

لەیەکێك لەڕۆژەکان بایەکی توند هەڵیکرد و سەرکردەیەك لەسەرکردەکانی موەفەق لەوانی دی جیابوویەوە. ساحەبی زەنج ئەم دەرفەتەی بەهەل زانی و

گەمارۆی خستە سەر ئەو سەرکردە و نەهێشت هاوکاری پێ بگات و هەموو سوپاکەی بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد. ئەوان لەگەڵ ئەم سەرکردە جەنگان و شکستیان پێهێنا و ژمارەیەکی زۆر لەسەربازەکانیان کوشت. کەشتییە جەنگییەکانی موەفەق لەترسی زەنگییەکان و بەردبارانی ئەوان هیچ ڕێگەیەکیان بۆ نزیك بوونەوە لەوان نەدۆزییەوە. بەم شێوەیە زەنگییەکان سەرکەوتن و ژمارەیەکی زۆریان کوشت و ئەسیر کرد و ئەگەر کەسێك ڕزگاری بوو، خۆی خستە ناو کەشتییەکە و بۆ موەفەقیبە گەڕایەوە. ئەم ڕووداوە بۆ سوپاکەی موەفەق دژوار و کارەساتبار بوو.

موەفەق دڵنیابوو بەمانەوەی لەبەشی ڕۆژئاوایی لەفێڵ و فریوی ساحەبی زەنج بەدوور نابێت و ئەوان ئەم دەرفەتە دەقۆزنەوە و ڕێگەی فرت و فێڵ دەگرنەبەر. لەلایەکی دیکە ڕووبەڕووی دژواری ڕێگە دەبێتەوە و زەنگییەکان بۆ ئەم بارودۆخە ئاشناترن و لەهاوەڵانی ئەو بوێرتر. لەبەر ئەمە چاوپۆشی لەو شوێنە کرد و مەبەستی وێران کردنی دیواری ساحەبی زەنج و فراوان کردنی ڕێگە و گوزەرگاکانی کرد و فەرمانیدا لەڕێگەی ڕووباری مەنکی هێرش بکەنە سەر دیوارەکە و بیروخێنن. خۆی لەجەنگەکەدا شمشێری دەوەشاند. شەڕ دژوار و ژمارەیەکی زۆر لەهەر دوو سوپا بریندار بوون. ئەم جەنگە چەند ڕۆژێکی خایاند.

هاوەڵانی موەفەق توانای گوزەر کردن لەدوو پردی ڕووباری مەنکییان نەبوو. بەڵام زەنگییەکان لەکاتی جەنگ لەپردەکە دەپەڕینەوە و لەپشتەوە هێرشیان دەکردە سەر هاوەڵانی موەفەق و برینداریان دەکردن. موەفەق بۆ لەناو بردنی ئەم دوو پردە بیری لەفریوێك کردەوە و فەرمانی بەسوپاکەیدا لەکاتی سەرقاڵی زەنگییەکان و دوور بوونی ئەوان لەکێشك گرتنی ئەم دوو پردە، مەبەستی وێران کردنی بکەن. فەرمانیدا مشار و تەور و کەرەستە پێویستەکان ئامادە بکەن. ئەوان لەنیمەڕۆ ڕوویان کردە پردی یەکەم.. زەنگییەکان هاتن و ڕێگەیان لێ گرتن. جەنگ ڕوویدا و زەنگییەکان شکستیان خوارد. تیرێك لەسینەی فەرمانەدەی ئەوان باوکی نەدی چەقی و هاوەڵانی موەفەق هەردوو پردەکەیان بڕی و گەڕانەوە.

موەفەق لەجەنگ دژی ساحەبی زەنج پێداگری دەکرد و هاوەڵانی تا ئەو

جێگەی توانیان دیوارەکەیان وێران کرد و ڕۆشتنە ناو شارەکە و گەیشتنە ماڵی کوڕی سەمعان و سلێمان کوڕی جامیع. هەردوو ماڵەکەیان وێران و تالاّن کرد. دواتر روویان کردە بازاری ساحەبی زەنج بەناوی مەیمونە. ئەم بازارەیان لەگەڵ خاك یەکسان کرد. ماڵی حەیاتیان وێران و گەنجەکانی ساحەبی زەنجیان لەو ماڵە تالاّن و ڕفاند. دواتر بەرەو مزگەوتی گەورەی شارەکە بەڕێکەوتن تا خاپوری بکەن. زەنگییەکان بەرگرییان لەمزگەوتەکە کرد و دەستی سوپاکەی موفەق نەگەیشتە مزگەوتەکە چوونکە لەم کاتەدا جەنگاوەر بوێرەکانی ساحەبی زەنج کەهەم بوێر بوون و هەم چاو نەترس، بەدڵ و گیان شمشێریان دەوەشاند و هەرکات یەك لەوان دەکوژرا یا بریندار دەبوو، کەسی تەنیشی ئەوی دەهێنایە دواوە و خۆی جێگەکەی دەگرتەوە.

موەفەق کاتێك ئەمەی بینی، فەرمانی بەباوکی عەباسدا لەگەڵ جەنگاوەرە بوێرەکانی بەرەو پایەکانی مزگەوتەکە بڕوات. دەستەیەك کرێکاری لەگەڵ نارد و فەرمانیدا وێرانی بکەن و پەیژەکان بەرز بکەنەوە. ئەم کارەیان کرد و جەنگێکی سەخت دەستی پێکردەوە و سەرئەنجام سوپاکەی موەفەق خۆیان گەیاندە ئەو شوێنە و وێرانیان کرد و دەستیان بەسەر مینبەرەکەدا گرت و بردیانە لای موەفەق. موەفەق لەسەر وێران کردنی پێداگری دەکرد. هاوەلانی توانیان دەست بەسەر بەشێك لەگەنجینەی ساحەبی زەنج بگرن. نیشانەکانی سەرکەوتنی موەفەق دەرکەوت و لەم کاتەدا بوو تیرێك لەسینەی چەقی. ئەمە تیری یەکێك لەرۆمییەکانی هاورێی ساحەبی زەنج بەناوی قرتاس بوو. ئەم پێشهاتە لەبیست و پێنجی جومادی الاوەل/ بیست و دووی دێسامبەر روویدا. موەفەق برینداری خۆی شاردەوە و گەڕایەوە بۆ ئوردووگا و شەوی بەسەر برد. لەگەڵ ئازاری ئەم برینەی دووبارە گەڕایەوە بۆ گۆڕەپانی جەنگ تا وڕەی سوپاکەی بەهێز بکات بەلاّم ناتەوانی ئەو زیادی کرد و بەرادەیەك تەندروستی خراپ بوو کەگومانی مەرگی لێدەکرا.

سوپا و خەڵك ترسیان لێ نیشت و دەستەیەك لەترسا موەفەقییەیان بەجێهێشت و ئەمە فیرۆیی لەفەرمانڕەوایەتی ئەودا دروست کرد. هاوەلاّن و کەسە

نزیکەکانی پێشنیاری گەڕانەوە بۆ بەغداد و دانانی جێگریان لەموەفەقییە پێکرد بەڵام رازی نەبوو و ترسا ساحەبی زەنج دووبارە بتوانێت هێزەکانی خۆی کۆبکاتەوە. بۆ ماوەیەك دوور لەهاوەڵانی دانیشت و دواتر برینەکەی چاك بوویەوە و لەم کاتەدا خۆی نیشانی هاوەڵانی دایەوە و جەنگ دژی ساحەبی زەنجی دەست پێکردەوە. ئەم پێشهاتە لەشەعبان/ فەوریەی ئەم ساڵە روویدا.

سوتاندنی کۆشکی ساحەبی زەنج

کاتێك برینەکەی موەفەق باش بوویەوە، دووبارە شەڕی لەگەڵ ساحەبی زەنج دەست پێکردەوە. ساحەبی زەنج بەشێك لەکەلێنەکانی دیوارەکەی سەر لەنوێ چاك کردەوە و موەفەق دووبارە ئەوانی وێران کرد.

یەکێك لەرۆژەکان لەکاتی ئێواریێ کەجەنگ لەکەنار رووباری مەنکی بەردەوام و زەنگییەکان کۆببوونەوە و گومانیان دەکرد هێرشی سوپاکەی موەفەق تەنیا لەو جێگەوە دەبێت، موەفەق لەگەڵ کرێکارەکانی (لەلایەکی دیکەی رووبارەکە) لێیان نزیك بوویەوە و جەنگی هەڵگیرساند. کاتێك ئاگری جەنگ بڵێسەی سەند، موەفەق فەرمانی بەسەرنشینەکانی کەشتییەکاندا بەرەو خوارەوەی رووباری باوکی خەسیب بڕۆن. ئەم شوێنە جەنگاوەری لێ نەبوو. لەم کاتەدا سوپاکەی موەفەق و کرێکارەکان گەیشتن و دیواری ئەم بەشەیان وێران کرد. شەڕکەران پێشڕەویان کرد و رووبارەکەیان بەخوێن سوور کرد و دەستیان بەسەر چەند ماڵ و کۆشکێکی زەنگییەکان گرت و سوتاندیان و تالآنیان کرد و ژمارەیەکی زۆر لەژنەکانیان رزگار و تالآنی زۆریان دەستکەوت.

موەفەق لەکاتی ئاوابوونی هەتاو بێ هیچ زیانێك، وەك سەرکەوتوو گەڕایەوە و دووبارە لەبەرەبەیان، ئاگری شەڕی هەڵگیرساند و بەخێرایی سەرقاڵی وێران کردنی دیوارەکە بوو تا ئەوەی خۆی لەکۆشکەکەی ساحەبی زەنج نزیك کردەوە. کاتێك ساحەبی زەنج هیچ رێگە چارەیەکی نەما، فەرمانی بەعەلی کوڕی ئەباندا رێگەی دوژمن بگرێت و خەندەك هەڵکەنێت بۆ ئەوەی رێگە لەهاتنە ناوەوەی موەفەق بۆ ناو شارەکە بگرێت. عەلی کوڕی ئەبان ئەو کارەی کرد.موەفەق بەباشی

زانی بۆ پڕکردنەوەی خەندەك و رووبار و چاڵەکان هەوڵ بدات. ئەم کارە درێژەی کێشا و سوپای ساحەبی زەنج بەرگرییان کرد. جەنگ بەردەوام و ژمارەیەکی زیاد لەهەردوولا بریندار بوون چوونکە لەیەکەوە نزیك بوون.

کاتێك موەفەق دژواری بارودۆخی بینی، مەبەستی سوتاندنی کۆشکی ساحەبی زەنج و هێرش کردنە سەر کۆشکەکەی کرد. ساحەبی زەنج بەرادەیەك پاسەوان و شەڕکەری بۆ پارێزگاری کردن لەکۆشکەکەی دانا بوو کەئەم کارە بۆ موەفەق دژوار دەهاتە بەرچاو. کاتێك کەشتی لەکۆشکەکە نزیك کەوتەوە، لەکۆشکەوە بارانی تیر دەستی پێکرد و بەردهاوێژەکان بەردیان دەهاویشت. موەفەق فەرمانیدا سایەوان بۆ کەشتییەکان دروست بکەن و بەپێستی گامیش بەهێزی و پارچەی بەدەرمانە جۆراوجۆرەکان چەور کرد تا رێگە لەسووتانی کەشتییەکە بگرێت. کاتێك لەم کارە ئاسوودە بوو، فەرمانی بەهاوەڵە شمشێروەشێنەکانیدا خۆیان ئامادە بکەن. نەوت هاوێژەکانیش بەهەمان شێوە.

محەممەد کوڕی سەمعان دەبیری ساحەبی زەنج داوای ئەمانی لەموەفەق کرد. ئەو یەکێك لەبڕاوپێکراوترین هاوەڵانی ساحەبی زەنج بوو. هۆکاری داواکاریەکەی ئەوە بوو ساحەبی زەنج پێی وت مەبەستی ئەوەی هەیە بێ سامان و ماڵ و منداڵ و کۆیلەکانی هەڵبێت و خۆی رزگار بکات. کاتێك سەمعان لەمەبەستەکەی ئاگادار بوویەوە، داوای ئەمانی کرد. موەفەق ئەمانی پێبەخشی و چاکەی لەگەڵ کرد. دەڵێن هۆکاری ئەوەی داوای ئەمانی کرد ئەوە بوو ئەویان ناچار کرد هاودەم و هاونشینی ساحەبی زەنج بێت و ئەمە لەکاتێکدا بوو کەکوڕی سەمعان لەبێ دینی و خراپەکاری ئەو ئاگادار ببوویەوە و تا ئەم رۆژە نەیدەتوانی خۆی لەدەستی ئەو رزگار بکات. ئەو لەدەی شەعبان/ بیست و سێی فەوریە لەدەستی ساحەبی زەنج رزگاری بوو.

بەرەبەیانی رۆژی دواتر موەفەق بۆ جەنگی زەنگییەکان خۆی ئامادە و فەرمانی بەباوکی عەباسدا هێرش بکاتە سەر ماڵی محەممەدی کەرنابی. ماڵی ئەو لەبەرابەر کۆشکی ساحەبی زەنج دا بوو. فەرمانی بەباوکی عەباس دا ماڵی ئەو و سەرکردەکانی دیکەی زەنگی بسوتێنێت بۆ ئەوەی نەتوانن بەرگری لەکۆشکەکەی

ساحەبی زەنج بکەن. فەرمانی بەکەشتییەکاندا بۆ سوتاندنی کۆشکەکەی ساحەبی زەنج بەرێکەون. ئەو کارەیان کرد و تا دیواری کۆشکەکەی ڕۆشتنە پێش. هاوەڵانی ساحەبی زەنج ڕووبەڕوویان بوونەوە و بارانی ئاگریان بەسەردا باراندن بەڵام ئاگر زیانی بەکەشتی و سەرنشینەکانی نەگەیاند (چۆنەکە چەور کرابوو) و ئەمە بووە هۆی ئەوەی بتوانن دەست بەسەر کۆشکەکەی ساحەبی زەنج بگرن.

موەفەق فەرمانی گەڕانەوەی بەکەشتییەکاندا و ئەوان گەڕانەوە. ئەو سەرنشینەکانی کەشتی هێنایەخوار وکەسانی دیکەی سوار کەشتییەکان کرد و چاوەڕوانی بەرز بوونەوەی ئاوی دەریایی دەکرد. کاتێك ئاو هاتەسەر، کەشتییەکان بەرەو کۆشکەکەی ساحەبی زەنج گەڕانەوە و ئەو ژوورانەیان سووتاند کەدەیڕوانییە سەر دیجلە. ئاگر کەوتە کۆشکەکەی ساحەبی زەنج و بلاو بوویەوە و سات بەسات زیاتر بڵێسەی دەسەند و ئەمە بووە هۆی ئەوەی ساحەبی زەنج و هاوەڵانی چیتر چاوەروان نەبن و چاو لەگەنجینە و سامانەکان بپۆشن. ساحەبی زەنج هەلات و ئەوەی بووی، بەجێیهێشت.

کۆیلەکانی موەفەق و کەسانی دیکە بەکۆشکەکەی ساحەبی زەنجدا هەڵگەڕان و هەموو شتە گرانبایییەکانیان تالان و ڕفاند و ڕۆشتنە ناو ژوورەکەی خۆی و کوڕەکەی ئەنکلای و هەموو شتێکیان سوتاند. خەڵکان بەگشتی شادومان بوون. ئەوان لەگەڵ سوپاکەی ساحەبی زەنج لەدەرگای کۆشکەکەی شەڕیان کرد و ژمارەیەکیان کوشت و ژمارەیەکیان بریندار و ئەسیر کرد.

باوکی عەباس لەماڵی کەرنابی هاوشێوەی هاوەڵانی خۆی لەکۆشکی ساحەبی زەنج هەموو شتێکی تالان و سوتاند. باوکی عەباس لەم ڕۆژەدا ئەو زنجیرە گەورەی پچڕاند کەساحەبی زەنج بەهۆیەوە ڕووباری باوکی خەسیبی دەبەست بۆ ئەوەی ڕێگە لەهاتنە ناوەوەی کەشتییەکان بگرێت و لەگەڵ خۆی هێنای.

کاتێك هەتاو ئاوا بوو، موەفەق سەرکەوتوو لەگەڵ هاوەڵانی گەڕایەوە. لەو ڕۆژەدا بەلایەك بەسەر کوڕەکەی ساحەبی زەنج هات کەپێشتر بەدەستی ئەو بەسەر موسوڵمانانندا هاتبوو. ژنە موسوڵمانەکان ئازاد کران و ئەنکلای بریندار و لەمردن نزیك بوویەوە.

خنكانی نەسیر

لەرۆژی یەكشەممە بیستی شەعبان/ چواری مارس باوكی حەمزە نەسیر، فەرماندەی كەشتییە جەنگییەكان خنكا.

چۆنیەتییەكەی بەم شێوە بوو موەفەق بەرەبەیان جەنگی دەست پێكرد و فەرمانی بەنەسیردا مەبەستی لەناو بردنی ئەو پردە بكات كە لەسەر رووباری باوكی خەسیب لێدرابوو و نەڕواتە دوو پردەكەی دیكە. موەفەق سوپاكەی خۆی لەچەند ناوچەیەك بلاو كردەوە بەلام نەسیر پەلەی كرد و لەسەرەتای بەرز بوونەوەی ئاو لەگەلْ چەند كەشتییەك ڕۆشتە ناو رووباری باوكی خەسیب. ئاوی بەرز بوو كەشتیەكەی ئەوی برد. چەند كەشتییەكی دیكەی موەفەق لەگەلْ كۆیلەكان كەموڵەتی چوونە ناو ئاوەكەیان پیێ نەبوو، ڕۆشتنە ناو ئاوەكە و لەگەلْ كەشتیەكەی نەسیر بەریەك كەوتن بەشێوەیەك چیتر مەلەوانەكان نەیاندەتوانی هیچ بكەن.

زەنگییەكان ئەمەیان بینی و لەدوو لای رووبارەكە كۆبوونەوە. مەلەوانەكان لەترسی زەنگییەكان خۆیان خستە ناو ئاوەكە. زەنگییەكان ڕۆشتنە ناو كەشتییەكانی ئەوان و ژمارەیەك لەجەنگاوەرانیان كوشت و زۆربەیان خنكان. موەفەق لەو رۆژەدا لەگەلْ زەنگییەكان جەنگی و سامانەكانی تالان كرد و ماڵەكانی سوتاند.

لەم رۆژەدا سلێمان كوڕی جامیع جەنگاوەرترینی زەنگییەكان لەجەنگ لەگەلْ موەفەق بوو. لەشوێنەكەی خۆی خۆڕاگری كرد تا ئەوەی ئەو جەنگاوەرانەی موەفەق كەبۆسەیان نابوویەوە، دەستنەدەر و سلێمان و سوپاكەی بەناچاری هەلاتن. قولاپەی پێی سلێمان بریندار بوو و بەدەمەوە كەوتە سەر سكلّی سور و بەشێكی جەستەی سووتا. هاوەلانی ئەویان رزگار كرد. موەفەق سەركەوتوو و بێ زیان گەڕایەوە بەلام گرفتاری نەخۆشی بوو لە بەر ئەمە لەشەعبان/ فەوریە، رەمەزان، مارس و چەند رۆژ لەشەوال/ ئاوریل چاودێرنی كرد و دەستی لەجەنگی زەنگییەكان هەڵگرت. دواتر باش بوویەوە و فەرمانیدا كەرەستەكانی جەنگ ئامادە بكەن.

سوتاندنی پردی ساحەبی زەنج

کاتێك موەفەق سەرقاڵی نەخۆشییەکەی خۆی بوو، ساحەبی زەنج ئەو پردەی نەسیر لەنزیك ئەویَ خنکا، سەرلەنویَ نۆژەنی کردەوە و بەهێزتر و قایمتری کرد و چەندین دەکەلی دروست کرد و بەئاسن داپۆشی و پێشەکەی بەبەرد گرت تا رێگەی پۆشتنە ناوەوەی کەشتییەکان رووبەرووی دژواری بکاتەوە و ئاوی رووبارەکە خرۆشان بکات. موەفەق سوپاکەی خۆی کۆکردەو و سوپایەکی بەرەو رۆژهەڵات و سوپایەکی بەرەو رۆژئاوای رووباری باوکی خەسیب رەوانە کرد و کرێکارەکانی لەگەڵ ناردن تا پردەکە وێران بکەن. دواتر فەرمانیدا کەشتییەکان لەقامیش بار بکەن و نەوتی پیا بکەن و بیانخەنە ناو رووبارەکە و فەرمانیدا گڕیان تیَ بەردەن تا پردەکە بسوتێنن. سوپاکەی خۆی لەبەرابەر سوپاکەی ساحەبی زەنج بلاَو کردەوە تا رێگەیان نەدا هاوکاری پاسەوانەکانی پردەکە بکەن.

سەربازەکان لەدەی شەوال/ بیست و سێی ئاوریل بۆ ئەنجامدانی فەرمانەکانی موەفەق بەرێکەوتن. هەر دوو گروپ روویان کردە پردەکە بەلاَم ئەنکلای کوڕی ساحەبی زەنج و عەلی کوڕی ئەبان و سلێمان کوڕی جامیع رووبەروویان بوونەوە. شەڕ دەستی پێکرد و درێژەی کێشا. ئەم دەستەیە پارێزگارییان لەپردەکە دەکرد چوونکە دەیانزانی وێران بوونی پردەکە چ زیان و دواهاتێکی مەترسیداری بەدواوە دەبێت و لەم کاتەدا گەیشتن بەدوو پردە گەورەکەی دیکە، بۆ موەفەق ئاسانتر دەبێت.

جەنگ لەسەر ئەم پردە تا نیمەڕۆ بەردەوام بوو. لەم کاتەدا کۆیلەکانی موەفەق، سوپاکەی ساحەبی زەنجیان دوورخستەوە و کرێکاران سەرقاڵی بڕینی پردەکە بوون. ئەم پردە بەرادەیەك بەهێز و قایم بوو کەبڕینی بۆ کرێکارەکان دژوار دەهاتە بەرچاو. لەبەر ئەمە پۆشتنە ناو کەشتییە لێوانلێو لەقامیش و نەوتاوییەکان. گڕیان تێبەردا و لەپردەکەیان نزیك کردەوە و سوتاندیان و بەم شێوەیە بەمەبەستەکەی خۆیان گەیشتن. ژمارەیەکی زۆر لەزەنگییەکانیان کوشت کە لەشوێنی یەکەمی خۆیان پاشەکشێیان کردبوو. ژمارەیەکی زۆری زەنگییەکان

کوژران و ژمارەیەکیان داوای ئەمانیان کرد. هاوەڵانی موەفەق لەپردی رۆژئاوا نزیك بوونەوە. موەفەق لەداهاتنی تاریکی ترسا و فەرمانی گەڕانەوەی دەرکرد. سوپا گەڕایەوە. موەفەق نامەی بۆ هەموو شارەکان نووسی تا لەسەر مینبەرەکان جاڕ بدەن هەرکەس لەم جەنگەدا بوێری لەخۆی نیشان بدات، بەهاوتای بوێرییەکەی، رۆژانەکەی زیاد دەکرێت. موەفەق رۆژی دواتر دوو بورجی بەردینی وێران کرد کەبۆ رێگرتن لەهاتوچۆی کەشتییەکان دروست کرابوو. بەوێران کردنی ئەم دوو بورجە هاتوچۆی کەشتییەکان لەناو ئەم رووبارە بۆ سوپاکەی موەفەق ئاسان بوویەوە.

شوێنگۆڕکێی ساحەبی زەنج بۆ بەشی رۆژهەلات و سوتانی بازارەکەی

کاتێك ماڵی هاوەڵانی ساحەبی زەنج سووتا و سامانەکانیان تالآن کرا، روویان کردە بەشی رۆژهەلاتی رووباری باوکی خەسیب. ساحەبی زەنج بنەماڵەکەی کۆکردەوە و بازارەکانی گواستەوە. بەم شێوەی هێزی کەمی کرد کەچیتر لای خەڵك شاراوە نەبوو. لەبەر ئەمە چیتر کەس خواردەمەنی بۆ نەدەبرد و بەم شێوەیە رێگەی خواردەمەنیی لێگیرا. بەهای نیو مەن نانی گەنم بۆ دە درهەم بەرز بوویەوە و خەڵکان جۆ یا دانەوێڵەی دیکەیان دەخوارد. کار گەیشتە ئەو جێگەی ئەگەر کەسێك هاورێکەی لەسوچێکدا دەبینی، دەیکوشت و گۆشتەکەی دەخوارد. بەهێزەکان ناتەوانەکانیان دەخوارد تا ئەو جێگەی منالەکانیش بوونە بەشێك لەخواردنی رۆژانەی خەڵك.

موەفەق بەباشی زانی بەشی رۆژهەلات هاوشێوەی رۆژئاوا وێران بکات. فەرمانی بەسوپاکەیدا لەگەڵ کرێکاران مەبەستی ماڵی هەمەدانی بکەن. ئەم شوێنە بەژمارەیەکی زۆر لەسەربازەکان بەرگری لێ دەکرا. بەرد هاوێژ و عارەبانە جەنگییەکان لەم شوێنەدا جێگیر کرابوون. جەنگ دەستی پێکرد و ژمارەی کوژراوەکان فراوان بوون. هاوەڵانی موەفەق سەرکەوتن و پاشەکشێیان بەدوژمن کرد و توانیان بڕۆنە ناو ماڵی هەمەدانی بەلآم لەبەر بەرزی دیوارەکانی سەرکەوتن بۆیان دژوار بوو. ماڵەکەی بەرادەیەك بەرز بوو پەیژەکانیش هیچ کاریگەرییان

نەدەما. دەستەیەك لەكۆیلەكان قولاپیان بۆ ئالآكانی ساحەبی زەنج هاویشت و رایانكێشا. ئالآكان كەوتن و بەم شێوەیە پاسەوانەكانی ماڵەكە دڵنیا بوون لەوەی دەستیان بەسەر ماڵەكەی ساحەبی زەنجدا گرتووە و لەبەر ئەمە هەڵاتن. بەم شێوەیە هاوەڵانی موەفەق دەستیان بەسەر ماڵەكەیدا گرت و نەوت هەڵگرەكان سەركەوتن و گڕیان تێبەردا. بەرد هاوێژ و عارەبانەكانیشیان سوتاند و سامانەكانیان تالآن كرد و ماڵەكانی تەنیشت ئەو ماڵە، بوونە خۆراكی ئاگر. ژنەكانیان رزگار كرد. ژمارەیەكی زۆری ژنان لەو ماڵەدا دەبینرا. ژنەكانیان بردە موەفەقییە و موەفەق فەرمانیدا رێزیان لیّ بگرن و چاكەیان لەگەڵ بكەن.

لەم رۆژەدا ژمارەیەكی زۆر لەهاوەڵانی ساحەبی زەنج و كەسە تایبەتییەكانی داوای ئەمانیان كرد. موەفەق ئەمانی پیّ بەخشین و چاكەی لەگەڵ كردن. دەستەیەك لەم كەسانە رێگەی بازارێكی گەورەی ساحەبی زەنجیان نیشاندا كەپەیوەست بەپردی یەكەمەوە بوو بەناوی موبارەكە. ئەوان موەفەقیان ئاگادار كردەوە ئەگەر ئەم بازارە بسوتێت، چیتر بازارێك لەئارادا نابێت و بازرەكان پەیوەندی خۆیان لەگەڵ ئەوان دەپچڕێنن. موەفەق مەبەستی سوتاندنی ئەم بازارەی كرد و فەرمانی بەسوپاكەیدا لەدوو قۆڵەوە هێرش بكەنە سەر ئەم بازارە. سوپاكەی هێرشی كردە سەر بازارەكە و زەنگییەكان رووبەروویان بوونەوە و شەڕێكی قورسیان دەست پێكرد. سوپاكەی موەفەق گەیشتنە سوچێكی بازارەكە و گڕیان تێبەردا و بەم شێوەیە ئاگر بڵاو بوویەوە.

دوو سوپا لەناو ئاگردا شمشێریان دەوەشیاند. ئاگر گەیشتە سەقفی بازارەكە و سەقفەكە سووتا و بەسەر جەنگاوەراندا داڕما و ژمارەیەكیان سووتان. ئەوان تا ئاوا بوونی خۆر لەسەر جەنگ بەردەوام بوون. لەم كاتەدا دەستیان لەجەنگ هەڵگرت و سوپاكەی موەفەق بۆ ئوردووگاكەیان گەڕانەوە. بازرگانەكان بۆ سەرەوەی شار گوێزرانەوە و لەترسی دووبارە دەست پێكردنەوەی جەنگ بەشێكی زۆری كەل و پەلەكانیان لەم بازارە گواستەوە.

پێش ئەم جەنگە ساحەبی زەنج لەبەشی رۆژهەڵات خەندەكی هەڵكەند و رێگەكانی بەهەمان شێوەی لەبەشی رۆژهەڵات كردبووی، شێواند. خەندەكێكی

لەسەر پانتاییەکان هەڵکەند تا بەهۆیەوە بەرگری لەماڵی هاوەڵانی بکات. موەفەق بەباشی زانی دیواری بەشی رۆژئاوای رووبارەکە بروخێنێت و دوای جەنگێکی درێژخایەن، بەمەبەستەکەی خۆی گەیشت.

لەبەشی رۆژئاوا دەستەیەك لەبوێرترین جەنگاوەرکانی ساحەبی زەنج لەدیوارێکی بەرز سەنگەریان گرتبوو و لەکاتی جەنگ لەحەری کوێر (لەمێژووی تەبەری بەجۆگەی کوێر ناوی هاتووە و راستتر بەرچاو دەکەوێت) و دەوروبەری لەسەنگەرەکان دەهاتنەدەر. موەفەق فەرمانی هێرش کردنە سەر ئەوانی دەرکرد. فەرمانی بەباوکی عەباس و سەرکردەکانی دیکەدا خۆیان ئامادە و پێشرەوی بکەن. هەروەها فەرمانی بەکەشتییەکاندا لەدیوارەکە نزیك ببنەوە. شەڕ دەستی پێکرد و تا دوای نیمەڕۆ درێژەی کێشا. چەند شوێنێکی دیوارەکە وێران کرا بەڵام هیچ کام لەسوپاکان نەیتوانی سەرکەوتن بەدەست بێنێت جگە لەوەی سەرئەنجام سوپاکەی موەفەق توانی دیوارەکە بروخێنێت. هەردوو سوپا زیانی زۆریان لێ کەوت.

موەفەق گەڕایەوە و بەهەر بریندارێك بەئەندازەی برینەکەی، پاداشتی بەخشی. لەکاتی جەنگ بەردەوام ئەم کارەی دەکرد. موەفەق دوای جەنگەکە چەند رۆژێك چاوەڕوان بوو، دواتر بەباشی زانی هێرش بکاتە سەر هەمان ناوچە چوونکە شوێنکەی بەبەهێز و جەنگاوەرەانی بەبوێر دەزانی. ئەوەی دەیویست لەحەری کوێر ئەنجامیدا کەپێشتر نەکران دەهاتە بەرچاو. کەرەستەکانی جەنگی ئامادەو سوپاکەی ریزبەندی کرد. رووی کردە ئەو ناوچە و لەگەڵ پاسەوانەکانی جەنگی دەسپێکرد. ئاگری جەنگی قورس هەڵگیرسا و بڵێسەی سەند.

ساحەبی زەنج بەناردنی موهەلبی و سلێمان کوڕی جامیع و سوپاکەیان، هاوکاری پاسەوانەکانی کرد. ئەوان هێرشیان کردە سەر سەربازەکانی موەفەق و تا کەشتییەکان، پاشەکشێیان پێکردن و گیانی دەستەیەکیان گرت. موەفەق بێ ئەوەی سەرکەوتنی بەدەست هێنابێت، گەڕایەوە. بۆی دەرکەوت دەبوا لەچەند شوێنێکەوە هێرش بکاتە سەر ئەو ناوچە تا لەقورسایی جەنگ لەسەر شانی شەڕکەرەکانی کەم بکاتەوە. ئەو کارەی کرد و سوپاکەی خۆی بەدەوری سوپاکەی

ساحەبی زەنج بڵاو کردەوە و خۆی بەرەو رووباری رۆژئاوا بەرێکەوت و شەڕی وەگەر خست. زەنگییەکان بەهۆی جەنگەکەی پێشوو، ورەیان بەرز ببوویەوە. ئەم جارە هاوەڵانی موەفەق بوێرانە جەنگان و بڵاوەیان بەدوژمن کرد. زەنگییەکان هەڵاتن و قەڵاکەیان بەسوپاکەی موەفەق سپارد. سوپاکەی موەفەق ئەوانیان کوشتار و سامانەکانیان تاڵان و ژمارەیەکی زۆریان ئەسیر و خوێنی ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکانیان ڕشت و ژنان و منداڵەکانیان رزگار کرد. موەفەق و سەربازە سەرکەتووەکانی بۆ ئوردووگاکەیان گەڕاندەوە.

زاڵبوونی موەفەق بەسەر شاری رۆژئاوایی ساحەبی زەنج

کاتێك موەفەق ماڵەکانی ساحەبی زەنجی وێران کرد، فەرمانیدا رێگەکان تەخت بکەن تا رێگە بۆ جەنگاوەران تەخت و بەرین بێت. دواتر بڕیاریدا پردی یەکەمی رووباری باوکی خەسیب وێران بکات چوونکە ئەم پردە رێگر بوو لەناردنی هێزی پشتیوانی زەنگییەکان بۆ یەکتر. فەرمانیدا کەشتییەکەی گەورە لەقامیش بار و نەوتاوی بکەن. دەکەلێکی بەرز لەناو کەشتییەکەدا دابنێن تا کاتێك کەشتی دەگاتە پردەکە لەپردەکە تێپەڕ نەکات. دواتر لەکاتی بەرز بوونەوەی ئاو بەشێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو کەشتییەکەی ڕەوانە کرد تا گەیشتە پردەکە. بەڵام زەنگییەکان ئاگادار بوونەوە و کەشتییەکەیان بەبەرد و خۆڵ پڕکرد. یەکیان خۆی هەڵدایە ناو ئاوەکە و کونێکی لەکەشتییەکەدا دروست کرد و بەم شێوەیە کەشتییەکەی نەغرۆ بوو. کەمێك لەپردەکە گڕی گرت بەڵام زەنگییەکان ئاگرەکەیان کوژاندەوە.

لەم کاتەدا موەفەق مەبەستی پردەکەی کرد و سوپاکەی کۆکردەوە و نەوت هەڵگر و کرێکار و تەور وەشێنەکانی ئامادە و پێی وتن تا بەرەو بەشی رۆژهەڵات و رۆژئاوای رووبارەکە پێشڕەوی بکەن. موەفەق خۆی سوار کەشتی بوو و مەبەستی رووباری باوکی خەسیبی کرد. ئەم پێشهاتە لەنیوەی شەوالی ٢٦٩/ بیست و هەشتی ئاوریلی ٨٨٥ زایینی روویدا. دەستەیەك کە بۆ رۆژئاوای رووبارەکە نێردرابوون، پێش کەوتن و پاسەوانەکانی پردەکەیان کەسلێمان کوڕی

جامیع و ئەنکلای کوڕی ساحەبی زەنج، بوون، ناچار بەپاشەکشێ کرد و پردەکەیان سوتان. دواتر دەستەیەکی دیکە هاتن و هەمان بەلایان بەسەر بەشی رۆژهەلات هێنا و سوتاندیان و لەوێ گوزەریان کرد و گەیشتنە ناوچەیەك کەبەلەمە جەنگییەکان و کەرەستەکانی ساحەبی زەنجیان لەوێ ئامادە دەکرد. ئەو ناوچەیشیان سەراپا سووتاند و تەنیا چەند بەلەم و کەشتی لەناو رووبارەکەدا مایەوە. دواتر روویان کردە زیندانەکەی ساحەبی زەنج و زەنگییەکان بۆ ماوەی یەك کاژێر خۆڕاگرییان کرد. سوپاکەی موەفەق زالبوون و زیندانەکەیان گرت و زیندانییەکانیان ئازاد کرد و تا گەیشتن بەکۆشکی موسلیح، ئەوەی لەسەر رێگە بینیان، سووتاندیان و تالانیان کرد. ژن و منالەکانیان ئەسیر و ژمارەیەکی زۆر لەگرفتارانیان ئازاد کرد. موەفەق و سوپاکەی بێ زیان گەڕانەوە.

ساحەبی زەنج و سوپاکەی لێرەوە، بۆ بەشی رۆژهەلاتی رووبارەکە رۆیشتن و موەفەق دەستی بەسەر بەشی رۆژئاوا گرت. تەنیا رێگەیەکی کورتی نزیك پردی دووەم لەژێر فەرمانی ئەودا نەبوو. ئەوان رێگەکانیان چاك کردەوە و ئەمە ترسی ساحەبی زەنج و سوپاکەی زیاتر کرد. ژمارەیەکی زۆر لەسەرباز و سەرکردەکانی ساحەبی زەنج داوای ئەمانیان کرد. ئەمانیان پێبەخشرا و دەستە دەستە بەرەو ئوردووگاکەی موەفەق شۆڕ بوونەوە. موەفەق چاکەی لەگەڵ کردن و بەئەندازەی پێگەی خۆیان، پارەی پێدان.

دواتر موەفەق بڕیاریدا راهێنان بەسەربازەکانی بکات تا بتوانن بۆ سووتاندنی پردەکە لەپردی دووەم تێپەڕن. فەرمانی بەسەربازەکان دەدا کەشتییەکان بخەنە ئاو و مالەکانی نزیك پردەکە بسوتێنن. لەیەکێك لەرۆژەکان سەرکردەیەکی زەنگی لەگەڵ قازییەك، پەنایان بۆ موەفەق برد و ئەمە پشتی ساحەبی زەنجی شکاند. دواتر ساحەبی زەنج لەکەنار پردی دووەم کەسانێکی بۆ پاسەوانی کردنی پردەکە دانا و بەسەربازەکان چواردەوری گرت. موەفەق فەرمانی بەدەستەیەك لەسوپاکەیدا کەشتییەکان لەنزیك پردەکە بسوتێنن. ئەوان کەشتییەکانیان سووتاند. ئەمە بووە هۆی وریا کردنەوەی ساحەبی زەنج و سوپاکەی.

دەستەیەك لەهاوەلانی ساحەبی زەنج لەمالەکانی خۆیان لەنزیك پردی دووەم،

مانەوە. هاوەڵانی موەفەق هێرشیان دەکردنەسەر و ڕێگە شاراوەکانیان دەدۆزییەوە. کاتێك ئەم ڕێگایانەیان دۆزییەوە، مەبەستی سووتاندنی پردی دووەمیان کرد. موەفەق، فەرمانی بەباوکی عەباس و سەرکردەکانی دیکەدا بۆ ئەنجامدانی ئەو مەبەستە سوپا برازێننەوە. فەرمانی پێدان لەچەند قۆڵێکەوە هێرش بکەنە سەر پردەکە. تەور وەشێن و نەوت هەڵگر و کەرەستەی جەنگی خستنە بەردەست. خۆیشی لەگەڵ کەشتییەکان ڕۆشتە ناو رووبارەکە. کۆیلە هەڵبژێردراوەکانی لەگەڵدا بوون. دوو سوپا رووبەرووی یەکبوونەوە و ئاگری جەنگ بڵێسەی سەند.

لەبەشی رۆژئاوا لەبەرابەر باوکی عەباس و هاوەڵانی، ئەنکلای کوڕی ساحەبی زەنج و سلێمان کوڕی جامیع لەبەشی رۆژهەڵات لەبەرابەر راشید، کۆیلەی موەفەق و هاوەڵانی ئەو ساحەبی زەنج و موهەلبی و سوپاییەکانی دیکە بوون. جەنگ سێ کاژێر بەردەوام بوو و سەرئەنجام زەنگیەکان هەڵاتن و لەپردەکە نزیك بوونەوە و لەگەڵ پاسەوانە تیرهاوێژەکان جەنگان و ئاگریان لەپردەکە بەردا. سلێمان وئەنکلای لەناو هەڵاتووان‌دا دەبینران. هەردووك بریندار ببوون. ئەو دوانە کاتێك گەیشتنە پردەکە کەئاگری گرتبوو. بەناچاری لەگەڵ هاوەڵانی خۆیان هەڵدایە ناو ئاوەکە و ژمارەیەکی زۆریان خنکان. ئەنکلای و سلێمان هەڵاتن و پردەکە گری گرت. سوپای موەفەق لەهەر دوو قۆڵەوە لەناو شارەکەی ساحەبی زەنج بڵاو بوویەوە و ژمارەیەکی زۆر لەکۆشك و بازارەکان سووتێنران. کەسانێکی زۆر لەژن و منداڵەکان رزگاریان بوو. سوپاکەی موەفەق ڕۆشتنە ماڵێك کەساحەبی زەنج دوای سووتانی کۆشکەکەی لەوێ دەمایەوە. ئەو ماڵەیشیان سووتاند و سامانەکەیان تاڵان و ساحەبی زەنج هەڵات. بەڵام موەفەق لەو رۆژەدا نەیتوانی پارەکانی ساحەبی زەنج بدۆزێتەوە.

لەم رۆژەدا ئەو ژنە عەلەوییانەی لەنزیك ماڵەکەی ساحەبی زەنج، زیندانی کرابوون، رزگار کران. موەفەق چاکەی لەگەڵ کردن و لەگەڵ خۆی ئەوانی برد. ئەو زیندانەکانی ساحەبی زەنجی کردەوە و ژمارەیەکی زۆر لەوکەسانەی بەتاوانی نەیاری لەگەڵ ساحەبی زەنج زیندانی کرابوو، ئازادی خۆیان بەدەست هێنایەوە.

موەفەق لەو ڕۆژەدا هەموو بەلەم و کەشتییە بازرگانییە گەورە و بچووکەکان و ئاگر هاوێژەکان و کەشتییەکانی دیکەی لەڕووباری باوکی خەسیبەوە بردە دیجلە. ئەوەی تالآنی کردبوو (بەهاکەی بێ ئەژمار بوو) لەناو سوپاییەکان دابەشی کرد.

ئەنکلای کوڕی ساحەبی زەنج لەبەرابەر وەرگرتنی کالآکان ڕازی بوو بەوەی ئەمان لەموەفەق وەربگرێت. موەفەق ڕەزامەندی خۆی نیشاندا بەلآم باوکی لەمەبەستی کوڕەکەی ئاگادار بوویەوە و سەرکۆنەی کرد و لەوەی بیری لێ دەکردەوە، دووری خستەوە. ئەنکلای دووبارە دەستی بۆ شمشێر برد.

سلێمان کوڕی موسای شەعرانی، یەکێك لەسەرکردەکانی ساحەبی زەنج داوای ئەمانی کرد بەلآم موەفەق بەهۆی خوێنرێژی وخراپەکارییەکانی رابردووی ئەو ئەمانی پێ نەدا. دواتر ئاگادار بوویەوە دەستەیەك لەسەرکردەکانی ساحەبی زەنج لەرازی نەبوون بەئەمانەکەی سلێمان ترساون (چوونکە ئەوانیش دەیانخواست ئەمان وەربگرن) بەم شێوەیە موەفەق ئەمانی بەموسا بەخشی و کەشتییەکەی بۆ ئەو ناوچەیە نارد کەداوای کردبوو. ئەو لەگەڵ براکەی، بنەماڵەکەی و دەستەیەك لەسەرکردەکان بۆ لای موەفەق بەرێکەوتن. ساحەبی زەنج کەسانێکی نارد تا لەڕۆشتنی ئەوان ڕێگری بکات. موسا جەنگی کرد و سەرئەنجام گەیشتە لای موەفەق. موەفەق بەخششەکانی ئەوی زیاد کرد و فەرمانیدا ئەم کارەی موسا (جەنگ دژی ساحەبی زەنج) بۆ کەسانی دیکە ئاشکرا بکەن تا ئارامی و ئاسوودەی ئەوان زیاتر بکات. هێشتا لەشوێنی خۆیان نەجوولآبوون کەدەستەیەك لەسەرکردەکانی زەنگ وەك شیبل کوڕی سالم داوای ئەمانیان کرد و لەلایەن موەفەقەوە پێیان بەخشرا. موەفەق چەند کەشتییەکی بۆ لای شیبل نارد. شیبل و بنەماڵەکەی و دەستەیەك لەسەرکردەکان سوار بوون بەلآم ڕووبەڕووی دەستەیەك لەزەنگییەکان بوونەوە و جەنگ دەستی پێکرد و شیبل گەیشتە لای موەفەق. موەفەق ڕێزی گرت و خەلآتی کرد. شیبل لەپشتیوانەکانی ساحەبی زەنج بوو. ئەم کارە (وەرگرتنی ئەمانی شیبل) بۆ سەرکردەکان و ساحەبی زەنج دژوار بوو.

موەفەق کاتێك لەچاکەخوازی و فرەزانی شیبل ئاگادار بوویەوە، بەشێك لەکاروبارەکانی بەو سپارد. شیبل لەشەوێك لەشەوەکان لەگەڵ دەستەیەك

لەزەنگییەکان کەهەموو شوێنەکانی ئوردووگای ساحەبی زەنجیان دەناسی، هێرشیان کردەسەر زەنگییەکان و ژمارەیەکیان کوشت و ئەسیر کرد و گەڕانەوە. موەفەق پاداشتی پێ بەخشین.

زەنگییەکان دوای ئەم جەنگە چیتر شەوانە نەدەحەوانەوە و لەترسا، بەردەوام چاودێری خۆیان دەکرد. موەفەق بەردەوام دەستە شەڕکەرەکانی بۆ ئوردووگاکەی ساحەبی زەنج ڕەوانە دەکرد و ڕێگەی فرت و فێڵی دەگرتەبەر و ڕێگەی نەدەدا خواردن و پێداویستییەکانی ژیانیان پێ بگات.

زاڵبوونی موەفەق بەسەر شاری ڕۆژهەڵاتی ساحەبی زەنج

کاتێك موەفەق زانی شوێنکەوتە و سەربازەکانی بەتەواوی شارەزای ئەو سەرزەمینە بوون، بڕیاریدا بۆ جەنگ لەگەڵ ساحەبی زەنج لەبەشی ڕۆژهەڵاتی ڕووباری باوکی خەسیب گوزەر بکات. دانیشتنێکی گشتی ڕێکخست و سەرکردە و جەنگاوەرە زەنگییەکان ئەمان بەخشراوەکانی کۆکردەوە. هەموویان لەشوێنێك وەستان تا بەجوانی گوێبیستی وتەکانی بن. موەفەق قسەی کردن و نەزانی و گومڕایی پێشووتری بیرخستنەوە. ئاماژەی بەوەدا ئەمە بووە هۆی ئەوەی کوشتنی ئەوان ڕەوا بێت بەڵام ئەو چاوپۆشی لەگوناحەکانیان کرد و پاداشتی کردن و ئەم کارەی ئەوە، شیاوە بەفەرمانبەری کردن وەڵامی بدرێتەوە. ئەوەی کەخواوەند تەنیا بەسەرکوت کردنی ساحەبی زەنج ڕازی دەبێت و فەرمانڕەوایی ئەوان سەقامگیر دەکات. وتی ئەوانەی پێچ و کۆڵانەکانی شارەکە بەباشی دەناسن و شارەزان، هێرش کردنە سەر ساحەبی زەنج و لەناو بردنی ئەو، ئەرکێکی پێویستی سەرشانی ئەوانە بۆ ئەوەی خواوەند لێیان خۆش ببێت و ئەگەر ئەم کارە بکەن، پاداشتێکی زیاتریان پێ دەبڕێت و هەرکەس کەمتەرخەمی بکات، خۆی بەرپرسیارە.

هەمووان دەنگیان بەرز کردەوە و چاکەکاری ئەویان بیرهێنایەوە و خۆیان بەچاکەخواز و گوێڕایەڵ لەقەڵەمدا و وتیان لەم ڕێگەدا خوێنی خۆیان دەبەخشن. ئەوان داوایان لەموەفەق کرد تەنیا ئەوان (زەنگییەکان) بۆ جەنگی سەرکردەکەیان

ڕەوانە بکات تا بەشێوەیەك تۆڵەی لێ بکەنەوە دەرخەری فەرمانبەری و چاکەخوازی ئەوان بێت. موەفەق ڕازی و وەسفی کردن و مژدەی چاکەی پێدان. فەرمانیدا کەشتییەکان و پردە ڕەوانەکان لەدیجلە و بەتیحە و شوێنەکانی دیکە کۆبکەنەوە تا پەیوەستی سوپاکەی خۆی بکات چوونکە ئەوەی لەبەردەستیدا بوو، بۆ سوپایەکی بەم گەورەییە بەسەندەی نەدەکرد. ئەو کەشتی و بەلەمە جەنگییەکانی ژمارد. ژمارەی ئەو مەلەوانانەی بەئاشکرا لەگەنجینە کەل وپەل و جل و بەرگیان وەرگرت، دە هەزار کەس بوو جیاواز لە مەلەوانەکانی کەشتییە بارهەڵگرەکان کەخواردەمەنییان دەبرد یا خەڵکیان بۆ دابین کردنی نیازەکانیان دەگواستەوە. سەرکردەی بەلەمە جەنگییەکان و ئاگرهاوێژەکان و بەلەمەکانی دیکە بەم ژمارەیە زیاد دەکرا.

کاتێك کەشتییەکان ئامادە کران، موەفەق، فەرمانی بەباوکی عەباسی کوڕی و سەرکردەکانی دیکەدا لەهەموو لایێکەوە هێرش بکەنە سەر شاری ڕۆژهەلاتی ساحەبی زەنج. کورەکەی باوکی عەباسی بۆ کەنارەکانی کۆشکی موهەلبی لەخوارەوەی لەشکرگەکە ڕەوانە کرد. ساحەبی زەنج بەسەرباز و جەنگاوەرەکان ئەو ناوچەی تەنیبوو. باوکی عەباس فەرمانی بەسەربازەکانیدا بەرەوماڵی ساحەبی زەنج پێشڕەوی بکەن و بیسوتێنن و ئەگەر سەرکەوتوو نەبوون، هێرش بکەنە سەر ماڵی موهەلبی. موەفەق لەگەڵ سەد و پەنجا کەشتی جەنگی بەرێکەوت. بەندە هەڵبژێردراوەکانی هاورێیەتیان دەکرد و دە هەزار و سوار و پیادەی لەگەڵدا بوو. موەفەق فەرمانی پێدابوون هەرکات بەرەو ڕووبارەکە بەرێکەوت، ئەوانیش بەرێکەون و هەرکات وەستا، بێستن تا بەم شێوەی گوێرایەڵی فەرمانەکانی بن.

موەفەق ڕۆژی سێ شەممە هەشتی زیقەعدەی ٢٦٩/ بیستی مەی ٨٨٣ زایینی، لەبەرەبەیاندا بەمەبەستی جەنگ بەرێکەوت. ڕۆژی دووشەممە سوپاکەی موەفەق لەگۆڕەپانی جەنگ بوون. هەردەستەیەك ڕووبەڕووی ئەوکەسانە بوویەوە کەموەفەق فەرمانی پێدابوون. زەنگییەکان ڕووبەڕوویان بوونەوە و ئاگری شەڕ بڵێسەی سەند. ژمارەیەکی فراوان لەهەردوو سوپا کوژران و بریندار بوون. خراپەکاران

بەهەموو هێزیانەوە بەرگرییان لەسنوورەکەی خۆیان دەکرد وگیانیان دەبەخشی و خۆڕاگرییان کردە پیشە بەڵام سەرئەنجام سەرکەوتن بەموەفەق و سوپاکەی بڕا و زەنگییەکان هەڵاتن و ژمارەیەکی زۆریان کوژران و دەستەیەکی فراوان لەجەنگاوەرەکانیان ئەسیر کران. موەفەق فەرمانی سەربڕینی گیراوەکانی لەناو گۆڕەپانەکە دەرکرد و هەموویان هێرشیان کردە سەر ئەوماڵەی ساحەبی زەنج خۆی تیا حەشاردابوو. ساحەبی زەنج پاڵەوانەکانی بۆ بەرگری کردن لەماڵەکەی کۆکردەوە بەڵام سوودیان پێ نەگەیاند و هەڵاتن و ماڵەکەیان بەموەفەق سپارد. سوپاکەی موەفەق ڕۆشتنە ناو ماڵەکە. هێشتا بڕێك لەسامان وکەل و پەلەکان لەناو ماڵەکەدا دەبینرا. سوپاکەی موەفەق دەستیان بەتاڵانی کرد و ژن و منداڵەکانیان ئەسیر کرد. ژمارەی کوڕ و کچەکانی بیست کەس بوو. ساحەبی زەنج بەرەو ماڵی موهەلبی هەڵات گرنگی بەسامان و بنەماڵەکەی نەدا. ماڵەکەی سوتا و ژن و منداڵەکەیان بردە لای موەفەق و ئەو، ئەوانی ڕەوانەی بەغداد کرد.

ژمارەیەك لەهاوەڵانی باوکی عەباس پێشتر هێرشیان کردبووە سەر ماڵی موهەلبی. کاتێك گەیشتنی ئەوان، ژمارەیەکی زۆر لەهەڵاتووان پەنایان بۆ ئەو ماڵە بردبوو. هاوەڵانی عەباس ئەوانیان کوشتار و تاڵان کردنیان کردە پیشە و ناموس و منداڵی موسوڵمانەکانیان هەڵدەگرت و ئەوەی دەستیان دەکەوت، دەیانبردە ناو کەشتییەکان. دەستەیەك بەدەرگا و دیواری ماڵەکەدا هەڵگەڕان و کاتێك زەنگییەکان ئەوانیان بینی، گەڕانەوە و ژمارەیەکیان لێ کوشتن.

دەستەیەك لەبەندەکانی موەفەق کەمەبەستی ماڵی ساحەبی زەنجیان کردبوو، سەرقاڵی بردنی تاڵانییەکان بۆ ناو کەشتییەکان بوون. زەنگییەکان ئەم دەرفەتەیان قۆستەوە و هێرشیان کردنەسەر و شکستیان پێهێنان و شوێنیان کەوتن. ژمارەیەك لەجەنگاوەرە بوێرەکانی موەفەق خۆڕاگرییان کرد و زەنگییەکانیان دوور خستەوە و بەم شێوەیە سەربازەکان کەمێك ئاسوودە بوون. جەنگ تا دەمەوئێواریێ بەردەوام بوو. موەفەق فەرمانی بەبەندەکانیدا بەهەموو هێزیانەوە هێرش ببەن. ئەو کارەیان کرد و ساحەبی زەنج و هاوەڵانی هەڵاتن. شمشێرەکان بەرز کرانەوە تا ئەوەی گەیشتنە ماڵی ساحەبی زەنج.

لەم کاتەدا موەفەق بەباشی زانی دڵنەوایی سوپاکەی بکات، ئەوانەی تالآنییان بەدەست هێنابوو، گەڕاندەوە. دەستەیەك لەژنە ئەسیرەکانیان بۆ موەفەقییە برد.

باوکی عەباس لەو رۆژەدا یەکێك لەسەرکردەکانی خۆی نارد و ئەو، ئاگری بەردایە خەرمانەکانی ساحەبی زەنج. ئەم کارە ساحەبی زەنج و هاوەڵانی ئەوی لاواز کرد. لەم کاتەدا موەفەق نامەیەکی لەلۆلۆ کۆیلەی کوڕی تولون بەدەست گەیشت کەبۆ لای ئەو بەڕێکەوتووە. موەفەق تا گەیشتنی ئەو جەنگی دوا خست.

ناسازگاری لۆلۆ لەگەڵ سەرووەرەکەی ئەحمەد کوڕی تولون

لەم ساڵەدا لۆلۆ کۆیلەی ئەحمەد کوڕی تولون، فەرمانڕەوای مسر، دژی سەرووەری خۆی راپەڕی. حیمس، قێنسرین، حەلەب، سەرزەمینی موزێر لەجەزیرە لەژێر فەرمانی ئەودا بوو. رووی کردە بالیس و ئەو شارەی تالآن کرد. نامەیەکی بۆ موەفەق نووسی و مەرجی دانا. باوکی ئەحمەد بەمەرجەکان رازی بوو. لۆلۆ کە لەڕەققە بوو، بۆ پەیوەست بوون بەموەفەق بەڕێکەوت و لەقێرقیسیا ئوردووی لێدا. کارگوزاری ئەم شارە کوڕی سەفوانی عوقەیلی بوو. لۆلۆ بەجەنگ رووبەرووی بوویەوە ودەستی بەسەر شارەکەدا گرت و بەئەحمەد کوڕی مالك کوڕی تەوقی سپارد و بۆ پەیوەست بوون بەموەفەق بەڕێکەوت.

بەڕێکەوتنی موعتەمید بۆ شام و گەڕانەوەی ئەو لەنیوەی ڕێگە

لەم ساڵەدا موعتەمیدی خەلیفە بەرەو میسر بەڕێکەوت. هۆکاری ڕۆشتنەکەی ئەوە بوو لەخەلافەت تەنیا ناوەکەی بۆ ئەو مابوویەوە و کەس فەرمانەکانی ئەوی جێبەجێ نەدەکرد و وازۆی ئەو گرنگی پێ نەدەدرا و کارەکان لەسەر دەستی موەفەق سامان دەدران و باجەکان ڕەوانەی بارەگای ئەو دەکران. موعتەمید لەم بارودۆخە نارازی بوو و بەنەنگی دەزانی. ئەحمەد کوڕی تولون ئامۆژگاری کرد تا لەمیسر پەیوەستی ئەو ببێت و بەڵێنی هاوکاری پێدا. ئەو سوپایەکی بۆ رەققە ‌رد تا پێشوازی لەخەلیفە بکەن. موعتەمید ئامادە نەبوونی موەفەقی بەدەرفەت

زانی و لەجومادی الاوەل/ نۆڤەمبەر لەگەڵ دەستەیەك لەسەرکردەکان بەرێکەوت و لەکوحەیل ئوردووی لێدا و سەرقاڵی راو کردن بوو.

کاتێك موعتەمید گەیشتە سنوری ئیسحاق کوڕی کونداجیق فەرمانڕەوای موسڵ و هەموو جەزیرە، کونداجیق سەرکردەکانی هاورێی موعتەمیدی گرت کەنەیزەك و ئەحمەد کوڕی خاقان و خەتارمیش بوون و سامان و چوارپێکانی ئەوانی تالآن کرد. ساعید کوڕی مەخلەد وەزیری موەفەق ئەم فەرمانەی بۆ نووسیبوو. چۆنیەتی رۆیشتنی ئەوان بۆ سنووری فەرمانڕەوایەتی ئەو بەمشێوە بوو کەساعید وای نیشان دەدا هاوڕێ لەگەڵ ئەوان گوێڕایەڵی فەرمانەکانی موعتەمیدە چوونکە خەلیفەیە. کاتێك گەیشتنە سنووری ئەو، چەند مەنزڵێك لەگەڵ ئەوان ڕۆشت و کاتێك لەسنووری دەسەلآتی کوڕی تولون نزیك بوونەوە، شوێنکەوتەکان، بەندەکان و سەرکردەکانی هاورێی موعتەمید ڕۆشتن بەلآم کونداجیق لەڕۆشتنی سەرکردەکان ڕێگری کرد و لەلای موعتەمید لەگەڵ ئەوان کۆبوویەوە و وتی: هەنووکە لەسنوری فەرمانڕەوایەتی کوڕی تولوندان و فەرمان، فەرمانی ئەوە و ئێوە لەریزی سوپاکەی ئەو هەژمار دەکرێن، هەنووکە لەگەڵ ئەوەی دەزانن ئەو کەسێکە وەك ئێوە ئایا رازین ملکەچی فەرمانەکانی بن؟ وتووێژی نێوان ئەوان تا نیمەڕۆ درێژەی کێشا و موعتەمید و هاوەڵانی لەشوێنەکەی خۆیان نەجووڵآن. کوڕی کونداجیق وتی: هەستن تا بەئامادە بوونی سەروەری باوەڕداران درێژە بەم گفتوگۆیە نەدەین. دەستی سەرکردەکانی گرت و ئەوانی بردە خێوەتەکەی خۆی چوونکە خێوەتی سەرکردەکان پێشتر بۆ لای کوڕی تولون ڕەوانە کرابوو. کاتێك ڕۆشتنە ناو خێوەتەکەی، ئەوانی قۆڵبەست کرد. کاتێك لەقۆڵبەست کردنی ئەوان ئاسوودە بوو، هاتە لای موعتەمید و ئەوی بۆ بەجێهێشتنی سەرزەمینی باو و باپیرانی سەرکۆنە کرد. هەروەها بۆ ئەوەی دەبێت موەفەقی برای لەجەنگی ئەو کەسانەی خوازیاری مەرگی خۆی و بنەماڵەکەین، پشتگوێ بخات. بەم شێوەیە ئەوانی بۆ سامەرا گەڕاندەوە.

جەنگی سوپای تولون و سوپای موەفەق لەمەککە

لەزیقەعدە/ مەی ئەم ساڵە، لەنێوان سوپای ئەحمەد کوڕی تولون و سوپای موەفەق لەمەککە شەڕ روویدا.

چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو ئەحمەد کوڕی تولون سوپایەکی لەگەڵ دوو سەرکردە بۆ مەککە ڕەوانە کرد. ئەم دەستەیە کاتێك گەیشتنە مەککە، گەنم فرۆش و قەسابەکانیان کۆکردەوە و بڕێك پارەیان لەناودا دابەش کردن. فەرمانڕەوای مەککە هارون کوڕی محەممەد لەو کاتەدا لەترسی ئەم سوپایە ڕۆشتبووە باخی کوڕی عامر. لەزیحەججە/ جونی ئەم ساڵە جەعفەری ناعەمودی، لەگەڵ سوپایەك (لەلایەن موەفەقەوە) هاتە مەککە و هارون کوڕی محەممەد بۆ سەردانی ڕۆشت و جەعفەر پشتیوانی خۆی بۆ دەربڕی. ئەم سوپایە ڕووبەڕووی سوپاکەی کوڕی تولون بوویەوە. خەڵکانی خوراسان هاوکاری جەعفەریان کرد. دووسەد کەس لەسەربازەکانی کوڕی تولون کوژران و کەسانی دیکە هەڵاتن و سامانەکەیان تالآن کرا. جەعفەر لەم دوو سەرکردە دووسەد هەزار دیناری وەرگرت و ئەمانی بەگەنم فرۆش و قەسابەکان بەخشی. لەمزگەوتی هەینی نفرین نامەیەك بۆ کوڕی تولون خوێنرایەوە. لەم جەنگەدا زیان لەخەڵك و کاڵای بازرگانەکان نەگەیشت.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەموحەرەم/ جولای ئەم ساڵە عەرەبە دەشتەکییەکان لەنێوان سور و سەمیرا ڕێگەیان لەحاجییەکان گرت و سامانەکانیان تالآن کرد. ڕێگرەکان پێنج هەزار وشتر و بارەکانیان فڕاند و خەڵکانێکی زۆریان گرفتار کرد.

لەم ساڵەدا مانگ گیرا تا ئەوەی خۆر دەرکەوت و جارێکی دیکە خۆر گیرا تا ئەو جێگەی مانگ دەرکەوت. لەموحەرەم/ جولای ئەم ساڵە دوو جار مانگ گیران و خۆرگیران روویدا.

لەسەفەر/ ئۆگۆستی ئەم ساڵە خەڵکی گەڕەك و کۆڵانەکانی بەغداد دژی

ئیبراهیمی خەلیجی راپەڕین و ماڵەکەیان تالآن کرد. چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو یەکێك لەبەندەکانی بەتیر ژنێکی کوشت. خەڵك سکالآیان بۆ لای ئیبراهیم بەرز کردەوە بەلآم ئەو بەتوندی وەلآمی دانەوە و بەندەکانی خەڵکیان کردە نیشانەی تیرەکانی خۆیان و ژمارەیەکیان بریندار کرد. خەڵکان شۆڕشیان کرد و دووان لەکەسەکانی ئەویان کوشت و ماڵ و چوارپێکانیان تالآن کرد. ئەو لەشارەکە هەلآت. محەممەد کوڕی عوبەیداللە کوڕی عەبدوللە کوڕی تاهیر کە لەلایەن باوکی سەرۆکی ئاسایشی شارەکە بوو، سامان و چوارپێکانی ئەوی کۆکردەوە و بۆی گەڕاندەوە.

لەم ساڵەدا دوای گەڕانەوەی باوکی ساج لەمەککە، سوپایەك بۆ هاوکاری ئەو ڕەوانە کرا و ئەو ڕێگەی جەددەی گرتەبەر و لەمەخزومی یاخی بڕێك سامان و کەل و پەلی جەنگی وەرگرت.

لەم ساڵەدا خەلەف نوێنەری ئەحمەد کوڕی تولون لەسنورەکانی شام ئالآی شۆڕشی بەرز کردەوە. سنورداری ئەو ناوچەیە بازماری بەندە، موالی موفلیح کوڕی خاقان بوو. ئەو بازماری زیندانی کرد بەلآم دەستەیەك لەسنورنشینەکان هێرشیان کرد و ئەویان لەزیندان هێنایەدەر و خەلەف هەلآت و خەڵکانی ئەم سنورە چیتر بەناوی کوڕی تولون وتاریان نەدەخوێندەوە. کوڕی تولون هێرشی کردەسەریان و لەئەزەنە ئوردووی لێدا. خەڵکانی تەرسوس کە لەگەڵ بازمار لەوێ سەنگەریان گرتبوو، ڕێگەیان لێگرت. کوڕی تولون گەڕایەوە و ڕوویکردە حیمس و لەوێوە بۆ دیمەشق و لەو شارە مایەوە.

لەم ساڵەدا رافیع کوڕی هەرسیمە دژی خوجوستانی، ئالای شۆڕشی بەرز کردەوە چوونکە دەستی بەسەر شارەکانی خوراساندا گرتبوو و زیاتر لەدەساڵ لەئاوەدانییەکانی خوراسان باجی کۆدەکردەوە تا ئەو جێگەی خەڵکەکەی هەژار کرد و ئەو کەنارانەی وێران کرد.

لەم ساڵەدا حەسەنییەکان و حسەینییەکان لەلایەك و جەعفەرییەکان (منداڵەکانی جەعفەری تەیار برای عەلی) لەلایەکی دیکە لەحیجاز جەنگ روویدا و هەشت کەس لەجەعفەرییەکان کوژران. حەسەنییەکان و حسەینییەکان، فەزڵ کوڕی عەباسی

عەباسی، فەرمانڕەوای مەدینەیان رزگار کرد.

لەجومادی الاخره/ دێسامبەری ئەم ساڵە هارون کوڕی موەفەق ئەنبار ورێگەی فورات و رەحبەی بەباوکی ساج سپارد و محەممەد کوڕی ئەحمەد وەك فەرمانڕەوای کوفە و دەوروبەری دەستنیشان کرد. محەممەد لەگەڵ هەیسەمی عیجیل جەنگی و سەرکەوتنی بەدەست هێنا.

لەم ساڵەدا عیسا کوڕی شێخ کوڕی شەلیلی شەیبانی کە فەرمانڕەوایەتی ئەرمەنستان و دیاربەکری دەکرد، مرد.

لەم ساڵەدا موعتەمید، کوڕی تولونی لەماڵی گشتی (دارەئلعامە) نفرین کرد و فەرمانیدا لەسەر مینبەرەکان نفرینی بکەن. ئەو ئیسحاق کوڕی کونداجیقی وەك فرمانڕەوای سنورەکانی ژێر دەسەلآتی کوڕی تولون دیاریکرد و لەدەروازەی شەماسییە تا ئەفریقییەی بەو سپارد و سەرۆکایەتی ئاسایشی خستە ئەستۆی ئەو. هۆکاری نفرین کردنی کوڕی تولون ئەوە بوو کوڕی تولون چیتر بەناوی موەفەقەوە وتاری نەدەخوێند وناوی ئەوی سڕییەوە. موەفەق، فەرمانی بەموعتەمید دا نفرینی بکات. موعتەمید بەناچاری ئەو کارەی کرد چوونکە لەدڵەوە کوڕی تولونی خۆش دەویست.

لەم ساڵەدا لەنێوان باوکی ساج و عەرەبە دەشتەکییەکان جەنگ روویدا. دەشتەکییەکان سەرکەوتنیان بەدەست هێنا بەڵآم ئەو بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشی کردنەسەر و دەستەیەکی کوشت و ئەسیر کرد و سەرە بڕاوەکان و بەند کراوەکانی بۆ بەغداد نارد.

لەشەوال/ ئاوریلی ئەم ساڵە، باوکی ساج ڕۆشتە رەحەبی مالك کوڕی تەوق. ئەمە دوای ئەوە بوو لەگەڵ دانیشتوانەکەی جەنگا و خوێنی دەستەیەکی لەوان ڕشت. ئەحمەد کوڕی تەوق بۆ شام هەلآت. دواتر باوکی ساج ڕۆشتە ناو قرقیسیا.

هارون کوڕی محەممەد کوڕی ئیسحاقی هاشمی لەم ساڵەدا ریێ و رەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی فەزڵ، فەرمانڕەوای سیسیل، لەگەڵ سوپایەك هێرشی کردە سەر کەنارەکانی رەمتە. سوپاکەی گەیشتە قەتانییە و ژمارەیەکی

زۆر لەرۆمییەکانی کوشت و دەستەیەکی ئەسیر کرد و ئەوەی بینی، فڕانی و تالآنی کرد. لەزیحەجەجە/ جون بۆ بەلەرم گەڕایەوە.

هەروەها لەم ساڵەدا ئەحمەد کوڕی موخالید، موالی موعتەسەم، لەبانگەشەکەران بۆ موعتەزیلە، مرد. ئەو زانستی کەلام لەجەعفەر کوڕی موبەشیر فێر ببوو.

لەم ساڵەدا سلێمان کوڕی حەفس کوڕی باوکی عوسفوری ئەفریقی (شوێنکەوتەی بیروباوەڕی موعتەزیلە) مرد. ئەو باوەڕی بەئافرێنراو بوونی ناوی خواوەند هەبوو. بۆ بلآو کردنەوەی بیروباوەڕەکەی خۆی رێگەی قیروانی گرتەبەر بەلآم سەرکەوتنی بەدەست نەهێنا و لەگەڵ بیشری مەریسی و باوکی هوزەیل و شوێنکەوتەکانی دیکەی خەواریج یەکیان گرت.

ڕووداوەكانی ساڵی دووسەد و حەفتای كۆچی (٨٨٣و٨٨٤ زایینی)

چۆنیەتی كوژرانی ساحەبی زەنج

چۆنیەتی جەنگ لەگەڵ زەنگییەكان و گەڕانەوەی سەركەوتووانەی موەفەقمان باس كرد. كاتێك موەفەق دوای جەنگ بۆ موەفەقییە گەڕایەوە، بڕیاریدا دەست لەجەنگ لەگەڵ زەنگییەكان هەڵگرێت. لەم كاتەدا نامەی لۆلۆ، كۆیلەی كوڕی تولونی بەدەست گەیشت كەمۆڵەتی دەویست تا پەیوەستی ببێت. موەفەق مۆڵەتی پێدا و جەنگی تا گەیشتنی لۆلۆ دواخست بۆ ئەوەی دوای پەیوەست بوونی ئەو درێژە بەجەنگ بدات. لۆلۆ بەسوپایەكی گەورە لەسێی موحەرەم/ چواردەی جۆلای هاتە لای موەفەق. موەفەق ڕێزی لێگرت و پێشوازی لێكرد. دیاری بەخۆی و هاوەڵانی بەخشی و فەرمانیدا هەركەس بەئەندازەی پێگەی خۆی، ڕۆژانەی پێ بدرێت. ڕۆژانەی ئەوانی زیاد كرد. دواتر فەرمانی بەلۆلۆدا بۆ جەنگ لەگەڵ زەنگییەكان سوپا برازێنێتەوە. ساحەبی زەنج كاتێك لەڕووباری باوكی خەسیب شكستی خوارد و پردەكان پچڕان، لەدوو لای ئەم ڕووبارە بەنداوێكی بەست و لەناوەڕاستی ڕووبارەكە دەلاقەیەكی دروست كرد تا ئاوی ڕووبارەكە بەشێوەیەكی خرۆشان ڕەوان ببێت. بەم شێوەیە هاتنە ناوەوەی كەشتییەكان لەكاتی هاتنە ناوەوەی كەشتییەكان و چوونە دەرەوەیان لەكاتی بەرز بوونەوەی ئاو ئەگەری نەبوو. موەفەق دڵنیابوو لەوەی ڕەوان بوونی ئەم ئاوە تەنیا بەوێران كردنی ئەم بەنداوە ئەگەری دەبێت. موەفەق مەبەستی ئەنجامدانی ئەو كارەی كرد بەڵام زەنگییەكان سەرسەختانە بەرگرییان كرد و هەر ڕۆژ سوپایەكی زیاتریان بۆ ئەو ناوچەیە دەنارد. ئەم بەنداوە لەناو ماڵەكانی ئەواندا بوو و كاری بەرگری كردنی بۆ ئەوان ئاسان دەكرد. هەركەس مەبەستی وێران كردنی بەنداوەكەی دەكرد، ڕووبەڕووی دژواری دەبوویەوە.

موەفەق جەنگی دەست پێكرد و دەستە دەستە لەهێزەكانی لۆلۆی ڕەوانە دەكرد تا جەنگ لەگەڵ زەنگییەكان ئەزمون بكەن و شارەزای شوێنەكان بن.

موەفەق فەرمانی بەلۆلۆدا لەگەڵ دەستەیەك لەهاوەڵانی بۆ جەنگ و وێران کردنی ئەم بەنداوە خۆی ئامادە بکەن. لۆلۆ ئەم کارەی کرد. موەفەق بەبوێری لۆلۆ و سوپاکەی شادمان بوو. لەرووی خۆشەویستی فەرمانی گەڕانەوەی بەلۆلۆ و سوپاکەیدا و خەڵاتی کردن.

موەفەق بۆ وێران کردنی ئەم بەنداوە پێداگری دەکرد و لەگەڵ سەربازەکانی خۆی و لۆلۆ و کەسانیتر لەگەڵ زەنگییەکان دەجەنگان. کرێکارەکان هەوڵیان دەدا بەنداوەکە بڕوخێنن. لەچەند لایەکەوە هێرشیان کردە سەر زەنگیەکان و ماڵەکانیان سووتاند و شەڕکەرانیان دەکوشت. دەستەیەك داوای ئەمانیان لەموەفەق کرد. بۆ ساحەبی زەنج و هاوەڵانی لەزەوییەکانی کەناری رووباری رۆژئاوا تەنیا چەند کێڵگە و قەڵا و دوو پرد مابوویەوە و دەستەیەك پارێزگارییان لێدەکرد. باوکی عەباس بەرەو ئەو ناوچەیە بەرێکەوت و سوپاکەی خۆی بڵاوە کردەوە و چەندین بۆسەی نایەوە. دواتر هێرشی کردە سەریان و بەهەڵاتن ناچاری کردن. ئەوان بۆ هەر شوێنێك هەڵدەهاتن، ئەوانەی بۆسەیان نابوویەوە، دەهاتنەدەر و رووبەروویان دەبوونەوە و هەموویان کوشت و جگە لەوانەی ئاوارە بوون، کەس رزگاری نەبوو. سەربازەکانی باوکی عەباس ئەو دوو پردەیشان وێران کرد. موەفەق هێشتا سەرقاڵی جەنگ لەبەنداوەکەی رووباری باوکی خەسیب بوو و سەرئەنجام کەلێنێکی تیا دروست کرد.

کاتێك موەفەق کۆتایی بەکاری بەنداوەکە هێنا، مەبەستی هێرش کردنە سەر ساحەبی زەنجی کرد و فەرمانیدا کەشتییەکان و کەرەستەکان بۆ جەنگ لەئاو و وشکانی ئامادە بکەن. ئەو فەرمانی بەباوکی عەباسی کوڕیدا لەلای کۆشکی موهەلبییەوە هێرش بکاتە سەر ساحەبی زەنج و سوپاکەی لەهەموو شوێنێك بڵاوە پێبکات. ئەمان بەخشراوەکانی لەگەڵ شیبل ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدان بوێرانە رووبەرووی سوپاکەی ساحەبی زەنج ببنەوە. موەفەق فەرمانی بەهەمواندا پێش شەکانەوەی ئاڵای ڕەش لەسەر ماڵی کرمانی و فوو کردن بەکەڕەنا کەدەنگەکەی لەدوورەوە دەبیسترا، کەس هێرش نەکاتە سەر هیچ شوێنێك.

ئەو لەرۆژی دووشەممە سێی موحەرەم/ چواردەی جۆلای بەرێکەوت، بەلاخ

خەڵکان چاوەڕوان نەبوون و هێرشیان کردە سەر زەنگییەکان. زەنگییەکان ڕووبەڕوویان بوونەوە و دەستەیەك لەوانیان کوشتار و دووریان خستنەوە. سوپاییەکانی دیکە لەبەر زۆری و دوور بوونیان لەیەکتر لەم پاشەکشێیە ئاگادار نەبوون. لەم کاتەدا موەفەق فەرمانیدا ئاڵای ڕەش بشەکێننەوە و فوو بەکەڕەنادا بکەن. بەم شێوەیە سوپا لەوشکانی و ئاو بەرێکەوت. زەنگییەکان کەهێزی خۆیان کۆکردبوویەوە و لەسەرکەوتنی پێشووی خۆیان بەسەر سوپاکەی موەفەق ورەیان بەرز ببوویەوە، ڕووبەڕووی سوپاکەی موەفەق بوونەوە. سوپاکەی موەفەق بوێرانە هێرشیان کردە سەر دوژمن و شەڕێکیماڵوێرانکەر دەستی پێکرد. ژمارەیەکی زۆر لەهەردوولا کوژران و سەرئەنجام سوپاکەی ساحەبی زەنج شکستی خوارد و سەربازەکانی موەفەق شوێنیان کەوتن و گرفتاریان کردن. سوپاکەی موەفەق لەم ڕۆژەدا ڕووبەڕووی سوپای دوژمن بوونەوە و ژمارەیەکی زۆریان لەوان کوشت کە لەژماردن نایەت. بەم ژمارەیە لەزەنگییەکان لەناو ئاودا خنکان. موەفەق بەتەواوی دەستی بەسەر شارەکەدا گرت و سوپاکەی تالآنیان کردە پیشە و ژن و منالە ئەسیرەکانیان ئازاد کرد. بنەماڵەی عەلی کوڕی ئەبانی موهەلبی و دوو براکەی ئەو خەلیل و محەممەد و منالەکانی ئەم دوانەیان گرت و ڕەوانەی موەفەقییان کردن.

ساحەبی زەنج لەگەڵ هاوەڵانی، کوڕەکەی ئەنکلای، سلێمان کوڕی جامیع و چەندین سەرکردە لەزەنگییەکان بۆ شوێنێك هەلآتن کەساحەبی زەنج پێشتر ئامادەی کردبوو تا لەئەگەری هەلآتن بۆ ئەو ناوچەیە پەنا ببات. ئەم جێگە لەکەناری ڕووبارێك بەناوی سوفیانی بوو. سوپاکەی موەفەق لەتالآن کردن و سوتاندن بەردەوام بوو. موەفەق فەرمانی بەکەشتییەکاندا بەرەو ڕووباری سوفیانی بەرێکەون. لۆلۆ و هاوەلآنی دیکەی موەفەق هاورێیەتیان دەکرد. هاوەلآنی موەفەق گومانیان دەکرد ئەو بۆ شار موەفەقییە گەڕاوەتەوە. ئەوانیش بەکەشتییە لێوانلێو لەتالآنییەکان گەڕانەوە. موەفەق و هاوەلآنی گەیشتنە ئوردووگاکەی ساحەبی زەنج و ئەمە لەکاتێکدا بوو ئەوان هێشتا لەهەلآتن بەردەوام بوون. لۆلۆ و سوپاکەی شوێنیان کەوت و گەیشتنە ڕووبارێك بەناوی فێرەبری. دانیشتوانی ئەم کەنارە خۆیان بەلۆلۆ و سەربازەکانی گەیاند. لۆلۆ شکستی پێهێنان و لەڕووباری

سوفیانی گوزەری کرد. لۆلۆ شوێن هەڵاتوان کەوت. هەڵاتوان پەنایان بۆ کێوێك لەپشت ئەم رووبارە برد و لۆلۆ و سوپاکەی بەتەنیایی شوێنیان کەوتن. رۆژ بەرەو کۆتایی دەڕۆشت. موەفەق فەرمانی گەڕانەوەی پێدا و ئەو چاکەکار و بەناوبانگ، گەڕایەوە. موەفەق ئەوی لەگەڵ خۆی برد و دووبارە خەڵاتی کرد. کاتێك موەفەق گەڕایەوە، کەسی لەناو شاری زەنگییەکاندا نەبینی، لەبەر ئەمە بۆ شارەکەی خۆی، موەفەقییە گەڕایەوە و هەواڵی گرتن و هەڵاتنی زەنگییەکان و سەرکردەی ئەوانی بەخەڵکاندا.

موەفەق لەبەر سەرپێچی کردنی سوپاکەی لەفەرمانەکانی، توڕە بوو چوونکە لەو شوێنەی فەرمانی پێدابوون، چاوەڕوانیان نەکرد. هەموویانی کۆکردەوە و سەرکۆنەی کردن و بەتوندی لەگەڵیان ئاخاوت. ئەوان داوای لێخۆشبوونیان لەموەفەق کرد چوونکە گومانیان کردبوو ئەو گەڕاوەتەوە و نەیاندەزانی و ئەگەر دەیانزانی، جەنگ دژی ساحیبی زەنجیان درێژە پێدەدا. دواتر سوێندیان خوارد لەجەنگ دژی ساحەبی زەنج، شوێنەکانی خۆیان بەجێنەهێڵن تا ئەو کاتەی سەرکەوتن بەدەست دێنن تەنانەت ئەگەر بارودۆخیشیان لێ دژوار بوو، خۆڕاگری دەکەن تا خواوەند لەنێوان ئەوان داوەری دەکات. ئەوان داوایان لەموەفەق کرد ئەو کەشتییانەی ئەوان بۆ جەنگی ساحەبی زەنج دەبات، بگەڕێنێتەوە تا هەرکەس مەبەستی گەڕانەوەی کرد، سەرکەوتوو نەبێت. موەفەق سپاسی کردن و فەرمانی ئامادەباشی دەرکرد.

موەفەق دوای ئەم پێشهاتە تا رۆژی هەینی چاوەڕوان بوو تا نیازەکانی خەڵك دابین بکات. شەوی هەینی فەرمانیدا بەرەبەیانی شەممە بۆ جەنگی ساحەبی زەنج بەرێکەون. لەم کاتەدا خۆی بەناو سوپاکەدا گەڕا و هەر سەرکردەیەك لەشوێنەکەی خۆی وەستا و پێگەی ئەوی ناساند. موەفەق ڕۆژی شەممە، دووەم شەوی سەفەر/ دوانزەی ئۆگۆست، خەڵکانی ڕەوانە و فەرمانیدا کەشتییەکان بگەڕێنەوە. کەشتیەکان گەڕانەوە و موەفەق ئەوانی بۆ شوێنێك ڕێنوێنی کرد کەدەبوا لەوێ چاوی پێیان بکەوێت.

ساحەبی زەنج و هاوەڵانی دوای گەڕانەوەی سوپاکەی موەفەق بۆ شارەکەی

خۆیان گەڕابوونەوە و هیوادار بوون ڕۆژەکان بەسەر بچێت و سوپاکەی موەفەق دەست لەجەنگ هەڵگرێت. موەفەق ئەو کۆیلە سوار و پیادانەی بینی کەخێراییان کردە پیشە و پێش سوپاکە کەوتن و ڕووبەڕووی ساحەبی زەنج و سوپاکەی بوونەوە و شکستیان پێهێنان. هاوەڵانی موەفەق شوێنیان کەوتن و هەرکەسیان دەگرت، دەیانکوشت یا دەیانکردە کۆیلە. ساحەبی زەنج لەگەڵ دەستەیەك لەپاسەوانەکانی خۆی وەك موهەلبی لەسوپاکە جیابوویەوە. ئەنکلای و سلێمان کوڕی جامیع خۆیان لەو دوور خستەوە. هەردەستەیەك ڕووبەڕووی سوپایەکی گەورە ببوویەوە.

باوکی عەباس پێشڕەوی کردبوو. هەڵتوانی لەشوێنێك بەناوی عەسکەری ڕەیحان گرت و سوپاکەی دەستیان بۆ شمشێر برد. دەستەیەکی دیکە بۆ هاوکاری سوپاکەی ساحەبی زەنج هاتن و سوپای باوکی عەباس ڕووبەڕووی ئەوانیش بوویەوە و ژمارەیەك لەوانیان کوشت و سلێمان کوڕی جامعیان ئەسیر کرد. بێ هیچ پەیمانێك ئەویان بردە لای موەفەق. خەڵك لەگرفتار بوونی ئەو شادمان بوون و بانگی تەکبیر بەرز بوویەوە و سوپاکەی موەفەق لەسەرکەوتنی خۆیان دڵنیا بوون چوونکە زۆرینەی سوپاکەی ساحەبی زەنج چیتر گوێڕایەڵی فەرمانەکانی نەبوون. ئیبراهیم کوڕی جەعفەری هەمەدانیش گرفتار بوو. ئەو یەکێك لەسەرکردەکانی ساحەبی زەنج بوو. موەفەق فەرمانی بەستنەوەی ئەوانی دەرکرد و لەناو کەشتییەکەی باوکی عەباس زیندانی کردن.

ئەو زەنگییانەی لەساحەبی زەنج جیاببوونەوە، هێرشیان کردە سەر سوپاکەی موەفەق و پاشەکشێیان پێکردن بەڵام ئەم هێرشە هێزی ئەوانی لاواز کرد. کاتێك موەفەق هەستی بەلاوازی ئەوان کرد، بەخێرایی مەبەستی کوشتنی ساحەبی زەنجی کرد. هاوەڵانی موەفەق شوێنی کەوتن و موەفەق گەیشتە کۆتایی ڕووباری باوکی خەسیب کەمژدەدەر هەواڵی کوژرانی ساحەبی زەنجی پێدا. مژدەدەرێکی دیکە هات و لەپی دەستێکی بەدەستەوە بوو و وتی ئەمە لەپی دەستی ساحەبی زەنجە. لەم کاتەدا بەندەیەك لەسوپاکەی لۆلۆ کەسەری ساحەبی زەنجی بەدەستەوە بوو، ڕایدەکرد. موەفەق ئەوی لەخۆی نزیك کردەوە و نیشانی ئەمان

بەخشراوەکانیدا و ئەوان ناسیانەوە. موەفەق سەری لەزەوی سوو و خەڵکانیش بەدوای ئەو سەری کوڕنوشیان بۆ پەروەردگار دانەواند. موەفەق فەرمانیدا سەری ئەو بەڕمەوە بکەن. خەڵکان بەجوانی سەیریان کرد و ناسیانەوە.

کاتێك دەوری ساحەبی زەنجیان گرت، موهەلبی تەنیا بوو و مەبەستی هەڵاتنی کرد و رووی کردە رووباری ئەمیر و بۆ رزگار کردنی خۆی، خۆی هەڵدایە ناو ئاوەکە. ئەنکلای پێشتر لەباوکی جیاببوویەوە و رێگەی دیناری گرتبووە بەر.

موەفەق و سوپاکەی بۆ موەفەقییە گەڕانەوە. لەرێگەی گەڕانەوە، سەری ساحەبی زەنجیان لەپێشیەوە دەبرد و موەفەق بەردەوام سەیری دەکرد. دەستەیەکی فراوان لەزەنگییەکان هاتنە لای موەفەق و داوای ئەمانیان کرد. موەفەق ئەمانی پێ بەخشین. هەواڵی ئەنکلای و موهەلبی و شوێن و جێگەی ئەوان بەموەفەق گەیشت. کەسانێکی بۆ گرتنی ئەوان ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدان باوردۆخیان لێ دژوار بکەن. هەڵاتووان کاتێك دڵنیا بوون هیچ پەناگەیەك نییە، ملکەچی خۆیان بۆ فەرمانەکان نیشاندا و نێردراوانی موەفەق ئەوانیان قۆڵبەست کرد. ژمارەیان نزیکەی پێنج هەزارکەس بوو. موەفەق فەرمانی قۆڵبەست کردنی ئەنکلای و موهەلبی دەرکرد. یەکێك لەو کەسانەی هەڵاتبوو، قەرتاسی رۆمی بوو کەڕمی لەسینەی موەفەقدا بوو. ئەو گەیشتە رامهورموز و پیاوێك ئەوی ناسییەوە و فەرمانڕەوای شارەکەی لێ ئاگادار کردەوە. فەرمانڕەوا ئەوی گرت و ڕەوانەی بارەگای موەفەقی کرد. باوکی عەباس خوێنی ڕشت.

لەم ساڵەدا دەرمویەی زەنگی داوای ئەمانی لەباوکی ئەحمەد موەفەق کرد. ئەو یەکێك لەشاسوارەکان و جەنگاوەرە بوێرەکانی ساحەبی زەنج بوو. ساحەبی زەنج پێش لەناوچوونی خۆی ئەوی بۆ شوێنێك دارستان ناردبوو کەهاوسنوری بەتیحەیە. ئەو و هاوەڵانی بەبەلەمە بچووکەکان رێگەیان لەرێبواران دەگرت. هەرکات شوێنیان دەکەوتن دەڕۆشتنە ناو رووبارە بچووکەکان و لەناو دارستانەکان خۆیان دەشاردەوە و دواتر روویان دەکردە گوندەکانی بەتیحە و رێگرییان دەکرد. رۆژێك رووبەرووی دەستەیەك لەسوپاکەی موەفەق بوونەوە کە لەگەڵ ژنەکانیان بۆ ماڵەکانیان دەگەڕانەوە، پیاوەکانیان کوشت و ژنەکانیان لەگەڵ خۆیان برد. دەرمویە لەژنە گرفتارەکان هەواڵی باروودۆخی پرسی و ژنان پێیان وت: ساحەبی زەنج کوژراوە و سەرکردەکانی دیکە داوای ئەمانیان کردووە وموەفەق ئەمانی پێ بەخشیون. دەرمویە

پەشیمان بوویەوە و تەنیا بیری لەوەرگرتنی ئەمان کردووە. کەسی بۆ لای موەفەق نارد و داوای ئەمانی کرد. موەفەق رازی بوو. دەرمویە و هەموو هاوەڵانی هاتنە ئوردووگاکەی موەفەق و موەفەق ئەمانی پێبەخشین.

کاتێك دەرمویە ئاسوودە بوو، سامان و کاڵاکانی ئاشکرا کرد و بەئاشکرا بۆ خاوەنەکانی گەڕاندەوە. بەم شێوەیە چاکەکاری ئەو دەرکەوت و موەفەق زیاتر لەجاران رێزی گرت و چاکەی لەگەڵدا کرد. فەرمانیدا نامە بۆ شارە ئیسلامییەکان بنووسن کەزەنگییەکان دەتوانن بۆ شارەکانی خۆیان بگەڕێنەوە. بەم شێوەیە زەنگییەکان روویان کردە سەرزەمینەکانی خۆیان و موەفەق، لەموەفەقییە مایەوە تا خەڵکان لەمانەوەی ئەو ئاسوودە و دڵنیا بن. ئەو یەکێك لەسەرکردە چاکەکارەکانی خۆی وەك فەرمانڕەوای بەسرە، ئوبولە و ئاوەدانییەکانی دیجلە ڕەوانە کرد. ئەویان بەعەباس کوڕی تەرکەس ناو دەبرد. موەفەق فەرمانی مانەوەی لەبەسرە پێدا و محەممەد کوڕی حیمادی وەك قازی بەسرە و ئوبولە و ئاوەدانییەکانی دیجلە دەستنیشان کرد.

باوکی عەباسی کوڕی بۆ بەغداد نارد وسەری ساحەبی زەنجی پێسپارد تا خەڵکان بیبینن.

باوکی عەباس لەجومادی الاوەل/ بیست و پێنجی نۆڤەمبەری ئەم ساڵە گەیشتە بەغداد.

شۆڕشی ساحەبی زەنج لەرۆژی چوارشەممە بیست و شەشی مانگی رەمەزانی ٢٥٥/ نۆی سێپتامبەری ٨٦٨ زایینی بوو و لەرۆژی شەممە دووی سەفەری ٢٧٠/ دوانزەی ئۆگۆستی ٨٨٣ زایینی کوژرا. رۆژگاری ئەو چواردەساڵ و چوار مانگ و شەش رۆژ درێژەی کێشا. سەبارەت بەموەفەق و کوژرانی زەنگییەکان چەندین هۆنراوە هۆنرانەوە کەیەکیان هۆنراوەی یەحیا کوڕی محەممەدی ئەسلەمییە:

اقول و قد جاء البشير بوقعة	اعزت من الاسلام ما كان واهيا
جزى الله خير الناس للناس بعدما	ابيح حماهم خير ما كان جازيا
تفرد، اذلم ينصر الله ناصر	بتجديد دين كان اصبح باليا
و تجديد ملك قد و هى بعد عزة	و اخذ بثارات تبين الاعاديا
ورد عمارات ازيلت و اخربت	ليرجع فىء قد تخرم وافيا

و ترجع امصار ابيحت و احرقت — مرارا فقد امست قواء عوافيا
و يشفى صدور المسلمين بوقعة — يقر بها منها العيون البواكيا
و يتلى كتاب الله فى كل مسجد — و يلقى دعاء الطالبين خاسيا
فاعرض عن احبابه و نعيمه — و عن لذة الدنيا و اصبح عاريا

واتاکەی: ئەو کاتەی مژدەدەر هەواڵی ئەو جەنگەی هێنا کەئەو سستی و لاوازییەی لەئیسلامدا دروست بوو، بەهێزی کرد، وتم: خواوەندا، ئەوکەسەی لەهەموان بۆ هەموان باشترە، پاداشت بدات. لەو کاتەی کەس هاوکاری خواوەندی نەدەکرد تەنیا کەسێك بوو بۆ زیندوو کردنەوەی دینی کۆنبوو و تۆڵەسەندنەوەی ئەوەی بووە هۆی لەناوچوونی دوژمنان، هەوڵیدا، تا ئەو ئاوەدانییانەی وێران و خاپور کرابوو، ئاوەدان بکرێتەوە و ئەوشارانەی تالآن کرابوو و سوتابوو و سامانەکانی بەڕەوا لەقەڵەمدرابوو، سەر لەنوێ نۆژەن بکرێتەوە و دڵی باوەڕداران لەو جەنگەی چاوە پڕ گریانەکانی ئێمەی روون کردەوە، خۆش ببێت و کتێبی خواوەند لەهەر مزگەوتێك بخوێندرێتەوە و بانگەوازی تالبییەکان (مناڵەکانی تالیب، لێرەدا مەبەست ساحەبی زەنجە کەعەلەوی و لەڕەچەڵەکی تالبییەکانە) ریسوا ببێت کە لەجەنگ لەهاوەڵآن و پێگە و بەختەوەرییەکانی جیهان دوور کەوتەوە و رووت و تەنیا مایەوە.

قەسیدەیەکی دوور و درێژە و کەسانی دیکە هۆنراوەی دیکەیان هۆنییەوە. بەم شێوەیە بەسەرهاتی زەنگییەکان کۆتایی پێهات.

زاڵبوونی موسوڵمانان بەسەر رۆمییەکان

لەم ساڵەدا رۆمییەکان لەگەڵ سەد هەزار سەرباز هاتنەدەر و لەقەلمییە لەشەش میلی تەرسوس ئوردوویان لێدا. بازمار (بازیار، مازیار) بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشی کردە سەریان و لەرەبیع الاوەل/ سێپتامبەر پەلاماریدان. ەك دەڵێن حەفتا هەزار کەسی لێ کوشتن و فەرماندەی ئەوان بەتریق ئەلباریقە (سەرکردەی سەرکردەکان) کوژرا. بازمار هەروەها بەتریقی فەنادین و بەتریقی ناتلیقی کوشت و بەتریقی قوڕە بریندار هەلآت. لەم جەنگەدا لەرۆمییەکان حەوت خاچی زێڕین و

سیمین و گەورەترین خاچی زێرین و گەوهەر نیشانی ئەوان و پانزە هەزار چوارپێی زیندار و شمشێرە ئاودراوەکان و چوار تەختی زێرین و دووسەد تەختی سیمین و دەفرە فراوانەکان و نزیکەی دە هەزار ئالآی حەریر و دیبای فراوان بەجێما.

مەرگی حەسەن کوڕی زەید و فەرمانڕەوایی محەممەدی برای

لەم ساڵەدا حەسەن کوڕی زەیدی عەلەوی، فەرمانڕەوای تەبەرستان، لەمانگی ڕەجەب/ ژانویە، کۆچی دوای کرد. فەرمانڕەوایی ئەو نۆزدە ساڵ و هەشت مانگ و شەش ڕۆژ درێژەی کێشا. دوای ئەو محەممەدی برای لەسەر تەختی فەرمانڕەوایەتی دانیشت.

حەسەن بەخشندە بوو. ڕۆژێك پیاوێك وەسفی کرد و حەسەن دە هەزار درهەمی پێدا. ئەو کەسێکی لەخۆبوردوو لەبەرابەر پەروەدگار بوو.

دەگێڕنەوە ڕۆژێك شاعیرێك وەسفی کرد و وتی: خواوەند یەکێکە و کوڕی زەید یەکێك. حەسەن وتی: قوڕ بەدەمت، بۆ نەتوت خواوەند یەکێکە و کوڕی زەید بەندەی ئەو. دواتر لەتەختەکەی هاتەخوار و سەری کڕنوشی دانەواند و هیچی بەشاعیرەکە نەدا. ئەو فیقە و زمانی عەرەبی بەباشی دەزانی. شاعیرێك بەم شێوەیە وەسفی کردووە:

لا تفل بشرى و لكن بشربان　　　　عزة الداعى و يوم المهرجان

واتاکەی: ئەگەر مژدە دەدەیت، دوو مژدە بدە، ڕێزداری بانگەوازکەر و ڕۆژی مێهرەگان.

کوڕی زەید لەوەڵامدا پێی وت: دەبوا هەر دێرێکی هۆنراوەکەی خۆت بەوشەیەك جگە لە(لا) دەست پێدەکرد چوونکە شاعیری بەتوانا بۆ سەرەتای هۆنراوەکەی وشەیەك هەڵدەبژێرێت بەگوێی بیسەر خۆش و پەسەند بێت، ئەگەر ئەم وشەت لەبەشی دووەم دەهێنا، ڕازاوەتر بوو. شاعیر پێی وت: لەجیهان هیچ وتەیەك بەنرختر لەم وتەیە نییە: ((لا اله الا الله) و بەلا دەستی پێکردووە. کوڕی

زەید وتی: راست دەکەیت و پاداشی پێ بەخشی.

دەگێڕنەوە گۆرانیبێژێك لای ئەو چەند دێڕێکی لەهۆنراوەی فەزڵ کوڕی عەباس بۆ وەسف کردنی عوتەبە کوڕی ئەبی لەهەب خوێند کەسەرەتاکەی بەم شێوەیە:

و انا الاخضر من یعرفنی   اخضر الجلدة من بیت العرب

واتاکەی: منم ئەو سەوز پێستە، ئەوکەسەی من دەناسێت (دەزانێت) سەوز پێستم لەرەچەڵەکی عەرەبەکان.

کاتێك گەیشتە ئەم دێرە:

برسول الله و ابنی عمه   و بعباس بن عبدالمطلب

واتاکەی: بەپێغەمبەری خوا و دوو کوڕە مامەکەی و بەعەباس کوڕی عەبدولموتەلیب. گۆڕانی تیا دروست کرد و وتی: (لا بعباس بن عبدالمطلب). حەسەن لێی تورە بوو و وتی: ئەی حەرامزا، لەبەر چاوی ئێمە سەرکۆنەی کوڕە مامەکانمان دەکەیت و گۆڕانکاری لەوەسفی ئەوان دێنیتە ئاراوە؟ ئەگەر جارێکی دیکە ئەم کارە دووبارە بکەیتەوە، دەبێتە دواهەمین گۆڕانی تۆ.

مەرگی ئەحمەد کوڕی تولون و فەرمانرەوایی خەمارەویەی کوڕی

چۆنیەتی مەرگی ئەو بەم شێوەیە: جێگر و کارگوزاری ئەو لەتەرسوس بەدەستی خزمەتکارەکەی خۆی بازمار (مازیار، بازیار) گرفتار بوو. بازمار دژی ئەحمەد کوڕی تولون شۆڕشی کرد و رێگەی ناسازگاری گرتەبەر. ئەحمەد کوڕی تولون سوپای رازاندەوە و بۆ جەنگی ئەو بەرێکەوت. کاتێك گەیشتە ئەزەنە، نامەیەکی بۆ بازمار نووسی بەڵام بازمار گرنگی بەنامەکە نەدا. ئەحمەد کوڕی تولون هێرشی کردەسەر و و گەمارۆیدا. بازمار ئاوی شارەکەی بەرووی ئوردووگاکەی ئەحمەد کردەوە و زۆری نەمابوو سەربازەکانی لەناو بچن. ئەحمەد تولون لەتورەییدا پاشەکشێی کرد. ئەم کاتە زستان بوو. پەیکی بۆ لای مازیار نارد و وتی: من پاشەکشێیم نەکرد مەگەر لەترسی ئەوەی رێز و شکۆی ئەم سنورە لەناو بچێت و دوژمن چاوی تەماحی تێببڕێت.

کاتێك ئەحمەد کوڕی تولون بۆ ئەنتاکییە گەڕایەوە، بڕێکی زۆر شیری گامێشی خواردەوە و گرفتاری ژانە سك و سك پێچە بوو. نەخۆشی بەجەرگی گەیشت. پزیشکەکان دەرمانیان دەکرد بەڵام ئەو دووبارە بەنهێنی شیری گامێشی دەخوارد. چیتر دەرمانەکان کاریگەرییان نەما و بەم شێوەیە مرد.

فەرمانڕەوایی ئەو نزیکەی بیست و شەش ساڵ درێژەی کێشا. ئەو پیاوێکی بیرمەند، دوورئەندێش، چاکەکار، بەخشندە و باوەڕدار بوو. زاناکان و باوەڕدارانی خۆش دەویست و بۆ چاکەکاری لەگەڵ موسوڵمانان هەوڵی دەدا. ئەو دژی یافای دروست کرد چوونکە ئەم شارە قەڵای نەبوو. ئەو شوێنکەوتەی ئایینی شافیعی و شوێنکەوتەکانی ئەم ئایینەی بەگەورە دەزانی.

دوای ئەو کوڕەکەی خەمارەویە جێگەی باوکی گرتەوە و سەرکردەکان گوێڕایەڵی فەرمانەکانی بوون بەڵام جێگری باوکی لەدیمەشق ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە. خەمارەویە سوپایەکی بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد و ئەویان لەوێ دوورخستەوە. سوپاکە لەدیمەشقەوە ڕێگەی شێزەری گرتەبەر.

هێرشی ئیسحاق کوڕی کونداجیق بۆ شام

کاتێك ئەحمەد کوڕی تولون مرد، ئیسحاق کوڕی کونداجیق، فەرمانڕەوایەتی موسڵ و جەزیرەی دەکرد. ئەو و کوڕی باوکی ساج چاوی تەماحیان بڕییە شام و مناڵەکانی ئەحمەد کوڕی تولونیان بەریسوا لەقەڵەمدا. ئەوان لەمبارەوە نامەیان بۆ موەفەق نووسی و داوای هاوکارییان لێکرد. موەفەق فەرمانی گرتنی شامی پێدان و مژدەی هاوکاری کردنی پێدان. ئیسحاق و کوڕی باوکی ساج پەیوەستی یەکبوون و مەبەستی سەرزەمینەکانی دراوسێیان کرد و دەستیان بەسەردا گرت. نوێنەری ئەحمەد کوڕی تولون لەدیمەشق، هاوکاری ئەو دوانەی کرد و بەڵێنی پێدان پەیوەستی ئەوان ببێت. نوێنەرەکانی ئەحمەد لەئەنتاکییە، حەلەب، حیمس گەڕانەوە و فەرمانڕەوای دیمەشق دژی خەمارەویە شۆڕشی کرد و ئیسحاق دەستی بەسەر دیمەشقدا گرت. هەواڵی ئەم جەنگ و بگرە وبێنە بەسوپاسالارەکەی خەمارەویە کوڕی ئەحمەد گەیشت. ئەو سوپای بۆ دیمەشق ڕەوانە کرد و دەستیان

بەسەر دیمەشقدا گرت. نوێنەری شارەکە هەڵات. سوپای خەمارەویە رێگەی شیزەری گرتەبەر بەمەبەستی رووبەروو بوونەوەی ئیسحاق کوڕی کونداجیق و باوکی ساج. ئیسحاق کەمتەرخەمی دەکرد چوونکە چاوەڕوانی هێزە پشتیوانەکانی عێراق بوو. زستان هێرشی کردە سەر هەر دوو سوپا و زیانی زۆری لەسوپاکەی کوڕی تولوندا. ئەوان لەناو ماڵەکانی شیزەر بلاو بوونەوە.

لەم کاتەدا سوپای عێراق بەفەرماندەیی باوکی عەباس ئەحمەد کوڕی موەفەق یا هەمان موعتەزید باللە بۆ هاوکاری کردنی کونداجیق گەیشتن. کاتێك باوکی عەباس گەیشتە ئەو ناوچە، بەخێرایی هێرشی کردە سەر سوپاکەی خەمارەویە لەشیزەر. سوپاکەی خەمارەویە هێشتا نەکەوتبوونە خۆ کە لەناو ماڵەکاندا سەرکوت و کوشتار کران. ژمارەیەکی زۆریان لێ کوژرا و ئەوەی رزگاری بوو، بەریسوایی بەرەو دیمەشق هەڵات. موعتەزید شوێنیان کەوت و هەڵاتووان لەدیمەشقەوە رێگەی رەملەیان گرتەبەر. موعتەزید دەستی بەسەر دیمەشقدا گرت و لەشەعبانی ساڵی ٢٧١/ ژانویەی ٨٨٥ زایینی ڕۆشتە ناو شام. سوپای کوڕی تولون لەرەملە مایەوە. هەڵاتوان پەیکیان بۆ لای خەمارەویە نارد و ئەویان لەبارودۆخی خۆیان ئاگادار کردەوە. ئەو بەسوپاکەی خۆی لەمیسرەوە مەبەستی شامی کرد.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەجومادی الاوەل/ نۆڤەمبەری ئەم ساڵە هارون کوڕی موەفەق لەبەغداد مرد.

لەم ساڵەدا ئالْ و گۆڕی ئەسیرەکان لەسەر دەستی بازمار لەسندیە ئەنجامدرا.

لەشەعبان/ فەوریەی ئەم ساڵە هاوەڵانی باوکی عەباس کوڕی موەفەق دژی ساعید کوڕی مەخلەد وەزیری موەفەق شۆڕشیان کرد و داوای رۆژانەیان کرد. هاوەڵانی ساعید رووبەڕوویان بوونەوە و شەڕێکی قورس هاتە ئاراوە. ژمارەیەك کوژران و ژمارەیەك لەسوپای باوکی عەباس زیندانی کران. لەم کاتەدا باوکی عەباسی لێ نەبوو و بەمەبەستی راو ڕۆشتبووە دەرەوەی شار. ئەم جەنگە تا ئاوا بوونی هەتاو درێژەی کێشا. دواتر دەستیان لەجەنگ هەڵگرت. بەیانی ئەو رۆژە، رۆژانەیان وەرگرت و هەردوو لا ئاشت بوونەوە.

لەم ساڵەدا لەنێوان ئیسحاق کوڕی کونداجیق و کوڕی دەعباش جەنگ روویدا. کوڕی دەعباش کارگوزاری کوڕی تولون لەڕەققە و پارێزەری سنوری سنورەکانی ئەو دیارە بوو.

لەم ساڵەدا ئیسماعیل کوڕی موسا دروست کردنی شاری لاردە (لریدا)ی ئاندۆلۆسی دەست پێکرد. ئەو پێشتر لەگەڵ محەممەد، فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس، ناسازگار بوو بەلام ساڵێك پێش ڕێگەی ئاشتی گرتەبەر. کاتێك ئەمیری بەرشەلۆنە (بارسەلۆن) هەواڵی ئاوەدان کردنەوەی شارەکەی بیست، هێزی خۆی کۆکردەوە و بۆ ڕێگرتن لەم کارە بەرێکەوت. ئیسماعیل کوڕی موسا لەخۆ ئامادە کردنی ئەو ئاگادار بوویەوە و بۆ جەنگی ئەو بەرێکەوت. جەنگ روویدا و سوپای فەرەنگ شکستی خوارد و زۆرینەی ئەوان کوژران. جەنازەی بێ گیانی ئەوان بۆ ماوەیەکی زۆر لەو سەرزەمینەدا کەوتبوو.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی ئیسحاق کوڕی جەعفەری ساغانی حافزی قورئان و محەممەد کوڕی موسلیم کوڕی عوسمان، ناسراو بەکوڕی وارەی وازی، کەپێشەوای زانستی حەدیس و چەندین بەرهەمی لەو بارەوە نوسیوە، مردن.

لەم ساڵەدا داود کوڕی عەلی ئیسفەهانی پێشەوای زاهرییەکان، مرد. لەساڵی ٨١٧/٢٠٢ زایینی چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

لەم ساڵەدا موسعەب کوڕی ئەحمەد کوڕی موسعەب باوکی ئەحمەدی سۆفی، هاودەمی جونەید، مرد.

لەم ساڵەدا شەهریاری رۆم کەسیسیلی بوو، جلی مەرگی پۆشی.

هارون کوڕی محەممەد کوڕی ئیسحاق کوڕی موسا کوڕی عیسا کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوللە کوڕی عەباس ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا خالید کوڕی ئەحمەد کوڕی خالیدی سەدوسی زوهەلی فەرمانڕەوای خوراسان لەبەغداد مرد. ئەو مەبەستی حەجی لەسەردا بوو کەخەلیفە موعتەمید ئەوی گرت و زیندانی کرد. ئەو لەزیندان مرد. ئەو کەسەیە بوخاری نوسەری صحیحی لەبوخارا دوورخستەوە و بەسەرهاتەکەی بەناوبانگە. بوخاری نفرینی کرد و نفرینی ئەو گیانی گرت.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و حەفتا و یەکی کۆچی (٨٨٥ زایینی)

ناسازگاری محەممەدی عەلەوی و عەلی عەلەوی

لەم ساڵەدا محەممەد و عەلی دوو کوڕەکەی حسەین کوڕی جەعفەر کوڕی موسا کوڕی جەعفەر کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی حسەین کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیب هاتنە مەدینە و خوێنی ژمارەیەك لەشارۆمەندانی ئەو شارەیان ڕشت و سامانەکانیان تالآن کرد. خەڵکانی مەدینە چوار هەینی لەمزگەوتی پێغەمبەر(د.خ) نۆ نوێژیان لەهەینی خوێند بەلأم نەك بەجەماعەت. فەزڵ کوڕی عەباسی عەلەوی لەم بارەوە دەڵێت:

اخربت دار هجرة المصطفى البـــر فابكى خرابها المسلمينا

عين فابكى مقام جبرئيل و القبـــر فبكى و المنبر الميمونا

و على المسجد الذى اسه التقـــوى خلاء امسى من العابدينا

و على الطيبة التى بارك اللـــة عليها بخاتم المرسلينا

واتاکەی: شوێن کۆچی مستەفای چاکەکار وێران بوو و وێران بوونی بووە هۆی گریانی موسوڵمانان. ئەی چاو لەشوێنەکەی جبرەئیل فرمێسك لەچاو ببارێنە و لەسەر مینبەری پیرۆز و لەو مزگەوتی لەسەر بنەمای چاکەکاری بناغەی بۆ دارێژاربوو و هەنووکە لەخواپەرەستان خاڵییە، بگری. و بۆ مەدینە کەخواوەند بەهۆی خاتەمی پێغەمبەران ڕێزی لێگرتبوو، بگری.

لابردنی عەمرۆ کوڕی لەیس لەخوراسان

لەم ساڵەدا موعتەمید حاجییەکانی خوراسانی بانگ کرد و ئەوانی لەلابردنی عەمرۆ کوڕی لەیسی و ئەوەی بەوەی سپاردبوو، ئاگادار کردەوە. لەبەرچاوی ئەوان نفرینی کرد و ئاگاداری کردنەوە کە محەممەد کوڕی تاهیری وەك فەرمانڕەوای خوراسان دیاریکردووە. فەرمانیدا هەموان عەمرۆ لەسەر مینبەرەکان نفرین بکەن.

هەموان نفرینیان کرد. ساعید کوڕی مەخلەد بۆ جەنگی عەمرۆ ڕێگەی فارسی گرتەبەر. محەممەد کوڕی تاهیر، رافیع کوڕی هەرسیمەی بەنوێنەرایەتی خۆی وەك فەرمانڕەوای خوراسان ڕەوانە کرد.

جەنگی تەواحین

لەم ساڵەدا جەنگی تەواحین لەنێوان باوکی عەباس موعتەزید و خەمارەویە کوڕی ئەحمەد کوڕی تولون ڕوویدا.

هۆکارەکەی ئەوە بوو موعتەزید دوای زاڵبوونی لەدیمەشق، ڕووی کردە ڕەملە ئوردووگای خەمارەویە. لەم کاتەدا ئاگادار بوویەوە خەمارەویە گەشتۆتە ئوردووگاکەی و سوپایەکی گەورە هاوڕێیەتی دەکات. موعتەزید مەبەستی گەڕانەوەی کرد بەڵام هاوەڵانی خەمارەویە کەپەیوەستی ببوون، ڕێگەی ئەم کارەیان لێگرت. لەلایەکی دیکە موعتەزید، کوڕی کونداجیق و کوڕی باوکی ساجی بەترسەنۆك لەقەڵەمدا بوو لەبەر ئەوەی پێش گەیشتنی ئەو جەنگیان دەست پێنەکردبوو. ئەم دوو سەرکردەیە ڕقی موعتەزیدیان لەدڵ گرت.

کاتێك خەمارەویە گەیشتە ڕەملە، لەکەنار ئاوێك ئوردووی لێدا. چەندین ئاش لەو ناوچەیە دەبینران. خەمارەویە دەستی بەسەر ئاشەکاندا گرت و لەبەر ئەمە، ئەم جەنگە بەجەنگی تەواحین (ئاشەکان) ناوی دەرکرد. موعتەزید کەهاوەڵانی کۆکردبوویەوە، گەیشتە ئەو ناوچە. خەمارەویە سوپاکەی ڕازاندەوە و بەفەرماندەیی سەعیدی ئەیسەر بۆسەیەکی بۆ سوپاکەی موعتەزید نایەوە. باڵی چەپی موعتەزید هێرشی کردە سەر باڵی ڕاستی خەمارەویە و باڵی ڕاستی خەمارەویە شکستی خوارد. خەمارەویە لەبەر بێ ئەزمونی لەجەنگ لەگەڵ ناشارەزاکان لەجەنگ بێ ئەوەی ئاوڕ بداتە، هەڵات و ڕێگەی میسری گرتەبەر.

موعتەزید گەیشتە خێوەتەکانی خەمارەویە. ئەو لەسەرکەوتنی خۆی دڵنیا ببوو کە لەناکاو سوپاکەی ژێر فەرمانی سەعیدی ئەیسەر لەناکاو هاتنەدەر و پاشماوەکانی سوپاکەی خەمارەویە پەیوەستیان بوون و هێرشیان کردە سەر

سوپاکەی موعتەزید کەسەرقاڵی تالآنی بوون. میسرییەکان دەستیان بۆ شمشێر برد و موعتەزید گومانی کرد خەمارەویە گەڕاوەتەوە. سوار ئەسپەکەی خۆی بوو و بێ ئەوەی گرنگی بەهیچ بدات، هەڵات و رێگەی دیمەشقی گرتەبەر بەڵام دانیشتوانی شارەکە دەرگایان بۆ نەکردەوە. ئەو هەڵات وبەرەو تەرسوس ڕۆشتن. ئەمە لەکاتێکدا بوو دوو سوپا لەجەنگ بەردەوام بوون بێ ئەوەی فەرماندەیان هەبێت.

سەعیدی ئەیسەر بەدوای خەمارەویەدا گەرا بەڵام نەیدۆزییەوە لەبەر ئەمە براکەی باوکی عەشائری وەك فەرماندەی دیاری کرد. عێراقییەکان شکستیان خوارد و ژمارەیەکی زۆریان کوژران و ئەسیر کران.

سەعید بەسوپاییەکانی وت: ئەمە برای فەرماندەکەی ئێوەیە و ئەمە سامانە و لەناو ئێوەدا دابەشی دەکات. سوپا سەرقاڵی سامانەکان بوون و بیریان لەئاژاوە نەکردەوە (بۆهەڵاتنی خەمارەویە). مژدەی سەرکەوتنی ئەوان گەیشتە میسر و خەمارەویە لەم سەرکەوتنە شادمان و لەهەڵاتنی خۆی شەرمەزار بوو. ئەو چاکەی زیاتری لەگەڵ کردن و بەشێوەیەك لەگەڵ ئەسیرەکان هەڵس و کەوتی کرد پێشتر ئەو کردەویە لەکەس نەبینرابوو. بەهاوەڵانی وت: ئەم دەستەیە میوانی ئێوەن، کەواتە چاکەیان لەگەڵ بکەن. دواتر ئەسیرەکانی کۆکردەوە و وتی: هەرکەس خوازیاری گەڕانەوەیە، خەرجی رێگەی پێ دەدەین و ڕەوانەی دەکەین. دەستەیەك مانەوەو دەستەیەك رێزدارانە بۆ سەرزەمینی خۆیان گەڕانەوە. سوپاییەکانی خەمارەویە بۆ شام گەڕانەوە و دەستیان بەسەر ئەو ناوچەیەدا گرت. فەرمانڕەوایی خەمارەویە لەو ناوچەیە سەقامگیر کرا.

جەنگی سوپای خەلیفە لەگەڵ سوپای عەمرۆ سەفار

لەدەی رەبیع الاوەل/ حەوتی سێپتامبەری ئەم ساڵە لەنێوان سوپای خەلیفە و سوپای عەمر کوڕی لەیسی سەفاری جەنگ روویدا. ئەحمەد کوڕی عەبدولعەزیز کوڕی باوکی دۆلف لەناو سوپاکەی خەلیفەدا دەبینرا. ئەم جەنگە لەبەرەبەیان تا نیمەڕۆ

درێژەی کێشا و لەکۆتایی عەمرۆ و سوپاکەی کەپانزە هەزار سوار و پیادە بوون، شکستیان خوارد. درهەمی فەرماندەی سوپاکەی عەمرۆ کوڕی لەیس بریندار بوو و سەد کەس لەپاسەوانەکانیان کوژران و سێ هەزار کەسیان ئەسیر کران. هەزار کەس داوای ئەمانیان کرد و لەئوردووگاکەی عەمرۆ سی هەزار چوارپێ و مانگا و کەر و کالآی دیکە وەك تالآنی بەدەست هات.

جەنگەکانی ئاندۆلۆس و ئەفریقییە

لەم ساڵەدا محەممەد، فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس، سوپایەکی بەفەرماندەیی مونزەری کوڕی بۆ شاری بەتلیوس ڕەوانە کرد. کوڕی مەروانی جەلیقی کەمەبەستی ناسازگاری لەسەردا بوو، لەوێ ڕۆشت – پێشتر ئامارژەمان پێدا– و رووی کردە قەلآی ئەشیرە غەرە و سەنگەری گرت. مونزەر شاری بەتلیوسی سوتاند. محەممەد سوپایەکی بەفەرماندەیی هاشم کوڕی عەبدولعەزیز بۆ شاری ساراگوزا ڕەوانە کرد. ئەمیری ئەم شارە محەممەد کوڕی لەب کوڕی موسا بوو. هاشم دەستی بەسەر شارەکەدا گرت و محەممەدی دەرپەڕاند. عومەر کوڕی حەفسون هاورێیەتی ئەوی دەکرد. ئەویش دژی فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس ئاڵای شۆڕشی بەرز کردبوویەوە بەلآم سەرئەنجام ڕێگەی ئاشتی گرتەبەر.

کاتێك ئەوان بۆ کوردوبا گەڕانەوە،، عومەر کوڕی حەفسون هەڵات و بەمەبەستی ناسازگاری رووی کردە بەربوشتەر. فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس مەبەستی گرتنی ئەوی کرد. لەگێڕانەوەی ڕووداوەکانی ساڵەکانی داهاتوو ئامارژەی پێدەدەین.

لەم ساڵەدا دەستەیەکی گەورە لەموسوڵمانەکانی سیسیل روویان کردە رەمتە و وێرانیان کرد و ئەوەی دەستیان کەوت، تالآنیان کرد و هەرکەسیان بینی، گرفتاریان کرد و گەڕانەوە.

فەرمانڕەوای سیسیل، حسەین کوڕی ئەحمەد، مرد و دوای ئەو سوادە کوڕی محەممەد کوڕی خەفاجەی تەمیمی لەسەر تەخت دانیشت و ڕێگەی سیسیلی گرتەبەر. لەگەڵ سوپایەکی گەورە رووی کردە قەتانییە و ئەوەی گرتی، کوشتی.

لەوێوە رووی کردە تەبەرمین و لەگەڵ شارۆمەندانی ئەو شارە جەنگا و زەوییە کشتوکاڵییەکانی پێشێل کرد. بەرادەیەك پێشڕەوی کرد کەنێردراوی بەتریقی رۆم هاتە لای و پێشنیاری ئاشتی و ئاڵ و گۆڕی ئەسیرەکانی پێدا. سوادە بۆ ماوەی سێ مانگ ئاگربڕی راگەیاند. بەتریق سێسەد موسوڵمانی ئەسیری ئازاد کرد و بەم شێوەیە سوادە بۆ بەلەرم گەڕایەوە.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا ئەحمەد کوڕی محەممەدی تائی فەرمانڕەوایەتی مەدینە و رێگەی مەککەی گرتەدەست. لەم کاتەدا یوسف کوڕی باوکی ساج، فەرمانڕەوای مەککە، هێرشی کردە سەر بەدر، بەندەی تائی کەسەرکردەی حاجییەکان بوو. لەگەڵ ئەو جەنگا و ئەسیری کرد. سوپا و حاجییەکان دژی یوسف کوڕی باوکی ساج شۆڕشیان کرد و جەنگیان دەستپێکرد. بەدریان رزگار و یوسف کوڕی باوکی ساجیان گرت و رەوانەی بەغدادیان کرد. جەنگ لەنێوان ئەوان لەبەردەم مزگەوتی حەرام روویدا.

لەم ساڵەدا هەموان، ماڵی کۆنی پشتی رووباری عیسایان وێران و سامانەکەیان تالآن و دەرگاکانیان هەڵکەند. حەسەن کوڕی ئیسماعیل، فەرماندەی ئاسایشی بەغداد بەنوێنەرایەتی محەممەد کوڕی تاهیر، هێرشی کردە سەریان و رێگەی نەدا بەتەواوی وێرانی بکەن. چەند رۆژێك لەگەڵ خەڵکانی کۆڵان و گەڕەکەکان هاموشۆی کرد و روودانی جەنگ نزیك کەوتەوە. سەرئەنجام دوای چەند رۆژ وێرانییەکان سەر لەنوێ نۆژەن کرایەوە. نۆژەن کردنەوەی ئەم ماڵە، بەهاوکاری عەبدون برای ساعید کوڕی مەخلەد روویدا.

هارون کوڕی ئیسحاق رێ و رەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا عەبدوللە کوڕی محەممەد کوڕی مەنسوری بەسری مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و حەفتا و دووی کۆچی (٨٨٦ زایینی)

جەنگ لەنێوان ئەزکوتکین و محەممەد کوڕی زەیدی عەلەوی

لەنیوەی جومادی الاوەل/ بیست و نۆی ئۆکتۆبەری ئەم ساڵە جەنگێکی قورس لەنێوان ئەزکوتکین و محەممەد کوڕی زەیدی عەلەوی، فەرمانڕەوای تەبەرستان ڕوویدا. ئەزکوتکین لەقەزوێنەوە ڕێگەی ڕەی گرتەبەر و چوار هەزار سوار هاوڕێیەتیان دەکرد. سوپایەکی گەورە لەدەیلەمییەکان و تەبەرستانییەکان و خوراسانییەکان هاوڕێیەتی محەممەدیان دەکرد. جەنگ ڕوویدا و سوپای محەممەد کوڕی زەید شکستی خوارد. ئەزکوتکین و سوپاکەی دارایی و چوارپێکانی ئەوانیان تاڵان کرد کەپێشتر هاوشێوەی ئەو تاڵانییە زۆرەیان نەبینیبوو. ئەزکوتکین هاتەڕەی و لەوێ مایەوە. لەدانیشتوانەکەی سەد هەزار دینار باجی وەرگرت و کارگوزارەکانی خۆی بۆ دەوروبەری ڕەی نارد.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا لەنێوان باوکی عەباس کوڕی موەفەق و بازمار لەتەرسوس جەنگ ڕوویدا. دانیشتوانی تەرسوس دژی باوکی عەباس شۆڕشیان کرد و ئەویان لەشارەکە دەرپەڕاند. ئەو لەنیوەی موحەرەم/ سێی جولای ڕێگەی بەغدادی گرتەبەر.

لەم ساڵەدا سلێمان کوڕی وەهب کە لەناو سوپاکەی موەفەقدا بوو لەمانگی سەفەر/ جولای، مرد.

لەم ساڵەدا پیاوێکی خارجی لەڕێگەی خوراسان یاخیگەری کردە پیشە و دواتر ڕوویکردە دەستکەرت ئەلمولك و لەوێ کوژرا. لەم ساڵەدا حەمدان کوڕی حەمدون و هارونی شاری ڕۆشتنە ناو شاری موسڵ. شاری لەمزگەوتی هەینی ئەو شارە نوێژی خوێند.

لەم ساڵەدا لەناو زیندانی مەتبەق تونێلیان لێدا و دووبانی عەلەوی و گەنجەکانی هاورێی ئەو هاتنەدەر و سوار ئەسپە ئامادە کراوەکان بوون و خۆیان رزگار کرد. دەروازەکانی بەغدادیان بەست و دووبانی و هاوەڵانی ئەویان گرت. موەفەق لەواستەوە فەرمانیدا دەست و پێی ئەو بەپێچەوانەوە ببڕنەوە (پێی راست و دەستی چەپ یا پێی چەپ و دەستی راست) سەربازەکان ئەو کارەیان کرد.

لەم ساڵەدا ساعید کوڕی مەخلەد لەفارسەوە رووی کردە واست. موەفەق فەرمانی بەهەموو سەرکردەکاندا پێشوازی لێبکەن. ئەوان ڕۆشتن و بۆ رێزگرتن لەو لەئەسپ هاتنەخوار و دەستیان ماچ کرد. ئەو لەسەر بنەمای لەخۆبایی بوون قسەی لەگەڵ کەس نەدەکرد بەڵام دواتر موەفەق دەستی بەسەر ماڵ و سامانی خۆی و بنەماڵەکەی گرت و تالانی کرد. گرتنی ئەو لەمانگی رەجەب/ دێسامبەر روویدا. دوو براکەی ئەو باوکی عیسا و ساحیل و براکەی عەبدون لەبەغداد دەستگیر کران. لەجێگەی عەبدون، باوکی سەقەر ئیسماعیل کوڕی بولبول وەك دەبیر دەستنیشان کرا.

لەم ساڵەدا مناڵەکانی شەیبان و هاوەڵانی ئەوان لەزانین، دەورووبەری موسڵ، ئوردوویان لێدا و لەو ناوچەیە خراپەکارییان کردە پیشە. هارون خارجی بۆ دەرپەڕاندنی ئەوان هێرشی کرد و نامەیەکی بۆ حەمدان کوڕی حەمدونی تەغلەبی نووسی کەبەرەو ئەو لەرێگەدایە. هارون رێگەی موسڵی گرتەبەر و حەمدان و سوپاکەی بۆ لای ئەو بەرێکەوتن. دواتر لەبەشی رۆژهەڵاتی دیجلە گوزەریان کرد و هەموویان رێگەی رووباری خازریان گرتەبەر و لەخێوەتەکانی مناڵەکانی شەیبان نزیك بوونەوە. پێشەنگەکانی مناڵەکانی شەیبان، رووبەرووی پێشەنگەکانی سوپای هارون بوونەوە و سەربازەکانی هارون شکستیان خوارد و هارون هەڵات. خەڵکانی نەینەوا شارەکەیان چۆڵ کرد مەگەر ئەوکەسانەی لەناو کۆشکەکاندا جێگیر ببوون.

هەروەها لەجومادی الاخرە/ نۆڤەمبەری ئەم ساڵە ئەرد هەژێنێکی مەترسیدار میسری لەراندەوە و ماڵ و مزگەوتی هەینی خاپور کرد. تەنیا لەماوەی یەك رۆژ هەزار جەنازە لەژێر داروپەردوو هێنرایە دەر.

لەم ساڵەدا گرانی لەبەغداد دەرکەوت. چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو خەڵکانی سامەرا ڕێگەیان نەدەدا کەشتییەکانی هەڵگری خواردەمەنی بگاتە ئەو شارە و تائیش ڕێگر بوو لەگەیشتنی خەرمان کوت بۆ زەویدارەکان بۆ ئەوەی نرخەکان بەرز ببێتەوە. خەڵکانی بەغدادیش ڕێگەیان نەدا ڕۆن و سابون و شتەکانی دیکە بۆ سامەرا ببرێت. بڕیاریاندا هێرش بکەنە سەر تائی. تائیش سوپاکەی خۆی کۆکردەوە و ڕووبەڕوویان بوویەوە. ژمارەیەك لەهەردوولا بریندار بوون. محەممەد کوڕی تاهیر سەرۆکی ئاسایشی شارەکە، ڕێگەی لەپەرەسەندنی جەنگ گرت وهێوری کردنەوە.

لەشەوال/ مارسی ئەم ساڵە ئیسماعیل کوڕی بەریەی هاشمی و عوبەیدالله کوڕی عەبدوللەی هاشمی مردن.

لەم ساڵەدا زەنگییەکان لەواست کەوتنە جموجۆڵ و بانگیان بەرز کردەوە: ئەنکلای، ئەی مەنسور، ئەو و موهەلبی و سلێمان کوڕی جامیع و دەستەیەك لەسەرکردەکانیان لەناو زیندانەکانی موەفەقدا بوون. موەفەق دوای ئەم ڕووداوانە فەرمانی کوشتنی ئەوانی نووسی و ئەوانیان کوشت. سەری ئەوان ڕەوانەی بارەگای موەفەق کرا و جەستەیان لەبەغداد بەدارەوە کرا.

لەم ساڵەدا بارودۆخی مەدینەی پێغەمبەر(د.خ) هێور بوویەوە و خەڵکان گەڕانەوە بۆ شارەکە.

لەم ساڵەدا بازمار جەنگی هاوینەی ئەنجامدا. هارون کوڕی محەممەد کوڕی ئیسحاق ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس سوپایەکی بۆ هێرش کردنە سەر کوڕی مەروانی جەلیقی لەقەڵای ئەشیر غەرە ڕەوانە کرد. سەربازەکان دەوریان گرت و بارودۆخیان لێ دژوار کرد. ئەو سوپایەکی دیکەی بۆجەنگی عومەر کوڕی حەفسون لەقەڵای بەربوشتەر ڕەوانە کرد. هەروەها لەم ساڵەدا ئاگر بڕ لەنێوان سوادە ئەمیری سەقەلییە و ڕۆمییەکان شکا. سوادە سوپایەکی بۆ سەرزەمینی ڕۆم ڕەوانە کرد و تالآنی دەست کەوت و گەڕایەوە.

لەم ساڵەدا بەتریقێك ناسراو بەئەنجفوز لەگەڵ سوپایەکی گەورە

لەقوستەنتەنییە بەرێکەوت و لەشاری رسبەرینە دابەزی و گەمارۆی خستەسەر و بارودۆخی لەموسوڵمانانی ئەو دیارە دژوار کرد. موسوڵمانان بەمەرجی وەرگرتنی ئەمان شارەکەیان تەسلیم کرد و خۆیان پەنایان بۆ سەقەلییە برد. دواتر ئەنجفور سوپایەکی بۆ شاری مەنتییە ڕەوانە کرد. گەمارۆی ئەم شارەیاندا و خەڵکەکەی بەمەرجی پەنابردن بۆ بەلەرم لەسەقەلییە شارەکەیان تەسلیم کرد.

لەم ساڵەدا ئەبوبەکر محەممەد کوڕی سالح عەبدولرەحمانی ئەنماتی، ناسراو بەکەنجەلە لەهاوەڵانی یەحیا کوڕی موعین کۆچی دوایی کرد. لەم ساڵەدا ئەحمەد کوڕی عەبدوئەلجەبار کوڕی محەممەد کوڕی عوتاردی تەمیمی مرد. لەم ساڵەدا ئیبراهیم کوڕی وەلیدی خەشخاش مرد. لەم ساڵەدا شوعەیب کوڕی بوکاری کاتیب کە لەباوکی عاسمی نەبیل حەدیسی دەگێڕایەوە، مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و حەفتا و سێی کۆچی (٨٨٦ زایینی)

ناسازگاری کوڕی باوکی ساج و کوڕی کونداجیق و خوێندنەوەی وتار بەناوی کوڕی تولون لەجەزیرە

لەم ساڵەدا لەنێوان محەممەد کوڕی باوکی ساج و ئیسحاق کوڕی کونداجیق ئاژاوە کەوتەوە. چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو کوڕی باوکی ساج لەکاروبارەکان لاسایی ئیسحاقی دەکردەوە و مەبەستی ئەوەی کرد پێشی کەوێت بەڵام ئیسحاق ڕێگەی پێنەدەدا. کوڕی باوکی ساج کەسی بۆ لای خەمارەویە کوڕی ئەحمەد کوڕی تولون، فەرمانڕەوای میسر نارد و ملکەچی و گوێڕایەڵی خۆی نیشاندا و لەسنووری خۆی لەقینسرین بەناوی ئەو وتاری خوێندەوە و دیوادی کوڕی هاوشێوەی بارمتە بۆ لای خەمارەویە نارد. خەمارەویە سامانێکی زۆری بۆ خۆی و سەرکردەکانی ڕەوانە کرد.

خەمارەویە بەرەو شام کەوتە ڕێ و لەگەڵ کوڕی باوکی ساج لەبالیس چاویان بەیەك کەوت. دواتر کوڕی باوکی ساج لەڕووباری فورات گوزەری کرد و ڕووی کردە ڕەققە. کوڕی کونداجیق ڕووبەڕووی بوویەوە و لەنێوان دوو سوپا ئاگری جەنگ بڵێسەی سەند. سەرئەنجام سوپای کوڕی کونداجیق شکستی خوارد و کوڕی باوکی ساج دەستی بەسەر سنووری فەرمانڕەوایەتی کوڕی کونداجیقدا گرت. خەمارەویە لەفورات گوزەری کرد و گەیشتە رافیقە. ئیسحاق خۆی گەیاندە قەڵای ماردین. کوڕی باوکی ساج دەوری گرت و ئیسحاق بۆ سینجار هەڵات و لەو ناوچە ڕووبەڕووی دەستەیەك لەعەرەبە دەشتەکییەکان بوویەوە. کوڕی کونداجیق لەماردینەوە ڕێگەی موسڵی گرتەبەر و کوڕی ساج لەبەرقەعید ئەوی بینی و بۆسەی بۆ نایەوە. لەکاتی جەنگ، ئەوانەی خۆیان حەشاردابوو، لەبەرابەر کوڕی کونداجیق خۆیان ئاشکرا کرد و ئەو هەڵات وبۆ ماردین گەڕایەوە. لەوێ مایەوە تا ئەو کاتەی پێگەی کوڕی باوکی ساج بەرز بوویەوە و دەستی بەسەر جەزیرە و موسڵدا گرت. لەسەرەتا بۆ خەمارەویە و دواتر وتاری بەناوی خۆی دەخوێندەوە.

جەنگی نێوان سوپای کوڕی باوکی ساج و شارییەکان

کاتێك کوڕی باوکی ساج دەستی بەسەر موسڵدا گرت، دەستەیەك لەسوپاییەکانی خۆی لەگەڵ کۆیلەکەی بەناوی فەتح (یەکێك لەبوێرەکان و کەسە نزیکەکانی بوو) بۆ مەرج لەدەوروبەری موسڵ ڕەوانە کرد. سوپاکەی بەرێکەوت و باجی ئەم ناوچەی کۆکردەوە.

یەعقوبییە شارییەکان لەو ناوچەیە دەژیان. فەتح کەسی بۆ لای ئەوان نارد و ڕێگەی ئاشتی گرتەبەر و وتی: من کەمێك لەمەرج دەمێنمەوە ودواتر درێژە بەڕێگەی خۆم دەدەم. ئەوان بەم وتەیە هێور بوونەوە و بڵاوەیان لێکرد. دەستەیەك لەوان لەنزیك یەکشەممە بازار مانەوە. فەتح بەرەبەیان هێرشی کردە سەریان و سەرکوتی کردن و دەستی بەسەر سامانەکانیاندا گرت و خەڵکەکەی بەناچاری هەڵاتن.

یەعقوبییەکانی دیکە بێ ئەوەی ئاگایان لەم جەنگە بێت هاتن و هاوەڵانیان ئەوانیان ئاگادار کردەوە. یەکیان گرت و بۆ جەنگی فەتح گەڕانەوە و شەڕیان ئەزمون کرد. هاوشێوەی یەك کەس هێرشیان کردەسەر و شکستیان پێهێنا. هەشسەد کەس لەپیاوەکانی فەتحیان کوشت. ژمارەی سوپاکەی فەتح هەزار کەس بوو. فەتح لەگەڵ سەد سەرباز هەڵات و سەد سەربازی دیکە لەگوندەکاندا بڵاو بوونەوە و خۆیان شاردەوە. دواتر هەڵاتن و بۆ موسڵ گەڕانەوە و لەوێ مانەوە.

مەرگی محەممەد کوڕی عەبدولرەحمان و فەرمانڕەوای مونزەری کوڕی

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی حەکەم کوڕی هوشامی ئومەوی، فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس، لەکۆتایی سەفەر/ هەشتی ئۆگۆست، مرد. ژیانی ئەو شەست و پێنج ساڵ درێژەی کێشا و سی و چوار ساڵ و یانزە مانگ فەرمانڕەوایەتی کرد.

ڕەنگی پێستی ئەو سوور و سپی، چوارشانە و مل کوڵ بوو. پرچی خۆی

بەخەنە و وسمە ڕەنگ دەکرد. سی و سێ کوڕی لەدوای خۆی بەجێهێشت. بیرمەند و لەهەڵە لەکارەکان خۆی بەدوور دەگرت.

کاتێك محەممەد مرد، مونزەر کوڕی محەممەدی کوڕی جێگەی گرتەوە و سێ شەو دوای مەرگی باوکی، بەیعەتیان لەگەڵ کرد.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەجومادی الاوەل/ ئۆکتۆبەری ئەم ساڵە لەنێوان ئیسحاق کوڕی کونداجیق و محەممەد کوڕی باوکی ساج لەڕەققە جەنگ هاتە ئاراوە و ئیسحاق شکستی خوارد. دووبارە لەمانگی زیحەججە/ ئاوریل شەڕ لەنێوان ئەوان ڕوویدا و دووبارە ئیسحاق شکستی خوارد.

لەم ساڵەدا مناڵەکانی پاشای ڕۆم دژی باوکیان ڕاپەڕین و کوشتیان. یەکێك لەمناڵەکان جێگەی باوکی گرتەوە.

لەم ساڵەدا موەفەق، لۆلۆی کۆیلەی تولونی کە لەکاتی جەنگ لەگەڵ زەنگییەکان لەبەسرە داوای ئەمانی کردبوو، قۆڵبەست کرد و دواتر زیندانی وبارودۆخی لێ دژوار کرد و چوارسەد هەزار دیناری لێ سەند. لۆلۆ دەیوت: من جگە لەفراوانی دارایی هیچ گوناحێکی دیکەم نییە. بارودۆخی لۆلۆ بەردەوام بەرەو پەرێشانی دەڕۆشت تا ئەو جێگەی هەژار و نەدار مایەوە بێ ئەوەی هیچی بۆ بمێنێتەوە. لەکۆتایی ڕۆژگاری هارون کوڕی خەمارەویە، تەنیا لەگەڵ کۆیلەیەك بۆ میسر گەڕایەوە. ئەمەیە ئەنجامی ئەندێشەی سست و ناسپاسی.

لەم ساڵەدا هارون کوڕی محەممەد کوڕی ئیسحاق ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا ڕەش پێستەکانی میسر شۆڕشیان کرد و گەمارۆیان خستە سەر سەرۆکی ئاسایشی شارەکە. ئەم هەواڵە بەخەمارەویە کوڕی ئەحمەد کوڕی تولون گەیشت و ئەو بەشمشێری دەرکێشراو سوار ئەسپەکەی بوو و ڕووی کردە ماڵی سەرۆکی ئاسایشی شارەکە. هەر ڕەشێکی بینی، کوشتی و ئەوان هەڵاتن. خەمارەویە ژمارەیەکی زۆر لەڕەشەکانی کوشت و بەم شێوەیە میسر ئارام بوویەوە

و ئاسوودەیی بۆ خەڵکەکەی گەڕایەوە.

لەم ساڵەدا باوکی داود سلێمان کوڕی ئەشعەسی سوجوستانی نوسەری کتێبی سنن، و محەممەد کوڕی زەید کوڕی ماجەی قەزوێنی کەئەویش بەرهەمێکی هەیە بەناوی سنن، و فەتح کوڕی شەحرەق باوکی داودی کەشی سۆفی و حەنبەل کوڕی ئیسحاق، کۆچی دواییان کرد. کەشی یەکێك لەچاکەکارەکانی ڕۆژگار و لەبەغدادمرد.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و حەفتا و چواری کۆچی (٨٨٧ زایینی)

جەنگی عەمرۆ کوڕی لەیس و سوپاکەی موەفەق

لەم ساڵەدا موەفەق بۆ جەنگ لەگەڵ عەمرۆ کوڕی لەیسی سەفار، بەرەو فارس بەرێکەوت. عەمرۆ ئاگادار بوویەوە. ئەو عەباس کوڕی ئیسحاقی لەگەڵ دەستەیەکی فراوان بۆ سیراف ڕەوانە کرد. محەممەد کوڕی عەمرۆ (کوڕی خۆی) بۆ ئەرجان نارد و باوکی تەلحە کوڕی شورکەب، سوپاسالارەکەی خۆی لەگەڵ پێشەنگەکان ڕەوانە کرد. باوکی تەڵحە داوای ئەمانی لەموەفەق کرد و عەمرۆ ئاگادار بوویەوە و لەڕۆشتن بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی موەفەق خۆی دواخست.

دواتر باوکی تەڵحە مەبەستی گەڕانەوە بۆ لای عەمرۆی کرد و موەفەق لەمە ئاگادار بوویەوە و لەنزیك شیراز ئەوی گرت و دارایی ئەوی بەموعتەزیدی کوڕی بەخشی و بۆ گرتنی عەمرۆ بەرێکەوت. عەمرۆ بۆ کرمان گەڕایەوە و لەوێوە لەرێگەی بیابانەوە رێگە سەجستانی گرتەبەر و محەممەدی کوڕی لەم بیابانەدا مرد. موەفەق نەیتوانی بڕواتە کرمان و سەجستان لەعەمرۆ بگرێت. بەناچاری گەڕایەوە.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا بازمار رێگەی جەنگی گرتەبەر و ڕۆشتە ناو سەرزەمینی رۆم و ژمارەیەکی زۆر لەدانیشتوانەکەی کوشت و تالآنی کرد و ئەسیری گرت و بێ هیچ زیانێك بۆ تەرسوس گەڕایەوە.

لەم ساڵەدا سدیقی فەرغانی ڕۆشتە ناو ماڵی خەڵکانی سامەرا و ئەوەی بوویان، فڕاندی و سامانی لەبازرگانەکان وەرگرت و خراپەکاری کردە پیشە. ئەمە ئەو کەسە بوو پارێزگاری لەرێگەکان دەکرد بەلآم دواتر خۆی بوو بەرێگر.

لەم ساڵەدا هارون کوڕی محەممەد رێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا باوکی عەباس کوڕی کەبش کوڕی متوەکیل مرد. پێشتر موعتەمیدی برای ئەوی زیندانی کرد بەڵام دواتر لەزیندان هێنایەدەر.

لەم ساڵەدا حەسەن کوڕی موکەرەم و عەلی کوڕی عەبدولحەمیدی واستی مردن.

لەم ساڵەدا ئیسحاق کوڕی کونداجیق دەستەیەکی گەورەی کۆکردەوە و رووی کردە شام. خەمارەویە ئاگادار بوویەوە. بۆ جەنگی ئەو بەرێکەوت کە لەفورات گوزەری کردبوو. دوو سوپا رووبەرووی یەکبوونەوە و شەڕێکی قورس لەنێوان ئەوان دەستی پێکرد. سەرئەنجام ئیسحاق بەریسوایی شکستی خوارد کەکەس ناتوانێت قەرەبووی ئەو شکستە بکاتەوە. ئەو لەفورات پەڕییەوە و لەهەمان شوێن خۆی شاردەوە. خەمارەویە بەرەو فورات بەرێکەوت و لەوێ پردێکی هەڵبەست. کاتێك ئیسحاق لەمە ئاگادار بوویەوە، رووی کردە ئەو قەڵایانەی پێشتر ئامادەی کردبوو. کەسی بۆ لای خەمارەویە نارد و ملکەچی و گوێڕایەڵی خۆی نیشاندا. خەمارەویە بەم داوایە رازی بوو.

کوڕی باوکی ساج لەگەڵ ئیسحاق ئاشتی کرد و سوپایەکی گەورەی پێکەوەنا وهێرشی کردە سەر شام تا رووبەرووی خەمارەویە ببێتەوە چوونکە شام لەمیسر دوورترین گۆڕەپانی جەنگ بوو. خەمارەویە ئەم هەواڵەی بیست. ئەو لەگەڵ سوپاکەی خۆی لەمیسر هاتەدەر. دوو سوپا لەبەسنییە لەدەوروبەری دیمەشق رووبەرووی یەکبوونەوە و شەڕێکی ماڵوێرانکەر روویدا. لەکۆتاییدا کوڕی باوکی ساج شکستی خوارد و هەڵاتوو لەفورات گوزەری کرد. خەمارەویە منداڵەکەی کوڕی باوکی ساجی (لای خەمارەویە وەك بارمتە دانرا بوو) هێنایە بارەگاکەی و خەڵات و دیاری پێبەخشی و دواتر ئازاد بۆ لای باوکی گەڕاندییەوە. خەمارەویە خۆی بۆ میسر گەڕایەوە.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و حەفتا و پێنجی کۆچی (٨٨٨ زایینی)

ناسازگاری خەمارەویە لەگەڵ کوڕی باوکی ساج

پێشتر ئاماژەی پێدرا کەکوڕی باوکی ساج و خەمارەویە کوڕی تولون یەکیان گرت و کوڕی باوکی ساج ملکەچی خۆی بۆ فەرمانەکانی خەمارەویە دەربڕی. بەڵام ئەمجارە کوڕی باوکی ساج دژی خەمارەویە شۆڕشی کرد. خەمارەویە لەم شۆڕشە ئاگادار بوویەوە و لەگەڵ سوپاکەی خۆی لەمیسرەوە هێرشی کردە سەر شام و لەکۆتایی ساڵی ٨٨٧/٢٧٤ زایینی گەیشتە ئەو دەڤەرە. کوڕی باوکی ساج ڕووبەڕووی بوویەوە و دوو سوپا لەتەنیەت لەئعتاب لەنزیك دیمەشق ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و لەموحەرەم/ مەی ئەم ساڵە جەنگ دەستی پێکرد. لەئەنجامی ئەم جەنگە، باڵی ڕاستی خەمارەویە شکستی خوارد و پاشماوەی سوپاکەی ئەو، دەوری کوڕی باوکی ساج و سوپاکەی ئەویان گرت. کوڕی باوکی ساج هەڵات و ئوردووگاکەی و هەموو چوارپێ و کەرستەکانی ناوی، تالآن کرا.

کوڕی باوکی ساج لەحیمس سامانی زۆری بەجێهێشتبوو. خەمارەویە فەرماندەیەکی لەگەڵ دەستەیەك لەسوارەکان بۆ ئەو ناوچەیە نارد. ئەم دەستەیە پێش کوڕی باوکی ساج گەیشتن و ڕێگەیان نەدا کوڕی باوکی ساج بڕواتە ناو شارەکە و دەستیان بەسەر هەموو سامانەکانیدا گرت.

کوڕی باوکی ساج هەڵات و ڕووی کردە حەلەب و لەوێوە ڕووی کردە ڕەققە و خەمارەویە لەشوێنکەوتنی ئەو بەردەوام بوو. کوڕی باوکی ساج ڕەققەی بەجێهێشت و خەمارەویە لەفورات گوزەری کرد و کوڕی باوکی ساج شوێنی کەوت. خەمارەویە گەیشتە شاری بەلەد و کوڕی باوکی ساج پێش ئەو خۆی بەموسڵ گەیاند.

کاتێك کوڕی باوکی ساج لەگەیشتنی خەمارەویە بەبەلەد ئاگادار بوویەوە، لەموسڵەوە ڕێگەی حەدیسەی گرتەبەر. خەمارەویە لەبەلەد مایەوە. بۆ ئەو تەختێکی گەورەیان بۆ ڕابواردن دروست کرد. خەمارەویە لەدیجلە لەسەر تەختەکە

دادەنیشت. ئەمە وتەی باوکی زەکەریا یەزید کوڕی ئەیاسی ئەزدی موسڵی نوسەری کتێبی مێژووی موسڵە کە: خەمارەویە گەیشتە بەلەد. ئەو پێشەوایەك بوو بیرمەند و زانا بۆ وتەکانی. نوسەری خۆی، ئەمەی لێ بینیوە.

جەنگی نێوان کونداجیق و کوڕی باوکی ساج

وەك پێشتر ئاماژەمان پێدا، کوڕی کونداجیق لەکوڕی باوکی ساج شکستی خوارد، خۆڕاگری کرد تا خەمارەویە شکستی بەکوڕی باوکی ساج هێنا.. کاتێك خەمارەویە ڕۆشتە ناو بەلەد، لەوێ ئوردووی لێدا و سوپایەکی گەورەی لەگەڵ ئیسحاق کوڕی کونداجیق نارد ودەستەیەك لەسەرکردەکانی خستە ژێر فەرمانی ئەو و بەمەبەستی دۆزینەوەی کوڕی باوکی ساج بەرێکەوت. کوڕی باوکی ساج دەڕۆشت و کوڕی کونداجیق بەدوایەوە تا ئەوەی گەیشتنە تکریت. کوڕی باوکی ساج لەدیجلە گوزەری کرد و کوڕی کونداجیق لەوێ مایەوە و کەشتییەکانی کۆکردەوە تا پردێك هەڵبەستێ بۆ ئەویە بتوانێت گوزەر بکات. لەم کاتەدا دوو سوپا یەکتریان تیرباران کرد.

دوو هەزار سوار هاورێیەتی کوڕی باوکی ساجیان دەکرد و کونداجیق بیست هەزار کەسی لەگەڵدا بوو. کاتێك کوڕی باوکی ساج کەشتییەکانی بینی، شەوانە لەتکریتەوە ڕێگەی موسڵی گرتەبەر و لەڕۆژی چوارەم گەیشتە موسڵ و لەدەرەوەی شارەکە لەدێری ئەعلا خێوەتی هەڵدا و کوڕی کونداجیق درێژەی بەرێگە دەدا. ئەویش گەیشتە غەریق. کاتێك کوڕی باوکی ساج لەهاتنی ئەو ئاگادار بوویەوە، هێرشی کردەسەر. دوو سوپا ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و لەنزیك کۆشکی حەرب جەنگی خۆیان دەست پێکرد. جەنگ قورس و محەممەد کوڕی باوکی ساج خۆڕاگری کردە پیشە چوونکە سوپاکەی کەم بوو. خواوەند هاوکاری کرد و کوڕی کونداجیق و سوپاکەی شکستیان خوارد و سوپا تێکشکاوەکە هەڵاتن و گەڕانەوە.

گەورەترین هۆکاری شکستی کوڕی کونداجیق لەخۆبایی بوونی ئەو بوو. کاتێك پێی وترا، کوڕی باوکی ساج بۆ جەنگی تۆ لەموسڵ بەرێکەوتووە، وتی: بۆ جەنگی سەگێك دەڕۆم. خەڵك ئەمەیان بەخۆپەسەندی زانی و ترس دایگرتن.

کاتێك کوڕی کونداجیق شکستی خوارد و ڕووی کردە ڕەققە، محەممەد تا ڕەققە شوێنی کەوت. دواتر نامەیەکی بۆ باوکی ئەحمەد موەفەق نووسی و لەوەی ڕوویدابوو، ئاگاداری کردەوە. داوای مۆڵەتی لەموەفەق کرد تا لەفوراتەوە بەرەو شام– سنوری خەمارەویە– گوزەر بکات. موەفەق وەڵامی دایەوە و سپاسی کرد و فەرمانی مانەوە لەو شوێنەی پێدا تا هێزە پشتیوانەکان بگەن.

کوڕی کونداجیق ڕۆشتە لای خەمارەویە و خەمارەویە سوپایەکی لەگەڵدا نارد. ئەوان گەیشتنە فورات. شام لەژێر فەرمانی ئیسحاق کوڕی کونداجیق و ڕەققە لەژێر فەرمانی کوڕی باوکی ساجدا بوو. ئەو چەند کەسێکی لەفورات دانابوو تا ڕێگری لەپێشڕەوی دوژمن بکەن. ئەوان بۆ ماوەیەك لەو شوێنە مانەوە.

لەم کاتەدا کوڕی کونداجیق فەرمانی پێشڕەوی بەدەستەیەك لەسەرکردەکاندا تا جیاواز لەو شوێنەی پاسەوانی بۆ دانرابوو، لەفورات بپەڕنەوە. ئەم سەربازانە کەلای سوپاکەی کوڕی کونداجیق بوون، بەشێوەیەکی نهێنی لەوێ گوزەریان کرد و ڕووبەڕووی سەربازەکانی کوڕی باوکی ساج بوونەوە و ژمارەیەك لەسەربازەکانی کوڕی باوکی ساج بۆ ڕەققە هەڵاتن. کاتێك کوڕی باوکی ساج ئەمەی بینی، لەڕەققەوە ڕێگەی موسڵی گرتەبەر. کاتێك گەیشتە موسڵ، لەدانیشتوانی ئەو شارە داوای هاوکاری مادی کرد و وتی: مرۆڤی ناچار، جوامێرێك ناناسێت. یەك مانگ لەوێ مایەوە و دواتر ڕێگەی بەغدادی گرتەبەر و لەرەبیع الاوەلی ٢٧٦/ جولای ٨٨٩ زایینی پەیوەستی باوکی ئەحمەد موەفەق بوو. موەفەق ئەوی لەگەڵ خۆی بۆ کوێستانەکانی کوردستان و لورستان برد و دیاری و خەڵاتی پێ بەخشی. کوڕی کونداجیق لەدیاری رەبیعە و موزێر لەسەرزەمینی جەزیرە مایەوە.

جەنگی نێوان تائی و فارسی عەبدی

لەم ساڵەدا فارسی عەبدی دەرکەوت و ڕێگەکانی گرت و ڕووی کردە شاری سامەرا و تاڵانی کرد. تائی بۆ جەنگی ئەو خۆی ئامادە کرد و شکستی پێهێنا و دەستی بەسەر خێوەت و باروبنەکەیدا گرت. دواتر تائی ڕووی کردە دیجلە تا لەوێ گوزەر بکات. سوار بەلەمێکی بوو بەڵام دەستەیەك لەهاوەڵانی فارس پێی

گەیشتنەوە و خۆیان بەدواوەی کەشتییەکەیەوە هەڵواسی. تائی خۆی هەڵدایە ناو ئاوەکە و بەمەلە خۆی گەیاندە وشکی. کاتێك لەئاوەکە هاتەدەر، ئاوی ڕیشی خۆی گرت و وتی: عەبدی گومانی چی دەکات.؟ ئایا لەماسی مەلەوانتر نیم؟ دواتر تائی لەسن سوپای رازاندەوە و عەبدی لەبەرابەر ئەو. عەلی کوڕی بیستام ئەم هۆنراوەی سەبارەت بەتائی هۆنیوەتەوە:

قد اقبل الطائی ما اقبلا   یفتح فی الافعال ما اجملا

کانه من لین الفاظه   صیبة تمضع جهد البلا

واتاکەی: تائی هات، چ هاتنێك کەدەرگای کارە چاکەکانی کردەوە، دەتوت لەنەرمی وشەکان کیژێکە کەجوهد ئەلبلا[١٥] دەجوێت.

لەم ساڵەدا موەفەق تائی گرت و زیندانی کرد و دەستی بەسەر سامانەکەیدا گرت. ئەو کوفە، سواد (عێراق) ڕێگەی خوراسان، سامەرا، ئاسایشی بەغداد، باجی بادوریا، قوتەربول و مەسکەنی لەژێر فەرمانداد بوو.

گرفتاری موعتەزید باللە بەدەستی باوکی موەفەق

لەشەوال/ فەوریەی ئەم ساڵە موەفەق، کوڕەکەی موعتەزید باللە باوکی عەباسی ئەحمەدی دەستگیر کرد.

هۆکاری ئەم کارە ئەوە بوو ئەو ڕۆشتە واست و لەویَ ئوردووی لێدا و ماوەیەك دواتر، گەڕایەوە و موعتەمید عەلی اللە لەمەدائن مایەوە. فەرمانی بەکوڕەکەیدا بەرەو کەنارەکان بەرێکەوێت بەڵام ئەو سەرپێچی کرد و وتی: تەنیا بۆ شام دەڕۆم چوونکە سەرورەری باوەڕداران منی وەك فەرمانڕەوای ئەو سەرزەمینە دەستنیشان کردووە. کاتێك موعتەزید سەرپێچی کرد، موەفەق فەرمانیدا ئەو بێننە بارەگاکەی. کاتێك هات، فەرمانی بەژمارەیەك لەخزمەتکاراندا لەژوورێکی ماڵەکەی خۆی زیندانی بکەن. کاتێك موعتەزید هەستا، خزمەتکارێك ڕۆشتە لای و فەرمانی پێدا بڕواتە یەکێك لەژوورەکان. موعتەزید ڕۆشتە ژوورێك و پاسەوانی بۆ دانرا.

---

[١٥] - جۆرێك شت بووە کەدەجاورا هاوشێوەی بنێشتی ئەمڕۆیی. (وەرگێر)

سەرکردەکانی هاورێی موعتەزید شۆڕشیان کرد و شمشێریان دەرهێنا و بەغدادییەکان کاتێك سەرکردەکان و شمشێر بەدەستەکانیان بینی، ترسان. موەفەق هاتە ناو شارەکە و وتی: ئێوە چیتان بەسەر دێت؟ ئایا گومان دەکەن لەمن بۆ منالەکەم میهرەبانترن؟ خۆم بەپێویستم زانی ناڕاستییەکانی ئەو راست بکەمەوە. خەڵکان بڵاوەیان لێکرد.

لەم ساڵەدا تائی ڕۆشتە سامەرا. ئەو لەوێ هاورێی بوو. نامەی بۆ هاورێکەی نووسی وئەمانی وەرگرت و لەگەڵ دەستەیەك لەهاوەڵانی خۆی رووی کردە سامەرا. تائی هاوەڵانی هاورێکەی گرت و دەست وپێی ئەوانی بەپێچەوانەوە بڕی و جەستەی ئەوانی ڕەوانەی بەغداد کرد.

لەم ساڵەدا بازمار جەنگی دەریایی ئەنجامدا و چوار کەشتیی لەرۆمییەکان سەند.

زاڵبوونی رافیع کوڕی هەرسیمە لەجورجان

لەم ساڵەدا رافیع کوڕی هەرسیمە هێرشی کردە سەر جورجان و محەممەد کوڕی زەیدی لەوێ دەرپەڕاند. محەممەد ڕۆشتە ئیستر ئاباد و رافیع لەوێ ناکاوگیری کرد و نزیکەی دوو ساڵ لەوێ مایەوە. لەم کاتەدا نرخی کەل و پەلەکان بەرادەیەك بەرز بوویەوە کەخواردەمەنی بۆ خواردن دەست نەدەکەوت و یەك درهەم[١٦] خوێ بەدوو درهەم زێر دەفرۆشرا. محەممەد کوڕی زەید شەوانە لەگەڵ دەستەیەك لەهاوەڵانی رێگەی ساری گرتەبەر. رافیع سوپایەکی ڕەوانە کرد و لەنێوان دوو سوپا جەنگ ڕوویدا. محەممەد ساری بەجێهێشت و لەتەبەرستان ڕۆشتەدەر. ئەم پێشهاتە لەمانگی رەبیع الاوەلی ٢٧٧/ جونی ٨٩٠ زایینی ڕوویدا. لەم کاتەدا رۆستەم کوڕی قارن لەتەبەرستان داوای ئەمانی لەرافیع کرد و کوڕی قولە بوو بەزاوای رافیع.

کاتێك رافیع لەتەبەرستان بوو، عەلی کوڕی لەیس رووی کردە ئەو دیارە و

---

[١٦]– درهەم لێرەدا پێوانەی کێشە نەك پێوانەی پارە. (وەرگێڕ)

پەنای بۆ برد چوونکە عەمرۆی برای ئەوی لەکرمان دەستەبەسەر کردبوو. عەلی کوڕی لەیس بیری لەرێگە چارەیەك کردەوە تا توانی خۆی و دوو کوڕەکەی موعەدەل و لەیس رزگار بکات و پەیوەستی رافیع ببێت.

رافیع، محەممەد کوڕی هارونی وەك نوێنەری خۆی بۆ فەرمانڕەوایەتی چالوس نارد. لەوێ عەلی کوڕی کالی داوای ئەمانی کرد و پەیوەستی محەممەد کوڕی هارون بوو. لەم کاتەدا محەممەد کوڕی زەید لەرێگەوە گەیشت و لەو شارە گەمارۆی خستە سەر هەردووکیان و رێگەی لێ بەستن. چیتر هەواڵی ئەم دووانە بەرافیع نەدەگەیشت. کاتێك هەواڵەکانی ئەو نەهات، رافیع سیخوڕێکی نارد تا لەبارودۆخی ئەوان ئاگاداری بکاتەوە. سیخوڕ گەریاەوە و رافیعی لەگەمارۆدرانی ئەو دوانە بەدەستی محەممەد کوڕی زەید لەچالوس ئاگادار کردەوە. ئەم هەواڵە بۆ رافیع دژوار و بۆ هاوکاری ئەو دوانە بەرێکەوت. محەممەد کوڕی زەید دەستی لەو دوانە هەڵگرت و رووی کردە دەیلەم. رافیع بەدوای ئەو رووی کردە دەیلەم و رێگەکانی بڕی و گەیشتە سنوورەکانی قەزوێن وبۆ ڕەی گەڕایەوە و لەهەمان شار مایەوە تا ئەوەی لەرەجەب/ ٢٧٦/ ئۆکتۆبەری ٨٨٩ زایینی ماڵئاوایی لەژیان کرد.

مەرگی مونزەر کوڕی محەممەدی ئومەوی

لەموحەرەم/ مەی ئەم ساڵە، مونزەر کوڕی محەممەد کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی حەکەم کوڕی هوشامی ئومەوی، فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس، کۆچی دوایی کرد. دەستەیەك مەرگی ئەو بۆ مانگی سەفەر/ جون دەگێڕنەوە. فەرمانڕەوایی ئەو یەك ساڵ و یانزە مانگ و دە رۆژ درێژەی کێشا. ساڵەکانی ژیانی لەچل و شەش کۆتایی پێهات. ئەو گەنم رەنگ، بالاّ بەرزو ئاوڵە روخسار بوو، قژی لوول و ڕیشی پڕ و درێژ بوو. شەش کوڕی لەدوای خۆی بەجێهێشت. ئەو بەخشندە و ئارەزوومەندی هۆنراوە بوو. پاداشتی بەشاعیرەکان دەدا.

کاتێك مونزەر مرد، هەمان رۆژی دەستی براکەی، عەبدوللە کوڕی محەممەدیان وەك بەیعەت گرت. نازناوی ئەو باوکی محەممەدە. دایکی دایکی منالّ و بەعەشار ناویان دەبرد. ئەو ساڵێك پێش کوڕەکەی کۆچی دوایی کردبوو. لەرۆژگای مونزەر

ئاژاوە ئاندۆلۆسی گرتبوویەوە و هەر ناوچەیەك لەژێر فەرمانی کەسێکدا بوو. لەماوەی فەرمانڕەوایەتی ئەو بارودۆخی ئاندۆلۆس بەم شێوە بوو.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا ئەبوبەکر ئەحمەد کوڕی محەممەد کوڕی حەجاجی مەرورودی کەهاوڕێی ئەحمەد کوڕی حەنبەل بوو و عەبدوللە کوڕی یەعقوب کوڕی ئیسحاقی عەتاری موسڵی تەمیمی کەژمارەیەکی زۆری حەدیسی گێڕاوەتەوە و لای فەرمانڕەواکان بەکەسێکی ڕاستگۆ دادەنرا، مردن.

لەم ساڵەدا باوکی سەعید حەسەن کوڕی حسەین کوڕی عەبدوللەی بەکری نەحوی کەنوسەری چەندین کتێبە، مرد. دەستەیەك ساڵی مردنی ئەو ٨٨٣/٢٧٠ زایینی دەزانن کەڕاستتر بەرچاو دەکەوێت.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و حەفتا و شەشی کۆچی (٨٨٩ زایینی)

لەم ساڵەدا ئاسایشی بەغداد بەعەمرۆ کوڕی لەیس سپێردرا و ناوی ئەو لەسەر ئاڵاکان و قەڵغانەکان و شتی دیکە نووسرا. ئەمە لەمانگی شەوال/ ژانویەدا بوو. عەمرۆ، عوبەیداللە کوڕی عەبدوللە کوڕی تاهیری وەك جێگری خۆی وەك سەرۆکی ئاسایشی بەغداد دیاریکرد. عەمرۆ لەمانگی شەوال/ ژانویەی ئەم ساڵە فەرمانی بەعوبەیداللەدا ناوی ئەو لەسەر ئاڵا و شتەکانی دیکە بسڕێتەوە.

لەنیوەی ڕەبیع الاوەل/ هەژدەی ئۆگۆستی ئەم ساڵە، موەفەق ڕۆشتە کوێستانەکانی کوردستان و لورستان چوونکە مازەرائی دەبیرەکەی ئەزکوتکین ئاگاداری کردبوویەوە کەسامانێکی زۆر لەو ناوچەیە کۆبۆتەوە و ئەگەر موەفەق بەرەو ئەو دیارە بڕوات، دەتوانێت دەست بەسەر هەموو سامانەکەدا بگرێت. موەفەق ڕۆشت بەڵام سامانی دەست نەکەوت و لەبەر ئەوەی هیچی دەست نەکەوت ڕێگەی کەرەج و دواتر ئیسفەهانی گرتەبەر تا ئەحمەد کوڕی عەبدولعەزیز کوڕی باوکی دۆلف گرفتار بکات. ئەحمەد لەگەڵ سوپا و بنەماڵەکەی خۆی لەوێ ڕۆشت و فەڕشی ماڵەکەی هەڵنەگرت بۆ ئەوەی ئەگەر موەفەق هات، لەناو ماڵێکی چۆڵ دانەنیشێت.

لەم ساڵەدا موەفەق، کوڕی باوکی ساجی وەك فەرمانڕەوای ئازەربایەجان دەستینشان کرد و کوڕی باوکی ساج بەرەو ئەو دیارە بەرێکەوت. عەبدوللە کوڕی حەسەنی هەمەدانی، فەرمانڕەوای مەراغە، ڕووبەڕووی بوویەوە تا ڕێگەی نەدات بڕواتە ئازەربایەجان. کوڕی باوکی ساج لەگەڵ عەبدوللە جەنگی و عەبدوللە شکستی خوارد و ئاکاوگیر کرا و لەساڵی ٨٩٣/٢٨٠ شارەکەی لێ سەند. کوڕی باوکی ساج فەرمانڕەوایەتی خۆی لەو شارە دەست پێکرد.

هەروەها لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی حیماد کوڕی ئیسحاق کوڕی حیماد کوڕی یەزیدی قازی مرد.

هەروەها لەم ساڵەدا کارگوزاری کوڕی کونداجیق لەموسڵ یەکێك لەخەواریجی بەناوی نەعیم کوشت. هارون پێشەوای خەواریج ئەمەی بیست. ئەو کە لەحەدەیسەی موسڵ بوو، هاوەڵانی خۆی کۆکردەوە و ڕێگەی موسڵی گرتەبەر و مەبەستی جەنگ

لەگەڵ دانیشتوانی شارەکەی کرد. لەبەر ئەمە لەرۆژئاوای دیجلە ئوردوی لێدا. خەڵکانی موسڵ گەورەکان وڕێبەرەکانی خۆیان بۆ لای هارون نارد و سەبارەت بەهاتنەکەی پرسیاریان کرد. هارون وەڵامی دایەوە: کوژرانی نەعیم ئێمەی گەیاندۆتە ئێرە. وتیان: کارگوزاری فەرمانڕەوا ئەوی کوشتووە و ئێمە لەکوشتنی ئەو بێ تاوانین. ئەوان داوای ئەمانیان لەهارون کرد تا هەموویان بڕۆنە لای و داوای بەخشین بکەن و بێزاری خۆیان لەکوژرانی نەعیم دەربڕن. هارون ئەمانی پێبەخشین. دەستەیەك لەخەڵکانی موسڵ لەگەڵ گەورەکانیان هاتنە لایان و بێزاری خۆیان لەکوژرانی نەعیم دەربڕی. بەم شێوەیە هاورن لێیان خۆش بوو و گەڕایەوە.

لەم ساڵەدا حاجییەکانی یەمەن لەمەککە گەڕانەوە و ڕۆشتنە ناو دۆڵێك. بەلاَ لافاوێکی مەترسیدار هات و هەموویانی لەگەڵ خۆی برد.

لەم ساڵەدا باوکی قولابە عەبدولمەلیك کوڕی محەممەدی ڕەقاشی بەسرە کۆچی دوایی کرد. ئەو لەبەغداد مابوویەوە.

لەم ساڵەدا هەواڵ هات کەتەپۆڵکەیەك لەکەنار ڕووباری بەسرە بەناوی شەقیق داڕماوە و ڕژاوەتە ناو ئاو و حەوت گۆڕ و حەوت جەنازەی لەژێردا دەرکەوتووە. هەر گۆڕێك هاوشێوەی حەوزێك لەبەردی مەڕمەڕ بەرەنگی مس دروست کراو و داتاشراوە و لەسەر هەرکام لە مردووەکان کتێبێك بوو کەدەرنەکەوت چی تیا نووسراوە. کفنەکانیان هێشتا تازە وبۆنی موشکی لێدەهات. یەکێك لەوان گەنجێك بوو، قژ درێژ لێوی بەشێوەیەك تەڕ بوو وەك بڵێی تازە ئاوی خواردبێتەوە و وای نیشان دەدا سورمە لەچاوانی کردبێت. برینێك لەکەلەکەی ئەودا دەبینرا. لەم ساڵەدا هارون کوڕی محەممەدی هاشمی ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا باوکی محەممەد عەبدوللە کوڕی موسلیم کوڕی قوتەیبە، نوسەری کتێبی ئەدەب ئەلکاتب و کتێبی المعارف، مرد. ئەو خەڵکی کوفە بوو. بەدینەوریش ناویان بردووە چوونکە قازی دینەوەر بو. دەستەیەك ساڵی مردنی ئەو بە ٨٨٣/٢٨٠ زایینی دەزانن. باوکی سەعید حەسەن کوڕی حسەین کوڕی عەبدوڵلەی یەشکوری، نەحوی، ڕاوی، لەم ساڵەدا مرد. ساڵی لەدایك بوونی ئەو ٧٢٧/٢١٢ زایینیە.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی عەلی باوکی جەعفەری قەسابی سۆفی لەهاودەمەکانی سەری و جونەید، مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و حەفتا و حەوتی کۆچی (٨٩٠ زایینی)

لەم ساڵەدا بازمار لەتەرسوس بەناوی خەمارەویە کوڕی ئەحمەد کوڕی تولون وتاری خوێندەوە چوونکە خەمارەویە سی هەزار دینار و پێنسەد دەست جل و پێنسەد عابا و کەرەستەی جەنگی فراوانی بۆ نارد و کاتێك بازمار دیارییەکانی بەدەست گەیشت، بەناوی ئەو وتاری خوێندەوە و بەم شێوەیە خەمارەویە پەنجا هەزار دیناری دیکەی بۆ نارد.

لەرەبیع الاوەل/ جولای ئەم ساڵە لەنێوان وەسیف، خزمەتکاری کوڕی باوکی ساج و بەربەرییەکانی هاورێی باوکی سەقەر ئاژاوە ڕوویدا و دەستیان بەکوشتاری یەك کرد. لەهەر دوو سوپا ژمارەیەك کوژران. ئەم جەنگە لەکەنار دەروازەی شام ڕوویدا. باوکی سەقەر سوار ئەسپ بوو و ئەوانی لەیەك جیا کردەوە.

لەم ساڵەدا، ئەرکی لێکۆڵینەوە لەبارودۆخی ستەملێکراوان بەیوسف کوڕی یەعقوب سپێردرا. ئەو فەرمانیدا جاڕ بدەن هەرکەس لەلایەن ناسر ئەلدین الله موەفەق یا هەر کەسێکی دیکە ستەمی لێکراوە، بێتە پێش.

لەشەعبان/ نۆڤەمبەری ئەم ساڵە یەکێك لەسەرکردە گەورەکانی خەمارەویە کوڕی ئەحمەد کوڕی تولون لەگەڵ سوپایەکی گەورە ڕێگەی بەغدادی گرتەبەر.

هارون کوڕی محەممەد کوڕی عیسای هاشمی ڕیّ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا باوکی جەعفەر ئەحمەد کوڕی محەممەد کوڕی باوکی موسەنای موسڵی کەحەدیسی زۆری دەگێڕایەوە و لەبڕواپێکراوەکان بوو، مرد.

لەم ساڵەدا باوکی حاتەمی ڕازی بەناوی محەممەد کوڕی ئیدریس کوڕی مونزەر، مرد.

لەم ساڵەدا یەعقوب کوڕی سوفیان کوڕی حەوانی سەری لەشیعەکان و یەعقوب کوڕی مەعقەلی ئومەوی باوکی باوکی عەباس ئەسەم، هەردووکیان مردن.

لەم ساڵەدا عورەیبی گۆرانیبێژ، گۆرانیبێژی مەئمون کەهەندێك ئەو بەکچی جەعفەر کوڕی یەحیا کوڕی خالید کوڕی بەرمەك دەزانن، مرد. لەساڵی ٧٩٧/١٨١

زایینی چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

لەم ساڵەدا باوکی سەعیدی خەراز بەناوی ئەحمەد کوڕی عیسا مرد. دەستەیەك ساڵی مردنی ئەو بۆ ٨٩٩/٢٨٦ زایینی دەگێڕنەوە کەگێڕانەوەی یەکەم راستتر بەرچاو دەکەوێت.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و حەفتا و شەشی کۆچی (٨٩١ زایینی)

شۆڕشی بەغداد

لەم ساڵەدا لەبەغەداد لەنێوان هاوەڵانی وەسیفی خزمەتکار و بەربەرییەکان و هاوەڵانی موسا خوشکەزای موفلیح، جەنگ ڕوویدا کە لەمانگی موحەرەم/ ئاوریل چوار ڕۆژ درێژەی کێشا و دواتر هەردوولا بەئاشتی ڕازی بوون. دەستەیەك لەهەردوولا کوژران و بەدوای ئەمە لەبەشی ڕۆژهەڵاتی بەغداد لەنێوان هاوەڵانی یونس شەڕ ڕوویدا کەپیاوێك لەو ناوەدا کوژرا. دواتر هەموویان گەڕانەوە.

چۆنیەتی مەرگی موەفەق

لەم ساڵەدا باوکی ئەحمەد موەفەق باللە کوڕی متوەکیل گیانی سپارد.

ئەو لەکوێستانی لورستان نەخۆش کەوت و کاتێك ئازار تەنگی پێ هەڵچنی، مەبەستی گەڕانەوەی کرد بەڵام نەیتوانی سوار ئەسپ ببێت. تەختێکی بۆ دروست کرا کەسەرەکەی داپۆشرابوو. ئەو لەگەڵ خزمەتکارەکەی لەسەر تەختەکە دادەنیشت و خزمەتکار باوەشێنی قاچەکانی دەکرد و هەندێ کات بەفری دەخستەسەر. دواتر قاچی گرفتاری (دا ئەلفیل) بوو (ئاوسانی قولاپەی پێیە کەبەردەوام ئاوی لێ دێتەدەر. چل کەس بەردەوام تەختەکەی ئەویان لەسەر شان دەبرد. موەفەق ڕۆژێك پێی وتن: لەوەی من لەسەر شانی خۆتان هەڵدەگرن، بێزار بوون، حەزم دەکرد وەك یەك لەئێوە بارێکم لەسەر شان بوایە بەڵام توانای خواردن و جەستەیەکی تەندروستم هەبوایە. ڕۆژێك لەکاتی نەخۆشییەکەی وتی: دیوانەکەی من ڕۆژانە بەسەد هەزارکەس دەدات بەڵام کەس لەناو ئەوان لەمن زیاتر بارودۆخی پەرێشانتر نییە.

ئەو لەدووی سەفەر/ حەفدەی مەی گەیشتە کۆشکەکەی خۆی. کاتێك باوکی سەقەر لەکۆشکەکەی گەڕایەوە، هەواڵی مەرگی ئەو لەسەر زاران بڵاو بوویەوە و

باوکی سەقەر فەرمانیدا باوکی عەباس لەزینداندا بهێڵنەوە و دەرگاکانیان لەسەر داخست. هەواڵی مەرگی موەفەق بلاّو بوویەوە. موەفەق بێ هۆش ببوو. باوکی سەقەر کەسی بۆ مەدائین نارد تا موعتەمید و منداڵەکانی بێنن. ئەوانیان هێنایە کۆشك و باوکی سەقەر چیتر نەڕۆشتە کۆشکەکەی موەفەق.

کاتێك بەندەکانی باوکی عەباس و فەرماندەکانی ئەو، بارودۆخی باوکی عەباسیان بینی، کێلونەکانی دەرگاکانیان شکاند و دەرگاکانیان کردەوە. باوکی عەباس کاتێك دەنگی ئاژاوەی بیست، گومانی کرد مەبەستی کوشتنی ئەویان هەیە، شمشێری هەڵگرت و بەبەندەکەی تەنیشت خۆی وت: سوێند بەخوا تا گیان لەجەستەمدا بێت، دەستیان بەمن ناگات. کاتێك ئەوان گەیشتن، لەپێش هەموویانەوە کۆیلەکەی خۆی، وەسیفی مشك گری بینی و بەبینینی ئەو شمشێرەکەی لەدەست کەوتە خوار و زانی تەنیا چاکەی ئەویان دەوێت. باوکی عەباسیان هێنایەدەر و لای باوکی دایاننیشاند. کاتێك موەفەق چاوی کردەوە، باوکی عەباسی لای خۆی بینی و ئەوی لەخۆی نزیك کردەوە.

باوکی سەقەر، سەرکردەکان و سوپاکەی دەوری خۆی کۆکردەوە و فەرمانیدا و دوو پردەکەی بەغدادیان بڕی. لەبەشی ڕۆژهەلاّت، دەستەیەك ڕووبەڕووی بوونەوە و ژمارەیەك لەهەردوولا کوژرا. بەدوای ئاگادار بوونی خەڵکان لەزیندوو بوونی موەفەق، محەممەد کوڕی باوکی ساج لەباوکی سەقەر جیابوویەوە و هاتە لای موەفەق. سەرکردەکان و خەڵکانیش کەم کەم لەباوکی سەقەر دابڕان. باوکی سەقەر کاتێك بارودۆخی بەم شێوەیە بینی، لەگەڵ کوڕەکەی هاتە کۆشکی موەفەق بەلاّم موەفەق بۆ ئەم ڕووداوە هیچی پێ نەوت. ئەو لەکۆشکی موەفەق مایەوە. کاتێك موعتەمید مانەوەی ئەوی لەکۆشکی موەفەق بینی، لەگەڵ کوڕەکانی خۆی و بەکتەمەر سوار بەلەمێك بوو. لەم کاتەدا ڕووبەڕوی بەلەمی باوکی لەیلی کوڕی عەبدولعەزیز کوڕی باوکی دۆلف بوونەوە. ئەو، ئەوانی سوار کرد و بۆ ماڵی عەلی کوڕی جەهشیاری بردن.

دوژمنانی باوکی سەقەر وتیان ئەو دەخوازێت بەسامانی موەفەق، خۆی لەموعتەمید نزیك بکاتەوە و ئەم قسەیان لەناو هاوەلاّنی موەفەق بلاّو کردەوە. بەم

شێوەیەماڵی باوکی سەقەر تالاّن کرا و ژنەکانی پێ پەتی و بێ چارشێو لەماڵەکانیان دەرکران. ماڵەکانی دەوروبەریش تالاّن کرا. دەرگای زیندانەکان شکێنران و زیندانییەکان هاتنەدەر.

موەفەق هەم خەلاّتی بەباوکی عەباسی کوڕیدا هەم بەباوکی سەقەر. هەردووک سوار ئەسپەکانی خۆیان بوون. باوکی عەباس بەرەو ماڵەکەی خۆی و باوکی سەقەر بەرەو ماڵە تالاّن کراوەکەی. باوکی سەقەر بوریایەکی بەقەرز وەرگرت تا لەسەری دانیشێت. باوکی عەباس، بەدری کۆیلەی خۆی وەك سەرۆکی ئاسایش دەستنیشان کرد و محەممەد کوڕی غانەم کوڕی شای وەك نوێنەری خۆی لەبەشی ڕۆژهەلاّت دانا.

موەفەق لەرۆژی چوارشەممە بیست و دووی سەفەر/ هەشتی جونی ئەم ساڵە مرد و شەوی پێنجشەممە لەروسافە بەخاك سپێردرا و باوکی عەباس پرسەی بۆ گێڕا.

موەفەق دادپەروەر و چاکەکار بوو. لەگەڵ قازییەکان بۆ دادوەری دادەنیشت و دادی خەڵکانی لەیەك وەردەگرت. شارەزای ئەدەب و ڕەچەڵەك ناس بوو. زانستی فیقە و بەرێوبەردنی ولاّتی دەزانی. رۆژێك بەهاوەلاّنی خۆی وت: باوەگەورێم عەبدوللە کوڕی عەباس وتوویەتی: ئەگەر زەردەواڵەیەك بەسەر جەستەی کەسی تەنیشتم دەنیشتەوە، من ئازارم دەبینی، و ئەمە ترۆپکی رێزداری ئەوە. منیش سوێند بەخوا بەهەمان چاو سەری هاونیشینەکانی خۆم دەکەم کەسەیری براکانم دەکەم و ئەگەر دەمتوانی ناوی ئەوانم لەهاونشین بۆ هاورێ و لەهاورێ بۆ برا دەگۆڕی.

یەحیا کوڕی عەلی دەلێت: رۆژێك موەفەق هاونشینەکانی خۆی بانگ کرد. من پێش کەسانی دیکە ڕۆشتمە لای. کاتێك بەتەنیا منی بینی، وتی:

و استصحب الاصحاب حتى اذا دنوا   و ملوا من الادلاج جئتكم وحدى

واتاکەی: لەگەڵ هاوەلاّنی خۆم دادەنیشم و کاتێك ئەوان بێن و لەشەونشینی بێزار بن، تەنیا دێم بۆ لای ئێوە.

سپاسم کرد و بەباشترین شێوە وەسفی ئەوم هێنایە سەرزمان.

چاکەکارییەکانی بەرادەیەك فراوانن لەم کتێبەدا جێگەی نابێتەوە.

بەیعەت لەگەڵ موعتەزید بۆ جێگری

کاتێك موەفەق مرد، سەرکردەکان کۆبوونەوە و بەیعەتیان لەگەڵ کوڕەکەی باوکی عەباس وەك خەلیفە دوای مفوەز کوڕی موعتەمید کرد و نازناوی موعتەزید باللەیان پێ بەخشی. لەرۆژی هەینی دوای مفوەز بەناوی ئەو وتار خوێنراەوە. ئەم بەیعەتە لەرۆژی بیست و سێی سەفەر/ شەشی جون بەسترا. هاوەڵانی باوکی هەموو لەدەوری کۆبوونەوە. هەموو ئەرکەکانی باوکیان خستە سەر شانی ئەو.

لەم ساڵەدا موعتەمید، باوکی سەقەر و هاوەڵانی گرت و ماڵی ئەوانی تالآن کرد. ئەو شوێنپێی منداڵەکانی فوراتی هەڵگرت بەڵام ئەوان خۆیان شاردەوە. موعتەمید خەڵاتی بەعوبەیداللە کوڕی سلێمان کوڕی وەهب بەخشی و جل و بەرگی وەزیری لەبەر کرد و محەممەد کوڕی باوکی ساجی بۆ واست نارد تا کۆیلەکەی ئەو، وەسیف بۆ بەغداد بگەڕێنێتەوە. وەسیف ڕێگەی شوشی گرتەبەر و لەوێ خراپەکاری کردە پیشە و هەموو کاڵا بەنرخەکانی تالآن کرد.

لەم ساڵەدا عەلی کوڕی لەیس برای سەفار بەشمشێری رافیع کوڕی هەرسیمە کوژرا چوونکە ڕقی ئەوی لەدڵدا بوو. لەگەڵ ئەوەیشدا عەلی براکەی خۆی بەجێهێشتبوو.

لەم ساڵەدا ئاوی نیل دابەزی و نرخی کەل و پەل لەمیسر بەرز بوویەوە.

سەرەتای کاری قەرەمتییەکان

لەم ساڵەدا لەدەوروبەری کوفە دەستەیەك کەوتنە جموجۆڵ کە بەقەرەمتییەکان ناسران. وەك دەڵێن سەرەتای دەرکەوتنی ئەوان بەم شێوە بوو: پیاوێك لەوان لەکەنارەکانی خوزستانەوە هاتە دەوروبەری کوفە و لەشوێنێك مایەوە بەناوی نەهرەین. ئەو خواپەرەستی و خۆپارێزی کردە پیشە، بوریای دەچنی و لەڕەنجی شانی خۆی نانی دەخوارد و بەردەوام سەرقاڵی نوێژ خوێندن بوو. ماوەیەك

درێژەی بەم کارانەیدا و ئەگەر پیاوێك لایەوە دادەنیشت، پێشنیاری خواپەرەستی و چاکەکاری پێدەکرد و دەیوت نوێژە فەرزەکان لەسەر خەڵکان پەنجا رەکعەتە. ئەمە کەوتە سەرزاران و دواتر وتی بانگەواز بۆ پێشەوایەتی یەکێك لەبنەماڵەی پێغەمبەر(د.خ) دەکات. ئەم بارودۆخە بەردەوام بوو تا ئەوەی شوێنکەوتەکانی زیادیان کرد.

لەوێ لای میوە فرۆشێك دادەنیشت. رۆژێك دەستەیەك هاتنە لای کابرای میوە فرۆش و سۆراغی پیاوێکیان کرد تا خورما کۆکراوەکانیان بۆ بپارێزێت. میوە فرۆش ئەم پیاوەی پێناساندن و وتی: ئەگەر رازی ببێت پارێزگاری لەخورماکانی ئێوە بکات، بەو شێوەیە دەبێت کەخوازیارن پێی. قسەیان لەگەڵ کرد و ئەو لەبەرابەر وەرگرتنی چەند درەمێك بەپێشنیارەکەیان رازی بوو. ئەو پارێزگاری لەخورماکانی ئەوان دەکرد و رۆژەکانی بەنوێژ و رۆژوو بەسەر دەبرد. لەکاتی ئاوابوونی هەتاو برێك خورمای لەکابرای میوەفرۆش دەکڕی و رۆژووەکەی دەشکاند و دەنکی خورماکانی کۆدەکردەوە و دەیدا بەکابرای میوەفرۆش. کاتێك بازرگانەکان خورماکەی خۆیان برد، کرێی ئەم پیاوەیان لای کابرای میوەفرۆش پێدا. ئەو پیاوە ئەو برەی خورمایەی لەکابرای میوە فرۆشی کڕیبوو، بژاردی و بەهای دەنووەکانی لێ کەم کردەوە. بازرگانەکان ئەمەیان بیست و لێیاندا و وتیان: ئایا خواردنی خورماکانی ئێمە بەشی نەکردی کەدەنووەکانیشت فرۆشت؟ کابرای میوە فرۆش رێگەی نەدان چیتر زیاتر قسە بکەن و راستییەکانی بۆ باس کردن. ئەوان لەکارەکەی خۆیان پەشیمان بوونەوە و داوای بەخششیان لێکرد. ئەوانی بەخشی. کاتێك خەڵکی گوندە لەخۆپارێزی ئەو ئاگادار بوونەوە، پێگەی ئەویان بەبەرز هەست پێکرد.

دواتر نەخۆش کەوت و بۆ ماوەیەك لەسەر جێگە کەوت. لەو گوندەدا پیاوێکی چاوسور دەژیا کەبەمانگاکانی خۆی باری دەبرد. ئەم پیاوەیان لەبەر سوری چاوی بەکەرمیتە ناو دەبرد کە بەنەبتی بەپیاوی سورچاو دەڵێن. میوەفرۆش لەگەڵ کەرمیتە قسەی کرد و داوای لێکرد ئەم نەخۆشە بباتە ماڵەکەی خۆی و تیماری بکات. کەرمیتە ئەوکارەی کرد. پیاو لەماڵی ئەودا مایەوە تا تەندروستی خۆی

بەدەست هێنایەوە. لەم کاتەدا ئەم پیاوە پێشنیاری شوێنکەوتنی ئایینەکەی خۆی بەخەڵکان کرد و ژمارەیەك شوێنی کەوتن. ئەو لەشوێنکەوتەکانی خۆی یەك دیناری وەردەگرت و دەیوت ئەمە مافی پێشەوایە (ئیمام) لەناو ئەم خەڵکە دوانزە سەرکردەی هەڵبژارد و داوای لێکردن پێشنیاری پەیوەست بوونی خەڵکان بەم ئایینە بکەن و پێی وتن: ئێوە هاوشێوەی حەوارییەکانی عیسا کوڕی مریەمن. دانیشتوانی ئەم گوندانە بەو شێوەیە نوێژیان دەخوێند کەئەم پیاوە فێری کردبوون.

هەیسەم لەو دیارەدا خاوەنی زەوی کشتوکاڵی بوو. ئاگادار بوویەوە وەرزێرەکان لەکاری ئاوەدان کردنەوەی زەوییەکانی کەمتەرخەمی دەکەن. دەستی بەلێکۆڵینەوە کرد. خەڵکان هەیسەمیان لەبەسەرهاتی ئەو پیاوە ئاگادار کردەوە. هەیسەم ئەوی گرت و زیندانی کرد و کاتێك لەئایینەکەی ئاگادار بوویەوە، سوێندی خوارد بێ گومان دەیکوژێت. فەرمانیدا لەژوورێکدا دەستبەسەری بکەن. کلیلی ژوورەکەی لەژێر سەرینەکەی خۆی دادەنا و سەرقاڵی خواردنەوە بوو. یەکێك لەکەنیزەکانی ئەو لەماڵەکە، بەسەرهاتی ئەم پیاوەی بیست و بەزەیی پیایدا هاتەوە و کاتێك هەیسەم خەوت، کلیلەکەی هەڵگرت و بەرگای ژوورەکەی کردەوە و ئەو پیاوەی رزگار کرد. دواتر کلیلەکەی لەشوێنەکەی خۆی دانایەوە. بۆ بەیانی، هەیسەم دەرگای ژوورەکەی کردەوە تا بیکوژێت بەڵام ئەوی نەبینی.

ئەم رووداوە لەناو خەڵکان بڵاو بوویەوە و خەڵکانی ئەو دیارە شەیدای ئەم پیاوە بوون و وتیان بۆ ئاسمان بەرز کراوەتەوە. ئەو دوای ئەم پێشهاتە لەدەڤەرێکی دیکە دەرکەوت و لەوێ چاوی بەدەستەیەك لەهاوەڵانی خۆی کەوت. ئەوان پرسیاری ئەو بەسەرهاتەیان لێکرد. وتی: کەس ناتوانێت زیان لەمن بدات. ئەم وتەیە پێگەی ئەوی لای خەڵکان بەرزتر کرد. دواتر لەخۆی ترسا و رووی کردە شام و چیتر کەس گوێبیستی هەواڵەکانی نەبوو و دواتر ئەویان بەناوی پیاوێك ناو برد کە لەماڵەکەیدا بوو. بەکەرمیتەی مانگادار ناویان برد و دواتر ئەم ناوەیان کورت کردەوە و قەرمەت ناویان برد. دەستەیەك لەهاوەڵانی زەکرەویە بەم شێوەیان گێڕاوەتەوە.

دەستەیەك وتوویانە قەرەمت نازناوی پیاوێك لەدەوروبەری كوفە بوو كە بەمانگاكانی خۆی دانەوێڵەی ئەم دەڤەرەی بۆ ئەم لاو لا دەبرد و بەحەمدان ناویان دەبرد و دواتر ئایینی قەرەمتییەكان لەكوفە بلاو بوویەوە. تائی ئەحمەد كوڕی محەممەد لەكارەكانی ئەوان ئاگادار بوویەوە و بۆ هەركام لەوان ساڵانە یەك دیناری دیاری كرد. دەستەیەك لەخەڵكانی كوفە هاتن و كاری قەرەمتییەكان و تائییان بۆ فەرمانڕەوا باس كرد و ئاگاداریان كردەوە ئەوان شوێنكەوتەی ئایینێك جیاواز لەئایینی ئیسلامن و باوەڕیان وایە دەبێت شمشێر بەرووی شوێنكەوتەكانی محەممەدی پێغەمبەر(د.خ) بكێشن مەگەر ئەو كەسانەی بەیعەتیان لەگەڵ بكەن بەلام فەرمانڕەوا گرنگی پێنەدان.

بەوجۆرەی لەئایینی قەرەمتییەكان دەگێڕنەوە ئەوان كتێبێكیان هێناوە كە ئەمەی تیا نووسراوە:

((بەناوی خواوەندی بەخشندەی مێهرەبان، فەرەج كوڕی عوسمان لەگوندێك بەناوی نەسرانە و بانگەشەكەری مەسیحییەتە كەدەڵێت:

مەسیح وشەی خواوەندە و مەسیح مەهدییە و مەسیح ئەحمەد كوڕی محەممەد كوڕی حەنیفەیە (منالی عەلی كوڕی ئەبی تالیب كە بەبڕوای كیسانییەكان ئیمامی سێیەمی شیعەیە) و هەمان جبرەئیلە و دەڵێت مەسیح لەجەستەی مرۆڤێك دەركەوت و پێی وت: تۆ بانگەشەكەر و تۆ بەڵگە و تۆ یەحیا كوڕی زەكەریا و تۆ رۆحی پیرۆزیت و پێی بڵێن نوێژ چوار رەكعەتە، دوو رەكعەت پێش هەلاتنی هەتاو و دوو رەكعەت دوای ئاوا بوونی هەتاو. بانگ لەهەر نوێژێك ئەمەیە كەدەڵێت: الله اكبر، الله اكبر، اشهد ان لا اله الا الله (دووجار) اشهد ان آدم رسول الله، اشهد ان موسى رسول الله، اشهد ان عيسى رسول الله، اشهد ان محمد رسول الله، اشهد ان احمد بن محمد بن حنيفه رسول الله. قیبلە رووەو بيت المقدسه (حەجیش بۆ بيت المقدس). هەینی رۆژی دووشەممەیە كە نابێت كاری تیا بكرێت و سورە ئەمەیە: الحمدلله بكلمته و تعالى باسمه المتخذ لاوليائة باوليائه، يسألونك عن الاهلة قل هى مواقيت للناس، ليعلم عدد السنين و الحساب و الشهور و الايام و باطنها اوليائى الذين عرفوا عبادى سبيلى اتقونى يا اولى الالباب و انا الذى لا اسال عما افعل و

انا العليم الحكيم و انا الذى ابلوا عباذى و امتحن خلقى، فمن صبر على بلائى و محنتى و اختبارى القيته فى جنتى و اخلدته فى نعمتى و من زال عن امرى و كذب رسلى اخذته مهانا فى عذابى و اتممت اجلى و اظهرت امرى علة السنة رسلى، و انا الذى لم يعل على جبار الا وضعته و لا عزيز الا اذللته و ليس الذى اصر على امره و دام على جهالته و قالوا لم نبرح عليه عاكفين و به موقنين، اولئك هم الكافرون. دواتر دەچێتە رکوع و دەڵێت: سبحان ربى رب العظة و تعالى، عما يصف الظالمون، ئەمە دووجار دووبارە دەکاتەوە. دواتر دەچێتە سوجدە و دەڵێت: الله اعلى، الله اعلى، الله اعظم، الله اعظم.

لەم ئایینەدا تەنیا دوو رۆژ لەساڵ بەرۆژوو دەبن، ئەم دوو رۆژە مێهرەگان ونەورۆزە. شەرابی خورما ناڕەوایە و شەرابی ترێ ڕەوا. نزیکی غوسڵی ناوێت مەگەر دەستنوێژێك هاوشێوەی دەستنوێژەکانی دیکە. هەرکەس لەگەڵ ئەو بجەنگێت، خوێنی ڕەوایە و هەر ناسازگارێك دژی ئەو نەجەنگێت، دەبێت باج بدات. ئەو ئاژەڵانەی گاز دەکرن و چنگیان هەیە، نابێت بخورێن.

ڕۆشتنی قەرەمت بۆ دەوروبەری کوفە پێش کوژرانی ساحەبی زەنج بوو. قەرەمت ڕۆشتە لای ساحەبی زەنج و پێی وت: من شوێنکەوتەی ئایینێکم کەسەد هەزار شمشێر وەشێن هاورێیەتیم دەکەن. گفتوگۆم لەگەڵ بکە. ئەگەر باوەڕمان بەئایینەکەی تۆ هێنا، لەگەڵ هاوەڵانی خۆمان پەیوەستی تۆ دەبین و ئەگەر باوەڕمان نەهێنا، بەجێت دەهێڵین. ئەوان گفتوگۆیان کرد و باوەڕیان بەباوەڕی یەکتر نەهێنا. بەمشێوەیە قەرەمت بەجێی هێشت.

جەنگی رۆمییەکان و مەرگی بازمار

لەجومادی الاخرە/ سێپتامبەری ئەم ساڵە، ئەحمەدی عوجەیفی هاتە تەرسوس و لەگەڵ بازمار جەنگی هاوینەی ئەنجامدا و تا شکەند پێشڕەوی کرد. لەتە بەردێك لەکەشکەنجیر بەر کەلەکەی بازمار کەوت و ئەوەندەی نەمابوو دەست بەسەر شکەند بگرن کەبازمار مرد و لەنیوەی رەجەب/ بیست و چواری ئۆکتۆبەر مرد و گەڕێنرایەوە بۆ تەرسوس و لەوێ بەخاك سپێردرا.

ئەو پێش مەرگ گوێرایەڵی خۆی بۆ فەرمانەکانی خەمارەویە کوڕی ئەحمەد کوڕی تولون نیشاندا و کاتێك مرد، کوڕەکەی جێگەی گرتەوە و هەواڵی مەرگی باوکی بۆ خەمارەویە نووسی. خەمارەویە ئەوی کردە فەرمانڕەوای سنوری تەرسوس و بەئەسپ وکەرەستەی جەنگ هاوکاری کرد. دواتر ئەوی لابرد و کوڕە مامی خۆی محەممەد کوڕی موسا کوڕی تولونی وەك فەرمانڕەوای ئەو سەرزەمینە ڕەوانە کرد.

ئاژاوەی تەرسوس

لەم ساڵەدا خەڵکانی تەرسوس دژی فەرمانڕەواکەی خۆیان محەممەد کوڕی موسا ئالآی شۆڕشیان بەرز کردەوە و گرتیان. چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو کاتێك موەفەق مرد یەکێك لەخزمەتکارە تایبەتەکانی ئەو بەناوی ڕاغیب جیهادی هەڵبژارد و ڕووی کردە تەرسوس تا لەوێ بمێنێتەوە. کاتێك گەیشتە شام، چوارپێکان، کەرەستە و خێوەتەکانی خۆی لەپێشەوە بۆ تەرسوس نارد و خۆی سوارە بەرێکەوت تا چاوی بەخەمارەویە بکەوێت و ئەو لەمەبەستەکەی خۆی ئاگادار بکاتەوە. کاتێك لەدیمەشق چاوی پێی کەوت، خەمارەویە ڕێزی لێگرت و لێی نزیك بوویەوە و بەم شێوەیە ڕاغیب شەرمی کرد داوای لێبکات ڕێگەی خۆی بۆ تەرسوس بگرێتەبەر و ماوەیەکی زۆر لای ئەو مایەوە. هاوەڵانی گومانیان کرد خەمارەویە ئەوی گرتووە و ئەم گومانەی خۆیان لەناو خەڵك بڵاو کردەوە. ئەمە لای خەڵکان دژوار و بەخۆیان وت: خەمارەویە کەسێکی گرتووە کەمەبەستی جیهاد لەرێگەی خواوەندی لەسەردا بووە. بەم شێوەیە دژی فەرمانڕەواکەی خۆیان محەممەد کوڕی مامی خەمارەویە شۆڕشیان کرد و ئەویان گرت و وتیان: تا ئەو کاتەی کوڕی مامەکەت، ڕاغیب ئازاد نەکات، لەزیندان دەمێنیتەوە. ئەوان ماڵەکەیان تالآن کرد و پەردەی بنەماڵەکەیان دڕی.

خەمارەویە ئاگادار بوویەوە و ڕاغیبی لەو پێشهاتە ئاگادار کردەوە. مۆڵەتی پێدا بەرەو تەرسوس بەرێکەوت. کاتێك گەیشتە تەرسوس، دانیشتوانی تەرسوس فەرمانڕەواکەی خۆیان ئازاد کرد. محەممەد دوای ڕزگاری پێی وتن: خواوەند

دراوسێیەتی ئێوە قێزەون بکات. لەوێوە رووی کردە بیت ئەلموقەدەس و لەوێ مایەوە. کاتێك تەرسوسی بەجێهێشت، عوجەیفی بۆ شارەکە گەڕایەوە.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا ئەستێرەیەك دەرکەوت هاوشێوەی پرچێکی کلکدار.

لەم ساڵەدا هارون کوڕی محەممەد کوڕی ئیسحاقی هاشمی رێ و رەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا عەبدولکەریمی دێر عاقولی مرد.

لەم ساڵەدا ئیسحاق کوڕی کونداجیق مرد و دەوروبەری موسڵ و دیاری رەبیعە کە لەژێر فەرمانی ئەودا بوو، کەوتە ژێر فەرمانی محەممەدی کوڕی.

لەم ساڵەدا ئیدریس کوڕی سەلیمی فەقعەسی موسڵی مرد. ئەو حەدیسی زۆری گێڕاوەتەوە.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و حەفتا و نۆی کۆچی (٨٩٢ زایینی)

لابردنی جەعفەر کوڕی موعتەمید لەجێگری خەلافەت و جێگری موعتەزید

لەموحەرەم/ ئاوریلی ئەم ساڵە، موعتەمید عەلی الله دانیشتنێکی ڕێکخست و تیایدا سەرکردەکان، فەرماندەکان و قازییەکان و گەرەوەکان کۆبوونەوە و ئەوانی ئاگادار کردەوە کەکوڕەکەی مفوض الی الله جەعفەر لەجێگری خەلافەت لابردووە و موعتەزید بالله کوڕی موەفەقی وەك جێگری خۆی دەستنیشان کردووە. هەموویانی کردە شایەت کەمفوەزی لەجێگری لابردووە و ناوی ئەو لەسەر دراوەکان، نامەکان و شتەکانی دیکە سڕایەوە. بەناوی موعتەزیدەوە وتار خوێنرایەوە و ئەو ڕۆژە، ڕۆژی گەورە بوو. یەحیا کوڕی عەلی ئەم پیرۆزباییەی بۆ موعتەزید نووسی:

ليهنك عقد انت فيه المقدم	حباك به رب بفضلك اعلم
فان كنت قد اصبحت والى عهدنا	فانت غدا فينا الامام المعظم
و لا زال من و لاك فينا مبلغا	مناه و من عاداك يشجى و يرغم
و كان عمود الدين فيه تأوود	فعاد بهذا العهد و هو مقوم
و اصبح وجه الملك جذلان ضاحكا	يضى لنا منه الذى كان يظلم
فدونك فاشدد عقدما قد حويته	فانك دون الناس فيه المحكم

واتاکەی: پیرۆزت بێت ئەو پەیمانەی بۆ تۆ بەسترا و تۆ تیایدا لەپێشتریت (لەکوڕەکەی خەلیفە) خواوەندی تۆ کەبۆ لەپێشی تۆ زاناترە، ئەوەی بەتۆ بەخشیوە. تۆ هەنووکە جێگری خەلیفەی ئێمەیت، سبەی دەبیتە پێشەوایەکی گەورە، کەسێك تۆی لەناو ئێمەدا بۆ ئەم پێگەیە بەرز کردەوە، تۆ بەئارەزووەکەت شادمان دەکات و دوژمنەکەت خەمبار و سەرشۆڕ. لەناو دینیدا ناراستی دەبینرا و بەم فەرمانڕەوایەتییە ڕاست بوویەوە و ڕوخساری فەرمانڕەوایەتی شادمان بوو. هەر شتێك پێش ئێستا تاریك بوو، ڕووناکی کردەوە. ئەوەی بەدەست هێناوە،

بەبەهێزی رایبگرە چوونکە تۆ تەنیا لەناو خەڵکان بەهێزیت.

لەم ساڵەدا جارچی لەبەغداد جارِیدا لەسەر رێگە یا لەمزگەوت قازی، ئەستێرەناس، فاڵگر دانەنیشن و کتێب فرۆشەکان سوێندیان خوارد چیتر کتێبەکانی زانستی کەلام و فەلسەفە نەفرۆشن.

لەم ساڵەدا جەراد، دەبیری باوکی سەقەر ئیسماعیل کوڕی بولبول دەستگیر کرا.

هەروەها لەم ساڵەدا باکوی تەڵحە، مەنسور کوڕی موسلیم لەشارەزوور گەڕایەوە و لەم کاتەدا قۆلبەستیان کرد.

جەنگی نێوان خەواریج، موسڵییەکان و عەرەبەکان

لەم ساڵەدا خەوارج بەسەرکردایەتی هارون و هاورێیەتی دەستەیەك لەجیهاد کەران و خۆبەخشەکانی موسڵ و حەمدان کوڕی حەمدونی تەغلەبی بۆ جەنگ لەگەڵ مناڵەکانی شەیبان یەکیان گرت.

چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو دەستەیەك لەمناڵەکانی شەیبان لەزاب گوزەریان کرد و مەبەستی نەینەوا، دەوروبەری موسڵیان کرد تا ئەو ناوچە و موسڵ تالآن بکەن. هارونی شاری و حەمدان کوڕی حەمدون و ژمارەیەك لەخۆبەخشەکانی موسڵ و گەورەکانی ئەم شارە بۆ جەنگ لەگەڵ ئەوان و دەرپەڕاندیان یەکیان گرت.

مناڵەکانی شەیبان لەبەعشیقە ئوردوویان لێدابوو. هارون کوڕی سلێمان موالی ئەحمەد کوڕی عیسا کوڕی شێخی شەیبانی، فەرمانڕەوای دیاربەکر، لەگەڵ ئەواندا بوو. هارون، لەلایەن محەممەد کوڕی ئیسحاق کوڕی کونداجیق وەك فەرمانڕەوای موسڵ ڕەوانە کرابوو بەڵام موسڵییەکان بەفەرمانڕەوایەتی ئەو رازی نەبوون و دەریانکرد. ئەو مەبەستی پەیوەست بوون بەمناڵەکانی شەیبانی کرد تا لەجەنگ لەگەڵ خەواریج و خەڵکانی موسڵ هاوکارییان بکات. دوو سوپا رووبەرووی یەکبوونەوە و ریزیان بەست و خوێنی یەکیان ڕشت. سەرئەنجام مناڵەکانی شەیبان شکستیان خوارد و حەمدان و خەواریج شوێنیان کەوتن و دەستیان بەسەر ماڵەکانیاندا گرت و تالآنیان کرد.

کاتێك مناڵەکانی شەیبان شکستیان خوارد، زانیان جگە لەخۆڕاگری، هیچ ڕێگەیەکی دەرباز بوون و هەڵاتنیان نییە. دووبارە گەڕانەوە بۆ گۆڕەپانی جەنگ. ئەمە لەکاتێکدا بوو خەڵکان بەتاڵانییەوە سەرقاڵ بوون. مناڵەکانی شەیبان دەوریان گرت و ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکانی موسڵ کوژران و سەرکەوتن بەعەرەبە دەشتەکییەکان بڕا.

هارون کوڕی سیما نامەی بۆ محەممەد کوڕی ئیسحاق کوڕی کونداجیق نووسی کەئەگەر فریا نەکەوێت شارەکەیان لەدەست دەچێت. محەممەد کوڕی ئیسحاق لەگەڵ سوپایەکی گەورە رووی کردە موسڵ. شارۆمەندانی موسڵ ترسان ودەستەیەکیان ڕێگەی بەغدادیان گرتەبەر و خوازیاری ڕەوانە کردنی فەرمانڕەوایەك بۆ خۆیان بوون بۆ ئەوەی کوڕی کونداجیق لەوان دوور بکاتەوە. ئەوان لەڕێگەی حەدیسە گەڕانەوە. ڕێداری ئەو ناوچەیە محەممەد کوڕی یەحیای مەجروح بوو. موعتەزید ئەم ئەرکەی پێ سپاردبوو و فەرمانی فەرمانڕەوایەتی موسڵی بەدەست گەیشتبوو. ئەم دەستەیە هانیاندا تا لەڕۆشتن پەلە بکات و بۆ گەیشتن بەو سەرزەمینە پێش کوڕی کونداجیق بکەوێتەوە و لەوەی کوڕی کونداجیق پێش ئەو بگاتە ناو موسڵ، ئاگاداریان کردەوە و ترساندیان. محەممەدی مەجروح پێش ئەو گەیشتە موسڵ و محەممەد کوڕی کونداجیق گەیشتە بەلەد و ئاگاداریان کردەوە کەکوڕی مەجروح ڕۆشتۆتە ناو موسڵ.

کوڕی کونداجیق لەکەمتەرخەمی خۆی پەشیمان بوویەوە و نامەیەکی بۆ خەمارەویە کوڕی تولون نووسی و لەم پێشهاتە ئاگاداری کردەوە. ئەو، باوکی عەبدولله کوڕی جەساسی بەدیاری گرانبایی بۆ بارەگای موعتەزید ڕەوانە کرد و چەندین داوای خستە بەردەم کەیەکیان گەڕاندنەوەی موسڵ بۆ بارودۆخی جاران بوو. موعتەزید بەم داوایە رازی نەبوو و پێی وت موسڵییەکان رازی نابن ئەو فەرمانڕەوایان بۆ دیاری بکات و گرنگی بەم وتەی خەمارەویە نەدا.

مەجروح ماوەیەك لەموسڵ مایەوە و موعتەزید ئەوی لەسەر کار لابرد و دوای ئەو عەلی کوڕی داود کوڕی رەهزادی کوردی وەك فەرمانڕەوای موسڵ دەستنیشان کرد. شاعیری عوجەینی ئەم هۆنراوەی هۆنییەوە:

ما رای الناس لهذا الـــ دهزمد کانوا شبیها

ذلت الموصل حتی امر الاکراد فیها

واتاکەی: خەڵکانی لەو رۆژگارەی ژیانیان پێ براوە، هاوتای ئەم رۆژگارەیان نەبینیوە. موسڵ تا ئەو جێگەی ریسوا بووە کەکوردەکان فەرمانڕەوایەتییان گرتۆتە دەست.[١٧]

مەرگی موعتەمید

لەشەوی نۆزدەی رەجەب/ حەوت ئۆکتۆبەری ئەم ساڵە موعتەمید عەلی الله مرد. ئەو رۆژی شەممە لەکەنار رووباری دیجلە لەحەسەنی بەغداد بادەی خواردەوە و شەو بەرادەیەك نانی خوارد کەبەیانی نەبینی و مرد. موعتەزید قازی و گەورەکانی کۆکردەوە و هەمووان سەیری جەنازەکەی ئەویان کرد. ئەویان بردە سامەرا و بەخاکیان سپارد.ساڵەکانی ژیانی لەپەنجا ساڵ وشەش مانگ کۆتایی پێهات. شەش مانگ لەموەفەق گەورەتر بوو. بۆ ماوەی بیست و سێ ساڵ و شەش مانگ خەلافەتی کرد.

لەماوەی دەورانی خەلافەتی لەژێر فەرمانی موەفەقی برایدا بوو. موەفەق بەرادەیەك بارودۆخی لێ دژوار کردبوو کەرۆژێك پێویستی بەسێ دینار بوو بەلاّم دەستی نەکەوت و ئەم هۆنراوەی هێنایە سەرزمان:

الیس من العجائب ان مثلی یری ما قل ممتنعا علیه

و توخذ باسمه الدنیا جمیعا و ما من ذاك شی فی یدیه

الیه تحمل الاموال طرا و یمنع بعض ما یجبی الیه

واتاکەی: ئایا ئەمە لەسەرسورهێنەرەکان نییە کەکەسێکی وەك من سامانێکی کەم بەخۆیەوە نەبینێت و تەواوی جیهان بەناوی ئەو دەستی بەسەردا بگیرێت بەلاّم هیچی پێ نەبرێت. هەموو سامانەکان بۆ ئەو دەنێردرێن و بەشێك لەوانەی

---

[١٧] - ئەمە دەمارگیری و نەزانی عەرەبە داگیرکەرەکان دیاری دەخات. بەئێستایشەوە بەشێکی هەرە زۆری دانیشتوانی موسڵ لەکوردەکان پێکدێن سەرەرای ئەو هەموو سیاسەتە فاشیستانەی عەرەبەکان بەدرێژایی مێژوو بۆ راگواستنی کوردەکان لەو دەڤەرە و نیشتەجێ کردنی عەرەبەکان. (وەرگێر)

وەرگێراوە، لەو درێغ دەکرێت.

ئەو یەکەم خەلیفە بوو لەسەرەتای ئاوەدانی سامەرا لەو شارە ڕۆشت و چیتر نەگەڕایەوە. (ڕۆشتە بەغداد ولەوێ مرد).

خەلافەتی باوکی عەباس موعتەزید

لەبەرەبەیانی ئەو شەوەی موعتەمید مرد، بەیعەتیان لەگەڵ باوکی عەباس موعتەزید باللە ئەحمەد کوڕی موەفەق باوکی ئەحمەد تەڵحە کوڕی متوکیل بەست. ئەو بەدری بەندەی خۆی وەك سەرۆکی ئاسایش و عوبەیداللە کوڕی سلێمان وەك وەزیر و محەممەد کوڕی شا کوڕی مالکی وەك فەرماندەی پاسەوانەکان دەستنیشان کرد. لەشەوال/ دێسامبەر پەیکی عەمرۆ کوڕی لەیس چەندین دیاری گرانبایی هێنایە بارەگاکەی و داوای لێکرد خوراسان بەو بسپێرێت. موعتەزید ئالآی خوراسانی بۆ پێچایەوە و ئالآکەی لەگەڵ فەرمان و خەلآت بۆ عەمرۆ ڕەوانە کرد. عەمرۆ بۆ ماوەی سێ ڕۆژ ئالآکەی لەسەر سەری خۆی هەڵکرد.

مەرگی نەسری سامانی

لەم ساڵەدا نەسر کوڕی ئەحمەدی سامانی مرد. ئیسماعیل کوڕی ئەحمەد وەك جێگری نەسر لەماوەرا ئەلنەهر دەستنیشان کرا. نەسر دیندار و بیرمەند و شاعیر بوو. ئەم هۆنراوەی ئەو سەبارەت بەرافیع کوڕی هەرسیمەیە:

اخوك فيك على خيرو معرفة — ان الذليل ذليل حيثما كانا

لولا زمان خؤون فى تصرفه — و دولة ظلمت ما كنت انسانا

واتاکەی: براکەت لەگەڵ ئەزمون و ئاشنایی برا دڵسۆزی تۆ دەبێت و مرۆڤی ریسوا لەهەر شوێنێك بێت، ریسوایە. ئەگەر ڕۆژگاری خیانەت پیشە لەکردار و حکومەتی ستەم پیشە لەئارادا نەدەبوو نەدەبوویتە مرۆڤ (چوونکە لەبەرابەر ستەمکار مرۆڤانە هەڵس وکەوتت دەکرد و دادت بڵاو دەکردەوە.

لابردنی رافیع کوڕی هەرسیمە لەخوراسان و کوشتنی ئەو

لەم ساڵەدا موعتەزید، رافیع کوڕی هەرسیمەی لەفەرمانڕەوایەتی خوراسان دوور خستەوە.

چۆنیەتییەکەی بەم شێوەیە بوو موعتەزید نامەیەکی بۆ رافیع نووسی تا گوندەکانی دەوروبەری ڕەی کەتایبەتە بەحکومەت، بۆ حکومەت بگەڕێنێتەوە بەلاّم رافیع رازی نەبوو. هاوەڵانی پێشنیاریان پێکرد ئەم گوندانە بگەڕێنێتەوە تا بەهۆی نامەییێکەوە بارودۆخی پەرێشان نەبێت بەلاّم دووبارە رافیع رازی نەبوو. موعتەزید فەرمان نامەیەکی بۆ ئەحمەد کوڕی عەبدولعەزیز کوڕی باوکی دۆڵف نووسی و فەرمانی پێدا بۆ جەنگی رافیع بڕوات و ئەو لەڕەی دوور بخاتەوە. موعتەزید نامەیەکی بۆ عەمرۆ کوڕی لەیس نووسی و ئەوی وەك فەرمانڕەوای خوراسان دیاری کرد.

ئەحمەد کوڕی عەبدولعەزیز رووبەرووی رافیع بوویەوە و جەنگ دەستی پێکرد و سەرئەنجام رافیع لەڕەی ڕۆشت و رووی کردە جورجان. ئەحمەد کوڕی عەبدولعەزیز لەساڵی ٨٩٣/٢٨٠ زایینی مرد و رافیع دووبارە هاتە ڕەی. عەمرۆ و بەکر دوو کوڕەکەی عەبدولعەزیز رووبەرووی بوونەوە و شەڕێکی قورس لەنێوان هەردوو سوپا روویدا و عەمرۆ و بەکر شکستیان خوارد و ژمارەیەکی زۆر لەسوپاییەکانیان کوژران. ئەوان لەجومادی الاوەلی ٢٨٠/ جولای ٨٩٣ زایینی خۆیان گەیاندە ئیسفەهان.

رافیع پاشماوەی ئەم ساڵەی لەڕەی بەسەر برد. لەم کاتەدا عەلی کوڕی لەیس کە لەڕەی هاوڕێی رافیع بوو، مرد. دواتر عەمرۆ کوڕی لەیس لەجومادی الاوەلی ٢٨٠/ جولای ٨٩٣ زایینی هاتە نەیشابور و دەستی بەسەر ئەو شارە و خوراساندا گرت. ئەم هەواڵە بەرافیع گەیشت. هاوەڵانی خۆی کۆکردەوە، راوێژی لەگەڵ کردن و وتی: دوژمنان گەمارۆیانداوین و من لەیەکگرتنی ئەوان دژی خۆمان ئاسوودە نیم. محەممەد کوڕی زەید لەدەیلەم و چاوەڕوانی دەفەرتێکی گونجاوە، عومەر کوڕی عەبدولعەزیز بەهۆی ئەو بەلاّی بەسەرم هێنا، چاوەڕوانە تۆڵەم لێ

بستێنێتەوە و ئێستایش عەمرۆ کوڕی لەیس و هەموو سوپاکەی روویان کردۆتە خوراسان. بەباشی دەزانم لەگەڵ محەممەد کوڕی زەید پەیمانی ئاشتی ببەستم و تەبەرستان بۆ ئەو بگەڕێنمەوە و رێگەی ئاشتی لەگەڵ عەمرۆ کوڕی عەبدولعەزیز بگرمەبەر دواتر هێرش بکەمە سەر عەمرۆ کوڕی لەیس و لەخوراسانی دەرپەڕێنم. هاوەڵانی ئەو رەزامەندی خۆیان نیشاندا و رازی بوون. پەیکی بۆ لای عەمرۆ کوڕی عەبدولعەزیز نارد و خوازیاری پەیمانی ئاشتی بوو. ئەو دوانە لەشەعبانی ٢٨٠/ئۆکتۆبەری ٨٩٣ زایینی ئاشتییان کرد.

دواتر رافیع رووی کردە تەبەرستان و لەشەعبانی ٢٨١/ ئۆکتۆبەری ٨٩٤ زایینی رۆشتە ئەو شارە. ئەو پێشتر لەجورجان مابوویەوە و کاروبارەکانی هەڵدەسوڕاند. کاتێك لەتەبەرستان جێگیر بوو، نامەی بۆ محەممەد کوڕی زەید نووسی و رێگەی ئاشتی گرتەبەر. محەممەد کوڕی زەید بەڵێنی پێدا بەناردنی چوار هەزار جەنگاوەری دەیلەمی بۆ رەی هاوکاری بکات. رافیع لەرەبیع الاخری ٢٨٢/ مەی ٨٩٥ زایینی لەتەبەرستان و جورجان بەناوی محەممەد وتاری خوێندەوە.

هەواڵی ئاشتی نێوان محەممەد کوڕی زەید و رافیع بەعەمرۆ کوڕی لەیس گەیشت. عەمرۆ کوڕی لەیس پەیکی بۆ لای محەممەد کوڕی زەید نارد وئەوی لەکردەوەکانی رافیع ئاگادار کردەوە و پێی وت ئەگەر رافیع بەهێز ببێت، فێڵی لێ دەکات. محەممەد کوڕی زەید لەهاوکاری کردنی ئەو بەسوپا پەشیمان بوویەوە.

کاتێك پێگەی عەمرۆ کوڕی لەیس بەرز بوویەوە، سیاسی محەممەد کوڕی زەیدی بۆ هاوکاری نەکردنی رافیع کرد و تەبەرستانی پێ سپارد. کاتێك رافیع لەهاوکاری محەممەد کوڕی زەید دڵنیابوو، رێگەی خوراسانی گرتەبەر و لەرەبیع الاخری ٢٨٣/ مەی ٨٩٦ زایینی هاتە نەیشابور و لەنێوان ئەو و عەمرۆ جەنگێکی ماڵوێرانکەر روویدا و سەرئەنجام رافیع شکستی خوارد وبۆ ئەبیوەرد هەڵات و عەمرۆ، موعەدەل و لەیس دوو کوڕی براکەی عەلی کوڕی لەیسی لەرافیع وەرگرتەوە. ئەم دوانە دوای مەرگی براکەی عەلی لای رافیع مابوونەوە.

کاتێك رافیع هاتە ئەبیوەرد مەبەستی هەرات یا مەروی کرد. بەڵام عەمرۆ ئەمەی

زانی و ڕێگەی ئەوی لەسەرەخس بەست. کاتێك ڕافیع زانی عەمرۆ لەنەیشابور هاتۆتەدەر، لەڕێگە دژوارەکان بەرەو نەیشابور بەڕێکەوت کەهیچ سوپایەك لەوێوە گوزەری نەدەکرد. عەمرۆ لەسەرەخس گەڕایەوە و لەنەیشابور گەمارۆی خستە سەر ڕافیع. هەردوو سوپا ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و دەستەیەك لەسەرکردەکانی ڕافیع داوای ئەمانیان لەعەمرۆ کرد و سەرئەنجام ڕافیع و سوپاکەی شکستیان خوارد. ڕافیع، محەممەد کوڕی هەرسیمەی برای بۆ لای محەممەد کوڕی زەید نارد و داوای هاوکاری لێکرد و داوای ئەو جەنگاوەرانەی لێکرد کەبەڵێنی پێدابوو بەڵام محەممەد کوڕی زەید سوپای نەنارد. هاوەڵان و بەندەکانی ڕافیع لەدەوری ئەو بڵاوەیان لێکرد. ئەو خاوەنی چوار هەزار بەندە بوو. هیچ کام لەکارگوزارانی خوراسان، پێشتر هێزی وەك ئەویان نەبوو. محەممەد کوڕی هارون لەو جیابوویەوە و پەیوەستی ئیسماعیل کوڕی ئەحمەدی سامانی لەبوخارا بوو. ڕافیع سوار وشتر بۆ خوارەزم هەڵات و سامان وکەرەستەکانی خۆی لەگەڵ دەستەیەك برد. ئەم پێشهاتە لەرەمەزانی ٨٩٦/٢٨٣ زایینی ڕوویدا.

کاتێك ڕافیع گەیشتە ڕەباتی جەبوە، خوارەزمشا، باوکی سەعیدی دەرغانی بۆ پێشوازی ئەو نارد تا میوانداری بکات و بیباتە خوارەزم. باوکی سەعید دارایی و سوارەکانی ئەوی بەکەم بینی، لەبەر ئەمە ڕێگەی فرت و فێڵی گرتەبەر و لەحەوتی شەوالی ٢٨٣/ هەژدەی نۆڤەمبەری ٨٩٦ زایینی کوشتی و سەری ئەوی بۆ عەمرۆ کوڕی لەیس نارد. عەمرۆ سەری ڕافیعی بۆ دەرگای موعتەزید نارد. سەری ڕافیع لەساڵی ٨٩٧/٢٨٤ زایینی بەدەستی موعتەزید گەیشت و ئەو سەری ڕافیعی بەرز کردەوە و سنووری خوراسان تا کەنارەکانی جەیحون کەوتە ژێر فەرمانڕەوایەتی عەمرۆ.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا حسیەن کوڕی عەبدوللە ناسراو بەکوڕی جەساس لەگەڵ دیارییە فراوانەکان لەمیسرەوە هاتە بارەگای موعتەزید و موعتەزید لەگەڵ کچی خەمارەویە پەیوەندی هاوسەرگیری بەست (دیارییەکان هەم جیازی کچی خەمارەویە بوو کە لەو سەردەمەدا وێنەی نەبوو)

لەم ساڵەدا ئەحمەد کوڕی عیسا کوڕی شێخ دەستی بەسەر قەڵای ماردیندا گرت. ئەم قەڵایە پێشتر لەدەستی محەممەد کوڕی ئیسحاق کوڕی کونداجیقدا بوو.

هەروەها لەم ساڵەدا هارون کوڕی محەممەد ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا. ئەمە دوایین حەجی ئەو لەگەڵ خەڵکان بوو. یەکەم حەجی لەگەڵ خەڵکان لەساڵی ٨٧٧/٢٦٤ زایینی بوو.

هەروەها لەم ساڵەدا باوکی عیسا محەممەد کوڕی عیسا کوڕی سورەی تەرموزی سولەمی لەمانگی ڕەجەب/ سێپتامبەر لەتەرموز، مرد. ئەو پێشەوایەك بوو کەقورئانی لەبەر و خاوەنی چەندین کتێبە کە الجامع الکبیر لەحەدیس لەباشترینی ئەوان هەژمار دەکرێت. ئەو کوێر بوو. ئیبراهیم کوڕی محەممەدی مودەبیر لەشەوال/ دێسامبەری ئەم ساڵە مرد. ئەو سەرۆکی دیوانی ئەملاك (ملك و ماڵ) بوو.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و هەشتای کۆچی (٨٩٣ زایینی)

زیندانی کردنی عەبدوللە کوڕی موهتەدی

لەم ساڵەدا موعتەزید، عەبدوللە کوڕی موهتەدی و محەممەد کوڕی حسەین ناسراو بەشومەیلەی گرت و زیندانی کردن. شومەیلە تا دوایین ڕۆژەکان لەگەڵ ساحەبی زەنج مایەوە. دواتر داوای ئەمانی لەموەفەق کرد و پێی بەخشرا.

هۆکاری ئەم کارەی موعتەزید ئەوە بوو یەکێك لەئەمان بەخشراوەکان (لەهاوەڵان و سوپاییەکانی ساحەبی زەنج) موعتەزیدی ئاگادار کردەوە شومەیلە بانگەوازی خەلافەت بۆ پیاوێك دەکات کەناوی نازانێت و دەستەیەك لەسوپاییەکان و خەڵکانی گومڕا کردووە. موعتەزید ئەوی گرت و لێکۆڵینەوەی لەگەڵ کرد بەلأم ئەو هیچ شتێکی نەگرتەخۆ و وتی: ئەگەر ئەم پیاوە لەژێر قاچی مندا دەبوو، قاچم هەڵنەدەگرت (ئاشکرام نەدەکرد). موعتەزید فەرمانیدا بەیەکێك لەکۆڵەکەکانی خێوەتێك بیبەستنەوە. دواتر ئاگری پێکرد و ئەوەندە بەدەوری ئاگرەکەدا سوڕاندی کەپێستی کەوتەخوار. دواتر سەری بڕی و لەنزیك پردەکە جەستەی هەڵواسی. بەدوای ئەو عەبدوللە کوڕی موهتەدی زیندانی کرد و تا ئەو کاتەی بێ گوناحی ئەوی بۆ سەلما، لەزیندان مایەوە.

موعتەزید بەشومەیلەی وتبوو: ئاگادار بوومەتەوە تۆ خەڵکان بۆ خەلافەتی موهتەدی هان دەدەیت؟ شومەیلە لەوەلأمدا وتبووی: ئەوەی سەبارەت بەمن کەوتۆتە سەرزاران ئەوەیە شوێنکەوتەی بنەماڵەی عەلی کوڕی ئەبی تالیبم.

هێرشی موعتەزید بۆ سەر مناڵەکانی شەیبان و ئاشتی لەگەڵ ئەوان

لەسەرەتای سەفەر/ بیست و دووی ئاوریلی ئەم ساڵە موعتەزید لەبەغدادەوە مەبەستی مناڵەکانی شەیبانی کرد کە لەشوێنێك لەجەزیرە کۆببوونەوە. کاتێك ئەوان لەهێرشەکەی موعتەزید ئاگادار بوونەوە، سامانەکانی خۆیان لەیەك شوێندا کەڵەکە کرد. موعتەزید هێرشی کردە سەر عەرەبەکانی دەوروبەری سن و

سامانەکانی تالآن و ژمارەیەکی زۆری لەوان کوشت و بەئەندازەی کوژراوەکان لەناو ئاودا خنکان. هاوەلأنی بەرادەیەك تالأنییان دەستکەوت کە لەهەڵگرتن و گواستنەوەی ناتەوان بوون. لەبەر ئەمە هەر سەر مەڕێکیان بەیەك درهەم و یەك وشتریان بەپێنج درهەم دەفرۆشت.

موعتەزید رووی کردە موسڵ و بەلەد. مناڵەکانی شەیبان ڕۆشتنە لای و داوای بەخشینیان لێکرد و بارمتەیان لادانا. موعتەزید بەداواکەیان رازی و بۆ بەغداد گەڕایەوە.

دواتر پەیکی بۆ لای ئەحمەد کوڕی عیسا کوڕی شێخ نارد و داوای ئەو سامانەی کرد کە لەکوڕی کونداجیقی سەندبوو. ئەحمەد کوڕی عیسا سامانی کوڕی کونداجیقی لەگەڵ چەندین دیاری گرانبایی ڕەوانە کرد.

یاخیبوونی محەممەد کوڕی عوبادەی خارجی دژی هارونی خارجی

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی عوبادە ناسراو بەباوکی جەوزە دژی هارون شۆڕشی کرد. باوکی جەوزە لەمناڵەکی زوهەیر و لەخەڵکانی قەبراسای یەقعا بوو. ئەم دووانە هەردووکیان شوێنکەوتەی خەواریج بوون. باوکی جەوزە سەرەتا هەژار و لەگەڵ دوو کوڕەکەی قارچکیان کۆدەکردەوە و دەیانفرۆشت و یا سەرقاڵی کاری لەم شێوەیە بوون تا ئەوەی دەستەیەکی کۆکردەوە و دروشمی خەواریجی هێنایە سەرزمان (لا حکم الا الله). خەڵکانی ئەو دەڤەرە لەدەوری کۆبوونەوە و پێگەی بەرز بوویەوە و دە یەکی دانەوێڵە و زەکاتی وەردەگرت. دواتر رووی کردە مەعلەسایا و لەبەرابەر وەرگرتنی پێنسەد دینار پەیمانی ئاشتی لەگەڵ بەستن. باجی ئەو دیارەی کۆکردەوە و گەڕایەوە و لەکەناری سنجار قەلأیەکی دروست کرد و کالآ و خواردەمەنییەکانی خۆی بۆ ئەو شوێنە برد. کوڕەکەی، باوکی هیلالی لەگەڵ سەد و پەنجا کەس لەگەورەکانی مناڵەکانی زوهەیر و کەسانی دیکە لەو شوێنە دانا.

هارونی شاری ئەمەی بیست. ئەو و گەورەکانی هاورێی بڕیاریاندا سەرەتا مەبەستی لەناو بردنی قەلأکەی بکەن و کاتێك وێرانیان کرد، هێرش بکەنە سەر محەممەد کوڕی عوبادە. هارون سوپاکەی کۆکردەوە و ژمارەیان سەد پیادە و

هەزار و دووسەد سوار بوو. هارون بۆ گرتنی قەڵاکە خێرایی لەخۆی نیشاندا و ناکاوگیری کرد. محەممەد کوڕی عوبادە لەقەبراسا بوو بێ ئەوەی ئاگای لەم رووداوە بێت.

هارون بۆ گرتنی قەڵاکە هەوڵی زۆریدا. ئەو کەمەند و پەیژەی لەگەڵ خۆی بردبوو. هێرشی کردە سەر قەڵاکە. هاوەڵانی هارون رێگەیان نەدەدا کەس لەدیواری قەڵاکەوە سەر بەرز بکاتەوە. منداڵەکانی تەغلەب کە لەناو سوپاکەی هاروندا بوون کاتێك لەسەرکەوتنی ئەو دڵنیا بوون، بێ وەرگرتنی مۆڵەت ئەمانیان بەکەسانی ناو قەڵاکەدا. ئەم کارە لای هارون دژوار بوو بەڵام نەیتوانی رێز لەقەڵاکەی ئەوان نەگرێت. پێش ئەمانەکە تەنیا توانی باوکی هیلال کوڕی محەممەد کوڕی عوبادە و دەستەیەك لەهاوەڵانی ئەو بکوژێت. ئەوان قەڵاکەیان گرت و ئەوەی لەناو قەڵاکەدا بوو، تالان کرا.

دواتر بۆ جەنگی محەممەد لەقەبراسا بەرێکەوتن. محەممەد کوڕی عوبادە چوار هەزار جەنگاوەری لەگەڵدا بوو. جەنگ روویدا و هارون و سوپاکەی شکستیان خوارد. هارون هەڵات و دوای هەڵاتن لەشوێنێك وەستا و هاوەڵانی خۆی بەناو و نیشان بانگ کرد. نزیکەی چل کەس کۆبوونەوە و هێرشیان کردە سەر باڵی راستی محەممەد و شکستیان بەباڵی راست هێنا. ئاگری جەنگ بڵێسەی سەند و محەممەد و سوپاکەی جەنگەکەیان دۆڕاند. سوپاکەی هارون شمشێریان خستە ناویان و هەزار و چوارسەد پیاویان لەوان کوشت. شەو جیایی لەنێوان دوو سوپاکە دروست کرد و هارون تالانییەکانی لەناو هاوەڵانی دابەش کرد. محەممەد بۆ ئامەد هەڵاتز فەرمانڕەوای ئامەد، ئەحمەد کوڕی عیسا کوڕی شێخ دوای جەنگ ئەوی گرت و ڕەوانەی بارەگای موعتەزیدی کرد. موعتەزید هاوشێوەی مەڕ، پێستی داماڵی.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

کاتێك محەممەد کوڕی باوکی ساج دوای جەنگێکی سەخت و کوشندە و گەمارۆدانێکی بەربلاو، دەستی بەسەر مەراغەدا گرت، عەبدوللە کوڕی حەسەن و هاوەڵانی ئەوی دوای بەخشینی ئەمان، ئەسیر و زیندانی کردن. ئەو داوای لێکۆڵینەوە سامانەکانی ئاشکرا کرد بەڵام دوای ئەوەی سامانەکەی لێ سەند، خوێنی ڕشت.

لەم ساڵەدا ئەحمەد کوڕی عەبدولعەزیز کوڕی باوکی دۆڵف مرد و دوای ئەو براکەی عومەر کوڕی عەبدولعەزیز جێگەی گرتەوە.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی سور دەستی بەسەر عەماندا گرت و ژمارەیەك لەدانیشتوانەکەی سەر بڕی و ڕەوانەی بەغدادی کرد.

لەم ساڵەدا جەعفەر کوڕی موعتەمید لەمانگی ڕەبیع الاخر/ ژوئەن مرد. ئەو هاونشینی موعتەزید بوو.

هەروەها لەم ساڵەدا لەمانگی جومادی الاوەل/ جولای، عەمرۆ کوڕی لەیس هاتە نەیشابور.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی باوکی ساج، سی کەس لەخەوارجی لەرێگەی موسڵەوە بۆ بەغداد نارد و زۆربەیان سەریان بڕا و ئەوانیتر زیندانی کران.

لەم ساڵەدا ئەحمەد کوڕی ئەبا بۆ جەنگ ڕووی کردە تەرسوس. خەمارەویە کوڕی ئەحمەد ئەوی ناردبوو. دوای ئەو بەدری حەمامی هات و هەموان بەمەبەستی جەنگ لەگەڵ عوجەیفی، فەرمانڕەوای تەرسوس، بەرێکەوتن و گەیشتنە بەلقەسون.

لەم ساڵەدا ئیسماعیل کوڕی ئەحمەدی سامانی مەبەستی غەزا و جیهادی کرد و ڕووی کردە سەرزەمینی تورکەکان و دەستی بەسەر پایتەختی پاشای تورکەکان گرت و باوکی و خانمی ئەو، خاتونی ئەسیر کرد. دە هەزار کەسیان گرت و ژمارەیەکی زۆریان لێ کوشتن و بەرادەیەك چوارپێیان دەستکەوت کەهەژمار

ناکرێت. هەر سوارەیەك هەزار درهەم تالآنی دەستکەوت.

هەروەها لەم ساڵەدا راشید موالی موەفەق لەدینەوەر مرد و لەرەمەزان/ نۆڤەمبەر جەستەی بێ گیانی ئەویان بردە بەغداد.

لەشەوال/ دێسامبەری ئەم ساڵە مەسروری بەڵخی مرد.

لەم ساڵەدا لەڕەی و تەبەرستان وشکەساڵی روویدا، بەشێوەیەك بەهای سێ سەتڵ ئاو بەیەك درهەم دەفرۆشرا و نرخی خواردەمەنی بەرز بوویەوە.

لەشەوال، دێسامبەری ئەم ساڵە خۆر گیرا و دوبەیل تاریکی دایگرت و ئەم تاریکییە بەردەوام بوو. دوای نیو رۆژ بایەکی ڕەش هەڵیکرد و تا سێ یەکی شەو بەردەوام بوو. دوای ئەم ماوەیە لەشەو، ئەردهەژێنێك شارەکەی وێران کرد و تەنیا سەد ماڵ بێ زیان مایەوە. بەدوای ئەو ئەرد هەژێنە، پێنج ئەردهەژێنی دیکە روویدا و ژمارەی ئەو کەسانەی لەژێر داروپردوودا هێنرانەدەر، سەد و پەنجا هەزار کەس بوون. (هەموویان مردبوون)

لەم ساڵەدا ئەبوبەکر کوڕی محەممەد کوڕی هارون کوڕی ئیسحاق ناسراو بە کوڕی تورونجە، رێ و رەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی ئیسماعیل کوڕی یوسف باوکی ئیسماعیلی تەرموزی لەمانگی رەمەزان/ نۆڤەمبەر مرد. ئەو خاوەنی چەندین نوسراوە.

ئەحمەد کوڕی سەیار کوڕی ئەیوبی فەقیهی مەروزی کەزانا و خۆپارێز بوو لەگەڵ باوکی جەعفەر ئەحمەد کوڕی باوکی عیمران فەقیهی حەنەفی لەمیسر هەردووکیان ئەم دنیایان بەجێهێشت.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و هەشتا و یەکی کۆچی (٨٩٤ زایینی)

ڕۆشتنی موعتەزید بۆ ماردین و زاڵبوون بەسەر ئەو شارە

لەم ساڵەدا موعتەزید بۆ دووەم جار مەبەستی موسڵی کرد تا لەگەڵ حەمدان کوڕی حەمدون جەنگ تاقی بکاتەوە چوونکە ئاگادار ببوویەوە ئەو خوازیاری پەیوەست بوون بەهارونی شارییە و بانگەشە بۆ ئەو دەکات. کاتێك عەرەبەکان و کوردەکان لەهێرشەکەی موعتەزید ئاگادار بوونەوە، سوێندی خوێنیان خوارد و بۆ جەنگ لەگەڵ موعتەزید یەکیان گرت و سوپاکەی خۆیان ڕازاندەوە. موعتەزید بێ هیچ کەرەستەیەك هێرشی کردە سەریان و ڕوبەڕوویان بوویەوە و ژمارەیەکی زۆری لێ کوشتن و ژمارەیەکی زۆر لەوان لەناو ڕووباری زاب خنکان.

دواتر موعتەزید ڕووی کردە موسڵ و مەبەستی قەڵای ماردینی کرد. ئەم قەڵایە تایبەت بوو بەحەمدان کوڕی حەمدون. حەمدان هەڵات وکوڕەکەی وەك جێگری خۆی دانا. موعتەزید گەیشتە قەڵاکە و ئەو ڕۆژەی بەجەنگ لەگەڵ دانیشتوانی قەڵاکە بەسەر برد. بەیانی ئەو ڕۆژە موعتەزید جەنگی دەست پێکردەوە و بانگی بەرز کردەوە: ئەی زادەی حەمدان. کوڕی حەمدان وەڵامی دایەوە. موعتەزید پێی وت: دەرگاکان بکەرەوە. کوڕی حەمدان دەرگاکانی کردەوە. موعتەزید لای دەروازەکە دانیشت و فەرمانیدا ئەوەی لەناو قەڵاکەدایە بیهێننەدەر و دواتر وێرانی کرد. دواتر کەسیان بەدوای حەمدان کوڕی حەمدون نارد و شوێنپێی هەڵگرت و دەستی بەسەر سامانەکەیدا گرت. موعتەزید دوای گەڕانەوە بۆ بەغداد ئەوی گرت.

موعتەزید لەکاتی گەڕانەوە مەبەستی حەسەنییەی کرد کەکوردێك بەناوی شەداد دەهەزار جەنگاوەری لەو قەڵایەدا ڕاگرتبوو. موعتەزید بەسەریدا زاڵ بوو و قەڵاکەی وێران کرد.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا تورك مناڵی عەباس، کارگوزاری موعتەزید لەدیاری موزێر، لەجەزیرەوە هاتە بەغداد و چل و چەند کەس لەهاوەڵانی کوڕی ئەغەری لەگەڵ خۆی هێنا کە بەسەر سەمیسات زاڵبوو. ئەوبۆ ڕیسوا کردنی ئەم ئەسیرانە ئەوانی سواری وشتر کرد و کڵاوی بەرزی لەسەر و جل و بەرگی هەوریشمی لەبەر کردبوون. ئەوانی بردە زیندان و دواتر بۆ ماڵەکەی خۆی گەڕایەوە.

لەم ساڵەدا لەنێوان وەسیف، خزمەتکاری کوڕی باوکی ساج و عومەر کوڕی عەبدولعەزیز جەنگ ڕوویدا و عومەر شکستی پێهێنا. دواتر وەسیف بۆ ڕی سەروەری خۆی محەممەد کوڕی باوکی ساج ڕۆشت.

هەروەها لەم ساڵەدا توغج کوڕی جوف بەفەرمانی خەمارەویە کوڕی ئەحمەد کوڕی تولون بۆ جەنگی هاوینە ڕووی کردە تەرسوس و گەیشتە تەرابزون و لەجومادی الاخرە/ ئۆگۆست دەستی بەسەر بەلودیەدا گرت.

لەجومادی[18] ئەم ساڵە ئەحمەد کوڕی محەممەدی تائی مرد.

لەم ساڵەدا ئاو لەڕەی و تەبەرستان کەمی کرد.

لەم ساڵەدا موعتەزید ڕووی کردە کێوەکان و مەبەستی دەینەوەری کرد و کوڕەکەی عەلی یا هەمان موکتەفی وەك فەرمانڕەوای ڕەی، قەزوێن، زەنجان، ئەبهەر، قوم، هەمەدان و دەینەوەر، دەستنیشان کرد و ئەحمەد کوڕی ئەسبەغی وەك سەرۆکی دیوان هەڵبژارد و ئیسفهان، نەهاوەند، کەرەجی بەعومەر کوڕی عەبدولعەزیز کوڕی باوکی دۆلف سپارد و لەبەر گرانی بەغداد بەرەو ئەو دیارە بەرێکەوت.

لەم ساڵەدا حەسەن کوڕی عەلی کورە، کارگوزاری ڕافیع لەڕەی، لەگەڵ نزیکەی هەزار کەس داوای ئەمانی لەموعتەزید کرد و تەسلیم بوو. ئەو بانگەوازی بۆ باوکی خۆی دەکرد.

---

[18]- دیاری نییە مەبەستی نووسەر جومادی الاوەلە یا جومادی الاخر. (وەرگێڕ)

لەزیقەعدە/ ژانویەی ئەم ساڵە، عەرەبەکان هاتنە سامەرا و کوڕی سیمایان کوشت.

هەروەها لەم ساڵەدا موسوڵمانان لەگەڵ رۆمییەکان جەنگیان ئەزمون کرد. ئەم جەنگە دوانزە رۆژ درێژەی کێشا و لەکۆتایی موسوڵمانەکان سەرکەوتنیان بەدەست هێناو تالآنی زۆریان دەست کەوت و گەڕانەوە.

لەم ساڵەدا عوبەیدالله کوڕی محەممەد کوڕی عوبەید کوڕی باوکی دنیا، نوسەری چەندین کتێب، کۆچی دوایی کرد.

ڕووداوەكانی ساڵی دووسەد و هەشتا و دووی كۆچی (٨٩٥ زایینی)

نەورۆزی موعتەزیدی

لەم ساڵەدا موعتەزید فەرمانیدا بۆ هەموو كەنارەكان و شارەكان نامە بنووسن تا وەرگرتنی باج لەنەورۆزی ئێرانییەكانەوە دەست پێنەكەن و تا رۆژی یانزەی حوزەیران/ ژوئەن دوای بخەن. ئەو ئەم رۆژەی بەنەورۆزی موعتەزیدی ناو برد. نامەكان لەمبارەوە لەموسڵەوە نووسرا چوونكە موعتەزید لەوێ بوو.مەبەستی موعتەزید لەم كارە ئاسایشی خەڵكان و خۆشەویستی بۆ ئەوان بوو.

هێرش بۆ سەركوت كردنی حەمدان و تێكشاندنی ئەو و ملكەچ بوونی

لەم ساڵەدا موعتەزید كە لەموسڵ بوو، نامەیەكی بۆ ئیسحاق كوڕی یەعقوب و حەمدان كوڕی حەمدون نووسی و داوای لێكردن پەیوەستی ببن. ئیسحاق بۆ پەیوەست بوون بەموعتەزید بەرێكەوت بەڵام حەمدان لەسنووری فەرمانڕەوایەتی خۆی لەناو قەڵاكەی سەنگەری گرت و سامان و كۆیلەكانی خۆی شاردەوە. موعتەزید سوپاكەی خۆی بەفەرماندەیی وەسیفی مشك گر و نەسری قەشوری و سەركردەكانی دیكە بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە كرد. ئەم سوپایە لەگەڵ حەسەم كوڕی عەلی كورە و هاوەڵانی ڕووبەڕوو بوونەوە كە لەشوێنێك بەناوی دێری زەعفەران لەسەرزەمینی موسڵ سەنگەری گرتبوو.

لەم كاتەدا حسەین كوڕی حەمدان كوڕی حەمدان گەیشت و كاتێك پێشەنگەكانی سوپای موعتەزیدی بینی، داوای ئەمانی كرد. ئەمانیان پێ بەخشی و ڕەوانەی بارەگای موعتەزیدیان كرد. موعتەزید فەرمانیدا ئەو قەڵایە وێران بكەن. وەسیف بەدوای حەمدان بەرێكەوت. حەمدان لەباسورین بوو. وەسیف ڕووبەڕووی بوویەوە و ژمارەیەك لەهاوەڵانی كوشت. حەمدان سوار لەسەر بەلەمێك لەدیجلە پەڕییەوە و سامانەكانی لەگەڵ خۆی برد و ڕووی كردە ڕۆژئاوای دیجلە و خۆی گەیاندە دیاری ڕەبیعە.

ژمارەیەك لەسەربازەکان شوێنی کەوتن و شوێنپێیان هەڵگرت و خۆیان گەیاندە ئەو ماڵەی لەوێ دابەزیبوو. حەمدان کاتێ: ئەوانی بینی، سامانەکەی بەجێهێشت و هەڵات. سەربازەکان سامانەکەیان هەڵگرت و بردیانە لای موعتەزید. دەستەیەك بۆ گرتنی حەمدان شوێنی کەوتن. بارودۆخ بۆ حەمدان دژوار بوو و مەبەستی خێوەتەکانی ئیسحاق کوڕی ئەیوبی کرد. ئیسحاق هاوڕێی موعتەزید بوو. حەمدان داوای پەنای لێکرد و ئیسحاق ئەوی بردە بارەگای موعتەزید. موعتەزید فەرمانیدا گیانی بپارێزن. دواتر سەرکردە کوردەکان بەردەوام داوای ئەمانیان دەکرد. ئەمە لەمانگی موحەرەم/ مارس ڕوویدا.

شکستی هارونی خارجی لەسوپای موسڵ

موعتەزید، نەسری قەشوری وەك فەرمانڕەوای موسڵ دەستنیشان کرد تا باجەکەی وەربگرێت و فەرمانی پێدا کارگوزارەکان بۆ ئەم کارە هاوکاری بکەن. فەرمانڕەوای مەعلەسایا لەگەڵ دەستەیەك لەهاوەڵانی نەسر شۆڕشیان کردبوو. لەناکاو دەستەیەك لەخەواریج ڕووبەڕوویان بوونەوە و تا شەو شەڕە شمشێر بەردەوام بوو. تاریکی شەو جیایی لەناو ئەواندا دروست کرد. لەناو خەواریج پیاوێك بەناوی جەعفەر کوژرا کە لەهاوەڵە نزیکەکانی هارون بوو. کوژرانی ئەو بۆ هارون گران بوو. فەرمانی بەهاوەڵانیدا خراپەکاری لەشارەکاندا بکەن.

نەسری قەشوری نامەیەکی بۆ هارون نووسی و ئەوی ترساند کەخەلیفە لێی نزیکە و ئەگەر بخوازێت، خۆی و هەموو هاوەڵانی دەکوژێت. نەسر نووسی خەلیفە دەستی لەجەنگ دژی ئەو هەڵنەگرتووە بەڵکو ڕێگەی فرت و فێڵی گرتۆتەبەر. هارون لەوەڵامدا بۆی نووسی: نوسیبووت خەلیفە مەبەستی منی نییە و بۆ فێڵ پشتی کردۆتە جەنگی من، دەبێت بڵێم کاتێ خەلیفە و سوپاییەکانی چوست و چالاکی ئێمەیان بینی، بەخواستی خوا هاوشێوەی پەپولەکان بڵاوەیان لێکرد و وەك قامیشی ناو بەتاڵ پشتیان کردە جەنگ. هەرکەس لەوان لەبەرابەر ئێمە خۆڕاگری بکات، تەنیا دەتوانێت پەنا بۆ دەرگا و دیوار ببات و بەهەرحاڵ ئێمە تەنیا یەك فەرسەنگ لەوانەوە دوورین و تۆ بەکوشتنی یەك لەهاوەڵانی

ئێمە(جەعفەر) فریو مەخۆ و گومان مەکە خوێنی ئەو لەبەرچاو ناگیرێت یا تۆڵەی خوێنی ئەو ناکەینەوە. هەرگیز بەو شێوە نییە و خواوەند، تۆ سەرکوت دەکات ویەخەت دەگرێت و بۆ گرتنی ماف ئێمە لەئێوە، هاوکاریمان دەکات. بۆ دەبێت ئێمە بۆ یەکی دیکە سەرکۆنە بکەیت و لەجیاتی بەخشین، دوژمنایەتی خۆت ئاشکرا بکەیت؟ ئەم هۆنراوەیە سەبارەت بەمن و تۆ راستە:

فلا توعدونا باللقاء و ابرزوا   الينا سوادا نلقه بسواد

واتاکەی: ئێمە بەجەنگ مەترسێنن و لەگەڵ سوپایەکی گەورە رووبکەنە گۆڕەپان تا ئێمەیش بەسوپایەکی گەورە بۆ رووبەروو بوونەوە بێین.

سوێند بەخوا ئەگەر پێشنیار دەکەین بێنە گۆڕەپان نە لەبەر ئەوەیە کەباوەڕمان بەخۆمان هەیە و نە لەبەر ئەوەی لەهێزی خۆمان دڵنیایین بەڵکو تەنیا لەبەر باوەڕدار بوون بەخواوەند و پشت گەرمی بەوە.

ئەوەی دەڵێی خەلیفەی تۆ لەئێمە نزیکە و لەبارودۆخی ئێمە ئاگادارە، دەبێت بڵێم ئەو نەدەتوانێت مەرگ پێش بخات یا دووری بخاتەوە بەهەمان شێوە کەناتوانێت رۆژانەی کەسێك فراوان یا کەم بکاتەوە. ئێمە هاندراوین بۆ ئەوەی رووبەرووی تۆ ببینەوە و بەخواستی خواوەند بەزوویی ئەمەت بۆ دەردەکەوێت.

نەسر نامەی هارونی نیشانی موعتەزیددا و ئەمە موعتەزیدی بۆ جەنگی هارون پێداگرتر کرد. ئەو حەسەن کوڕی عەلی کورەی وەك فەرمانڕەوای موسڵ دیاری کرد و فەرمانی پێدا شوێنپێی خەواریج هەڵگرێت و فەرمانی بەهەموو فەرمانڕەواکان و کارگوزارەکانی ناوچەکەدا ملکەچی فەرمانەکانی حەسەن بن. حەسەن لەتەواوی ئەوان سوپایەکی کۆکردەوە و رووی کردە دەوروبەری موسڵ و بەدەوری سوپاکەی خەندەکی هەڵکەند و چاوەڕوان بوو تا خەڵکان بەرهەمە کشتوکاڵییەکانی خۆیان کۆبکەنەوە. دواتر بەمەبەستی جەنگی خەواریج بەرێکەوت و لەزاب گوزەری کرد. ئەوان لەنزیك مەغلە رووبەرووی یەکبوونەوە و لەبەرابەر یەك سوپایان رازاندەوە. جەنگ و کوشتاری یەکیان دەست پێکرد. خەواریج بلاو بوونەوە تا سوپاکەی حەسەن بلاو ببنەوە و دواتر ناکاوگیری بکەن بەلام حەسەن فەرمانی بەسوپاکەیدا شوێنەکانی خۆیان بەجێنەهێڵن. ئەو کارەیان

کرد. خەواریج گەڕانەوە و حەڤدە جار هێرشیان کردە سەر حەسەن و سەرئەنجام باڵی راستی سوپاکەی شکستی خوارد و ژمارەیەك لەسەربازەکانی کوژران بەڵام حەسەن خۆڕاگری کرد. خەواریج هاوشێوەی یەك جەستە هێرشیان کردەسەر. حەسەن دووبارە خۆڕاگری کرد. هەرچەند لەچەند شوێنێکەوە بریندار بوو بەڵام کاریگەری لەسەر دروست نەکرد.

کاتێك هاوەڵانی حەسەن خۆڕاگری ئەویان بینی، گەڕانەوە و خۆڕاگرییان کرد. بەم شێوەیە خەواریج شکستیان خوارد و ژمارەیەکی زۆریان کوژران و گۆڕەپانیان بەجێهێشت و روویان کردە ئازەربایەجان.

هاروان مەبەستی سارای کرد و لەناو منداڵەکانی تەغلەب ئوردوی لێدا. دواتر بۆ مەعلەسایا گەڕایەوە و دووبارە رووی کردە سارا. دواتر لەرێگەی دیجلەوە رووی کردە حەڕە و دووبارە رێگەی سارای گرتەبەر.

سەرانی سوپاکەی وەك بەختیاری کاتێك پێگەی موعتەزید و شکستی خۆیان لەم جەنگەدا بینی، نامەیان بۆ موعتەزید نووسی و داوای ئەمانیان لێکرد و پێیان بەخشرا. بەم شێوەیە ژمارەیەکی زۆر لەسەرکردەکانی هارون هاتنە لای موعتەزید. ژمارەیان نزیکەی سێسەد و شەست کەس بوو. دەستەیەك لەگەڵ هارون لەم شار بۆ ئەو شار دەڕۆشتن تا ئەوەی هارون، وەك ئاماژەی پێدەدرێت، لەساڵی ٨٩٦/٢٨٣ زایینی کوژرا.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەرەبیع الاوەل/ ئاوریلی ئەم ساڵە، تەکتەمەر کوڕی تاشتەمەر قۆڵبەست کرا. ئەویان گرت و سامانەکەیان زەوت کرد. ئەو فەرمانڕەوای موسڵ بوو. دوای ئەو حەسەن کوڕی عەلی خوراسانی ناسراو بەکورە، فەرمانڕەوایەتی موسڵی گرتەدەست.

لەم ساڵەدا کوڕی جەساس کچی خەمارەویەی کەمارە کراوی موعتەزید بوو، لەگەڵ یەکێك لەمامەکانی هێنایە بارەگای موعتەزید. موعتەزید لەم کاتەدا لەموسڵ بوو. لەم ساڵەدا موعتەزید بۆ بەغداد گەڕایەوە و لەرەبیع الاخر/ مەی کچی

خەمارەویەی بردە حیجلە.

لەم ساڵەدا موعتەزید رووی کردە رێگەی کێوەکان و گەیشتە کەرەج و دەستی بەسەر سامانەکانی باوکی دوڵفدا گرت. نامەیەکی بۆ عومەر کوڕی عەبدولعەزیز نووسی و داوای ئەو گەوهەرەی کرد کەلای ئەو بوو. عومەر گەوهەرەکەی بۆ نارد و لەسەر رێگەی موعتەزید خۆی بەدوور گرت.

لەم ساڵەدا لۆلۆ کۆیلەی کوڕی تولون ئازاد کرا و سوار ئێستر و چوارپێکانیان کرد (بۆ رێز گرتن).

لەم ساڵەدا یوسف کوڕی باوکی ساج لەگەڵ سوپایەك رووی کردە سەیمەرە بۆ هاوکاری فەتحی قەلابسی کۆیلەی موەفەق. ئەو و هاوەڵانی لەگۆڕەپانی جیهاد بۆ لای براکەی محەممەد لەمەراغە هەڵاتن. لەرێگە ئەو سامانەی بینی کەبۆ موعتەزیدیان دەبرد. دەستی بەسەر ئەو سامانەدا گرت. عوبەیداللە کوڕی عەبدوللە لەم بارەوە ئەم هۆنراوەی هۆنییەوە:

امام الهدی انصارکم آل طاهر — بلا سبب تخفون و الدهر یذهب

و قد خلطوا شکرا بصبر و رابطوا — و غیرهم یعطی و یجبی و یهرب

واتاکەی: ئەی پێشەوای رێنوێنیکەر، هاوەڵانی ئێمە بنەماڵەی تاهیرن کەبێ ئەوەی گوناحێکیان ئەنجام دابێت، ئەوان لەخۆتان دوور دەکەنەوە و رۆژگار بەسەر دەچێت. ئەوان سوپاس و خۆڕاگرییان تێکەڵ کردووە و سنورەکانیان پاراستووە. لەکاتێکدا کەسانی دیکە پاداشتیان پێ دەدرێت و باج وەردەگرن و هەڵدێن.

لەم ساڵەدا موعتەزید وەزیرەکەی خۆی عوبەیداللە کوڕی سلێمانی بۆ لای کوڕەکەی لەڕەی ڕەوانە کرد. عوبەیداللە ڕۆشتە ڕەی و گەڕایەوە.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی زەیدی عەلەوی لەتەبەرستان سی و دوو هەزار دیناری بۆ محەممەد کوڕی وەردی عەتار نارد تا لەنێوان عەلەوییەکانی بەغداد، کوفە و مەدینە دابەشی بکات. سیخوڕەکان موعتەزیدیان لەمە ئاگادار کردەوە. محەممەد کوڕی بەدر بانگ کرا و لێپرسینەوەیان لەگەڵ کرد. ئەو دانی بەوەدا نا هەموو ساڵێك بەم ئەندازەی بۆ ڕەوانە دەکرێت و ئەو لەناو عەلەوییەکان دابەشی دەکات. بەدر ئەم هەواڵی بەموعتەزید راگەیاند. موعتەزید پێی وت: ئایا بیرتە ئەو

خەوەی بۆتۆم گێڕایەوە؟ بەدر وەڵامی دایەوە: نە، ئەی سەروەری باوەڕداران. موعتەزید وتی: لەخەودا بینیم وەك بڵێی مەبەستی نەهرەوانم بوو، کاتێك لەگەڵ سوپاکەی خۆم بەرێکەوتبووم، پیاوێکم بینی لەسەر تەپۆڵکەیەك نوێژی دەخوێند و گرنگی بەمن نەدا. سەرمسوڕما. کاتێك کۆتایی بەنوێژەکەی هێنا، بەمنی وت: وەرە پێش. ڕۆشتمە پێش. وتی: ئایا دەمناسیت؟ وتم: نە. وتی: عەلی کوڕی ئەبی تالیبم. ئەمە بێلاسنە (خاکەناز) هەڵبگرە و زەوی هەڵکەنە. بێلاسنەکەم هەڵگرت و سەرقاڵ بووم. دواتر پێی وتم: منداڵەکانی تۆ بەئەندازەی چەقاندنی بێلاسن لەسەرزەوی، دەبنە جێگری تۆ، پێشنیاریان پێ بکە چاکە لەگەڵ منداڵەکانی من بکەن. بەم شێوەیە بەدر فەرمانیدا عەتار ئازاد بکەن و سامانەکانی بۆ بگەڕێننەوە. بەدر، فەرمانی بەعەتاردا نامەیەك بۆ سەروەری خۆی لەتەبەرستان بنوسێت و پێی بڵێت هەرچی دەخوازێت بەشێوەیەکی ئاشکرا بینێرێت و ئەویش بەشێوەیەکی ئاشکرا پارەکە لەناو خەڵکان دابەش دەکات. فەرمانیدا هەموان هاوکاری بکەن.

لەم ساڵەدا باوکی تەڵحە، مەنسور کوڕی موسلیم لەزیندانی موعتەزید مرد.

لەم ساڵەدا یەکێك لەکەنیزەکانی موعتەزید بەناوی شەغبە، منداڵێکی بۆ هێنایەدنیا کەناویاننا جەعفەر. ئەمە هەمان موقتەدیر (خەلیفەی داهاتووە).

لەم ساڵەدا خەمارەویە کوڕی ئەحمەد کوڕی تولون کوژرا. یەکێك لەخزمەتکارەکان لەزیحەجە/ ژانویە لەدیمەشق سەری بڕی. بیست و چەند خزمەتکار کەگومانی کوشتنی خەمارەویان لێدەکرا، کوژران.

هۆکاری کوشتنەکەی ئەوە بوو یەکێك ئاگاداری کردەوە کەنیزەکانی ماڵەکەی هەرکام کۆیلەیەکی خەساویان وەك هاوسەر بۆخۆیان هەڵبژاردووە. ئەو بەخەمارەویەی وت: ئەگەر دەخوازیت ڕاستی ئەم وتەت بۆ بسەلمێت، یەکێك لەکەنیزەکان بانگ بکە و ئەشکەنجەی بکە تا دان بەڕاستییەکاندا بنێت بۆ ئەوەی لەم ڕێگەوە هەموو شتێك بۆ ئاشکرا ببێت. خەمارەویە دەست بەجێ پەیکی بۆ لای جێگرەکەی خۆی لەمیسر نارد و فەرمانی پێدا چەند کەنیزێکی بۆ ڕەوانە بکات تا ڕاستی ئەم وتەی بۆ بسەلمێت. لەم کاتەدا دەستەیەك لەخزمەتکارەکان کۆبوونەوە و لەترسی ئاشکرا بوونی ئەم وتەیە بڕیاری کوشتنی ئەویاندا. ئەم دەستەیە کە

لەکەسە نزیکەکانی ئەو بوون، شەوانە سەریان بڕی و هەڵاتن.

کاتێك خەمارەویە کوژرا، سەرکردەکان کۆبوونەوە و کوڕەکەی، جەیش کوڕی خەمارەویەیان لەجێگەی باوك دانا. ئەو کەگەورەترین مناڵی خەمارەویە بوو، لەدیمەشق لەگەڵ باوکی دەژیا. هێشتا مناڵ و بێ ئەزمون بوو و دوای وەرگرتنی بەیعەت سامانێکی زۆری لەناو سەرکردەکان بلاّو کردەوە.

لەم ساڵەدا عوسمان کوڕی سەعید کوڕی خالید باوکی سەعیدی داری، فەقیهی شافعی، مرد. ئەو ئەم زانستەی لەبوەیتی هاوڕێی شافیعی و ئەدەبی عەرەبی لەکوڕی ئەعرابی فێرببوو.

لەم ساڵەدا باوکی حەنیفە ئەحمەد کوڕی داودی دەینەوەری لوغەوی، نووسەری کتێبی (نەبات) مرد.

لەم ساڵەدا حارس کوڕی باوکی ئوسامە کە خاوەنی کتێبی (مسندی) لە-حەدیسە کە لەرۆژگاری ئێمە (رۆژگاری کوڕی ئەسیر) حەدیس لەو کتێبە دەگێڕنەوە، مرد. باوکی عەینا محەممەد کوڕی قاسم کە لەئەسمەعی حەدیسی دەگێڕایەوە، لەم ساڵەدا مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و هەشتا و سێی کۆچی (٨٩٦ زایینی)

چۆنیەتی سەرکەوتن بەسەر هارونی خارجی

لەم ساڵەدا موعتەزید بۆ جەنگ لەگەڵ هارونی شاری بەرەو موسڵ بەرێکەوت و سەرکەوتنی بەدەست هێنا.

چۆنیەتی سەرکەوتنی ئەو بەم شێوە بوو: کاتێك موعتەزید گەیشتە تکریت و لەوێ مایەوە، حسەین کوڕی حەمدانی تەغلەبی بانگ کرد و ئەوی لەگەڵ دەستەیەك سوار و پیادە بۆ شوێنپێ هەڵگرتنی هارونی شاری ڕەوانە کرد. حسەین پێی وت: ئەگەر هارون بێنمە لای سەروەری باوەڕداران، سێ نیازم دەبێت. موعتەزید وتی: بڵێ. حسەین وتی: یەکیان ئازاد کردنی باوکم لەزیندانە و دوو داواکارییەکەی دیکە لەکاتی گەڕانەوەدا باسی دەکەم. موعتەزید ڕازی بوو. سێسەد سواری بۆ هەڵبژارد و حسەین لەگەڵ سوارەکان بەرێکەوت. وەسیف کوڕی موشگیر (مشك گر) لەناو سوارەکاندا دەبینرا. حسەین بەموعتەزیدی وت: فەرمان بەوەسیف بدە فەرمانبەری فەرمانی من بێت. موعتەزید فەرمانی بەوەسیفدا گوێڕایەڵی فەرمانەکانی حسەین بێت.

حسین لەگەڵ سوپا ڕۆشت و لەکەنارەکانی دیجلە نزیك کەوتەوە. حسەین فەرمانی وەستانی بەوەسیف و سوارەکانی دیکەدا و پێی وتن: هارون جگە لێرە هیچ ڕێگەیەکی بۆ هەلاتن نییە، کەواتە لێرە چاوەڕوان بن و ئەگەر هارون مەبەستی ئەوەی کرد لێرەوە بڕوات، ڕێگەی لێبگرن، چ لێرەبم یا هەواڵی کوژرانی منتان بەدەست گەیشتبێت.

حسەین شوێن هارون کەوت و ڕووبەڕووی بوویەوە. ژمارەیەك لەهەردوولا کوژران و سەرئەنجام، هارون شکستی خوارد. وەسیف سێ ڕۆژ لەکەناری دیجلە چاوەڕوان بوو. سەربازەکان پێیان وت: مانەوەمان لێرە درێژەی کێشا و ئەگەری هەیە حسەین هارون دیل بکات و ئەم سەرکەوتنە بەو ببڕێت و ئێمە لێی بێ بەش ببین. باشترە ئێمەیش بەدوایاندا بڕۆین. وەسیف گوێی لەقسەکانیان گرت و ملی

ڕێگەی گرتەبەر.

هارون لەکاتی هەڵاتن خۆی گەیاندە کەنارەکانی دیجلە و گوزەری کرد. حسەین شوێنی کەوت بەڵام وەسیف و سەربازەکانی لەشوێنەکەی خۆیان نەبینی. کەس نەیدەزانی بەکام لادا ڕۆشتون. حسەین شوێن هارون کەوت تا گەیشتە یەکێك لەئاوەدانییەکانی عەرەبەکان. سەبارەت بەو پرسیاری کرد بەڵام عەرەبەکان ئەویان شاردەوە. حسەین ئەوانی ترساند. عەرەبەکان پێیان وت کەحسەین لەوێ ڕۆشتووە. حسەین شوێنپێی هەڵگرت و چەند ڕۆژ دواتر خۆی گەیاندە هارون کەسەد کەس هاوڕێیەتیان دەکرد. هارون سوێندیدا و بەڵێنی پێدا بەڵام حسەین لەسەر جەنگ پێداگری کرد. جەنگی دەست پێکرد و لەگەرمەی جەنگەکە پەلاماری هارونیدا و ئەسیری کرد و هێنایە بارەگای موعتەزید. موعتەزید بۆ بەغداد گەڕایەوە و لەبیست و دووی ڕەبیع الاوەل، دەی مەی، گەیشتە ئەو شارە.

موعتەزید خەڵاتی بەحسەین کوڕی هەمەدان بەخشی و نیشانی زێڕینی پێدا و ڕێزی لەبراکانیشی گرت. (دیاری بەوانیش بەخشی) هارونیان سوار فیل کرد و بەناو شاردا سوڕاندیانەوە. موعتەزید فەرمانیدا حەمدان کوڕی حەمدون ئازاد بکەن. دڵنەوایی کرد و دیاری پێبەخشی.

کاتێك هارونیان سوار فیل کرد، بڕیاریاندا بۆ ریسوا کردنی، دیبایەکی ڕەنگینی لەبەر بکەن. بەڵام هارون بەو کارە ڕازی نەبوو و وتی: ئەم کارە بۆ من شیاو نییە، بەڵام بۆ لەبەر کردنی ناچاریان کرد. کاتێك ویستیان لەداری بدەن، بەهەموو هێزییەوە هاواری کرد: هیچ حوکمێك نییە مەگەر حوکمی خواوەند، هەرچەند ناباوەڕان پێیان خۆش نییە. هارون شوێنکەوتەی ئایینی صوفرا (یەکێك لەلقەکانی خواریج بوو).

شۆڕشی خەڵکانی دیمەشق دژی جەیش کوڕی خەمارەویە و ناسازگاری سوپا لەگەڵ ئەو وکوشتنی

لەم ساڵەدا دەستەیەك لەسەرکردەکانی جەیش کوڕی خەمارەویە دژی ئەو شۆڕشیان کرد و بەشێوەیەکی ئاشکرا ڕێگەی ناسازگارییان گرتەبەر و وتیان: ئێمە بەفەرمانڕەوایەتی تۆ رازی نین، دەست لەکار هەڵگرە تا مامت وەك فەرمانڕەوا هەڵبژێرین.

هۆکاری ئەم کارەیان ئەوە بوو چوونکە ئەو لەسەردەمی منداڵیدا فەرمانڕەوایەتی گرتەدەست، کەسە نەزان و بێ ئاوزەکانی لەخۆی نزیك کردەوە و گوێی لەقسەکانی ئەوان دەگرت. ئەوانیش، بوونە هۆی دروست کردنی گومان و دڵپیسی لەسەرکردە و هاوەڵانی. جەیش بەردەوام قسەی ناشیرینی پێدەوتن و سەرکۆنەی دەکردن. بەئاشکرا باسی ڕەوانە کردنی ئەوان بۆ ناوچەکانی دیکە و زەوت کردنی سامانی ئەوانی دەکرد. سەرکردەکان بۆ کوشتنی ئەو و هێنانە سەرکاری مامی یەکیان گرت. جەیش لەم مەبەستە ئاگادار بوویەوە بەڵام نەیتوانی نهێنی بپارێزێت و دووبارە بەشێوەیەکی ئاشکرا ئیهانەی کردن. دەستەیەك لەسەرکردەکان بەجێیان هێشت و توغج کوڕی جوف، فەرمانڕەوای دیمەشق، ئەوی لەسەر کار لابرد.

ئەو سەرکردانەی لەو جیابوونەوە، ڕوویان کردە بەغداد. ئەم دەستەیە بریتی بوون لە: محەممەد کوڕی ئیسحاق کوڕی کونداجیق، خاقانی مولحی و بەدر کوڕی جوف، برای توغج و سەرکردە میسرییەکان. ئەوان بنەماڵە و سامانی خۆیان بەجێهێشت و ڕێگەی سارایان گرتەبەر. چەند ڕۆژێك ڕێگەیان ون کرد وچەند کەسێکیان لەتینویەتیدا مردن. سەرئەنجام گەیشتنە دوو مەنزڵی شاری کوفە و خۆیان گەیاندە بارەگای موعتەزید. موعتەزید ڕێزی گرتن وخەڵاتی پێ بەخشین.

ئەو سەرکردانەی لەمیسر مابوونەوە، لەگەڵ کوڕی خەمارەویە ناسازگار بوون. دەبیری کوڕی خەمارەویە، عەلی کوڕی ئەحمەدی مازەرائی، داوای لەنەیارەکان کرد ئەو ڕۆژە بڵاوەی لێبکەن. ئەوان بڵاو بوونەوە. جەیش دوو مامەکەی خۆی سەر

بڕی. بەرەبەیان سوپاییەکان دەوری کۆشکەکەیاندا و ئەو سەری براوی دوو مامەکەی هەڵدایە ناو ئاپۆڕەی ئەوان. سوپا هێرشیان کردەسەر و کوشتیان. سامانی ناو کۆشکەکەیان تالاّن کرد. ئەوی لەمیسردا دەستیان کەوت، یا ڕفاندیان یا سوتاندیان و دوای جەیش هارونی برایان هێنایە سەر تەخت. جەیش کوڕی خەمارەویە بۆ ماوەی نۆ مانگ فەرمانڕەوایەتی کرد.

گەمارۆی سەر قوستەنتەنییە لەلایەن سەقلەبییەکانەوە.

لەم ساڵەدا سەقلەبییەکان (نەژادی ئوسلۆ) هێرشیان کردە سەر رۆم و گەمارۆیان خستە سەرقوستەنتەنییە و ژمارەیەکی زۆر لەدانیشتوانی ئەو شارەیان کوشت و شارەکەیان وێران کرد. کاتێك پاشای رۆم بینی ناتوانێت لەبەرابەر سەقلەبییەکان خۆڕاگری بکات، ئەسیرە موسوڵمانەکانی کۆکردەوە و بەکەرەستەی جەنگ تەیاری کردن. داوای لێکردن بۆ جەنگ دژی سەقلەبییەکان هاوکاری بکەن. موسوڵمانەکان هاوکارییان کرد و سەقلەبییەکان شکستیان خوارد و لەقوستەنتەنییە هەلاّتن. کاتێك پاشای رۆم، هێزی موسوڵمانەکانی بینی، ترسی کەوتە دڵ و ئەوانی بۆ زیندانەکان گەڕاندەوە. کەرەستەکانی جەنگیان لیٚ سەندن و لەناو شاردا بلاّوی کردەوە بۆ ئەوەی لەلایەن موسوڵمانەکانەوە زیانی بەرنەکەوێت.

ئاڵ وگۆڕی ئەسیرەکان لەنێوان موسوڵمانان و رۆمییەکان

لەم ساڵەدا موسوڵمانان و رۆمییەکان ئەسیرەکانیان ئاڵ و گۆڕ کرد. هەموو ئەسیرە موسوڵمانەکان لەژن و پیاو و منالٚ، دوو هەزار و پێنسەد و چوار کەس بوون.

جەنگی سوپاکەی موعتەزید لەگەڵ منالەکانی باوکی دۆلف

لەم ساڵەدا عوبەیدالله کوڕی سلێمان، هێرشی کردە سەر عومەر کوڕی عەبدولعەزیز کوڕی باوکی دۆلف لەکوێستان. عومەر لەشەعبان/ سێپتامبەری ئەم ساڵە داوای ئەمانی کرد و ملکەچی و گوێرایەڵی خۆی نیشاندا. موعتەزید خەلاتی بەخۆی و بنەماڵەکەی بەخشی.

پێشتر بەکر کوڕی عەبدولعەزیز لەعوبەیدالله کوڕی سلێمان و بەدر (نوێنەری خەلیفە) داوای ئەمانی کردبوو. ئەو دوانە ئەمانیان پێ بەخشی و سنووری فەرمانرەوایەتی براکەیان بەو سپارد بەلأم کاتێك عومەر داوای ئەمانی کرد، سلێمان و بەدر پێیان وت کەبراکەی ملچکەی خۆی بۆ فەرمانەکان دەر بڕیوە و ئێمە بۆیە ئەم کارەمان بەتۆ سپارد چوونکە ئەو رێگەی ناسازگاری گرتبووە بەر. هەنووکە هەردووکتان بڕۆنە بارەگای موعتەزید تا ئەو فەرمانی خۆی لەمبارەوە دەربکات.

نەوشەری وەك فەرمانڕەوای ئیسفەهان دیاریکرا و وای نیشاندا لەلایەن عومەر کوڕی عەبدولعەزیزەوە بۆ ئەو کارە راسپێردراوە. بەکر کوڕی عەبدولعەزیز هەلأت. عوبەیدالله ئەم هەواڵەی بۆ موعتەزید نووسی. موعتەزید فەرمانی بۆ بەدر نووسی تا روون بوونەوەی بارودۆخی بەکر لەشوێنەکەی خۆی بمێنێتەوە.

وەزیر (عوبەیدالله) بۆ سەردانی عەلی کوڕی موعتەزید رێگەی رەی گرتەبەر. بەکر کوڕی عەبدولعەزیز رووی کردە ئەهواز. موعتەزید، وەسیف کوڕی موشگیر بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد. وەسیف لەسنورەکانی فارس پێی گەیشتەوە و هەر دوو سوپا لەبەرابەر یەك و لەئوردووگای خۆیان، شەویان کردە رۆژ. بەکر شەوانە بۆ ئیسفەهان هەلأت بەلأم وەسیف شوێنی نەکەوت و بۆ بەغداد گەڕایەوە و بەکر رووی کردە ئیسفەهان.. موعتەزید فەرمانی بۆ بەدر نووسی تا شوێنپێی بەکر هەڵگرێت و شەڕی لەگەڵ بکات. عیسا هەمان فەرمانی بۆ نەوشەری نووسی و بەکر ئەم هۆنراوەی هۆنییەوە:

عنی ملامك ليس حين ملام هيهات احدث زائد اللوام
ظارت عنايات الصبا عن مفرقی و مضی اوان شراستی و غرامی
القی الاحبة بالعراق عصيهم و بقيت نصب حوادث الايام
و تقاذفت باخی النوی و رمت به رمی العبيد قطيعة الارحام
فلا قرعن صفاة دهر نابهم قرعا يهز رواسی الاعلام
و لا ضربن الهام دون حريمهم ضرب القدار بقيعة القدام
و لا تركن الواردين حياضهم بقرارة لمواطیء الاقدام
يا بدر انك لو شهدت مواقفی و الموت يلحظ و السيوف دوامی
لذممت رايك فی اضاعة حرمتی و لضاق ذرعك فی اطراح ذمامی
حركتنی بعد السكون و انما حركت من حصن جبال تهام
و عجمتی فعجمت منی مرجما خشن المناكب كل يوم زحام
قل للامير ابی محمد الذی يجلو بغرته دجی الاظلام
اسكنتنی ظل العلا فسكنته فی عيشة رغد و عز نام
فلا شكرن جميل ما اوليتنی ما غردت فی الايك ورق حمام
هذا ابو حفص يدی و ذخيرتی للنائبات و عدتی و سنامی
ناديته فأجابنی و هزرته فهزرت حد الصارم الصمصام
من رام ان يغضی الجفون علی القذی او يستكين يروم غير مرام
و يخيم حين يری الاسنة شرعا و البيض مصلتة الضرب الهام

واتاکەی: سەرکۆنە کردن پشت گوێ بخە چوونکە کاتی سەرکۆنە کردن نییە، دوور بێت چوونکە سەرکۆنە کەران زێدەڕۆییان کردووە. نیشانەی گەنجی لەناوچاوی من کۆچی کرد و کاتی سەرسەختی و عەشقبازی کۆچی کردووە. هاوەڵانی من لەعێراق (ئەراکی ئێستا کەسەرزەمینی باوکی دۆڵف بوو) گۆچانیان داناوە (نیشتەجێ بوون) و من بوومەتە نیشانەی ڕووداوەکانی ڕۆژگار. دووری، براکەمی هاوشێوەی کۆیلەکان لەسوچێکدا فڕداوە و پەیوەندی ئێمە پچڕاوە. من بەبەرد ڕێزیان لێدەگرم، ڕێز گرتنێك کەکێوە گەورەکان بلەرزێنێت. من بۆ بەرگری کردن لەکەسانی ناو پەردەی ئەوان، سەرەکان دەپەڕێنم بەهەمان شێوە

کەبەندەیەکی چالاك بۆ میوانداری سەری وشتر دەبڕێت. من ئەوکەسانەی دەبێت لەسەر ئاوی ئەوان تێراو ببن و بڕۆنە سەر ئاوگرەکانی ئەوان، پێشێل دەکەم (ڕێگە نادەم کەس دەستدرێژی بکاتە سەر ئەوان. ئەی بەدر، ئەگەر تۆ بوێری منت لەجەنگدا دەبینی، ئەو کاتەی مەرگ سەیری دەکردم و شمشێرەکان خوێناوی دەبوو، ئەندێشەی خۆت بۆ ریسوا کردنی من سەرکۆنە دەکرد و بۆ دوورخستنەوەی من دڵتەنگ و پەشیمان دەبوویت. تۆ دوای ئارامی منت هێنایە جموجۆڵ و لەقەڵاوە کێوەکانی تەهامت لەراندەوە. تۆگوشارت خستە سەر من و ئەزمونت کردم و بۆت دەرکەوت کەسێکت ئەزمون کردووە کە لەرۆژی جەنگ پشتیوانی دەکات پاڵەوانی چوارشانەی بەهێز. بەئەمیر باوکی محەممەد کە لەرووناکی ئەو تاریکی لەناو دەچێت، بڵێ: تۆ منت لەسێبەری لەپیشی لەژیانێکی ئاسوودە و رێزداری جێگە کردەوە، کاتێك ماڵئاواییت لەمن کرد، بەدبەختی من دەستی پێکرد و رۆژگاری من پێچەوانە بوو. تا ئەو کاتەی کۆتەر و مەل لەسەر دارەکان بخوێنن، لەچاکەکاری تۆ بۆخۆم سوپاسگوزارم. ئەمە باوکی حەفسە کە لەکاتی پێشهاتنی دژوارییەکان، دەست و بازووی کۆکردۆتەوە و پەناگەی منە. داوای هاواریم لێکرد و وەڵامی دامەوە. ئەوم وەك شمشێرێکی بڕەر لەناو دەستدا ڕاوەشاند. هەرکەس چاو لەریسوایی بپۆشێت یا بەریسوایی رازی ببێت، جیاوازە لەمن. ئەو کاتێك کەدەبینێت ڕمەکان هاوێژراون بۆ ئەوەی سەرەکان بپەڕێنن، خێوەت هەڵدەدات.

سەرەئەنجام نەوشەری لەبەدر شکستی خوارد و بەکر ئاماژەی بەهەڵاتنی ئەو کرد و سەرکۆنەی وەسیفی کرد چوونکە لەهاوکاری کردنی ئەو خۆی دوورخستەوە و بەدری بەم هۆنراوەیە ترساند:

قد رای نوشری حین التقینا	من اذا اشرع الرماح یفر
جاء فی قسطل لهام فصلنا	صولة دونها الکماة تهر
و کوی النوشری آثار نار	رؤیت عند ذاك بیض و سمر
غر بدرا حلمی و فضل اناتی	و احتمالی للعبء مما یغر

سوف یاتیە من خیولی قب   لاحقات البطون جون و شقر
یتنادرن کالسعالی علیها   من بنی وائل اسود تکر
لست بکرا ان لم ادعهم حدیثا   ما سری کوکب و ما کر دهر

واتاکەی: کاتێك رووبەروو بووینەوە نەوشەری زانی کام یەك لەئێمە ئەگەر رمێك بهاوێژرێت، هەڵدێت. ئەو لەگەڵ سوپایەکی گەورە هات و بەشێوەیەك هێرشمان کرد کەبوێرەکان سەریان سوڕدەمێنێت. نەوشەری ئاگری کردە نیشانە و ئەو ئاگرە لەشمشێر و ڕمەکان دروست بوو. بەدر بەهۆی خۆڕاگری و بوێری من چاوی زەق ببوو، هەروەها فراوانی خۆڕاگری و چاوەڕوانی من و پشت تێکردنی من لەکەمێك ئاوزی خۆ پەسەند، بۆتە هۆکاری فریودرانی ئەو. لەسوارەکانی هەرچەند بوێر و ئازایە، بەو دەگات کە سوار ئەسپە لەڕەکان و سك بەقوولاچووەکانن. سور و ڕەشی ئەو سوارانە وەك دیوان لەسەر سەرەوەی ئەو ئەسپانەیە و هەی، لەیەك دەکەن. ئەو سوارانە لەمناڵەکانی وائیلی شێرانین کەهێرش دەبەن. لەبەکرییەکان نابم ئەگەر دوژمنەکانم نەکەمە ئەفسانە کە ئەم ئەفسانەیە بەدەرکەوتنی ئەستێرەکان و سوڕانی ڕۆژگارە، بەردەوام وێردی سەرزمانەکان بێت.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا موعتەزید نامەی بۆ هەموو شارەکان نووسی تا زیادەی بەشی میراتی مردوو (کەحکومەت وەری دەگرت) بۆ کەسانی مردووەکە بگەڕێننەوە و دیوانی میرات دابخرێت.

لەشەوال/ نۆڤەمبەری ئەم ساڵە، محەممەد کوڕی باوکی شەواربی قازی مرد. ماوەی داوەری کردنی ئەو لەشاری مەنسور (بەشێك لەبەغداد) شەش مانگ درێژەی کێشا.

لەم ساڵەدا عومەر کوڕی عەبدولعەزیز کوڕی باوکی دۆڵف هاتە بەغداد و موعتەزید فەرمانی بەخەڵك و سەرکردەکاندا پێشوازی لێ بکەن. موعتەزید بۆ پێشوازی کردنی ئەو دانیشت. عومەر هاتە لای موعتەزید و ڕێزی لێگیرا و خەڵات

کرا.

لەرەمەزان/ ئۆکتۆبەری ئەم ساڵە لەنێوان عەمرۆ کوڕی لەیسی سەفار و رافیع کوڕی هەرسیمە جەنگ روویدا و رافیع شکستی خوارد. هۆکاری ئەم جەنگە ئەوە بوو عەمرۆ لەنەیشابور هاتەدەر و رافیع نەبوونی ئەوی بەهەل زانی و دەستی بەسەر نەیشابوردا گرت و بەناوی محەممەد کوڕی زەیدی عەلەوی وتاری خوێندەوە. عەمرۆ لەمەرو بۆ نەیشابور گەڕایەوە و گەمارۆی خستە سەر شارەکە. رافیع هەڵات. عەمرۆ دەستەیەکی بەدوای ئەودا ڕەوانە کرد و ئەم دەستەیە لەتوس خۆی پێگەیاند. رافیعی لەدەست ئەم دەستەیە هەڵات و رووی کردە خوارەزم و لەوێ پێی گەیشتنەوە و ئەم جارە خوێنیان ڕشت و سەریان بۆ لای عەمرۆ ڕەوانە کرد. عەمرۆ سەری ئەوی بۆ موعتەزید ڕەوانە کرد. سەری رافیع لەموحەرەمی ٢٨٤/ مارسی ٨٩٧ زایینی گەیشتە بارەگای موعتەزید. ئەو، فەرمانیدا سەری رافیع بەڕمەوە هەڵواسن ودیاری بەنێردراوەکان بەخشی.

لەم ساڵەدا بوحتەری وتارخوێن مرد. ناوی وەلید کوڕی عوبادە بوو. ئەو لەمەنبەج یا حەلەب مرد. لەساڵی ٨٢١/٢٠٦ زایینی چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی سلێمان ئەبوبەکر ناسراو بەکوڕی باغەندی و باوکی حەسەن عەلی کعەباسی جوەریحی وتاردەر ناسراو بەکوڕی رۆمی، هەردووکیان مردن. دەستەیەك ساڵی مردنی کوڕی رۆمی لە٨٩٧/٢٨٤ زایینی دەزانن. ئەو دیوانێکی بەناو بانگی هەیە.

لەم ساڵەدا سەهل کوڕی عەبدوللە کوڕی یونس کوڕی روفەیع سەری کە لەساڵی ٨١٥/٢٠٠ زایینی یا بەگومانێك لەساڵی ٨١٦/٢٠١ زایینی چاوی بەدنیا هەڵهێنابوو، مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و هەشتا و چواری کۆچی (٨٩٧ زایینی)

لەم ساڵەدا لەشاری تەرسوس لەنێوان ڕاغب، خزمەتکاری موەفەق و دەمیانە، ناسازگاری هاتە ئاراوە. هۆکاری ئەم ناسازگارییە ئەوە بوو ڕاغب لەخوێندنەوەی خوتبە بەناوی هارون کوڕی خەمارەویە کوڕی ئەحمەد کوڕی تولون خۆی بەدوور گرت و بەناوی بەدری خزمەتکاری موعتەزید خوتبەی خوێندەوە. لەبەر ئەمە لەنێوان ئەو و ئەحمەد کوڕی توغان دوژمنایەتی کەوتەوە. کاتێك ئەحمەد کوڕی توغان لەساڵی ٨٩٦/٢٨٣ زایینی لەئاڵ و گۆڕی دیلەکان گەڕایەوە، بێ ئەوەی بڕواتە تەرسوس، لەڕێگەی دەریاوە گەڕایەوە و دەمیانەی وەك جێگری خۆی دانا تا کاروبارەکانی ئەو لەو ناوچەیە هەڵسوڕێنێت و کوڕی توغانیش هاوکاری بکات. پێگەی ئەو بەرز بوویەوە و کردەوەکانی ڕاغبی بەقێزەون لەقەڵەمدا و بەم شێوەیە جەنگ لەنێوانیاندا هەڵگیرسا. لەکۆتاییەدا ڕاغیب سەرکەوتنی بەدەست هێنا و دەمیانەی گرت و ڕەوانەی بەغدادی کرد.

لەم ساڵەدا عیسا کوڕی نەوشەری لەکەنارەکانی ئیسفەهان ڕووبەڕووی بەکر کوڕی عەبدولعەزیز بوویەوە و جەنگاوەرەکانی کوشت و ئوردووگاکەی تاڵان کرد. بەکر لەگەڵ ژمارەیەکی کەم لەهاوەڵانی گیانی بەدەر برد. بەکر بەرەو تەبەرەستان و بۆ پەیوەست بوون بە محەممەد کوڕی زەیدی عەلەوی هەڵات و تا ساڵی ٨٩٨/٢٨٥ زایینی لەوێ مایەوە تا ئەو کاتەی مرد. کاتێك موعتەزید هەواڵی مەرگی ئەوی بیست، هەزار دیناری بەو کەسە بەخشی کەهەواڵەکەی بۆ هێنابوو.

لەرەبیع الاوەل/ ئاوریلی ئەم ساڵە باوکی عومەر یوسف کوڕی یەعقوب لەجێگەی عەلی کوڕی محەممەد کوڕی باوکی شەوارب وەك قازی شاری مەنسور دەست بەکار بوو.

لەم ساڵەدا خزمەتکارێکی مەسیحی غالیب دەستگیرکرا. دەستەیەك شایەتیاندا کەئەو جوێنی بە پێغەمبەر(د.خ) داوە. دانیشتوانی بەغداد کۆبوونەوە و هاواریان لەقاسم کوڕی عوبەیدالله کرد و داوایان لێکرد سزای ئەم خزمەتکارە بدات بەڵام ئەو لەمکارە خۆی بەدوور گرت. دواتر دەستەیەك بەرەو کۆشکی موعتەزید

بەرێکەوتن. موعتەزید لەهۆکاری ئەم کۆبوونەوەی پرسی و ئەوان بەسەرهاتەکەیان بۆ باس کرد. موعتەزید خزمەتکارەکەی لەگەڵ دەستەیەك بۆ لای باوکی عومەری قازی ڕەوانە کرد. زۆری نەمابوو ئەم خزمەتکارە لەناو قەرەباڵغی خەڵکاندا پێشێل بکرێت. لەم کاتەدا دەرگایەکی کراوەی بینی، خۆی خستە ناوماڵەکە و دەرگاکەی بەست. چیتر نەنیشانەیەك لەو خزمەتکارە بینرا نە لەکۆبوونەوەی خەڵکان.

لەم ساڵەدا دەستەیەك لەدانیشتوانی تەرسوس هاتنە بارەگای موعتەزید و داوایان لێکرد فەرمانڕەوایەکیان بۆ دیاری بکات چوونکە ئەوان کوڕی تولونیان لەشارەکە دەرپەڕاندبوو. موعتەزید کوڕی ئەخشیدی ئێرانی وەك فەرمانڕەوای ئەوان دەستنیشان کرد.

هەروەها لەم ساڵەدا لەمانگی ڕەبیع الاوەل/ ئاوریل لەئاسمانی میسر ڕەشی و سوری فراوان بەرچاو کەوت بەشێوەیەك ئەگەر کەسێك سەیری یەکی دیکەی دەکرد، روخساری ئەوی بەسور دەبینی. ئەم بارودۆخە لەنیمەڕۆوە تا بەشێك لەشەو درێژەی کێشا. خەڵك لەماڵەکانیان هاتنەدەر و پاڕانەوەیان بۆ بارەگای پەروەردگار دەست پێکرد.

لەم ساڵەدا موعتەزید فەرمانیدا لەسەر مینبەرەکان نفرینی معاویە کوڕی ئەبو سوفیان بکەن و فەرمانیدا پەرتوکێك بنوسن و بۆ خەڵکانی بخوێننەوە. پەرتوکێکی ئەستور بوو کە بەباشترین شێوە نوسرا بوو. لەم کتێبەدا حەدیسی ژمارەیەکی زۆر وەك بەڵگە ئاماژەی پێدرابوو کەبەپێی ئەو حەدیسانە، پێغەمبەر(د.خ) نفرین کردنی معاویە بەئەرکێکی پێویست لەقەڵەم داوە. ئەم حەدیسانە راست نەبوون. هەروەها ئاماژە بەنفرین کردنی یەزید و ئومەوییەکانی دیکە درابوو. چەندین پەرتووکیان لەم کتێبە گرتەوە (نووسیەوە) و لەهەردوولای بەغداد بۆ خەڵکان دەخوێندرایەوە. موعتەزید، رێگەی دانیشتن لەدوو مزگەوتی هەینی یا لەحەوشی مزگەوتەکان لەخەڵکان و قازییەکان بۆ لێکۆڵینەوە و گفتوگۆکردن سەبارەت بەکارە دینییەکان و بیرهێنانەوەی معاویە گرت. عوبەیدالله کوڕی سلێمانی وەزیر پێی وت: لەپەرێشانی و شۆڕشی ئەوان دەترسم بەڵام موعتەزید گرنگی بەوتەکانی نەدا. عوبەیدالله بەیوسف کوڕی یەعقوبی قازی وت بۆ پەشیمان کردنەوەی

موعتەزید لەم بڕیارە ئەندێشەیەك بكات. یوسف لەگەڵ موعتەزید ئاخاوت و لەجموجۆڵی خەڵكان ئاگاداری كردەوە بەڵام موعتەزید گرنگی بەوتەكانی ئەویش نەدا. یوسف بەموعتەزیدی وت: ئەی سەروەری باوەڕداران، چی بكەین لەگەڵ ئەو تالیبیانەی (منداڵەكانی تالیب) كە رۆژانە لەكەنارەكان سەر بەرز دەكەنەوە و ژمارەیەكی زۆر لەخەڵكان بەهۆی نزیكی ئەوان لە پێغەمبەر(د.خ) پەیوەستیان دەبن؟ ئەگەر خەڵكان نووسراوەكانی ئەم كتێبە سەبارەت بەوەسف كردنی تالیبیەكان بخوێننەوە، زیاتر لەجاران ئارەزوومەندی پەیوەست بوون بەوان دەكەن بەتایبەت ئەوەی كەئێستا عەلەوییەكان لەپاراوترین زمان و ئاشكراترین بەڵگەكان كەڵك وەردەگرن. ئەم وتانە موعتەزیدی لەبڕیارەكەی پەشیمان كردەوە و چیتر سەبارەت بەم كتێبە هیچ بڕیارێكی دەرنەكرد. عوبەیدالله لەخراپەخوازانی عەلی كوڕی ئەبی تالیب بوو.

لەم ساڵەدا موعتەزید ئاڵای فەرمانڕەوایەتی ڕەی لەگەڵ چەندین خەڵاتی گرانبایی بۆ عەمرۆ كوڕی لەیس ڕەوانە كرد.

لەرەجەب/ ئۆگۆستی ئەم ساڵە، قەرپە لەشارەكانی رۆم لەسەر دەستی راغب، موالی موفەق، و كوڕی كلوب دەستی بەسەردا گیرا.

لەشەعبان/ سێپتامبەری ئەم ساڵە لەكۆشكی موعتەزید پیاوێكی شمشێر بەدەست دەركەوت. یەكێك لەخزمەتكارەكان ڕۆشتە پێش تا روخساری ببینێت. ئەو پیاوە خزمەتكارەكەی بریندار كرد. خزمەتكار هەڵات و پیاوی شمشێر بەدەست خۆی لەناو كۆشكەكەی موعتەزیددا شاردەوە. شەو و رۆژێك بەدوایدا گەڕان بەڵام هیچ شوێنەوارێكی لێ نەبینرا. موعتەزید ترسی لێ نیشت و خەڵكان سەبارەت بەم پیاوە قسەیان دەكرد تا ئەو جێگەی بەپەری ناویان دەبرد. ئەو چەندین جاری دیكە دەركەوتەوە تا ئەو جێگەی موعتەزید كۆشكەكەی پڕ كرد لەپاسەوان. دواتر جادووگەرانی هێنایە كۆشكەكەی و سەبارەت بەم پیاوە پرسیاری لێكردن. جادوگەران و جنۆكەگران پێیان وت لەسەر شێتێك ئەفسونێك هەڵدەواسین و كاتێك دێو لەجەستەكەی بێتەدەر، ئاگادارمان دەكاتەوە. ئەفسونێكیان بەژنێكی شێتەوە هەڵواسی و ژنەكە بێ هۆش كەوتە سەرزەوی.

موعتەزید سەیری دەکرد. کاتێك ژنەکە بێ هۆش کەوت، موعتەزید فەرمانی گەڕانەوەی پێدان.[١٩]

لەم ساڵەدا کەرامە کوڕی موڕ دەستەیەکی قۆلبەست کراو لەکوفەوە ڕەوانە کرد. ئەو، ئەوانی بەقەرەمتییەکان دەزانی. فەرمانی لێدان و ئەشکەنجە کرانی ئەوان دەرکرا تا هاودینەکانی خۆیان ئاشکرا بکەن. ئەوان دانیان بەوەدا نا کەباوکی هاشم کوڕی سەدەقە، نووسەری ئەوانە. باوکی هاشمیان گرت و زیندانیان کرد.

لەم ساڵەدا حارس کوڕی عەبدولعەزیز کوڕی باوکی دوڵف ناسراو بەباوکی لەیلی، هێرشی کردە سەر شەفیعی خزمەتکار و کوشتی. برای حارس، عومەر کوڕی عەبدولعەزیز براکەی خۆی گرتبوو و لەقەڵاکەی خۆی بەناوی ڕەز زیندانی و شەفیعی خزمەتکاری لەگەڵ دەستەیەکی دیکە بۆ چاودێری کردنی ئەو راسپاردبوو. عومەر داوای ئەمانی لەموعتەزید کرد و بەکڕ هەڵات. بەم شێوەیە قەڵا و سامانەکەی کەوتە دەستی شەفیع. باوکی لەیلی داوای لەخزمەتکارەکەی خۆی کرد سۆهانێکی بۆ ببات. ئەو سۆهانی کردە ناو خواردنەکەی باوکی لیلی و بەم شێوەیە توانی زنجیرەکەی خۆی بپڕێت.

شەفیع هەموو شەوێك دەهاتە لای باوکی لەیلی و لەباروودۆخی ئەوی دەپرسی و ئەوسا دەڕۆشتە جێگەکەی خۆی و دەخەوت و شمشێرێکی لەژێر سەری دادەنا. شەوێك شەفیع (دوای ئەوەی باوکی لەیلی بەشێوەیەکی نهێنی زنجیرەکەی خۆی قرتاندبوو))، هاتە لای باوکی لەیلی و قسەی لەگەڵ کرد. باوکی لەیلی داوای لەشەفیع کرد چەند پیاڵەیەکی لەگەڵ بخواتەوە. شەفیع رازی بوو. لەم کاتەدا شەفیع بۆ ئەنجامدانی کارێك ڕۆشتەدەر. باوکی لەیلی چەند دەست جل و بەرگی لەشوێن خەوەکەی خۆی دانا و بەکەنیزە خزمەتکارەکەی وت:، هەرکات شەفیع گەڕایەوە، پێی بڵێ من خەوتووم. باوکی لەیلی لەدەرەوەی ماڵەکەی خۆی

---

[١٩] - لەکتێبی النجوم الزاهرەدا هاتووە: دوای مردنی موعتەزید دەرکەوت ئەو پیاوە شمشێر بەدەستە یەکێك لەکۆیلەکانی موعتەزید بوو. ئەوو عاشقی یەکێك لەکەنیزەکان بوو. لەبەر ئەوەی موعتەزید مناڵی کۆیلەکانی لەکاتی باڵغ بوون لەکۆشکەکەی دەردەکرد و ئەم کوڕەیش گەنجێکی تازە پێگەیشتوو بوو و لەدەرەوەی کۆشکەکە ژیانی بەسەر دەبرد. لەگەل خۆشەویستەکەی ژوانی دانابوو ئەگەر بەشمشێرەوە دەرکەوت، ئەویش بێتەدەر و بڕواتە لای. ئەو لەگەڵ کەنیزە خۆشەویستەکەی دەڕۆشتە ناو باخەکە و چێژی لێ وەردەگرت. (وەرگێڕ)

شاردەوە. کاتێك شەفیع گەڕایەوە، کەنیزەکە پێی وت باوکی لەیلی خەوتووە. شەفیع دەرگاکەی بەست و گەڕایەوە بۆ شوێنەکەی خۆی. لەم کاتەدا باوکی لەیلی دەرکەوت و شمشێرەکەی لەژێر سەری شەفیع هەڵگرت و کوشتی. کۆیلەکان خۆیان گەیاند. باوکی لەیلی پێی وتن: من شەفیعم کوشتووە، هەرکەس بێتە پێش دەکوژرێت، ئێوە هەمووتان ئەمانتان هەیە. ئەوان لەماڵەکە ڕۆشتنەدەر. دواتر خەڵکان لەدەوری کۆبوونەوە و ئەو قسەی بۆ کردن و بەڵێنی چاکەکاری پێدان و پەیمانی لێوەرگرتن. کوردەکان و کەسانی دیکە دەستی هاوکاریان بۆ درێژ کرد و ئەو دژی موعتەزید ئالأی شۆڕشی بەرز کردەوە. شەفیع لەمانگی زیقەعدە/ نۆڤەمبەر کوژرا.

کاتێك باوکی لەیلی ئالأی شۆڕشی بەرز کردەوە، عیسا نەوشەری بەمەبەستی ڕووبەڕووی بوونەوەی ئەو خۆی ئامادە کرد. دوو سوپا ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و تیرێك لەقوڕگی باوکی لەیلی چەقی و لەئەسپەکەی کەوتەخوار. هاوەڵأنی باوکی لەیلی هەلأتن و سەری ئەو سەرەتا بۆ ئیسفەهان و دواتر ڕەوانەی بەغداد کرا.

لەم ساڵەدا ئەستێرەناسەکان پێشبینیان کرد کەزۆربەی سەرزەمینەکان جگە لەبابل بەهۆی بارانی فراوان و زۆربوونی ئاوی ڕووبارە وسەرچاوەکان نغرۆ دەبن بەلأم (بەپێچەوانەی ئەم گومانە) وشکەساڵی دەرکەوت و باران کەم و ئاوەکان وشکیان کرد و خەڵکان دۆعای نوێژەبارانەیان خوێند. لەبەغداد چەندین جار بۆ بارینی باران، خەڵکان نوێژی بارانیان خوێند.

محەممەد کوڕی عەبدوللە کوڕی داودی هاشمی ناسراو بەئەترەنجە لەم ساڵەدا ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ حاجییەکان ئەنجامدا.،

لەم ساڵەدا هارون کوڕی خەمارەویە کوڕی ئەحمەد کوڕی تولون لەمیسر گرفتاری مالیخۆلیا بوو. سەرکردەکان ڕێگەی ناسازگارییان گرتەبەروچاوی تەماحیان تێبڕی و بەم شێوەیە شیرازەی کارەکان تێکچوو و هاوهەڵوێستی لەئارادا نەما. دواتر بڕیاریاندا باوکی جەعفەر کوڕی ئەبا(ن) وەك هەڵسوڕێنەری کاروبارەکان دیاری بکەن. ئەو لای باوك و باوەگەورێی هارون پێگەیەکی بەرزی بوو و بەئەندازەی توانای خۆی، کاروبارەکانی ڕێکدەخست. سوپاییەکانی

دیمەشق وەك ئاماژەی پێدرا، لەگەڵ براکەی هارون، جەیش کوڕی خەمارەویە ڕێگەی ناسازگارییان گرتەبەر. کاتێك باوکی جەعفەر هاتە سەر کار، سوپایەکی بەفەرمانەیی بەدری حومامی و حسەین کوڕی ئەحمەدی مازەرائی بۆ دیمەشق ڕەوانە کرد. ئەم دووانە بارودۆخی ئەوشارەیان سەقامگیر کرد. ئەم دوانە، توغج کوڕی جوفیان وەك فەرمانڕەوای دیمەشق دەستنیشان کرد. هەرکام لەسەرکردەکان فەرماندەیی سوپایەکی لەئەستۆدا بوو و فەرمانی دەبێت و نەبێتەکانی پێدەکرد. بەم شێوەیە شیرازەی حکومەتەکان هەڵدەوەشێت. هەرکات خواوەند مەبەستی ئەنجامدانی کارێك بکات، دەیهێنێتەدی و بەئەنجامی دەگەیێنێت.

لەم ساڵەدا ئیسحاق کوڕی موسا کوڕی عیمران باوکی یەعقوبی ئەسفراینی، فەقیهی شافیعی و غەیاسی بەناوی عەبدولعەزیز کوڕی معاویە لەمناڵەکانی غەیاس کوڕی ئەسید هەردووکیان مردن.

لەم ساڵەدا باوکی عەبدوللە محەممەد کوڕی وەزاحی ئاندۆلۆسی فەرمزان مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و هەشتا و پێنجی کۆچی (٨٩٨ زایینی)

لەموحەرەم/ ژانویەی ئەم ساڵە، ساڵح کوڕی مودرەکی تایی لەئەجفەر حاجییەکانی ڕووت کردەوە و حوبی کەبیر[٢٠] کەسەرکردەی کاروانەکە بوو، ڕووبەڕووی بویەوە بەڵام نەیتوانی سەرکەوتن بەسەر ئەو و عەرەبەکانی هاوەڵی بەدەست بێنێت و ساڵح دەستی بەسەر کاروانەکەدا گرت و عەرەبەکان، سامان و کەنیز و کۆیلەکانیان فڕاند. بەهای سامانە تاڵان کراوەکە بەدوو هەزار دینار دەخەمڵێنرا.

لەم ساڵەدا عەمرۆ کوڕی لەیس بەفەرمانی خەلیفە فەرمانڕەوایەتی ماوەرا ئەلنەهری گرتەدەست و ئیسماعیل کوڕی ئەحمەدی سامانی لەکار دوور خرایەوە.

لەم ساڵەدا زەردبایەك لەکوفە هەڵیکرد و تا ئێوارێ بەردەوام بوون. دواتر بەبارەش جێگەی پڕ کرایەوە. خەڵکان کەوتنە شین و ڕۆڕۆ و بەدوای ئەوە بارانی خوڕ دەست بەبارین کرد کەهاورێ بوو لەگەڵ هەورەبروسکە مەترسیدارەکان. دوای کاژێرێك لەگوندی ئەحمەد ئاباد، بەردی ڕەش و سپی لەئاسمان دەکەوتە خوار کەناوەکەیان چاڵ بوو. ئەم بەردانەیان بردە بەغداد تا خەڵکان ببیبنن.

لەم ساڵەدا فاتەك، کۆیلەی موعتەزید، بەرەو موسڵ و دەوروبەری موسڵ و جەزیرە و سنورەکانی شام و جەزیرە بەڕێکەوت تا کاروبارەکانی ئەم ناوچەیە سامان بدات. ئەو سەرپەرەستی بەریدیشی لەئەستۆدا بوو.

لەم ساڵەدا زەردبا لەبەسرە هەڵیکرد و دوای کەمێك ڕەنگەکەی بۆ سەوز گۆڕا و دواتر ڕەش. دوای ئەمە بارانێکی خوڕ دەستی بەبارین کرد کەکەس هاوشێوەی نەبینیوو. بەدوای ئەمە بارینی تەرزە دەستی پێکرد. وەك دەگێڕنەوە قورسایی هەر دەنکە تەرزەیەك بەسەد و پەنجا درهەم دەگەیشت.

لەم ساڵەدا خەلیل کوڕی ڕەمال لەحیلوان چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

لەم ساڵەدا موعتەزید، محەممەد کوڕی باوکی ساجی وەك فەرمانڕەوای

---

[٢٠]- لەمێژووی تەبەری بە حەی کەبیر ناوی هاتووە. (وەرگێڕ)

ئازەربایەجان و ئەرمەنستان دیاری کرد. محەممەد کوڕی باوکی ساج پێشتر دەستی بەسەر ئەم سامانەدا گرتبوو و ڕێگەی ناسازگاری گرتبووە بەر. موعتەزید بەناچاری فەرمانی فەرمانڕەوایەتی بۆ نارد..

لەم ساڵەدا راغیب، کۆیلەی موەفەق، جەنگی دەریایی ئەنجامدا و چەندین کەشتی وەك تالانی دەست کەوت. و سەری سێ هەزار رۆمی و سەرنشینی ئەم کەشتییانەی جیا کردەوە و کەشتییەکانی سوتاند. دەستی بەسەر چەندین قەڵادا گرت و لەگەڵ سوپاکەی بێ هیچ زیانێك گەڕایەوە.

لەم ساڵەدا ئەحمەد کوڕی عیسا کوڕی شێخ مرد و دوای ئەو کوڕەکەی لەئامەد و دەوروبەری، ئالآی شۆڕشی بەرز کردەوە و موعتەزید لەمانگی زیحەجەجە/ دێسامبەر لەگەڵ کوڕەکەی باوکی محەممەد عەلی موکتەفی و سوپاکەی هاورێیان (بۆ سەرکوت کردنی کوڕی ئەحمەد کوڕی عیسا کوڕی شێخ) بەرەو ئامەد بەرێکەوت و ڕێگەی موسڵی گرتەبەر و لەوێوە خۆی گەیاندە ئامەد و تا رەبیع الاوەلی ٢٨٦/ئاوریلی ٨٩٩ گەمارۆی خستە سەر شارەکە و قەڵاکوتەکانی جێگیر کرد. محەممەد کوڕی ئەحمەد کوڕی عیسا بۆ خۆی و هاوەڵانی و شارۆمەندان داوای ئەمانی کرد. موعتەزید ئەمانی پێبەخشین. محەممەد کوڕی ئەحمەد لەشارەکە هاتەدەر و تەسلیم بەموعتەزیدی کرد. موعتەزید ڕێزی گرت و دیاری پێبەخشی و دیواری شارەکەی داڕماند. دواتر ئاگادار بوویەوە کە محەممەد کوڕی شێخ مەبەستی هەڵاتنی هەیە. بەم شێوەیە موعتەزید خۆی وبنەماڵەکەی دەستگیر کرد.

لەم ساڵەدا هارون کوڕی خەمارەویە پەیکی بۆ لای موعتەزید نارد تا داوای لێ بکات ئەوەی لەدەستی شام و میسر لەدەستی نوێنەرەکانی ئەودایە، تەسلیم بەو بکات و باجێکی چەسپاو وەربگرێت و قێنسرین بەموعتەزید بسپێرێت و ساڵانە چوارسەد و پەنجا هەزار دیناری بۆ بنێرێت. موعتەزید رازی بوو و لەئامەد گەڕایەوە و موکتەفی کوڕی لەجێگەی خۆی دانا و گەیشتە قێنسرین و لەهاوەڵانی هارونی سەندەوە. ئەم پێشهاتە لەساڵی ٢٨٦/ ٨٩٩ زاییینی روویدا.

لەم ساڵەدا کوڕی ئەخشیدی ئێرانی لەگەڵ دانیشتوانی تەرسوس جەنگی ئەزمون کرد. خواوەند ئەم شارەی لەسەر دەستی ئەو گرت. ئەو لەوێوە رووی کردە

ئەسکەندەرییە.

محەممەد کوڕی عەبدوللە کوڕی داودی هاشمی ریٚ ورەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا ئیبراهیم کوڕی ئیسحاقی حەربی لەبەغداد کۆچی دوایی کرد. ئەو یەکێك لەحەدیس بێژە گەورەکان بوو.

لەم ساڵەدا ئیسحاق کوڕی ئیبراهیمی دەبری، هاوەڵی عەبدولرەزاق کە لەعەبدولرەزاق حەدیسی دەگێڕایەوە، لەسەنعا مرد.

لەم ساڵەدا باوکی عەباس محەممەد کوڕی یەزیدی ئەزدی یەمانی خوی، ناسراو بەموبەرید، مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و هەشتا و شەشی کۆچی(٨٩٩ زایینی)

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی باوکی ساج، پیاوێکی ناسراو بەباوکی موسافری بۆ بەغداد ڕەوانە کرد و چاکەخوازی و فەرمانبەری خۆی نیشاندا و بەڵێنیدا چیتر یاخیگەری و شۆڕش نەکاتە پیشە. ئەو بەم نێردراوەدا چەندین دیاری و خەلاّتی نارد.

لەم ساڵەدا عەمرۆ کوڕی لەیس، لەنەیشابورەوە پێشکەشی بۆ موعتەزید نارد کەبەهاکەی چوار هەزار درهەم بوو.

سەرەتای دەرکەوتنی قەرەمتییەکان لەبەحرەین

لەم ساڵەدا پیاوێك لەقەرەمتییەکان لەبەحرەین دەرکەوت کە بەباوکی سەعیدی جەنابی ناویان دەبرد. دەستەیەك لەعەرەبەکان و قەرەمتییەکان لەدەوری کۆبوونەوە. ئەو کوشتاری دانیشتوانی گوندەکانی دەوروبەری کرد و پێگەی بەرز بوویەوە. دواتر ڕووی کردە ڕێگەی قەتیف و دانیشتوانەکەی کوشتار کرد. وای نیشاندا مەبەستی بەسرەی لەسەردایە. ئەحمەد کوڕی یەحیای واسقی، کارگوزاری بەسرە، ئەم هەواڵەی بۆ موعتەزید نووسی. موعتەزید فەرمانی پێدا بەدەوری بەسرەدا دیوارێك بکێشێت. بڕی تێچوونی ئەم کارە چواردە هەزار دینار بوو.

سەرەتای دەرکەوتنی قەرەمتییەکان لەکەنارەکانی بەحرەین بەم شێوەیە بوو: پیاوێك ناسراو بەیەحیا کوڕی مەهدی ڕووی کردە قەتیف و ڕۆشتە لای پیاوێك لەموالی زیادییەکان بەناوی عەلی کوڕی موعلی کوڕی حەمدان. ئەو لەشیعەگەریدا زێدەڕۆیی دەکرد. یەحیا وای نیشاندا کەنێردراوی مەهدی (پێشەوای دوانزەی شیعەکان)ە. ئەم پێشهاتە لەساڵی ٢٨١/ ٨٩٤ زایینی ڕوویدا.

ئەو بەعەلی وت مەهدی بەزووی خۆی نیشانی هەموو شیعەکانی سەرزەوی دەدات و پێشنیاری شوێنکەوتنی خۆی دەکات. عەلی کوڕی موعلی کەسی بۆ لای

هەموو شیعەکانی قەتیف نارد و هەموویانی کۆکردەوە و نامەیەکی لەمەهدی بۆ خوێندنەوە. ئەوان رازی بوون بەوەی هەرکات مەهدی خۆی ئاشکرا بکات، لەگەڵ ئەو شۆڕش دەست پێبکەن. عەلی کوڕی موعلی ئەم پەیامەی بۆ گوندەکانی دیکەی بەحرەین نارد و ئەوانیش وەڵامیان دایەوە.

یەکێك لەو کەسانەی بەم بانگەوازە رازی بوو، باوکی سەعیدی جەنابی بوو. ئەو خواردەمەنی بەخەڵکان دەفرۆشت. یەحیا کوڕی مەهدی ماوەیەك خۆی شاردەوە و دواتر گەڕایەوە و نامەیەکی هێنابوو و بانگەشەی ئەوەی دەکرد نامەی مەهدی بۆ شیعەکانە. لەم نامەدا نووسرابوو: نێردراوی من، یەحیا، منی لەپەلە کردنی ئێوە بۆ دەرکەوتنی خۆم ئاگادار کردەوە،، لەبەر ئەمە دەبێت هەرکام لەئێوە شەش دینار و دوو لەسەر سێی دینارێکی پێ بدات. ئەوان ئەم پارەیان بەیەحیادا.

یەحیا ماوەیەکی دیکە خۆی شاردەوە و دوای گەڕانەوە نامەیەکی لەگەڵ خۆی هێنا کەتیایدا نووسرابوو، پێنج یەکی سامانەکەی خۆتان تەسلیم بەیەحیا بکەن. ئەوان پێنج یەکی سامانی خۆیان بەیەحیادا. یەحیا لەناو هۆزەکانی قەیس دەسوڕایەوە و نامەکانی نیشان دەدان و بانگەشەی ئەوەی دەکرد نامەی مەهدی. لەم نامەدا هاتبوو هەموویان ئامادە بن چوونکە ئەو بەزوویی دەردەکەوێت.

پیاوێك لەقەرەمتییەکان بەناوی ئیبراهیمی سائیغ دەڵێت کەلای باوکی سەعیدی جەنابی بوو. لەم کاتەدا یەحیا هات و لەگەڵ باوکی سەعید خواردنیان خوارد. کاتێك دەستیان لەخواردن هەڵگرت، باوکی سەعید لەماڵەکە ڕۆشتەدەر و بەژنەکەی وت بڕواتە لای یەحیا و ئەگەر یەحیا مەبەستی چێژوەرگرتنی کرد، خۆی بەدەستەوە بدات. فەرمانڕەوا لەم کارە ئاگادار بوویەوە. ئەو یەحیای گرت و ئەشکەنجەی کرد و مووی سەر و ڕیشی تاشی. باوکی سەعیدی جەنابی بۆ جەنابا هەڵات و یەحیا کوڕی مەهدی رووی کردە مناڵەکانی کەلاب و عوقەیل و خورەیس. ئەوان لەدەوری ئەو و باوکی سەعید کۆبوونەوە. بەم شێوەیە پێگەی باوکی سەعید بەرز بوویەوە و دواتر ئاماژەی پێدەدەین.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا موعتەزید دوای سەرکەوتنی لەئامەد، ڕووی کردە ڕەققە – ئامازەمان پێدا– و مناڵەکەی خۆی عەلی موکتەفی وەك فەرمانڕەوای قینسرین ودەشتەکان و جەزیرە راسپارد. دەبیرەکەی ئەو مەسیحی بەناوی حسین کوڕی عەمرۆ (تازە موسوڵمان) چاودێری دارایی ئەوی دەکرد. خولیەع لەم بارەوە ئەم هۆنراوەی هۆنییەوە:

حسين بن عمرو القرآن   يصنع فی العرب ما يصنع

يقوم لهيبته المسلمون   صفوفا لفرد اذا يطلع

فان قيل قد اقبل الجاثليق   تحفی له و مشی يظلع

واتاکەی: حسەین کوڕی عەمرۆ، دوژمنی قورئان، لەناو عەرەبەکان هەرچی بخوازێت، دەیکات. موسوڵمانان بۆ ڕێز گرتن لەو هەڵدەستنە سەرپێ و بۆ یەك کەس (کەئەو بێت) لەکاتی دەرکەوتنی، بەریز دەوەستن. ئەگەر پێی بوترێت جاسلیق، (گەورە ڕۆحانی مەسیحییەکان) هاتووە، پێپەتی و بەشەلەشەل بۆ پێشوازی دەڕوات.

لەم ساڵەدا کوڕی ئەخشید فەرمانڕەوای تەرسوس کۆچی دوایی کرد و پێش مردن، باوکی سابتی وەك جێگری خۆی دانا.

لەم ساڵەدا دەستەیەك لەعەرەبەکانی مناڵەکانی شەیبان، بەرەو ئەنبار بەرێکەوتن و گوندەکانیان تالاّن کرد و هەرکەسیان گرت، کوشتیان و چوارپێکانیان فڕاند. ئەحمەد کوڕی محەممەد کوڕی کەمشجور فەرمانڕەوای ئەو سەرزەمینە بۆ ڕووبەڕووی بوونەوەی ئەوان بەرێکەوت بەلاّم نەیتوانی لەبەرابەر ئەوان خۆی ڕابگرێت و موعتەزیدی ئاگاداری کردەوە. موعتەزید سوپایەکی بۆ هاوکاری ئەو نارد. ئەم سوپایە ڕووبەڕووی شۆڕشگێران بوونەوە. بەلاّم عەرەبەکان شکستیان پێهێنان و ژمارەیەکی زۆریان لێ کوشتن و زۆرینەی ئەوان لەئاودا نغرۆ بوون. سوپاکە بڵاوەی لێکرد و بارودۆخ بۆ خراپەکاری عەرەبەکان لەو ناوچەیە

تەخت بوو.

موعتەزید لەم شکستە ئاگادار بوویەوە و سوپایەکی دیکەی ڕەوانە کرد. عەرەبەکان ڕێگەی عەین تەمەریان گرتەبەر ولەوێ خراپەکارییان کردە پیشە. ئەم پێشهاتە لەشەعبان و ڕەمەزان/ ئۆگۆست و سێپتامبەر ڕوویدا. سوپایەکی دیکە بەرو عەین تەمەر بەرێکەوت. عەرەبەکان لەرێگەی ساراوە بەرەو کەنارەکانی شام ڕۆشتن. سوپاکەی موعتەزید بێ ئەوەی عەرەبەکان ببینن، بۆ بەغداد گەڕایەوە.

لەم ساڵەدا موعتەزید، راغیب، موالی موەفەقی لەڕەققەوە بۆ تەرسوس بانگ کرد و خستیە زیندان و دەستی بەسەر سامانەکەیدا گرت. راغیب لەیەکەم ڕۆژەکانی زینداندا مرد. ئەم پێشهاتە لەمانگی شەعبان، ئۆگۆست ڕوویدا. کۆیلەی راغیب/ بەکنونیان گرت و دەستیان بەسەر سامانەکەی لەتەرسوسدا گرت.

لەم ساڵەدا موعتەزید دیوانی مەشرقی بەمحەممەد کوڕی داود کوڕی جەراح سپارد و ئەحمەد کوڕی محەممەد کوڕی فوراتی لابرد و عەلی کوڕی عیسا کوڕی داود کوڕی جەراحی وەك دیوانی مەغریب دانا.

لەم ساڵەدا باوکی جەعفەر محەممەد کوڕی ئیبراهیمی ئەنماتی، ناسراو بەمورەبەع، هاوڕێی یەحیا کوڕی موعینی حەدیس زان و محەممەد کوڕی یونسی کەریمی بەسری، مردن.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و هەشتا و حەوتی کۆچی(٩٠٠ زایینی)

کوژرانی باوکی سابت فەرمانڕەوای تەرسوس و هاتنە سەرکاری کوڕی ئەعرابی

لەم ساڵەدا ڕۆمییەکان کۆبوونەوە و لەرەبیع الاخر/ ئاوریل سوپایان ڕازاندەوە و خۆیان گەیاندە دەروازەی قەلەمیەی تەرسوس. باوکی سابت، فەرمانڕەوای تەرسوس، کەکوڕی ئەخشید لەسەرەمەرگ ئەوی وەك جێگری خۆی دەستنیشان کردبوو، هێزی کۆکردەوە و تا ڕەجان شوێن ڕۆمییەکان کەوت بەڵام لەم جەنگەدا لەگەڵ سوپاکەی گرفتار بوو. کوڕی کەلوب کە لەدەرب ئەلسەلام سەرقاڵی جەنگ بوو، کاتێك گەڕایەوە، پیر و سنوردارەکانی کۆکردەوە بۆ ئەوەی ڕاوێژی بکەن و فەرمانڕەوایەك هەڵبژێرن. ئەوان لەسەر فەرمانڕەوایەتی کوڕی ئەعرابی ڕێککەوتن و جڵەوی کارەکانی خۆیان بەو سپارد. ئەم پێشهاتە لەرەبیع الاوەل/ ئاوریلی ئەم ساڵە ڕوویدا.

سەرکەوتنی موعتەزید بەسەر وەسیف و هاوەڵانی

لەم ساڵەدا وەسیف، خزمەتکاری محەممەد کوڕی باوکی ساج، لەبەرزەعە بۆ مەڵتییە، سنووری سەروەری خۆی هەڵات. ئەو نامەیەکی بۆ موعتەزید نووسی و داوای لێکرد سنوورەکان بەو بسپێرێت. موعتەزید نوێنەر و نامەبەرەکەی ئەوی گرت و لەهۆکاری جیابوونەوەی وەسیف لەسەروەرەکەی پرسیاری کرد. گیراوەکان ئاشکرایان کرد کەوەسیف لەگەڵ محەممەد کوڕی باوکی ساج پلانیان داناوە کەهەرکات وەسیف فەرمانڕەوایەتی سنورەکانی لەلایەن خەلیفەوە پێ سپێردرا، گەورەکەی بێت و فەرمانڕەوایەتی بگرێتەدەست و دواتر مەبەستی دیاری موزێر بکەن و دەستی بەسەردا بگرن.

موعتەزید بۆ جەنگی وەسیف بەرێکەوت و لەعەین سەودا ئوردووی لێدا. ویستی لەرێگەی مەسیسەوە هێرش بکات بەڵام سیخوڕەکان ئاگاداریان کردەوە

کەوەسیف بەرەو عەین زەربە دەڕوات. ئەم لەشارەزایان سەبارەت بەم ڕێگەیە پرسیاری کرد و بەدوای نزیکترین ڕێگە بۆ گەیشتن بەوەسیف گەڕا. دەستەیەك ئەویان بردە لای وەسیف. دەستەیەك لەسەربازەکانی موعتەزید لەپێشەوە دەڕۆشتن. ئەوان ڕووبەڕووی وەسیف بوونەوە و سەرئەنجام ئەسیریان کرد و بردیان لای موعتەزید. موعتەزید وەسیفی زیندانی کرد و فەرمانیدا لەناو هاوەلآنی وەسیف بانگی ئەمان بەرز بکەنەوە. فەرمانی بەسوپاکەی خۆیدا ئەوەی تالآنییان کردووە، بیگەڕێننەوە. سوپا تالآنییەکانیان گەڕاندەوە.

ئەم ڕوداوە لەحەقدەی زیقەعدە/ چواردەی نۆڤەمبەر ڕوویدا. موعتەزید دوای کۆتایی هاتنی ئەم جەنگە، ڕێگەی مەسیسەی گرتەبەر و گەورەکانی تەرسوسی بۆ بارەگاکەی بانگ کرد و هەموویانی گرت چوونکە نامەیان بۆ وەسیف نووسیبوو. موعتەزید فەرمانیدا هەموو کەشتییە جەنگییەکانی تەرسوس و کەل و پەلەکانیان بسووتێنن. لەناو ئەم کەشتییانەدا پەنجا کەشتی باستانی دەبینرا کەخەرجییەکانی لەخەملآندن نایەت و چیتر نەدەکرا هاوشێوەی ئەوکەشتییانە دروست بکرێتەوە. ئەمە زیانی زۆری لەموسوڵمانان‌دا و لاوازی دروست کرد (چوونکە دەکرا وەك تالآنی، تالآنی بکەن). موعتەزید بەرۆمییەکانی وت: هەنووکە وەرنەدەریا و شەڕ دەستپێبکەن (بۆ گاڵتە پێکردن). سوتاندنی ئەم کەشتییانە لەسەر پێشنیاری بەندەی بازمار، دەمیانە، ئەنجامدرا چوونکە ڕقی تەرسوسییەکانی لەدڵدا بوو. موعتەزید، حەسن کوڕی عەلی کوڕەی بۆ فەرمانڕەوایەتی سنوورەکان دەستینشان کرد و دواتر بەرەو ئەنتاکییە و حەلەب بەڕێکەوت و بۆ بەغداد گەڕایەوە.

لەم ساڵەدا کچی خەمارەویە، هاوسەری موعتەزید، مرد.

چۆنیەتی کاری قەرەمتییەکان و شکستی عەباسی غەنەوی لەوان

لەرەبیع الاوەل/ ئاوریلی ئەم ساڵە، پێگەی قەرەمتییەکان لەبەحرەین بەرز بوویەوە و هێرشیان کردە سەر کەنارەکانی هیجر و دەستەیەك لەوان خۆیان لەبەسرە نزیك کردەوە. ئەحمەدی واسقی نامەیەکی نووسی و داوای هاوکاری کرد. کەشتییە جەنگییەکان بۆ هاوکاری کردنی ئەو ڕەوانە کران. سێسەد سوار لەناو کەشتییەکاندا دەبینرا. موعتەزید پیاوێکی وەك فەرمانڕەوای بەسرە دەستنیشان کرد و عەباس کوڕی عەمرۆی غەنەوی لەسەرزەمینەکانی فارس دوور کردەوە و یەمامە و بەحرەینی بەو سپارد و فەرمانی پێدا جەنگ لەگەڵ قەرەمتییەکان دەست پێبکات و نزیکەی دوو هەزار سەربازی خستە ژێر فەرمانی ئەو. کوڕی عەباس بەرەو بەسرە بەڕێکەوت و ژمارەیەکی زۆر لەخۆبەخش و سەرباز و خزمەتکارەکان پەیوەستی بوون.

عەباس لەوێوە بۆ جەنگی سەعیدی جەنابی بەڕێکەوت و شەوانە خۆی پێگەیاند. لەنێوان دوو سوپا ئاگری جەنگ هەڵگیرسا و تاریکی شەو دوو سوپاکەی لەیەك جیا کردەوە. کاتێك شەو، باڵی تاریکی بەسەر ناوچەکەدا کێشا، عەرەبەکانی مناڵەکانی زەببە، کەسێسەد کەس دەبوون، لەعەباس جیابوونەوە و ڕێگەی بەسرەیان گرتەبەر. خۆبەخشەکانی بەسرە بەدوای ئەواندا بەڕێکەوتن. بەرەبەیانی ڕۆژی دواتر عەباس جەنگی دەستپێکرد و هەرکام لەسوپا سەرسەختانە بەرگری دەکرد. لەم کاتەدا نەجاح، بەندەی ئەحمەد کوڕی عیسا کوڕی شێخ لەگەڵ سەد سوار لەباڵی چەپی سوپاکەی عەباسەوە هێرشی کردە سەر باڵی ڕاستی سوپاکەی باوکی سەعید و لەناو ئەواندا پێشڕەوی کرد بەڵام تا دوایین کەسیان کوژران. دواتر جەنابی و هاوەڵانی هێرشیان کردە سەر عەباس و شکستیان پێهێنا. عەباس ئەسیر کرا و ئوردووگاکەی تاڵان کرا. بەیانی ئەو ڕۆژە جەنابی دیلەکانی هێنا و هەموویانی سەربڕی و جەستەی بێ گیانی ئەوانی سوتاند. ئەم جەنگە لەکۆتایی شەعبان/ ئۆگۆست ڕوویدا.

جەنابی دوای ئەم جەنگە رووی کردە هەجەر و ئەمانی بەدانیشتوانەکەی بەخشی. دەستەیەك لەهەڵاتوان کەژمارەیان کەم بوو بێ هیچ توێشوێك رێگەی بەسرەیان گرتەبەر. نزیکەی چوارسەد کەس لەخەڵکانی بەسرە سوار لەسەر وشتر بەخواردەمەنییەوە بۆ پێشوازی هەڵاتووان هاتن بەڵام منداڵەکانی ئەسەد هێرشیان کردنەسەر و وشتر و بارەکانیان لەخەڵکانی بەسرە سەند و هەرکەس پریشکی جەنگەکەی بەرنەکەوتبوو، کوژرا. بەم شێوەیە خەڵکانی بەسرە ترسان و دانیشتوانەکەی مەبەستی بەجێهیشتنی شارەکەیان کرد بەڵام واسقی رێگەی رۆشتنی لێگرتن.

عەباس چەند رۆژێك لای جەنابی بوو تا ئەوەی رزگاری کرد و پێی وت: برۆ و ئەوەی بینیوتە، هاورێکەتی (مەبەست خەلیفەیە) لێ ئاگادار بکەرەوە. ئەوی سوار وشترێك کرد و ڕەوانەی کرد. عەباس گەیشتە یەکێك لەکەنارەکان و لەرێگەی ئاوەوە خۆی گەیاندە ئوبولە. لەوێوە رێگەی بەغدادی گرتەبەر و لەرەمەزان/ ئۆگۆست گەشتە ئەوێ و خۆی گەیاندە بارەگای موعتەزید. موعتەزید میوانداری کرد و خەڵاتی پێ بەخشی.

بیستوومە عوبەیدالله کوڕی عەبدوللە کوڕی تاهیر وتوویەتی: شتە سەرسوڕهێنەرەکانی دنیا سێ شتە: سوپاکەی عەباس بەتەواوی ئەسیر دەکرێت و تەنیا عەباس رزگاری دەبێت و هەموو سوپاکەی دەکوژرێن، سوپاکەی عەمرۆ کوڕی سەفار کەتەنیا عەمرۆ ئەسیر دەکرێت و هیچ زیانێك بەسوپاکەی ناگات و من لەماڵەوە دادەنیشم و کوڕەکەم باوکی عەباس فەرماندەیی دوو پردەکەی بەغداد دەگرێتە دەست.

کاتێك باوکی سەعید، عەباسی رزگار کرد، نامەیەکی سەر بەمۆری پێدا و وتی: ئەم نامە بەدەستی موعتەزید بگەیێنە چوونکە نهێنییەکانم لەم نامەدا نووسیوە. کاتێك عەباس هاتە لای موعتەزید، موعتەزید سەرکۆنەی کرد. عەباس نامەکەی باوکی سەعیدی پێدا. موعتەزید وتی: سوێند بەخوا هیچ شتێکی تیا نەنوسراوە. ئەو ویستوویەتی بەم نامەیە ئاگاداری بەمن بدات و من تۆم لەگەڵ دەستەیەکی فراوان بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد و هەنووکە تەنیا دەگەڕێیتەوە بۆ لای من.. کاتێك

نامەکەی کردەوە، بینی هیچی تیا نەنوسراوە. (گومانەکەی موعتەزید پێش کردنەوەی نامەکە بوو)

لەزیقەعدە/ ئۆکتۆبەری ئەم ساڵە، بەندەی تائی، لەکەنارەکانی میسان و شوێنەکانی دیکە بەشێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو ڕووبەڕووی قەرەمتییەکان بوویەوە و ژمارەیەکی فراوانی لەوان کوشت بەلاّم لەترسی ئەوەی شارەکە وێران نەبێت، دەستی لەکوشتنی ئەوان هەڵگرت چوونکە ئەوان وەرزێر بوون. شوێنپێی سەرۆکەکانی ئەوانی هەڵگرت و هەرکەسێکی گرت، کوشتی.

گرفتاری عەمرۆ کوڕی سەفار و زاڵبوونی ئیسماعیل لەخوراسان

لەرەبیع الاوەل/ مارسی ئەم ساڵە، عەمرۆ کوڕی لەیسی سەفار ئەسیر کرا. چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو: عەمرۆ سەری رافیع کوڕی هەرسیمەی بۆ موعتەزید نارد و داوای لێکرد فەرمانڕەوایەتی ماوەرا ئەلنەهری پێ ببەخشێت. موعتەزید ئاڵای فەرمانڕەوایەتی ماوەرائەلنەهری بۆ ڕەوانە کرد. عەمرۆ لەم کاتەدا لەنەیشابور بوو. ئەو محەممەد کوڕی بەشیری بۆ جەنگی ئیسماعیل کوڕی ئەحمەدی ساسانی، ئەمیری ماوەرا ئەلنەهری ڕەوانە کرد. محەممەد کوڕی بەشیر، جێگر و پەردەدار و باشترین و نزیکترین هاورێی عەمرۆ بوو و پێگەی لەهەموان بەرزتر بوو. ئیسماعیل لەجەیحون تێپەڕی و جەنگی لەگەڵ دوژمن کرد و شکستی پێهێنان و محەممەد کوڕی بەشیر و شەش هەزار سەربازی کوشت و بۆ بوخارا گەڕایەوە. عەمرۆ بۆ جەنگی ئیسماعیل سوپای تەیار کرد. هاوەڵانی پێشنیاریان کرد گیانی خۆی نەخاتە مەترسییەوە و سوپایەك ڕەوانە بکات بەلاّم عەمرۆ رازی نەبوو و لەنەیشابوورەوە ڕێگەی بەڵخی گرتەبەر. ئیسماعیل پەیامی بۆ نارد: تۆ فەرمانڕەوایەتی سەرزەمینێکی پان و بەرین دەکەیت، بەوەی لەژێر دەستایە، شادمان بە و من لەم سنورە بەجێبێڵە. من پارێزەری سنور و ڕووبەڕووی دوژمنم، کەواتە بەجێم بێڵە. عەمرۆ رازی نەبوو. بەعەمرۆیان وت ڕووباری بەڵخ دژوارە. لەوەلاّمدا وتی: ئەگەر بەو شێوە بێت کەبۆ پەڕینەوە لەو ڕووبارە، سامان و دارایی خۆم بۆ هەڵبەستنی پرد، خەرج بکەم، ئەو کارە دەکەم.

ئیسماعیل بۆ جەنگی عەمرۆ بەرێکەوت و بەگوزەر کردن لەرووبارەکە خۆی گەیاندە بەشی رۆژهەڵات. ئیسماعیل لەگەڵ سوپا فراوانەکەی کەنارەکانی گرت و عەمرۆ ناکاوگیر کرا و پەشیمان بوویەوە و داوای پشت گوێ خستنی جەنگی کرد بەڵام ئیسماعیل رازی نەبوو و لەسەر جەنگ پێداگری کرد. هێشتا ماوەیەکی زۆر بەسەر جەنگەکەدا تێنەپەریبوو کەعەمرۆ شکستی خوارد و هەڵات و پەنای بۆ دارستانێکی کەنار رێگە برد. کەسانی دەوروبەری رێگەیەکی نزیکیان نیشاندا بەڵام داوای لەهەموان کرد بەرێگەیەکی ئاشکرادا بڕۆن. ئەو لەگەڵ ژمارەیەکی کەم بەرێکەوت بەڵام ئەسپەکەی کەوتە زۆنکاوێك و رێگەی چارەی لێ برا. کەسانی دەوروبەری چوونکە لەبیری رزگار کردنی خۆیان بوون، ڕۆشتن و ئاوڕیان لێنەدایەوە. هاوەڵانی ئیسماعیل گەیشتن و ئەسیریان کرد. ئیسماعیل ئەوی بۆ سەمەرقەند نارد.

کاتێك موعتەزید ئاگادار بوویەوە، سەرکۆنەی عەمرۆ و وەسفی ئیسماعیلی کرد. ئیسماعیل دوو رێگەی خستە بەردەم عەمرۆ: یا لای ئەو بمێنێتەوە یا ڕەوانەی بارەگای موعتەزیدی بکات.[21] عەمرۆ ڕۆشتن بۆی لای موعتەزیدی هەڵبژارد. ئیسماعیل ئەوی ڕەوانە کرد و ئەو لەساڵی ٩٠١/٢٨٨ زایینی گەیشتە بەغداد. کاتێك عەمرۆ هاتە ناو بەغداد، ئەویان سوار وشترێك کرد و بردیانە ناوشار و دواتر زیندانییان کرد. ئەو لەزیندان مایەوە تا ئەوەی لەساڵی ٩٠٢/٢٨٩ زایینی بەو جۆرەی ئاماژەی پێدەدەین، کوژرا.

موعتەزید خەڵاتی بۆ ئیسماعیل نارد و هەموو سنورەکانی عەمرۆی بەو سپارد. موعتەزید هەروەها خەڵاتی بەنوێنەرەکەی ئەو لەدەرباری بەغداد بەخشی. بەم شێوەیە ئیسماعیل فەرمانڕەوایەتی خوراسانی گرتەدەست.

عەمرۆ یەکچاو، ڕەشو شارەزای بەرێوەبردنی وڵات بوو. بەیاران و سەرکردەکانی خۆی مۆڵەتی نەدەدا لەهیچ کەسێك بدەن مەگەر بەفەرمانی خۆی،

---

[21]- لەمێژووە بڕواپێکراوەکاندا هاتووە ئیسماعیل بۆ ئازاد کردنی عەمرۆ داوای بیست بار هەزار درهەمی کرد و سەرئەنجام بەنیوەی ئەم بڕە پارەیە رازی بوو و لەبەر ئەوەی کەسەکانی عەمرۆ ئەم بڕە پارەیان نەنارد، عەمرۆ لەزیندان مایەوە و ئیسماعیل چوونکە لەگەڵ خەلیفە پلانی لەناو بردنی عەمرۆیان داڕشتبوو، لەسەمەرقەند ئەوی تەسلیم بەنێردراوانی خەلیفە کرد. عەباس ئیقبال، سیاسەتنامە، ل ٢٠

تەنانەت جێگرەکەی یا پەردەدارەکەی مۆڵەتی ئەشکەنجەدانی کەسیان نەبوو. ئەو کۆیلەی لەمناڵیدا دەکڕی و پەروەردەی دەکردن و دواتر بەسەرکردەکانی دەبەخشی و بەنهێنی ڕۆژانەیەکی باشی پێدەدان تا ئەو لەکار و جموجۆڵی سەرکردەکان ئاگادار بکەنەوە و بەم شێوەیە هیچ کارێکی سەرکردەکان لای ئەو شاراوە نەبوو و کەس نەیدەزانی عەمرۆ چۆن لەکار و جموجۆڵی ئەوان ئاگادار دەبێتەوە.

دەگێڕنەوە عەمرۆ کارگوزارێکی لەفارس بوو بەناوی باوکی حوسێن. ڕۆژێك عەمرۆ لێی تورە بوو و ناچاری کرد زەوییەکانی خۆی بفرۆشێت و بەهاکەی بدات. دواتر داوای سەد هەزار درهەمی دیکەی لێکرد و ئاگاداری کردەوە ئەگەر لەماوەی سێ ڕۆژدا ئەو بڕە پارە نەدات، دەیکوژێت. باوکی حوسێن نەیتوانی ئەوبڕە پارەیە ئامادە بکات، کەسێکی بۆ لای باوکی سەعید، دەبیری سەفار) نارد و داوای لێکرد سەردانی بکات. مۆڵەتی سەردانی پێدرا. باوکی حوسێن پێی وت هەنووکە دەستی تەنگە و داوای لێکرد ببێتە دەستەبەری بۆ ئەوەی لەزیندان بێتەدەر و بۆ کۆکردنەوەی ئەم بڕە پارەیە هەوڵ بدات چوونکە ئەگەر نەیدات دەکوژرێت. باوکی سەعید ئەو کارەی کرد و ئەوی لەزیندان هێنایەدەر. باوکی حوسێن نەیتوانی پارەکە کۆبکاتەوە و بەناچاری بۆ لای باوکی سەعید گەڕایەوە و بەمەرگی خۆی ڕازی بوو. عەمرۆ ئاگادار بوویەوە. وتی: سوێند بەخوا نازانم سەرم لەکام یەك لەم دوانە سور بمێنێت، لەباوکی سەعید کەخۆی کردە دەستەبەری سەد هەزار درهەم یا باوکی حوسێن کەگەڕایەوە و دەیزانی سەرئەنجامی ژیانی مەرگە؟ فەرمانیدا باوکی حوسێن ئازاد و پێگەکەی جارانی پێ ببەخشنەوە.

دەگێڕنەوە عەمرۆ هەمیشە هەمانەی زۆری لەگەڵ سوپاکەیدا هەڵدەگرت و کەس هۆکاری ئەم کارەی نەدەزانی. یەکێك لەساڵەکان بڕیاریدا دەستەیەك یاخی لەناوببات. ملی ڕێگەیەکی گرتەبەر کەشۆڕشییەکان بیریان لێ نەدەکردەوە. لەوێ زۆنکاوێکی مەترسیدار دەبینرا. عەمرۆ فەرمانیدا هەمانەکان لەزیخ و لم پڕ بکەن و لای یەکتر بیانچنن. و ڕێگەی گوزەری پێ پڕ بکەنەووە. کاتێك هەمانەکانیان لەسەر ڕێگە پەرینەوە دانا و ڕێگەکەیان ئامادە کرد، فەرمانیدا سوپاکەی بپەڕێتەوە.

سەربازەکان پەڕیینەوە و بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشیان کردە سەر دوژمن و ژمارەیەکی زۆریان کوشت و بەمەبەستەکەی خۆیان گەیشتن.

دەگێڕنەوە محەممەد کوڕی بەشیر یەکێك لەگەورەترین سەرکردەکانی عەمرۆ بوو. عەمرۆ لەزۆر لەکارە گرنگەکان ئەوی دەکردە نوێنەری خۆی. ڕۆژێك عەمرۆ ڕۆشتە لای و چەندین گوناحی ئەوی هەژمارد. محەممەد سوێندی بەخوا و تەلاق و بەندایەتی خۆی خوارد جگە لەپەنجا کیسە زێر هیچی دیکەی نییە و ئەویش تەسلیم بەگەنجینە دەکات. داوای لەعەمرۆ کرد ئاماژە بەگوناحێك نەکات کەئاگایی لێ نییە. عەمرۆ وتی: تۆ پیاوێکی زیرەك و بیرمەندیت، سامانەکەت بەگەنجینە بسپێرە. ئەویش سامانەکەی خۆی بەگەنجینە سپارد و عەمرۆ لێی ڕازی بوو. چەند قێزەونە و ناپەسەندە تەماح لەسامانی کەسێك کەژیانی خۆی بۆ تۆ تەرخان کردووە.

کوژرانی محەممەد کوڕی زەیدی عەلەوی

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی زەیدی عەلەوی، فەرمانڕەوای تەبەرستان و دیلمان کوژرا.

هۆکاری کوژرانەکەی ئەوە بوو کاتێك هەواڵی گرفتاری بوونی عەمرۆ کوڕی لەیسی سەفاری بیست، لەتەبەرستان بەرەو خوراسان بەرێکەوت. گومانی دەکرد ئیسماعیلی سامانی لەسنوری خۆی (ماوەرا ئەلنەهر) گوزەر ناکات و ڕێگەی خوراسان ناگرێتەبەر و ئەو بۆ دەست گرتن بەسەر خوراسان هیچ بەرگریکارێکی نابێت.

کاتێك محەممەد گەیشتە جورجان، ئیسماعیل کەفەرمانڕەوایەتی خوراسانی دەکرد، پەیامی بۆ نارد: لەسنوری خۆت بمێنەرەوە و سنوری من مەبەزێنە و ڕێگەی خوراسان مەگرە بەر. ئیسماعیل جورجانی بەوسپارد بەڵام محەممەد ڕازی نەبوو. ئیسماعیل کوڕی ئەحمەد، محەممەد کوڕی هارون کە لەرۆژگاری رافیع کوڕی هەرسیمە جێگری ئەو لەخوراسان بوو، بۆ جەنگی محەممەد ڕەوانە کرد. محەممەد کوڕی هارون ژمارەیەکی زۆر لەسوارە و پیادەکانی کۆکردەوە و هێرشی

کردە سەر محەمەد کوڕی زەید و لەکەنار دەروازەی جورجان دوو سوپا ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و ئاگری شەڕێکی مەترسیدار بڵێسەی سەند. سەرەتا محەممەد کوڕی هارون شکستی خوارد بەڵام گەڕایەوە. گەڕانەوەی ئەو لەکاتێکدا بوو هاوەڵانی محەممەد کوڕی زەید بۆ کۆکردنەوەی تالاڵی بلاو ببوونەوە. کاتێك هاوەڵانی محەممەد کوڕی زەید، گەڕانەوەی محەممەد کوڕی هارونیان بینی، ڕێگەی هەڵاتنیان گرتەبەر و لەم ناوەدا ژمارەیەکی زۆریان کوژران و محەممەد کوڕی زەید بریندار بوو و کوڕەکەی زەید، ئەسیر کرا. محەممەد کوڕی هارون ئوردووگاکەی تالاّن کرد. محەممەد کوڕی زەید بەهۆی برینەکانی، مرد و لەکەنار دەروازەی جورجان بەخاك سپێردرا.

زەید کوڕی محەممەدیان بردە لای ئیسماعیل کوڕی ئەحمەد. ئیسماعیل ڕێزی گرت و لەبوخارا جێگەی کردەوە و محەممەد کوڕی هارون ڕێگەی تەبەرستانی گرتەبەر.

محەممەد کوڕی زەید، پیاوێکی فرەزان، ئەدەب دان، عارف و چاکەکار بوو.

باوکی عومەری ئەستەر ئابادی دەڵێت: من بەسەرهاتی عەباسییەکانم بۆ محەممەد کوڕی زەید دەخوێندەوە. پێم وت: ئەوان نازناویان بۆ خۆیان هەڵدەبژارد، ئایا نازناوەکان بۆ تۆ بخوێنمەوە یا نە؟ وتی: خۆت دەزانی، دەخوازی بیانخوێنە یا بەباشترین نازناو کەئەوان پەسەندیان دەکرد، ناویان ببە.

دەگێڕنەوە: دوو دوژمن داوەریان بردە لای یەکیان بەناوی معاویە و ئەوی دیکە عەلی. محەممەد وتی: داوەری کردن لەنێوان ئێوە ئاشکرایە، عەلی ڕاست دەکات. معاویە وتی: کەمێك چاوەڕوان بە چوونکە لەپشت ئەم دوو ناوە ڕاستییەك شارەوەیە. محەممەد وتی: چ ڕاستییەك؟ معاویە وتی: باوکی من لەشوێنکەوتە شیعەکانە و منی ناونا معاویە تا لەزیانی دوژمنانی عەلی ئاسوودە بم و باوکی عەلی لەدوژمنانی عەلی بوو بەڵام منالەکەی ناونا عەلی تا لەزیانی شوێنکەوتەکانی عەلی ئاسوودە بێت. محەممەد کوڕی زەید پێکەنی و بەراستی داوەری لەنێوان ئەواندا کرد. ڕێزی لەمعاویە گرت و لەخۆی نزیکی کردەوە.

دەگێڕنەوە: دەستەیەك لەزیان بەرکەوتووان و هەژارە شیعەکان داوای مۆڵەتی

سەردانیان کرد. محەممەد کوڕی زەید وتی: وەرنە ژوور چوونکە ئێمەیان ناوێت جگە لەو کەسانەی کەڕ وکوێر و تێکشکاون.

فەرمانڕەوای باوکی عەباس لەسەقەلیە

ئیبراهیم کوڕی ئەمیر ئەحمەد، فەرمانڕەوای ئەفریقییە، باوکی مالك ئەحمەد کوڕی عومەر کوڕی عەبدوللەی وەك کارگوزاری سەقەلییە دەستنیشان کرد بەلام دوای ئەوەی بەناتەوانی بینی، کوڕەکەی خۆی باوکی عەباس کوڕی ئیبراهیم کوڕی ئەحمەد کوڕی ئەغلەبی کردە فەرمانڕەوای ئەو دیارە. باوکی عەباس لەسەرەتای مانگی شەعبان/ ئۆگۆستی ئەم ساڵە گەیشتە ئەو دیارە و لەگەڵ سەد و بیست کەشتي و چل ناوی جەنگی، گەمارۆی خستە سەر تەرابلوس.

ئوردووگای موسوڵمانان لەبەلەرم لەم گەمارۆیە ئاگادار بووینەوە. موسوڵمانان کەلەم کاتەدا لەگەڵ دانیشتوانی جەرجەنت جەنگیان تاقی دەکردەوە بۆ بەلەرم گەڕانەوە و دەستەیەك لەپیرەکانی خۆیان بۆ لای باوکی عەباس نارد تا گوێڕایەڵی خۆیان بۆ فەرمانەکانی ئەو نیشان بدەن و لەوەی مەبەستی گرتنی جەرجەنتیان کردووە، داوای بەخشین بکەن. دانیشتوانی جەرجەنت دەستەیەکیان بۆ لای باوکی عەباس نارد و سکالایان بەرز کردەوە کەخەڵکی بەلەرم خۆویستانە جەنگیان لەگەڵ ئەوان دەست پێکردووە و پیرەکانی خۆیان تەنیا بۆ فریودان، ڕەوانەی بارەگای ئەو کردووە. ئەم دەستەیە نەباوەڕیان بەسوێند هەیە نەپەیمان. ئەگەر باوکی عەباس خوازیاری دەرکەوتنی ڕاستی و ناراستی ئەم وتەیە، فلانەکەس و فیسارە کەس بانگ بکات. ئەگەر هاتنە بارەگاکەی، ڕاست دەکەن و گوێڕایەڵی فەرمانەکانن و ئەگەر نەهاتن، ئاژاوە گێڕن.

باوکی عەباس کەسی بەدوای فلانە و فیسارەدا نارد و بۆ بارەگاکەی بانگی کردن بەلام ئەوان بەهاتن ڕازی نەبوون و ناسازگاری خۆیان ئاشکرا کرد. باوکی عەباس پیرەکانی زیندانی کرد. خەڵکانی بەلەرم کۆبوونەوە و لەنیوەی شەعبان/ شانزەی ئۆگۆست هێرشیان کردە سەر باوکی عەباس. سەرۆکی ئەوان مەسعودی باجی و سەردەستەی سەرسەری و ئاژاوەگێڕەکان، ڕەکمویە بوو. سی کەشتي

هاورێیەتی ئەوانی دەکرد. تۆفانێك لەدەریادا هەڵیکرد و زۆربەی کەشتییەکانی تێکشکاند و ئەوەی مایەوە، بۆ بەلەرم گەڕایەوە. ئەو سوپایەی لەرێگەی وشکانییەوە بەرێکەوتبوو، خۆیان لەباوکی عەباس لەتەرابلوس نزیك کردەوە و جەنگێکی قورس دەستی پێکرد. ژمارەیەکی زۆر لەهەردوولا کوژران وسەرئەنجام لەیەك جیابوونەوە و لەبیست و دووی شەعبان/ بیست و سێی ئۆگۆست، دووبارە ئاگری جەنگیان خۆش کردەوە و ئەم جارە لەکاتی ئێواریێ خەڵکانی بەلەرم شکستیان خوارد. باوکی عەباس لەرێگەی دەریا و وشکانییەوە تا بەلەرم شوێنیان کەوت و ئەوان دووبارە لەدەی رەمەزان/ دەی سێپتامبەر لەبەیانی تا ئێواریێ، درێژەیان بەجەنگدا و دووبارە خەڵکانی بەلەرم شکستیان خوارد و تا ئێواریێ لێیان دەکوژرا.

باوکی عەباسی بۆ گەڕەکەکانی شار کارگوزاری دیاری کرد و سامانی دانیشتوانی شارەکەی تالاَن و ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکان و ژنانی بەلەرم بۆ تەبەرمین هەلاَتن و رەکمویە و هاوشانەکانی ئەو لەجەنگ بۆ شارە مەسیحییەکان وەك قوستەنتەنییە هەلاَتن. باوکی عەباس دەستی بەسەر شارەکەدا گرت و کاتێك هاتە ناو شارەکە، ئەمانی بەهەموان بەخشی و دەستەیەك لەسەرکردەکانی گرت و رەوانەی بارەگای باوکی لەئەفریقییە کرد.. دواتر باوکی عەباس روویکردە تەبەرمین و دارخورماکانی لەناو برد و رێگەی جەنگی گرتەبەر. دواتر روویکردە قەتانییە و گەمارۆی خستەسەر بەلاَم نەیتوانی بەمەبەستەکەی بگات و بۆ تەبەرمین گەڕایەوە و تا ساڵی ٩٠١/٢٨٨ زایینی لەو شارە مایەووە و دواتر سوپای بۆ جەنگ ئامادە کرد. رۆژگاری هاوکاری دەکرد. باوکی عەباس سەرلەنوێ کەشتییە جەنگییەکانی نۆژەن کردەوە و لەسەرەتای رەبیع الاوەل/ شەشی مارس پێشڕەوی دەستپێکردو لەدەمەنش ئورودوی لێدا و قەلاَکوتەکانی جێگیر کرد و چەند رۆژێك چاوەڕوان بوو. دواتر بۆ موسینی گەڕایەوە و لەگەڵ کەشتییە جەنگییەکان بۆ ریو گەڕایەوە. لەوێ ژمارەیەکی زۆر لەرۆمییەکان کۆببوونەوە. باوکی عەباس لەکەنار دەروازەی شار جەنگی لەگەڵ ئەوان ئەزمون کرد و شکستی پێهێنان و لەمانگی رەجەب/ جولای، بەزۆر دەستی بەسەر شارەکەدا گرت و ژمارەیەکی زۆر سیم و زێر

و زێوی وەك تالأنی كۆكردەوە و كەشتییەكانی خۆی لەئارد و كالأكانی دیكە لیپاولیپ كرد و دواتر بۆ مەسینی گەڕایەوە و دیوارەكەی رووخاند. لەویٚ دەستی بەسەر ئەو كەشتییانەدا گرت كە لەقوستەنتەنییەوە بوون. دەستی بەسەر سی كەشتییدا گرت و بۆ شارەكە گەڕایەوە و تا ساڵی ٩٠١/٢٨٩ زایینی مایەوە. لەم كاتەدا نامەیەكی لەباوكییەوە بەدەست گەیشت كەفەرمانی گەڕانەوەی بۆ ئەفریقییە تیا نووسرابوو. سوار لەسەر ئەسپ بەرەو ئەفریقییە غاریدا و لەپێنج مەنزڵ خۆی گەیاندە ئەفریقییە و سوپاكەی خستە ژێر فەرمانی دوو منداڵەكەی، باوكی موزەر و باوكی مەعد.

كاتێك گەیشتە ئەفریقییە، باوكی ئەوی وەك جێگری خۆی دەستنیشان كرد و خۆی بەمەبەستی جیهاد!؟ رێگەی سەقەلییەی گرتەبەر تا دوای جەنگ و جیهاد بەمەبەستی حەج بەرەو مەككە بڕوات. ئەم پێشهاتە لەرجەبی ٢٨٧/ جولای ٩٠٠ زایینی روویدا. ئێمە بەسەرهاتی ئەومان تا ساڵی ٨٧٤/٢٦١ زایینی باس كرد.

بیركردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا هۆزی تەی، ژمارەیەكی زۆر لەعەرەبەكانیان كۆكردەوە. ئەوان پەلاماری كاروانی حاجییەكانیاندا و لەمەعدەن هێرشیان كردنەسەر و هەینی، بیست و حەوتی زیحەجە/ بیست و چواری ژانوویە ئاگری جەنگیان لەگەڵ حاجییەكان خۆش كرد و سەرئەنجام عەرەبەكان شكستیان خوارد و ژمارەیەكی زۆریان لەخوێنی خۆیاندا گەوزان. حاجییەكان قەرەبووی زیانەكانیان لیٚ سەندنەوە.

لەم ساڵەدا ئیسحاق كوڕی ئەیوب كوڕی ئەحمەد كوڕی عومەر كوڕی خەتابی عەدەوی، لەرەبیعە، فەرمانڕەوای سەرزەمینی رەبیعە لەسەرزەمینەكانی جەزیرە كۆچی دوای كرد و عەبدوڵلە كوڕی هەیسەم كوڕی عەبدوڵلە كوڕی موعتەمەر جێگەی ئەوی گرتەوە.

لەم ساڵەدا قەترالنەدی كچی خەمارەویە كوڕی ئەحمەد كوڕی تولون، فەرمانڕەوای میسر و هاوسەری موعتەزید، مرد.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی عەبدوللە کوڕی داود، ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ حاجییەکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا موعتەزید، عیسا نەوشەری، فەرمانڕەوای ئیسفەهانی وەك فەرمانڕەوای سەرزەمینەکانی فارس دەستنیشان کرد و فەرمانی پێدا بەرەو ئەو سەرزەمینە بەڕێکەوێت.

لەم ساڵەدا فەهد کوڕی ئەحمەد کوڕی فەهدی ئەزدی موسڵی لەگەورەکان و عەلی کوڕی عەبدولعەزیزی بەغەوی کەهاوڕێی باوکی عوبەید قاسم کوڕی سەلام بوو، هەردووکیان مردن. عەلی کوڕی عەبدولعەزیز لەمەککە مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و هەشتا و هەشتی کۆچی

(٩٠١ زایینی) لەم ساڵەدا کۆلێرا لەئازەربایەجان بڵاو بوویەوە و ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکان مردن تا ئەو جێگەی چیتر کفن دەست نەدەکەوت و مردووەکانیان بێ کفن بەخاک دەسپارد یا لەسەر ڕێگەکان فڕیان دەدان.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی باوکی ساج ناسراو بەئەفشین لەئازەربایەجان بەهۆی ئەم نەخۆشییەوە مرد. هاوەڵانی کۆبوونەوە و کوڕەکەی دیودادیان لەجێگەی ئەو هێنایە سەر تەخت. مامی دیوداد، یوسف، ڕێگەی ناسازگاری گرتەبەر و جیابوویەوە. یوسف هێرشی کردە سەر برازاکەی کە لەئوردووگاکەی باوکیدا بوو، بەڵام شکستی خوارد. دیوداد پێشنیاری مانەوەی بەمامەکەی کرد بەڵام یوسف ڕازی نەبوو و لەڕێگەی موسڵەوە بەرەو بەغداد کەوتەڕێ. ئەم پێشهاتە لەمانگی ڕەمەزان/ ئۆگۆست ڕوویدا.

لەسەفەر/ ژانویەی ئەم ساڵە تاهیر کوڕی محەممەد کوڕی عەمرۆ کلەیس لەگەڵ سوپاکەی خۆی هێرشی کردە سەر فارس و کارگوزاری خەلیفەی لەو شارە دەرکرد. ئەمیر ئیسماعیل کوڕی ئەحمەدی ساسانی نامەیەکی بۆ تاهیر نووسی کەخەلیفە موعتەزید ئەو(ئیسماعیلی) وەك فەرمانڕەوای سەجستان دیاریکردووە و هەنووکە بەرەو ئەو دیارە بەڕێکەوتووە. کوڕی تاهیر دەستی لەفارس هەڵگرت (بۆجەنگی ئیسماعیل بەڕێکەوت.)

هەروەها لەم ساڵەدا موعتەزید، موالیەکەی خۆی، بەدری وەك فەرمانڕەوای فارس دەستنیشان کرد. کاتێك بیستی تاهیر دەستی بەسەر فارسدا گرتووە، فەرمانی پێدا بەرەو فارس بەڕێکەوێت و ئەو لەجومادی الاخرە/ مەی، لەگەڵ سوپایەکی گەورە هێرشی کردە سەر فارس. کاتێك لەشارەکە نزیك کەوتەوە، هاوەڵانی تاهیر هەڵاتن و بەدر ڕۆشتە ناو شارەکە و باجی کۆکردەوە و تاهیر بەرەو سەجستان گەڕایەوە چوونکە وەك ئاماژەمان پێدا، ئیسماعیلی سامانی نامەی بۆ نووسیبوو کەمەبەستی سەجستانی هەیە.

لەم ساڵەدا پیاوێکی عەلەوی دەستی بەسەر سەنعادا گرت. منداڵەکانی یەعفەر لەگەڵ دەستەیەکی گەورە رووبەرووی بوونەوە و شکستیان پێهێنا. ئەو پیاوە عەلەوییە لەگەڵ پەنجا سوار هەڵات و منداڵەکانی یەعفەر کورەکەی ئەویان ئەسیر و رۆشتنە ناو سەنعا و بەناوی موعتەزید وتاریان خوێندەوە.

لەم ساڵەدا حسەین کوڕی عەلی کورە، هاورێ و هاوەڵی خۆی، نزار کوڕی محەممەدی بۆ جەنگی هاوینە لەڕۆم نارد. ئەو رووبەرووی رۆمییەکان بوویەوە و دەستی بەسەر چەندین قەڵادا گرت و لەگەڵ ژمارەیەکی زۆر لەئەسیرەکان گەڕایەوە. دواتر رۆمییەکان لەرێگەی دەریا و وشکانییەوە هێرشیان کردە سەر کیسوم و زیاتر لەپانزە هەزار موسوڵمانیان ئەسیر کرد و گەڕانەوە.

لەم ساڵەدا هاوەڵانی باوکی سەعیدی جەنابی، لەبەسرە نزیك بوونەوە. دانیشتوانی ئەم شارە ترسان و مەبەستی هەڵاتنیان کرد بەڵام فەرمانڕەوای شارەکە رێگەی ئەو کارەی لێگرتن.

لەزیحەججە/ نۆڤەمبەری ئەم ساڵە وەسیف، خزمەتکاری کوڕی باوکی ساج کوژرا و جەستەی بێ گیانی ئەو لەبەغداد هەڵواسرا. دەستەیەك دەڵێن خۆی مردووە و کەس خوێنی نەڕشتووە.

هارون کوڕی محەممەد لەم ساڵەدا رێ و رەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەرەبیع الاوەل/ مارسی ئەم ساڵە.عوبەیدالله کوڕی سلێمانی وەزیر مرد. مەرگی ئەو بۆ موعتەزید دژوار بوو. موعتەزید دوای ئەو کوڕەکەی باوکی حسین قاسم کوڕی عوبەیداللەی وەك وەزیر لەجێگەی باوکی دانا.

لەم ساڵەدا ئیبراهیمی حوڕی و بیشر کوڕی موسای ئەسەدی مردن.

لەم ساڵەدا سابت کوڕی قورە کوڕی سەنانی سابی، پزیشکی ناودار و موعاز کوڕی موسەننا مردن. مەرگی ئەوان لەمانگی سەفەر/ ژانویە روویدا.

روداوەکانی ساڵی دووسەد و هەشتا و نۆی کۆچی (٩٠٢ زایینی)

ئاماژەیەك بەهەواڵی قەرەمتییەکان لەشام

لەم ساڵەدا پیاوێك لەقەرەمتییەکان لەشام دەرکەوت و دەستەیەك لەعەرەبەکانی لەدەوری خۆی کۆکردەوە و روویکردە دیمەشق. فەرمانڕەوای دیمەشق لەو کاتەدا توغج کوڕی جوف نوێنەری هارون کوڕی خەمارەویە کوڕی ئەحمەد کوڕی تولون بوو. لەنێوان ئەم دوو سوپا چەندین جار جەنگ روویدا.

سەرەتای دەرکەوتنی ئەم پیاوە قەرەمتییە بەم شێوە بوو کاتێك زەکرەوییە کوڕی مەهرەویە (ئێرانی) – کەبانگەشەی بۆ قەرەمتییەکان دەکرد– بینی سوپای موعتەزید بەردەوام قەرەمتییەکان بۆ دەوروبەری کوفە دوور دەخاتەوە و قەرەمتییەکان ئەو ناوچەیە وێران دەکەن، هەوڵیدا عەرەبەکانی دەوروبەری کوفە کەهۆزەکانی ئەسەد و تەی و کەسانی دیکە بوون، فریوبدات بەڵام کەسیان بەداواکانی رازی نەبوون. ئەو منداڵەکانی خۆی بۆ لای هۆزی کەلب کوڕی وەبرە نارد و ئەوان هاتنە ناو ئەو هۆزە و بانگەشەیان بۆ قەرەمتییەکان کرد. لەناو هۆزی کەلب کوڕی وەبرە تەنیا بنەماڵەی منداڵەکانی عولەیس کوڕی زەمزەم کوڕی عودەی کوڕی خەباب و موالییەکانی ئەوان وەڵامیان دانەوە و لەساڵی ٩٠٢/٢٨٩ زایینی لەدەوروبەری سەماوە بەیعەتیان بەمنداڵەکەی زەکرەویە بەناوی یەحیا و نازناوی باوکی قاسم سپارد و ئەویان بەشێخ ناو برد. ئەو بانگەشەی ئەوەی دەکرد محەممەد کوڕی عەبدوللە کوڕی محەممەد کوڕی ئیسماعیل کوڕی جەعفەر کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی حسەین کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیبییە.

دەگێڕنەوە محەممەد کوڕی ئیسماعیل هیچ منداڵێکی بەناوی عەبدوللە نەبووە. ئەو بانگەشەی ئەوەی دەکرد لەسەرزەمینی ئیسلام زیاتر لەسەد هەزار شوێنکەوتەی هەیە و ئەوەی کەوشترەکەی گوێرایەڵی فەرمانەکانی خواوەندە و ئەگەر لەسەر رێگەی وشترەکەی برۆن سەرکەوتن بەدەست دێنن. ئەو بازووی شکاوی خۆی نیشان دەدا و وەك مۆجیزەی خۆی باسی دەکرد. دەستەیەك

لەمناڵەکانی ئەسبەغ دەوریان گرت و خۆیان بەفاتمی ناوبرد و شوێن ئایینەکەی ئەو کەوتن. شیبل کۆیلەی موعتەزید، لەرەسافەوە مەبەستی جەنگی ئەم دەستەی کرد بەڵام فریویاندا و خوێنیان ڕشت. ئەم دەستەیە مزگەوتی رەسافەیان سووتاند و هەموو گوندەکانی سەر رێگەیان تالان کرد تا گەیشتنە سنووری هارون کوڕی خەمارەویە کە لەژێر فەرمانی توغج کوڕی جوفدا بوو. لەوێ ژمارەیەکی زۆریان کوشت و تالانی فراوانیان کۆکردەوە. توغج ڕووبەڕوویان بوویەوە بەڵام چەندین جار شکستی خوارد.

بەسەرهاتی قەرەمتییەکان لەعێراق

لەم ساڵەدا قەرەمتییەکان لەدەوروبەری کوفە بڵاو بوونەوە. موعتەزید، شیبل، کۆیلەی ئەحمەد کوڕی محەممەدی تائی بۆ جەنگی ئەوان ڕەوانە کرد. شیبل سەرکەوتنی بەدەست هێنا و ڕێبەرەکەی ئەوان بەناوی باوکی فوراسی ئەسیر و ڕەوانەی بارەگای موعتەزیدی کرد. موعتەزید ئەوی بانگ کردە بارەگاکەی و وتی: ئاگادارم بکەرەوە، ئایا گومان دەکەن رۆحی خواوەند تاقانە و رۆحی پێغەمبەران لەجەستەی ئێوەدا کۆدەبنەوە و ڕێگەی هەڵە کردنتان لێ دەگرن و بۆ کارە چاکەکان هانتان دەدەن.. باوکی فوارس وەڵامی دایەوە: ئەی پیاو! ئەگەر رۆحی خواوەند بێتە ناو جەستەی ئێمە، تۆ چ زیانێکت پێ دەبڕێت؟ ئەگەر رۆحی ئیبلیس بێتە ناو جەستەی ئێمە تۆ چ سوودێکت پێ دەبڕێت؟ کەواتە لەوەی هیچ سوود و زیانێك بەتۆ ناگەیێنێت، پرسیار مەکە و لەکارە تایبەتەکانی خۆت ڕێگەی چاکەکاری بگرەبەر. موعتەزید وتی: چ کارێك تایبەتە بەمن؟ باوکی فوارس وتی: دەیڵێم: پێغەمبەر(د.خ) کاتێك کۆچی دوایی کرد کەباوەگەورێی ئێوە، عەباس، زیندوو بوو. ئایا ئەو بانگەوازی خەلافەتی بەرز کردەوە، یا کەس لەهاوەڵانی پێغەمبەر(د.خ) دەستی بەیعەتی بۆ درێژ کرد؟ ئەو کاتەی ئەبوبەکر مردو عومەری وەك جێگری خۆی هەڵبژارد و ئەمە لەکاتێکدا بوو هێشتا عەباس چێژی لەژیان وەردەگرت، بەڵام ئەوی نەکردە جێگری خۆی. عومەر مرد و شەش کەسی بۆ خەلافەت دیاریکرد بەڵام عەباس لەناو ئەواندا نەدەبینرا، کەواتە چۆن ئێوە شیاوی

خەلافەتن لەکاتێکدا هاوەڵانی پێغەمبەر(د.خ) هیچ کام لەباوەپیارەکانی ئێوەیان بەشیاو نەدەزانی؟

موعتەزید فەرمانی ئەشکەنجە کردنی ئەوی دەرکرد. هەروەها فەرمانیدا جومگەکانی لەیەك جیابکەنەوە و بەمشێوەیە دەست و پێیان بڕی و گیانیان گرت.

مەرگی موعتەزید

لەرەبیع الاوەل/ ئاوریلی ئەم ساڵە لەشەوی دووشەممە، بیست و دووەمی ئەم مانگە/ هەشتی ئاوریل، موعتەزید بالله باوکی عەباس ئەحمەد کوڕی موەفەق کوڕی متوەکیل مرد. ئەو لەزیحەججەی ٢٤٢/ نۆڤەمبەری ٨٥٦ زایینی لەدایك بوو.

کاتێك نەخۆشییەکەی پەرەی سەند، سەرکردەکانی کۆکردەوە. یونسی خزمەتکار، موشگیر و کەسانی دیکە لەناو سەرکردەکاندا دەبینران. ئەوان داویان لەقاسم کوڕی عوبەیداللەی وەزیر کرد بۆ موکتەفی سەرلەنوێ بەیعەت وەربگرێت و وتیان: لەدروست بوونی ئاژاوە دڵنیا نین. وەزیر وتی: ئەم سامانە تایبەتە بەسەروەری باوەڕداران و مناڵەکانی ئەو. دەترسم ئەم سامانە هەزینە بکەم و موعتەزید لەم نەخۆشییە رزگاری بێت و ئەم کارەی من پەسەند نەکات (بەو شێوە بوو دەبوا کاتی بەیعەت بەخشش بەسوپاییەکان بدەن.)

یونسی خزمەتکار وتی: ئەگەر چاك بوویەوە، ئێمە وەڵامی دەدەینەوە وئەگەر خەلافەت بەکوڕەکەی ئەو گەیشت، چیتر سەرکۆنەی ئێمە ناکات چوونکە ئەم سامانەمان بۆ خەلافەتی کوڕەکەی تەرخان کردووە. وەزیر سامانەکەی هەزینە کرد و سەرلەنوێ بەیعەتی وەرگرتەوە. ئەو عەبدولواحید کوڕی موەفەقی هێنا و بەیعەتی لێ وەرگرت. فەرمانی بەدەستەیەکدا چاودێری بکەن. مناڵەکانی موعتەزی هێنا. هەروەها مناڵەکانی مۆئەییەد و عەبدولعەزیز کوڕی موعتەمیدی خستە ژێر چاودێرییەوە و دەستەیەکی بۆ ئەو مەبەستە راسپارد.

کاتێك موعتەزید مرد، وەزیر، یوسف کوڕی یەعقوب و باوکی حازم و باوکی عەمرۆ کوڕی یوسف کوڕی یەعقوبی هێنایە لای جەستەی موعتەزید. محەممەد

کوڕی یوسف جەنازەکەی شۆرد و وەزیر نوێژی لەسەر خوێند و لەشەودا، لەماڵی محەممەد کوڕی تاهیر بەخاك سپێردرا وەزیر لەکۆشکی خەلافەت پرسەی دانا و سەر لەنویٚ بۆ موکتەفی بەیعەتی وەرگرتەوە.

دایکی موعتەزید بەناوی زەرار، پێش خەلافەتی موعتەزید مردبوو. خەلافەتی موعتەزید حەوت ساڵ و نۆ مانگ و سێ رۆژ درێژەی کێشا. منداڵەکانی ئەو عەلی یا هەمان موکتەفی، جەعفەر یا هەمان موقتەدیر و هارون بون. ئەو یانزە کچ یا بەگومانێك حەڤدە کچی بۆ هاتە دنیا. لەکاتی مەرگی ئەو ئەم هۆنراوەیان هۆنییەوە:

تمتع من الدنيا فانك لا تبقى	و خذ صفوها ما ان صفت ودع الرنقا
و لا تأمن الدهر انى قد امنته	فلم يبق لى خلا و لم يرع لى حقا
قتلت صناديد الرجال و لم ادع	عدوا و لم امهل على طغيه خلقا
و اخليت دار الملك من كل نازع	فشردتهم غربا و مزقتهم شرقا
فلما بلغت النجم عزا و رفعة	و صارت رقاب الخلق اجمع لى رقا
رمانى الردى سهما فاخمد جمرتى	فها انااذا فى حفرتى عاجلا القى
و لم يغن عنى ما جمعت و لم اجد	لذى الملك و الاحياء فى حسنها رفقا
فيا ليت شعرى بعد موتى ما القى	الى نعم الرحمان ام ناره القى

واتاکەی: کەڵك لەجیهان وەربگرە چوونکە نامێنیتەوە و چێژی لیٚ وەربگرە تا ئەو کاتەی چێژبەخشە و بەدبەختییەکانی پشتگویٚ بخە. لەرۆژگار ئاسوودە مەبە چوونکە من ئاسوودە بووم و هیچ هاوەڵێکی بۆ بەجێنەهێشتم و مافەکانی منی نەگەڕاندەوە. من پیاوە بەهێز و پاڵەوانەکانم کوشت و دوژمنم نەهێشتەوە و مۆڵەتی سەرکێشیم پێنەدا. من تەختی پاشایەتیم لەهەر ئاژاوەگێرێك پاك کردەوە و بۆ رۆژئاوا دوورم خستنەوە و لەرۆژهەڵات سەرکوتم کردن. کاتێك لەپێگە بەرزیدا هاوشانی ئەستێرەکان بووم و خەڵکان، هەموان بوونە بەندەی من، مەرگ منی کردە نیشانەی خۆی و ئاگری منی دامرکاندەوە و هەنووکە بەخێرایی دەخرێمە ناو گۆڕەکەی خۆم. ئەوەی کۆم کردبوویەوە، هیچ سوودێکی بۆ من نەهێنایە ئاراوە و لەدەسەلأتدارەکان و زیندووان، هیچ چاکەیەکم نەبینی. خۆزگە دەمزانی دوای

مەرگ چیم بەسەردێت، ئایا بەنیعمەتە خواییەکان دەگەم یا هەڵدەدرێمە ناو دۆزەخەوە.

ئاکار و کرداری موعتەزید

موعتەزید، گەنم رەنگ، لەڕ و بالآیەکی نێوەنجی بوو. نیشانەکانی پیری لەسەر و روخساری دەرکەوتبوو. ئەو، زیرەك، بوێر، جەنگاوەر و بەهێز بوو. سستی و لاوازی لەو نەدەبینرا. کاتێك هەواڵی وەسیف کۆیلەی کوڕی باوکی ساجی پێگەیشت کەعابایەکی زەردی بەسەر شانەوە بوو. دەستبەجێ پەڕییە سەر ئەسپەکەی و وەسیفی بەدەست هێنا و گەڕایەوە. ئەو بەهەمان عابای زەرد هاتە ئەنتاکیە. دەستەیەك لەدانیشتوانی ئەم شارە وتیان: خەلیفە جل و بەرگی ڕەشی لەبەردا نییە. وتیان: ئەو بەهەمان جل و بەرگەوە هاتووە و تا ئێستا دای نەناوە. کەسێکی داوێن پاك بوو.

قازی ئیسماعیل کوڕی ئیسحاق دەڵێت: ڕۆشتمە لای موعتەزید. لای ئەو چەندین گەنجی جوان روخسارم بینی. سەیرم کردن. کاتێك هەستام، فەرمانی دانیشتنی پێدام. دانیشتم. کاتێك هەموان ڕۆشتن، وتی: ئەی قازی، سوێند بەخوا هیچ کات دۆخینەم بەناڕەوا نەکردۆتەوە.

ئەو لەناو هاوەڵانی پێگەیەکی بەرزی بوو. لەتوڕەیی ئەو دەترسان و لەترسی ئەو لەستەم کردن خۆیان دەپاراست.

خەلافەتی موکتەفی بالله

کاتێك موعتەزید مرد، وەزیر بەباوکی ئەحمەد عەلی کوڕی موعتەزید یا هەمان موکتەفی بالله نامەیەکی نووسی و ئەوی لەمەرگی باوکی و وەرگرتنی بەیعەت ئاگادار کردەوە. موکتەفی لەم کاتەدا لەڕەققە بوو. کاتێك ئەم هەواڵەی پێگەیشت، لەسوپای ئەو سەرزەمینە بەیعەتی وەرگرت وپاداشتی پێبەخشین و ڕێگەی بەغدادی گرتەبەر و بۆ سەرزەمینی ڕەبیعە و موزێر و دەشتەکییەکان کەسانێکی

وەك كارگوزار دەستنیشان كرد تا پارێزگاری ئەو كەنارانە بكەن. ئەو لەهەشتی جومادی الاوەل/ بیست و یەكی ئاوریل گەیشتە بەغداد.

كاتێك موكتەفی گەیشتە بەغداد، فەرمانیدا هەموو سیاچاڵەكان كەباوكی بۆ سزادانی تاوانباران دروستی كردبوو، وێران بكەن.

چۆنیەتی كوژرانی عەمرۆ كوڕی لەیسی سەفار

لەو ڕۆژەی موكتەفی هاتە بەغداد، عەمرۆ كوڕی لەیسی سەفار كوژرا و بەیانی ئەو ڕۆژە بەخاكیان سپارد.

موعتەزید دوای ئەوەی بەهۆی نەخۆشییەوە توانای قسەكردنی نەما، سافی خوڕەمی بانگ كرد و بەئیشارەی دەست و چاو و هێنانی پەنجەی بەسەر ملی خۆی، فەرمانی پێدا عەمرۆ بكوژێت. موعتەزید دەستی بەسەر چاوێكی خۆیدا هێنا تا تێبگات كەمەبەستی عەمرۆیە، چوونكە عەمرۆ یەكچاو بوو، دەستی بەگەردنیدا هێنا تا تێبگات بۆ ئەوەی سەری ببڕێت. سافی لەبەر ئەوەی دەیزانی موعتەزید بەم نزیكانە دەمرێت، مەرگی عەمرۆی دواخست. موكتەفی كاتێك گەیشتە بەغداد، سەبارەت بەعەمرۆ لەوەزیر پرسیاری كرد. وەزیر وەڵامی دایەوە كەهێشتا زیندووە و موكتەفی شادمان بوو. موكتەفی بڕیاریدا دڵنەوایی عەمرۆ بكات و ڕێزی بگرێت چوونكە كاتێك عەمرۆ لەڕەی بوو، دیاری فراوان و گرانبایی بۆ موكتەفی دەنارد. قاسم كوڕی عوبەیدالڵەی وەزیر ئەمەی پەسەند نەكرد و بەشێوەیەكی نهێنی كەسێكی نارد و خوێنی عەمرۆی ڕشت.

زاڵبوونی محەممەد كوڕی هارون لەڕەی

لەم ساڵەدا دانیشتوانی ڕەی نامەیان بۆ محەممەد كوڕی هارون نووسی كە لەگەڵ محەممەد كوڕی زەیدی عەلەوی شەڕی كردبوو و بەناوی ئیسماعیل كوڕی ئەحمەد (سامانی) فەرمانڕەوایەتی تەبەرستانی دەكرد. محەممەد كوڕی هارون، لەو كاتەدا گوێڕایەڵ و شوێنكەوتەی ئیسماعیل نەبوو. دانیشتوانی ڕەی داوایان

لەمحەممەد کوڕی هارون کرد بڕواتە لایان و شارەکەی ئەوان بگرێتەدەست.

هۆکاری ئەوان بۆ ئەم کارە ئەوە بوو فەرمانڕەوای ئەوان، بەشێوەیەکی خراپ مامڵەی لەگەڵ دەکردن. محەممەد کوڕی هارون بەرەو ڕەی بەرێکەوت و دەتمەشی تورك، فەرمانڕەوای ئەو شارە ڕووبەڕووی بوویەوە. محەممەد کوڕی هارون ئەو و دوو کوڕەکەی و براکەی کەیغەلەغ، لەسەرکردەکانی خەلیفەی کوشت و ڕۆشتە ناو شارەکە. محەممەد لەرەجەب/ جون سەرکەوتنی بەدەست هێنا.،

چۆنیەتی کوژرانی بەدر

لەم ساڵەدا بەدر، کۆیلەی موعتەزید کوژرا. چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو قاسمی وەزیر دەیویست دوای مەرگی موعتەزید، خەلافەت لەمناڵەکانی ئەو وەربگرێتەوە. ئەو لەکاتی زیندوو بونی موعتەزید، بەدری لەمەبەستەکەی خۆی ئاگادار کردەوە و سوێندیدا ئەم نهێنییە لای کەس نەدرکێنێت. بەدر وتی: ڕێگە نادەم خەلافەت لەمناڵەکانی خەلیفە و ئەو کەسەی ڕۆژانەم پێدەدات، وەربگیرێتەوە. قاسمی وەزیر نەیتوانی لەگەڵ بەدر ناسازگاری بکات چوونکە سوپاسالاری لەشکر بوو بەلاَم ڕقی بەدری لەدڵ گرت. کاتێك موعتەزید مرد، بەدر لەفارس بوو. قاسم بۆ موکتەفی لەڕەققە نامەی نووسی و بەیعەتی بۆ وەرگرت. موکتەفی لەرۆژگاری ژیانی باوکی، لەو دوور بوو. قاسمی وەزیر هەوڵیدا بەدر لەناو ببات بۆ ئەوەی نهێنییەکەی لای موکتەفی ئاشکرا نەبێت. موکتەفی، محەممەد کوڕی کەشتەمەری لەگەڵ نامەکان بۆ لای سەرکردەکان نارد و فەرمانی پێدان بەدر بەجێبێڵن و ڕووبکەنە بارەگاکەی. دەستەیەك وەك عەباس کوڕی عەمرۆ غەنەوی و محەممەد کوڕی ئیسحاق کوڕی کونداجیق و خاقانی موفلیحی و دەستەیەکی دیکە هاتنە لای موکتەفی. موکتەفی ڕێزی گرتن و بەدر بەناچاری بەرەو واست بەرێکەوت. موکتەفی ماڵەکەی ئەوی خستە ژێر چاودێرییەوە و هاوەڵان و سەرکردەکانی ئەوی زیندانی کرد وفەرمانیدا ناوی بەدر لەسەر ئالاَ و قەڵغانەکان بسڕنەوە و حسەین کوڕی عەلی کورەی لەگەڵ سوپایەك بەرەو واست ڕەوانە کرد.

موکتەفی نێردراوێکی بۆ لای بەدر نارد تا فەرمانڕەوایەتی هەر سەرزەمینێك

دەخوازێت، بەو ببەخشێت، بەڵام بەدر رازی نەبوو و وتی: هیچ رێگە چارەیەك نییە مەگەر ئەوەی بڕۆمە بارەگای سەرورەی باوەڕداران. قاسم کوڕی عوبەیدالله لەدەرئەنجامی دیداری بەدر و موکتەفی دەترسا و لەم کاتەدا گۆرەپانی بۆ ئاژاوە نانەوە بەچۆڵ بینی و موکتەفی لەهاتن و یاخی بوونی ئەو ترساند. بەدریان ئاگادار کردەوە کەکەسانێکیان بۆ چاودێری کردنیماڵەکەی داناوە و کۆیلە و کەسەکانیان گرتووە. کەسی نارد تا بەشێوەیەکی نهێنی هیلالی کوڕی بۆ بێنن. وەزیر لەم مەبەستە ئاگادار بوویەوە و فەرمانیدا چاودێری کوڕەکە بکەن. ئەوسا باوکی حازم، قازی رۆژهەلآتی بانگ کرد و فەرمانی پێدا بڕواتە لای بەدر و دڵی ئەو لەموکتەفی پاك بکاتەوە و لەلایەن موکتەفییەوە ئەمان بەخۆی و بنەماڵەکەی بدات. باوکی حازم وتی: دەبێت ئەم فەرمانە لەزمانی سەروەری باوەڕدارانەوە ببیستم. وەزیر ئەوی گەڕاندەوە و باوکی عومەری قازی بانگ کرد و هەمان فەرمانی پێدا. باوکی عومەر رازی بوو. باوکی عومەر لەگەڵ ئەمان نامە بەرێکەوت. بەدر لەرێگەی واستەوە بەرەو بەغداد کەوتە رێ. وەزیر کەسێکی بۆ کوشتنی ئەو نارد. کاتێك بەدر لەمەرگی خۆی دڵنیا بوو، داوای کرد رێگەی بدەن دوو رەکعەت نوێژ بخوێنێت. دوو رەکعەت نوێژی خوێند و سەریان لەجەستەی جیا کردەوە. ئەم پێشهاتە لەرۆژی هەینی، شەشی رەمەزان/ پانزەی ئۆگۆست روویدا. سەریان هەڵگرت و جەستەیان بەجێهێشت. هاوسەرەکەی بەشێوەیەکی نهێنی کەسی نارد تا جەنازەکەی بخەنە ناو تابووت. لەکاتی حەج جەنازەکەیان بردە مەککە و لەوێ بەخاکیان سپارد چوونکە وەسیەتی خۆی بوو. بەدر پێش مردن هەموو کۆیلە و کەنیزەکانی خۆی ئازاد کرد.

باوکی عومەر دوای ئەنجامدانی ئەم کارە، خەمبار و پەشیمان لەوەی ئەنجامیدابوو، بۆ ماڵەکەی گەڕایەوە. خەڵکان سەبارەت بەو چەندین هۆنراوەیان هۆنییەوە. ئەمە یەکێك لەو هۆنراوانەیە:

قل لقاضى مدينة المنصور	بم احللت اخذ راس الامير
عند اعطائه المواثيق و العهـــ	ــد و عقد الايمان فى منشور
اين ايمانك التى شهد اللــــــ	ـــعلى انها يمين فجور

ان كفيك ى تفارق كفيـــــ ـــه الى ان ترى عليل السرير
يا قليل الحياء يا اكذب الامـــ ـــه يا شاهدا شهادة زور
ليس هذا فعا القضاة و لا يحـــ ـــسن امثاله و لاة الجسور
اى امر ركبت فى الجمعة الزهـــ راء منه خير هذى الشهور
قد مضى من قتلت فى رمضا ن صائما بعد سجدة التعفير
يا بنى يوسف ين يعقوب اضحى اهل بغداذ منكم فى غرور
بدد الله شملكم و ارانى ذلكم فى حياة هذا الوزير
فاعدوا الجواب للحكم العد ل و من بعد منكر و نكير
انتم كلكم فدى لابى حا زم المستقيم كل الامور

واتاكەی: بەقازی شاری مەنسور بڵێ لەبەرچی جیاکردنەوەی سەری ئەمیرت بەڕەوا زانی؟ لەدوای ئەوەی بەڵێن و پەیمانی نووسراوت بەودا و سوێندت بۆ خوارد. لەکوێیە ئەو سوێندەی تۆ کەخوا دەزانێت درۆ بوو و سوێندی خراپەکارێکە. وتت دەستەکانی تۆ دەستەکانی ئەو بەرنادات تا ئەو کاتەی خەلیفە ببینێت. ئەی بێ شەرم، ئەی درۆزنترینی هەموو خەڵکان. ئەی شایەتی دەری شایەتی ناڕاست، ئەم کارە شیاوی قازییەکان نییە و هاوشێوەی ئەم کارە شیاوی پاسەوانەکانی سەر پردەکەیش نییە. لەو هەینییە درەوشاوەی ئەم مانگەدا کەباشترینی مانگەکانە، چ کارێکی قێزەونت ئەنجامدا. کەسێك کە لەمانگی رەمەزان و لەکاتێکدا بەرۆژوو بوو، کوشتت و دوای سوجدە گیانی سپارد. ئەی بنەماڵەی یوسف کوڕی یەعقوب! خەڵکانی بەغداد فریوی ئێوەیان خوارد. خواوەند بلاوە بەدەستەکانی ئێوە بکات و لەژیانی ئەم وەزیرە ریسواییتان پێببەخشێت. وەلامی داوەری دادپەروەری بەدوای نەکیر و مونکیر ئامادە بکە. هەمووی ئێوە قوربانی باوکی حازم بن (قازی) کە لەهەموو کارەکان خۆڕاگری دەکاتە پیشە.

فەرمانڕەوایی باوکی عەباس عەبدوللە کوڕی ئیبراهیم لەئەفریقییە

لەڕووداوەکانی ساڵی ٨٧٤/٢٦١ زایینی باسمان کرد کەئیبراهیم کوڕی ئەحمەد، فەرمانڕەوای ئەفریقییە، لەساڵی ٩٠٢/٢٨٩ زایینی منداڵەکەی، باوکی عەباسی وەك جێگری خۆی هەڵبژارد و لەهەمان ساڵ مرد. کاتێك ئیبراهیم مرد، باوکی عەباس لەسەر تەخت دانیشت. ئیبراهیم پیاوێکی قسەزان، بیرمەند، بوێر و یەکێك لەشاسوارە بەناوبانگەکانی ئەو رۆژگارە بوو. شارەزای کاروباری پەیوەندیدار بەجەنگ بوو.

ئەو زانا و لەگفتوگۆدا بەتوانا بوو. لەرۆژگاری ئەو پێگەی باوکی عەبدوللەی شیعی (دامەزرێنەری دەوڵەتی فاتیمی) بەرز بوویەوە. ئیبراهیم، ئەحوەلی برای بۆ جەنگی عەبدوللە نارد. براکەی ئەو (ئەحوەل) خێل نەبوو، بۆیە بەم ناوە بانگیان دەکرد چوونکە کاتێك زۆر سەیری شتێکی دەکرد، پێڵوەکانی شۆڕ دەبوونەوە و لەبەر ئەمە ئەم نازناوەیان پێبەخشی. کاتێك عەبدوللە لەهێرشەکەی ئەحوەل ئاگادار بوویەوە، بەسوپایەکی گەورە رووبەرووی بوویەوە. دوو سوپا لەکەموشە جەنگان و ژمارەیەکی زۆر لەهەر دوولا کوژران و ئەحوەل شکستی خوارد بەڵام لەگەڵ ئەوەیشدا خۆڕاگری کردە پیشە.

باوکی عەباس لەکاتی زیندوو بوونی باوکی زۆر لێی دەترسا چوونکە کردەوەکانی باوکی ئازاردەر بوو. باوکی فەرمانڕەوایەتی سەقەلییەی بەو سپارد و باوکی عەباس توانیبووی دەست بەسەر زۆر لەناوچەکانی ئەو سەرزەمینەدا بگرێت. لەکاتی ئاماژەدان بەفەرمانڕەوایەتی ئیبراهیم کوڕی ئەحمەد، باسی ئەم بابەتەمان کرد. کاتێك باوکی عەباس فەرمانڕەوایەتی ئەفریقییەی کرد، نامەیەکی بۆ کارگوزارەکان نووسی تا بۆ خەڵکانی بخوێننەوە. ئەو بەڵێنی چاکەکاری، دادپەوەری، چاکەکاری وهەوڵدانی بەخەڵکاندا و بەڵێنەکانی خۆی هێنایەدی. ئەو دەستەیەك لەزاناکانی کۆکردەوە تا بۆ ئەم مەبەستە هاوکاری بکەن.

ئەو هەندێ کات هۆنراوەی دەهۆنییەوە. ئەم هۆنراوەی لەسەقەلییە و پێش

خواردنی دەرمان، هۆنییەوە:

شربت الدواء على غربة	بعيدا من الاهل و المنزل
و كنت اذا ما شربت الدواء	اطيب بالمسك و المنذل
و قد صار شربى بحار الدما	و نقع العجاجة و القسطل

واتاکەی: لەگەڵ ئەوەی لەماڵ و حاڵی خۆم دوورم، دەرمانم خوارد. پێشتر هەرکاتێك دەرمانم دەخوارد، بەموشك و عودی بۆنخۆش شادمانیان دەکردم. هەنووکە دەریای خوێن، نۆشی گیانی منە بەتەپ و تۆزی بەرزەوە بوو لەجەنگ و شەڕ.

باوکی عەباس ئاگادار بوویەوە کەکوڕەکەی باوکی موزێر زیادە الله، فەرمانڕەوای سەقەلییە، تەنیا سەرقاڵی خواردنەوە و رابواردنە. باوکی عەباس کوڕەکەی خۆی لەسەر کار لابرد و محەممەد کوڕی سەرقوسی لەجێگەی ئەو دانیشاند و باوکی موزێری زیندانی کرد. کاتێك شەوی چوارشەممەی کۆتایی شەعبانی ساڵی٢٩٠/ دوانزەی ئۆگۆستی ٩٠٣ زایینی دەستی پێکرد، باوکی عەباس کوژرا. سێ لەکۆیلە سەقلەبییەکان بەهاوکاری کوڕەکەی خوێنیان ڕشت وسەری ئەویان بۆ لای باوکی موزێر لەزیندان نارد. ئەو، ئەم سێ کەسەی کوشت و لەداریدان لەگەڵ ئەوەی باسمان کرد خۆی پلانی کوشتنی باوکی داڕشتبوو. باوکی عەباس یەك ساڵ و پەنجا و دوو ڕۆژ فەرمانڕەوایەتی کرد. نشینگە و شوێنی کوژرانی ئەو تونس بوو.

باوکی عەباس دادپەروەر بوو. دەستەیەکی فراوانی کۆکردبوویەوە تا بۆ بڵاو کردنەوەی دادپەروەری هاوکاری بکەن و ئەو لەباروذۆخی خەڵکان ئاگادار بکەنەوە. فەرمانی بەقازی شارەکەدابوو تەنانەت لەسەر خۆی و بنەماڵەکەی داوەری بکات. قازی ئەو کارەی کرد. کاتێك باوکی عەباس کوژرا، باوکی موزێر هاتەسەر کار. کردەوە و کارەکانی ئەو لەساڵی ٢٩٦/٩٠٩ زایینی ئاماژەی پێدەدەین.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەنیوەی ڕەمەزان/ بیست و چواری ئۆگۆستی ئەم ساڵە، عەبدولواحید کوڕی موەفەق کوژرا. هەرکات دایکی پرسیاری ئەوی دەکرد پێیان دەوت عەبدولواحید لەکۆشکی موکتەفیدایە. کاتێك موکتەفی مرد، دایکی عەبدولواحید لەزیندوو بوونی کوڕەکەی بێ هیوا بوو و پرسەی بۆ دانا.

لەم ساڵەدا لەنێوان هاوەڵانی ئیسماعیل کوڕی ئەحمەد و کوڕی جوستانی دەیلەمی لەتەبەرستان جەنگ ڕوویدا و سەرئەنجام، کوڕی جوستان شکستی خوارد.

لەم ساڵەدا ئیسحاقی فەرغانی لەهاوەڵانی بەدر، لەسارا ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە. موکتەفی سوپایەکی بەفەرماندەیی باوکی ئەغوڕ بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد. باوکی ئەغوڕ ڕووبەڕووی بوویەوە و ئیسحاق شکستی پێهێنا و دەستەیەك لەهاوەڵانی ئەوی کوشت.

هەروەها لەم ساڵەدا خاقانی موفلیحی لەگەڵ سوپایەکی گەورە بەرەو ڕەی بەرێکەوت تا فەرمانڕەوایەتی ئەو شارە بگرێتەدەست.

لەم ساڵەدا خەڵکانی حیمس و بەغداد لەهاوین نوێژی ترسیان خوێند. ئەم نوێژە لەکاتی ئێوارێدا بوو کە لای باکورەوە بایەکی توند هەڵیکرد و ساردی هەوای لێکەوتەوە. بەرادەیەك سارد بوو کەخەڵکان ناچار بەهەڵکردنی ئاگر بوون و هەموان جل و بەرگی زستانەیان لەبەر کرد. ساردی هەوا بووە هۆی بەستنی ئاو.

لەم ساڵەدا لەنێوان ئیسماعیل کوڕی ئەحمەدی سامانی و محەممەد کوڕی هارون لەڕەی جەنگ ڕوویدا و محەممەد شکستی خوارد. ئەو بەرەو لای دەیلەمییەکان هەڵات و داوای پەنای کرد. ئیسماعیل ڕۆشتە ناو ڕەی.

لەم ساڵەدا ئاوی دیجلە گەیشتە پانزە زەراع.

لەجومادی الاوەل/ ئاوریلی ئەم ساڵە، موکتەفی بەهیلال کوڕی بەدر و هاوەڵەکانی باوکی پاداشتی بەخشی.

لەم ساڵەدا ڕەشەبایەکی بەهێز لەبەسرە هەڵیکرد و ژمارەیەکی زۆر

لەدارخورماکانی هەڵکەند و چەند شوێنێکی شارەکە داڕما و شەش هەزار کەس کوژران. بەغدادیش لەمانگی ڕەجەب/ بەردەوام گرفتاری ئەردهەژێن بوو. دانیشتوانی ئەم شارە لەمزگەوت دەستیان بەپاڕانەوە کرد و ئەردهەژێنەکان کۆتایی هات.

هەروەها لەم ساڵەدا باوکی حەمزە کوڕی محەممەد کوڕی ئیبراهیمی سۆفی کەهاوشێوەی سەری سەقەتی و لەکەسە نزیکەکانی ئەو بوو، کۆچی دوایی کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و نەوەدی کۆچی (٩٠٣ زایینی)

بەسەرهاتی قەرەمتییەکان

لەرەبیع الاخر/ مارسی ئەم ساڵە، توغج کوڕی جوف(فەرمانڕەوای دیمەشق) سوپایەکی بۆ جەنگ لەگەڵ قەرەمتی ڕەوانە کرد. فەرماندەی ئەم سوپایە کۆیلەیەك بوو بەناوی بەشیر. قارەمتی شکستی پێهێنان و بەشیری کوشت.

دواتر قەرەمتی گەمارۆی خستە سەر دیمەشق و بارودۆخی لەدانیشتوانەکەی دژوار کرد و هاوەڵانی توغجی لەناو برد. تەنیا کەمێك لەهاوەڵانی زیندوو مانەوە و دانیشتوانی ئەم شارە کەوتنە هەڵدێری مەرگەوە. دەستەیەك لەخەڵکانی بەغداد (دانیشتوی دیمەشق) خەلیفەیان لەم پێشهاتە ئاگادار کردەوە و داوای هاوکارییان لێکرد. ئەو بەڵێنی هاوکاری پێدان. خەڵکانی میسر بەبەدر و سەرکردەکانی دیکە، هاوکاری خەڵکانی دیمەشقیان کرد و لەگەڵ شێخ، سەرۆکی قەرەمتییەکان جەنگان و لەکەنار دەروازەی دیمەشق، خوێنی شێخیان ڕشت.. لەم جەنگەدا ژمارەیەکی زۆر لەقەرەمتییەکان کوژران.

ئەم قەرەمتییە یا هەمان شێخ بانگەشەی ئەوەی دەکرد ئەگەر بەدەستی خۆی ئیشارە لەریزی دوژمنەکانی بکات، تێکیان دەشکێنێت. کاتێك خۆی و هاوەڵانی کوژران، پاشماوەی سوپاکەی بۆ سەرکردایەتی براکەی، حسەین، هاودەنگ بوون. حسەین خۆی بەئەحمەد ناو برد و نازناوی باوکی عەباسی لەخۆی نا وپێشنیاری پەیوەست بوونی خەڵکانی بەخۆی کرد. ژمارەیەکی زۆر لەعەرەبەکان و کەسانی دیکە پەیوەستی بوون و پێگەی بەرز بوویەوە. خاڵێك لەروخساری دەرکەوت. ئەم خاڵەی بەموّجیزەی خۆی ناوبرد. لەبەر ئەمە ڕوویکردە دیمەشق و دانیشتوانی ئەو شارە بەدانی باج ڕازی بوون.

دواتر مەبەستی کەنارەکانی حیمسی کرد و دەستی بەسەر ئەو ناوچەدا گرت. لەسەر مینبەرەکان بەناوی ئەو وتاریان خوێندەوە و ئەو مەهدی، بەسەروەری باوەڕداران ناو برد. کوڕە مامی ئەو عیسا کوڕی مەهدی کە بەعەبدوالله کوڕی

ئەحمەد کوڕی محەممەد کوڕی ئیسماعیل ناودەبرا، پەیوەستی بوو و مەهدی نازناوی مودەسری (مدثر) پێ بەخشی و بانگەشەی ئەوەی کرد ئەو هەمان مودەسیری قورئانە. نازناوی متوەقی (مطوق) بەیەکێك لەکۆیلەکانی بنەماڵەکەی بەخشی و فەرمانی پێدا خوێنی ئەسیرە موسوڵمانەکان برێژێت.

دوای ئەوەی دانیشتوانی حیمس گوێرایەڵی و ملکەچی خۆیان نیشاندا و لەترسا، دەروازەی شارەکەیان بۆ کردەوە، ئەو ڕێگەی حەمات و مەعەرەت ئەلنەعمانی گرتەبەر و دانیشتوانی ئەو ناوچەی کوشتار و ژن و منداڵەکانی ئەسیر کرد. دواتر هێرشی کردە سەر خەڵکانی بەعلەبەك و ئەوانی کوشت. تەنیا ژمارەیەکی کەم لەوان زیندوو مانەوە. دواتر ڕێگەی سەلەمییەی گرتەبەر و دانیشتوانی ئەو شارە ڕێگە چوونە ناو شارەکەیان لێگرت بەڵام دواتر ڕێگەی سازانیان گرتەبەر و ئەو، ئەمانی پێبەخشین و خەڵکان دەروازەکانی شارەکەیان بۆ کردەوە. کاتێك هاتە ناو شارەکە، سەرەتا منداڵەکانی هاشمی کوشتار کرد کەژمارەیەکی کەم بوون. دواتر چوارپێکانی کوشت و بەدوای ئەوان دەستی بەکوشتنی ئەو منداڵانە کرد کە لەمەکتبەخانە (فێرگە) سەرقاڵی خوێندنی زانست بوون. دوای ئەوان هەموو گەورە و سەرکردەکانی شارەکەی کوشت. ئەو کاتێك لەشارەکە ڕۆشتەدەر کەهیچ چاوێك کراوە نەبوو. لەگوندەکانی دەورووبەری سەلەمییە خەڵکانی ئەسیر دەکرد و دەیکوشتن و ڕێگەکانی دەبڕی.

لەپزیشکێك کە لەکەنار دەروازەی محوەل بوو بەناوی باوکی حسەین، دەگێڕنەوە کەوتی: دوای ئەوەی قەرەمتی خاڵدار بڕایە بەغداد (ئەسیر کرا) ژنێك هاتە لای من و وتی: دەمەوێت برینی شانم دەرمان بکەیت. وتم: لەوێ ژنێکی لێیە کەچارەسەری ژنان دەکات. ژن چاوەڕوانی هاتنی ژنەکە بوو، دانیشت و فرمێسکی لەچاو باراند. پرسیارم لێکرد. وتی: کوڕێکم بوو، منی بەجێهێشت و ڕۆشت و نەگەڕانەوەی درێژەی کێشا. بۆ دۆزینەوەی ئەو بەرێکەوتم و هەموو سەرزەمینەکان گەڕام بەڵام سۆراغم نەکرد. کاتێك لەرەققە ڕۆشتمەدەر، لەناکاو خۆم لەناو ئوردووگای قەرەمتییەکان بینی و لەوێ کوڕەکەی خۆم دۆزییەوە. لەبارودۆخی خۆم وخوشکەکانی سکاڵام بەرز کردەوە. وتی: هەنووکە واز لەو قسانە بێنە و

لەدینی خۆت ئاگادارم بکەرەوە. وتم: ئایا تۆ ئایینی من نازانیت؟ وتی: ئەو دینەی پێشوومان، بێهوودە بووە و ئایینی راست، ئەوەیە ئێمە شوێنی کەوتووین. لەقسەکەی سەرم سوڕما. منی بەجێهێشت و ڕۆشت و لەتێ گۆشت و نانی بۆ ناردم. دەستم لەگۆشت و نانەکە نەدا تا خۆی هات و خواردنی ئامادە کرد.

لەم کاتەدا پیاوێك لەهاورێکانی کوڕەکەم هات و لەمنی پرسی ئایا لەکاروباری ژنان هیچ دەزانم. بەبەڵێ وەڵامم دایەوە. منی بردە ماڵێك. ژنێکی دوو گیانم بینی. لای ئەو دانیشتم و دەستم بەقسە کردن کرد بەڵام ئەو وەڵامی نەدامەوە تا منداڵەکەی بۆ هاتە دنیا. بەرادەیەك خۆشەویستی خۆم پێشکەش کرد کەکەوتە گۆ. پرسیاری بارودۆخیم کرد. وتی: ژنێکی هاشمیم. ئەم دەستەیە ئێمەیان گرفتار کرد و باوك و هەموو پیاوانی بنەماڵەکەیان سەر بڕین. فەرمانڕەوای ئەوان منی گرت و بۆ ماوەی پێنج ڕۆژ منی لای خۆی هێشتەوە. دواتر فەرمانی کوشتنی منی دەرکرد. چەند کەس لەسەرکردەکانی ئەو داوای منیان کرد. ئەو منی بەیەکێك لەوان سپارد و من لەگەڵ هەر چواریان خەوتووم و سوێند بەخوا نازانم کێ باوکی ئەم منداڵەیە.

ئەم ژنە (ژنی یەکەم) بەم شێوەیە درێژە بەبەسەرهاتەکەی خۆی دەدات: پیاوێك هات و ئەو ژنە بەمنی وت: پیرۆزبایی لێ بکە. منیش پیرۆزباییم لێکرد و ئەو زیوی پێدام. پیاوێکی دیکە هات و دوای ئەو پیاوێکی دیکە هاتەژوور و من پیرۆزباییم لەهەموویان کرد و هەرکامیان کەمێك زیوی پێدام تا ئەوەی پیاوی چوارەم لەگەڵ دەستەیەك هات. پیرۆزباییم لەویش کرد و ئەویش دەهەزار درهەمی پێبەخشیم. ئەو شەوەمان کردە رۆژ و کاتێك لەخەو هەستاین، بەو ژنەم وت: هەنووکە پێویستە سپاسی تۆ بکەم، خواوەندا، خواوەندا، رزگارمان بکە. وتی: لەکێ؟ بەسەرهاتی کوڕەکەم بۆ باس کرد. وتی: بڕۆ لای ئەو پیاوەی دوای هەموان پیرۆزباییت لێکرد. ئەو رۆژە مامەوە و کاتێك ئێواری داهات و ئەو پیاوە هاتە ژوور، هەستام و دەست و پێیم ماچ کرد و وتم: بەوەی بەمنت بەخشی، بێ نیاز بووم، رێگە بدە بۆ لای کچەکانم بگەڕێمەوە. ئەو دەستەیەك لەکۆیلەکانی خۆی بانگ کرد و فەرمانی پێدان من ببەنە فلانە شوێن. پێی وتن: لەفلانە شوێن ئازادی بکەن و بگەڕێنەوە. ئەوان تا

دە فەرسەنگ لەگەڵم هاتن. لەم کاتەدا کوڕەکەم خۆی پێگەیاندین و بەشمشێر برینداری کردم بەڵام سوارەکان ڕێگەیان لێگرت[٢٢]. منیان بردە ئەو شوێنە فەرماندەکەیان فەرمانیدابوو. لەویێ بەرەڵایان کردم و هەنووکە لێرەم.

ئەو ژنە بەم شێوەیە درێژە بەبەسەرهاتەکەی خۆی دەدات: کاتێك خەلیفە، قەرەمتی و هاوەڵە گرفتارەکانی ئەوی هێنایەدەر، ڕۆشتم بۆ ئەوەی سەیریان بکەم. کوڕەکەم لەناو ئەواندا بینی کەسوار وشتریان کردبوو. کڵاوێکی درێژی لەسەردابوو و فەرمێسك لەچاوەکانی دەباری. پێم وت: خواوەند ڕەنجی تۆ کەم نەکات و لەم گرفتارییە رزگاریت پیێ نەبەخشێت.

نامەی خەڵکانی شام و میسر بەدەستی موکتەفی گەیشت کەنووسرابوو قەرەمتی کوشتی و بردی و فڕاندی و تاڵانی کرد. موکتەفی سوپاکەی خۆی کۆکردەوە و لەرەمەزان/ جولای لەبەغداد هاتەدەر وڕێگەی شامی گرتەبەر و لەموسڵەوە ڕێگەی خۆی دیاریکرد. ئەو باوکی ئەغوری لەگەڵ دە هەزار سەرباز وەك پێشەنگ ڕەوانە کرد. باوکی ئەغور لەنزیك حەلەب ئوردووی لێدا. قەرەمتی خاڵدار بەشێوەیەکی لەناوکاو هێرشی کردنەسەر و ژمارەیەکی بەرچاو لەسوپاکەی باوکی ئەغوری کوشت بەڵام خۆی (باوکی ئەغور) زیانی بەرنەکەوت و لەگەڵ هەزار سەرباز هاتە ناو حەلەب. ئەم جەنگە لەرەمەزان/ جولای ڕوویدا. قەرەمتی خۆی گەیاندە دەروازەی حەلەب. باوکی ئەغور لەگەڵ پاشماوەی سەربازەکانی و دانیشتوانی شارەکە ڕووبەڕووی بوویەوە و قەرەمتی ناچار پاشەکشێی کرد.

موکتەفی هات و گەیشتە ڕەققە و سوپاکەی بۆ ئەو دیارە ڕەوانە کرد. محەممەد کوڕی سلێمانی کاتبی وەك فەرماندەی ئەوان دەستنیشان کرد.

لەشەوال/ ئۆگۆستی ئەم ساڵە قەرەمتی خاڵدار لەگەڵ بەدر، موالی کوڕی تولون، جەنگی و قەرەمتی شکستی خوارد و ژمارەیەکی زۆر لەشوێنکەوتەکانی لەخوێنی خۆیاندا گەوزان و ئەوەی رزگاری بوو، ڕێگەی سارا و دەشتی گرتەبەر. موکتەفی، حسەین کوڕی حەمدان و سەرکردەکانی بۆ شوێنکەوتنی ئەوان ڕەوانە کرد.

---

[٢٢]- لەمێژووی تەبەریدا هاتووە ئەو بۆیە دایکی بریندار کرد چوونکە گومانی دەکرد دەروات خوشکەکانی بێنێت و تەسلیم بەقەرەمتییەکانی بکات. (وەرگێڕ)

لەم ساڵەدا کوڕی بانوا، فەرمانڕەوای بەحرەین، هێرشی کردە سەر قەڵایەکی قەرەمتییەکان و دەستی بەسەردا گرت. یەکێك لەکەسە نزیکەکانی باوکی سەعیدی جەنابی رووبەرووی کوڕی بانوا بوویەوە بەڵام شکستی خوارد. ئەم قەرەمتییە، جێگری باوکی سەعید و فەرمانڕەوای قەتیف بوو. دوای شکستی ، هاوەڵانی ئەویان بەکوژراو بینی. سەریان بڕی و کوڕی بانوا رێگەی قەتیفی گرتەبەر و دەستی بەسەردا گرت.

گرفتار بوونی محەممەد کوڕی هارون

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی هارون ئەسیر کرا. چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو موکتەفی فەرمانی فەرمانڕەوایەتی ڕەی بۆ ئیسماعیل کوڕی ئەحمەدی سامانی نارد. ئیسماعیل رێگەی ڕەی گرتەبەر. لەم کاتەدا ڕەی لەژێر فەرمانی محەممەد کوڕی هارون بوو. هارون بەرەو قەزوێن و زەنجان ڕۆشت و لەوێوە بۆ تەبەرستان گەڕایەوە. ئیسماعیل کوڕی ئەحمەد، بارسی کەبیری وەك کارگوزاری جورجان دەستنیشان و داوای لێکرد محەممەد کوڕی هارون بەجەنگ یا بەسازان بگرێت. بارس نامەی بۆ محەممەد کوڕی هارون نووسی و بەڵێنی پێدا بارودۆخی لەگەڵ ئیسماعیل سامان بدات. محەممەد بەوتەکانی رازی بوو و لەجوستانی دەیلەمی خۆی بەدوور گرت و مەبەستی بوخارای کرد. کاتێك گەیشتە مەرو، ئەویان گرت و قۆڵبەستیان کرد. ئەم پێشهاتە لەشەعبان/ جونی ئەم ساڵە ٢٩٠/٩٠٣ زایینی روویدا. دواتر ئەویان بردە بوخارا و سوار لەسەر وشتر بردیانە ناو شارەکە. لەوێ بۆ ماوەی دوو مانگ زیندانی کرا و لەوێ مرد.

محەممەد کوڕی هارون سەرەتا پینەچی بوو. دواتر دەستەیەك لەخراپەکارانی کۆکردەوە و لەرێگەی مەفازەی سەرەخس دەستی بەچەتەیی کرد. دواتر داوای ئەمانی لەرافیع کوڕی هەرسیمە کرد و لای ئەو مایەوە تا عەمرۆ کوڕی سەفار شکستی خوارد. دوای کوژرانی رافیع داوای ئەمانی لەئیسماعیل کوڕی ئەحمەدی سامانی کرد. ئیسماعیل فەرمانڕەوایەتی ماوەرائەلنەهری دەکرد. ئیسماعیل ئەوی بۆ جەنگی محەممەد کوڕی زەید ڕەوانە کرد – پێشتر ئاماژەمان پێدا–. خەواق ئەم

بەسەرهاتەی لەهۆنراوەکەی خۆیدا باس کردووە:

كان ابن هارون خياطا له ابر	و راية سامها عشرا بقيراط
فانسل فى الارض يبفى الملك فى عسب	زط و نوب و اكراد و انباط
انى ينال الثرسا كف ملتزق	بالترب عن ذروة العلياء هباط
صبرا اميرك اسماعيل منقتم	منه و من كل غدار و خياط
رايت عيرا سما جهلا على اسد	يا عين ويحك ما اشقاك من شاطى

واتاکەی: کوڕی هارون، پینەچی و خاوەنی دەرزییەکان بوو. ئالآیەکی بوو کەبەهاکەی دە پەشیزە. ئەو بۆ بەدەست هێنانی فەرمانڕەوایەتی شوێن چەند دەستەیەك کەوت. ئەو دەستانە لەخەڵکانی زەت (خەڵکانی هیند و سند) و نوب (سوپایی ئەفریقییە لەنوبە و کوردەکان و ئەنبات (دانیشتوانی نێوان بەین ئەلنەهرەین کە نەتازی بوون و نەپارسی) بوون. چۆن دەستی کەسێك بەسورەییا دەگات کەریسوا بووە و لەپێگە بەرزەکان هاتبێتەخوارەوە. خۆڕاگر بە کەفەرمانڕەوای تۆ ئیسماعیل لەهەر خیانەتکار و خەیاتێك تۆڵە دەستێنێت. ئایا بینیوتە کەر لەنەزانیدا بخوازێت پێش شێر بکەوێت. ئەی چاو، چەندە بەدبەخت و ڕەشبین بیت.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەرەبیع الاخر/ مارسی ئەم ساڵە بەباوکی عەشایر ئەحمەد کوڕی نەسر خەڵات بەخشرا و فەرمانڕەوایەتی تەرسوسی گرتەدەست و موزەفەر کوڕی حاج لەبەر گەورەیی سنورنشینەکان، لەفەرمانڕەوایەتی تەرسوس دوورخرایەوە.

لەم ساڵەدا تاهیر کوڕی محەممەد کوڕی عەمرۆ کوڕی لەیس بۆ فەرمانڕەوایەتی فارس دەستنیشان کرا و سامانەکانی بۆ پایتەخت برد. موکتەفی ئالآی ئەو سامانەی بۆ هەڵکرد.

لەجومادی الاوەل/ ئاوریلی ئەم ساڵە، باوکی سەعیدی خوارەزمی کە داوای ئەمانی لەخەلیفە کردبوو، هەڵات وڕێگەی موسڵی گرتەبەر. ئەو بەعەبدوالله، ناسراو بەغولامی نون، لەتکریت نامەیەکی نووسی و خوازیاری بینینی ئەوبوو.

عەبدوللە فەرمانڕەوایەتی ئەم ناوچەی دەکرد. کاتێك چاویان بەیەك کەوت، باوکی سەعید فریویدا و کوشتی و ڕوویکردە شارەزوور و لەگەڵ ڕەبیعی کوردی، پەیمانی ئاشتی بەست و دژی خەلیفە ڕاپەڕی.

لەم ساڵەدا موکتەفی بڕیاریدا کاری بیناسازی لەسامەرا دەست پێبکات. ئەو لەگەڵ پیشەگەرانی ئەم شارە بەرێکەوت و ئەوان خەرجی کارەکەیان خەملاند. ئەم خەرجییانە فراوان و ئەوان مانەوەی ئەویان لەو شارە درێژ کردەوە. وەزیر ئەم کارەی لەبەر چاوی موکتەفیدا گەورە کرد و ئەوی بۆ بەغداد گەڕاندەوە.

لەم ساڵەدا فەزڵ کوڕی عەبدولمەلیك کوڕی عەبدولواحید کوڕی عەبدوللە کوڕی عوبەیداللە کوڕی عەباس کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەبدوللە کوڕی عەباس ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ حاجییەکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی عەلی کوڕی عەلەوییە کوڕی عەبدوللە، فەقیهی شافعی جورجانی کەزانستی فیقهی لەعەلی موزنی هاوڕێی شافیعی فێربوو، هەروەها عەبدوللە کوڕی ئەحمەد کوڕی حەنبەل هەردووکیان مردن. عەبدوللە لەجومادی الاخرە/ مەی چاوی لێکان. ئەو لەساڵی ٢١٣/٨٢٨ زایینی چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و نەوەد و یەکی کۆچی (٩٠٤ زایینی)

بەسەرهاتی قەرەمتییەکان و کوژرانی خاڵدار

پێشتر ئاماژەمان پێدا کەموکتەفی ڕووی کردە ڕەققە و سوپایەکی بۆ سەرکوت کردنی خاڵدار ڕەوانە کرد و محەممەد کوڕی سلێمانی کاتبی وەك فەرماندەی ئەم سوپایە دەستنیشان کرد. لەم ساڵەدا موکتەفی، فەرمانی بەمحەممەد کوڕی سلێماندا دژی خاڵدار بجەنگێت و محەممەد لەگەڵ سوپای خەلیفە بۆ جەنگی خاڵدار بەڕێکەوت و لەشەشی موحەرەم/ سی نۆڤەمبەر لەشوێنێك کەدووری ئەوان و حەمات، دوانزە میل بوو، ڕووبەڕوویان بوویەوە. قەرەمتی سوپاکەی لەپێشەوە نارد و خۆی لەگەڵ ژمارەیەك لەسەربازەکانی مایەوە. ئەو، سامانەکانی لەگەڵ خۆی هەڵگرتبوو و سوپاکەی لەپشت سەرەوەی بەجێهێشتبوو. جەنگی نێوان سوپاکەی خەلیفە و قەرەمتییەکان پەرەی سەند و قەرەمتییەکان بەریسوایی شکستیان خوارد و ژمارەیەکی زۆریان کوژران و ئەسیر کران و پاشماوەکەیان بۆ سارا هەڵاتن. سوپاکەی خەلیفە شوێنیان کەوتن.

کاتێك خاڵدار بینی چ بەڵایەك بەسەر سوپاکەیدا هاتووە، باوکی فەزڵی برای لەگەڵ سامانەکان بۆ سارا نارد و فەرمانی پێدا لەشوێنێك چاوەڕوانی هاتنی ئەو بێت. ئەو لەگەڵ کوڕە مامەکەی مودەسیر و هاوڕێکەی متوەق (مطوقق)، لەڕێگەی بیابانەوە ڕێگەی کوفەیان گرتەبەر و گەیشتنە دالییە لەدەوروبەری فورات. توێشوو و ئالیکی ئەوان کۆتایی هات. یەکێك لەهاوەڵانی خۆی بەناوی کوڕی تەوق بۆ کرینی پێداویستییەکان ڕەوانە کرد. خەڵکانی دالییە گومانیان لەو پیاوە کرد و ئەو نهێنییەکەی خۆی پاراست. ئەویان بردە لای کارگوزای شارەکە بەنوێنەرایەتی ئەحمەد کوڕی محەممەد کوڕی کەشمەرد. ئەو، سەبارەت بەکار و مەبەستی ئەو پرسیاری کرد. کوڕی تەوق ئاگاداری کردەوە کەخاڵدار لەگەڵ سێ پیاو لەپشت تەپۆڵکەیەك خۆی حەشارداوە. کارگوزار بۆ گرتنی ئەوان بەڕێکەوت و ئەوانی قۆڵبەست کرد. ئەویان بۆ لای موکتەفی لەڕەققە نارد و سوپاییەکانیش دوای ئەوەی

ژمارەیەکی دیکەیان لەسوپای قەرەمتی کوشت، گەڕانەوە.

لەجەنگ لەگەڵ قەرەمتییەکان، حسەین کوڕی حەمدان، زیاتر لەهەموان هەوڵیدا و محەممەد کوڕی سلێمان نامەیەکی بۆ ئەو و منداڵەکانی شەیبان نووسی و دەسخۆشی لێکردن. ئەوان بوێرانە جەنگان و شکستیان بەقەرەمتییەکان هێنا و ژمارەیەکی زۆریان لێ کوشتن و ئەسیر کردن و تەنیا ژمارەیەکی کەمی ئەوان رزگاری بوو.

لەرۆژی دووشەممە، بیست و شەشی موحەرەم/ بیست و دێسامبەر، خاڵداریان سوار وشترێك کرد و مودەسیر و متوەقیان سوار دوو وشتر کرد و لەبەرچاوی خەڵکان بەناو شارەکەدا ئەوانیان سوڕاند. موکتەفی لەگەڵ خاڵدار و هاوەڵانی رێگەی بەغدادی گرتەبەر بەڵام سوپاکەی ژێر فەرمانی محەممەد کوڕی سلێمان مایەوە. کاتی رۆشتنی ئەوان بۆ بەغداد، قەرەمتییان سوار فیل و هاورێکانیان سواری وشتر کرد. دواتر موکتەفی فەرمانیدا ئەوان زیندانی بکەن تا ئەو کاتەی محەممەد کوڕی سلێمان دەگات. موکتەفی دوای گەیشتن بەبەغداد مەبەستی دۆزینەوەی قەرەمتییەکانی کرد و ژمارەیەك لەگەورەکانی ئەوانی گرت. دواتر فەرمانیدا دەست و پێیان ببڕنەوە و دواتر سەری لەجەستە جیا کردنەوە. لەم کاتەدا خاڵدار و هاورێکانی لەزیندان هێنایەدەر و ئەو بەڵایەشی بەسەر ئەواندا هێنا. ئەو سەرەتا دووسەد قامچی لەخاڵداردا و فەرمانیدا هەردوو دەستی ببڕنەوە و داغی بکەن. خاڵدار لەهۆش چوو. دواتر بەدوو داری ئاگرین هەردوو کەلەکەیان سووتاند. خاڵدار لەم ئان و ساتەدا هەندێ کات چاوی دەکردەوە و هەندێ کات دەیبەست. کاتێك زانیان بەزوویی دەمرێت، سەریان بڕی و سەریان بەدارێکەوە کرد. خەڵکان تەکبیریان وت و سەری ئەویان لەسەر پردی بەغداد هەڵواسی.[٢٣]

لەم ساڵەدا پیاوێك لەمنداڵەکانی عولەیس یەکێك لەسەرکردەکانی قەرەمتی بەناوی ئیسماعیل کوڕی نوعمان دەرکەوت. ئەو تەنیا کەس لەناو سەرکردە قەرمتییەکان بوو کە لەجەنگ و کوشتار رزگاری بوو. موکتەفی نامەی بۆ نووسی و

---

[٢٣]– قەرمتی خاڵدار کە بەباوکی شامە یانی خاڵ، بەناوبانگە، بانگەشەی ئەوەی دەکرد لەوەچەی ئیسماعیل کوڕی جەعفەری سادقە.

ئەمانی پێبەخشی. ئەو لەگەڵ سەد و شەست کەس بەئەمان نامەکەی موکتەفی رازی بوو. موکتەفی رێزی گرتن و خەلاتی پێبەخشین و ئەوانی بۆ سنووری فەرمانڕەوایەتی رەحبە کوڕی مالك کوڕی تەوق نارد تا شوێنکەوتەی قاسم کوڕی سیما بن. ئەم سنووره لەژێر فەرمانی قاسمدا بوو. قەرەمتییەکان چەند رۆژێکیان لای قاسم بەسەر برد و دواتر ئەندێشەی فرت و فێلیان لەسەردا پەروەردە کرد. بیریان لەوە کردەوە لەرۆژی جەژنی رەمەزان کاتی سەرقاڵ بوونی خەڵکان بەنوێژ، دژی قاسم ڕاپەڕن. دەستەیەکیش بۆ ئەم مەبەستە بەڵێنی هاوکارییان پێدابوون بەلام قاسم لەمەبەستەکەیان ئاگادار بوویەوە و ئەوانی کوشتار کرد. بێ ئەوەی دەست بۆ کوشتنی موالییەکانی منداڵەکانی عولەیس درێژ بکات. ئەوانی لەسەماوە نیشتەجێ کرد تا ئەو کاتەی لەزەکرەویەی قەرەمتی نامەیەکیان بەدەست گەیشت کەنووسرا بوو وەحی بۆ من هاتۆتە خوار کەخاڵدار و شێخی برای کوژران و ئیمامی ئەو (کەزیندووە) دوای ئەو دوانە خۆی نیشان دەدات و سەرکەوتن بەدەست دێنێت.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا لەکەنارەکانی حوری و دەوروبەری (لەخوزستان) لافاوا هات و نزیکی سی فەرسەنگی وێران و ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکان خنکان. چوارپێ و دانەوێڵە لەژێر ئاودا نغرۆ بوون و گوندەکان خاپور و هەزار و دووسەد جەستەی بێ گیان لەکەنارەکان دۆزرایەوە جیاواز لەوکەسانەی هیچ کات جەنازەکەیان نەدۆزرایەوە.

لەم ساڵەدا موکتەفی بەمحەممەد کوڕی سلێمانی کاتب (فەرماندەی سوپا) و دەستەیەکە لەسەرکردەکان خەلاتی بەخشی و ئەوانی بۆ شام و میسر ڕەوانە کرد تا سنوری هارون کوڕی خەمارەویە وەربگرنەوە. چوونکە بۆ ئەم کارە ئەوی بەناتەوان دەبینی و ژمارەیەك لەجەنگاوەرەکانی ئەو لەجەنگ لەگەڵ قەرەمتییەکان گیانی خۆیان لەدەستدابوو. محەممەد کوڕی سلێمان لەمانگی رەجەب/ مەی لەگەڵ دە هەزار سوار بەخێرایی رێگەی شام و میسری گرتەبەر.

هەروەها لەم ساڵەدا تورکەکان بەسوپایەکی ئێجگار گەورە هێرشیان کردە سەر ماوەرائەلنەهر. لەئوردووگاکەی ئەوان تەنیا حەوتسەد بارەگا بۆ سەرکردەکان هەڵدەکرا. ئیسماعیل کوڕی ئەحمەد سوپایەکی گەورەی بۆ رووبەروو بوونەوەی ئەوان ڕەوانە کرد و ژمارەیەکی زۆر لەخۆبەخشەکان پەیوەستیان بوون و بۆ جەنگی تورکەکان بەڕێکەوتن و بەشێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو هێرشیان کردە سەریان و تا بەرەبەیان لەسەرکوت کردنی ئەوان سەرقاڵ بوون. ژمارەیەکی نەخەمڵێنراویان لەوان کوشت. کەسانی دیکە هەڵاتن و ئوردووگاکەیان تاڵان کرا و موسوڵمانەکان لەگەڵ تاڵانییەکی فراوان و بێ هیچ زیانێك گەڕانەوە.

لەم ساڵەدا ڕۆمییەکان لەگەڵ دە خاچ هێرشیان کردە سەر سنورە ئیسلامییەکان. لەژێر هەر خاچێك دە هەزار سەربازی ڕۆمی دەبینرا. دەستەیەك لەوان هێرشیان کردە سەر حەدەست و کوشتیان و بڕییان و تاڵانییان کرد و سوتاندیان.

لەم ساڵەدا پیاوێك بەناوی غولامی زەرافە لەتەرسوس ڕێگەی ڕۆمی گرتەبەر و دەستی بەسەر شاری ئەنتاکییەدا گرت. ئەم شارە هاوتای قوستەنتەنییە بوو. ئەو بەزۆری شمشێر ئەم شارەی گرت و پێنج هەزار کەسی کوشت و بەم ژمارەیە خەڵکی ئەسیر و پێنج هەزار ئەسیری موسوڵمانانی ئازاد کرد. شەست کەشتی وەك تاڵانی لەڕۆمییەکان سەند و کاڵا و سامانە تاڵان کراوەکانیان باری کەشتییەکان کرد. هەر سەربازێك لەسوپاکەی هەزار دیناری بەرکەوت. ئەم شارە لەکەنار دەریا بوو. موسوڵمانان لەم سەرکەوتنە شادمان بوون.

فەزڵ کوڕی عەبدولمەلیك کوڕی عەبدوڵڵە کوڕی عەباس ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا قاسم کوڕی عوبەیدالله، وەزیری خەلیفە، لەمانگی زیقەعدە/ سێپتامبەر مرد. ساڵەکانی ژیانی سی و دوو ساڵ و حەوت مانگ و بیست و دوو ڕۆژ درێژەی کێشا. کاتێك مرد، کوڕی سەیار ئەم هۆنراوەی هۆنییەوە:

امات ليحيى فما ان حيى — و افنى ليقى فما ان بقى
و ما زال فى كل يوم يرى — اماره حتف و شيك وحى

و ما زال یسلح من دبره   الی ان خری النفس فیما خری

واتاکەی: ئەو کوشتی بۆ ئەوەی زیندوو بمێنێتەوە و لەناوی برد بۆ ئەوەی هەمیشەیی بێت بەلاّم هەمیشیەیی نەبوو. ئەو بەردەوام پیسایی لەدوای خۆیەوە فرێدەدا تا ئەو جێگەی نەفسی تێکەلّ بەپیسایی بوو.

لەم سالّەدا باوکی عەبدوللە محەممەد کوڕی ئیبراهیم کوڕی سەعید کوڕی عەبدولرەحمان ماستەوای، فەقیهی شاری نەیشابور مرد. محەممەد کوڕی محەممەدی جەزوعی، قازی موسلّ لەبەغداد، کۆچی دوایی کرد.

لەم سالّەدا باوکی عەباس ئەحمەد کوڕی یەحیای شەیبانی نەحوی، لەبەغداد مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و نەوەد و دووی کۆچی(٩٠٥ زایینی)

چۆنیەتی زاڵبوونی موکتەفی لەشام و میسر و داڕمانی فەرمانڕەوایەتی تولونی لەموحەرەم/ نۆڤەمبەری ئەم ساڵە محەممەد کوڕی سلێمان بۆ جەنگی هارون کوڕی خەمارەویە کوڕی ئەحمەد کوڕی تولون هێرشی کردە سەر سنورەکانی میسر.

چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو کاتێك سلێمان لەموکتەفی بەجێما و موکتەفی لەجەنگی قەرەمتییەکان گەڕایەوە و محەممەد شوێنپێی ئەوانی هەڵگرت و کۆتایی بەکارەکەی خۆی هێنا و مەبەستی گەڕانەوە بۆ عێراقی کرد، لەبەدری حومامی، کۆیلەی کوڕی تولون نامەیەکی بەدەست گەیشت. محەممەد نامەیەکی دیکەی لەفائیقەوە بەدەست گەیشت. ئەم دوانە هەردووکیان لەدیمەشق بوون و پێشنیاری گرتنی شام و میسریان پێکرد و بەڵێنی هاوکارییان پێدا. کاتێك محەممەد گەیشتە بەغداد، موکتەفی لەنامەکانی ئەوان ئاگادار کردەوە. موکتەفی فەرمانی گەڕانەوەی پێدا و سوپایەکی بەتوێشوو و توانی پێویست کردە هاوڕێ. موکتەفی فەرمانی بەدەمایتە، کۆیلەی بازماردا لەڕێگەی دەریاوە خۆی بگەیێنێتە میسر و بڕواتە ڕووباری نیل ورێگە نەدات خواردەمەنی بگاتە ئەو سەرزەمینە. دەمیانە فەرمانەکەی ئەنجامدا و بارودۆخی لەمیسرییەکان دژوار کرد. محەممەد کوڕی سلێمان لەگەڵ سوپاکەی لەڕێگەی وشکانییەوە هێرشی کردە سەریان. کاتێك لەمیسر نزیك کەوتەوە، نامەی بۆ سەرکردەکانی ئەو سەرزمینە نووسی. یەکەم سەرکردە کەوەلامی دایەوە و پەیوەستی بوو، بەدری حومامی سەرکردەی فەرماندەکان بوو. ئەمە بووە هۆی لاوازی سەرکردەکانی میسر و ئەوان یەك لەدوای یەك پەیوەستی محەممەد کوڕی سلێمان دەبوون و داوای ئەمانیان دەکرد. کاتێك هارون ئەمەی بینی، لەگەڵ سوپاکەی بۆ جەنگی محەممەد کوڕی سلێمان هاتەدەر و لەنێوان ئەم دوو سوپایە چەندین جار جەنگ ڕوویدا.

ڕۆژێك لەبەر دەمارگیری لەناو سوپاکەی هارون ئاژاوە کەوتەوە و بەجەنگی

یەکتر سەرقاڵ بوون. هارون هات و ئەوانی هێور کردەوە. لەم بگرە و بێنەدا پیاوێکی مەغریبی زوبینێکی بۆ هاویشت و گیانی گرت. کاتێك هارون کوژرا، شەیبانی مامی جڵەوی کاروباری گرتەدەست و ڕۆژانەی سوپاکەیدا و ئەوان بۆ جەنگی محەممەد کوڕی سلێمان هاوکارییان کرد. لەم کاتەدا یەك لەدوای یەك نامەکانی بەدریان بەدەست دەگەیشت و دوای لێدەکردن لەسلێمان داوای ئەمان بکەن. ئەوان بەپێشنیارەکەی ڕازی بوون.

کاتێك محەممەد کوڕی سلێمان (لەپێشنیاری ئەمان و سستی) ئەوان ئاگادار بوویەوە، ڕۆشتە ناو میسر. لەم کاتەیشدا شەیبان داوای ئەمانی کرد و سلێمان پێی بەخشی. سلێمان بێ ئەوەی کەسی سوپاکەی ئاگادار ببێتەوە، شەوانە ڕۆشتە لای محەممەد کوڕی سلێمان. بۆ بەیانی سەربازەکان مەبەستی ماڵەکەی ئەویان کرد بەڵام ئەویان نەبینی و سەرگەردان بوون. کاتێك محەممەد کوڕی سلێمان هاتە ناو میسر و دەستی بەسەر ماڵەکانی تولوندا گرت و سامانەکانی زەوت کرد، هەموو کەسانی بنەماڵەکەی (ژمارەیان حەڤدە کەس بوو) ئەسیر و قۆڵبەستی کردن. ئەم پێشهاتە لەمانگی سەفەر/ دێسامبر ڕوویدا.

ئەو هەواڵی ئەم سەرکەوتنەی بەموکتەفیدا و موکتەفی فەرمانی پێدا بنەماڵەی تولون وسامانەکانی ئەوان ڕەوانەی بەغداد بکات و کەسیان لەمیسر و، شام بەجێنەهێڵێت. محەممەد کوڕی سلێمان ئەو کارەی کرد و خۆی بۆ بەغداد گەڕایەوە و حکومەتی میسری بەعیسای نەوشەری سپارد.

دواتر پیاوێك لەمیسر دەرکەوت بەناوی خەلەنجی[٢٤]. ئەو یەکێك لەسەرکردەکانی بنەماڵەی تولون بوو کە لەدەستی محەممەد کوڕی سلێمان خۆی ڕزگار کرد. ئەو دەستەیەکی کۆکردەوە وڕێگەی ناسازگاری دژی خەلیفەی گرتەبەر. شوێنکەوتەکانی فراوان بوون و نەوشەری توانای جەنگی لەدەستدا و ڕووی کردە ئەسکەندەرییە. بەم شێوەیە ئیبراهیمی خەلەنجی ڕۆشتە ناو میسر و نەوشەری موکتەفی لەم پێشهاتە ئاگادار کردەوە. موکتەفی سوپایەکی بەفەرماندەیی فاتەك، موالی موعتەزید، و بەدر حومامی بۆ میسر ڕەوانە کرد و ئەوان لەشەوال/ ئۆگۆست، ڕێگەی میسریان گرتەبەر.

---

[٢٤]- لەمێژووی تەبەری بەخەلیجی ناوی هاتووە. (وەرگێڕ)

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا لەبەسرە پیاوێکیان گرت کەدەوترا مەبەستی شۆڕشی لەسەردایە. منداڵەکەی و سی و نۆ کەسی دیکەیشیان گرت و ڕەوانەی بەغدادیان کردن. ئەوان دەگریان و خوازیاری دادپەروەری بووون و خۆی بەبێ تاوان دەزانی. موکتەفی فەرمانی زیندانی کردنی ئەوانی دەرکرد.

لەم ساڵەدا ئەندرۆنەقسی ڕۆمی هێرشی کردە سەر مەرعەش و سەرزەمینەکانی دەوروبەری. دانیشتوانی مەسیسە و تەرسوس هێزیان کۆکردەوە و باوکی ڕەجال کوڕی باوکی بوکار لەگەڵ دەستەیەکی لەموسوڵمانەکان کوژران. خەلیفە باوکی عەشائیری لەفەرماندەیی سنورەکان دوورخستەوە و ڕۆستەم کوڕی بوردوای لەجێگەی ئەو دانیشاند.

لەم ساڵەدا ئاڵ و گۆڕی ئەسیرەکان لەسەر دەستی ڕۆستەم ئەنجامدرا. ژمارەی ئەو موسوڵمانانەی لەم ئاڵوگۆڕەدا رزگاریان بوو گەیشتە هەزار و دووسەد کەس.

- فەزڵ کوڕی عەبدولمەلیك کوڕی عەبدوللە کوڕی عەباس کوڕی محەممەد لەم ساڵەدا رێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ حاجییەکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا ئاوی دیجلە بەرز بوویەوە تا ئەو جێگەی ماڵەکانی نزیك ئەم ڕووبارە لەعێراق نغرۆ بوون.

لەبیستی مانگی ئەیار/ خوردادی ئەم ساڵە، ئەستێرەی کلکداری گەورە لەبورجی جەوزا بینرا.

لەم ساڵەدا لەباب ئەلتاق لەبەشی ڕۆژهەڵاتی ڕێگەی مزگەرانی بەغداد، ئاگرێکی مەترسیدار بڵێسەی سەند کەهەزار دوکانی پڕ کەل و پەلی کردە خۆراکی خۆی.

لەم ساڵەدا باوکی موسلیم ئیبراهیم کوڕی عەبدوللە کوڕی کەجی یا بەگومانێك کەشی، مرد.

لەم ساڵەدا قازی عەبدولحەمید کوڕی عەبدولعەزیز باوکی حازم، قازی موعتەزید باللە لەبەغداد، کە لەزاناترین و باشترینی قازییەکان بوو، مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و نەوەد و سێی کۆچی (٩٠٦ زایینی)

سەرەتای فەرمانڕەوایەتی مناڵەکانی حەمدان لەموسڵ و هەڵس و کەوتی ئەوان لەگەڵ کوردەکان

لەم ساڵەدا موکتەفی باللە، موسڵ و ناوچەکانی دەوروبەری خستە ژێر فەرمانی باوکی هەیجا عەبدوللە کوڕی حەمدان کوڕی حەمدونی تەغلەبی عەدەوی. باوکی هەیجا بەرەو موسڵ کەوتەڕێ و لەسەرەتای موحەرەم/ دووی نۆڤەمبەر گەیشتە ئەو دیارە. ڕۆژێك لەوێ مایەوە و بەیانی ئەو ڕۆژە بۆ گەڕان لەناو ئەو کەسانەی لەگەڵ ئەودا هاتبوون یا لەموسڵ مابوونەوە، هاتەدەر. لەم کاتەدا هاواری خەڵکانی نەینەوا بەرز بوویەوە کە لەکوردە هەزبانییەکان بێزاری خۆیان دەردەبڕی چوونکە کوردەکانی هەزبانییە بەسەرکردایەتی محەممەد کوڕی بیلال هێرشیان کردبووە سەر شارەکە و هەموو شتێکیان تالآن و تالآنی زۆریان کۆکردبوویەوە. ئەو، دەستبەجێ هێرشی کردە سەر نەینەوا و لەپردی ڕۆژهەڵات گوزەری کردو لەمەعروبە، نزیك ڕۆژهەڵات، ڕووبەڕووی کوردەکان بوویەوە و جەنگی دەستپێکرد. لەم جەنگەدا یەکێك لەپیاوەکانی ئەو بەناوی سیما حەمدانی، کوژرا و بەم شێوەیە باوکی هەیجا گەڕایەوە و نامەیەکی بۆ خەلیفە نووسی و داوای هاوکاری کرد. چەندین مانگ دواتر هێزە هاوکارییەکانی خەلیفە گەیشتن و ئەمە لەکاتێکدا بوو ساڵی ٢٩٣/٩٠٦ زایینی تێپەڕیبوو و ساڵی ٢٩٤/٩٠٧ زایینی دەستی پێکردبوو.

باوکی هەیجا لەرەبیع الاوەل/ دێسامبەری ئەم ساڵە لەگەڵ سوپاکەی، مەبەستی هێرش کردنە سەر کوردەکانی هەزبانییەی کرد. ئەوان لەگەڵ پێنج هەزار بنەماڵە کۆببوونەوە. کاتێك سووربوونی باوکی هەیجایان بۆ شوێنکەوتنی خۆیان بینی، بۆ بابە لەدۆڵی جەبەل ئەلسەلق، هەڵاتن. ئەوێ دۆڵێك لای چیایەکی بەرز لەسەرەوەی شارەزوور بوو. کوردەکان لەوێ سەنگەریان گرت و سەرکردەکەیان، محەممەد کوڕی بیلال هەڵات و خۆی لەباوکی هەیجا نزیك کردەوە و نامەیەکی بۆ کوڕی حەمدان نووسی و ملکەچی خۆی بۆ فەرمانەکانی ئەو نیشان دا و مەرجی کرد

خۆی و منداڵەکانی لای باوکی هەیجا بارمتە بن و بەم شێوەیە کوردەکان دەست لەشۆڕشەکەی خۆیان هەڵگرن. باوکی هەیجا رازی بوو. محەممەد گەڕایەوە تا بارمتەکان لەگەڵ خۆی ببات. ئەو هاوەڵانی خۆی ناچار کرد بەرەو ئازەربایەجان برۆن. محەممەد دەیویست بەفریودانی باوکی هەیجا چیتر رێگەنەدات شوێنپێی ئەوان هەڵگرن بۆ ئەوەی هاوەڵانی خۆیان بۆ کۆچ ئامادە بکەن و بەئاسوودەیی ملی رێگە بگرنەبەر.

کاتێك محەممەد لەگەڕانەوە، کەمتەرخەمی کرد، باوکی هەیجا لەمەبەستەکەی ئاگادار بوویەوە و لەگەڵ دەستەیەك و کەسانێك وەك براکانی سلێمان، داود و سەعید و پیاوە جەنگاوەر و بوێرەکانی دیکە، بەرێکەوت. فەرمانی هێرش کردنی بەهێزەکانی خەلیفەدا بەڵام ئەوان سستیان لەخۆیان نیشاندا. ئەوانی پشتگوێ خست و لەگەڵ هاوەڵانی خۆی شوێن کوردەکان کەوت. کاتێك بەوان گەیشتەوە کەبەقەندیلدا هەڵدەگەڕان. ئەو دەستەیەك لەکوردەکانی کوشت بەڵام ئەوان خۆیان گەیاندە بەرزایی چیاکە و باوکی هەیجا دەستی لەشوێنکەوتنی ئەوان هەڵگرت و کوردەکان خۆیان گەیاندە ئازەربایەجان.

باوکی هەیجا بەسەرهاتی کوردەکان و سستی هێزەکانی خەلیفەی بەخەلیفە و وەزیر گەیاند و ئەوان سوپایەکی شیاویان بۆ هاوکاری ئەو رەوانە کرد. باوکی هەیجا بۆ موسڵ گەڕایەوە و پیاوەکانی خۆی کۆکردەوە و رێگەی کێوەکانی ئەلسەلقی گرتەبەر. محەممەد کوڕی بیلال و کوردەکان لەسەر لوتکەی ئەم کێوە بوون. باوکی هەیجا هاتە ناو دۆڵەکە و لەترسی کەمین کردنی کوردەکان، سیخوڕەکانی لەپێشەوە نارد و خۆی لەگەڵ هاوەڵانی بەهێواشی رێگەیان دەبڕی. ئەوان لەچیاکە گوزەریان کرد و لەکوردەکان نزیك کەوتنەوە بەڵام لەم کاتەدا بەفر بارین دەستی پێکرد و سەرما تەنگی پێهەڵچنین و ئالیك و توێشوی سوپاکەی کەمی کرد. دە رۆژ بەم شێوەیە مانەوە. بەهای یەك بار کا (ئاڵف) بۆ سی دەرم بەرز بوویەوە. دواتر هیچ دەستنەدەکەوت بەڵام باوکی هەجیا بەهەمان شێوە لەسەر خۆڕاگری بەردەوام بوو.

کاتێك کوردەکان خۆڕاگری ئەویان بینی، و لەلایەکی دیکە، هیچ رێگە

چارەیەکی دیکەیان نەمابوو، محەممەد کوڕی بیلال و منداڵەکانی و کەسانی دیکە، ملکەچی خۆیان بۆ فەرمانەکانی باوکی هەیجا دەربڕی. باوکی هەیجا دەستی بەسەر گەڕەك و بنەماڵە و سامانی ئەواندا گرت. ئەوان بەناچاری داوای ئەمانیان کرد و باوکی هەیجا ئەمانی پێبەخشین و لەکوشتاری ئەوان چاوی پۆشی و بۆ سنوری حەزە ئەوانی گەڕاندەوە و سامان و بنەماڵەکانی پێدانەوە. جگە لەیەك کەس، کەسی دیکەی نەکوشت. ئەم کەسە ئەوە بوو هاورێکەی ئەو سیمای حەمدانی کوشتبوو. بەم شێوەیە شارەکان ئەمن و باوکی هەیجا رێگەی چاکەکاری گرتەبەر.

دواتر محەممەد کوڕی بیلال داوای ئەمانی کرد و باوکی هەیجا پێیبەخشی و ئەوی هێنایە لای خۆی و لەموسڵ نیشتەجێی کرد. کوردەکانی حەمیدییە و دانیشتوانی کێوی داسن بەردەوام دەهاتنە لای باوکی هەیجا و داوای ئەمانیان دەکرد. بەم شێوەیە بارودۆخی شارەکان هێوەر بوویەوە.

سەرکەوتن بەسەر خەلەنجی

لەسەفەر/ دێسامبەری ئەم ساڵە سوپاکەی موکتەفی لەمیسر نزیك کەوتەوە. ئەحمەد کوڕی کەیغلەغ لەگەڵ دەستەیەك لەسەرکردەکان لەپێشەوە ڕۆشتن. خەلەنجی لەنزیك عورەیش رووبەروویان بوویەوە و شکستی بەکەیغلەغ هێنا.

دوای ئەو شکستە، دەستەیەك لەسەرکردەکانی بەغداد بۆ جەنگی میسر هەڵبژێردران و ئیبراهیم کوڕی کەیغلەغ لەناویاندا دەبینرا. سەرکردەکان لەرەبیع الاوەل/ ژانویەی رێگەی میسریان گرتەبەر.

هەواڵی هێز و توانایی خەلەنجی بەردەوام بەدەستیان دەگەیشت. موکتەفی خۆی تا دەروازەی شەماسییە هات بۆ ئەوەی بەرەو میسر بەرێکەوێت. ئەم پێشهاتە لەمانگی رەجەب/ ئاوریل روویدا. یەك مانگ دواتر، نامەی فاتەك (لەفەرماندەکانی نیشتەجێی میسر) کە لەمانگی شەعبان، مەی نوسرابوو، بەدەستی موکتەفی گەیشت. لەم نامەدا هاتبوو کەدوای یەکەمین جەنگ(شکست) لەگەڵ سەرکردەکانی دیکە بۆ جەنگی خەلەنجی گەڕاوەتەوە و چەندین جەنگ لەنێوان ئەوان روویداوە و

ژمارەیەکی فراوان لەهەردوولا کوژراون و لەدوایین جەنگ زۆرینەی سوپاکەی خەلەنجی لەخوێنی خۆیاندا گەوزاون و ئەوانی دیکە هەڵاتوون و دەستیان بەسەر ئوردووگاکەی خەلەنجیدا گرتووە و خۆی هەڵاتووە و ڕێگەی فوسفاتی میسری گرتۆتەبەر و لای یەکێك لەدانیشتوانی ئەو دیارە خۆی حەشارداوە. ئێمە ڕۆشتینە ناو شارەکە و قۆڵبەستمان کرد و هەنووکە ئەم دوانە لەزینداندا ژیان بەسەر دەبەن.

موکتەفی فەرمانێکی بۆ فاتەك نووسی تا خەلەنجی و هاورێکەی ڕەوانەی بەغداد بکات. بەم شێوەیە موکتەفی بۆ بەغداد گەڕایەوە و فەرمانیدا سامانەکان بگەڕێنەوە. سامانەکان لەم کاتەدا گەیشتبووە تکریت. فاتەك، خەلەنجی بۆ بەغداد نارد و ئەو و هاورێکەی لەرەمەزان/ جون گەیشتنە بەغداد و موکتەفی فەرمانی زیندانی کردنی ئەوانی دەرکرد.

بەسەرهاتی قەرەمتییەکان

لەم ساڵەدا زەکرەویە کوڕی مەهرەویە دوای کوژرانی خاڵدار، پیاوێکی بۆ دەوروبەری قەلوجە نارد کەدەرسی فێری منالأن دەکرد. ئەو عەبدوللە کوڕی سەعید بەنازناوی باوکی غانەم بوو و دواتر ناوی خۆینا نەسر. دەستەیەك وتوویانە کوڕی زەکرویە ئەوی نارد. ئەو بەناو هۆزەکانی عەرەب لەمناڵەکانی کەلاب و ئەوانی دیکە دەگەڕا و بانگەوازەکەی خۆی بڵاو دەکردەوە. کەس گرنگی پێنەدا مەگەر پیاوێك لەمناڵەکانی زیاد بەناوی میقدام کوڕی مەکیال. مەکیال، چەندین تایەفە لەئەسبەغییەکانی موالی فەواتیم و کەسە کەم بەهاکان و سەرسەرییەکانی لەهۆزەکانی دیکەی کەلب بۆ هاوکاری کردنی نەسر گومڕا کرد. نەسر مەبەستی شامی کرد. لەم کاتەدا فەرمانڕەوای دیمەشق و ئەردەن ئەحمەد کوڕی کەیغلەغ بوو کە لەمیسر جەنگی لەگەڵ خەلەنجی دەکرد. عەبدوللە کوڕی سەعید (یا هەمان نەسر) ئەم دەرفەتەی بەهەل زانی و ڕووی کردە بوسری و ئەزرەعات و بەسنییە و لەگەڵ دانیشتوانی ئەو ناوچانە جەنگا و دواتر ئەمانی پێبەخشین و کاتێك ملکەچی خۆیان بۆ فەرمانەکانی ئەو نیشاندا، شەرکەرانی ئەوانی کوشت و ژن و مناڵەکانی ئەسیر و سامانەکانی بەتاڵانی برد.

دواتر بەرەو دیمەشق کەوتەرێ. نوێنەری کەیغلەغ، سالح کوڕی فەزڵ بۆ جەنگی ئەوان هاتەدەر بەلاّم قەرەمتییەکان شکستیاندا و ژمارەیەکی بەرچاویان لەوان کوشت. قەرەمتییەکان رێگەی فرت و فیلّیان گرتەبەر و ئەمانیان پێبەخشین و دواتر سالّحیان کوشت و بلاّوەیان بەسوپاکەی کرد. رێگەی دیمەشقیان گرتەبەر. دانیشتوانی شارەکە رووبەروویان بوونەوە. لەم کاتەدا قەرەمتییەکان هێرشیان کردە سەر تەبەرییە و دەستەیەك لەسوپای دیمەشق کەفریویان خواردبوو، هاورێیەتی سوپای قرەمتییان دەکرد. یوسف کوڕی ئیبراهیم کوڕی بوغامەردی، جێگری ئەحمەد کوڕی کەیغلەغ لەئەردەن رووبەرووی قەرەمتییەکان بوویەوە بەلاّم قەرەمتییەکان سوپاکەی ئەویشان تێکشکاند وئەمانیان پێبەخشی و یوسفیان کوشت و تەبەرییەیان تالاّن و ژمارەیەکی زۆر دانیشتوانەکەیان کوشتار و ژنەکانیان ئەسیر کرد.

خەلیفە، حسەین کوڕی حەمدانی لەگەڵ دەستەیەك لەسەرکردەکان بۆ جەنگی ئەوان ڕەوانە کرد. ئەم دەستەیە هاتنە ناو دیمەشق بەلاّم کاتێك قەرەمتییەکان لەهاتنی ئەوان ئاگادار بوونەوە، بەرەو سەماوە گەڕانەوە. حسەین کوڕی حەمەدان شوێنپێی ئەوانی هەڵگرت و ئەوان لەئاوێك بۆ ئاوێکی دیکە دەڕۆشتن و بەگوزەر کردن لەهەر ئاوێك، کوێریان (پڕیان) دەکردەوە تا دوژمن نەتوانێت سوودی لێ ببینێت تا ئەوەی گەیشتنە دوو ئاوی دەمعانە و حەبالە و حسەین کوڕی حەمدان دەستی لەوان شۆرد چوونکە ئاویان پێنەمابوو و بەناچاری بۆ رەحبە گەڕانەوە. قەرەمتییەکان لەگەڵ نەسر بەشێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو هێرشیان کردە سەر هەیت و کەنارەکانیان تالاّن کرد بەلاّم دانیشتوانی ئەم شارە دیواری شارەکەی خۆیان پاراست. قەرەمتییەکان دەستیان بەسەر کەشتییەکاندا گرت و دووسەد کەس لەشارۆمەندانی ئەو شارەیان کوشت و برێکی زۆر سامان و کالاّیان فڕاند و سێ هەزار سەر چوارپێ گەنمیان بار کرد و ڕۆشتن.

هەواڵی ئەم تالاّن و برەوە بەموکتەفی گەیشت و ئەو محەممەد کوڕی ئیسحاق کوڕی کونداجیقی بۆ ئەو دیارە ڕەوانە کرد. بەلاّم قەرەمتییەکان لەبەرابەر محەممەد خۆڕاگرییان نەکرد وبۆ دوو ئاوەکە گەڕانەوە. محەممەد شوێنپێی ئەوانی هەڵگرت

بەڵام بینی ئاوەکان کوێر کراونەتەوە. لەبەغدادەوە ئاو و خواردەمەنی بۆ نێردرا. بۆ حسەین کوڕی حەمدان نامەیەك نووسرا تا لەرەحبەوە پەیوەستیان ببێت بۆ ئەوەی لەگەڵ محەممەد بۆ جەنگی قەرەمتییەکان خۆیان ئامادە بکەن. حسەین بەرێکەوت.

کاتێك منالەکانی کەلب، سوپاکەی محەممەد کوڕی ئیسحاق کوڕی کونداجیقیان بینی، دژی نەسر راپەڕین و گیانیان گرت. پیاوێك بەناوی زەئب کوڕی قائیم ئەوی کوشت. سەری ئەویان بۆ رازی کردنی موکتەفی، بۆ بەغداد نارد و لەبری ئەوە داوای بەخشینی ئەمان بەخەڵکانیان کرد. موکتەفی ئەمانی پێبەخشین و پاداشێکی گرانبایی پێدان و فەرمانیدا دەست لەجەنگ لەگەڵ خەڵکانی زەئب هەڵگرن.

قەرەمتییەکان دوای نەسر لەناو خۆیاندا ناسازگار و گرفتاری شەڕی نێوخۆیی بوون. دەستەیەك لەوان کەئەم کارەیان پەسەند نەدەکرد، بۆ لای منالەکانی ئەسەد لەکەنارەکانی عەین ئەلتەمەر (نزیك کەربەلا) ڕۆشتن و داوای بەخشینیان لەخەلیفە کرد. خەلیفە ئەوانی بەخشی و پاشماوەی ئەوان کە لەسەر باوەڕەکەی خۆیان سوور بوون، لەدوو ئاو مانەوە. خەلیفە فەرمانی بۆ کوڕی حەمدانی نووسی تا جەنگ دژی ئەوان دەستپێبکات و لەڕەگ و ریشەوە لەناویان ببات. زەکرەویە کوڕی مەهرەویە (سەرکردە و رێبەری قەرەمتییەکان) بانگەوازکەرێکی دیکەی بۆ لای قەرەمتییەکان نارد بەناوی قاسم کوڕی ئەحمەد ناسراو بەباوکی محەممەد. ئەو وتی کاتی سەرکەوتنی قەرەمتییەکان هاتووە. چل هەزار کەس لەخەڵکانی کوفە بەیعەتیان لەگەڵ باوکی محەممەد کرد. ئەوان رۆژی کۆبوونەوەیان لەو رۆژەدا دیاری کرد کەخواوەند لەقورئاندا و لەگێڕانەوەی داستانی موسا و فیرعەون ئاماژەی پێداوە و دەفەرمێت: ((وتی: کاتی کۆبوونەوەی ئێوە رۆژی خۆ جوان کردنە کەخەڵکان لەنیمەڕۆدا کۆدەبنەوە))[٢٥] زەکرەویە فەرمانی پێدان بارودۆخی خۆیان بەنهێنی بهێڵنەوە .وپێشڕەوی بکەن تا لەرۆژی جەژنی قوربان (دەی زیحەججە)ی ساڵی ٢٩٣/٩٠٦ زایینی دەڕۆنە ناو کوفە چوونکە کەس نابێتە رێگر

---

[٢٥]- قال موعدكم يوم الزينة و ان يحشر الناس ضحى. (طه/ ٥٩)

لەچوونە ناوەوەی ئەوان بۆ شارەکە. لەوێ زەکرەویە خۆیان نیشان دەدات و بەڵێنەکانی خۆی دێنێتەدی. فەرمانی بەواندابوو قاسم کوڕی ئەحمەد لەگەڵ خۆیان بێنن.

ئەوان فەرمانەکانی ئەویان جێبەجێ کرد و کاتێك گەیشتنە دەروازەی کوفە کەخەڵکان لەنوێژی ڕۆژی جەژنی قوربان دەگەڕانەوە. فەرمانڕەوای کوفە ئیسحاق کوڕی عیمران بوو. قەرەمتییەکان لەگەڵ هەشسەد سواری زرێپۆش و کەرەستەی جەنگی پێویست، ڕۆشتنە ناو کوفە و بۆ قاسم کوڕی ئەحمەد خێوەتێکیان هەڵدا. ئەوان دەیانوت: ئەمە یادگاری پێغەمبەرە (د.خ) و هاواریان دەکرد: دەبێت تۆڵەی خوێنی حسەین بکرێتەوە. مەبەستی ئەوان لەحسەین، حسەین کوڕی زەکرەویە بوو کە لەبەغداد لەدار درا. ئەمە دروشمەکەیان بوو: یا ئەحمەد! یا محەممەد! کەهەمان دوو کوڕە کوژراوەکەی زەکرەویە بوون. ئەوان ئاڵا سپییەکانی خۆیان نیشاندا و بەم شێوەیە دەیانویست دڵی خەڵکانی کوفە بەدەست بێنن بەڵام کەس شوێنیان نەکەوت. لەبەر ئەمە قەرەمتییەکان ڕێگەیان لەخەڵکانی کوفە دەگرت و نزیکەی بیست کەسیان کوشت.

خەڵکانی کوفە کەرەستەی جەنگیان هەڵگرت. ئیسحاق ئامادەیی خۆی نیشاندا. سەد سواری قەرەمتی ڕۆشتنە ناو شارەکە و بیست کەسیان کوژران و ئەوانی دیکە لەکوفە دوورخرانەوە. ئیسحاق تا نیمەڕۆ درێژەی بەجەنگدا. لەم کاتەدا ئەوان ڕێگەی قادسیەیان گرتەبەر. دەستەیەك لەتالیبییەکان (بنەماڵەی باوکی تالیب) شان بەشانی ئیسحاق دژی ئەوان دەجەنگان.

ئیسحاق نامەیەکی بۆ خەلیفە نووسی و داوای هاوکاری لێکرد. خەلیفە سوپایەکی بۆ هاوکاری ئەو نارد. ئەم سەرکردانە لەناویاندا دەبینران: وەسیف کوڕی سەوارتەکینی تورك، فەزڵ کوڕی موسا کبوغا، بیشر، خادمی ئەفشین، رائیقی حەرەری موالی سەروەری باوەڕداران و دەستەیەك لەکۆیلەکانی حەجەرییە. ئەوان لەنیوەی زیحەججە/ هەشتی نۆڤەمبەر بەرێکەوتن و لەقادسیە نزیك کەوتنەوە و لەسەوان ئوردوویان لێدا. لێرەدا زەکرەویە ڕووبەروویان بوویەوە.

لەم کاتەدا قەرەمتییەکان پەیکیان نارد تا زەکرویە کەچەندین ساڵ لەچاڵێك

لەگوندی دەریە ژیانی بەسەر دەبرد، بێننەدەر. لەسەر ئەم چاڵە دەرگایەکی ئاسنین جێگیر کرابوو. زەکرویە هەرکاتێك ترسی شوێنکەوتنی لا دروست دەبوو، لەسەر ئەم دەرگایە تەنورێکی سور دەکردەوە و ژنێکی رادەسپارد تا تەنوورەکە داگیرسێنێت و چیتر کەس گومانی لەشوێنەکەی ئەو نەدەکرد. ئەو هەندێ کات لەماڵێك خۆی دەشاردەوە کەژوورێك لەتەنیشت دەرگاکەیەوە دروست کرابوو و هەرکات دەرگای ماڵەکە دەکرایەوە، تایەکی دەرگاکە دەکەوتە سەر دەرگای ژوورەکەی ئەو و ئەو کەسەی دەهاتە ژوور، هەستی بەم دەرگایە نەدەکرد. کاتێك قەرەمتییەکان زەکرەویەیان هێنایەدەر، خستیانە سەردەست و بەوەلی الله ناویان برد. کاتێك ئەویان بینی، سەریان لەخاك سوو. دەستەیەك لەبانگەوازکەران و کەسە نزیکەکان هاتنە لای. ئەوانی ئاگادار کردەوە کەقاسم کوڕی ئەحمەد زیاتر لەهەموو خەڵکان چاکەی لەگەڵ کردووە و ئەو، ئەوانەی لەدین هەڵگەڕابوونەوە، دووبارە بۆ باوەڕداربوون بەم دینە گەڕاندەوە و ئەگەر ملکەچی فەرمانەکانی ئەو بن، بەڵێنەکانی دێنێتەدی و بەئارەزووەکانیان دەگەن. ئەو چەندین نیشانەی بۆ ئەوان دیاریکرد و لەم نیشانانە پشتی بەچەندین ئایەی قورئان بەست. هەرکەس لەدڵیدا کوفر جێگیر ببوو، باوەڕی هێنا کەئەو پێشەوا و پەناگەی ئەوانە. بەم شێوەیە قەرەمتییەکان لەسەرکەوتن و گەیشتن بەئامانج و ئارەزووەکانیان دڵنیا بوون.

زەکرویە ئەوانی برد و خۆی حەشاردا و ئەوانیش شوێنی ئەویان ئاشکرا نەدەکرد و بەسەروەر ناویان دەبرد. جڵەوی کاروبارەکان لەدەستی قاسمدا بوو. زەکرویە پێی وتن کەهەموو خەڵکانی دەورووبەری عێراق لەگەڵ ئێوەدان. ئەوان چەند رۆژێك لای فورات مانەوە و جگە لەپێنسەد کەس، کەس پەیوەستیان نەبوو. دواتر سوپای ڕەوانە کراو لەلایەن خەلیفە گەیشت و زەکرویە لەسەوان رووبەروویان بوویەوە و ئاگری شەڕێکی قورس بڵێسەی سەند. لەسەرەتای رۆژ قەرەمتییەکان شکستیان خوارد بەڵام زەکرویە لەپشت سەری ئەوان بۆسەی نابوویەوە بێ ئەوەی سوپاکەی خەلیفە ئاگاداری بن. لەناکاو شمشێر لەپشتەوە بەسەریاندا باری و بەم شێوەیە سوپاکەی خەلیفە بەریسوایی شکستی خوارد و

قەرەمتییەکان بێ ئەمان کوشتاریان دەکردن و ئوردووگاکەیان تالآن کرد. لەسوپاکەی خەلیفە کەس رزگاری نەبوو مەگەر ئەو کەسەی چوارپێکەی بەهێز یا ئەوەی بریندار و خۆی لەناو کوژراوەکاندا شاردەوە. ئەوان جارێکی دیکە هێرشیان برد و لەئوردووگاکەی خەلیفە سێسەد وشتریان بەکەل و پەلی جەنگ و پێنسەد ئێستریان وەك تالآنی دەستکەوت. جگە لەکۆیلەکان، هەزار و پێنسەد سەربازیان کوشت. بەم تالآنییە، پێگەی قەرەمتییەکان بەرز بوویەوە.

کاتێك هەواڵی ئەم جەنگە گەیشتە بەغداد، خەلیفە و خەڵکان بەدژواریان زانی. خەلیفە، محەممەد کوڕی ئیسحاق کوڕی کەنداجی بۆ جەنگ لەگەڵ قەرەمتییەکان بانگ کرد و عەرەبەکانی مناڵەکانی شەیبان و کەسانی دیکەی کردە هاوڕێ. ژمارەی ئەوان گەیشتە دوو هەزار جەنگاوەر. خەلیفە مانگانەی بەهەموویاندا. زەکرویە لەبەر بۆگەن کردنی جەنازەی کوژراوەکان، لەوێ ڕۆشت و رێگەی رووباری مەسنییەی گرتەبەر.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەرەبیع الاخر/ ژانویەی ئەم ساڵە یەکێك لەسەرکردەکانی تاهیر کوڕی محەممەد کوڕی عەمرۆ کوڕی لەیس، ناسراو بەباوکی قابوس هاتە بەغداد و داوای ئەمانی کرد.

چۆنیەتییەکەی بەم شێوەبوو: تاهیر سەرقاڵی خوشگوزەرانی و ڕاو بوو و بۆ ئەم مەبەستە رووی کردە سەجستان و لەیست کوڕی عەلی کوڕی لەیس و سەبکەری، موالی عەمرۆ کوڕی لەیس، دەستیان بەسەر فارسدا گرت و لەنێوان ئەم دووانە و ئەو سەرکردەیە دووری هاتە ئاراوە و لەوان خۆی بەدوور گرت و خۆی گەیاندە بەغداد. خەلیفە خەلآتی پێبەخشی و رێزی گرت. تاهیر کوڕی محەممەد نامەیەکی بۆ خەلیفە نووسی و داوای لێکرد باوکی قابوس بگەڕێنێتەوە. ئەو لەم نامەدا نووسی کەباوکی قابوس باجی کۆکردۆتەوە و هاتۆتە بەغداد. لەنامەکەیدا نووسی: یا ئەو دەگەڕێنیتەوە یا ئەو سامانەی ئەو هێناویەتی، دەخەیتە بری ئەو سامانەی دەبێت من ڕەوانەی بەغدادی بکەم. خەلیفە وەڵامی نامەکەی نەدایەوە.

لەم ساڵەدا بانگەوازکەری قەرەمتییەکان لەیەمەنەوە ڕۆشتە سەنعا و لەگەڵ دانیشتوانی ئەو سەرزەمینە جەنگی و سەرکەوتنی بەدەست هێنا و کوشتاری کرد و جگە لەژمارەیەکی کەم کەس رزگاری نەبوو. ئەو دەستی بەسەر کەنارەکانی دیکەی یەمەندا گرت. دواتر خەڵکانی سەنعا و شوێنەکانی دیکە کۆبوونەوە و لەگەڵ بانگەوازکەری قەرەمتییەکان جەنگان و شکستیان پێهێنا. ئەو بۆ یەکێك لەکەنارەکانی یەمەن هەڵات. خەلیفە لەم پێشهاتە ئاگادار بوویەوە. خەلیفە لەشەوال/ جولای خەڵاتی بەموزەفەر کوڕی حاج بەخشی وفەرمانڕەوایەتی یەمەنی پێسپارد و ئەوی بۆ جەنگی قەرەمتی ڕەوانە کرد. موزەفەر ڕۆشتە یەمەن و لەوێ مایەوە تا ئەو کاتەی مرد.

لەم ساڵەدا رۆمییەکان هێرشیان کردە سەر قوروس لەکەنارەکانی حەلەب. دانیشتوانەکەی سەرسەختانە خۆڕاگرییان کرد بەڵام شکستیان خوارد و زۆرینەی ئەوان کوژران و رۆمییەکان گەورەی منداڵەکانی تەمیمیان کوشت و ڕۆشتنە ناو قوروس و مزگەوتی هەینیان سووتاند و زیندووەکانیان لەگەڵ خۆیان برد.

لەم ساڵەدا ئیسماعیل کوڕی ئەحمەدی سامانی فەرمانڕەوای ماوەرا ئەلنەهر دەستی بەسەر چەند ناوچەیەك لەسەرزەمینی تورکان و دەیلەمییەکاندا گرت.

محەممەد کوڕی عەبدولمەلیکی هاشمی رێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا نەسر کوڕی ئەحمەدی حافز لەمانگی رەمەزان/ جون و باوکی عەباس عەبدوللە کوڕی محەممەدی شاشی، وتارخوێن و کاتبی ئەنباری هەردووکیان مردن.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و نەوەد و چوار کۆچی (٩٠٧ زایینی)

بەسەرهاتی قەرەمتییەکان و تاڵانکاری ئەوان لەناو حاجییەکان

لەموحەرەم/ ئۆکتۆبەری ئەم ساڵە زەکرویە لەکەنار ڕووباری مەسنیە مەبەستی حاجییەکانی کرد و گەیشتە سەلمان و لەوێ مایەوە و چاوەڕوانی هاتنی حاجییەکان بوو. یەکەم کاروانی حاجییەکان لەحەوتی موحەرەم/ بیست و نۆی ئۆکتۆبەری گەیشتە واقسە. دانیشتوانی واقسە ئەوانیان ئاگادار کردەوە و لەنزیک بوونی قەرەمتییەکان لەو ناوچەیە هۆشدارییان پێدان و حاجییەکان دەستبەجێ گەڕانەوە.

قەرەمتییەکان بۆ واقسە گەڕانەوە و لەدانیشتوانی ئەو ناوچە سەبارەت بەحاجییەکان پرسیاریان کرد. ئەوان وتیان حاجییەکان گەڕاونەتەوە. زەکرویە گومانی لەوان کرد و فەرمانی کوشتاری چوارپێکانی ئەوانیدا و ئالیکەکانی سووتاند. خەڵکانی واقوسە خۆیان حەشاردا. قەرەمتییەکان چەند ڕۆژێك ئەوانیان ئاکاوگیر کرد و دواتر ئەوانیان بەجێهێشت و ڕوویان کردە زوباڵە و لەڕێگە دەستەیەك لەمناڵەکانی ئەسەدیان تاڵان کرد.

سوپای ڕەوانە کراو لەبەغداد گەیشتە سەرچاوەکانی تەف. ئاگادار بوونەوە کەزەکرویە لەسەلمانە. عەلان کوڕی کەشمەرد ئەسپی غاردا و بەرەو واقوسە بەڕێکەوت و دوای گوزەر کردن لەیەکەم کاروانی حاجییەکان گەیشتە ئەو دەڤەرە. لەم کاتەدا زەکرویەی قەرەمتی لەگەردەنەی شەیتان ڕووبەڕووی کاروانی خوراسانییەکان بوویەوە کە لەمەککە دەگەڕانەوە. مەبەستی جەنگی کرد و کاتێك پێداگری و سوور بوونی ئەوانی بۆ جەنگ بینی، پرسی: ئایا خەلیفە لەناو ئێوەدا نوێنەری هەیە؟ ئەوان وتیان: کەس لەگەڵ ئێمەدا نییە. زەکرویە وتی: چیتر نامەوێت لەگەڵ ئێوە بجەنگم. بێ ترس و دڵەڕاوکێ درێژە بەڕێگەی خۆتان بدەن. و کاتێك بەڕێکەوتن بەشێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو هێرشی کردە سەریان و لەناوی بردن. تەنیا ئەوانەی هەڵاتن، ڕزگاریان بوو. ئەو ژنانەیان ئەسیر کرد

کەدەیانخواست و ئەو ژنانەی نەیاندەویست خوێنیان ڕژا.

دەستەیەك لەهەلاّتووان چاویان لەعەلان کوڕی کەشمەرد کەوت و لەم پێشهاتە ئاگاداریان کردەوە و پێیان وت دووری نێوان تۆ و ئەوان زۆر نییە و ئەگەر کاروانییەکان ئێوە ببینن، ورەیان بەرز دەبێتەوە و خۆڕاگر دەبن (بەلاّم هەموویان کوژرابوون و هەلاّتوان نەیاندەزانی.) عەلان وتی: سوپاکەی خەلیفە بەکوشتن نادەم. لەگەلّ هاوەلاّنی گەڕایەوە.

حاجییە رزگاربووەکان بۆ پێشەنگەکانی کاروانی سێیەم نامەیەکیان نووسی و لەبەسەرهاتی خۆیان لەگەلّ قەرەمتییەکان ئەوانیان ئاگادار کردەوە و داوایان لێکردن لەرێگەکان خۆیان بەدوور بگرن و رێگەی واست و بەسرە بگرنەبەر یا بۆ فید و مەدینە بگەڕێنەوە تا سوپاکەی خەلیفە بگات. بەلاّم کاروانی سێیەم گرنگییان بەوتەکانی ئەوان نەدا و چاوەڕوانی هاتنی سوپایان نەکرد.

قەرەمتییەکان دوای تالاّن کردنی حاجییەکان گەردەنەیان بەجێهێشت و هەموو ئاو و چالاّوەکانی واقسە، سەعلەبییە و گەردەنەکەیان بەبەرد و خۆلّ کوێر کردەوە. زەکرویە لەهەیبەر چاوەڕوانی هاتنی کاورانی سێیەم بوو. لەکاتی ڕۆشتندا رووبەرووی ئەم کاروانە بوونەوە و زەکرویە بۆ ماوەی سێ رۆژ لەگەلّ ئەوان جەنگی. حاجییەکان لەبەر نەبوونی ئاو تەسلیم بوون و زەکرویە شمشێری خستە ناویان و هەموویانی کوشت و تەپۆلّکەیەکی لەکوژراوەکان دروست کرد. ئەو کەسی بەدوای هەلاّتواندا نارد و ئەمانی پێبەخشین. بەلاّم کاتێك گەڕانەوە، ئەوانی کوشت. موبارەکی قەمیی و منالّەکەی باوکی عەشائیر کوڕی حەمدان لەناو کوژراوەکاندا دەبینران.

ژنە قەرەمتییەکان لەناو کوژراوەکاندا ئاویان دەگێڕا و هەرکەس قسەی دەکرد یا داوای ئاوی دەکرد، دەیانکوشت. دەلّێن ژمارەی کوژراوەکانی ئەم جەنگە نزیکەی بیست هەزار کەس بوو. تەنیا ئەو کەسانە رزگاریان بوو کە لەناو کوژراوەکاندا خۆیان وەك مردوو نیشاندا و کەس هەستی بەزیندوو بوونی ئەوان نەکرد و دواتر خۆیان نەجاتدا. ئەو کەسانەی لەم جەنگەدا کوژران زیاتر لەوانە بوو کۆیلە کران یا زیندوو مانەوە. قەرەمتییەکان نزیکەی دوو هەزار هەزار

دیناریان لەم کاروانە دەستکەوت.

یەکێك لەو شتانەی قەرەمتییەکان تالآنییان کرد، سامان و کاڵاکانی تولونییەکان (فەرمانڕەواکانی میسر) بوو. تولونییەکان کاتێك مەبەستی جێگۆڕکێ بۆ بەغدادیان کرد، لەترسی ئەوەی دەست بەسەر زێڕ و زیوەکانیان نەگرت، هەموویان کردە شمش و لەناو کۆپانی وشترەکان شاردیانەوە و بەشێوەیەکی نهێنی ڕەوانەی مەککەیان کرد و لەگەڵ ئەم کاروانەدا کە لەمەککە دەگەڕانەوە، کەوتە دەستی قەرەمتییەکان.

زەکرویە لەترسی سوپای خەلیفە لەقادسیە، پێشەنگەکانی خۆی نارد و چاوەڕوانی کرد تا ئەو دەستە لەسوپای خەلیفەن کەهاورێیەتی حاجییەکانیان دەکرد، لەرێگەوە بێن. سوپاکەی خەلیفە لەفید نیگەران بوون ئایا قەرەمتییەکان هێرش دەکەنە سەر حاجییەکان یا نە. دەستەیەك لەبازرگانەن دەوڵەمەندەکان هاورێیەتی ئەوانیان دەکرد. کاتێك لەکوشت و کوشتاری قەرەمتیەکان ئاگادار بوونەوە، چاوەڕوانی هاتنی سوپاکەی خەلیفەیان دەکرد کەزەکرویە هێرشی کردە سەریان و دووبارە چاڵاوەکانی کوێر کرد و کانییەکانی تا فیدی لەناو برد. قەرەمتییەکان گەمارۆیان خستە سەر دانیشتوانی فید. زەکرویە کەسێکی بۆ لای دانیشتوانی فید نارد و فەرمانی پێدان ئەوانەی خۆیان لەو شارەدا حەشارداوە، بەو بسپێرن و ئەمانی پێبەخشین بەلآم خەڵکانی فید رازی نەبوون. زەکرویە ئەوانی ترساند کەدەست بۆ کوشتن و تالآن کردنی ئەوان درێژ دەکات بەلآم ئەمە بووە هۆی سوور بوون و خۆڕاگری خەڵکانی فید. زەکرویە چەند رۆژێك چاوەڕوان بوو و دواتر رووی کردە ساج و دوای ئەوێ بۆ لای جەعفەر کوڕی باوکی موسا ڕۆشت.[٢٦]

---

[٢٦]– ئەم چەند دێرەی دوایی وەك لەخودی کتێبە سەرەکییەکەدا ئاماژەی پێدراوە، بەتەواوێ روون و ئاشکرا نییە. (وەرگێڕ)

چۆنیەتی کوژرانی زەکرویەی نفرین کراو

کاتێك زەکرویە ئەو بەڵایەی بەسەر حاجییەکاندا هێنا، خەلیفە تووڕە بوو و موسوڵمانانیش بەهەمان شێوە. موکتەفی سوپای رازاندەوە و لەسەرەتای رەبیع الاوەل/ بیستی دێسامبەر، وەسیف کوڕی سەوارتەکینی لەگەڵ دەستەیەك لەسەرکردە و سوپاییەکان بۆ جەنگی قەرەمتییەکان ڕەوانە کرد. ئەوان لەرێگەی حێفانەوە هاتن و لەهەشتی رەبیع الاوەل/ بیست و هەشتی دێسامبەر لەگەڵ زەکرویە و قەرەمتییەکان رووبەروو بوونەوە و ئەو رۆژەیان بەجەنگ بەسەر برد و شەو، جیایی لەنێوان دوو سوپاکە دروست کرد. هەرکام لەم دوو سوپایەی، شەویان بەکێشك گرتن کردە رۆژە و بەرەبەیان جەنگیان دەست پێکردەوە و شەڕێکی قورس و مەترسیدار بڵێسەی سەند و ژمارەیەکی زۆر لەقەرەمتییەکان کوژران. سوپاکەی خەلیفە گەیشتە دوژمنەکەی، زەکرویە و یەکێك لەسەربازەکان شمشێرەکەی خۆی بەسەر سەری ئەودا باراند لەکاتێکدا دەیویست لەگۆڕەپانی جەنگ رابکات. ئەم گورزە سەری ئەوی بریندار کرد. سەربازێکی دیکە ئەسیری کرد و جێگر و کەسە نزیکەکانیشی ئەسیر کران. کوڕ، کاتب و هاوسەری زەکرویە لەناو گرفتارەکان دەبینران. سوپاکەی خەلیفە ئوردووگاکەی زەکرویەیان تاڵان کرد.

زەکرویە چەند رۆژێك زیندوو مایەوە و دواتر مرد. جەنازەی ئەویان لەگەڵ ئەسیرەکان ڕەوانەی بەغداد کرد. دەستەیەك لەهاوەڵانی ئەو بۆ شام هەڵاتن. لەوێ حسەین کوڕی حەمدان ئەوانی گرت و هەموویانی کوشتار کرد. دەستەیەك لەژن و منداڵە قەرەمتییەکان ئەسیر کران. سەری زەکرویە بۆ خوراسان ڕەوانە کرا تا حاجییەکان لەڕۆشتن بۆ ماڵی خواوەند، نەترسن. عەرەبەکان دووان لەهاوەڵانی زەکرویەیان گرت یەکیان بەناوی حەداد و ئەوی دیکەیان ژن برای زەکرویە بوو بەناوی مونتەقیم. ئەوان هاتبوون تا خەڵکان بۆ شۆڕش هانبدەن. عەرەبەکان ئەو دووانەیان ڕەوانەی بەغداد کرد. خەلیفە شوێنپێی قەرەمتییەکانی لەعێراق هەڵگرت و ژمارەیەکی لەوان کوشت و ژمارەیەکی ئەسیر کرد و ژمارەیەك

لەزیندانەکاندا مردن.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا کوڕی کەیغەلەغ لەتەرسوس هێرشی کردە سەر ڕۆم و چوار هەزار کەسی ئەسیر کرد و چوارپێ و کەل و پەلی زۆری دەستکەوت. یەکێك لەسوپا سالارەکانی ڕۆم داوای ئەمانی کرد. ئەمانیان پێبەخشی و ئەو باوەڕی بەئیسلام هێنا.

لەم ساڵەدا دووبارە کەیغەلەغ مەبەستی جەنگ و غەزای کرد و خۆی گەیاندە شەکەند و خواوەند، سەرکەوتنی پێبەخشی. ئەو لەوێوە ڕووی کردە لەیس و دەستی بەسەردا گرت و پەنجا هەزار کەسی ئەسیر کرد و جۆگەلەی خوێنی لەڕۆمییەکان ڕەوانە کرد. سوپاکەی بێ هیچ زیانێك گەڕایەوە.

ئەندەرونێقسی بەتریق نامەیەکی بۆ موکتەفی نووسی و داوای ئەمانی کرد. ئەو بەنوێنەرایەتی پاشای ڕۆم، سنورداری هەموو سنورەکانی ڕۆم بوو. موکتەفی ئەمانی پێبەخشی و ئەو لەگەڵ دووسەد ئەسیری موسوڵمان لەقەلاکەی خۆی هاتەدەر. پاشای ڕۆم کەسانێکی بۆ گرتنی ئەو نارد. ئەندرونێقس کەرەستەی جەنگی بەموسوڵماناندا و لەبەرابەر نێردراوانی پاشا خۆڕاگرییان کرد. ئەویان گرت و ژمارەیەکی زۆر لەهاوەڵانیان کوشت و لەشکرگەکەی تالان کرا. ڕۆمییەکان بۆ جەنگی ئەندرونێقس یەکیان گرت. دەستەیەك لەموسوڵمانەکان بۆ هاوکاری ئەو و موسوڵمانە ئەسیرەکان هاتن. ئەوان گەیشتنە قونییە و ڕۆمییەکان لەهاتنی ئەوان ئاگادار بوونەوە و لەمەبەستی خۆیان(گرتنی ئەندرونێقس) پەشیمان بوونەوە. دەستەیەك لەموسوڵمانان خۆیان گەیاندە قەلاکەی ئەندرونێقس و ئەو لەگەڵ بنەماڵە و سامانەکەی هاتەدەر و لەگەڵ موسوڵمانان ڕێگەی بەغدادی گرتەبەر. موسوڵمانان قونیەیان وێران کرد. پاشای ڕۆم کەسی بۆ لای خەلیفە نارد و خوازیاری ئاڵ و گۆڕی ئەسیرەکان بوو.

لەم ساڵەدا پیاوێك لەشام دەرکەوت و خۆی بەسوفیانی ناو دەبرد. ئەویان گرت و بردیانە بەغداد. دواتر وترا ئەو شێتە.

لەم ساڵەدا لەنێوان حسەین کوڕی حەمدان لەلایەك و دەشتەکییەکانی مناڵەکانی کەلب و تەی و یەمەن و ئەسەد لەلایەکی دیکەی جەنگ روویدا.

لەم ساڵەدا عەرەبەکانی تەی، وەسیف کوڕی سەوارتەکینیان لەفید ناکاوگیر کرد. موکتەفی ئەوی وەك سەرپەرەستی حاجییەکان دەستنیشان کردبوو. عەرەبەکان بۆ ماوەی سێ رۆژ ناکاوگیریان کرد. دواتر سوارتەکین هاتەدەر و رووبەروویان بوویەوە و ژمارەیەك لەوانی کوشت. عەرەبەکان هەڵاتن و وەسیف لەگەڵ هاوەڵانی خۆی درێژەی بەرێگەدا.

فەزڵ کوڕی عەبدوڵڵەی هاشمی لەم ساڵەدا رێ و رەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا ساڵح کوڕی محەممەدی حافیز ناسراو بەجەزرەی بەغداد و باوکی عوبەیداللە محەممەد کوڕی نەسری مەروزی، فەقیهی شافعی، هەردووك مردن. مەروزی نووسراوی زۆرە و لەسەمەرقەند، چاوی لێکنا.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی ئیسحاق کوڕی ئیبراهیم، ناسراو بەکوڕی راهویە، کاتێك قەرمەتییەکان حاجییەکانیان دەگرت، لەرێگەی مەککە کوژرا.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و نەوەد و پێنجی کۆچی (٩٠٨ زایینی)

مردنی ئیسماعیل کوڕی ئەحمەدی سامانی و هاتنە سەر کاری ئەحمەدی کوڕی

لەنیوەی سەفەر/ بیست و شەشی نۆڤەمبەری ئەم ساڵە، ئیسماعیل کوڕی ئەحمەد، فەرمانڕەوای خوراسان و ماوەرا ئەلنەهر، لەبوخارا کۆچی دوایی کرد و ئەویان دوای مردن بەنازناوی (ماضی، رابردوو، کۆچ کردوو) ناوبرد. موکتەفی فەرمانی فەرمانڕەوایی بۆ کوڕەکەی نارد و بەدەستی خۆی ئالأی بۆ بەست.

ئیسماعیل پیاوێکی بیرمەند و دادپەروەر بوو. بەشێوەیەکی چاکە لەگەڵ خەڵکان هەڵس و کەوتی دەکرد و کەسێکی خۆڕاگر بوو.

دەگێڕنەوە: مامۆستایەك ئەدەبی فێری ئەحمەدی کوڕی دەکرد. ڕۆژێك ئیسماعیل بێ ئەوەی مامۆستاکەی بزانێت، لەنزیك ئەو تێپەڕی و بیستی مامۆستاکەی جوێن بەکوڕەکەی دەدات و پێی دەڵێت: خواوەند تۆ و ئەو کەسەی تۆ منالی ئەویت، خۆش ناوێت (خۆش نەوێت). لەم کاتەدا ئیسماعیل خۆی نیشانی مامۆستاکەدا و وتی: ئەی فلأنە کەس! ئێمە گوناحێکمان نەکردووە تا جوێنمان پێ بدەیت، ئایا ناتەوێت جوێن بەمن نەدەیت و تەنیا جوێن بەو کەسە بدەیت کەشیاوە بۆی؟ مامۆستا ترسا و ئیسماعیل بەجێی هێشت و فەرمانیدا بۆ ڕەواندنەوەی ترسی ئەو، دیاری بۆ بنێرن.

دەگێڕنەوە: ڕۆژێك لای ئەو باسی چاکەکاران و پێشینان کرا و ئەو بەیەکێك لەهاونشینەکانی خۆی وت: عێسامی بە نەك عێزامی (بەو مانایە کەڕەچەڵەکی خۆی بۆ عیسام بگەڕێنێتەوە نەك بۆ ئێسقانی مردووەکان. عیسام پیاوێکی بیرمەند و کارزان و چاکەکار بوو کەپشتی بەنەفسی خۆی دەبەست نەك باوباپیرانی. ئەمە هۆنراوەی خۆیەتی:

نفس عصام سودت عصاما　　　　و علمته الكر و الاقداما

واتاکەی: نەفسی عیسام ئەوی کردە سەروەر و گەورە و بوێری و هێرش و جەنگی فێر کرد.

ڕۆژێك ئەو لەیەحیا کوڕی زەکریای نەیشابوری پرسی: لەبەر چی کاتێك حکومەتی بنەماڵەی موعاز لەناوچوو، نیعمەتەکانی ئەوان لەخوراسان پایەدار مایەوە، لەگەڵ ئەوەی هەم خراپەکار بوون هەم ستەمکار؟ بەڵام کاتێك حکومەتی بنەماڵەی تاهیر لەناوچوو، نیعمەتەکانی ئەوان لەخوراسان دیار نەما لەگەڵ ئەوەی هەم دادپەروەر بوون هەم چاکەکار و هەم دادیان لەناو خەڵکدا بڵاو دەکردەوە؟ یەحیا وەڵامی دایەوە: لەبەر ئەوەی کاتێك حکومەتی بنەماڵەی موعاز لەناوچوو، تاهیرییەکان هاتنە سەرکار کەهەم دادپەروەر بوون هەم دادگەر و لەڕفاندن و تالآن کردنی سامانی خەڵکان خۆیان بەدوور دەگرت و خوازیاری چاکەکاری لەگەڵ بنەماڵەکانی ئەوان بوون، بۆ ئەم مەبەستە بنەماڵەی موعازیان پێش خست و ڕێزیان گرتن بەڵام کاتێك حکومەتی بنەماڵەی تاهیر ڕووخا، بنەماڵەی سەفار جڵەوی کاروبارەکانیان گرتەدەست کەستەمکار بوون و دوژمنایەتی بنەماڵە گەورەکانیان کردە پیشە و ڕێگەی ناسازگاری لەگەڵ ڕێزداران و بەتواناکانیان گرتەبەر و بۆ ئەم مەبەستە نیعمەتەکانی ئەوانیان لەناو برد.

ئیسماعیل پێی وت: سڵاوی خواوەند لەتۆ بێت ئەی یەحیا، دڵت ئاسوودە کردم و فەرمانیدا خەڵاتی بکەن.

کاتێك ئیسماعیل دوای براکەی خۆی فەرمانڕەوایەتی گرتەدەست، بەهەمان شێوە نامەی بۆ هاوڕێ نزیکەکانی خۆی دەنووسی کەپێشتر دەینووسی. ئەم خاڵەیان بیرهێنایەوە. لەوەڵامدا وتی: هەرکات خواوەند پێگەی ئێمەی بەرز کردەوە، نابێت لەپێگە بەرزی براکانمان کەم بکەینەوە، بەڵکو دەبێت پێگەیەکی بەرزتر و لەپێشتریان پێ ببەخشین تا وەك هەمیشە کەسانێکی سپاسگوزار بن.

کاتێك کوڕەکەی باوکی نەسر ئەحمەد جێگەی باوکی گرتەوە و پێگەی بەرز بوویەوە، مەبەستی جەنگ لەگەڵ خەڵکانی ڕەی کرد. ئیبراهیم کوڕی زەیدویە پێشنیاری پێکرد هێرش بکاتە سەر سەمەرقەند و ئیسحاق کوڕی ئەحمەدی مامی قۆڵبەست بکات تا نەکا دژی ئەو ڕاپەڕێت و سەرقاڵی بکات. ئەحمەد ئەو کارەی کرد و مامی بۆ بوخارا بانگ کرد و کاتێك ئیبراهیم هاتە بارەگاکەی، ئەوی قۆڵبەست کرد. دواتر ڕووی کردە خوراسان و کاتێك ڕۆشتە نەیشابور، بارسی

کەبیر لەترسی ئەو لەجورجانەوە بۆ بەغداد هەڵات.

هۆکاری ترسی بارس ئەوە بوو کەئیسماعیل فەرمانڕەوایەتی جورجانی بەئەحمەدی کوڕی بەخشی. ئەمە دوای ئەوە بوو کەجورجانی لەمحەممەد کوڕی زەید وەرگرتەوە و ماوەیەك دواتر کوڕەکەیشی لەسەر کار لابرد و جورجانی بەبارسی کەبیر سپارد - وەك ئاماژەمان پێدا- لەباجی ڕەی و تەبەرستان و جورجان، بارس سامانێکی زۆری کۆکردەوە تا ئەو جێگەی هەشتا بار چوارپێ درهەم و دیناری پاشەکەوت کرد و بۆ ئیسماعیلی نارد بەڵام کاتێك لەمەرگی ئەو ئاگادار بوویەوە، سامانەکانی گەڕاندەوە. بەم شێوەیە لەهاتنی ئەحمەد ترسا. ئەو نامەیەکی بۆ موکتەفی نووسی و داوای مۆڵەتی کرد تا سەردانی بکات. موکتەفی مۆڵەتی پێدا و بارس لەگەڵ چوار هەزار شەڕکەر بۆ بارەگای موکتەفی ڕۆشت. ئەحمەد سوپایەکی بەدوای ئەودا ڕەوانە کرد بەڵام نەیانتوانی بارس بگرن و بارس لەوێوە ڕێگەی ڕەی گرتەبەر بەڵام نوێنەری ئەحمەد کوڕی ئیسماعیل لەو شارە سەنگەری گرت و ڕێگەی نەدا بارس بڕواتە ناو شارەکە. بارس ڕێگەی بەغدادی گرتەبەر و کاتێك گەیشتە ئەو شارە کەموکتەفی مردبوو و موقتەدر خەلافەتی گرتبووە دەست. موقتەدر بەهێزی بارس دڵگەرم و پشت ئەستور بوو. ئەمە لەکاتێکدا بوو کەشۆڕشی کوڕی موعتەز دەستی پێکردبوو. موقتەدر، بارسی لەگەڵ سوپای مناڵەکانی حەمدان بۆ سەرکوت کردنی کوڕی موعتەز ڕەوانە کرد و دیاری ڕەبیعەی خستە ژێر فەرمانی ئەو. هاوەڵانی خەلیفە ترسان نەکا بارس پێش ئەوان کەوێت. کۆیلەیەك لەکۆیلەکانیان ناچار کرد بارس ژەهرخوارد بکات و ژەهر خواردی کرد و بەهۆیەوە مرد. ئەم کۆیلەیە دەستی بەسەر سامانەکەیدا گرت و ژنەکەی کردە هاوسەری خۆی. مەرگی بارس لەموسڵ ڕوویدا.

مەرگی موکتەفی

لەزیقەعدە/ ئۆگۆستی ئەم ساڵە موکتەفی باڵله باوکی محەممەد عەلی کوڕی موعتەزید باڵله باوکی عەباس ئەحمەد کوڕی موەفەق کوڕی متوەکیل کۆچی دوایی کرد. خەلافەتی ئەو شەش ساڵ و شەش مانگ و نۆزدە ڕۆژ درێژەی کێشا و ساڵەکانی ژیانی لەسی و سێ یا سی و دوو ساڵ کۆتایی پێهات. ئەو چوارشانە، جوان روخسار، ڕەنگ پەڕاو و ڕیشێکی چڕی بوو. نازناوەکەی باوەکی محەممەدە. دایکی، دایکی منداڵ و تورك بوو بەناوی جیجەك. موکتەفی چەندین مانگ نەخۆش و کاتێك مرد، لەماڵی محەممەد کوڕی تاهیر بەخاك سپێردرا.

خەلافەتی موقتەدر باڵله

چۆنیەتی خەلافەتی موقتەدر باڵله یا هەمان باوکی فەزڵ جەعفەر کوڕی موعتەزید بەم شێوە بوو: کاتێك نەخۆشییەکەی موکتەفی پەرەی سەند، عەباس کوڕی حەسەنی وەزیر بیری لەکەسێك کردەوە تا بۆ جێگرتنەوەی موکتەفی شیاو بێت. وەزیر هەرکات دەڕۆشتە دارئەلخلافە، یەکێك لەم چوارکەسە کەسەرپەرەستی دیوانەکان بوون، هاورێیەتیان دەکرد: باوکی عەبدوڵله محەممەد کوڕی داوود کوڕی جەراح، باوکی حەسەن محەممەد کوڕی عەبدان، باوکی حەسەن عەلی کوڕی محەممەد کوڕی فورات و باوکی حەسەن عەلی کوڕی عیسا. ڕۆژێك وەزیر لەگەڵ محەممەد کوڕی داود لەم بارەوە گفتوگۆی کرد و ئەو عەبدوڵله کوڕی موعتەزی پێشنیار کرد و ئەوی بەکەسێکی بیرمەند و ئەدیب و چارەسەرکەر لەقەڵەمدا. وەزیر دواتر لەگەڵ حسەن کوڕی فورات راوێژی کرد. وتی: عادەتی من نەبووە کەس راوێژم پێ بکات بەڵکو من خۆم لەگەڵ کەسانی دیکە راوێژ دەکەم ئەویش بۆ دیاری کردنی فەرمانڕەوا و کارگوزارەکان نەك خەلیفەکان. وەزیر توڕە بوو و وتی: ئەم بێدەنگییە شان خاڵی کردنە لەژێر بەرپرسیارەتی و تۆ لەبۆچوونی ڕاست

ئاگاداریت. وەزیر پێداگری کرد و حەسەن کوڕی فورات لەوەڵامدا وتی: ئەگەر وەزیر دەخوازێت کەسێك هەڵدەبژێرێت، ئەو کارە بکات. وەزیر تێگەیشت کەمەبەستی کوڕی فورات لەم وتەیە کوڕی موعتەزە. وەزیر وتی: رازی نابم تا ئەو کاتەی بەراشکاوی هەموو شتێکم پێ بڵێیت. کوڕی فورات وتی: وەزیر دەبێت لەخوا بترسێت و کەس هەڵنەبژێرێت مەگەر ئەوەی بەجوانی و لەهەموو رووەکانەوە بیناسێت. وەزیر نابێت کەسێکی نەشیاو بۆ ئەو پۆستە دیاری بکات کەبارودۆخ لەخەڵکان دژوار و رۆژانەکانیان ببرێت، نابێت کەسێکی تەماحکار بێنێتە سەرکار کەچاوی تەماح لەسامانی خەڵکان ببڕێت و زەوی و دارایی ئەوان زەوت بکات، نابێت کەسێك هەڵبژێرێت کەکەمتر بەدینەوە خۆی سەرقاڵ بکات و لەسزای گوناحەکانی نەترسێت، وەزیر دەبێت کەسێك هەڵبژێرێت کە بەمەبەستی بەدەست هێنانی پاداشتی ئەودنیا هەوڵ بدات نەك کەسێك کەچاوی تەماح ببڕێتە دەوڵەمەندی یا زەوی و زار یا ئەسپی خەڵکان، دەبێت کەسێك بێت بەردەوام خەڵکان ببینێت و خەڵکانیش تێکەلاوی بن، ئەو دەبێت ئاسوودەیی و ئاسایشی خەڵکان لەبەر چاو بگرێت و داهات و خەرجییەکان بزانێت. وەزیر وتی: راستت وت و چاکەخوازی من بوویت، تۆ پێشنیاری کێ دەکەیت؟ کوڕی فورات وتی: لەهەموان باشتر جەعفەر کوڕی موعتەزیدە. وەزیر وتی: هاوار لەتۆ، ئەو هێشتا منالە. کوڕی فورات وتی: بەلام منالی موعتەزیدە، ئێمە نابێت پیاوێکی تەواو و کامڵ هەڵبژێرین کەخۆی کاروبارەکان بەرێوە ببات و لەئێمە بێ نیاز بێت. دەبێت هەمیشە نیازمەندی ئێمە بێت.

دواتر وەزیر لەگەڵ عەلی کوڕی عیسا راوێژی کرد بەلام عەلی کوڕی عیسا ناوی کەسی نەبرد و وتی: وەزیر دەبێت لەخواوەند بترسێت و بیر لەکەسێك بکاتەوە کەبۆ دین و دنیا شیاو بێت. وەزیر بیری لەپێشنیارەکەی کوڕی فورات کردەوە، وەسیت نامەکەی موکتەفیش جەختی لەسەر ئەم پێشنیارە دەکردەوە چوونکە موکتەفی لەکاتی نەخۆشییەکەیدا وەسیەتی کردبوو دوای ئەو جەعفەری برای وەك خەلیفە دەستنیشان بکەن. کاتێك موکتەفی مرد، وەزیر جەعفەری وەك جێگری ئەو لەسەر تەختی خەلافەت دانیشاند. وەزیر، سافی حەرەمی بۆ لای جەعفەر نارد و

ئەوی لەمانەوە لەکۆشکی بنەماڵەی تاهیر کە لەبەشی رۆژئاوای شارەکە بوو، ئاگادار کردەوە. کاتێك ساف، جەعفەری سواری بەلەم کرد و رێگەی کۆشکی خەلافەتی گرتەبەر و گەیشتە بەردەم کۆشك، کۆیلەکانی وەزیر هاواریان بەرز کردەوە تا کەشتیوانەکە بڕواتە کۆشکی وەزیر. لەم کاتەدا ساف حەرەمی گومانی کرد وەزیر دەخوازێت جەعفەر قۆلبەست بکات و کەسێکی دیکە وەك خەلیفە هەڵبژێرێت، لەبەر ئەمە رێگەی نەدا کەشتیوانەکە دابەزێت و لەوێوە بەرەو کۆشکی خەلافەت بەرێکەوت و ساف لەکۆیلەکان و کەسانی نزیك بۆ جەعفەر بەیعەتی وەرگرت و جەعفەر خۆی بەموقتەدر باللە ناو برد. لەم کاتەدا وەزیر و کەسانی دیکە هاتنە لای جەعفەر و بەیعەتیان لەگەڵ بەست. دواتر جەنازەی موکتەفییان بۆ بەخاك سپاردت ئامادە و لەماڵی محەممەد کوڕی تاهیر دفنیان کرد.

لەکاتی بەیعەتی موقتەدر، پانزە هەزار دینار لەگەنجینەدا بوو. ئەو، دەستی وەزیری ئاوەڵا کرد و وەزیر ماڤ بەیعەتی لەگەنجینە هەڵگرت (وەك بڵێی هەرکەسێك بەیعەتی دەبەست، پارەیان پێ دەدا)

رۆژی لەدایك بوونی موقتەدر هەشتی رەمەزانی ٢٨٢/ دووی نۆڤەمبەری ٨٩٥ زایینی بوو. دایکی ئەو دایکی منداڵ بوو بەناوی شەغب. کاتی بەیعەت لەگەڵ موقتەدر، وەزیر ئەوی بەکەم بەها زانی چوونکە لەو کاتەدا تەمەنی سیانزەساڵ بوو. خەڵکان لەمبارەوە قسەیان کرد تا ئەوەی وەزیر بڕیاریدا ئەو لەسەر کار لاببات و باوکی عەبدوللە محەممەد کوڕی موعتەمید عەلی اللە بێنێتە سەر کار. ئەو پیاوێکی چاکەکار بوو. وەزیر نامەی بۆ نووسی بەڵام لەگەڵ ئەوەیشدا چاوەڕوانی هاتنی بارس، پەردەداری ئیسماعیل، فەرمانڕەوای خوراسانی دەکرد. پێشتر وتمان کەوەزیر مۆڵەتی هاتنی پێدابوو. وەزیر دەویست لەمبارەوە هاوکاری لێ وەربگرێت و بەبوونی ئەو بەسەر کۆیلەکانی موعتەزید سەرکەوتن بەدەست بێنێت. بارس درەنگ گەشت.

رۆژێك لەنێوان باوکی عەبدوللە کوڕی موعتەمید و کوڕی عەمرەویە، فەرمانده‌ی پاسەوانەکان، لەسەر پارچە زەوییەك کەموڵکی هەردووکیان بوو، بگرە و بێنە هاتە ئاراوە و عەمرەویە بەشێوەیەکی توند لەگەڵ باوکی عەبدوللە قسەی کرد. باوکی

عەبدولله توڕە بوو تا ئەو جێگەی لەهۆش چوو و کەوتە سەرزەوی. ئەویان لەسەر تەخت بردە سیتە و لەدووەم ڕۆژدا مرد. وەزیر بڕیاریدا بۆ باوکی حسەین کوڕی متوەکیل بەیعەت وەربگرێت. ئەویش پێنج ڕۆژ دواتر مرد و بەمشێوەیە بارودۆخ بۆ موقتەدر ئارام و جێگیر بوو.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەا لەنێوان نەجح کوڕی جاخ (لەتەبەری عەج کوڕی حاج هاتووە) و سوپاییەکان لەمەنی لەڕۆژی دوانزەی زیحەججە/ سێی سێپتامبەر ئاژاوە هاتە ئاراوە و دەستەیەك لەوان کوژران چوونکە سوپاییەکان خوازیاری پاداشتی بەیعەتی موقتەدر بوون. بەهۆی ئەم جەنگە خوێناوییەوە ئەو کەسانەی لەمەنی بوون، بۆ باغی کوڕی عامر هەڵاتن و حاجییەکان لەکاتی گەڕانەوە گرفتاری تینویەتییەکی ئەوتۆ بوون کەژمارەیەکیان مردن. دەگێڕنەوە یەك لەوان لەتاو تینویەتی ژەهراوی دەخواردەوە.

لەم ساڵەدا عەبدولله کوڕی ئیبراهیمی مەسمەعی بەمەبەستی ناسازگاری کردن لەگەڵ خەلیفە لەئیسفەهانەوە ڕووی کردە یەکێك لەگوندەکان و نزیکەی بیست هەزار کەس لەکوردەکان وکەسانی دیکە لەدەوری کۆبوونەوە. خەلیفە، بەدری حومامی لەگەڵ پێنج هەزار سەرباز بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد. لەلایەکی دیکە مەنسور کوڕی عەبدولله کوڕی مەنسوری کاتبی بۆ لای عەبدولله نارد تا لەدواهاتەکانی ناسازگاری ئاگاداری بکاتەوە. مەنسور ڕۆشتە لای عەبدولله و پەیامەکەی خەلیفەی گەیاند. عەبدولله ملکەچی خۆی بۆ فەرمانەکانی خەلیفە نیشاندا و ڕێگەی بەغدادی گرتەبەر و کەسێکی وەك جێگری خۆی لەئیسفەهان دانا. موکتەفی لەگوناحەکەی خۆش بوو.

لەم ساڵەدا حسەین کوڕی موسا لەگەڵ عەرەبەکانی تەی جەنگی. ئەوان وەسیفیان ناکاوگیر کردبوو. حسەین بەشێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو هێرشی کردە سەریان و ژمارەیەکی زۆری کوشت و دەستەیەکی ئەسیر کرد.

لەم ساڵەدا حەسەن کوڕی ئەحمەد لەگەڵ ئەو کوردانەی دەستیان بەسەر

کەنارەکانی موسڵدا گرتبوو، جەنگی و سەرکەوتنی بەدەست هێنا و خوێنی ئەوانی حەڵاڵ و سامانەکانی تالآن کرد. سەرکردەی کوردەکان بۆ کێوەکان هەڵات و کەس نەیتوانی بیگرێت.

لەم ساڵەدا موزەفەر کوڕی جاخ بەشێك لەو زەویانەی خارجی لەیەمەن دەستی بەسەردا گرتبوو، وەرگرتەوە و یەکێك لەسەرکردەکانی ئەوی بەناوی حەکیمی دەستگیر کرد.

لەزیقەعدە/ ئۆگۆستی ئەم ساڵە ئاڵ و گۆڕی دیلە موسوڵمان و رۆمییەکان ئەنجامدرا. لەم ئاڵ و گۆڕەدا خوێنبایی سێ هەزار ژن و پیاویاندا.

فەزڵ کوڕی عەبدولمەلیکی هاشمی رێ و رەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا ئەبوبەکر محەممەد کوڕی ئیسماعیل کوڕی مەهرانی جورجانی ئیسماعیلی، حەدیس بێژ و فەقیهی شافعی، محەممەد کوڕی ئەحمەد کوڕی نەسر باوکی جەعفەری تەرموزی، فەقیهی شافعی، باوکی حسەین ئەحمەد کوڕی محەممەدی نوری شێخی سۆفییە، حسەین کوڕی عەبدوللە کوڕی ئەحمەد باوکی عەلی خێرەقی، فەقیهی حەنبەلی، عەبدوللە کوڕی باوکی دارە، مردن. لەناو ئەواندا باوکی جەعفەری تەرموزی لەبەغداد مرد و خێرەقی لەرۆژی جەژنی رەمەزان کۆچی دوایی کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و نەوەد و شەشی کۆچی (٩٠٩ زاییینی)

لابردنی موقتەدر و خەلافەتی کوڕی موعتەز

لەم ساڵەدا، سەرکردەکان، فەرماندەکان، قازییەکان و دەبیرەکان لەگەڵ عەباس کوڕی حەسەنی وەزیر بڕیاریاندا موقتەدر لەسەر کار لابەرن و بەیعەت لەگەڵ کوڕی موعتەز ببەستن. ئەوان پەیامەکەی خۆیان بۆ کوڕی موعتەز نارد. ئەو بەمەرجێك رازی بوو خەلافەت بگرێتەدەست نەجەنگ روویدات نەخوێنێك بڕێژێت. ئەوان کوڕی موعتەزیان ئاگادار کردەوە کەهەموان بۆ خەلافەتی ئەو یەکدەنگ و کۆکن و کەس ناسازگاری ئەوان ناکات و جەنگ روونادات.

لەپێشەوەی ئەم دەستەیە، عەباس کوڕی حەسەن و محەممەد کوڕی داوود کوڕی جەراح و باوکی موسەنا ئەحمەد کوڕی یەعقوبی قازی، و لەسەرکردەکان حسەین کوڕی حەمدان و بەدری ئەعجەمی و وەسیف کوڕی سەوارتەکین دەبینران.

. . دواتر وەزیر مانەوەی لەگەڵ موقتەدر بەباشتر زانی و ئەوی بەو شێوەیە بینی کەدەخوازێت بۆیە لەمەبەستەکەی پەشیمان بوویەوە بەڵام کەسانی دیکە دژی ئەو شۆڕشیان کرد و خوێنیان ڕشت. لەناو ئەم دەستەیە حسەین کوڕی حەمدان و بەدری ئەعجەمی و وەسیف، کوشتنی وەزیریان گرتە ئەستۆ و کاتێك وەزیر بەرەو بێستانەکەی خۆی دەڕۆشت، خۆیان پێگەیاند و کوشتیان. فاتەکی موعتەزیدیان لەگەڵ وەزیردا کوشت و ئەم پێشهاتە لەبیست رەبیع الاوەل/ هەژدەی دێسامبەر روویدا. موقتەدر بەیانی ئەو رۆژە لەسەر کار لابرا و خەڵکان بەیعەتیان لەگەڵ کوڕی موعتەز بەست.

حسەین کوڕی حەمدان دوای کوشتنی وەزیر بۆ گۆڕەپانی گەمەی گۆی گەڕایەوە کەموقتەدر لەوێ سەرقاڵی یاری کردن بوو. حسەێن دەیویست خوێنی موقتەدر بڕێژێت بەڵام لەوێ نەیبینی و لەوێ بوو موقتەدر لەکوژرانی وەزیر و فاتەك ئاگادار بوویەوە و دەرگاکانی بەرووی خۆیدا داخست. حسەین کوڕی حەمدان لەوەی بۆ سەرەتا موقتەدری نەکوشتووە، پەشیمان بوویەوە.

ئەوان کوڕی موعتەزیان هێنا و بەیعەتیان لەگەڵ کرد. محەممەد کوڕی سەعیدی ئەزرەق کاروباری وەرگرتنی بەیعەتی گرتە ئەستۆ. هەموو خەڵکان و سەرکردەکان وسەرپەرەستەکانی دیوان هاتن جگە لەباوکی حەسەن کوڕی فورات و کەسە نزیکەکانی موقتەدر. کوڕی موعتەز، نازناوی مرتضی بالله ی پێبرا. ئەو، محەممەد کوڕی داود کوڕی جەراحی وەك وەزیر دەستنیشان کرد و دیوانەکانی بەعلی کوڕی عیسا سپارد. نامەی سەروەری باوەڕدران بۆ هەموو ناوچە ئیسلامییەکان ڕەوانە کرا. فەرمانی بەموقتەدردا بڕواتە کۆشکی کوڕی تاهیر کەپێشتر لەوێ ژیانی بەسەر دەبرد بۆ ئەوەی خۆی بەرەو کۆشکی خەلافەت بەرێکەوێت. موقتەدر تا شەو داوای مۆڵەتی لێکرد بۆ ئەوەی فەرمانەکەی بەئەنجام بگەیێنێت.

بەرەبەیانی ئەو ڕۆژە حسەین کوڕی حەمدان ڕۆشتە کۆشکی خەلافەت. خزمەتکار و کۆیلەکان و پیادەکانی موقتەدر لەپشت دەرگا و دیوارەکانەوە ڕووبەڕووی بوونەوە. حسەین لەکۆتایی ڕۆژ دەستی لەوان هەڵگرت و لەشەودا بنەماڵە و سامانەکەی خۆی لەڕێگەی بەغدادەوە بردە موسڵ و نەزانرا بۆ ئەو کارەی کرد. لەسەرکردەکان جگە لەمونسی خادم و مونسی خازن و غەریب ئەلخال و دەستەیەك لەکەسانی تر، کەس لەدەوری موقتەدر نەمایەوە.

کاتێك موقتەدر ویستی کۆشك بەجێبێڵێت، یەکێك لەکەسانی دەوروبەر بەوی دیکەی وت: ئێمە هەرگیز تەسلیم نابین و دەستبەردای خەلافەت نابین مەگەر ئەوەی ناچار بین و دەبێت هەوڵ بدەین و بەرگری لەخەلیفە بکەین. بڕیاریاندا لەڕێگەی دیجلەوە بەرەو کۆشکی کوڕی موعتەز بڕۆن و لەوێ ڕووبەڕووی ببنەوە. کاتێك موقتەدر لەمەبەستەکەی ئەوان ئاگادار بوویەوە، ئەنباری کەرەستەکانی جەنگی کردەوە و خستیە بەردەستی ئوان. ئەوان سوار بەلەم و کەشتییەکان بوون و بەپێچەوانەی ڕەوتی ئاوی دیجلە بەرێکەوتن تا گەیشتنە کۆشکی کوڕی موعتەز. کاتێك کەسانی دەوروبەری کوڕی موعتەز فراوانی ژمارەی ئەوانیان بینی، ترسان و پێش گەیشتنی ئەوان هەڵاتن و بەیەکیان وت: حسەین کوڕی حەمدان دەیزانی چی ڕوودەدات بۆیە شەوانە هەڵات. هۆکاری هەڵاتنی ئەو کەین و بەینی لەگەڵ موقتەدر بووە.

کوڕی موعتەز کاتێك ئەمەی بینی، سوار ئەسپەکەی خۆی بوو و لەگەڵ وەزیرەکەی محەممەد کوڕی داود هەڵات. یەکێك لەکۆیلەکان لەپێشەوەی ئەم دوانە هاواری دەکرد: بۆ خەلیفەی سونی بەربەهاری خۆتان بپارێنەوە. ئەویان بەبەربەهاری ناودەبرد چوونکە حسەین کوڕی قاسم کوڕی عوبەیدالله بەربەهاری پێشەوای حەنبەلییەکان و سونییەکان و خەڵکانی سوونی بەتەواوی بەو باوەڕدار بوون.

کوڕی موعتەز دەویست بەم وتەیە پشتیوانی خەڵکان بەدەست بێنێت ئەگەری هەیە هاوکاری بکەن.

کوڕی موعتەز و هاوەڵانی بۆ سارا هەڵاتن و گوامانیان دەکرد ئەو سوپایە پەیمانیان لەگەڵ بەستوون، پەیوەستیان دەبن بەڵام کەس پەیوەستیان نەبوو. ئەوان دەیانویست لەگەڵ ئەو سوپاییانەی پەیوەستیان دەبن، رێگەی سامەرا بگرنەبەر بەڵام کاتێك کەس لەدەوریان کۆنەبوویەوە، لەبڕیارەکەی خۆیان پەشیمان بوونەوە. محەممەد کوڕی داود لەماڵەکەیدا خۆی شاردەوە و کوڕی موعتەز لەگەڵ کۆیلەکەی یەمەن، ڕۆشتنە ماڵی باوکی عەبدوللە کوڕی جەساس. ئەو پەنای بەم دووانە بەخشی. زۆربەی ئەو کەسانەی پەیمانیان لەگەڵ موعتەز بەستبوو، خۆیان شاردەوە و شۆڕش و تالأن و برەو لەشاری بەغداد دەستی پێکرد و دز و چەتەکان ماڵی خەڵکیان تالأن کرد.

کوڕی عەمرەویە، فەرماندەی پاسەوانەکان کەپەیمانی لەگەڵ کوڕی موعتەز بەستبوو، هەڵات. ئەو دوای هەڵاتن، هاوەڵانی کۆکردەوە و بۆ فریودان، دروشمی موقتەدری بەرز کردەوە بەڵام خەڵکان ئەویان بەدرۆزن ناو برد و دووریان خستەوە. ئەو هەڵات و خۆی شاردەوە و هاوەڵانی بڵاوەیان لێکرد. یەحیا کوڕی عەلی بۆ سەرکۆنە کردنی ئەو، ئەم هۆنراوەی هۆنییەوە:

بايعوه فلم يكن عند الانـــ	وك الا التغيير و التخبيط
رافضيون بايعوا انصب الا	مة هذا لعمرى التخليط
ثم ولى من زعقة و محامو	ه و من خلفهم لهم تضريط

واتاکەی: لەگەڵ ئەو (کوڕی موعتەز) پەیمانیان بەست و لای مرۆڤ نەزان جگە

لەگۆڕانکاری و بێ ئاوزی هیچی دیکە دەست ناکەوێت. ئەوانەی پەیمانیان بەست، رافزی بوون کە لەگەڵ ناسبی (دوژمنانی عەلی کوڕی ئەبی تالیب) پەیمانیان بەست و ئەمە جگە لەگۆڕنکاری هیچی دیکە نییە. ئەوان و پشتیوانەکانیان کە لەپشتەوە تریان لێ دەدا، بەیەك دەنگ هەلاّتن.

موقتەدر دەستبەجێ مونسی خازنی وەك سەرکردەی پاسەوانەکان دەستنیشان کرد. ئەو جیاواز لەمونسی خادم بوو. موقتەدر ڕۆشتە ناو سوپاییەکان و وەسیف کوڕی سەوارتەکین و دەستەیەکی دیکەی گرت و هەموویانی کوشت. ئەو، باوکی عەمرۆی قازی و عەلی کوڕی عیسا و قازی محەممەد کوڕی خەلەف وەکیعی گرت بەلاّم ئەوانی ئازاد کرد. موقتەدر، قازی موسەنا ئەحمەد کوڕی یەعقوبی گرت و کوشتی چوونکە پێی وترا بەیعەت لەگەڵ موقتەدر ببەستێت، بەلاّم وتی: هەرگیز بەیعەت لەگەڵ منالێك نابەستم. ئەو بەیعەتی لەگەڵ کوڕی موعتەز بەستبوو. لەبەر ئەمە خوێنیان ڕشت.

موقتەدر نێردەیەکی بەدوای باوکی حەسەن کوڕی فورات کەخۆی شاردبووەوە، نارد و ئەوی بۆ بارەگاکەی بانگ کرد. پێگەی وەزارەتی پێبەخشی و خەلاّتی کرد.

ئەم ڕووداوە دیاردەی سەرنج ڕاکێشی تایبەت بەخۆی هەیە: یەك ئەوەی هەموو خەڵکان بۆ لابردنی موقتەدر و بەیعەت لەگەڵ موعتەز هاودەست بوون بەلاّم مەبەستەکەیان سەری نەگرت و پێچەوانەی ویستی ئەوان ڕوویدا و تەنیا مەبەستەکانی خواوەند دێتەدی و بەس.

یەکیتر ئەوەی کوڕی حەمدان کەشیعە بو و خوازیار پەیوەست بوون بەبنەماڵەی عەلی کوڕی ئەبی تالیب، بۆ بەبەستنی بەیعەت لەگەڵ کوڕی موعتەز هەوڵی دەدا لەگەڵ ئەوەی دەیزانی ئەو شوێنکەوتەی عەلی نییە و لەدوژمنایەتی کردنی ئەو درێغ ناکات.

دواتر کۆیلەی کوڕی جەساس بەناوی سوسەن، سافی حەرەمی ئاگادار کردەوە کەکوڕی موعتەز سەرەوری ئەوە و دەستەیەك هاورێیەتی ئەو دەکەن. هاوەلاّنی موقتەدر هێرشیان کردە سەر ماڵی کوڕی جەساس و کوڕی موعتەزیان لەوێ هێنایەدەر و تا شەو لەزینداندا هێشتیانەوە و ئەوەندە هیلکە گونیان گوشی کە

لەتاو ئازارەکەی گیانی سپارد. دواتر ئەویان کفن کرد و بۆ بنەماڵەکەیان گەڕاندەوە.

سامانێکی زۆر لەکوڕی جەساس سەندرا. محەممەد کوڕی داود وەزیری کوڕی موعتەزیان گرت کەخۆی شاردبوویەوە و کوشتیان. عەلی کوڕی عیسایان بۆ واست دوور خستەوە. ئەو نوێنەری بۆ لای کوڕی فورات نارد و داوای لێکرد مۆڵەتی پێبدات بەرەو مەککە بڕوات. کوڕی فورات مۆڵەتی پێدا و ئەو لەرێگەی بەسرەوە ڕۆشتە مەککە و لەوێ مایەوە.

سەد هەزار دیناریان لەباوکی عەمرۆی قازی وەرگرت و سوپایەك بۆ گرتنی حسەین کوڕی حەمدان لەبەغدادەوە تا موسڵ و لەوێوە تا بەڵەد ڕۆشت بەڵام ئەویان نەگرت و سوپاکە بۆ بەغداد گەڕایەوە. وەزیر نامەیەکی بۆ براکەی حسەین، باوکی هەیجا کوڕی حەمدان فەرمانڕەوای موسڵ نووسی و داوای لێکرد شوێنپێی حسەین هەڵگرێت وئەو بەمەبەستی گرتنی براکەی بەرەو بەڵەد بەرێکەوت بەڵام حسەین لەوێوە ڕوویکردە سەنجار (شەنگال) و براکەی بەدوایەوە بوو. حسەین ڕۆشتە بەرِیە و براکەی بۆ ماوەی دە ڕۆژی بەردەوام ئەسپی غاردا و سەرئەنجام خۆی پێگەیاند. جەنگ دەستی پێکرد و سەرکەوتن بەباوکی هەیجا بڕا و دەستەیەك لەهاوەڵانی حسەینی ئەسیر و دەهەزار دیناری لەحسەین وەرگرت و بۆ موسڵ گەڕایەوە و لەوێوە رێگەی بەغدادی گرتەبەر و کاتێك لەتکریت نزیك کەوتەوە، حسەینی برای خۆی پێگەیاند و بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشی کردەسەر و دەستەیەك لەوان کوژران. باوکی هەیجا بەرەو بەغداد بەرێکەوت.

حسەین نوێنەرێکی بۆ لای کوڕی فورات، وەزیری موقتەدر، نارد و خوازیاری بەدەست هێنانی رەزامەندی موقتەدر بوو. کوڕی فورات نێوەنجیگەری کرد تا موقتەدر حسەین کوڕی حەمدان و ئیبراهیم کوڕی کەیغلەغ و کوڕی عەمرویە، فەرماندەی پاسەوانەکان و دەستەیەکی دیکە ببەخشێت. موقتەدر ئەوانی بەخشی. حسەین هاتە بەغداد و براکەی ئەوەی لێ سەندبوو، بۆی گەڕاندەوە. حسەین لەبەغداد مایەوە تا ئەوکاتەی فەرمانڕەوایەتی شاری قومی پێ سپێردرا و بەرەو ئەو دیارە بەرێکەوت. ئەو پێش ڕۆشتن لیستی ناوی ئەو کەسانەی دژی موقتەدر

شۆڕشیان کردبوو، دراندی و فڕیدایە ناو دیجلە (تا کەس لەدوژمنایەتی ئەوان بۆ موقتەدر ئاگادار نەبێتەوە و ئەمە نیشانەی جوامێری ئەوە) کوڕی فورات دادپەروەری و چاکەکاری بلاو کردەوە و بۆ عەباسییەکان و تالبییەکان رۆژانەی دیاری کرد و سەرکردەکانی بەپارە رازی و زۆربەی پارەی گەنجینەی بلاو کردەوە.

گێڕانەوەی ئەو رووداوانەی لەهاوشێوەکانی دەبێت وشیار و ئەو ئاکارەی لەم رووداوەدا دەردەکەوێت

سلێمان کوڕی حەسەن کوڕی مەخلەد لەگەڵ کوڕی فوراتی وەزیر، پەیوەندی و هاورێیەتی هەبوو. رۆژێك وەزیر نامەی کوڕی موعتەزی بەدەستخەتی سلێمان دۆزییەوە چوونکە سلێمان و محەممەد کوڕی جەراح هاورێی یەك بوون. وەزیر ئەم بەیعەت نامەی لەموقتەدر شاردەوە و لەچاکەکردن لەگەڵ سلێمان بەردەوام و ئەوی بۆ فەرمانڕەوایەتی ناوچەکان دەستنیشان دەکرد. سلێمان لای موقتەدر بەخراپی باسی کوڕی فوراتی کرد و پێرستێکی ئامادە کرد کە لەخۆگری زەوی و کێڵگەکانی و سامانی کوڕی فورات بوو. دەیویست ئەم پێرستە بەموقتەدر بگەیێنێت بەلام دەرفەتی دەستنەدەکەوت.

رۆژێك سلێمان هاتە مالی وەزیر و ئەم پێرستە کە لەناو قۆلی عاباکەیدا بوو، کەوتە خوار. یەکێك لەدەبیرەکان دۆزییەوە و تەسلیم بەوەزیری کرد. کاتێك وەزیر خوێندیەوە، سلێمانی گرت و ئەوی بەبەلەمێك بۆ واست نارد و کەسی راسپارد تا چاودێریێ بکات. وەزیر سامانەکانی زەوت کرد بەلام دواتر لێی خۆش بوو و ئەم نامەی بۆ نووسی: خواوەند رێزت لیێ بگرێت، لێکۆڵینەوەم لەمافی خۆم و گوناحەکەی تۆ کرد، بیری خزمەتەکانی رابردووی تۆ کەوتەمەوە و ئەمە بووە هۆی ئەوە تۆ ببەخشم و داوات لیێ بکەم بۆ لای من بگەڕێیتەوە و هیوادارم وەك جاران چاکەخوازی من بیت. وەزیر دە هەزار درهەمی پێدا و لێی خۆشبوو. دوبارە ئەوەی بۆ ئەنجامدانی کاروبارەکان راسپارد و چاکەکاری کردە پیشە.

فەرمانڕەوای باوکی موزێر لەئەفریقییە و هەڵاتنی ئەو بۆ عێراق و دەرئەنجامی کارەکەی

لەسەرەتای رەمەزان/ مەی ئەم ساڵە، باوکی موزێر زیادە الله کوڕی باوکی عەباس کوڕی عەبدوللە دوای کوژرانی باوکی فەرمانڕەوایەتی ئەفریقییەی گرتەدەست. ئەو بەخۆش گوزەرانی و مێبازی و هاونشینی لەگەڵ خزمەتکار و قەشمەرەکان سەرقاڵ بوو و کاروباری وڵاتی بەخەڵکانە سپارد.

ئەو لەزمانی باوکی نامەیەکی بۆ ئەحوەلی مامی نووسی و داوای لێکرد بەپەلە پەیوەستی ببێت. ئەحوەل لەکوژرانی باوکی عەباسی برای ئاگادار نەبوو، بەخێرایی هات و کاتێك گەیشتە بارەگاکەی، باوکی موزێر، خوێنی ڕشت. ئەو هەرکام لەم مام و براکانی کەتوانی بیانگرێت، کوشتی.

لەرۆژگاری ئەو باوکی عەبدوللەی شیعی پێگەی بەرز بوویەوە. ئەحوەل لەبەرابەر ئەو خۆڕاگری دەکرد بەڵام کاتێك ئەحوەل کوژرا، گۆڕەپان بۆ باوکی عەبدوللە تەخت بوو و هەموو شارەکان و دانیشتوان، ملکەچی خۆیان بۆ فەرمانەکانی نیشاندا. زیادە الله سوپایەکی بەفەرماندەیی کوڕە مامەکەی ئیبراهیم کوڕی باوکی ئەغلەب بۆ جەنگی باوکی عەبدوللە ڕەوانە کرد. ژمارەی ئەم سوپایە جگە لەو کەسانەی پەیوەستیان بوون، دەگەیشتە چل هەزار کەس. باوکی عەبدوللەی شیعی– بەو شێوەی لەسەرەتادا ئاماژەمان پێدا– شکستی بەسوپاکەی ئیبراهیم هێنا. کاتێك زیادە الله لەشکانی سوپاکەی ئیبراهیم ئاگادار بوویەوە، دڵنیا بوو لەوەی چیتر کاتی مانەوە نییە چوونکە ئەو سوپایە هەموو هێز و توانای ئەو بوو. ئەو، بنەماڵە، سامان و ئەوەی بەبەهاداری دەزانی، هەڵیگرت و مەبەستی هەڵاتن بۆ سەرزەمینەکانی رۆژهەڵاتی کرد و لای خەڵکان وای نیشاندا کەهەواڵی شکستی باوکی عەبدوللەی پێگەیشتووە. فەرمانیدا زیندانییەکانیان لەزیندان هێنایەدەر و هەموویانی کوشت و ڕووداوەکانی بەراستی بۆ کەسە نزیکەکانی خۆی گێڕایەوە و داوای لێکردن لەگەڵ ئەو بەرێکەون.

یەکێك لەپیاوانی دەوڵەت پێشنیاری کرد ئەو کارە نەکات و دەستەبەرداری فەرمانڕەوایەتی نەبێت. ئەو پێی وتن: باوکی عەبدوللە هێرش ناکاتە سەر زیادە اللە. زیادەاللە جوێن بارانی کرد و بەبۆچوونەکەی ڕازی نەبوو، وتی: تۆ هیواداری ئەو ئەسیر و زیندانیم بکات. کەسە نزیکەکان و بنەماڵەکەی بڵاو بوونەوە تا خۆیان بۆ ڕۆشتن لەگەڵ زیادە اللە ئامادە بکەن.

فەرمانڕەوایی بنەماڵەی ئەغلەب لەئەفریقییە درێژەی کێشابوو و ژمارەیەکی زۆر لەبەندە و کۆیلەکان لەگەڵ ئەواندا بوون و بەم شێوەیە هێز و دەسەڵاتیان زیادی کردبوو. زیادە اللە لەساڵی ٩٠٩/٢٩٦ زایینی لەئەفریقییەوە رووی کردە میسر و ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکان لەدەوری کۆبوونەوە. ئەو ڕۆشت و گەیشتە تەرابلوس و ڕۆشتە ناو شارەکە و بۆ ماوەی نۆزدە ڕۆژ لەوێ مایەوە. ئەو لەتەرابلوس باوکی عەباس برای عەبدوللەی شیعی بینی. پێشتر زیادە اللە لەقیروان زیندانی کردبوو بەڵام ئەو بۆ تەرابلوس هەڵات. کاتێك زیادە اللە ئەوی بینی، هێنایە بارەگاکەی و پرسیاری لێکرد ئایا برای باوکی عەبدوللەیە؟ ئەو بەم وتەیە ڕازی نەبوو، وتی: من بازرگانێکم کەدەستەیەك من بەبرای باوکی عەبدوللە دەزانن و تۆ بەو گومانە منت زیندانی کرد. زیادە اللە پێی وت: من ئازادت دەکەم ئەگەر ڕاستت وتبێت کەبازرگانی، بەڵام تاوانبار نین ئەگەر درۆت کردبێت و برای باوکی عەبدوللە بێت، دەبێت ڕێز لەم چاکەکارییەی ئێمە بگریت و ڕێگەی نەدەیت پاشماوەکانی ئێمە زیانیان پێ بگات. زیادە اللە ئازادی کرد.

ئیبراهیم کوڕی باوکی ئەغلەب یەکێك لەهاوەڵە گەورە و نزیکەکانی زیادە اللە بوو. زیادە اللە بڕیاریدا ئەو و پیاوێکی دیکە کەخوازیاری فەرمانڕەوایەتی سنووری قیروان بوون، لەناو ببات. ئەم دوانە لەمەبەستی زیادە اللە ئاگادار بوونەوە و بۆ میسر هەڵاتن و ڕۆشتنە لای فەرمانڕەوای ئەو سەرزەمینە کەعیسا نەوشەری بوو. گفتوگۆیان لەگەڵ کرد و بەخراپە ناوی زیادە اللە یان برد و وتیان: زیادە اللە بیر لەفەرمانڕەوایەتی میسر دەکاتەوە. ئەم وتەیە کاریگەری لەسەر نەوشەری بەجێهێشت و ویستی بەوەرگرتنی مۆڵەت لەخەلیفە، ڕێگە نەدات زیادە اللە بێتە ناو میسر بەڵام زیادە اللە لەشەودا گەیشت و بەزۆر لەپردی جیزە

پەڕییەوە. نەوشەری کاتێك ئەمەی بینی، چیتر نەیتوانی ڕێگەی لێ بگرێت. ئەوی بردە مالّی کوڕی جەساس و هاوەلاّنی لەمالّەکانی دیکە نیشتەجێ کرد. زیادە الله هەشت ڕۆژ لەوێ مایەوە و دواتر مەبەستی بەغدادی کرد. دەستەیەك لەهاوەلاّنی هەلاّتن. یەکێك لەوان کۆیلەیەك بوو کەسەد هەزار دیناری لێ دزی و لای نەوشەری مایەوە. نەوشەری پەیکی بۆ لای موقتەدری خەلیفە نارد و لەبارودۆخی یادە الله و ئەوکەسانەی لەمیسر مابوونەوە، ئاگاداری کردەوە. خەلیفە فەرمانی پێدا ئەوانەی لەمیسر ماونەتەوە، لەگەلّ سامانەکان ڕەوانەی بەغداد بکات و نەوشەری ئەو کارەی کرد.

زیادە الله ڕۆشت گەیشتە ڕەققە و لەوێ نامەیەکی بۆ کوڕی فوراتی وەزیر نووسی و داوای مۆلّەتی ڕۆشتنە ناو بەغدادی لێکرد. کوڕی فورات داوای لێکرد چاوەڕوان بێت و ئەو بۆ ماوەی یەك سالّ لەوێ مایەوە. هاوەلاّنی بلاّوەیان لێکرد و ئەو بەردەوام سەرقالّی خواردنەوە و رابواردن بوو. لای موقتەدر خراپەی ئەویان هێنایە سەرزمان و فەرمانی بۆ هات کەئەو بەرەو مەغریب بڕوات و تۆلّەی خۆی بستێنێتەوە. ئەم فەرمانەی بەدەست گەیشت و نامەیەکی بۆ نەوشەری ڕەوانە کرد کەبەهێز و سوپا هاوکاری بکات تا لەمیسرەوە بەرەو مەغریب بگەڕێتەوە. ئەو ڕۆشتە میسر و نەوشەری فەرمانی پێدا بەرەو زات حەمام بڕوات و لەوێ بمێنێتەوە تا توێشوو و هێزی پێویستی بەدەست بگات. ئەو کارەی کرد. نەوشەری کەمتەرخەمی و خۆی دوادەخست و مانەوەی زیادە الله لەزات حەمام زۆری خایاند. ئەو لەوێ بەردەوام نەخۆش بوو. دەلّێن یەکێك لەکۆیلەکانی ژەهری دەرخوارددا و ڕیشی هەلّوەری. زیادە الله بۆ میسر گەڕایەوە و مەبەستی بیت ئەلموقەدەسی کرد و لەرملە مرد و لەوێ بەخاك سپێردرا.

پاك و پاکیزەیە ئەو خواوەندەی هەرگیز نامرێت و فەرمانڕەوایەتییەکەی کۆتایی نایەت. چیتر کەس لەبنەمالّەی ئەغلەب لەمەغریب نەمایەوە. ئەوان سەد و دوانزە سالّ فەرمانڕەوایەتییان کرد و بەردەوام دەیانوت: ئێمە تا میسر و شام پێشڕەوی دەکەین و ئەسپەکانی خۆمان لەباغە زەیتونەکانی فەلەستین دەبەستینەوە. بەلّێ، زیادە الله رووی کردە فەلەستین بەلاّم بەو شێوەی ئاماژەمان

پێدا نەك بەو شێوەی خۆیان دەیانویست.

سەرەتای هاتنە سەرکاری عەلەوییەکان لەئەفریقییە

ئەم فەرمانڕەوایەتییە فراوان و زەمانەکەی درێژەی کێشا. ئەفریقییە لەم ساڵەدا لەژێر فەرمانی عەلەوییەکاندا بوو و سەرئەنجام فەرمانڕەوایەتی ئەوان لەساڵی ١١٧١/٥٦٧ زایینی لەمیسر کۆتایی پێهات و لەسەر ئێمەیە هۆکاریەکانی باس بکەین.

یەکەم کەس لەوان هاتە سەرکار، باوکی محەممەد عوبەیداللە بوو. دەستەیەك وتوویانە ئەو هەمان محەممەد کوڕی عەبدوللە کوڕی مەیمون کوڕی محەممەد کوڕی ئیسماعیل کوڕی جەعفەر کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی حسەین کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیبە. کەسانێك کە بەم رەچەڵەکە رازی دەبەن ئەو بەهەمان عەبدوللە کوڕی مەیمونی قەداح دەزانن کەقەداحییەکان بۆ ئەو دەگەڕێنەوە. دەستەیەك دەڵێن ئەو عوبەیداللە کوڕی ئەحمەد کوڕی ئیسماعیلی سانی کوڕی محەممەد کوڕی ئیسماعیل کوڕی جەعفەر کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی حسەین کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیب.

زاناکان لەراستی رەچەڵەکی ئەو ناکۆکن. خودی ئەو و باوەڕدارانی ئیمامەت ئەم ڕەچەڵەکە بەڕاست دەزانن و گومانیان نییە. ژمارەیەکی زۆر لەعەلەوییە رەچەڵەك ناسەکان جەخت لەم بۆچوونە دەکەنەوە. ئەم هۆنراوەی شەریفی رەزی شایەتی راستی رەچەڵەکی ئەوە:

ما مقامی علی الهوان و عندی — مقول صارم و انف حمی
البس الذل فی بلاد الاعادی — و بمسر الخلیفة العلوی
من ابوه ابی و مولاه مولا — ی اذا ضامنی البیعد القصی
لف عرقی بعرقة سیدا النا — س جمیعا: محمد و علی
ان ذلی بذلك الجو عز — و اوامی بذلك النقع ری

واتاکەی: مانەوەی من لەبەر ریسوایی نییە، لەگەڵ ئەوەی زمانێکم هەیە وەك شمشێر بڕندە و وەرەیەکی بەرز. لەسەرزەمینی دوژمن جل و بەرگی ریسوایی

لەبەر دەکەم کاتێك خەلیفەی عەلەوی لەمیسرە، ئەو خەلیفە کەباوکی باوکی منە و مەولای ئەو مەولای منە (سەروەری ئەو سەروەری منە). ئەو کاتەی کەکەسێك دوورە، خەلیفەی عەباسی زیان لەمن دەدات، ڕەگی من و ئەو دوو سەروەری جیهان پێکەوە گرێی داون کەمحەممەد و عەلین. لەئاوا کەشێکدا ریسوایی من رێزدارییە و تینویەتی من لەم زۆنکاوەدا، تێراوییە.

شەریفی رەزی ئەم هۆنراوەی لەترسا لەدیوانەکەی خۆی نەنوسیوە بۆ ئەوەی دەستنوسەکەی نەبێتە هۆی سەرکۆنە کرانی بەڵام راستی ئەوەی پێشتر ئاماژەم پێدا لەبەر ئەوەیە کاتێك ئەم هۆنراوە گەیشتە دەستی قادر باللە، قازی ئەبوبەکر کوڕی باقلانی بۆ بارەگاکەی بانگ کرد و ئەوی بۆ لای شەریف باوکی ئەحمەدی موسەوی باوکی شەریفی رازی ڕەوانە کرد و ئەم پەیامەی بۆ نارد: پێگەی خۆت لای ئێمە دەزانیت و ئێمە لەسەر بنەمای هاورێیەتی و پێشینەی تۆ لەهەڵویستە پەسەند کراوەکان لەحکومەت، بەهەمان شێوە بەگەورەت دەزانین، ڕەوا نییە لەخەلیفەیەك رازی بیت کەمناڵەکەی تۆ ناسازگاری لەگەڵ دەکات. ئاگادار بووینەتەوە کەهۆنراوەیەکی لەو شێوەی هۆنیوەتەوە و خۆزگە دەمزانی لەکام ریسواخانەدا ژیان بەسەر دەبات، لەگەڵ ئەوەی خۆی کارگوزار و سەرپەرەستی حاجییەکانە و ئەمانەیش بەرزترینی پێگەکانن، لەکاتێکدا ئەگەر لەمیسر ژیانی بەسەر دەبرد، هاوشێوەی خەڵکانی ئاسایی دەبوو. وتەکە درێژەی کێشا و باوکی ئەحمەد سوێندی خوارد ئاگاداری ئەو بابەتە نییە.

باوکی ئەحمەد مناڵەکەی خۆی بانگ کرد و لەگفتوگۆکەی لەگەڵ ئەبوبەکر کوڕی باقلانی و پەیامەکەی خەلیفە ئاگاداری کردەوە. شەریفی رەزی حاشای لەوە کرد ئەوە هۆنراوەی ئەو بێت. باوکی پێی وت: بەخەتی خۆت نامەیەکی بەخشین بۆ خەلیفە بنووسە و ڕەچەڵەکی خەلیفەی میسر بەدرۆ لەقەڵەم بدە و بەدرۆزنی ناو ببە. شەریفی رەزی وتی: ئەو کارە ناکەم. باوکی وتی: لەوتەکانی خۆت من بەدرۆزن لەقەڵەم دەدەیت؟ وتی: تۆ بەدرۆزن لەقەڵەم نادەم بەڵام لەدەیلەمییەکان و خەلیفەی میسر و بانگەوازکەرانی ئەوان دەترسم. باوکی وتی: لەکەسێك کە لەتۆ دوورە، دەترسیت و کەسێك تورە دەکەیت کە لەتۆ نزیکە و وتار و کرداری تۆ

بەدەستی دەگات و بەسەر تۆ و بنەماڵەکەت زاڵە!

گفتوگۆی باوك و کوڕ درێژەی کێشا و شەریف نامەکەی نەنووسی. باوکی ڕەنجا و لەکوڕەکەی توڕە بوو و سوێندی خوارد لەگەڵ ئەو لەیەك شاردا نامێنێتەوە. کار گەیشتە ئەوەی شەریفی ڕەزی سوێندی خوارد ئەمە هۆنراوەی ئەو نییە. ئەم بەسەرهاتەمان بەو شێوەیە گێڕایەوە کەگێراویانەتەوە.

ڕازی نەبوونی شەریف لەنووسینی نامەی بەخشین بۆ خەلیفە و برینداری کردنی ڕەچەڵەکی عەلەوییەکانی میسر لەگەڵ ئەوەی لەخەلیفە دەترسا، نیشانەدەری ڕاستی و دروستی ڕەچەڵەکی عەلەوییەکانی میسرە.

من (نووسەر) لەدەستەیەك لەگەورەکانی عەلەوی سەبارەت بەڕەچەڵەکی خەلیفەی عەلەوی میسر پرسیارم کرد و ئەوانیش جەختیان لەراستی ڕەچەڵەکی ئەو دەکردەوە. دەستەیەك دەڵێن ڕەچەڵەکی ئەو درۆیەیەکی هەڵبەستراوە و ڕاست نییە، جیاواز لەوەی دەستەیەك ڕەچەڵەکی ئەو بۆ جوولەکەکان دەگێڕنەوە.

لەرۆژگاری خەلیفە قادر ڕەچەڵەك نامەیەکیان نووسی و ڕەچەڵەکی ئەو و منالەکانی ئەویان بریندار کرد. دەستەیەك لەعەلەوییەکان و ناعەلەوییەکان نووسیان گەڕاندنەوەی ڕەچەڵەکی ئەو بۆ عەلی کوڕی ئەبی تالیب ناڕاستە.

ئەمانە لەم ڕەچەڵەك نامەدا، ڕەچەڵەکی خەلیفەی میسریان شێواندووە: شەریفی مورتەزا، شەریفی ڕەزی، شەریفی ڕەزی، کوڕی بەتحاوی عەلەوی، کوڕی ئەزرەقی عەلەوی، کوڕی ئەکفانی، کوڕی خزری، باوکی عەباسی ئەبیوەردی، باوکی حامید، کەشفەلی، قەدوری، سەمیری، باوکی فەزڵی نەسەوی، باوکی جەعفەری نسفی، باوکی عەبدوڵە کوڕی نەعمان، فەقیهی شیعی.

ئەوانەی باوەڕیان بەراستی ڕەچەڵەکی خەلیفەی میسر هەیە، شایەتی زاناکانیان لەم ڕەچەڵەك نامەدا بەهۆی ترسی ئەوانەوە زانیوە. دەستەیەکی دیکەیش شارەزای زانستی ڕەچەڵەك ناسی نەبوون کەوتەکانی ئەوان پشتی پێ نابەسترێت.

ئەمیر عەبدولعەزیز، نووسەری کتێبی مێژووی ئەفریقییە و مەغریب، ڕەچەڵەکی خەلیفەی میسر بۆ جوولەکەکان دەگەڕێنێتەوە. ئەم لەم کتێبەدا وتەی دەستەیەك

لەگەورەکانی ئامارژە پێداوە و لێکۆڵینەوە لەسەرەتای فەرمانڕەوایەتی عەلەوییەکان کردووە و لەم بارەوە درێژدادڕی خۆی نیشانداوە.

من بەپشت گوێ خستنی ئەو تۆمەتانەی عەبدولعەزیز بۆ خەلیفەی میسری هەڵدەبەستێت، ناوەرۆکی قسەکانی ئەو لێرەدا باس دەکەم:

کاتێك خواوەندی گەورە، سەروەری پێشینیان و داهاتووان، حەزرەتی محەممەد (د.خ)ی هەڵبژارد، جولەکە، مەسیحییەکان، رۆمییەکان، ئێرانییەکان و قورەیشییەکان و عەرەبەکانی دیکە بەدژواریان زانی چوونکە ئایینی محەممەدی ئاوزی ئەوانی بەبێ ئاوزی لەقەڵەمدا و ئایین و خواوەندەکانی ئەوانی سەرکۆنە کرد و بلاوەی پێکردن. ئەوان بۆ کوشتنی پێغەمبەر(د.خ) هاودەست بوون بەڵام خواوەند ئەوی رزگار کرد و سەرکەوتنی بەسەر هەموو دوژمنەکانی پێبەخشی و هەر کەس لەوان کەخواوەند مەبەستی بوو، باوەڕی هێنا. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) کۆچی دوایی کرد، دووڕوویی دەرکەوت و عەرەبەکان بۆ ئایینی رابردووی خۆیان گەڕانەوە و گومانیان کرد هاوەڵانی پێغەمبەر(د.خ) دوای ئەو لاواز و سست دەبن، ئەبوبەکری راستگۆ، بۆ سەرخستنی دینی خواوەند تێکۆشا و موسەیلەمەی کوشت و ئاگری هەڵگەڕانەوە لەدینی دامرکاندەوە و کوفری ریسوا کرد. بارودۆخی دوورگەی عەرەبی سەقامگیر و جەنگی لەگەڵ ئێران و رۆم دەست پێکرد. کاتێك مرد، گومانیان کرد بەمەرگی ئەو ئیسلام لاواز دەبێت. ئەو عومەر کوڕی خەتابی لەجێگەی خۆی دانا و عومەر، ئێران و رۆمییەکانی ریسوا و دەستی بەسەر سەرزەمینەکانی ئەواندا گرت. ریاکاران لەگەڵ ئەبولۆلۆ یەکیان گرت و ئەو عومەر کوڕی خەتابی کوشت. ئەوان گومانیان دەکرد بەم کارەیان دەتوانن رووناکی ئیسلام بکوژێننەوە. دوای ئەو، عوسمان کوڕی عەفان هاتە سەرکار و سەرزەمین و ناوچەی زیاتر کەوتە ژێر دەستی موسوڵمانان. کاتێك ئەو کوژرا، عەلی کوڕی ئەبی تالیب جێگەی گرتەوە. کاتێك دوژمنانی ئیسلام لەوەی بەزۆر لەناوی ببەن، بێ هیوا بوون، گێڕانەوەی حەدیسە درۆیینەکانیان دەست پێکرد و ئاوزە ناتەوانەکانیان لەم دینەدا گومڕا کرد. ئەم کارەیان لەگەڵ ئەو کەسانەدا بەئەنجام گەیاند کەسەرقاڵی نووسینەوەی حەدیس بوون و لەم ناوەدا بەگێڕانەوە و بریندار

کردنی ئیسلام، هەموو راستییەکانیان لەناو برد.

یەکەم کەسان کەسەرقاڵی ئەم کارە بوون، باوکی خەتاب محەممەد کوڕی باوکی زەینەب، موالی مناڵەکانی ئەسەد و باوکی شاکر مەیمون کوڕی دیسان، نوسەری کتێبی (المیزان فی نصره الزندفه) و کەسانی دیکە بوون. ئەم کەسانە بەم شێوەیە دڵی باوەڕدارانیان پڕ کرد کەهەرکام لەعیبادەت و خواپەرستییەکان ناخێکی هەیە و خواوەند لەسەر هاوەڵانی خۆی و ئەو کەسانەی ئیمامەکانیان ناسیوە، نەنوێژی فەرز کردووە نەزەکات و نەهیچ عیبادەتێکی دیکە، بەهەمان شێوە کەهیچ شتێك بۆ ئەوان بەناڕەوا نازانێت و ئەوان دەتوانن خوشك و دایکی خۆیان بکەنە هاوسەر. ئەم کوت و بەندانە بۆ هەموان دانراوە (خەڵکان بەگشتی) نەك کەسانی تایبەت.

ئەم دەستەیە بەشیعەگەری و شوێنکەوتنی بنەماڵەی پێغەمبەر(د.خ) وایان نیشاندا تا مەبەست و کردەوەکانی خۆیان بشارنەوە و ڕەزامەندی هەموان بەدەست بێنن. ئەوان بانگەوازکەرانی خۆیان بۆ هەموو سەرزەمینە ئیسلامییەکان ڕەوانە کرد و خۆیان وەك کەسانی خۆپارێز و خواپەرەست نیشان دەدا و بەم شێوەیە خەڵکانیان فریودەدا. (لەکاتێکدا خۆیان لەدڵەوە لەگەڵ وتەکانیان ناسازگار بوون) باوکی خەتاب و دەستەیەك لەهاوەڵانی لەکوفە کوژران. هاوەڵانی باوکی خەتاب پێیان وت: ئێمە لەسوپا دەترسین و باوکی خەتاب وەڵامی دانەوە: کەرەستەکانی جەنگی ئەوان کاریگەری لەسەر ئێوە دانانێت. کاتێك سوپاییەکان کوشتنی ئەوانیان دەستپێکرد، هاوەڵان بەباوکی خەتابیان وت: ئایا نەتوت کەرەستەکانی جەنگی ئەوان کاریگەری لەسەر ئێمە دانانێت؟ لەوەڵامدا وتی: ئەگەر خواوەند بەو شێوە بخوازێت (کاریگەری دابنێت) من دەتوانم چی بکەم؟

ئەوان لەهەموو سەرزەمینە ئیسلامییەکاندا بڵاو بوونەوە و چاوبەستن و فرت و پڵ و درۆ و ئەستێرەناسی و زانستی کیمیا فێربوون. لەگەڵ هەر دەستەیەك بەو شێوەیە دەجووڵانەوە کە لەبەرژەوەندی ئەواندا بوو و لای هەموان خۆیان بەکەسانی خواپەرەست و خۆپارێز لەقەڵەم دەدا.

کوڕی دیسان کوڕێکی بوو بەناوی عەبدوڵڵەی قەداح. کاتێك گەیشتە هەرەتی لاوی، باوکی فریودان و فرت و فێڵی فێر کرد و لەنهێنییەکانی ئەم دینە ئاگاداری

کردەوە. دواتر بوو بەکەسێکی شارەزا لەم بوارەدا.

لەکەنارەکانی کەرخ و ئیسفەهان پیاوێك دەژیا بەناوی محەممەد کوڕی حسەین. ئەو نازناوەکەی دندان و کاروبارەکانی ئەم کەنارەی هەڵدەسوڕاند و پێگەیەکی بەرزی پێبڕابوو. ڕقی لەعەرەبەکان بوو و خراپەکانی ئەوانی کۆدەکردەوە. قەداح ڕۆشتە لای و ئەوەی پێگەی ئەوی بەرز دەکردەوە، فێری کرد و پێشنیاری پێکرد مەبەستەکانی بەنهێنی بهێڵێتەوە و خۆی بەکەسێکی شیعە بناسێنێت و ژیان و ڕەچەڵەکی ئەسحابەکان بڕوشێنێت چوونکە رووشاندنی ئەوان ڕووشاندنی شەریعەتە و شەریعەت لەڕێگەی ئەوانەوە بەداهاتووان گەیشتووە. دەندان، وتاردەرێکی کارامە بوو. سامانێکی زۆری پێبەخشی تا بۆ بانگەوازکەرانی ئەم ئایینە خەرجی بکات. قەداح ئەم سامانەی بۆ شارەکانی ئەهواز، بەسرە، کوفە، تاڵەقان، خوراسان و سەلمیە لەسەرزەمینی حیمس نارد و لەناو بانگەوازکەرەکانی بڵاوی کردەوە.

دواتر قەداح و دەندان هەردووکیان مردن. بۆیە بەقەداح ناویان دەبرد چوونکە ئاوی مرواری چاوەکانی دەهێنایەدەر و چاوی خەڵکانی تیمار دەکرد. کاتێك قەداح مرد، ئەحمەدی کوڕی جێگەی گرتەوە. کوڕێك بەناوی ڕۆستەم کوڕی حسەین کوڕی حوەشب کوڕی دازانی نەجار لەخەڵکانی کوفە، هاونشینی ئەحمەد بوو. ئەم دوانە مەبەستی زیارەتگاکانیان کرد. لەیەمەن پیاوێك دەژیا بەناوی محەممەد کوڕی فەزڵ. ئەو کەسێکی دەوڵەمەند و خزمەکانی لەخەڵکانی جەنەد فراوان بوون. شیعە بوو. ڕۆژێك کەبۆ زیارەت سەردانی گۆڕی حسەین کوڕی عەلی کردبوو، ئەحمەد و ڕۆستەم ئەویان بینی کەدەگریا. کاتێك لەحەرەمەکە هاتەدەر، ئەحمەد ڕۆشتەدەر و لەبەر ئەوەی گریانی ئەوی بینیبوو، تەماحی کرد و پێشنیاری ئایینەکەی خۆی پێکرد. محەممەد بەئایینەکەی ڕازی بوو و نەجار لەگەڵ ئەو ڕۆشتە یەمەن. ئەحمەد فەرمانی بەنەجاردا پێبەندی خواپەرەستی و خۆپارێزی بێت و پێشنیاری مەهدی بەخەڵکان بکات و بڵێت مەهدی لەم ڕۆژگارەدا و لەیەمەن دەردەکەوێت. نەجار ڕۆشتە یەمەن و لەعەدەن خێوەتی هەڵدا و لای ئەو شیعانەی بەمناڵەکانی موسا ناودەبران، مایەوە و سەرقاڵی فرۆشتنی کاڵاکانی

بوو.

ڕۆژێك منداڵەکانی موسا ڕۆشتنە لای و پێیان وت: بۆ هاتوویتە ئەم سەرزەمینە؟ نەجار وتی: بۆ بازرگانی. وتیان: تۆ بازرگان نیت، بەڵکو نێردراوی مەهدیت و ئێمە لەکار و مەبەستی تۆ ئاگادارین. ئێمە منداڵەکانی موساین، ئەگەری هەیە ناوی ئێمەت بیستبێت. شادمان بە و شەرم مەکە چوونکە هەموان برای تۆین. نەجار مەبەستەکەی خۆی ئاشکرا کرد و مژدەی پێدان کەدەرکەوتنی مەهدی نزیکە و فەرمانی پێدان ئەسپ و کەرەستەی جەنگ کۆبکەنەوە و ئەوانی ئاگادار کردەوە کەسەردەم، سەردەمی دەرکەوتنی مەهدییە و ئەو لەناو ئەوان ڕوخساری خۆی ئاشکرا دەکات.

شیعەکانی عێراق لەبەسەرهاتی ئەو ئاگادار بوونەوە و بۆ پەیوەست بوون بەو بەرێکەوتن. ژمارەیان فراوان و پێگەیان بەرز بوویەوە. هێرشیان کردە سەر دراوسێکانی خۆیان و ئەسیریان کرد و باجیان کۆکردەوە و چەندین دیاری گرانباییان بۆ منداڵەکانی عەبدوللەی قەداح ڕەوانەی کوفە کرد. منداڵەکانی عەبدولله دوو پیاویان بۆ مەغریب ڕەوانە کردبوو یەکیان حیلوانی و ئەوی دیکەیان سوفیانی. بەو دوانەیان وتبوو: مەغریب سەرزەمینێکی نەکێڵدراوە، بڕۆن و بیکێڵن تا خاوەنی کشتوکاڵ بگات و بچێنێت. ئەو دووانە بەرێکەوتن. یەکێك لەوان لەسەرزەمینی کوتامە لەشارێك دابەزی بەناوی مەرمەجەنە. ئەوی دیکەیان لەسوق ئەلحمار (بازاری کەرەکان) خێوەتی هەڵدا. دانیشتوانی ئەم دوو سەرزەمینە خوازیاری پەیوەست بوون بەوان بوون و سامانە و دیارییە گرانباییەکان لەدەوری ئەوان کۆبوویەوە. ئەم دووانە چەندین ساڵ لەوێ مانەوە و دواتر مردن. کاتی مردنی ئەوان لەیەکەوە نزیك بوو.

ناردنی باوکی عەبدوڵڵەی شیعی بۆ مەغریب

باوکی عەبدوڵڵە حسەینِ کوڕی ئەحمەد کوڕی محەممەد کوڕی زەکەریای شیعی لەخەڵکانی سەنعا بوو کەڕۆشتە لای کوڕی حەوەشبی نەجار و بوو بەهاونشین و یەکێك لەهاوەڵە نزیکەکانی ئەو. ئەو کەسێکی زانا و بیرتیژ و فێڵباز بوو. کاتێك هەواڵی مردنی حیلوانی و باوکی سوفیان بەحەوەشب گەیشت، بەباوکی عەبدوڵڵەی شیعی وت: حیلوانی و سوفیانی زەوی کوتامەیان کێڵاوە و هەنووکە مردوون وئەم زەوییە جگە لەتۆ خاوەنی نییە، خێراکە و بیکێڵە چوونکە تەخت و ئامادەیە.

باوکی عەبدوڵڵە سەرەتا ڕۆشتە مەککە. کوڕی حەوەشب سامانێکی زۆری خستە بەردەست و عەبدوڵڵە کوڕی باوکی مەلاحفی کردە هاوڕێی. کاتێك عەبدوڵڵە گەیشتە مەککە، بەدوای حاجییەکانی کوتامەدا گەڕا. ئەوانیان نیشاندا. باوکی عەبدوڵڵە لای ئەوان دانیشت و مەبەستەکەی خۆی لەوان شاردەوە. بیستی ئەوان باسی چاکەی بنەماڵەی پێغەمبەر(د.خ) دەکەن. ئەویش وەسفی بنەماڵەی پێغەمبەری کرد و سەبارەت بەوان ئەو وتانەی هێنایە سەرزمان کەپێشتر نەیانبیستبوو. کاتێك عەبدوڵڵە هەستا بڕوات، حاجییەکان داوایان لێکرد مۆڵەتی سەردانیان پێبدات بۆ ئەوەی زیاتر بتوانن لەزانستەکەی سوود ببەن. باوکی عەبدوڵڵە مۆڵەتی پێدان. لێیان پرسی: بەرەو کوێ دەڕوات.؟ وتی: میسر. ئەوان لەوەی دەبوونە هاوسەرفەری ئەو، شادمان بوون.

ڕێبەرانی کوتامییە لەمەککە یەکیان حورەیسی جومەیلی و ئەوی دیکەیان موسا کوڕی مەکاد بوو. ئەوان بەرێکەوتن بیّ ئەوەی لەمەبەستی باوکی عەبدوڵڵە ئاگادار بن. باوکی عەبدوڵڵە خۆی وەك کەسێکی خواپەرەست و خۆپارێز نیشان دەدا. بەم شێوەیە بوو بەکەسێکی خۆشەویست و پێگەی لای ئەوان بەرز و کاروبارەکانیان بۆ ئەنجام دەدا. باوکی عەبدوڵڵە سەبارەت بەسەرزەمین، هۆزەکان و فەرمانبەری ئەوان لەخەلیفەی عەباسی پرسیاری کرد. لەوەڵامدا وتیان: ئەو

فەرمانڕەوای ئێمە نییە، دووری ئێمە لەنوێنەرەکەی ئەو (کارگوزار و فەرمانڕەوای میسر) دە ڕۆژە. باوکی عەبدوللە پرسی: ئایا کەرەستەی جەنگ هەڵدەگرن؟ وتیان: ئەوە کاری ئێمەیە. ئەو بەردەوام پرسیاری لێدەکردن تا گەیشتنە میسر. کاتێك حاجییەکان ویستیان ماڵئاوایی لیّ بکەن، لێیان پرسی: لەمیسر بەدوای چیدا دەگەڕێیت؟ وتی: دەمەوێت لەم سەرزەمینەدا خەڵکان فێری زانست بکەم. وتیان: ئەگەر خوازیاری ئەو کارەیت، سەرزەمینەکەی ئێمە باشترین شوێنە و ئێمە باشتر لەهەموان تۆ دەناسین. ئەوان بەجێیان نەهێشت و سەرئەنجام بەهۆی پێداگرتن و سووربوونی ئەوان بەداواکەیان رازی بوو.

کاتێك ئەم دەستەیە لەشارەکەیان نزیك بوونەوە، شیعەکان پێشوازییان لێکردن و موسافیرەکان ئەوانیان لەبوونی باوکی عەبدوللە ئاگادار کردەوە. ئەوان ویستیان باوکی عەبدوللە لەماڵی ئەوان دابەزێت و سەرئەنجام تیروپشکیان هەڵدا بۆ ئەوەی بزانن باوکی عەبدوللە میوانی کیّ بێت. ئەوان ڕۆشتن و لەنیوەی ڕەبیع الاوەلی ٢٨٠/ شەشی جۆلای ٨٩٣ زایینی گەیشتنە کوتامە. دەستەیەك لەوان داوایان کرد باوکی عەبدوللە لای ئەوان بمێنێتەوە و بەڵێنیاندا تا سەرەمەرگ پارێزگاری لیّ دەکەن. باوکی عەبدوللە پرسی: فەج الاخیار (دۆڵی چاکەکارن) لەکوێیە؟ ئەوان لەم پرسیارەی سەریان سوڕما چوونکە هیچ کات باسی ئەو دۆڵەیان نەکردبوو. وتیان: لەگەڕەکی مناڵەکانی سلێمانە. باوکی عەبدوللە وتی: دەڕۆینە ئەویّ و دواتر لەشوێنەکەی خۆمانەوە دێینە لای ئێوە و لەماڵەکانی خۆتان سەردانتان دەکەین. ئەو بەم وتەیە هەموویانی رازی کرد (چوونکە دەرفەتیان دەبوو میوانداری بکەن)

ئەو ڕۆشتە کێوێك بەناوی ئەنکجان و فەج الاخیار لەویّ بوو. وتی: ئەمە هەمان فەج الاخیار (دۆڵی چاکەکارانە) و لەبەر ئێوە بەم ناوە ناونراوە و لەگێڕانەوەکاندا هاتووە کەمەهدی بۆ ئەم سەرزەمینە دێت و لەسەرزەمینەکەی خۆی دوور دەکەوێتەوە و چاکەکارانی ئەم سەرزەمینە هاوکاری دەکەن. چاکەکاران کەناویان لەکێتمانەوە وەرگیراوە کەهەمان کوتامەیە و ئەگەر بەفەج الاخیار ناویان بردووە بەهۆی شۆڕشی ئێوەیە.

ئەم هەواڵە بەگوێی هەموو هۆزەکان گەیشت. باوکی عەبدوللە ڕێگەی فرت و

فێڵی دەگرتەبەر و خەڵکانی بەئاسانی گومڕا دەکرد. بەربەرەکان لەهەموو کەنارەکانەوە مەبەستی ئەویان کرد و پێگەی بەرادەیەك بەرز بوویەوە کەکوتامە بۆ پارێزگاری کردن لەو لەگەڵ بەربەرییەکان جەنگان و چەندین جار لەکوژران رزگاری بوو بێ ئەوەی تا ئەوسا ناوێك لەمەهدی ببات. زاناکان گفتوگۆیان لەگەڵ کرد و بیریان لەکوشتنی ئەو کردەوە بەلام خەڵکانی کوتامە رێگەیان لەگفتوگۆی ئەو دەگرت. ئەوان لەناو خۆیان بەباوکی عەبدوڵلەی مەشرقی ناویان دەبرد.

هەواڵی ئەو بەئیبراهیم کوری ئەحمەد کوری ئەغلەب فەرمانرەوای ئەفریقییە گەیشت. ئەو کارگوزارەکەی خۆی لەمیلە نارد تا لەبەسەرهاتی ئەو ئاگادار ببێتەوە. کارگوزاری میلە ئەوی بەکەم بەها لەقەڵەمدا و فەرمانرەوای ئاگادار کردەوە کەپیاوێکە جل و بەرگی زبری لەبەردایە و پێشنیاری خواپەرەستی و چاکەکاری بەخەڵکان دەکات. فەرمانرەوایش بەهۆی وتەکانی کارگوزارەکەی گرنگی پێنەدا.

لەم کاتەدا باوکی عەبدوڵلە بەکوتامییەکانی وت: من هەمان خاوەنی زەرعم کەباوکی سوفیان و حیلوانی بەئێوەیان وتبوو. بەم قسەیە، پێگەی ئەو لای خەڵکان بەرز بوویەوە و لەنێوان بەربەرییەکان و دانیشتوانی کوتامە ناسازگاری هاتە ئاراوە و دەستەیەك بیریان لەکوشتنی ئەو کردەوە بەلام باوکی عەبدوڵلە خۆی حەشارداوە و لەنێوان ئەم دوو دەستە جەنگێکی قورس روویدا. یەکێك لەگەورەکانی کوتامە بەناوی حەسەن کوری هارون ئاگادتار بوویەوە. ئەو باوکی عەبدوڵلەی بردە لای خۆی و پاراستی و هەردووکیان رۆشتنە ناسرون. لەوێ هۆزەکان لەدەوری کۆدەبوونەوە و بەم شێوەیە پێگە و جێگەی باوکی عەبدوڵلە بەرز بوویەوە و سەرۆکایەتی بەحەسەن کوری هارون گەیشت و باوکی عەبدوڵلە جڵەوی کاروبارەکانی بەو سپارد. دواتر مەبەستی خۆی ئاشکرا و جەنگی دەستپێکرد و تالانییەکانی کۆکردەوە. ئەو لەشاری ناسرون مایەوە و بەدەوری شارەکە خەندەکەی هەڵکەند. هۆزەکانی بەربەر هێرشیان کردەسەر و رووبەرووی بوونەوە بەلام دواتر تەقەیان لەدەرگای ئاشتیدا هەرچەند زۆری نەخایاند و ئاگری جەنگ دووبارە بڵێسەی سەندەوە. چەندین جەنگ لەنێوان ئەوان روویدا و باوکی

عەبدوللە سەرکەوتنی بەدەست هێنا و سامانەکانی زەوت کرد و بەم شێوەیە بەربەرەکان ملکەچی فەرمانەکانی خەڵکانی کوتامە بوون.

زاڵبوونی باوکی عەبدوللە بەسەر میلە و هەڵاتنی ئەو

کاتێک بارودۆخ بۆ باوکی عەبدوللە سەقامگیر بوو، رووی کردە شاری میلە. پیاوێک بەناوی حەسەن کوڕی ئەحمەد هاتە لای و ئاگاداری کردەوە خەڵکی شارەکە لەهێرشی ئەو بێ ئاگان. ئەو شەڕی لەگەڵ خەڵکی شارەکە کرد و دەستی بەسەر دەوروبەری شارەکەدا گرت. خەڵکان داوای ئەمانیان کرد و پێیان بەخشرا و باوکی عەبدوللە ڕۆشتە ناو شاری میلە. فەرمانڕەوای ئەفریقییە ئاگادار بوویەوە. لەم کاتەدا ئیبراهیم کوڕی ئەحمەد فەرمانڕەوای ئەفریقییە بوو. ئەو ئەحوەلی لەگەڵ دوانزە هەزار سەرباز بۆ جەنگی باوکی عەبدوللە ڕەوانە کرد و بەم ژمارەیە هێزی هاوکاری بۆ نارد تا لەجەنگ دژی باوکی عەبدوللە هاریکاری بن. دوو سوپا رووبەرووی یەکبوونەوە و باوکی عەبدوللە هەڵات و ژمارەیەکی بەرچاو لەسوپاکەی کوژران. ئەحوەل شوێنی کەوت بەڵام بارینی بەفرێکی قورس دووری لەنێوان ئەواندا دروست کرد و باوکی عەبدوللە خۆی گەیاندە کێوی ئەنکجان. ئەحوەل گەیشتە شاری ناسرون و ئاگری تێبەردا و شاری میلەی سوتاند و کەسی لەوێ نەبینی.

باوکی عەبدوللە لەئەنکجان ماڵێکی دروست کرد و هاوەڵانی مەبەستی ئەو شوێنەیان کرد. ئەحوەل بۆ ئەفریقییە گەڕایەوە. باوکی عەبدوللە دوای گەڕانەوەی ئەو گەڕایەوە و ئەوەی بەجێی هێشتبوو، تاڵانی کرد. لەم کاتەدا لەهەواڵی مەرگی ئیبراهیم ئاگادار بوویەوە و شادمانی خۆی نیشاندا. دواتر هەواڵی کوژرانی کوڕەکەی ئیبراهیم، باوکی عەباس و هاتنە سەرکاری زیادە اللەی پێگەیشت. پێیان وت: زیادە الله سەرقاڵی رابواردنە و ئەمە زیاتر ئەوی شادمان کرد.

ئەحوەل لەرۆژگاری باوکی عەباسی برای سوپایەکی کۆکردبوویەوە و بەهەمان سوپا بۆ جەنگی باوکی عەبدوللە ڕۆشت بەڵام شکستی خوارد.

ئەحوەل و سوپاکەی لەنزیک باوکی عەبدوللە مانەوە و رێگەی پێشڕەوییان

لێگرت. کاتێك باوکی موزێر زیادە الله هاتە سەرکار، ئەحوەلی بانگ کردەوە و ئەوی کوشت. – پێشتر ئاماژەمان پێدا–. ئەحوەل خێڵ نەبوو بەڵام کاتێك زۆر سەیری شتێکی دەکرد، پێڵوەکانی دەکەوتنە سەریەك و لەبەر ئەمە بەئەحوەل ناویان دەبرد. کاتێك ئەحوەل کوژرا، سوپاکەی باوکی عەبدوللە بڵاوەیان لێکرد. باوکی عەبدوللە دەیوت: مەهدی لەم رۆژانەدا خۆی نیشان دەدات و زەوی دەخاتە ژێر فەرمانی خۆی. کەواتە خۆش بەحاڵی ئەو کەسەی لەدەوری من کۆدەبێتەوە و گوێرایەڵی فەرمانی من دەبێت. ئەو خەڵکی دژی باوکی موزێر هان دەدا و عەیبەکانی ئەوی باس دەکرد.

هەموو وەزیرەکانی زیادە الله شیعە و لەسەرکەوتنی باوکی عەبدوللە ناڕاحەت نەدەبوون بەتایبەت ئەو کاتەی باسی تواناییەکانی مەهدییان دەبیست کەمردووەکان زیندوو دەکاتەوە و هەتاو لەرۆژئاوا بۆ رۆژهەڵات دەگەڕێنێتەوە و سنووری فەرمانڕەوایەتی ئەو هەموو زەمین دەبێت . باوکی عەبدوللە بەردەوام کەسی بۆ لای ئەوان دەنارد و بەڵێن و مژدەی دڵخۆشکەری پێ دەدان.

چۆنیەتی پەیوەندی مەهدی عوبەیداللەی شیعی و ڕۆشتنی ئەو بۆ سیجلماسە

کاتێك عەبدوللە کوڕی مەیمونی قەداح مرد، منداڵەکانی ئەو خۆیان لەپشتی عەقیل کوڕی ئەبی تالیب ناساند بەڵام ڕەچەڵەك و کاری خۆیان دەشاردەوە و کەس لەوان خۆی نەدەکرد ویردی سەرزمانی خەڵکان.

یەکێك لەمناڵەکانی ئەو ئەحمەد بوو کەباسمان کرد. ئەو مرد و محەممەدی کوڕی وەك جێگری خۆی دانا. محەممەد نامەی بۆ هەموو بانگەوازکەرەکان نووسی. محەممەد مرد و ئەحمەد و حسەینی وەك جێگری خۆی دیاریکرد. حسەین ڕۆشتە سەلەمییە لەحیمس. ئەو لەوێ خاوەنی ئەمانەت و سامانی باوەگەورێی عەبدوللەی قەداح بوو و نوێنەرەکان کاروبارەکانیان رادەپەڕاند. حسەین خاوەنی چەندین کۆیلە بوو. لەمناڵەکانی قەداح باوکی شەلغەلغ لەبەغداد مایەوە.

حسەین وای نیشاندا جێگر و هەمەکارەی باوکیەتی. بانگەوازکەرانی یەمەن و مەغریب نامەیان بۆ نووسی و پەیامەکانیان ئاڵ و گۆڕ کرد. ڕۆژێك لای ئەو باسی ژنەکانی سەلەمییە کرا و باسی ژنی پیاوێکی جوولەکەیان بۆ کرد کەمردبوو. وتیان ئەم ژنە لەترۆپکی جوانیدایە. حسەین ئەو ژنەی کردە هاوسەری خۆی. ئەم ژنە لەپیاوی ئاسنگەر خاوەنی منداڵێك بوو کەهاوشێوەی ژنەکە جوان بوو. حسەین ئەم ژنەی خۆش دەویست و پێگەی ژنەکە لای ئەو بەرز بوویەوە. حسەین منداڵی ژنەکەیشی خۆش دەویست و ئەوی پەروەردە و زانستی فێر کرد. منداڵی ژنەکە بوو بەکەسێکی زانا و پێگەی بەرز بوویەوە.

دەستەیەك لەشارەزایانی ئەم ئایینە باوەڕیان وایە کەئیمامی سەلەمییە یا هەمان حسەین مرد بێ ئەوەی منداڵی هەبێت. ئەو کاروبارەکانی خۆی بەکوڕی ئاسنگەرێکی جوولەکە بەناوی عوبەیداللە سپارد. حسەین نهێنییەکانی ئەم ئایینەی لەوتار و کردار فێر کرد و ئەوی لەشوێنی بانگەوازکەران ئاگادار کردەوە و

سامان و نیشانەکەی بەو سپارد و فەرمانی بەهاوەڵانیدا فەرمانبەری بن و خزمەتی بکەن. ئەوی بەئیمام و جێگری خۆی ناساند و کچە مامەکەی خۆی باوکی شەلغلەغی وەك هاوسەری ئەو هەڵبژارد. ئەم وتەی باوکی قاسمی ئەبیەزی عەلەوی و دەستەیەکی دیکەیە کەئەم جوولەکە زادە لەم ڕێگەوە ڕەچەڵەکی خۆی گەڕاندەوە و بانگەشەی ئەوەی کرد عوبەیدالله کوڕی حەسەن کوڕی عەلی کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی موسا کوڕی جەعفەر کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی حسەین کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیبە.

دەستەیەکی کەم لەخەڵکان دەڵێن: عوبەیدالله لەمناڵەکانی قەداحە. ئەم قسەیە لەگومان دوور نییە. خۆزگە دەمانزانی چ شتێك باوکی عەبدوڵلەی شیعی و بانگەوازکەرانی دیکەی ئەم ئایینەی ناچار کرد کارەکان لەناو خۆیان تەسلیم بەجوولەکەزادەیەك بسپێرن و ئایا کەسێك کەشوێنکەوتەی ئەم ئایینەیە دەتوانیت ئەو گومانە بکات بۆ ئەم ئایینە پاداشتی پێدەدرێت؟.

باوکی قاسمی ئەبیەزی عەلەوی دەڵێت: کاتێك حسەین کارەکانی خۆی بەعوبەیدالله سپارد، پێی وت: تۆ دوای من بۆسەرزەمینێکی دوور کۆچ دەکەیت و ڕووبەڕووی دژواری و سەختییەکان دەبیتەوە. حسەین مرد و عوبەیدالله کاروبارەکانی لەئەستۆ گرت. ئایینەکەی ئەو لەهەموو ناوچە ئیسلامییەکان بڵاو بوویەوە و بەپێچەوانەی کەسانی پێش خۆی سامانێکی زۆری لەناو خەڵکدا بەخشییەوە. باوکی عەبدوڵله چەند کەسێکی لەکوتامەوە بۆ لای ئەو نارد و لەسەرکەوتنەکانی خۆی، عوبەیداللەی ئاگادار کردەوە و پەیامیدا کەهەموان چاوەڕوانی هاتنی ئەون.

لەرۆژگاری موکتەفی ئایینەکەی ئەو بڵاو بوویەوە. شوێنی کەوتن بەڵام لەگەڵ کوڕەکەی خۆی باوکی قاسمی نزار کەدوای ئەو هاتە سەرکار، هەڵاتن. باوکی قاسم هێشتا نەوجەوان و نازناوی قائیمی لەخۆی نا. عوبەیدالله لەگەڵ موالی و کەسە نزیکەکانی خۆی ڕێگەی مەغربی گرتەبەر. ڕۆشتنی ئەو لەرۆژگاری زیادە الله بوو. کاتێك گەیشتە میسر، لەناو جل و بەرگی بازرگانەکان خۆی شاردەوە. فەرمانڕەوای میسر لەو کاتەدا عیسای نەوشەری بوو. نامەی خەلیفەی بەدەست

گەیشت کەکەسێکی لەو شێوە بەو نیشانەنانە لەوێیە، خەلیفە فەرمانی بەنەوشەریدا عوبەیداللە یا هەرکەسێکی هاوشێوەی ئەو بگرێت. یەکێك لەنزیکەکانی عیسا شیعە بوو. ئەو مەهدی یا هەمان عوبەیداللەی ئاگادار کردەوە و پێشنیاری گەڕانەوەی پێکرد. عوبەیداللە لەگەڵ هاوەڵانی میسریان بەجێهێشت. عوبەیداللە سامانێکی فراوانی پێبوو و هەرکەس هاورێیەتی دەکرد، لەم سامانەی پێدەبەخشی. کاتێك نامەی خەلیفە بەنەوشەری گەیشت، سەربازەکانی خۆی بۆ گرتنی عوبەیداللە نارد و خۆیشی شوێنپێی هەڵگرت و خۆی پێگەیاند. کاتێك عوبەیداللەی بینی، گومانی نەکرد و قۆڵبەستی کرد. عوبەیداللەی بردە باخێك و چەندین پاسەوانی بۆ دانا. کاتێك خواردنیان هێنا، ئەوی بۆ خواردن بانگ کرد. عوبەیداللە وتی: بەڕۆژووم. نەوشەری بەزەیی پیایدا هاتەوە و وتی: راستی کارەکانی خۆتم بۆ باس بکە تا ئازادت بکەم. عوبەیداللە، نەوشەری لەخواوەند ترساند و فەرمانبەری ئەوی بۆ خەلیفە بەکارێکی قێزەون لەقەڵەمدا. بەرادەیەك نەوشەری ترساند کەئازادی کرد و رێگەی بۆ کردەوە و ویستی کەسانێك بکاتە هاورێی تا هاوکاری بکەن. عوبەیداللە وتی: پێویست بەو کارە ناکات و بۆ نەوشەری پاڕایەوە.

دەستەیەك دەڵێن: عوبەیداللە پارەی بەنەوشەریدا و نەوشەری رێگەی بۆ کردەوە و دەستەیەك لەهاوەڵانی نەوشەری بۆ ئەم کارە سەرکۆنەیان کرد و نەوشەری لەرزگار کردنی عوبەیداللە پەشیمان بوویەوە و ویستی سوپایەك بۆ گەڕاندنەوەی ئەو رەوانە بکات. کاتێك مەهدی پەیوەستی هاوەڵانی خۆی بوویەوە، باوکی قاسمی کوڕی خۆی بینی کەسەگی راوچی ئەوی ون کردووە و بۆی دەگریت. کۆیلەکان پێیان وت سەگەکەیان لەناو باخەکەدا بەجێهێشتووە. مەهدی بۆ گرتنی سەگەکە گەڕایەوە و لەگەڵ کۆیلەکانی خۆی ڕۆشتە ناو باخەکە. نەوشەری ئەوانی بینی و لەهۆکاری گەڕانەوەیان پرسیاری کرد. کۆیلەکان وتیان: عوبەیداللە بۆ دۆزینەوەی سەگەکەکی خۆی گەڕاوەتەوە. لەم کاتەدا نەوشەری بەهاوەڵانی خۆی وت: خواوەند روخسارتان قێزەون بکات، دەتانویست ئەم پیاوە بگرم و خوێنی برێژم. ئەگەر بەو شێوە دەبوو کەئێوە دەیڵێن و باوەڕی

بەئاییینەکەی خۆی نەدەبوو، تا ئێستا چەندین مەنزڵ دوور کەوتبوویەوە و خۆی لەئێوە حەشاردابوو و بۆ هەڵگرتنەوەی سەگەکەی نەدەگەڕایەوە.

دواتر مەهدی لەهەڵاتن خێرایی لەخۆی نیشاندا و لەتاحونە، دزەکان ڕێگەیان لێگرت و کاڵاکانی ئەویان دزی. چەندین کتێبی پێبوو کەبەسەرهاتی باوباپیرانی تیا تۆمار کرابوو. دزەکان کتێبەکانیشان فڕاند. عوبەیدالله خەمبار بوو. دەستەیەك وتوویانە کاتێك منداڵەکەی باوکی قاسم بۆ یەکەم جار بەرەو میسر بەرێکەوت، ئەم کتێبانەی لەوێ بینی.

مەهدی و منداڵەکەی ڕۆشتنە شاری تەرابلوس و لەوێ بازرگانەکانی هاوڕێی لێی جیابوونەوە. باوکی عەباس برای باوکی عەبدوڵلەی شیعی هاوڕێیەتی ئەوی دەکرد. مەهدی ئەوی لەگەڵ هەندێ کەل و وپەل و کالا بۆ قیروان نارد و فەرمانی پێدا بڕواتە کوتامە. کاتێك باوکی عەباس گەیشتە قیروان، بینی پێشتر زیادە الله لەهەواڵ و بەسەرهاتی مەهدی ئاگادار بۆتەوە و دوای پرسیار کردن بۆیان دەرکەوتووە مەهدی لەتەرابلوس ماوەتەوە و باوکی عەباسی هاوڕێی لەقیروانە. بەم شێوەیە باوکی عەباسیان گرت و لێکۆڵینەوەیان لەگەڵ کرد. بەڵام باوکی عەباس لەوەڵامدا وتی: بازرگانم کە لەکاتی گەڕانەوەدا بوومەتە هاوڕێی پیاوێك. ئەویان زیندانی کرد.

مەهدی لەم پێشهاتە ئاگادار بوویەوە و ڕێگەی قەستەلیەی گرتەبەر. نامەی زیادە الله بەکارگوزاری تەرابلوس گەیشت کەفەرمانی گرتنی مەهدی تیا نووسرابوو. مەهدی پێشتر کارگوزاری بینیبوو و چەندین خەڵاتی پێبەخشیبوو. کارگوزار نامەیەکی بۆ زیادە الله نووسی و رایگەیاند مەهدی لەتەرابلوس ڕۆشتووە و نەیتوانیوە بیگرێت. کاتێك مەهدی گەیشتە قەستەلیە، لەڕۆشتن بۆ لای باوکی عەبدوڵلەی شیعە چاوپۆشی کرد چوونکە باوکی عەباسی برای دەستبەسەر کرابوو. ئەو دەیزانی ئەگەر بڕواتە لای باوکی عەبدوڵلە، بەدوایدا دەگەڕێن و خوێنی دەرێژن. ئەو لەقەستەلیە ڕوویکردە سێجلماسە و لەوێ مایەوە. لەرێگەدا، سیخوڕەکان هاوڕێیەتیان دەکرد.

فەرمانڕەوای سێجلماسە پیاوێك بوو بەناوی ئەلیەسع کوڕی میدرار. مەهدی

دیاری بۆنارد و پەیوەندی لەگەڵ بەست. ئەلیەسع ئەوی لەخۆی نزیك كردەوە و خۆشەویستی خۆی نیشاندا. لەم كاتەدا نامەی زیادەاللەی بەدەست گەیشت و ئاگاداری كردەوە كەمەهدی ئەو كەسەیە باوكی عەبدوللەی شیعە بانگەوازی بۆ دەكات. ئەلیەسع مەهدی گرت و زیندانی كرد. ئەو لەزیندان مایەوە تا – دواتر ئاماژەی پێدەدەین– باوكی عەبدولله لەزیندان ئازادی كرد.

زاڵبوونی باوكی عەبدولله لەئەفریقییە و هەڵاتنی فەرمانڕەواكەی، زیادە الله

پێشتر باسی چۆنیەتی كارەكانی باوكی عەبدوللەمان كرد. كاتێك زیادە الله زاڵبوونی باوكی عەبدوللەی لەمەغریب و گرتنی شارەكانی میلە و سەتیف و شارەكانی دیكە بینی، سوپای كۆكردەوە و سامانێكی زۆری بەخشییەوە و ژمارەیەكی بەرچاو لەسوپاییەكان لەدەوری كۆبوونەوە. ئەو، ئیبراهیم كوڕی خونەیشی وەك فەرماندەی ئەم سوپایە دیاری كرد كەیەكێك لەكەسە نزیكەكانی بوو. ئیبراهیم شارەزای هونەری جەنگ نەبوو. ژمارەی ئەم سوپایە دەگەیشتە چل هەزار كەس. زیادە الله توێشو و توانی پێویستی خستە بەردەستی ئیبراهیم. لەئەفریقییە هیچ جەنگاوەرێك نەما هاوڕێیەتی ئەم سوپایە نەكات. ئیبراهیم بەرێكەوت و لەرێگە ئەم ئەندازەیە سەرباز پەیوەستی بوو. كاتێك گەیشتە قەستینە ئەلهەوا كەشارێكی دەورەگیراو بوو، ئوردووی لێدا و ژمارەیەكی زۆر لەخەڵكانی كوتامە كەملكەچی فەرمانەكانی باوكی عەبدولله نەبوون، پەیوەستی بوون. ئیبراهیم لەسەر رێگەكەی ژمارەیەكی زۆر لەهاوەڵانی باوكی عەبدوللەی كوشت و باوكی عەبدولله و خەڵكانی كوتامە ترسی ئەویان كەوتە دڵەوە. ئیبراهیم شەش مانگ لەقەستینە مایەوە. لەم ماوەدا باوكی عەبدولله لەكوێستانەكان خۆی حەشاردابوو.

كاتێك ئیبراهیم بینی باوكی عەبدولله بۆ جەنگی ئەو نایەت، خۆی پێشدەستی كرد و سوپاكەی بردە شارێك بەناوی كەرمە. باوكی عەبدولله سوپایەكی

هەڵبژاردەی بۆ جەنگی ئەو نارد تا هێز و توانای ئەو تاقیبکاتەوە. ئەم سوپایە گەیشتە کەرمە و کاتێك ئیبراهیم سوپاکەی بینی، خۆی مەبەستی جەنگی ئەوانی کرد و هیچ کام لەسوپاییەکان هاورێیەتییان نەکرد. هێشتا باری سوپاییەکان لەپشتی چوارپێکان دانەگیرابوو، جەنگ دەستی پێکرد و ئاگرەکەی بڵێسەی سەند.

هەواڵی جەنگەکە بەباوکی عەبدوللە گەیشت و ئەو، لەگەڵ سوپاکەی بەرێکەوت و شکستیان بەئیبراهیم و سوپاکەی هێنا. ئیبراهیم بریندار بوو، ئەسپەکەی کوژرا و سوپاکەی بلاوەی لێکرد و هەموو کالاکانیان بەجێهێشت. باوکی عەبدوللە ئوردووگاکەی تالان و ژمارەیەکی زۆری لەوان کوشت. ئیبراهیم پەنای بردە قیروان و سەرزەمینی ئەفریقییە نائارام بوو. پێگەی باوکی عەبدوللە بەرز بوویەوە و فەرمانڕەوایەتی کەوتەدەست. باوکی عەبدوللە نامەیەکی بۆ مەهدی لەسێجلماسە نووسی ومژدەی سەرکەوتنی پێدا. ئەو نامەکەی بەیەکێك لەکەسە بڕواپێکراوەکانی خۆیدا. نێردراو لەجل و بەرگی قەسابێکی گۆشت فرۆش ڕۆشتە ناو زیندان و خۆی گەیاندە مەهدی و نامەکەی پێدا.

باوکی عەبدوللە بەرەو شاری تونبە بەرێکەوت و گەمارۆی خستەسەر. دیوارکوتەکانی جێگیر کرد و دیوارەکەی ڕووخاند. باوکی عەبدوللە شارەکەی گرت. پێشەنگەکانی شارەکە بەرگرییان کرد بەلام باوکی عەبدوللە گەمارۆی خستنەسەر. ئەوان داوای ئەمانیان کرد و باوکی عەبدوللە ئەمانی بەوان و شارۆمەندان بەخشی و لەوێوە ڕوویکردە بەلزەمە. ئەو چەندین جار گەمارۆی خستبووە سەر ئەم شارە بەلام نەیدەتوانی بیگرێت بەلام ئەمجارە بارودۆخی لەدانیشتوانی شارەکە دژوار کرد و بۆ گرتنی شارەکە هەوڵیدا. دیوارکوتەکانی جێگیر کرد و بەئاگر هاوێژەکان شارەکەی سوتاند و بەزۆری شمشێر دەستی بەسەردا گرت. دواتر دیواری شارەکەی ڕووخاند.

زیادەالله لەسەرکەوتنەکانی باوکی عەبدوللە ئاگادار بوویەوە. دەستی بەکۆکردنەوەی سەربازەکان کرد و توانی سوپایەکی دوانزە هەزار کەسی کۆبکاتەوە و هارون کوڕی تونبی کردە فەرماندەی ئەوان و بەرێکەوت. ژمارەیەکی

زۆر لەخەڵکان پەیوەستی بوون. هارون مەبەستی شاری دارملوکی کرد کەدانیشتوانەکەی گوێرایەڵی خۆیان بۆ فەرمانەکانی باوکی عەبدولله نیشاندابوو. ئەو قەڵای شارەکە گرت و لەرێگەی رووبەرووی سوپایەکی باوکی عەبدولله بوویەوە کەبۆ هەڵسەنگاندنی هێزی ئەوان هاتبوون. کاتێك سەربازەکانی هارون سوپاکەیان بینی، ترسان و دەنگیان بەرز کردەوە و بیٚ هیچ جەنگێك هەڵاتن. سوپاکەی باوکی عەبدولله ئەم هەڵاتنەیان بەفریو لەقەڵەمدا بەڵام کاتێك زانیان ئەوان لەترسا هەڵاتوون، دەستیان بۆ شمشێر برد و ژمارەیەکی بەرچاویان لەسوپاکەی هارون کوشت. هارون، فەرماندەی سوپاکە، کوژرا و باوکی عەبدولله بیٚ جەنگ دەستی بەسەر شاری تیجسدا گرت. ئەم سەرکەوتنە بۆ زیادەالله کوشەندە بوو. دووبارە دینار و درهەمی بەکار برد و سوپایەکی کۆکردەوە و ئەمجارە خۆی بۆ جەنگی باوکی عەبدولله بەرێکەوت و لەساڵی ٢٩٥/ ٩٠٨ زایینی گەیشتە ئوربوس. گەورەکانی دەوڵەت پێیان وت: تۆ خۆت فریو دەدەیت چوونکە ئەگەر بەسەر تۆدا سەرکەوێت، چیتر ئێمە پەناگەیکمان دەست ناکەوێت و باشترە بۆ شوێنی فەرمانڕەوایی خۆت بگەڕێیتەوە و سوپا لەگەڵ کەسێکی بڕواپێکراوی خۆت ڕەوانە بکەیت، ئەگەر سەرکەوتنمان بەدەست هێنا، دەگەڕێنەوە بۆ لای تۆ و ئەگەر شکستمان خوارد، تۆ پەناگەی ئێمە دەبیت.

زیادەالله ئەو کارەی کرد و گەڕایەوە. سوپاکەی پێشڕەوی کرد. ئەو پیاوێك لەکوڕە مامەکانی خۆی بەناوی ئیبراهیم کوڕی ئەغلەب وەك فەرماندەی سوپاکە هەڵبژارد کەپیاوێکی بوێر بوو. باوکی عەبدولله ئاگادار بوویەوە. خەڵکانی باغایە نامەیان بۆ باوکی عەبدولله نووسی و ملکەچی خۆیان نیشاندا. باوکی عەبدولله بەرێکەوت و کاتێك لەشارەکە نزیك کەوتەوە، کارگوزارەکەی بۆ ئوربوس هەڵات. باوکی عەبدولله ڕۆشتە ناو شارکە و سوپاکەی لەویٚ بەجێهێشت و خۆی بۆ ئەنکجان گەڕایەوە. زیادەالله ئاگادار بوویەوە و زیاتر لەجاران خەمبار بوو. زیادەالله قەشمەرێك هاورێیەتی دەکرد کەدەبووە هۆی پێکەنینی ئەو. لەم کاتەدا بەزیاد اللەی وت: سەروەرم! هۆنراوەیەکەم هۆنیوەتەوە، فەرمان بەگۆرانیبێژێك بدە بەئاهەنگەوە بیخوێنێت و خۆت مەی بخۆەوە و ئەم خەمە پشتگویٚ بخە. زیادە الله

وتی: چ هۆنراوەیەك؟ قەشمەر بەگۆرانیبێژەکانی وت: هۆنراوەکەی من بخوێننەوە و دوای هەر بەندێك بڵێن: اشرب و اسقینا من القرن یکفینا. واتاکەی: مەی بخۆ و دەرخواردی ئێمەی بدە چوونکە لەرکەبەر بێ نیازمان دەکات. کاتێك گۆرانیبێژەکان دەستیان پێکرد، زیادەالله هاتە جۆش و خواردنەوەی دەست پێکرد و لەخواردن و خواردنەوە و مێبازی زێدەرۆیی کرد. کاتێك هاوەڵانی ئەمەیان بینی، لەکارەکانی (خواردنەوە و مێبازی) هاورێیەتیان کرد.

باوکی عەبدوللە هێرشی کردە سەر شاری مەجانە و بەزۆر دەستی بەسەردا گرت و فەرمانرەوای شارەکەی کوشت. سوپایەکی دیکەی بەرەو شاری تیفاش نارد و ئەو شارەیشی خستە ژێر فەرمانی خۆی. ئەمانی بەدانیشتوانەکەی بەخشی و خۆی بەرەو مسکیانە و لەوێوە بەرەو تێبسە و دواتر شاری مودبیرە رۆشت کەخەڵکی قەسری ئەفریقی و شاری مەرمەجنە و مەجانە و تێکەڵەیەك لەخەڵکە جۆراوجۆرەکان لەوشارەدا کۆببوونەوە. لەکەنار شارەکە ئوردووی لێدا و جەنگی دەستپێکرد بەڵام لەناکاو نەخۆشییەکەی (بەردی میزەڵدان) دەستی پێکردەوە و ئەوی بەخۆیەوە سەرقاڵ کرد. خەڵکانی مودبیرە داوای ئەمانیان کرد و دەستەیەك لەسوپاییەکان ئەمانیان پێبەخشین. دانیشتوانی شار، دەروازەکانیان کردەوە و سوپای باوکی عەبدوللە رۆشتە ناو شارەکە و کوشتار و تاڵان کردنیان دەست پێکرد.

باوکی عەبدوللە ئاگادار بوویەوە و ئەم کارەی پەسەند نەکرد. لەوێ رۆشت و لەقێسرینی قەمودە ئوردووی لێدا. خەڵکی ئەو ناوچە داوای ئەمانیان کرد و پێی بەخشین. ئیبراهیم کوری باوکی ئەغلەب، فەرماندەی ئەو سوپایەی زیادە الله رەوانەی کردبوو، ئاگادار بوویەوە کەباوکی عەبدوللە مەبەستی هێرش کردنە سەر زیادە اللەی هەیە لەرەقادە. زیادە الله سوپایەکی ئەوتۆی لەگەڵدا نەبوو و لەبەر ئەمە رێگەی ئوربوسی گرتەبەر و لەدەردمین ئوردووی لێدا. باوکی عەبدوللە سوپایەکی بۆ دەردمین رەوانە کرد و لەنێوان ئەم سوپایە و سوپاکەی زیادەالله شەر کەوتەوە. دەستەیەك لەهاوەڵانی باوکی عەبدوللە کوژران و ئەوانی دیکە هەڵاتن. باوکی عەبدوللە کەچاوەروانی گەرانەوەی ئەم سوپایە بوو و لەدرەنگ

گەڕانەوەی ئەوان خەمبار، خۆی لەگەڵ سوپاکەی بەڕێکەوت و ڕووبەڕووی سوپا هەڵاتووەکەی بوویەوە. کاتێك سەربازە هەڵاتووەکان باوکی عەبدوللەیان بینی، ورەیان بەدەست هێنا و گەڕانەوە و هێرشیان کردە سەر سوپاکەی ئیبراهیم و دەستەیەك لەسەربازەکانیان کوشت تا ئەوەی تاریکی شەو ئەوانی جیا کردەوە.

باوکی عەبدوللە ڕووی کردە قەستەلیە و گەمارۆی خستە سەر شارەکە. دانیشتوانی ئەو شارە بەرگرییان کرد بەڵام سەرئەنجام داوای ئەمانیان کرد و باوکی عەبدوللە پێی بەخشین. ئەو لەم شارەدا دەستی بەسەر توێشوو و توانای زیادالله گرت و ڕووی کردە قەفسە. خەڵکانی ئەو دیارەیش داوای ئەمانیان کرد و پێیان بەخشرا. باوکی عەبدوللە بۆ باغایا گەڕایەوە و لەوێ سوپایەکی بەجێهێشت و بۆ کوێستانی ئەنکاجا گەڕایەوە.

ئیبراهیم کوڕی باوکی ئەغلەب لەگەڵ سوپاکەی خۆی بەرەو باغایە بەڕێکەوت و گەمارۆی خستەسەر. باوکی عەبدوللە ئاگادار بوویەوە. سوپاکەی خۆی کۆکردەوە و بەخێرایی ڕێگەی باغایەی گرتەبەر. ئەو دوانزە هەزار سواری وەك پێشەنگ ڕەوانە کرد وفەرمانی بەفەرماندەکەیاندا ڕووبکاتە باغایە و ئەگەر بینی ئیبراهیم ڕۆشتووە ڕێگە نەدات لەدۆڵی عەرعار تێپەڕێت. سوپاکەی بەڕێکەوت و هاوەڵانی باوکی عەبدوللە کە لەباغایە بوون، لەگەڵ سوپاکەی ئیبراهیم جەنگابوون. کاتێك ئیبراهیم و سوپاکەی سەرسەختی و پێداگری سوپاکەی باوکی عەبدوللەیان بینی، سەریان سوڕما و ئەمە بووە هۆی نەمانی ورەی ئەوان و کاتێك هەواڵی نزیك بوونەوەی سوپاکەی باوکی عەبدوللەیان بیست، ئیبراهیم پاشەکشێی بەسوپاکەی کرد. سوپاکەی باوکی عەبدوللە گەیشت و کەسێ لەوێ نەبینی. سامانەکانی تاڵان کرد و گەڕایەوە.

ئیبراهیم بۆ ئوربوس گەڕایەوە. کاتێك بەهار دەستی پێکرد، باوکی عەبدوللە سوپاکەی خۆی کۆکردەوە. ژمارەی سەربازەکانی بەسوار و پیادە دەگەیشتە دووسەد هەزار کەس. سوپاکەی زیادە الله لەئوربوس پەیوەستی سوپاکەی ئیبراهیم بوو. نەدەتوانرا ژمارەی سەربازەکانی بخەمڵێنرێت. باوکی عەبدوللە لەسەرەتای جومدای الاخرەی ٢٩٦/ بیست و پێنجی فەوریەی ٩٠٩ زایینی

پێشڕەوی کرد. دوو سوپا رووبەرووی یەکبوونەوە و شەڕێکی مەترسیداریان دەستپێکرد. ئەم جەنگە درێژەی کێشا و سوپاکەی زیادەاللە سەرکەوتنیان بەدەست هێنا. کاتێك باوکی عەبدوللە ئەمەی بینی، شەشسەد پیادەی لەناو سوپاکەی هەڵبژارد و فەرمانی پێدان لەپشتەوە هێرش بکەنەسەر سوپاکەی زیادە اللە. ئەم سەربازانە لەو رێگەوە ڕۆشتن کەباوکی عەبدوللە بۆی دیاریکردبوون. سەرنج راکێش ئەوەیَ ئیبراهیمیش ئەم فەرمانەی بەژمارەیەك لەسوپاکەیدابوو و بەم شێوەیە ئەم دوو دەستەیە رووبەرووی یەکبوونەوە. سوپاکەی ئیبراهیم شکستی خوارد و هەڵاتن. لەناو سوپاکەی ئیبراهیم ئەم دەنگۆیە بڵاو بوویەوە کەباوکی عەبدوللە بۆسەی ناوەتەوە و ئەمە بووە هۆی هەڵاتنی سوپاکەی زیادەاللە. هەر تیرەیەك روویکردە سەرزەمینی خۆی و ئیبراهیم و دەستەیەك لەهاوەڵانی پەنایان بۆ قیروان برد. سوپاکەی باوکی عەبدوللە شوێن هەڵاتووان کەوتن و دەیانکوشت و ئەسیریان دەکرد و سامان و چوارپێکانیان وەك تاڵانی کۆدەکردەوە. سوپاکەی باوکی عەبدوللە ڕۆشتنە ناو ئوربوس و ژمارەیەکی زۆریان کوشت. دەستەیەك لەدانیشتوانی ئەم شارە پەنایان بۆ مزگەوتی گەورەی شارەکە برد و لەو مزگەوتەدا زیاتر لەسیٚ هەزار کەسیان کوشت. سوپاکەی باوکی عەبدوللە بەتەواوی شارەکەی تاڵان کرد. ئەم جەنگە لەکۆتاییەکانی جومادی الاخرە/ فەوریە هەڵگیرسا و باوکی عەبدوللە بۆ قەمودە گەڕایەوە.

کاتێك زیادەاللە لەشکستی ئیبراهیم ئاگادار بوویەوە، بۆ میسر هەڵات و سەرئەنجامی ژیانی ئەوە بوو کەپێشتر باسمان کرد. بەهەڵاتنی زیادەاللە دانیشتوانی رەقادە شەوانە بۆ میسری کۆن و قیروان و سوسە هەڵاتن. خەڵکانی قیروان هاتنە رەقادە و شارەکەیان تاڵان کرد. زۆردارەکان یەخەی بێهێزەکانیان گرت و کۆشکی منداڵەکانی ئەغلەب تاڵان کرا. ئەم تاڵان و بڕەوە شەش ڕۆژ درێژەی کێشا.

ئیبراهیم کوڕی ئەغلەب گەیشتە قیروان و مەبەستی کۆشکی فەرمانڕەوای شارەکەی کرد. خەڵکی قیروان لەدەوری کۆبوونەوە و ئەو ئەمانی بەخەڵکان بەخشی و ئەوان هێور بوونەوە. بارودۆخی زیادەاللەی بۆ باس کردن و باسی

لەکردەوەکان و لەناوبردنی فەرمانڕەوایەتی منداڵەکانی ئەغلەبی لەسەر دەستی ئەو کرد. ئیبراهیم کارەکانی باوکی عەبدوڵڵەی شیعی بەکەم بەها لەقەڵەمدا و بەڵێنی پێدان تۆڵەی ئەوان لەعەلەوییەکان بستێنێتەوە و سنورەکەیان دەپارێزێت. ئیبراهیم داوای لێکرد ملکەچی فەرمانەکانی بن و بەسامانی خۆیان هاوکاری بکەن. وتیان: ئێمە دەستەیەك فەقێ، مسکێن و بازرگانین، نەسامانێکی ئەوتۆمان هەیە تۆ بەمەبەستەکەت بگەیێنێت نەتوانای جەنگمان هەیە. ئیبراهیم فەرمانی پێدان لەکۆشك بڕۆنەدەر. کاتێك ڕۆشتن و کەسانی دیکەیان لەوتوێژەکەی خۆیان ئاگادار کردەوە، دەنگیان بەرز کردەوە: لەناو ئێمە بڕۆ چوونکە ملکەچی فەرمانەکانی تۆ نابین. جوێنبارانیان کرد و ئیبراهیم لەکاتێکدا بەردباران دەکرا، قیروانی بەجێهێشت.

باوکی عەبدوڵڵە لەسەبیبە لەهەڵاتنی زیادەاللە ئاگادار بوویەوە. بەرێکەوت و لەوادی ئەلنەمل ئوردووی لێدا و عروبە کوڕی یوسف و حەسەن کوڕی باوکی خێنزیری لەگەڵ هەزار سوار بۆ ڕەقادە نارد. ئەوان بنیان خەڵکان سەرقاڵی کۆکردنەوەی تالآنین. سوارەکان ئەمانیان بەخەڵکان بەخشی و زیانیان لەکەس نەدا و مۆڵەتیان پێدان تالآنییەکان لەگەڵ خۆیان ببەن. ئەوان ڕۆشتنە قیروان و باوکی عەبدوڵلەیان لەچەند و چۆنی کارەکە ئاگادار کردەوە. دانیشتوانی قیروان شادمان بوون.

فەقیە و گەورەکانی شار سەردانی باوکی عەبدوڵلەیان کرد و ملکەچی خۆیان بۆ فەرمانەکانی نیشاندا و پیرۆزبایی سەرکەوتنەکانیان لێکرد. باوکی عەبدوڵڵە بەنەرم و نیانی وەڵامی دانەوە و ئەمانی پێبەخشین. کردەوەکانی ئەو ڕەزامەندی ئەم دەستەی لێکەوتەوە. ئەوان سەرکۆنەی زیادەاللەیان کرد و خراپەکانی ئەویان هێنایە سەرزمان. باوکی عەبدوڵڵە پێی وتن: زیادەاللە بەهێزێك بوو نەشیاو بۆ شکست لەگەڵ حکومەتێکی بەرفراوان کە لەبەرگری کردن کەمتەرخەمی نەکرد بەڵام چارەسەری ویستی خواوەندی پێ ناکرێت و کەس ناتوانێت بەرگری بکات. ئەوان سەریان لەم وتەیە سوڕما و بۆ قیروان گەڕانەوە.

باوکی عەبدوڵلە لەڕۆژی شەممە، سەرەتای ڕەجەبی ساڵی ٢٩٦/ بیست و

شەشی مارسی ٩٠٩ زایینی هاتە ڕەقادە و لەیەکێك لەکۆشکەکاندا نیشتەجێ بوو. ماڵەکانی لەناو کوتامییەکاندا دابەش کرد چوونکە کەس لەناو ماڵەکاندا نەمابوویەوە. باوکی عەبدوللە فەرمانیدا بانگی ئەمان بەرز بکەنەوە و هەموو خەڵکی ڕەقادە بۆ سەرزەمینی خۆیان گەڕانەوە. بۆ هەموو ناوچەکان کارگوزارەکانی دیاری کرد و خراپەکارانی گرت و فەرمانیدا سامان و کەرەستەکانی جەنگی زیادەاللە کۆبکەنەوە. بەشێکی زۆری سامانی زیادەاللە کۆکرایەوە. سەدان کەنیزی جوان لەناویاندا دەبینرا. باوکی عەبدوللە بەدوای کەسێکدا دەگەڕا کاروباری تایبەت بەم کەنیزانە بەو بسپێرێت. ژنێکی چاکەکاریان پێناساند کەپێشتر لای زیادەاللە بوو. باوکی عەبدوللە ئەوی بانگ کرد و فەرمانی پێدا کاروباری تایبەت بەکەنیزەکان لەئەستۆ بگرێت و هەموو پێداویستییەکانی بۆ دەستەبەر کرد. باوکی عەبدوللە سەیری هیچ کام لەکەنیزەکانی نەکرد.

لەرۆژی هەینی، لەقیروان و ڕەقادە فەرمانی خوێندنەوەی وتاریدا بێ ئەوەی ناوی کەس (وەك پێشەوا، خەلیفە یا فەرمانڕەوا) ببەن. فەرمانی لێدانی سککەی دەرکرد. هیچ ناوێك بەسەر سککەکانەوە نەدەبینرا لەجیاتی ناو لەڕوویەکی سککەکان (بلغت حجة الله) و لەڕووەکەی دیکە (تفرقة اعداءالله) دەبینرا. لەسەر کەرەستەکانی جەنگ (عدة فی سبیل الله) و لەسەر ڕانی چوارپێکان (الملك الله) دیاردەکەوتن. ئەو، وەك هەمیشە کۆنەپۆش و جل و بەرگی زبری لەبەر دەکرد و کەمی دەخوارد.

ڕۆشتنی باوكی عەبدوللە بۆ سێجلماسە و دەرکەوتنی مەهدی

کاتێك بارودۆخ بۆ باوكی عەبدوللە لەشاری ڕەقادە و شارەکانی دیکەی ئەفریقییە سەقامگیر بوو، باوكی عەباسی برای هاتە لای. باوكی عەباس برا گەورەی باوكی عەبدوللە بوو. باوكی عەبدوللە لەرەمەزان/ مەی ئەم ساڵە لەرەقادە ڕۆشت و براکەی باوكی عەباس و باوكی زاکی وەك جێگری خۆی لەئەفریقییە دەستنیشان کرد. سەراسەری مەغریب لەپێشڕەوی سوپاکەی ئەو ترسان. خەڵکی زەناتە ترسان و هەموو هۆزەکانی سەر ڕێگە خۆیان لەباوكی عەبدوللە بەدوور گرت و پەیکان نارد و گوێڕایەڵی خۆیان نیشاندا.

کاتێك باوكی عەبدوللە لەسێجلماسە نزیك کەوتەوە و ئەلیەسع کوڕی میدرار، فەرمانڕەوای سێجلماسە لەهاتنی ئەو ئاگادار بوویەوە، کەسی بەدوای مەهدیدا نارد کەلای ئەو زیندانی بوو (پێشتر ئامارژەمان بەچەند و چۆنیەتی گرتنی ئەودا) و پرسیاری ڕەچەڵەکی لێکرد. ئەلیەسع پرسی ئایا باوكی عەبدوللە بۆ ڕزگار کردنی ئەو دێت؟ مەهدی سوێندی خوارد کەباوکی عەبدوڵلەی نەبینوە و نایناسێت و خۆی بەپیاوێکی بازرگان لەقەڵەمدا. ئەویان لەژوورێکدا زیندانی کرد. بەهەمان شێوە باوكی قاسمی کوڕی مەهدیان لەژوورێکی دیکەدا زیندانی کرد و پاسەوانیان بۆ دانان. لێکۆڵینەوەیان لەکوڕەکەی مەهدی کرد و ئەویش وتەکانی باوكی هێنایە سەرزمان. لەکەسانی هاوڕێی ئەوان پرسیاریان کرد و هەمان وەڵامیان دەستکەوت.

باوكی عەبدوللە لەم پێشهاتە ئاگادار بوویەوە. پەیکی بۆ لای ئەلیەسع نارد و خۆشەویستی خۆی نیشاندا و وای نیشاندا مەبەستی جەنگی لەسەردا نییە و دەخوازێت لەبابەتێکی گرنگ ئاگاداری بکاتەوە. ئەلیەسع نامەی باوكی عەبدوڵلەی فڕێدا و نێردراوەکەی کوشت. باوكی عەبدوللە لەترسی ئەوەی نەکا مەهدی بکوژرێت، دووبارە ڕێگەی سازان و خۆشەویستی گرتەبەر و ناوی مەهدی نەهێنایە سەرزمان. ئەلیەسع نێردراوی دووەمیشی کوشت. باوكی عەبدوللە

بەخێرایی ڕێگەی دەبڕی و ئەلیەسع ڕووبەڕووی بوویەوە و ئەو ڕۆژەیان بەجەنگ بەسەر برد. لەشەودا، دوو سوپا لەیەك جیابوونەوە و ئەلیەسع لەگەڵ هاوەڵان و بنەماڵە وکوڕە مامەکانی هەڵات و باوکی عەبدوللە و هاوەڵانی بەخەمێکی گەورەوە شەویان کردە ڕۆژ و نەیاندەزانی چ بەڵایەك بەسەر مەهدی وکوڕەکەی دێنن. کاتێك ڕۆژ بوویەوە، خەڵکانی سێجلماسە هاتنە لای باوکی عەبدوللە و ئەویان لەهەڵاتنی ئەلیەسع ئاگادار کردەوە. باوکی عەبدوللە و سوپاکەی هاتنە ناو شارەکە و خۆیان گەیاندە زیندانەکەی مەهدی و لەگەڵ کوڕەکەی ئازادیان کردن. خەڵکان شادمانی خۆیان دەربڕی. باوکی عەبدوللە، مەهدی و کوڕەکەی سواری ئەسپ کرد و خۆی لەگەڵ سەرکردەی هۆزەکان پیادە ڕێگەیان دەبڕی. باوکی عەبدوللە لەناو خەڵکان دەنگی بەرز کردەوە: ئەمە سەروەری ئێوەیە و لەشادمانیدا، فرمێسکی لەچاو دەباراند تا گەیشتە ڤوستات. لەوێ خێوەتیان هەڵدا. فەرمانیدا بەدوای ئەلیەسعدا بگەڕێن. ئەویان دۆزییەوە و گرتیان و قامچی بارانیان کرد تا گیانی دەرچوو.

کاتێك مەهدی مەبەستەکەی خۆی ئاشکرا کرد، چل ڕۆژ لەسێجلسماسە مایەوە و دواتر بەرەو ئەفریقییە بەڕێکەوت و سامانەکانی لەئەنکجان هێنایەدەر وباری چوارپێکانی کرد و لەگەڵ خۆی بردی. لەدەیەی کۆتایی ڕەبیع الاخری ٢٩٧/دێسامبەری ٩٠٩ زایینی گەیشتە ڕەقادە. بەم شێوەیە فەرمانڕەوایی مناڵەکانی ئەغلەب و مناڵەکانی میدرار کەئەلیەسع لەوان بوو و سەد وسی ساڵ بێ هیچ ڕکەبەرێك فەرمانڕەوایەتی سێجلماسەیان دەکرد، هەروەها فەرمانڕەوایەتی مناڵەکانی ڕۆستەم لەتاهرەت کەسەد و شەست ساڵ بەتەنیایی فەرمانڕەوای تاهرەتیان کرد، کۆتایی پێهات و مەهدی فەرمانڕەوایی ئەم سنوورانەی گرتەدەست. کاتێك لەشاری ڕەقادە نزیك بوویەوە، خەڵکانی ڕەقادە و قیروان پێشوازییان لێکرد. باوکی عەبدوللە و ڕێبەرانی کوتامە پیادە لەبەردەم ئەودا ڕێگەیان دەبڕی و کوڕەکەی لەپشت سەری ئەوانەوە دەهات. هەموان سڵاو و دوورودیان بۆ نارد و ئەو بەشێوەیەکی نەرم و نیان و چاکەکارانە وەڵامی دانەوە و فەرمانی پێدان بۆ ماڵ و حاڵی خۆیان بگەڕێنەوە. خۆی لەیەکێك لەکۆشکەکانی ڕەقادە دابەزی و فەرمانیدا ڕۆژی هەینی ناوی ئەو لەناو وتارەکاندا بخوێندرێتەوە.

ئەویان بەمەهدی سەروەری باوەرداران ناوبرد.

دوای وتاری ڕۆژی هەینی، پیاوێك بەناوی شەریف کەبانگەوازکەرەکانی لەگەڵدا بوو، خەڵکانی بەزۆر کۆکردەوەو و پێشنیاری ئایینەکەی خۆی پێدەکردن. هەرکەس رازی دەبوو، چاکەی لەگەڵ دەکرد و هەرکەس وەڵامی نای دەدایەوە، زیندانی دەکرا. جگە لەژمارەیەکی کەم کەس شوێن ئایینەکەی نەکەوت و ژمارەیەك لەو کەسانەی رازی نەبوون، کوژران.

باوکی عەبدوللە کەنیزەکانی زیادەاللەی خستە بەردەستی مەهدی و ئەو، ژمارەیەکی زۆری بۆ خۆی و کوڕەکەی هەڵبژارد و ئەوانەی مانەوە، لەناو ڕێبەرانی کوتامەدا دابەشی کرد. فەرمانڕەوایی ناوچەکانی ئەفریقییە بەڕێبەرانی کوتامە بەخشی. دیوانەکانی بەرپا کرد و باجی کۆکردەوە و جێگە پێی خۆی بەهێز کرد. هەموو شارەکان ملکەچی فەرمانەکانی بوون و کارگوزارەکانی خۆی بۆ هەموو سەرزەمینەکان ڕەوانە کرد. ئەو، حەسەن کوڕی ئەحمەد کوڕی باوکی خێنزیری وەك کارگوزاری سەقەلییە دیاریکرد و ئەو، لەدەی زیحەججەی ٢٩٧/ بیست و یەکی ئۆگۆستی ٩١٠ زایینی گەیشتە مازەر و براکەی وەك کارگوزاری جەرجەنت راسپارد و ئیسحاق کوڕی مەهلی کردە قازی سەقەلییە. ئەو یەکەم قازی بوو بەنوێنەرایەتی مەهدی عەلەوی لەو شارەدا دەستنیشان کرا.

کوڕی باوکی خێنزیر تا ساڵی ٢٩٨/ ٩١٠و ٩١١ زایینی لە و سنورە مایەوە. دواتر هێرشی کردە سەر دەمنش و تالانی کرد. ژمارەیەکی زۆری ئەسیر و شارەکەی سوتاند وگەڕایەوە و ماوەیەکی دیکە مایەوە. ئەو بەشێوەیەکی خراپ هەڵس وکەوتی لەگەڵ خەڵك دەکرد و لەبەر ئەمە خەڵکان دژی ئەو ڕاپەڕین و گرتیان و زیندانیان کرد و مەهدییان لەکارەکانی ئەو ئاگادار کردەوە و داوای بەخشینیان کرد. مەهدی ئەوانی بەخشی و عەلی کوڕی عومەری بەلەوی وەك کارگوزاری ئەوان دیاریکرد. ئەو لەکۆتایی زیحەججەی ٢٩٩/ یانزەی سێپتامبەری ٩١١ زایینی گەیشتە ئەو دەڤەرە.

کوژرانی باوکی عەبدوڵلەی شیعی و براکەی باوکی عەباس

لەساڵی ٢٩٨/٩١٠ زایینی باوکی عەبدوڵلەی شیعی کوژرا. مەهدی (عوبەیدالله) ئەوی کوشت.

هۆکاری کوشتنەکەی ئەوە بوو کاتێك هەموو شارەکان گوێڕایەڵی فەرمانەکانی مەهدی بوون و خۆی کاروبارەکانی گرتەدەست و دەستی باوکی عەبدوڵلە و باوکی عەباسی برای کورت کردەوە، باوکی عەباس رژدی برد و پشت گوێخستنی ئەوانی بەکارێکی نەشیاو لەقەڵەمدا. ئەو لەشوێنی مانەوەی براکەی مەهدی بەریسوا لەقەڵەم دەدا و خراپەی ئەوی دەهێنایە سەرزمان. براکەی رێگەی ئەم کارەی لێدەگرت و لەم کردەوەی ئەو رازی نەبوو بەڵام نارەزامەندی براکەی تەنیا پێداگری باوکی عەباسی لێدەکەوتەوە تا ئەوەی رۆژێك وتەکانی دڵی هێنایە سەرزمان و بەباوکی عەبدوڵلەی برای وت: تۆ کاروبارەکانت گرتەدەست و تەسلیم بەکەسێکت کرد کەدەستی تۆی کورت کردەوە لەکاتێکدا دەبوا هیچ کات تۆ لەبیر نەکات. باوکی عەباس درێژەی بەوتەکانیدا تا ئەوەی کاریگەری لەسەر باوکی عەبدوڵلە بەجێهێشت. باوکی عەبدوڵلە رۆژێك بەمەهدی وت: ئەگەر لەناو کۆشکەکەی خۆت دانیشت و رێگەم بدەیت من فەرمانڕەوایەتی خەڵکانی کوتامە بکەم چوونکە زیاتر شارەزای چۆنیەتی ژیانی ئەوانم، پێگەی تۆ لەبەرچاوی خەڵکان زیاتر بەرز دەبێتەوە. مەهدی کە لەگفتوگۆی باوکی عەبدوڵلە و براکەی ئاگادار ببوویەوە، بەشێوەیەکی نەرم وەڵامی دایەوە. باوکی عەباس لەمبارەوە لەگەڵ گەورەکان قسەی کرد و ئەگەر کەسێکی بەشیاو دەزانی، نهێنییەکانی خۆی بۆ باس دەکرد و دەیوت: ئایا مەهدی پاداشتی ئێوە دەداتەوە، دواتر سامانەکانی بیر دەهێنانەوە کەمەهدی لەئەنکجانەوە هێنابووی. دەیوت: چۆن ئەم سامانەی لەناو ئێوەدا دابەش نەکرد.

هەموو ئەم هەواڵانە بێ ئەوەی باوکی عەباس بزانێت، بەمەهدی دەگەیشت و باوکی عەبدوڵلە هێشتا خۆی بەدوور دەگرت. باوکی عەباس دەیوت: ئەمە ئەو کەسە نییە باوەڕمان بەفەرمانبەری کردنی ئەو بوو، چوونکە مەهدی بەڵگەی

کۆتایی پێیە و نیشانە ئاشکراکانی خۆی دەردەخات. ئەم وتەیە کاریگەری لەسەر خەڵکان بەجێهێشت و یەکێك لەوان پیاوێ: بەکوتامە بوو بەناوی شێخ ئەلمەشایخ. ئەو سەردانی مەهدی کرد و پێی وت: ئەگەر تۆ مەهدیت، نیشانەیەکمان نیشان بدە چوونکە گومانمان لا دروست بووە. مەهدی ئەوی کوشت. باوکی عەبدوللە ترسا و زانی مەهدی دڵی لێ پیس کردووە. ئەو و براکەی و هاوەڵانیان لەگەڵ باوکی زاکی بڕیاریاندا مەهدی بکوژن و جگە لەدەستەیەکی کەم هەموو هۆزەکانی کوتامە پەیوەستیان بوون. لەناو ئەواندا پیاوێك دەبینرا کەوای نیشاندەدا لەگەڵ ئەوانە بەڵام مەهدی لەهەموو پێشهاتەکان ئاگادار دەکردەوە. ئەوان چەندین جار ڕۆشتنە لای مەهدی بەڵام دەرفەتی کوشتنی ئەویان دەستنەکەوت. ئەم دەستەیە شەوێك لای باوکی زاکی کۆبوونەوە و پیلانیان داڕشت. بۆ بەرەبەیانی، باوکی عەبدوللە بەجل و بەرگی پێچەوانەوە ڕۆشتە لای مەهدی. مەهدی هەستی بەجل و بەرگەکانی ئەو کرد بەڵام ئاگاداری نەکردەوە. باوکی عەبدوللە سێ ڕۆژ بەم جل و بەرگە دەڕۆشتە لای مەهدی. مەهدی پێی وت: چ شتێك تۆی پەرێشان کردووە کەجلەکانی خۆت پێچەوانە لەبەر دەکەیت؟ باوکی عەبدوللە وتی: تا ئێستا نەمزانیوە بەپێچەوانە جلەکانم لەبەر کردووە. مەهدی وتی: دوێ شەو و شەوەکانی پێشتر لەکوێ بوویت؟ باوکی عەبدوللە بێدەنگ بوو. مەهدی وتی: ئایا لەماڵی باوکی زاکی شەوت نەکردە ڕۆژ؟ باوکی عەبدوللە وتی: بەڵێ، دەترسام. مەهدی وتی: ئایا مرۆڤ جگە لەدوژمنەکەی خۆی لەکەسی دیکە دەترسێت؟ باوکی عەبدوللە زانی مەهدی لەنهێنییەکەی ئەوان ئاگادار بۆتەوە. لای مەهدی ڕۆشت و هاوەڵانی ئاگادار کردەوە و هەمووان ترسان و لەڕۆشتن بۆ بارەگای مەهدی خۆیان بەدوور دەگرت.

ئەم گفتوگۆیە کاتێك ئەنجامدرا کەپیاوێك بەناوی کوڕی قەدیم لای ئەو دانیشتبوو کەیەکێك لەهاوەڵە نزیکەکانی باوکی عەبدوللە هەژمار دەکرا و سامانە فراوانەکانی زیادەاللە لای ئەو بوو. وتی: گەورەم، ئەگەر مۆڵەتم پێبدەیت، ئەوان دێنمە لای تۆ. ئەو ڕۆشت و هەموویانی هێنایە لای مەهدی. مەهدی هەموو ڕاستییەکانی بۆ دەرکەوت. بەشێوەیەکی نەرم هەڵس و کەوتی کرد و ئەوانی لەناو

شارەکاندا بلاو کردەوە. باوکی زاکی کردە فەرمانڕەوای تەرابلوس. نامەیەکی بۆ کارگوزارەکەی خۆی لەتەرابلوس نووسی و فەرمانی پێدا کاتێك باوکی زاکی دەگاتە ئەوشارە، بیگرێت و بیکوژێت. کاتێك باوکی زاکی گەیشتە تەرابلوس، کارگوزار کوشتی و خوێنی ڕشت و سەری ئەوی بۆ بارەگای مەهدی ڕەوانە کرد. کوڕی قەدیم هەلاَت بەلاَم گرتیان و بەفەرمانی مەهدی خوێنیان ڕشت.

مەهدی بەعروبە، پاسەوانەکەی خۆی و کەسانی هاوڕێی فەرمانیدا باوکی عەبدوللە و باوکی عەباس بخەنە ژێر چاودێرییەوە و هەردووکیان بکوژن. کاتێك ئەم دوانە لەکۆشك نزیك کەوتنەوە، عروبە هێرشی کردە سەر باوکی عەبدوللە. باوکی عەبدوللە پێی وت: کوڕم، ئەو کارە مەکە.؟ وتی: ئەو کەسەی تۆ داوات دەکرد ملکەچی فەرمانەکانی بین، فەرمانی کوشتنی تۆی پێداوم. بەم شێوەیە باوکی عەبدوللە و براکەی کوژران. کوژرانی ئەم دوانە و باوکی زاکی لەیەك کاتدا بوو. دەلێن: مەهدی نوێژی لەسەر جەنازەکەی خوێند و وتی: هیوادارم خواوەند بتبەخشێت ئەی باوکی عەبدوللە و بۆ هەوڵەکانت، پاداشێکی چاکت بداتەوە.

دوای کوژرانی ئەم دوانە شۆڕش دەستی پێکرد و هاوەڵەکانیان دەستیان بۆ شمشێر برد. مەهدی خۆی سوار ئەسپ بوو و ئەمانی بەخەڵکان بەخشی و ئەوان هێور بوونەوە. دواتر مەهدی ئەوانی گرت و کوشتاری کردن. شۆڕشێکی دیکە لەنێوان کوتامە و قیروان ئەنجامدرا و ژمارەیەکی زۆر کوژران. مەهدی هاتەدەر و شۆڕشەکەی دامرکاندەوە و بانگەوازکەران لەبانگەشە کردن بۆ شیعەگەری دەستیان هەڵگرت.

کاتێك بارودۆخی مەهدی سەقامگیر بوو، باوکی قاسم، نێزاری کوڕی وەك جێگری خۆی دەستنیشان کرد. خەڵکانی کوتامە بۆ سەرزەمینی خۆیان گەڕانەوە و منالێکیان خستەسەر دەست و وتیان: ئەمە هەمان مەهدییە و دواتر گومانیان کرد پێغەمبەرێکە کەوەحی بۆ دێتە خوار. ئەوان گومانیان دەکرد باوکی عەبدوللە نەمردووە و دواتر هێرشیان کردە سەر میلە. مەهدی لەم هێرشە ئاگادار بوویەوە و باوکی قاسمی کوڕی، بۆ جەنگی ئەوان ڕەوانە کرد. ئەو، لەشارەکەدا گەمارۆی خستنەسەر و دژی باوکی قاسم جەنگان. بەلاَم باوکی قاسم شکستی پێهێنان و

ژمارەیەکی زۆریان کوژران. منداڵەکەیش کوژرا. خەڵکانی سەقلیە لەگەڵ کوڕی وەهب دژی ئەو شۆڕشیان کرد و ئەو چەندین کەشتی جەنگی بۆ جەنگی ئەوان ڕەوانە کرد. سەربازەکانی مەهدی دەستیان بەسەر سەقەلییەدا گرت و کوڕی وەهبیان لەگەڵ خۆیان هێنا و مەهدی خوێنی ڕشت. خەڵکی تاهرەتیش ناسازگاری مەهدییان گرتەبەر. مەهدی جەنگی دژی ئەوان ڕاگەیاند و دەستی بەسەر شارەکەدا گرت و نەیارەکانی کوشت. دەستەیەك لەمناڵەکانی ئەغلەب کەدوای مەرگی زیادە الله بۆ رەقادە گەڕابوونەوە، لەسەر دەستی مەهدی کوژران.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا قاسم کوڕی سیما و دەستەیەك لەسەرکردەکان بۆ گرتنی حسەین کوڕی حەمدان بەرێکەوتن. ئەوان ڕۆشتنە قرقیسیا و ڕەحبە بەڵام ئەویان نەدۆزییەوە. موقتەدر نامەیەکی بۆ باوکی هەیجا عەبدوللە کوڕی حەمدان فەرمانڕەوای موسڵ نارد و فەرمانی پێدا شوێنپێی حسەینی برای هەڵگرێت. ئەو لەگەڵ قاسم کوڕی سیما بەرێکەوتن و لە تکریت بەحسەین گەیشتنەوە. لەگەڵ ئەو جەنگان و حسەین شکستی خوارد. ئەو، براکەی ئیبراهیم کوڕی حەمدانی نارد و داوای ئەمانی کرد. ئەمانیان پێبەخشی و هاتە ناو بەغداد. خەڵات کرا و ئاڵای فەرمانڕەوایەتی قوم و کاشانی بۆ بەسترا. ئەو بەرەو سنووری فەرمانڕەوایەتی خۆی بەرێکەوت و عەباس کوڕی عەمرۆ لەوێ گەڕایەوە.

لەم ساڵەدا بارس، کۆیلەی ئیسماعیلی سامانی، گەیشتە بەغداد و فەرمانڕەوایی دیاری ڕەبیعەی پێبڕا کەپێشتر باسمان کرد.

لەم ساڵەدا لەنێوان تاهیر محەممەد کوڕی محەممەد کوڕی عەمرۆ کوڕی لەیس و سوبکەری (شوبکەری و سەکری) کۆیلەی عەمرۆ جەنگ ڕوویدا. سوبکەری، تاهیر و براکەی یەعقوب کوڕی محەممەد کوڕی عەمرۆی گرت و لەگەڵ دەبیرەکەی، عەبدولرەحمان کوڕی جەعفەری شیرازی ئەوانی ڕەوانە کرد. عەبدولرەحمان ئەو دووانەی هێنایە بەغداد و هەردووکیان زیندانی کران. سوبکەری بێ هیچ فەرمانێك لەخەلیفەوە، دەستی بەسەر فارسدا گرت و کاتێك دەبیرەکەی گەیشتە بەغداد،

خەلیفە فەرمانی خۆی بۆ وەرگرتنی سامانەکان لەسوبکەری پێدا. ئەم پێشهاتە لەساڵی ٢٩٧/٩١٠ زایینی روویدا.

لەم ساڵەدا خەلاتیان بەموزەفەری خزمەتکار بەخشی و فەرمانی پێدرا بۆ جەنگی رۆمییەکان بەرێکەوێت. ئەو لەگەڵ سوپایەکی گەورە بەرێکەوت و هاورێ لەگەڵ باوکی ئەعەزی سەلەمی لەکەنارەکانی مەڵتییەوە هێرشی برد و سەرکەوتن و تالانی زۆری دەستکەوت و دەستەیەك لەرۆمییەکانی ئەسیر کرد و گەڕایەوە.

لەم ساڵەدا فەرمانڕەوایەتی ئەرمەنستان و ئازەربایەجان بەیوسف کوڕی باوکی ساج سپێردرا و بەڵێنیدا ساڵانە سەد و بیست هەزار دینارماڵیانی ئەم ناوچانە بدات. ئەو لەدینەوەرەوە بەرەو ئەم سەرزەمینە بەرێکەوت.

لەم ساڵەدا لەبەغداد لەبەیانییەوە تا ئێوارێ تەرزەی گەورە باری. ئەندازەی ئەم بارینە گەیشتە چوار پەنجە و سەرما بەرادەیەك زیادی کرد کەئاو و سرکە و هێلکە و رۆن بەستی و دارخورماکان و ژمارەیەکی زۆر لەدارەکان وشك بوون.

لەم ساڵەدا فەزڵ کوڕی عەبدولمەلیکی هاشمی رێ و رەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی تاهیر کوڕی عەبدوللە کوڕی تاهیر مرد.

لەم ساڵەدا سوسەنی پەردەدار (دەرگاوان و پاسەوان)ی موقتەدر کوژرا چوونکە هاوکاری هاتنە سەرکاری کوڕی موعتەزی دەکرد بەڵام کاتێك کوڕی موعتەز هاتە سەرکار، کەسێکی دیکەی وەك پەردەداری خۆی دیاریکرد و سوسەن ڕۆشتە لای موقتەدر. کاتێك کوڕی فورات وەزارەتی گرتەدەست، تەنیا گرنگی بەبۆچوونەکانی خۆی دەدا و بەم شێوەیە سوسەن رێگەی ناسازگاری ئەوی گرتەبەر و بۆ بەفیرۆدانی بارودۆخی ئەو هەوڵی دەدا. کوڕی فورات، موقتەدری لەکار و کردەوەکانی سوسەن ئاگادار کردەوە و پێی وت ئەو هاوکاری کوڕی موعتەزی کردووە. موقتەدر ئەوی گرت و کوشتی.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی داود کوڕی جەراح مامی عەلی کوڕی عیسای وەزیر، مرد.

لەم ساڵەدا عەبدوللە کوڕی جەعفەر کوڕی خاقان و باوکی عەبدولرەحمانی دێهکانی هەردووکیان مردن.